

Wapômbên Anên Abô Mathen

Malei-Hote New Testament

Contents

Abô Mavi atu ba Matyu hatô	1
Abô Mavi atu ba Mak hatô	60
Abô Mavi atu ba Luk hatô	95
Abô Mavi atu ba Jon hatô	155
Aposel iniņ ku	197
Kapya atu ba Pol hatô hi Lom	251
Kapya môņ atu ba Pol hatô hi Kolin	278
Kapya yaņ atu ba Pol hatô hi Kolin	300
Kapya atu ba Pol hatô hi Galesia	314
Kapya atu ba Pol hatô hi Epesus	323
Kapya atu ba Pol hatô hi Pilipai	332
Kapya atu ba Pol hatô hi Kolosi	338
Kapya môņ atu ba Pol hatô hi Tesalonaika	344
Kapya yaņ atu ba Pol hatô hi Tesalonaika	349
Kapya môņ atu ba Pol hatô hadêņ Timoti	352
Kapya yaņ atu ba Pol hatô hadêņ Timoti	359
Kapya atu ba Pol hatô hadêņ Titi	364
Kapya atu ba Pol hatô hadêņ Pilemon	368
Kapya hi hadêņ avômalô Hiblu	370
Jems anêņ kapya	388
Pita anêņ kapya môņ	395
Pita anêņ kapya yaņ	402
Jon anêņ kapya môņ	406
Jon anêņ kapya yaņ	413
Jon anêņ kapya te lô	414
Jut anêņ kapya	415
Yisu hik Auk Loņ Kapô thô hadêņ Jon	417

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

Language: Hotê-Malê (Hote)

Provided by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0. You may share and redistribute this Bible translation or excerpts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

9346e4c1-df3a-5d5f-9843-f5fb16afdf2f

ISBN: 978-1-5313-0288-7

Abô Mavi atu ba

Matyu

hato

Abô mônj

Matyu hato kapy a êntêk. Ma anêj athêj yaŋ nena Livai. Yani ma anyô Is-lael te. Yani hadum ku hawa takis haviŋ Lom vêm ma hatak ku êj ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêj nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêj avô-malô Is-lael nena Yisu ma thêlô iniŋ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêj ôdôn nena, 'Ôpatu ba Wapômbêj habi baŋ hayô hêk ek nêm anêj avômalô bulubiŋ.' Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniŋ kapy ba intu abô takêj lêk hik anôn hathak Kilisi. Yani hato kapy a êntêk ek avômalô Is-lael, ma doŋtom lahaviŋ avô-malô loŋ buyaŋ nesam imbiŋ.

Hato hadêj 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêj limi

(Luk 3:23-38)

1 ^aÊntêk ma Yisu Kilisi anêj limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniŋ lim lukmuk.

²Ablaham habi Aisak vê, ma Aisak habi Jekop vê, ma Jekop habi Juda lôk iviyaŋ vê.

³^bMa Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiŋ talêbô Tama. Ma Peles habi Heslon vê,

ma Heslon habi Lam vê.

⁴Ma Lam habi Aminadap vê, ma Aminadap habi Nason vê, ma Nason habi Salmon vê.

⁵^cMa Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.

Ma Obet habi Jesi vê.

⁶^dMa Jesi habi Kiŋ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêj talêbô ma Ulia yanavi.

⁷Ma Solomon habi Lehoboam vê, ma Lehoboam habi Abiya vê, ma Abiya habi Asa vê.

⁸Ma Asa habi Jehosapat vê, ma Jehosapat habi Jeholam vê. Ma Jeholam ma Usaia anêj lim.

⁹Ma Usaia ma Jotam anêj bumalô, ma Jotam habi Ahas vê, ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰Ma Hesekaia habi Manasa vê, ma Manasa habi Amon vê, ma Amon habi Josaia vê.

¹¹^eMa Josaia ma Jekonaia lôk iviyaŋ iniŋ bumalô. Jekonaia lôk iviyaŋ ibitak ma avômalô Babilon ik vo-vak ba ewa avômalô Is-lael i êmô Babilon.

¹²^fAvômalô Is-lael êmô Babilon denaŋ, ma Jekonaia habi Sialtiel vê, ma Sialtiel ma Selubabel anêj bumalô. Êj ma avômalô Is-lael êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.

¹³Ma Selubabel ma Abiut anêj lim, ma Abiut ma Elaiakim anêj lim, ma Elaiakim ma Aso anêj lim.

¹⁴Ma Aso ma Sadok anêj lim, ma Sadok ma Akim anêj lim, ma Akim ma Eliut anêj lim.

***1:0** '60 AD' anêj ôdôn nena Yisu anêj talêbô havathu yani ma sondabêj hatôm 60 bôk hale ba hi yôv.

^a**1:1** Stt 22:18; 1Sto 17:11 ^b**1:3** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22

^c**1:5** Rut 4:13-17 ^d**1:6** 2Sml 12:24

^e**1:11** 2Kiŋ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 ^f**1:12** Esr 3:2

¹⁵Ma Eliut ma Eleasal anêḡ lim, ma Eleasal ma Matan anêḡ lim, ma Matan ma Jekop anêḡ lim.

¹⁶Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êḡ intu havathu Yisu. Ma Yisu êḡ atu ba elam nena “Mesia”.

¹⁷Ma avômalô takatu ba ibitak anêḡ Ablaham havenḡ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôḡ laumiḡ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêḡ Devit aleba hayô avômalô Israel i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôḡ laumiḡ ba lahavuva aêḡ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêḡ waklavôḡ atu ba avômalô Israel êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôḡ laumiḡ ba lahavuva aêḡ iyom.

Malia havathu Yisu

(Luk 2:1-7)

^{18g}Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêḡ avômalô bôk epesaḡ abô yôv ek nendom yani êndêḡ Josep. Thai miḡ ewa i ami denaḡ ma êyê nena yani hasaberḡ. Lovak Matherḡ da hêv amena êḡ. ¹⁹⁻²⁰Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthônḡ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô maleḡḡḡ.

Êḡ ma habôlêm auk ek êndô avi êḡ menaḡna ba ni. Ma doḡtom hayê ni-aviḡ nena Wapômbêḡ anêḡ aḡela hayô ba hanaḡ, “Josep, Devit anêḡ lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Matherḡ hêv hadêḡ yani. Ba intu miḡ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. ^{21h}Ma tem embathu okna te ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ ba intu ondam anêḡ athêḡ nena Yisu.”

²²Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

²³“Avi te miḡ hêk haviḡ anyô ami denaḡ ma tem esaberḡ ba embathu okna te. Ba tem nendam anêḡ athêḡ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*

Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Wapômbêḡ hamô haviḡ alalô.”

²⁴Ma Josep hayê niaviḡ êḡ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela hanaḡ ba hawa Malia ba hi anêḡ unyak hatôm yanavi. ²⁵ⁱMa miḡ hêk haviḡ ami aleba havathu amena êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk haviḡ yanavi havenḡ yam.

ḡê lôkawk hathak vuliḡ êlêm êyê Yisu

2 Helot hatu kiḡ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma ḡê lôkawk hathak vuliḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jelusalem ^{2j}ma enaḡ hik liḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Israel iniḡ kiḡ, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vuliḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yeḡ êndêḡ yani.”

³Ma kiḡ Helot lôk avômalô Jelusalem sapêḡ elañô abô êḡ ba êkô hathak. ⁴Êḡ ma Helot halam avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk iniḡ ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak doḡtom. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Mesia atu tem nembathu êḡjêk êsê?” ⁵Ma thêlô enaḡ viyaḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba plopet te bôk hatô nena,

^{6k}“O Betlehem atu ba hômô Juda iniḡ pik,

anyô bêḡ te tem imbitak anêḡ o ba eyabiḡ yenaḡ avômalô Israel

êtôm boksipsip iniḡ alaḡ

ba intu o miḡ malak oyaḡ te hômô pik Juda malêvônḡ ami. Mi anôḡ!” *Maika*

5:2

^g1:18 Luk 1:27,35 ^h1:21 Luk 1:31; 2:21 ⁱ1:25 Luk 2:21

^j2:2 Nam 24:17 ^k2:6 Jon 7:42

⁷Yôv ma Helot halam nê lôkawk eyala vuliņ menaņna ek endanō nena aņgê intu vuliņ êņ habitak. ⁸Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaņ, “Môlônu nômbôlêm amena êņ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaņ êndêņ ya ek yana yanêm yeņ êndêņ yani imbiņ.”

⁹⁻¹⁰Thêlô elañô kiņ anêņ abô yôv ma i. Ma êyê vuliņ sêbôk ba habitak loņ wak hathak. Êņ ma thêlô leņiņmavi bêņ anôņ. Vuliņ êņ hamôņ ba hi aleba hamiņ unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êņ ma elek veņiņdôn lêlô ba êkôm ba êv yeņ hadêņ yani. Ma epe-saņ iniņ nômkama mavi ba êv iniņ leņiņ-mavi hadêņ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epe-saņ hathak alokwaņ thôk. ¹²Ma êyê niaviņ ma Wapômbêņ hanaņ hadêņ thêlô nena miņ ini ek Helot ami. Êņ ma elom loņôndê yaņ ba i iniņ loņ hathak loņbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³Ŋê lôkawk hathak vuliņ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviņ ba Wapômbêņ anêņ aņela te hayô ba hanaņ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêņ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêņ o am.”

¹⁴Aêņ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêņ bôlvônō ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêņ habitak ek Wapômbêņ anêņ abô injik anôņ ba hanaņ hadêņ plopet nena, “Yahalam yenaņ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kiņ Helot hik apenena vônô

¹⁶Ŋê lôkawk hathak vuliņ miņ êvôi hathak loņbô ami ba Kiņ Helot hay-

ala nena esau yani. Ma laņaņa kambom anôņ ma lahabi thêlôniņ abô takatu ba bôk enaņ hathak vuliņ anêņ waklavôn. Êņ ma hanaņ ek nijik apenena takatu ba iniņ sondabêņ hatôm lokwanju sapêņ vônô anêņ Betlehem lôk anêņ loņ yaô nena sapêņ. ¹⁷Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô hik anôņ ba hanaņ hadêņ plopet Jelemaia nena, ¹⁸“Voņvoņ bêņ hêk Lama, asêņ malêņ lôk malaiņ bêņ, Lesel anêņ limi lêk ema ba mi. Aêņ ba halaņ ba hadô nênmêm yani thêvô.” *Jelemaia 31:15*

Êvôi Nasalet

¹⁹Josep hamô Ijip denaņ ma Helot hama. Hayê niaviņ ma Wapômbêņ anêņ aņela te hayô ²⁰ba hanaņ nena, “Ŋê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Israel esak loņbô.” ²¹Êņ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Israel. ²²Ma halaņô nena Akelaus hawa lambô Helot anêņ loņ ba hatu avômalô Judia iniņ kiņ. Ba intu hakô ek ni loņ êņ. Ma hayê niaviņ ma hasôv ba hi ²³hamô malak nate anêņ athêņ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êņ habitak ek Wapômbêņ anêņ abô injik anôņ ba hanaņ hadêņ plopet doho nena, “Avômalô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

Jon anyô hathik ŋaņ hanaņ Wapômbêņ anêņ abô

(*Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*)

3 Wak êņ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ŋaņ” hayô Judia iniņ loņ ek enaņ Wapômbêņ anêņ abô êndêņ avômalô. Ôpêņ hamô loņ thiliv ²⁰ma hanaņ nena, “Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak lêk habobo. Ba intu node

¹²:11 Sng 72:10-15; Ais 60:6 ^m2:18 Stt 35:19

ⁿ2:23 Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45 ^o3:2 Mat 4:17; Mak 1:15

kapôlômim liliŋ.”³ Jon êŋ ma ôpatu ba Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,

“Kaêk te dalam haveŋ loŋ thiliv nena, ‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm, ma nopesaŋ ba imbitak thêthôn ek yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴PJon ma hathak hik kwêv atu ba epesaŋ hathak bok kamel vuluk ma havak bokŋgôp epesaŋ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaŋ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁵Ma avômalô anêŋ Jelusalem lôk Judia anêŋ malak sapêŋ lôk loŋ takatu ba êmô habobo ŋaŋ Jolodaŋ ethak i hadêŋ Jon. ⁶Ma thêlô enaŋ iniŋ kambom bêŋ ma Jon hathik i halôk ŋaŋ Jolodaŋ.

⁷Ma hayê avômalô Israeël iniŋ ŋê bêŋbêŋ takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma hanaŋ, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba osoŋ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôn! ⁸Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ am. ⁹Ma miŋ lemimimbi auk te ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthôn.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham anêŋ limi esak. ¹⁰Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôn yôv, ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anêŋ anôn mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

¹¹“Yahathik môlô hathak ŋaŋ ek injik thô nena bôk ole kapôlômim liliŋ yôv. Ma doŋtom ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ ba intu tem isik môlô esak Lovak Matherŋ lôk atum. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalo k ba intu miŋ hatôm

yanaŋ anêŋ va bokŋgôp êtôm anyô ku oyaŋ ami. Mi anôn. ¹²Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôn êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ

(*Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34*)

¹³Yisu hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ ek Jon isik yani. ¹⁴Ma doŋtom Jon hadum ek imiŋ yani loŋ siŋ ba hanaŋ, “Aisê ka hôle m hadêŋ ya? Usik ya.”

¹⁵Êŋ ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Alalô nasopa loŋôndê thêthôn ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

¹⁶Ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô hêk ŋaŋ kapô. Ma leŋ hakyav ma hayê Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. ¹⁷Ma abô te halêm anêŋ malak leŋ ba hanaŋ nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yaleŋhaviŋ videdaŋ. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani.”

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(*Mak 1:12-13; Luk 4:1-13*)

4^wYôv ma Lovak Matherŋ halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. ²Yani hatip ek nôm ba haveŋ hatôm wak lo bôlôvôn 40 ba intu hama kisi. ³Êŋ ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakadaŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

⁴Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’”

^p3:4 2Kij 1:8 ^q3:7 Mat 12:34; 23:33 ^r3:9 Jon 8:33,39; Lom 4:12

^s3:10 Mat 7:19; Luk 13:6-9 ^t3:11 Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 ^u3:16 Jon 1:32

^v3:17 Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 ^w4:1 Hib 2:18; 4:15

^x4:2 Kis 34:28 ^y4:4 Lo 8:3

⁵Vêm ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba mathen ma hadô hamiŋ unyak mathen anêŋ vov daim te. ⁶Ma hanaŋ, “O ma Wapôm-bêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, “Wapômbêŋ tem nêŋ anêŋ aŋela ek neyabiŋ o.

Ma thêlô tem netak baheŋ ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’

Kapya Yeŋ 91:11-12

Ba intu ôsôv kisi.”

⁷Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.”

⁸Vêm ma ngôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomaloma takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani. ⁹Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêŋ nôŋ takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma doŋtom ondek vemdôŋ lêlô ba nêŋ yeŋ êndêŋ ya am.”

¹⁰Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêŋ yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku iyom.”

¹¹Ba intu ngôk êŋ hatak yani ba hi ma aŋela êyô êv yani sa.

Yisu hadum anêŋ ku môŋ

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹²Ma Yisu halaŋô nena bôk êdô Jon hamô koladôŋ. Ba intu havôhi Galili ¹³ba hi hamô Kapaneam ma miŋ hamô Nasalet ami. Kapaneam êŋ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniŋ pik. ¹⁴Yani hamô loŋ êŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena, ¹⁵“Sebulun lo Naptali iniŋ pik atu hamô habobo kasukthôm,

lôk pik atu ba hêk ŋaŋ Jolodaŋ anêŋ daŋ vi, Galili, loŋ atu ba avômalô loŋ buyaŋ êmô.

¹⁶Avômalô takatu ba êmô momaŋiniŋ bêŋ kapô, thêlô lêk êyê deda bêŋ te.

Ba idum ek nema, ma doŋtom deda habi hayô hêk thêlô ba hêv momaŋiniŋ vê.” *Aisaia 9:1-2*

¹⁷Yisu hayô Kapaneam yov ma hadum anêŋ ku môŋ ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk habobo ba node kapôlômim lilij.”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁸Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêŋ lijdaŋ ma hayê anyô lo yaŋ Saimon atu ba elam nena Pita lôk yaŋ molok Andulu. Thai ma ŋê ik alim ba ibi iniŋ yakseŋ halôk kasukthôm. ¹⁹Ma hanaŋ hadêŋ thai, “Mamu nôlêŋ nosopa ya! Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvov alim halôk yakseŋ.” ²⁰Ma ketheŋ oyaŋ ma thai êdô iniŋ yakseŋ hamô ma esopa Yisu.

²¹Habup hathak vauna ma hayê anyô loyaŋ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nakaduŋ. Thêlô lôk lambô êmô yeŋ ba idu iniŋ yakseŋ. Ma Yisu halam thai. ²²Ma ketheŋ oyaŋ ma etak lambô lôk yeŋ hamô ma esopa Yisu.

Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi

(Luk 6:17-19)

²³Yisu hi haveŋ Galili lôbôlôbô ba hathak habitak hayô iniŋ unyak yeŋ ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ i. Ma hadum iniŋ malaiŋ lôk lijij lomaloma

⁷4:7 Lo 6:16 ^a4:10 Lo 6:13 ^b4:12 Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

^c4:17 Mat 3:2 ^d4:23 Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38

ba ibitak mavi. ^{24 e}Ma avômalô anêj plovins Silia elanjô abô hathak Yisu anêj ku ma ewa iniñj nê lôk lijiñj lomaloma sapêj ba i hadêj yani. Ewa nê takatu ba ewa vovaj bêtj lôk nê ngôk hamô havinj i ma nê ema yak lôk nê ivuviñj sapêj i hadêj yani ek hêv iniñj lijiñj takêj vê. ^{25 f}Avômalô bêtj anôñj êlêm esopa yani. Doho êlêm anêj Galili, ma doho êlêm anêj Jelusalem, ma doho êlêm anêj Judia. Ma doho êlêm anêj Dekapolis lôk loñj takatu ba hamô ñaj Jolodanj vi.

Yisu hadêj avômalô

(Luk 6:20-23)

5 Yisu hayê avômalô bêtj anôñj êlêm ma hathak dumte ba hi hamô. Ma avômalô takatu ba esopa yani i êyô ek yani. ²Ma hadôñj i ba hanañj nena, ^{3 g}“Ôpatu ba hayala nena yani anyô kambom anôñj, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêtj anêj loñj lôkliñyak. ^{4 h}Ma ôpatu ba lamalaiñj, ôpêñj lêk hamô mavi ba Wapômbêtj tem nêñm yani thêvô. ^{5 i}Ma ôpatu ba hamô maliñyaô, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêj. ^{6 j}Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuñiñj ek imbitak êtôm anyô thêthôñj, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem laviyak. ⁷Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yaj, ôpêñj lêk hamô mavi ba Wapômbêtj tem nêñm kapô ek ôpêñj aêñj iyom. ⁸Ma ôpatu ba kapô mabuñj, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem êñjê Wapômbêtj. ⁹Ma ôpatu ba hêv bulubiñj, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêtj anêj nakaduñj.

^{10 k}Ma anyô thêthôñj te hapôm vovaj, ôpêñj lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêtj anêj loñj lôkliñyak.

^{11 l}“Hosopa ya ba anyô te hanañj abôma hathak o lôk hêv vovaj hadêj o lôk hanañj abô kambom lomaloma hathak o mena hanañj abôyanñj hathak o, êñj ma lêk hômô mavi!

^{12 m}“Avômalô bôk idum aêñj hadêj plopet tak sêbôk ba êmôñj ek o. Ma Wapômbêtj tem nêñm vuli mavi bêtj te êndêñj o êmô malak leñj ba intu lemmavi anôñj ba ômbô o!

Wapômbêtj anêj avômalô hatôm ñgwêk lo deda

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³“Môlô ma pik êntêk anêj ñgwêk. Ma doñjtom ñgwêk vabô, êñj ma lêk habitak hatôm siñjusik ma hatôm imbitak vasiñj esak loñjbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô nimiñj ba nembak pesa.

^{14 n}“Môlô ma pik anêj deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapêj, thêlô êthôkwêñj ek nêñm deda ma miñj ivuñj ami. ^{15 o}Ma miñj othak ôtôm atum lam ba uvuñj halôk uñj kapô ami. Othak opesaj lam anêj deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.

^{16 p}“Ma môlônim deda imbi êyô êñjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leñj anêñj athêñj.

Yisu halêm ek embatho abô balabuñj loñj

^{17 q}“Môlô miñj nosoñj nena yahalêm ek yambuliñj abô balabuñj lôk plopet iniñj abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêñj injik anôñj ma miñj yahalêm ek

^e4:24 Mak 6:55 ^f4:25 Mak 3:7-8 ^g5:3 Ais 57:15

^h5:4 Ais 61:2-3; ALK 7:17 ⁱ5:5 Sng 37:11 ^j5:6 Ais 55:1-2 ^k5:10 1Pi 3:14

^l5:11 1Pi 4:14 ^m5:12 2Sto 36:16; Ap 7:52 ⁿ5:14 Jon 8:12; 9:5

^o5:15 Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 ^p5:16 Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 ^q5:17 Lom 3:31

yanêm vê ami. ¹⁸rYanañ avanônj êndênj mólô. Abô lêlêyañ yaô nena sapênj atu ba eto hêk kapyã abô balabuñj te tem miñj nê m yak ami. Mi anônj. Abô takênj tem ênjêk ende ba pik lo leñ anênj dañ. Ma nômkama takatu ba hamô abô balabuñj sapênj tem injik anônj. ¹⁹sAênj ba ôpatu ba hêv abô balabuñj yaônate vê ba hadônj avômalô hathak tem êtôm okna hathêk ênjêk Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak. Ma doñtom ôpatu ba hasopa abô balabuñj lôk hik thô hadênj avômalô tem imbitak anyô lôk athênj bênj ênjêk Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak. ²⁰Yanañ avanônj êndênj mólô. Anêm thêthônj miñj hamônj ek Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñj iniñj ami, êñj ma tem miñj hatôm ôyô Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak ami.

Notauiñj unim lemim maniñj

(Luk 12:57-59)

²¹t“Mólô bôk olañô abô takatu ba enañ hadênj bumalô thêlô nena, ‘Miñj unjgwik anyô vônô paliñj ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliñj tem êpôm abô.’ ²²uMa doñtom yanañ êndênj mólô. Anyô te lamanij hadênj anyô yañ, ôpênj tem êpôm abô. Ma anyô te hanañ abôma hathak anyô yañ, ôpênj tem imiñj nê bênjbênj maleñij ek indum abô. Ma anyô te hanañ hadênj anyô yañ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpênj tem nimbi êndôk loñ atum lôkmala.

²³v“Aênj ba hômô loñ êbôk da ek ômbôk anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk haviñj anyô te, ²⁴ênj ma otak anêm da êmô loñ êbôk da ma nu êndênj ôpênj. Ma opesañ abô imbiñj yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.

²⁵“Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu overj loñôndê hi denañ

ek nôyô loñ nindum abô, ma opesañ abô imbiñj yani kethêñj. Yakô tem etak o êndôk anyô halañô abô bañ. Êñj ma ôpênj tem etak o êndôk anênj nê ku baheñij ek nêndô o êmô koladônj. ²⁶Odañô! Yanañ avanônj êndênj o. Tem ômô koladônj ende ba nê m anêm vuli sapênj atu ba anyô bênj hanañ am.

Otak auk sek waliliñj

²⁷w“Mólô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Miñj undum sek imbiñj anyô yañ yanavi ami.’ ²⁸Ma doñtom yanañ êndênj mólô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek ênjêk imbiñj yani, êñj ma lêk hêk haviñj avi êñj yôv. ²⁹xAênj ba malem vianônj hadum ba hudum kambom, êñj ma ômbi vê ba umbini! Malem daluk doñtom iyom, êñj ma malaiñj. Ma doñtom, lemvimkupik sapênj êndôk loñ atum lôkmala, êñj ma malaiñj bênj anônj. ³⁰yMa bahem vianônj hadum ba hudum kambom, êñj ma odabênj kisi ba umbini! Bahem doñtom iyom, êñj ma malaiñj. Ma doñtom lemvimkupik sapênj êndôk loñ atum lôkmala, êñj ma malaiñj bênj anônj.

Miñj nê m vônim vê ami

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

³¹z“Mólô bôk olañô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapyã ba nê m kapyã êñj êndênj yanavi ek nê m yani vê. Ma miñj hatôm nê m yanavi vê oyañ ami.’ ³²aMa doñtom yanañ êndênj mólô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyañ ma miñj hadum sek ami ba avi êñj hi hawa anyô yañ êñj ma ôpênj hadum ba avi êñj hadum sek. Ma yamalô lukmuk êñj hadum sek aênj iyom.

¹5:18 Luk 16:17; 21:33 ²5:19 Jem 2:10 ³5:21 Kis 20:13; Lo 5:17

⁴5:22 1Jon 3:15 ⁵5:23 Mak 11:25 ⁶5:27 Kis 20:14; Lo 5:18

⁷5:29 Mat 18:9; Mak 9:47 ⁸5:30 Mat 18:8; Mak 9:43

⁹5:31 Lo 24:1-4; Mak 10:4 ¹⁰5:32 1Ko 7:10-11

Nonañ abô anôñ iyom

^{33b}“Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ hadêñ bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuñ hathak Wapômbêñ anêñ athêñ hathak nômla, êñ ma undum nôm êñ anôñ.’ Miñ ômbôliñ dômim ami. ^{34c}Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena miñ ombak balabuñ esak nômla ami lôk miñ ombak balabuñ esak Wapômbêñ anêñ athêñ ami ek malê nena yanida hamô malak leñ hatôm kiñ. ^{35d}Ma miñ ombak balabuñ esak pik ami ek malê nena pik bêñ êntêk ma balê Wapômbêñ da hatak vakapô hayô hamiñ. Ma miñ ombak balabuñ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiñ Bêñ atu anêñ malak. ³⁶Ma miñ ombak balabuñ esak lemkadôk ami ek malê nena o miñ hatôm onañ ba lemkadôk ñauñ imbitak thapuk mena loñgavu la ami. ³⁷Ba intu môlô nonañ abô avanôñ iyom. Ma miñ nonañ balabuñ lomalomama ek injik thô nena onañ abô avanôñ ami. Abô takêñ habitak anêñ Sadañ anêñ.

Môlô miñ uñgwik kambom liliñ ami

(Luk 6:29-30)

^{38e}“Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yañ madaluk siñ, êñ ma nômbi ôpêñ madaluk siñ aêñ iyom. Ma anyô te hik anyô yañ abôlêk kalalañ lu, ma uñgwik ôpêñ abôlêk kalalañ lu aêñ iyom.’ ³⁹Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena miñ uñgwik anyô yañ anêñ kambom liliñ ami. Ma anyô te hapetav malem dañ vi, êñ ma nuñgwik vi liliñ ek epetav imbiñ. ⁴⁰Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halañô abô hanañ nena nêñ anêñ kwêv êndêñ ôpêñ, êñ ma nêñ

anêñ kwêv thilibuñ êndêñ ôpêñ imbiñ. ⁴¹Ma anyô vovak te hanañ nena onja anêñ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êñ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴²Ma anyô te hanañ hik o liñ ek nêñ nômlate êndêñ yani, êñ ma nêñ êndêñ yani. Ma anyô te lahaviñ enja nômlate êñjêk o vêm ka nêñ viyañ, êñ ma miñ ôpôlik ami.

Lemimimbiñ ñê takatu ba êpôlik hathak o

(Luk 6:27-36)

^{43f}“Môlô bôk olañô abô takatu ba enañ yôv nena, ‘Lemimimbiñ anêñ avômalô ma ôpôlik esak ñê takatu ba êpôlik hathak o.’ ^{44-45g}Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena lemimimbiñ ñê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noteñ mek esak ñê takatu ba êv vovañ hadêñ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leñ anêñ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêñ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek ñê thêthôn lôk ñê lokbañ. ⁴⁶Ma môlô othak lemimhaviñ ñê takatu ba leñiñhaviñ môlô iyom, êñ ma nôm oyañ. Tem miñ môlô noja nôm mavi te ami. Ijê ewa takis ethak idum aêñ haviñ! ⁴⁷Ma môlô othak ôêv wakiêvônñ hadêñ môlônim avômalô iyom, môlô osoñ nena kobom hik môlô vônô e? Ijê daluk idum aêñ haviñ! ^{48h}Ba intu nômô batôn oyañ êtôm Lemambô atu ba hamô batôn oyañ hamô malak leñ.”

Nônêñ avômalô siv sa

6ⁱ“Môlô noyabiñ am! Miñ nundum ku mavi lomalomama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêñ atu ba hamô malak leñ tem miñ nêñ nôñ mavi la êndêñ môlô ami.

^b5:33 Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 ^c5:34 Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12

^d5:35 Sng 48:2; Ais 66:1 ^e5:38 Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21

^f5:43 Wkp 19:18 ^g5:44-45 Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20

^h5:48 Wkp 19:2; Lo 18:13 ⁱ6:1 Mat 23:5

²“Môlô udum ek nônêm avômalô siv sa, ma miņ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmôn ba i unyak yeņ. Êņ ma thêlô êv nômlate hadêņ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanaņ avanônġ êndêņ môlô nena nê takêņ lêk ewa iniņ mavi yôv ba embeņ yam ma Wapômbêņ tem miņ nê nôm mavi yaņ êndêņ i ami. ³Ma doņtom môlô udum ek nônêm nômlate êndêņ avômalô siv, êņ ma nubuņ ba nônêm ek avômalô vi miņ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianônġ hadum ma bahem vikeņ êsônġ paliņ ⁴ek ku êņ ênjêk loņ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loņ kapô ma tem nê nôm mavi te êndêņ o.

Okopak ba oteņ mek

(Luk 11:2-4)

^{5j}“Môlô udum ek noteņ mek, ma miņ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leņiņhaviņ neteņ mek nimiņ malaklêvônġ lôk unyak yeņ ek avômalô nêgê i. Odaņô! Yanaņ avanônġ êndêņ môlô. Ijê takêņ lêk ewa iniņ mavi yôv ba embeņ yam ma Wapômbêņ tem miņ nê nôm mavi yaņ êndêņ i ami. ⁶Ma doņtom hudum ek oteņ mek, êņ ma nu anêm unyak kapô ma nuņgwik unyak abôlêk siņ. Ma oteņ mek êndêņ Lemambô atu ba hamô loņ kapô. Ma Lemambô tem êņjê ku takatu ba hudum hêk loņ kapô ma nê nôm mavi te êndêņ o.

^{7k}“Hudum ek oteņ mek, ma miņ on-dela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eteņ mek daim ek esonġ nena

Wapômbêņ tem endanġ iniņ mek daim êņ. ^{8l}Ma doņtom hudum ek oteņ mek ma Wapômbêņ lêk hayala anêm malaiņ yôv ba intu miņ osopa iniņ bôk lo loņ ami. ⁹Ma noteņ mek aêntêk,

“Wakamik, hômô malak leņ.

Yêlô nambô anêm athêņ matheņ liņ.

^{10m}Anêm loņ lôkliņyak êlêm.

Yêlô nasopa anêm lemhaviņ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leņ.

¹¹Nêm nôm êndêņ yêlô êndêņ wak êntêk.

¹²ⁿMa otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlônġ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêņ yêlô.

^{13o}Miņ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nê yêlô vê ênjêk kambom.”†

^{14p}“Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leņ tem etak kapô ek môlô aêņ iyom. ¹⁵Ma hovalonġ kapôlôm lônġ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embalonġ kapô loņ ek o aêņ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêņ

^{16q}“Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêņ, ma miņ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miņ ithik i ba epesaņ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaņ avanônġ êndêņ môlô nena nê êņ lêk ewa iniņ nôm mavi yôv ba embeņ yam ma Wapômbêņ tem miņ nê nôm mavi yaņ êndêņ i ami. ¹⁷Ma doņtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêņ, ma otak nôm lêņlêņ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmani

†**6:13** Ijê lôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Matyu hatu ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Loņ lôkliņyak lôk lôklokwaņ ma athêņ lôkmaņgiņ, êņ ma oda anêm êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Avanônġ.

j6:5 Mat 23:5; Luk 18:10-14 **k6:7** 1Kiņ 18:26-29 **l6:8** Mat 6:32

m6:10 Luk 22:42 **n6:12** Mat 6:14-15; 18:21-35

o6:13 Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18

p6:14 Mak 11:25-26 **q6:16** Ais 58:5-9

iyom ¹⁸ ek avômalô miñ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loñ kapô, yani iyom intu hayê anêm ku loñ kapô êñ ba tem nê m nô m mavi te êndêñ o.

Nômbôlêm nômkama malak leñ

(Luk 12:33-34)

¹⁹r“Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliñ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêñ vani. Ba intu miñ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. ²⁰sMi, nusup nômkama malak leñ mavimavi iyom. Êñ ma miñ hatôm da lo didu nimbuliñ nômkama takêñ lôk nê vani miñ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami. ²¹Loñ atu ba anyô anêñ nômkama mavi hamô intu kapôlôñiñ tem êmô loñ êñ imbiñ.

Maleñ ma kupik anêñ deda

(Luk 11:34-36)

²²“Maleñdaluk ma leñviñkupik anêñ deda. Aêñ ba malemdaluk hamô mavi, êñ ma anêñ deda êñ hayabiñ lemvimkupik sapêñ. ²³Ma doñtom maleñdaluk kambom, êñ ma momañiniñ lêk hayabiñ leñviñkupik sapêñ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miñ hadum anêñ ku ami, ma momañiniñ tem indumbak bêt.

Anyô te miñ hatôm indum anyô ju iniñ ku ami

(Luk 16:13)

²⁴“Anyô te miñ hatôm indum anyô bêt ju iniñ ku ami. Ma tem la imbiñ anyô yañ ma kapô êndô yañ. Ma tem ma endahaliñ anyô yañ ma imbuliñ dô m ek anyô yañ. Mólô miñ hatôm nosopa Wapômbêt lôk valuseleñ ami.

Miñ lemim imbi bêt anôñ esak nômkama pik ami

(Luk 12:22-32)

²⁵t“Lôkmala ma bêt ek nô m eyañ. Leñviñkupik ma bêt ek kwêv lo sup. Aêñ ba intu yanañ êndêñ mólô nena miñ lemim imbi bêt anôñ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nô m lôk nêñ ami. ²⁶uÔñgô menak. Thêlô miñ ethak idum ku lôk elav nô m ami. Ma miñ ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ami. Mólônim Lemambô atu ba hamô malak leñ havakôñ thêlô. Ma mólô ma Wapômbêt lahaviñ bêt anôñ hamôñ ek menak. ²⁷Ma mólô lem hikam hathak nô m pik takêñ, ma tem nô m lô kmala wak te imbiñ e? Mi anôñ!

²⁸“Aisê ka mólô othak lemimhabi bêt anôñ hathak kwêv? Mólô ôñgô alokwañ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miñ ethak idum iniñ ku lôk idu iniñ kwêv ami. ²⁹vAêñ ba yanañ êndêñ mólô! Solomon hathak hik anêñ kwêv kêkêlô. Ma anêñ kwêv sapêñ ma nô m yaôna ek alokwañ vuak mavi takatu. ³⁰Mólô ma avômalô ôêvhaviñ yaôna lôk! Ketheñ oyañ ma tem nedabêt kamuñ takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma doñtom Wapômbêt hathak hêv kwêv hadêñ kamuñ takêñ. Ba intu tem eyabiñ mólô mavi aêñ iyom. ³¹Aêñ ba mólô miñ lemim injik am ba nonañ, ‘Yêlô añañ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniñ kwêv êsê?’ Dô. ³²wñê daluk ethak elañviñ ba esopa nô m takêñ. Ma doñtom mólônim Lemambô atu ba hamô malak leñ hayala mólônim malaiñ ba tem nê m nô m takêñ êndêñ mólô. ³³xBa intu ku môñ ma lem injik o esak Wapômbêt anêñ loñ lôkliñyak lôk osopa anêñ abô ma tem nê m nô m takêñ sapêñ êndêñ

[†]6:19 Jem 5:1-3 [§]6:20 Mat 19:21; Luk 18:22

[†]6:25 Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 ^u6:26 Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 ^v6:29 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 ^w6:32 Mat 6:8 ^x6:33 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

o. ³⁴Aêṅ ba mólô miṅ lemimmalaiṅ ek yamuṅ anêṅ nômkama ami. Yamuṅ anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da anêṅ. Ma wak te anêṅ malaiṅ ma wak êṅ da iyom anêṅ.

Miṅ nutitiniṅ avômalô ami

(Luk 6:37-42)

7 ^y“Mólô miṅ nutitiniṅ anyô vi ami. Wapômbêṅ tem ititiniṅ mólô aêṅ iyom! ^{2z}Abô takatu ba honaṅ hathak anyô vi, êṅ ma Wapômbêṅ tem enaṅ aêṅ êndêṅ o. Ma malêla takatu ba huik sam hadêṅ anyô vi ma tem nêṅ viyaṅ aêṅ iyom êndêṅ o. ³Ma lem hik o hathak siṅusik yaô atu ba hamiṅ mamuyaṅ madaluk. Ma doṅtom aseleṅ atu ba hapalaṅaniṅ hamiṅ oda malem siṅ ma hôthôṅ paliṅ. ⁴Ba honaṅ, ‘Aiyaṅ, yahadum ek yanêṅ siṅusik atu ba hamô malem daluk vê.’ Nôṅgô katô, oda anêṅ ma aseleṅ hapalaṅaniṅ hamiṅ malem loṅ siṅ. ⁵O anyô abôyaṅ! Nêṅ aseleṅ atu ba hêk malem vê ek nôṅgô tak vêṅ ka miṅ nêṅ siṅusik atu ba hêk mamuyaṅ madaluk vê.

⁶“Ma miṅ noja nôṅ matheṅ ba nôṅnêṅ êndêṅ avuṅ ami. Tem nijik liliṅ ba ne-saṅ mólô mayaliv. Ma miṅ nômbi unim kômkom mavi êndêṅ bok ami. Tem nem-bak pesa esak veṅiṅ kapô.

Loṅôndê neteṅ mek

(Luk 11:9-13)

⁷⁻⁸a“Ṭê takatu ba enaṅ hik Wapômbêṅ liṅ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enaṅ. Ma anyô habôlêṅ nômlate, êṅ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiṅ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêṅ. Aêṅ ba nonaṅ injik Wapômbêṅ liṅ ma tem nêṅ mólônim lemimhaviṅ êndêṅ mólô. Ma

mólô ôbôlêṅ ma tem nôpôm. Ma upi-didiṅ unyak abôlêk ma tem injik vê ek mólô.

⁹“Nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ polom êndêṅ yani, ma tem nêṅ valu te êndêṅ yani e? Mi. ¹⁰Ma nalummalô hanaṅ hik o liṅ ek nêṅ alim iṅgwêk te êndêṅ yani, ma tem nêṅ umya kambom te êndêṅ yani e? Mi. ^{11b}Odaṅô! Mólô ma avômalô kambom! Ma doṅtom mólô othak ôêṅ nômkama mavi hadêṅ nalumi. Ma mólônim Lemambô atu ba hamô malak leṅ ma Wapômbêṅ mavi anôṅ ba intu tem nêṅ nômkama mavi êndêṅ mólô ṅê takatu ba onaṅ hik yani liṅ.

^{12c}“Ma malêla takatu ba mólô lemimhaviṅ avômalô vi nindum êndêṅ mólô, ma nundum aêṅ êndêṅ i. Êṅ ma abô balabuṅ lôk plopet iniṅ abô anêṅ ôdôṅ bêṅ.”

Unyak abôlêk yaôna

(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴“Loṅôndê bêṅ ma hi loṅ ṅama. Ma badêṅ abôlêk bêṅ te hamô loṅ êṅ ba avômalô bêṅ anôṅ ethak ibitak êyô. Ma doṅtom loṅôndê kamuṅ hi loṅ lôkmala. Ma badêṅ abôlêk yaônate hêk loṅ êṅ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêṅ abôlêk yaôna êṅ ba unu.

Ṇê plopet abôyaṅ

(Luk 6:43-44; 13:25-27)

^{15d}“Mólô noyabiṅ am êndêṅ ṅê plopet abôyaṅ. Thêlô ma hatôm avuṅ yatap ba ivuliv i siṅ hathak boksipsip kupik ba i hadêṅ boksipsip ek nimbuliṅ i. ^{16e}Aêṅ ba iniṅ anôṅ intu tem injik i thô. Yak lôkmanṅiṅ mena kamuṅ lôk

^y7:1 Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 ^z7:2 Mak 4:24

^a7:7-8 Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15

^b7:11 Jem 1:17 ^c7:12 Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10

^d7:15 Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 ^e7:16 Gal 5:19-22; Jem 3:12

lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniņ nôm e? ¹⁷ Alokwaņ mavi sapêņ hathak hik anêņ anôņ mavi iyom. Ma alokwaņ kambom hathak hik anêņ anôņ kambom aêņ iyom. ¹⁸ Ba intu alokwaņ mavi miņ hatôm injik anêņ anôņ kambom ami. Ma alokwaņ kambom miņ hatôm injik anêņ anôņ mavi ami. ¹⁹ ^fAêņ ba alokwaņ sapêņ atu ba miņ hik anêņ anôņ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. ²⁰ ^gBa intu plopet abôyaņ iniņ anôņ tem injik thêlôda thô êndêņ môlô.

²¹ ^h“Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêņ, Anyô Bêņ.’ Ma doņtom thêlô sapêņ miņ hatôm nêyô Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leņ anêņ abô, thêlô êņ iyom intu tem nêyô Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak kapô. ²² Waklavôņ yandaņô avômalô sapêņ iniņ abô, ma bêņ anôņ tem nenaņ êndêņ ya ‘Anyô Bêņ, Anyô Bêņ, yêlô athak alam anêm athêņ ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêņ ba êv ŋgôk vê lôk adum nômbiti bêņ anôņ hathak.’ ²³ ⁱÊņ ma tem yanaņ êndêņ i, ‘Môlô nu! Môlô ŋê udum kambom ba yahathôn môlô paliņ.’

Loņôndê ju ek nedav unyak

(Luk 6:46-49)

²⁴ “Aêņ ba ôpatu ba halanô yenaņ abô sapêņ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêņ unyak halôk valu. ²⁵ Ma ôthôm lôk lovak bêņ ma ŋambô hayô ba hayôkwiņ unyak êņ. Ma valu havalon unyak êņ loņ lôklokwaņ ba miņ hapu ami. ²⁶ Ma anyô halanô yenaņ abô ba miņ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêņ unyak halôk thathe

oyaņ. ²⁷ Ma ôthôm malokola lôk lovak bêņ ma ŋambô hayô ba hayôkwiņ unyak êņ ba hapu lôk diņdiņ bêņ ba hi.”

²⁸ Yisu hanaņ abô sapêņ yôv ma avômalô takatu ba elanô eson kambom ba enaņ, ²⁹ ^j“Yani miņ hadôn alalô ba dalam kêdônwaga bô iniņ abô hatôm ŋê lôkauk hathak abô balabuņ ethak idum ami. Mi. Hadôn alalô hatôm anyô lôk athêņ bêņ.”

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

8 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêņ anôņ esopa yani. ² Ma anyô palê lepla te halêm hadêņ Yisu ma halek vadôn lêlô ma hanaņ, “Anyô bêņ, odanêm lemhauiņ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”[‡]

³ Ma hatak baņ hayô hêk ôpêņ ma hanaņ, “Yaleņhauiņ umbitak mabuņ mavi!” Ma ketheņ oyaņ ma lijiņ êņ hêv yak ba habitak mabuņ mavi. ⁴ ^kÊņ ma Yisu hanaņ hadêņ yani, “Nu nuņgwik o thô êndêņ anyô habôk da ma nêm da êtôm sêbôk ba Mose hanaņ ek injik thô nena anêm lijiņ lêk hêv yak. Ma miņ onaņ bêņ êndêņ anyôla ami.”

Yisu hadum anyô vovak anêņ anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêņ malak bêņ Lom halêm hadêņ yani ⁶ ma hanaņ, “Anyô bêņ, yenaņ anyô ku hapôm lijiņ va lo baņ havuuiņ ba hawa vovaņ bêņ ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanaņ hadêņ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêņ mavi.”

[‡]8:2 Lijiņ lepla ma palê hatêto anyô liņkupik aleba ibitak puliņ ba avômalô êpôlik hathak i.

^f7:19 Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 ^g7:20 Mat 12:33

^h7:21 Luk 6:46; Jem 1:25 ⁱ7:23 Sng 6:8; 2Ti 2:19

^j7:29 Mak 1:22; Luk 4:32 ^k8:4 Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

8-9 Ma doŋtom anyô vovak laik êŋ hanaŋ, “Anyô bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibiy, ma yenaŋ nê vovak êmô ya vibiy. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êŋ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ êŋ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êŋ ma hadum. Aêŋ ba yahayala nena onaŋ iyom ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

10 Yisu halaŋô abô êŋ ba hasoŋ kambom ma hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Ya miŋ bôk yahapôm anyô hêvhaviŋ bêŋ te aêntêk hamô loŋ Is-lael ami. 11^lYanaŋ êndêŋ môlô. Avômalô loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ tem nejaŋ ba ninum imbiŋ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmo Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôk-liŋyak. 12^mSêbôk ma Wapômbêŋ la-haviŋ avômalô Is-lael nêyo anêŋ loŋ lôk-liŋyak kapô, ma doŋtom lêk ma yani tem nêmo thêlô vê ba ini loŋ momaŋiniŋ bêŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedaŋ asêŋ maleŋ ba nesanaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”

13 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik êŋ, “Nu! Ma nômo atu ba lêk hôêvhaviŋ ma tem imbitak aêŋ.” Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ anêŋ anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yaŋavi mavi

(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ma Yisu hayô Pita anêŋ unyak kapô ma hayê Pita yaŋavi hapôm liŋiŋ vovaŋ ba hêk iyom. 15 Ma Yisu havalonaŋ avi êŋ baŋ ma liŋiŋ êŋ hatak yani ma haviyô hapôpêk nômo ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêŋ anôŋ mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Yaŋsiŋ ma ewa nê lôk ngôk habuliŋ i doho êlêm hadêŋ Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô iyom ma ngôk takêŋ etak avômalô takêŋ ba i. Ma hadum avômalô lôk liŋiŋ sapêŋ ibitak mavi. 17 Ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba bôk hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia hik anôŋ nena, “Yani hapesaŋ alalôaniŋ liŋiŋ mavi ma hêv alalôaniŋ vovaŋ vê.” Aisaia 53:4

Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwam

(Luk 9:57-62)

18 Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êmô ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” 19 Êŋ ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ nena, “Kêdôŋwaga, loŋ nômbêŋ atu ba hu ma tem yasopa o.”

20ⁿMa Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyanaŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ loŋ ênjêk ma mi.”

21^oMa Yisu anêŋ anyô te hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

22 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Dô! Ijê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halaŋô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Yôv ma Yisu hathak yeŋ ma anêŋ nê ku i haviŋ yani. 24^pThêlô i êyo kasukthôm malêvôŋ ma ketheŋ oyaŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô. Ma ŋaŋ budum hik ba hadum ek êyo yeŋ vôv. Ma doŋtom Yisu hêk sôm denaŋ. 25 Ma anêŋ nê ku i ik yani liŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ, nêmo alalô bulubiŋ! Tem alalô nama!”

²⁶Ma Yisu hanañ hadêñ i, “Môlô ñê ôêvhaviñ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êñ ma haviyô hathañ lovak lôk ñañ budum ba êk malinyao ba thêthê mavi.

²⁷Thêlô esonj kambom ba enañ, “Anyô aisête ba lovak lôk ñañ budum elañô anêñ abô ba esopa?”

Yisu hêv ñgôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniñ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ñgôk kambom hathak habulinj i êlêm anêñ siô ba êpôm yani halôk loñôndê. Anyô ju êñ ethak ibulinj avômalô ba intu êkô ek nendom loñôndê êñ. ²⁹Ma êyê Yisu ma elam lôk-lala, “Wapômbêñ anêñ Nakaduñ, hólêm ek undum malê êndêñ yêlô? Waklavônj nindum abô hêk denañ. Ma hólêm loñ êntêk ek nêv vovanj êndêñ yêlô e?”

³⁰Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyañ kamuñ êmô. ³¹Ma ñgôk takêñ elañ lôklokwanj hadêñ Yisu, “Nêv yêlô vê ni êndôk bok takêñdaku kapô.”

³²Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô “Môlô nu!” Êñ ma ñgôk takêñ etak anyô ju êñ ma i êlôk bok takêñ kapô ba elañvinj kethêñ ba i hadêñ loñ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema. ³³Ñê takatu ba eyabinj bok êyê nôv êñ ma êsôv ba i êyô malak bêtñ. Ma enañ hadêñ avômalô hathak nôv atu ba Yisu hadum hadêñ bok lôk anyô ju atu ba ñgôk habulinj thai. ³⁴Êñ ma avômalô malak lôn êñ iki thô ba i hadêñ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enañ nena, “Otak yêlô ba nu!”

Yisu hadum anyô havuviñ te mavi

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9⁹Yôv ma Yisu hathak yeñ ñgwêk te ba havôhi anêñ loñ. ²Ma anyô doho

evak anyô havuviñ te hêk yêv ba êlêm hadêñ yani. Êñ ma Yisu hayê thêlônij êvhaviñ ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu nena, “Yenañ okna, lem êndôk biñ. Lêk yahêv anêv kambom sapêñ vê.”

³Ñê lôklok hathak abô balabanj doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ i, “Ôpêñ hasonj nena yani ma Wapômbêñ e?”

⁴Yisu hayala thêlônij auk ma hanañ, “Aisê ka môlô owa auk kambom êñ?

⁵Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêv kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô ombêñ.’ ⁶Aêñ ba tem yanjik thô êndêñ môlô nena Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ athêñ ma bêtñ ba hatôm nêv kambom vê.” Êñ ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu nena, “Umbiyô umiñ ma onja anêv yêv ba nu anêv unyak.” ⁷Êñ ma ôpêñ haviyô hamiñ ba hi anêñ unyak. ⁸Ma avômalô êyê nôv êñ ba esonj kambom ma êbô Wapômbêñ atu ba hêv lôklokwanj lôk athêñ bêtñ hadêñ avômalô.

Yisu halam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹Yisu hi ma hayê anyô te ba anêñ athêñ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya,” êñ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰Yisu hayañ nôv haviñ Matyu hamô anêñ unyak. Ma ñê ewa takis lôk ñê idum kambom bêtñ anônj êlêm eyañ nôv haviñ yani lôk anêñ ñê ku. ¹¹Palisi êyê ma enañ hik anêñ ñê ku liñ, “Aisê ka môlônim kêdônwaga hayañ nôv haviñ ñê ewa takis lôk ñê idum kambom?”

¹²Yisu halañô abô êñ ma hanañ, “Ñê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ñê lijiñ mi ma mi. ¹³Waeñ ba môlô lemimimbi Wapômbêñ anêñ abô atu ba hêk kapyã hanañ nena,

^{98:26} Mat 14:31; Sng 89:9 ^{18:29} Mak 1:24; Luk 4:41 ^{99:1} Mat 4:13

^{99:4} Luk 9:47; Jon 2:25 ^{99:6} Jon 17:2 ^{99:11} Luk 15:2 ^{99:13} Mat 12:7

“Yalerhaviņ mólô nônêm kapólômim êndêņ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*

Ba intu yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miņ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

**Enaņ hik Yisu liņ hathak
kobom evak balabuņ ek nôm**

(*Mak 2:18-22; Luk 5:33-39*)

¹⁴xJon anêņ nê ku êlêm hadêņ Yisu ma enaņ hik yani liņ, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuņ ek nôm ek leņiņhabi Wapômbêņ. Ma doņtom anêm nê ku miņ ethak idum aêņ ami eka?”

¹⁵Ma Yisu hanaņ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êņ ma anêņ anyô mólô eyaņ nôm lôk leņiņmavi. Ma miņ hatôm nembak balabuņ ek nôm ami. Ma doņtom haveņ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êņ ma anêņ nê mólô tem nembak balabuņ ek nôm.”

¹⁶“Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêņ abyaņ siņ esak ami. Hadum aêņ ma tem sôp lukmuk buêņ êmô sôp bô kisi. Êņ ma tem itip bêņ. ¹⁷Ma mólô othak ôkê waiņ lukmuk halôk kolopak epesaņ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiņ lukmuk êņ tem imbuliņ bok kupik bô atu bôk thektheke ba tem ipup ba waiņ eņgasô ni. Ba intu othak ôkê waiņ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiņ mavi ma miņ ipup ami lôk waiņ miņ eņgasô ni ami.”

Amena ŋama lôk avi lijiņ

(*Mak 5:21-43; Luk 8:40-56*)

¹⁸Yisu hanaņ abô denaņ ma anyô bêņ te halêm halek vadôn lêlô hêk yani va ma hanaņ, “Yenaņ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem êyônġgêk yani ek imbiyô esak loņbô.” ¹⁹Ma Yisu lôk anêņ nê ku i iviņ yani ba i.

²⁰Thêlô everņ ba i ma avi lôk lijiņ te halêm hadêņ Yisu dômlokwaņ ma havalon Yisu anêņ kwêv anêņ daņ. Avi êņ hapôm lijiņ thalaleņ halom hatôm sondabêņ laumiņ ba lahavuju. ²¹yMa avi êņ anêņ auk nena, “Yambalon anêņ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²²Ma Yisu hik i liliņ ba hayê avi êņ ma hanaņ, “Yenaņ avena, lem êndôk biņ. Anêm hôêvhaviņ hadum ba lêk habitak mavi.” Ma ketheņ oyaņ ma avi êņ habitak mavi.

²³Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêņ atu anêņ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiņ ba elañ ba idum thôthô bêņ ²⁴ma hanaņ, “Mólô vê! Avena hêk sôm iyom ma miņ hama ami.” Êņ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵Ma doņtom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalon avena êņ baņ, ma haviyô hamiņ. ²⁶Ba intu abô hathak nôm êņ haveņ loņ êņ lôkthô.

**Anyô maleņ pusip ju lôk
anyô abôlêk putup te**

²⁷zMa Yisu hatak loņ êņ ma haveņ ba hi, ma anyô maleņ pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêņ Lim Lukmuk, nêm kapólôm ek yai!”

²⁸Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêņ yani. Ma hanaņ hik thai liņ, “Mamu ôêvhaviņ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enaņ, “Intu êņ. Anyô Bêņ.”

²⁹Êņ ma yani hatak baņ hayô hêk thai maleņdaluk ma hanaņ, “Mamu lêk ôêvhaviņ ba intu tem numbitak mavi.”

³⁰aÊņ ma maleņiņ daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwaņ hadêņ thai, “Miņ nonaņ êndêņ anyôla esak nôm êntêk ami.” ³¹Ma doņtom i ma enaņ nôm atu ba Yisu hadum hadêņ thai haveņ loņ êņ lôkthô.

³²Anyô ju êņ etak Yisu ba i denaņ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu

ba ngôk habuliŋ yani ba êlêm ek Yisu. ^{33b}Ma hêv ngôk êŋ vê ma ôpêŋ hanaŋ abô. Ma avômalô eson kambom ba enaŋ, “Sêbôk ma miŋ nômlate aêŋ habitak Is-lael ami.”

^{34c}Ma doŋtom ŋê Palisi enaŋ, “Ŋgôk iniŋ anyô bêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêŋ ngôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

Ŋê ku naju iyom

^{35d}Ma Yisu haveŋ loŋ buêŋ sapêŋ ba habitak hayô avômalô iniŋ unyak yeŋ ba hadôŋ avômalô lôk hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma hapesaŋ avômalô iniŋ malaiŋ sapêŋ lôk hêv iniŋ lijiŋ lomaloma sapêŋ vê. ^{36e}Yisu hayê avômalô nômbêŋ atu iniŋ auk lêk mayaliv ba êmô malaiŋ kambom hatôm boksipsip anêŋ alaŋ mi. Aêŋ ba lahiki hathak i. ^{37f}Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom ŋê ku ma tomtom iyom. ³⁸Aêŋ ba noterŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêŋ ŋê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.”

Ŋê ku laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 ⁸Ma Yisu halam ŋê ku laumiŋ ba lahavuju i hadêŋ yani. Ma hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nêŋ nêŋ ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijiŋ lôk malaiŋ lomaloma mavi.

²Êntêk ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ athêŋ: anyô môŋ ma Saimon, anêŋ athêŋ yaŋ nena Pita, ma yaŋ Andulu; ma Jems loyaŋ Jon, thai ma Sebedi nali; ³ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma

Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius, ⁴ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêŋ ma hanaŋ Yisu bêŋ.

Yisu hêv ŋê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵Yisu hanaŋ abô hadêŋ anyô laumiŋ ba lahavuju takêŋ yôv ma hêv i ba i ma hanaŋ, “Avômalô Samalia iniŋ loŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ma miŋ unu êndêŋ i ami. ^{6h}Ma doŋtom unu êndêŋ boksipsip Is-lael takatu ba even mayaliv. ⁷ⁱUnu luvuluvu ba nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm.’ ⁸Nundum avômalô lôk lijiŋ mavi, ma unŋgwik ŋê ŋama liŋ, ma nundum ŋê lôk palê lepla mabuŋ mavi, ma nôŋ nêŋ ngôk vê ênjêk avômalô. Athêŋ bêŋ ma miŋ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyaŋ hadêŋ môlô ba intu nundum ku takêŋ oyaŋ esak avômalô.

^{9-10j}“Môlô u hatôm ŋê ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ môlô ba intu nomben oyaŋ. Miŋ nobek vak ami. Valuseleŋ mi. Kwêv mi. Veŋ bokŋgôp mi. Ma kôm mi. ¹¹Ma môlô ôyô loŋ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbiŋ yani endeba notak loŋ êŋ ek unu buyaŋ. ^{12k}Ma ubitak ôyô anêŋ unyak kapô, ma nonaŋ êndêŋ yani lôk anêŋ avômalô nena, ‘Wapômbêŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô.’ ¹³Avômalô unyak êŋ leŋjiŋ-mavi ba ewa môlô thô, êŋ ma môlônim abô mavi êŋ tem êmô imbiŋ i. Ma doŋtom miŋ leŋjiŋ-mavi ba ewa môlô thô ami, êŋ ma noja unim abô mavi êŋ vê ênjêk i ba unu. ^{14l}Ma avômalô loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ,

^b9:33 Mak 2:12 ^c9:34 Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^d9:35 Mat 4:23; Mak 1:39 ^e9:36 Nam 27:17; 1Kiŋ 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34

^f9:37 Luk 10:2 ^g10:1 Mak 6:7; Luk 9:1 ^h10:6 Jer 50:6

ⁱ10:7 Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 ^j10:9-10 Luk 10:4,7; 1Ko 9:14

^k10:12 Luk 10:5-6 ^l10:14 Luk 10:10-12; Ap 13:51

ma unḡwik vonḡovaḡ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleḡiḡ ma unu. ¹⁵mYanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêḡ ek endanḡ abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami, thêlônḡ malaiḡ tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom lo Gomola.

Malaiḡ lomaloma tem êpôm môlô

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶n^oOdanḡ! Yahêḡv môlô hatôm bok-sipsip ba u ôlôk avuḡ yatap malêḡvôḡ. Aêḡ ba môlô noja umya iniḡ auk mavi ba nôḡmô mabuḡ êtôm menak bôbô. ¹⁷oAêḡ ba intu môlô noyabiḡ am ek avômalô! Thêlô tem nebalôḡ môlô ba ne-tak êndôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ baheḡiḡ lôk ne-bali môlô êḡmô iniḡ unyak yeḡ. ¹⁸Ma môlô ma yenaḡ avômalô ba intu tem nendom môlô ba unu êndêḡ kiḡ lôk ḡê bêḡbêḡ ek nonaḡ yenaḡ Abô Mavi êndêḡ i lôk avômalô loḡ buyaḡ. ¹⁹⁻²⁰pMa doḡ-tom evalôḡ môlô ma môlônim Lemambô anêḡ Lovak Matheḡ tem êḡmô imbiḡ môlô ba waklavôḡ êḡ ma tem nêḡm abô êndêḡ môlô ek nonaḡ. Tem miḡ môlôda nonaḡ unim abô ami. Ba intu miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô nanaḡ malê?’ mena ‘nanaḡ aisê?’ ami.

²¹q^o“Ma anyô loyaḡ tem yaḡ enaḡ yaḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakaduḡ. Ma avômena tem nêḡmbôliḡ dôḡmiḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenaḡ ek nijik i vônô. ²²Ma môlô ma yenaḡ avômalô. Ba intu avômalô sapêḡ tem nêḡpôlik esak môlô. Ma doḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ danḡ, ma Wapômbêḡ tem nêḡm i bu-

lubiḡ. ²³Aêḡ ba avômalô malak te êḡv vovaḡ hadêḡ môlô, ma nôsôḡv ba unu malak yaḡ. Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô, tem nundum ku êḡ embeḡ Israeḡ denaḡ ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êlêḡm.

²⁴r^o“Avômena ethak unyak ma miḡ bêḡ ek iniḡ kêdôḡwaga ami. Ma ḡê ku miḡ bêḡ ek iniḡ anyô bêḡ ami. ²⁵sAvômalô elam lambô nena, ‘Iḡgôk Bêḡ Belse-bul’ êḡ ma tem nindum aêḡ esak yani anêḡ avômalô aêḡ iyom. Avômena ewa kêdôḡwaga iniḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm. Ma ḡê ku ewa iniḡ anyô bêḡ anêḡ malaiḡ, êḡ ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêḡ iyom

(Luk 12:2-7)

²⁶t^o“Aêḡ ba miḡ môlô nôkô ek ḡê takatu ba idum kambom takêḡ ami. Nôm takatu ba havuḡi hêk loḡ kapô, tem im-bitak yaiḡ. Ma abô takatu ba havuḡi, tem avômalô sapêḡ neyala. ²⁷Aêḡ ba abô takatu ba yahanaḡ hadêḡ môlô hadêḡ bôlôvôḡ, êḡ ma nonaḡ êndêḡ lôk-wak. Ma abô takatu ba anyô vi enaḡ thikuthik, êḡ ma numiḡ unyak vôn ba nodam ek avômalô nedanḡ. ²⁸uMiḡ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miḡ hatôm nijik vônô ami. Aêḡ ba intu nôkô ek Anyô Bêḡ iyom! Yani hatôm imbuliḡ môlônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loḡ atum lôkmala.

²⁹v“Avômalô ethak êḡv vuli menak yaô-nena hathak valuseḡ yaô ek eyaḡ. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. ³⁰Ma doḡtom môlô ma Wapômbêḡ bôk hakatuḡ môlô sapêḡ

^m10:15 Mat 11:24; Jut 7 ⁿ10:16 Luk 10:3; Lom 16:19

^o10:17 Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9

^p10:19-20 Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 ^q10:21 Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 ^r10:24 Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 ^s10:25 Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^t10:26 Mak 4:22; Luk 8:17 ^u10:28 Lom 8:31; Jem 4:12

lemimkadôk njanj yôv. ³¹ vAênj ba môlô ma bêj ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

Miñ mama esak Yisu ami

(Luk 12:8-9)

³² “Aênj ba ôpatu ba hanañ hadênj avômalô nena hasopa ya, intu tem yanañ imiñ Wakamik atu ba hamô malak lej ma nena, ‘Ôpêntêk ma yenañ.’ ³³ wMa ôpatu ba hanañ hadênj avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanañ êndênj Wakamik atu ba hamô malak lej nena, ‘Yahathônj ôpênj paliñ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose

(Luk 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ “Yahalêm ek yanêm kôm janak êndênj môlô! Ba intu miñ nosoj nena yahalêm ek yandum môlô kapôlômim êndôk biñ ami ma milôk. ³⁵ Yahalêm ek “namalô êmbôliñ dôm êndênj lambô, ma nalavi êmbôliñ dôm êndênj talêbô, ma namalô yanavi êmbôliñ dôm êndênj yanavi.

³⁶ Anyô te lôk anênj thalalenj tem nêpôlik esak i.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Ma opalê atu ba lahaviñ lambô lo talêbô bêj anônj hamônj ek ya, ôpênj hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. Ma opalê atu ba lahaviñ nali bêj anônj hamônj ek ya, ôpênj hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. ³⁸ xMa ôpatu ba miñ hawa anênj alovalanjañsijn ba hasopa ya ami, ôpênj hatôm anyô ôv vathek ba miñ yenañ ami. ³⁹ yMa opalê atu ba hadum ku bêj ek embatho anênj lôkmala loñ, êñ ma anênj lôkmala êñ tem nêm yak. Ma ôpatu ba hatak anênj lôkmala ek hasopa ya, ôpênj tem embaloñ anênj lôkmala loñ.

⁴⁰ z“Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êñ ma hawa ya thô haviñ. Ma ôpatu ba

hawa ya thô, êñ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba plopet êñ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthônj te ba hawa thô, êñ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba anyô thêthônj êñ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyanj te hasopa ya ba hêv njanj thilibunj hadênj yani, yanañ avanônj biñ êndênj môlô nena ôpênj tem enja anênj vuli.”

11 Ma Yisu hadônj anênj nê ku lau-miñ ba lahavuju yôv, ma hatak loñ êñ ma hi hanañ Wapômbênj anênj abô lôk hadônj avômalô hamô Galili anênj malak nenanena.

Yisu hanañ abô hathak Jon anyô hathik njanj

(Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladônj ma hanañ abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êñ ma hêv anênj nê ku doho ba i hadênj yani ³ ek nenañ injik yani liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk habutiñ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yanj?”

⁴⁻⁵ aÊñ ma Yisu hanañ viyanj, “Nôbônu ma nonañ êndênj Jon esak nôm takatu ba mamu olañ lo ôyê. Njê maleñij pusip êyê tak, ma nê veñijvuvij evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê leñijônônj kôtônj elañ abô, ma nê njanj iviyô hathak loñbô, ma avômalô siv elañ Wapômbênj anênj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonañ êndênj Jon esak nôm takên. ⁶ Ma nê takatu ba êyê ya ba evaloñ iniñ êvhaviñ loñ, nêmo lôk leñijmavi.”

⁷ Jon anênj nê ku êvôi denañ, ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadênj avômalô nena, “Bôk môlô u loñ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv base-lak vuak e? ⁸ Mi. Ma môlô u ek ôyê malê?

^v10:31 Mat 6:26 ^w10:33 Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 ^x10:38 Mat 16:24-25;

Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 ^y10:39 Luk 17:33; Jon 12:25

^z10:40 Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 ^a11:4-5 Ais 35:5-6; 61:1

Môlô u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô e? Mi. Ijê takatu ba ik kwêv kékêlô, ma êmô kiŋ iniŋ unyak ma miŋ êmô loŋ thiliv ami. ⁹Môlô u loŋ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôŋ! Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena Jon ma bêŋ ek plopet sapêŋ. ¹⁰^bBôk eto hathak ôpêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena, ““Odaŋô, tem yanêŋ yenaŋ anyô ku te êmôŋ ek o,

ek enaŋ yenaŋ abô bêŋ

ek êpôpêk loŋôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

¹¹“Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena Jon ma bêŋ ek avômalô pik sapêŋ. Avi te miŋ bôk havathu anyô te aêŋ ami ma mi. Ma doŋtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, ôpêŋ ma bêŋ ek Jon.

¹²⁻¹³^c“Ma plopet sapêŋ lôk kapya bal-abuŋ bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ aleba lêk hayô Jon habitak haviŋ. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêŋ hanaŋ abô ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak halêm hatôm ŋê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴^dMa môlô lemimhaviŋ nodaŋô plopet takatu iniŋ abô ba nodaŋô! Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena Elia tem êlêm. Elia êŋ ma Jon. ¹⁵Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk katô!

¹⁶“Yanaŋ aisê esak avômalô bôlôŋ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loŋ ethak doŋtom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

¹⁷“Yêlô abi yeŋ beleŋ ek môlô nondo yeŋ,

ma doŋtom miŋ olo yeŋ ami.

Ma yêlô alaŋ asêŋ malêŋ ek môlô nodaŋ, ma doŋtom miŋ olaŋ ami.’

¹⁸“Ma avômalô bôlôŋ êntêk êtôm avômena takêŋ. Jon halêm ba hathak

hatip ek nôŋ lo waiŋ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaŋ nena ŋgôk hamô haviŋ yani. ¹⁹^eMa doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ma miŋ hatip ek nôŋ lo waiŋ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaŋ, ‘Ôŋgô! Anyô êŋ hathak hayaŋ nôŋ lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma ŋê idum kambom lôk ŋê ewa takis iniŋ anyô môlô.’ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

Avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ

(*Luk 10:13-15*)

²⁰Yisu bôk hadum nômbithi bêŋ anôŋ yôv hamô malak doho ma avômalô takêŋ miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ami. Ba intu Yisu hathaŋ i ²¹^fba hanaŋ, “Alikak-nena, môlô avômalô Kolasin lo Bet-saida! Môlô bôk ôyê nômbithi loma-loma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Taia lo Saidon malêvôŋ, êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ. ²²Odaŋô! Yahanâŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endâŋô abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Taia lo Saidon iniŋ!

²³^g“Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêŋ esak leŋ e? Mi, môlô tem unu ŋê ŋama iniŋ loŋ! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Sodom malêvôŋ, êŋ ma tem netak iniŋ kambom ma tem nêmbô denaŋ endeba lêk. ²⁴^hOdaŋô! Yanaŋ avanôŋ! Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endâŋô

^b11:10 Luk 1:76 ^c11:12-13 Luk 16:16

^d11:14 Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 ^e11:19 Mat 9:14

^f11:21 Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4

^g11:23 Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 ^h11:24 Mat 10:15; Luk 10:12

alalðaniŋ abô, êŋ ma mólônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Sodom!”

Wapômbêŋ anêŋ aseleŋ ma vumvum

(Luk 10:21-22)

²⁵Yôv ma Yisu hanaŋ, “Wakamik, O ma pik lo leŋ anêŋ alaŋ! Lêk huvuŋ anêŋ auk hadêŋ nê lôkauk lôk nê bêŋbêŋ, ma huik thô hadêŋ nê takatu ba êtôm avômena yaðnena. Ba intu yahabô anêŋ athêŋ! ²⁶Wakamik, avanôŋ oda hosopa anêŋ lemhaŋiŋ ba intu hudum aêŋ.

²⁷“Wakamik bôk hôêv ya auk sapêŋ yôv. Ba anyô late miŋ hayala Nalum atu ami. Mí, O Wakamik iyom. Ma anyô late miŋ hayala O Wakamik katô ami. Mí, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviŋ injik O thô êndêŋ i iyom.

²⁸k“Mólô nê takatu ba udum ku bêŋ ba owa malaiŋ nólêŋ êndêŋ ya ma tem yanêŋ lovak êndêŋ mólô. ²⁹⁻³⁰lYahathak yahatauviŋ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleŋ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miŋ malaiŋ ami. Ba intu nólêŋ êndêŋ ya ek noja yenaŋ auk.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

12^mSabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i eveŋ ku kapô te. Ma anêŋ nê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êŋ kapô ba eyaŋ. ²nPalisi doho êyê ma enaŋ, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôŋ ek nangaŋ ami. Ma doŋtom anêŋ nê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”

³oMa Yisu hanaŋ nena, “Mólô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê mólô ema kisi ba idum e? ⁴pYani habitak hayô

Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ kapô ma hayaŋ polom atu ba mathêŋ anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. ⁵qOndaŋô abô te imbiŋ. Mólô bôk osam abô te hamô abô balabuŋ nena Sabat sapêŋ ma nê êbôk da idum ku ba êv da hadêŋ Wapômbêŋ. Thêlô ethak ibu-liŋ abô balabuŋ bô êntêk hathak Sabat. Ma doŋtom thêlô ma kambom mi. ⁶rAêŋ ba yanaŋ êndêŋ mólô nena nômlate lêk hamô loŋ êntêk ma nômbêŋ lôk ek unyak mathêŋ. ⁷⁻⁸sMólô bôk osam abô êŋ yôv ba hanaŋ nena,

“Yaleŋhaviŋ mólô nôŋêŋ kapôlômim êndêŋ avômalô ma yahapôlik hathak da.’ Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ. Ba intu oyala abô êŋ anêŋ ôdôŋ, ma tem miŋ hatôm notak malaiŋ êyômô ôpatu ba anêŋ kambom mi ami. Mí.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹Yôv ma Yisu hatak buêŋ ma habitak hayô avômalô loŋ êŋ iniŋ unyak yeŋ kapô. Ma anyô baŋ hatyôk te hamô loŋ êŋ. ¹⁰tMa Palisi doho êbôlêŋ loŋôndê ek nenaŋ Yisu bêŋ ba intu enaŋ hik yani liŋ, “Kapyá balabuŋ hanaŋ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?”

¹¹uMa Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ boksipsip hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma ôpêŋ tem ni edadi boksipsip êŋ imbitak yaŋi mena mi e? ¹²Anyô ma bêŋ ek boksipsip. Ba intu kapyá balabuŋ hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêŋ Sabat.”

ⁱ11:25 1Ko 1:26-29 ^j11:27 Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2

^k11:28 Jer 31:25 ^l11:29-30 1Jon 5:3 ^m12:1 Lo 23:25 ⁿ12:2 Kis 20:10

^o12:3 1Sml 21:1-6 ^p12:4 Wkp 24:5-9 ^q12:5 Nam 28:9-10

^r12:6 Mat 12:41-42 ^s12:7-8 Mat 9:13 ^t12:10 Luk 14:3 ^u12:11 Luk 14:5

¹³Aêṅ ba Yisu hanaṅ hadêṅ ôpêṅ, “Oto bahem.” Ma hato baṅ ma baṅ vi kambom atu habitak mavi hathak loṅbô hatôm baṅ vi atu mavi. ¹⁴v¹⁴Êṅ ma Palisi iviyô ba i ethak doṅtom ma ekak abô ek nêpôm loṅôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêṅ anêṅ anyô ku

¹⁵Yisu hayala nôṁ êṅ ba intu hatak loṅ êṅ ba hi. Ma avômalô bêṅ anôṅ esopa yani ba hadum iniṅ lijij sapêṅ mavi. ¹⁶w¹⁶Ma Yisu hanaṅ lôklokwaṅ hadêṅ thêlô nena miṅ nenaṅ yani bêṅ êndêṅ anyôla ami. ¹⁷Yisu hanaṅ aêṅ ek Wapômbêṅ anêṅ abô injik anôṅ ba bôk hanaṅ hadêṅ plopet Aisaia nena,

¹⁸x¹⁸“Ôpêntêk ma yenaṅ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahaṅ hayô hêk yani yôv.

Ôpêṅ ma yalerṅhaviṅ yani bêṅ anôṅ, ma yakapôlôṅ mavi ek yani;

tem yanêṁ yenaṅ Lovak Matheṅ êṁô imbiṅ ôpêṅ,

ma tem enaṅ bêṅ êndêṅ avômalô nena tem nêṁ i bulubiṅ.

¹⁹Yani ma anyô bônôṅ ba miṅ hathak hanaṅ abô lôk lôklala ami,

ma miṅ hathak hanaṅ abô hamô loṅ ekaksa ami.

²⁰Ma tem miṅ edabêṅ baselak atu hapu ba hêk pik ami,

ma miṅ imbi ayôk ṅgathiniṅ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapêṅ nêṁô ku mavi vibiṅ am.

²¹Ma avômalô pik sapêṅ tem nêṁêṁ maleṅiṅ êndêṅ yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul

(*Mak 3:20-30; Luk 11:14-23*)

²²Vêṁ ma ewa anyô te atu ṅgôk habuliṅ ba êlêṁ hadêṅ Yisu. Iṅgôk êṅ

hadum ba ôpêṅ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêṅ madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanaṅ abô. ²³Ma avômalô sapêṅ esonṅ kambom ba enaṅ, “Yakô êntêk ma Devit anêṅ Lim Lukmuk atu ba Wapômbêṅ hêv halêṁ ek nêṁ alalô bulubiṅ la?”

²⁴y²⁴Ma Palisi elarṅ abô êṅ ma enaṅ, “Iṅgôk iniṅ anyô bêṅ Belsebul hêv lôklokwaṅ hadêṅ ôpêṅ. Ba intu hatôm nêṁ ṅgôk sapêṅ vê êṅjêk avômalô.”

²⁵Yisu hayala thêlôniniṅ auk ba hanaṅ, “Loṅ bêṅ te da iniṅ avômalô evaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma loṅ bêṅ êṅ tem êṅjêk ṅgathiniṅ. Ma malak te evaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma tem nêṁêṁ yak. Ma ôdôṅ te evaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma tem nêṁêṁ yak aêṅ iyom. ²⁶Ma Sadaṅ hêv anêṅ ṅgôk vê, êṅ ma hatôm evaki vose hi ôdôṅ ju. Ba anêṅ loṅ lôkliṅyak tem imiṅ majaṅ aisê? Mi. ²⁷Môlô onaṅ nena ṅgôk bêṅ Belsebul hêv lôklokwaṅ hadêṅ ya ba yahêv ṅgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êṅ haviṅ! Ma opalê intu hêv lôklokwaṅ hadêṅ thêlô ba idum ku mavi êṅ? Iṅgôk Bêṅ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaṅ abôyaṅ. ²⁸z²⁸Ma doṅtom Wapômbêṅ anêṅ Lovak Matheṅ hêv lôklokwaṅ hadêṅ ya ba yahêv ṅgôk vê hêk avômalô. Aêṅ ba oyala nena Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak lêk halêṁ yôv.

²⁹“Odaṅ abô yaṅ imbiṅ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaṅ yaṅ anêṅ unyak kapô ba enja anêṅ nôṁkama vani e? Mi anôṅ! Ôpêṅ embalonṅ anyô lôklokwaṅ êṅ ba ekak loṅ am, êṅ ma yani hatôm enja anêṅ nôṁkama vani.

³⁰a³⁰“Ôpatu ba miṅ lahaviṅ ya ami, yani êṅ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miṅ hasup avômalô ba ethak doṅtom ami, êṅ ma hatôm halupuniṅ i.

³¹ b^a “Aêḡ ba yanaj êndêḡ mólô nena Wapômbêḡ tem nêḡ avômalô iniḡ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enaj hathak Wapômbêḡ vê. Ma doḡtom anyô te hayê Lovak Mathêḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôma nena, ‘Êntêk ma ḡḡôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hatôm nêḡ kambom êḡ vê êḡjêk ôpêḡ ami. Ma mi. ³² Ma anyô te hanaḡ abô kambom hathak Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma Wapômbêḡ tem nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom vê. Ma doḡtom anyôla hanaḡ abô kambom hathak Lovak Mathêḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ ôpêḡ anêḡ kambom êḡ vê ami ma êḡjêk thêthô.

**Alokwaḡ kambom hathak hik
anêḡ anôḡ kambom**

(Luk 6:43-45)

³³ c^a “Alokwaḡ mavi ma tem injik anôḡ mavi, ma alokwaḡ kambom ma tem injik anôḡ kambom aêḡ iyom. Ma anyô ethak êyê anêḡ anôḡ vêḡ ma eyala nena alokwaḡ mavi mena kambom. ³⁴ d^a Mólô ma umya kambom anêḡ nali ba kapôlôḡmim putup hathak nôḡ kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miḡ hatôm nonaj abô mavi ami! ³⁵ Anyôla hapesaj anêḡ nôḡkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaj abô mavi iyom. Ma anyôla hapesaj nôḡkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êḡ ma tem enaj abô kambom iyom.

³⁶ “Odaḡô! Yanaj êndêḡ mólô! Wapômbêḡ tem êlêḡ ek endajô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaḡ iniḡ kambom takatu ba bôk enaj hadêḡ avômalô vi lôk ibuliḡ i bêḡ. ³⁷ Wapômbêḡ tem endajô anêḡ abô ba enaj êndêḡ o nena o anyô thêthôḡ mena o anyô lokbaḡ.”

Palisi leḡḡhaviḡ nêḡ lavôḡḡ te

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ e^a Vêḡ ma Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho enaj hadêḡ Yisu, “Kêdôḡwaga, yêlô leḡḡhaviḡ undum lavôḡḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêḡ o ba hólêḡ.”

³⁹⁻⁴⁰ f^a Ma Yisu hanaḡ, “Mólô avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom ba miḡ ôêvhaviḡ ya ami. Ba intu lemimhaviḡ yandum lavôḡḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêḡ ya ba yahalêḡ, ma doḡtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiḡ alim ḡḡwêk bêḡ te kapô. Ma wak lô aêḡ iyom ma tem Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êḡjêk pik kapô. Lavôḡḡ êḡ iyom intu tem Wapômbêḡ injik thô nena bôk hêḡ ya ba yahalêḡ. ⁴¹ ḡSêbôk ma Jona hanaḡ abô hadêḡ avômalô Ninive ba ele kapôlôḡḡ liliḡ. Odaḡô! Nôḡmlate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ hamôḡ ek Jona. Ma mólô miḡ ôêvhaviḡ ami. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenaḡ mólônim kambom takêḡ bêḡ. ⁴² h^a Ma sêbôk ma Siba iniḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêḡ anêḡ loḡ daim bomaḡ ek endajô Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nôḡmlate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom mólô ôdô anêḡ nodajô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem Siba iniḡ kwin êḡ enaj mólônim kambom takêḡ bêḡ.”

ḡḡôk hatup siḡ

(Luk 11:24-26)

⁴³ “ḡḡôk lelaik hatak anyô te, êḡ ma hi haveḡ loḡ thiliv ek êḡbôlêḡ loḡ mavi te ek enja lovak ba êḡmô. Ma miḡ hapôḡm loḡ te ami, ⁴⁴ ma tem enaj nena, ‘Yatup

^b12:31 Hib 6:4-6 ^c12:33 Mat 7:16-20

^d12:34 Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 ^e12:38 Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

^f12:39-40 Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17 ^g12:41 Jna 3:5 ^h12:42 1Kij 10:1-10

siŋ yana unyak sêbôk esak loŋbô.' Ma hayô ba hayê nena unyak êŋ lêk hamô oyaŋ ma epesaŋ ba lêk habitak mabuŋ mavi. ⁴⁵iÊŋ ma tem ni êmbôlêm ŋgôk baheŋvi ba lahavuju takatu ba iniŋ lôk-lokwaŋ hamônŋ ek anêŋ ba enja i imbiŋ ek nimbitak nêyô unyak êŋ kapô esak loŋbô. Êŋ ma ôpêŋ tem êmô kambom anôŋ ek yaŋ sêbôk. Ba intu môlô avô-malô kambom bôlônŋ êntêk tem nôpôm malaiŋ êŋ imbiŋ."

Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô denaŋ ma anêŋ talêbô lôk iviyaŋ leŋŋhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ yani ba intu êlêm imiŋ unyak viyaiŋ. ⁴⁷Ma anyô te hi hanaŋ hadêŋ Yisu, "Lemtambô lôk môlôviyaŋ imiŋ yaiŋ ba thêlô leŋŋhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ o."

⁴⁸Ma Yisu hanaŋ, "Opalê intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô?" ⁴⁹⁻⁵⁰jMa habi baŋ hayô hamiŋ anêŋ ŋê ku ba hanaŋ, "Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leŋ anêŋ lahaviŋ, intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ ma livônŋ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô."

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

13 Wak êŋ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêŋ daŋ ma halôk hamô biŋ. ²kMa avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak yerŋ te ba hi hamô, ma avômalô imiŋ liŋdaŋ habup hathak. ³Ma hadôŋ avômalô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanaŋ nena, "Anyô te hi hapaliv anêŋ yaŋvêk halôk anêŋ ku. ⁴Yani hapaliv

yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyaŋ. ⁵Ma doho halôk valu kikiliŋ ba intu hapup ketheŋ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶Ma doŋtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma bidôŋna. ⁷Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋŋiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv. ⁸Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hik anôŋ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. ⁹Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanŋ abô êntêk katô!"

Aisê ka Yisu hanaŋ abô loŋ kapô?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰Yisu anêŋ ŋê ku i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ, "Aisê ba hothak honaŋ abô loŋ kapô hadêŋ avômalô?"

¹¹Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak thô hadêŋ môlô. Ma miŋ hik thô hadêŋ thêlô ami. ¹²1Ba anyô te hayala auk êŋ, ma tem Wapômbêŋ nêŋ auk doho imbiŋ ba imbitak bêŋ anôŋ. Ma doŋtom anyô te hathônŋ auk êŋ, ma anêŋ auk dokte atu ba ôpêŋ havalonŋ loŋ tem yani nêŋ vê. ¹³mBa intu yahananŋ abô loŋ kapô hadêŋ thêlô ba

"Êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.

Elaŋô, ma doŋtom miŋ elaŋô katô ba eyala abô êŋ anêŋ ôdônŋ ami.

¹⁴⁻¹⁵nAêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hik anôŋ hatôm bôk ba Aisaia hanaŋ, "Avômalô iniŋ auk bôk thekthek ba ibi leŋôndônŋ siŋ ma ivuliv maleŋŋiŋ siŋ.

Wak nômbêŋ intu ma tem nedaŋô abô, ma doŋtom miŋ hatôm neyala anêŋ ôdônŋ ami.

Ma wak nômbêŋ intu ma tem nêgê nômlate,

ⁱ12:45 2Pi 2:20 ^j12:49-50 Lom 8:29 ^k13:2 Luk 5:1-3

^l13:12 Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 ^m13:13 Lo 29:4; Jer 5:21

ⁿ13:14-15 Jon 12:40; Ap 28:26-27

ma donptom miñ hatôm nêpôm anêñ
ôdôn ami.

Ba intu etak kambom êñ
ma tem nêgê esak maleñij
lôk nedañô êndôk leñôndôn
ma neja ênjêk iniñ auk
ma nede i liliñ ek yandum thêlô mavi.’

Aisaia 6:9-10

¹⁶Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim
daluk lôk olañô ya halôk lemim ôndôn.
Ba intu lêk ômô mavi. ¹⁷Odañô! Yanañ
avanôn êndên môlô! Sêbôk ma plopet
lôk nê thêthôn bêñ anôn leñijhiki ek
nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma
donptom miñ êyê ami. Ma leñijhiki ek
nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô,
ma donptom miñ elañô ami.

Abô loñ kapô hathak yanvêk anêñ ôdôn

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸“Aên ba tem yanañ abô loñ kapô
hathak epaliv yanvêk anêñ ôdôn bêñ
êndên môlô. ¹⁹Anyô te halañô abô
hathak Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak
ma donptom miñ hayala anêñ ôdôn ami,
ên ma Sadañ hayô ba hawa yanvêk atu
ba Wapômbên havatho halôk yani kapô
vê. Êñ ma hatôm yanvêk atu ba halôk
loñôndê.

²⁰⁻²¹“Ma ôpatu halañô abô ba
hêvhaviñ ketheñ lôk lamavi ma donptom
malaiñ lôk vovañ hapôm yani hathak
Wapômbên anêñ abô ma hatak anêñ
hêvhaviñ ketheñ oyañ, êñ ma hatôm
yanvêk atu ba hêv yak halôk valu
kikiliñ ba miñ habi nğalôk ami.

²²p“Anyô te halañô abô ma donptom
lahiki bêñ anôn hathak anêñ lôkmala
pik êntêk lôk nômkama lomaloma lôk
valuselen. Ma auk takên intu hasivuñ
Wapômbên anêñ abô ba ôpên miñ hik
anêñ anôn ami. Êñ ma hatôm yanvêk atu
ba halôk yak lôkmanñij kapô.

²³“Ma anyô halañô Wapômbên anêñ
abô ba hayala anêñ ôdôn êñ ma tem in-
dum ku ba injik anôn mavi êtôm 100
mena 60 mena 30 la. Êñ ma hatôm
yanvêk atu ba halôk pik mavi.”

Abô loñ kapô hathak kamuñ kambom

²⁴Yisu hanañ abô loñ kapô yañ nena,
“Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak ma aên-
têk. Anyô te havatho yanvêk mavi halôk
anêñ ku. ²⁵Ma avômalô i êk sôm, ma
ôpên anêñ anyô lamanij te halêm ha-
vatho kamuñ kambom halôk ku kapô
ên haviñ ma hi. ²⁶Vêm ma nôm anôn
hadum ek êyôk, ma kamuñ kambom
ên havuak haviñ. ²⁷Ma nê eyabiñ ku
i hadên ku alañ ma enañ hadên yani,
‘Anyô bêñ, bôk hovatho yanvêk mavi
halôk anêm ku iyom. Aisê ka kamuñ
kambom habitak haviñ?’

²⁸“Ma yani hanañ hadên thêlô, ‘Anyô
te lamanij hathak ya ba hadum nôm êñ.’

“Ma nê ku enañ hik yani liñ,
‘Lemhaviñ yêlô nayavovon ku êñ e?’

²⁹“Ma donptom ku alañ hanañ, ‘Mi. Ya-
hakô môlô noyavovon ba nosapu nôm
mavi vê imbiñ kamuñ kambom. ³⁰Môlô
nôndô luvi êmô endeba avômalô nedav
nôm am. Êñ ma tem yanañ êndên nê ku
takatu ba tem nedav nôm nena, “Môlô
nusup kamuñ kambom sapên ba nokak
lôkulôku ba nôndô êmô loñ nêmbôk esak
atum. Ma nusup nôm anêñ anôn ba no-
tak êmô unyak nôm hamô.” ’”

Abô loñ kapô hathak ava yaôna

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹Yisu hanañ abô loñ kapô te nena,
“Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak ma aên-
têk. Anyô te hawa ava yaônate ba ha-
vatho halôk anêñ ku kapô. ³²Ava êñ ma
yaôna lôk, ma donptom habitak alokwañ
daim ba hamôn ek nômkama ku kapô vi.

Ma menak ethak elav iniñ unyak halôk anêñ ɲaɲ.”

Abô loñ kapô hathak yis

(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)

³³ Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aên-têk. Avi te hawa yis dokte ba hayelañ halôk palawa bêñ anôñ kapô, ma haveñ yam ma palawa sapêñ hathiñ bêñ.”

³⁴ Abô takêntêk ba Yisu hanañ hadêñ avômalô ma hanañ hathak abô loñ kapô iyom ma miñ hathak hadôñ i hathak abô yanña ami ³⁵ ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ ba hanañ hadêñ plopet nena, “Yaveñbôlêk tem ekyav ba yanañ abô loñ kapô êndêñ môlô.

Ma yanañ Wapômbêñ anêñ auk loma-loma takatu ba havuñ hadêñ sêbôk ba yani hapesañ pik êntêk aleba lêk bêñ.” *Kapya Yeñ 78:2*

Yisu hanañ kamuñ kambom anêñ ôdôñ bêñ

³⁶ Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêñ ɲê ku i ek yani ma enañ, “Nuñgwik abô loñ kapô atu ba hathak kamuñ kambom habitak ku kapô anêñ ôdôñ thô êndêñ yêlô.”

³⁷ Êñ ma hanañ, “Ôpatu ba havatho yanvêk mavi, êñ ma Anyô Anêñ Nakaduñ atu. ³⁸ Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanvêk mavi ma loñ lôkliñyak anêñ avômalô, ma kamuñ kambom ma anyô kambom anêñ avômalô. ³⁹ Anyô lamaniñ atu ba havatho yanvêk kambom, yani ma Sadañ. Avômalô takatu ba elav nôm, thêlô êñ ma hatôm aɲela. Nôm hayôk, êñ ma pik lo leñ anêñ dañ.

⁴⁰⁻⁴² q “Pik lo leñ anêñ dañ hayô ma Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem nêñ anêñ aɲela ba ini anêñ loñ lôkliñyak atu ba hamô pik êntêk ek neña avômalô kambom takatu ba êvôv avômalô ek nin-

dum kambom lôk avômalô sapêñ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loñ atum lôkmala. Thêlô tem nedañ kambom ba nesañ veñiñbôlêk ôdôñ loñ. Nôm êñ hatôm avômalô takatu ba isup kamuñ kambom ba êbôk hathak atum.

⁴³ r “Ma doñtom avômalô thêthôn tem nimbitak êtôm wak anêñ deda ba nêñô Lambô anêñ loñ lôkliñyak. Aêñ ba môlô ɲê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô!”

Abô loñ kapô hathak ivuñ nôñ mavi te

⁴⁴ “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm ku kapo te ba ivuñ nôñ mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôñ mavi êñ. Ma havuñ halôk loñbô. Yani lamavi ba hêv anêñ nômkama sapêñ ek nêñêñ vuli. Ma hawa valuseleñ ba hêv hadêñ ku atu ba nôñ mavi êñ hamô anêñ alañ ek enja ku êñ.”

Abô loñ kapô hathak kômkom mavi

⁴⁵ “Abô loñ kapô te haviñ nena Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aên-têk. Anyô hadum ku valuseleñ te habôlêñ kômkom kêkêlô ek nêñ vuli. ⁴⁶ Yani habôlêñ aleba hapôm kômkom kêkêlô anêñ dôñ te ba anêñ vuli bêñ anôñ. Êñ ma hi hêv anêñ nômkama sapêñ ek nêñêñ vuli. Ma hawa valuseleñ ba hi hêv kômkom kêkêlô êñ hathak.”

Abô loñ kapô hathak yakseñ

⁴⁷ “Abô loñ kapô te hathak loñbô nena Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm aêntêk. ɲê ibi yakseñ halôk kasukthôm êvôv alim lomaloma aleba putup. ⁴⁸ Êñ ma êvôv yakseñ hathak liñdañ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doñtom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôñ pik lo leñ anêñ dañ ma Wapômbêñ tem

indum aêḡ iyom. Ba anêḡ aḡela tem nêlêm neja ḡê kambom vê êḡjêk ḡê thêthônḡ malêvônḡ ⁵⁰ s^{ba} nimbi êḡḡdôk loḡ atum lôkmala. Thêlô tem nedaḡ kam-bom ba nesaḡ veḡḡḡbôlêk ôḡḡḡ loḡ.”

⁵¹ Ma Yisu hanaḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêḡ anêḡ ôḡḡḡ e?”

Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani, “Intu êḡ.”

⁵² Êḡ ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuḡ te hanaḡ abô ba hawa auk hathak Wapôm-bêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak, yani êḡ hatôm unyak te anêḡ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôḡ mavi lukmuk lôk bô haviḡ ba hêv hadêḡ avômaloḡ.”

Plopet ma athêḡ mi hêk anêḡ malak ôḡḡḡ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô takêḡ yôv ma yani hatak loḡ êḡ. ⁵⁴ t^{Ma} hi yanida anêḡ malak ôḡḡḡ. Ma hadônḡ avômaloḡ hamô iniḡ unyak yeḡ aleba esoḡ kambom ba enaḡ, “Ôpêḡtêk hawa auk êḡtêk anêḡ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ u^{Ôpêḡ} ma anyô halav unyak te anêḡ nakaduḡ ma anêḡ talêbô ma Malia. Ma anêḡ iviyaḡ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêḡ livi êḡḡ loḡ êḡtêk haviḡ. Ma aisê ka anyô êḡ hatôm idum nôḡ takêḡ?” ⁵⁷ v^{Ma} thêlô enaḡ aêḡ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Plopet hawa athêḡ bêḡ hêk malak yaḡ. Ma doḡtom anêḡ malak ôḡḡḡ lôk anêḡ thalaleḡ ma hatôm anyô athêḡ mi.”

⁵⁸ Aêḡ ba intu miḡ hadum nômbithi bêḡ anônḡ hêk loḡ êḡ ami ek malê nena thêlô miḡ êvhaviḡ yani ami.

Ik Jon anyô hathik ḡaḡ vônô

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 Wak êḡ ma Anyô Bêḡ Helot Antipas hanaḡ abô hathak nôḡ takatu ba Yisu hadum. ² Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Ôpêḡ ma Jon anyô hathik ḡaḡ iyom intu haviyô hathak loḡbô. Ba intu yani hawa lôklok-waḡ ba hadum nômbithi takêḡ.”

³⁻⁴ w^{Sêbôk} ma Helot hawa yaḡ Pilip anêḡ avi Helodias vani. Ba Jon hanaḡ hadêḡ Helot, “Lêk howa avi êḡtêk vani ba intu hubuliḡ abô balabuḡ.” Êḡ ma Helot hêv anêḡ ḡê ku ba i evaloḡ Jon ba ekak ma êḡḡ hamô koladônḡ. ⁵ x^{Avômaloḡ} leḡḡḡhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doḡtom hakô ek avômaloḡ.

⁶ Anyô doho êlêm eyaḡ nôḡ haviḡ Helot ek leḡḡḡhabi anêḡ waklavônḡ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeḡ hamiḡ thêlô malêvônḡ. Ma Helot hayê ba lamavi anêḡ dônḡ. ⁷ Êḡ ma Helot havak abô haviḡ yani nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ dake nena honaḡ hik ya liḡ hathak nôḡlate ek yanêḡ êḡḡḡ o, êḡ ma tem yanêḡ iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêḡ nalavi ek enaḡ nena, “Yaleḡhaviḡ Jon wakadôk êḡḡḡ belev te ba nêḡ êḡḡḡ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiḡ hanaḡ ba lamalaiḡ. Ma doḡtom bôk havak abô halôk ḡê bêḡbêḡ maleḡḡ yôv ba intu hanaḡ hadêḡ ḡê ku ba i koladônḡ ma ed-abêḡ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaḡ. ¹¹ Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêḡ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. ¹² Ma Jon anêḡ ḡê ku elarḡ ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav. Elav vêḡ ma i enaḡ hadêḡ Yisu.

^s13:50 Mat 13:42; Luk 13:28 ^t13:54 Jon 7:15 ^u13:55 Jon 6:42

^v13:57 Jon 4:44 ^w14:3-4 Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 ^x14:5 Mat 21:26

Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000
(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halanjô abô êj vêm ma hatak loj êj ma hathak yej te ba hi loj thiliv bute. Ma avômalô bêj anôj elanjô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniñ malak ma evenj yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liñ ma hayê avômalô bêj anôj lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniñ jê lôk lijiñ mavi.

¹⁵ Yañsiñ hayô ma anêj jê ku êlêm ma enaj, “Lêk yañsiñ ma alalô amô loj thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nênem iniñ nôm vuli.”

¹⁶ Ma dojtom Yisu hanañ nena, “Mi! Thêlô nêôm. Mólô da nobakônj i.”

¹⁷ Ma dojtom thêlô enaj, “Yêlôaniñ polom bahenji ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êj ma Yisu hanañ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ Ma hanañ hadêj avômalô nena, “Nôndôk nômô kamuñ takêntêk.” Ma hawa polom bahenji lôk alim ju atu ma hêv ma hathak lej ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêj anêj jê ku, ma jê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêj avômalô nômbêj atu. ²⁰ Ma avômalô sapêj eyañ ba leñjiviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma jê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôm êj haviñ miñ ekatuñ i ami.

Yisu haveñ kasukthôm anêj dômlê
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanañ hadêj anêj jê ku nena nesak yej ba nêômj ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêm avômalô ba ini am. ²³ Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek etej mek. Bôlvônj hayô ma yani hamô

dum êj denaj. ²⁴ Ma yej lêk hi kasuk malêvônj ma lovak hayuv ba hamô yej loj hale hi ba intu ñañ budum hik ba yej êj halelela liliñ kambom.

²⁵ Habobo tem eyañ ma yani haveñ kasuk anêj dômlê ba hi hadêj anêj jê ku. ²⁶ Ma anêj jê ku êyê yani haveñ kasuk anêj dômlê ma êkô kambom ba enaj nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma kethej oyañ ma yani hanañ hadêj thêlô nena, “Mólô miñ nôkô ami ma nômô yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êj ma Pita hanañ, “O Anyô Bêj Yisu, ma onaj ek yamberj kasuk anêj dômlê ba yasôk êndêj o.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Ôlêm.”

Êj ma Pita hatak yej ma haveñ kasuk anêj dômlê ba hi. ³⁰ Ma dojtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êj ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêj! Nêm ya sa!”

³¹ Kethej oyañ ma Yisu havaloj yani. Ma hanañ, “O anyô hôêvhaviñ yaôna lôk. Hosoj nena hatôm yayabiñ o ami e?”

³² Ma thai ethak yej ma lovak bêj êj hama. ³³ Aêj ba jê takatu ba êmô yej elek veñjônj lêlô ma êkôm ba êv yej ba enaj, “Avanôj biñ! O ma Wapômbêj anêj Nakaduñ.”

Yisu hadum avômalô lôk
lijiñ mavi hêk Genesalet

(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴ Thêlô ethak liñdanj vi tuvulu anêj Genesalet. ³⁵ Ma avômalô loj êj êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô haveñ malak loj êj sapêj. Ma ewa iniñ jê lôk lijiñ sapêj ba i hadêj Yisu. ³⁶ Ma etej Yisu ba enaj ek jê lôk lijiñ nêsôm anêj kwêv anêj danj iyom. Ma sapêj atu ba êsôm ma ibitak mavi.

^y14:19 Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 ^z14:23 Luk 6:12; 9:28

^a14:26 Luk 24:37 ^b14:31 Mat 8:26; Mak 4:39 ^c14:36 Mat 9:20-21

**Yisu hanaḡ hathak nôm takatu
ba tem indum anyô lelaik**

(Mak 7:1-23)

15 Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jêlusalêm ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ hik yani liḡ nena, ²“Bumalô iniḡ abô majarḡ hanaḡ ek alalô nasik baheḡiḡ vêmam ka miḡ aḡḡar nôm ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma aisê ka anêm ḡê ku ibuliḡ abô êḡ ba miḡ ithik baheḡiḡ ami?”

³Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Aisê ka môlô ubuliḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ba osopa môlôda unim abô majarḡ? ⁴Hatôm Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hatharḡ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêḡ vônô.’ ⁵Ma doḡtom môlô othak onaḡ nena anyôla hanaḡ hadêḡ lami nena, ‘Yenaḡ nômka ma takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êḡ ma bôk yahanarḡ nena tem yanêm êndêḡ Wapômbêḡ êtôm da. ⁶Ba intu miḡ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êḡ ma hatôm môlô ôvôliḡ dômim ek Wapômbêḡ anêḡ abô ba osopa libumi iniḡ bôk lo loḡ. ⁷Môlô ḡê kambom! Môlô udum ba avômalô esoḡ nena môlô ḡê wapôm. Ma doḡtom môlô ma ḡê paloḡ anôḡ ba plopet Aisaia anêḡ abô lêk hik anôḡ ba hanaḡ nena, ⁸“Avômalô êntêk êbô yenaḡ athêḡ hathak veḡiḡbôlêk oyaḡ.

Ma doḡtom kapôlôḡiḡ ma hêk daim bô ek ya.

⁹Thêlô êv yeḡ oyaḡ hadêḡ ya.

Ma ethak enaḡ thêlôda iniḡ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ abô.” ” *Aisaia 29:13*

¹⁰Ma Yisu halam avômalô nômbêḡ atu ba êlêm hadêḡ yani ma hanaḡ nena,

“Môlô nodarḡ ba noyala katô. ¹¹eNôm takatu ba anyô hayaḡ halôk abôlêk miḡ hadum yani habitak lelaik ami. Ma doḡtom nôm takatu ba anyô hanaḡ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

¹²Vêm ma ḡê ku êlêm enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Ondarḡ. Palisi elarḡ anêm abô êntêk ba lêk leḡiḡmaniḡ kambom hathak o.”

¹³Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem esapu nôm lôk ḡgalôk takatu ba miḡ yani havatho ami. ¹⁴fBa miḡ môlô nodarḡ ḡê takêḡ iniḡ abô ami. Thêlô ma ḡê maleḡiḡ pusip ba idum ek nendom avômalô vi embeḡ loḡôndê. Ma anyô mapusip yaḡ halom anyô mapusip yaḡ haveḡ loḡôndê, êḡ ma tem luvi nênem yak êndôk lôv.”

¹⁵Êḡ ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Nunḡwik abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ thô êndêḡ yêlô.”

¹⁶Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô ôthôḡ haviḡ e? ¹⁷Odarḡ katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi hamiḡ anyô lasoam vêm ma hale yaḡ ba hi. ¹⁸Ma doḡtom nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hanaḡ hale abôlêk, êḡ ma habitak anêḡ anyô kapô ba intu hadum ôpêḡ habitak lelaik. ¹⁹Nôm takêntêk intu hamô avômalô kapôlôḡiḡ ba hale yaḡ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi lôk sek waliliḡ ma vani lôk enaḡ abôyaḡ hathak anyô yaḡ ba idum abô ek yani lôk enaḡ abô kambom hathak anyô vi. ²⁰Aêḡ ba anyô hayaḡ nôm ba miḡ hathik baḡ ami, nôm êḡ miḡ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpêḡ habitak lelaik.”

^d15:4 Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16 ^e15:11 Mat 12:34

^f15:14 Luk 6:39; Lom 2:19

Avi Kenan te hêvhaviḡ Yisu

(Mak 7:24-30)

²¹ Yisu hatak loḡ êḡ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. ²² Ma avi Kenan te hamô loḡ êḡ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Devit anêḡ Lim Luk-muk! Nêm kapôlôm ek ya! Iḡgôk habuliḡ yenaḡ avena kambom anôḡ.”

²³ Ma doḡtom yani bônôḡ iyom aleba ḡê ku êlêm ma enaḡ nena, “Avi êntêk halam kaêk haveḡ alalô yam bôsahe! Onaḡ ek yani ni!”

²⁴ sÊḡ ma hanaḡ viyaḡ nena, “Wapôm-bêḡ hêv ya ba yahalêm hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba evenḡ mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

²⁵ Ma avi atu halêm ma halek vadôḡ lêlô ma hanaḡ, “Anyô bêḡ, nêm ya sa!”

²⁶ Ma hanaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniḡ nôḡm êndêḡ avuḡ.”

²⁷ Avi êḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, êḡ ma avanôḡ. Ma doḡtom avuḡ ethak eyaḡ alaḡsi iniḡ nôḡm maḡmaḡ.”

²⁸ Yisu hanaḡ, “O avi hôêvhaviḡ bêḡ anôḡ ba Wapômbêḡ tem êndôk esak anêm lemhaviḡ.” Ma avi êḡ nalavi habitak mavi hathak loḡbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijij bêḡ anôḡ mavi

²⁹ Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma habup hathak kasukthôm anêḡ Galili. Vêm ma hathak dumlolê te ba hi hamô. ³⁰ Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm hadêḡ yani ma ewa ḡê veḡiḡvuviḡ, lôk ḡê maleḡiḡ pusip, lôk ḡê veḡiḡ lo baheḡiḡ thoḡo, lôk ḡê veḡiḡbôlêk putup, lôk ḡê lijij lomalom ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. ³¹ hMa avômalô êyê ḡê veḡiḡbôlêk putup enaḡ abô, lôk ḡê veḡiḡ lo baheḡiḡ thoḡo ibitak

mavi, ma ḡê veḡiḡvuviḡ evenḡ, lôk ḡê maleḡiḡ pusip êyê tak. Ma thêlô eson kambom ba êbô Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 4,000

(Mak 8:1-10)

³² iYisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hanaḡ hadêḡ i nena, “Yaleḡ hik ya hathak avômalô nôḡmbêḡ êntêk. Thêlô bôk êmô haviḡ ya hatôm wak lô ba iniḡ nôḡm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyaḡ. Yakô tem maleḡiḡ etaba êndôk loḡḡndê ba nêḡnêm yak.”

³³ Ma anêḡ ḡê ku enaḡ nena, “Alalô amô loḡ thiliv ma avômalô bêḡ anôḡ ba intu naja nôḡm anêḡ êsê ba nanêm êndêḡ i?”

³⁴ Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enaḡ nena, “Polom baheḡvi ba lahavuḡu lôk alim yaônena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu nena nêḡndôk nêḡmô biḡ. ³⁶ Êḡ ma hawa polom baheḡvi ba lahavuḡu atu lôk alim ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku. Ma ḡê ku ewa ba ibi sam hadêḡ avômalô. ³⁷ Sapêḡ eyaḡ ba leḡiḡviyak ma ḡê ku isup nôḡm wata halôk vak sam baheḡvi ba lahavuḡu. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaḡ nôḡm êḡ haviḡ miḡ ekatuḡ i ami. ³⁹ Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yeḡ ba hi Magadala.

Palisi lo Sadyusi leḡiḡhaviḡ nêḡê lavôḡiḡ te

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 ^jPalisi lo Sadyusi doho êlêm hadêḡ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Undum

^g15:24 Mat 10:6 ^h15:31 Mak 7:37 ⁱ15:32 Mat 14:14

^j16:1 Mat 12:38; Luk 11:16

lavônjiñ te ek injik thô nena Wapômbên hêv o ba hólêm mena mi e?”

²Ma Yisu hanañ nena, “Yañsiñ ma môlô othak onañ nena, ‘Sômuyum mavi, êñ ma wak mavi tem êñjêk sawa daim.’

³Ma lôkbôk ma môlô othak onañ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leñlêvôn anêñ kobom katô. Ma doñtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêñ ôdôn, ma môlô ôthôn paliñ denañ.

⁴^kMôlô avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhaviñ ya ami. Môlô lemimhaviñ yandum lavônjiñ ek injik thô nena Wapômbên bôk hêv ya ba yahalêm, ma doñtom tem mi. Môlô tem nôñgô Jona anêñ lavônjiñ iyom.” Êñ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

**Abô loñ kapô hathak
Palisi lo Sadyusi iniñ yis**

(Mak 8:14-21)

⁵Yisu lôk anêñ jê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêñ jê ku leñjiñpaliñ polom ba miñ ewa haviñ ami. ⁶^lMa hanañ hadêñ thêlô nena, “Noyabiñ am esak Palisi lo Sadyusi iniñ yis.”

⁷Ma jê ku enañ abô hadêñ thêlôda nena, “Alalô miñ awa polom ami ba intu hanañ abô êntêk la.”

⁸Ma doñtom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ, “Môlô jê ôêvhaviñ yaôna lôk. Onañ hathak miñ owa polom ami eka? ⁹^mMôlô ôthôn denañ e? Miñ lemimhabi polom baheñvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyañ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk? ¹⁰ⁿMa polom baheñvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doñtom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliñ?

¹¹**16:18** Athên êñ anêñ ôdôn nena ‘valu’.

¹¹“Môlô ôthôn yenañ auk denañ ba osoñ nena yahanañ abô hathak polom e? Noyabiñ am ek Palisi lo Sadyusi iniñ yis!” ¹²Êñ ma jê ku eyala Yisu anêñ auk. Yani hanañ nena thêlô neyabiñ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôn avômalô hathak auk lokbañ. Ma miñ hanañ hathak yis atu ba avômalô engabôm polom hathak ami.

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanañ hik jê ku liñ nena, “Avômalô iniñ auk aisê? Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma opalê?”

¹⁴^oMa thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik rñañ. Ma doho enañ nena o Elia. Ma vi enañ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

¹⁵Ma hanañ hik thêlô liñ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

¹⁶^pÊñ ma Saimon Pita hanañ nena, “O ma Mesia, Wapômbên lôkmala anêñ Nakaduñ atu ba hêv ek nêñ anêñ avômalô bulubiñ.”

¹⁷^qMa hanañ viyañ, “Saimon, Jona anêñ nakaduñ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miñ hik auk êñ thô hadêñ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leñ, yani êñ intu hik auk êntêk thô hadêñ o. ¹⁸^rMa yanañ êndên o nena o ma Pita. ¹Ma tem yandav yenañ avômalô takatu ba êvhaviñ êyô êmô valu êñ. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ avômalô ôdôn êñ ba nema ami ma mi. ¹⁹^sTem yanêm loñ lôkliñyak anêñ vovaleñ êndên o. Nôm takatu ba hubutiñ hamô pik ma tem yambutiñ êñjêk leñ aên iyom. Ma nôm takatu ba hopole

^k16:4 Mat 12:39; Luk 11:29 ^l16:6 Luk 12:1 ^m16:9 Mat 14:17-21

ⁿ16:10 Mat 15:34-38 ^o16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

^p16:16 Jon 6:69 ^q16:17 Gal 1:15-16 ^r16:18 Jon 1:42; Ep 2:20

^s16:19 Mat 18:18; Jon 20:23

hamô pik ma tem yapole ênjêk leŋ aêŋ iyom.”²⁰ Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ anêŋ nê ku ek miŋ nenaŋ êndêŋ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27)

²¹ Pita hanaŋ nena Yisu ma Mesia vêm ma Yisu anêŋ ku yaŋ hayô nena êndôn anêŋ nê ku, “Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahavij ba yana Jelusalem. Ma Is-lael iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nênmê vovaŋ êndêŋ ya. Ma Wapôm-bêŋ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liŋ imbiyô esak loŋbô.”

²² Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, mi anôŋ! Nôm êŋ miŋ hatôm êpôm o ami ma mi anôŋ!”

²³ Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

²⁴ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôm êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya.”²⁵ “Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nênmê yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.”

²⁶ “Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. Ma anyôla hatôm nênmê nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôk-

mala esak loŋbô e? Mi anôŋ!”²⁷ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ aŋela ba embaloŋ Lambô anêŋ lôklokwaŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ. Êŋ ma tem yani nênmê vuli êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêŋ vuli.”²⁸ Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ.”

Yisu liŋkupik habitak yaŋda

(Mak 9:2–13; Luk 9:28–36)

17 Wak baheŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviŋ anyô loyaŋ Jems lo Jon ba ethak dum-lolê daim bêŋ te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êŋ.² “Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô maleŋiŋ. Ma thohavloma hatôm wak anêŋ deda, ma anêŋ kwêv sapêŋ habitak thapuk hatôm deda.”³ Ma ketheŋ oyaŋ ma Mose lo Elia êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê.⁴ Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô Bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Lemhaviŋ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ “Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv mabuŋ anôŋ te hayô hava thêlô siŋ. Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yalerhaviŋ videdauŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi hathak yani. Ba nodanô anêŋ abô!”

⁶ “Êŋ ku elanô abô êŋ ma êkô ba elan boloba ba êlôk êk pik.”⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanaŋ, “Numbiyô, miŋ nôkô ami.”⁸ Êŋ ma thêlô eson êyê ma Yisu iyom hamiŋ. Ma anyô ju atu ma mi.

[†]16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 [‡]16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 [¶]16:26

Mat 4:8–9 [•]16:27 Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12

[×]17:2 2Pi 1:16–18

[†]17:5 Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

⁹Vêm ma etak dumlolê êḡ ba êlôk ele i ma Yisu hanaḡ lôklokwaḡ nena, “Môlô miḡ nonaḡ nôḡm atu ba ôyê bêḡ êḡdêḡ anyôla ami endeḡa Wapômbêḡ in-jik Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu liḡ imbiyô êḡjêk ḡama esak loḡbô am.”

¹⁰ḡḡê ku enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Aisê ka ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ nena Elia tem êḡmôḡ ba êlêḡm vêḡm ka Mesia?”

¹¹Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ! Elia tem êlêḡm ba indum ku ek nôḡmkama sapêḡ imbitak mavi esak loḡbô. ¹²aMa doḡtom yanaḡ êḡdêḡ môlô nena Elia bôk halêḡm yôv. Ma avôḡmalô êḡthôḡḡ yani paliḡ ba esopa iniḡ leḡḡḡhaviḡ iyom ba idum kambom lomaloma hadêḡḡ yani. Ma tem nêḡnêḡm vovaḡ êḡdêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu aêḡ iyom.” ¹³bḡḡê ku elauḡ abô êḡ, ma eyala nena Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ.

Yisu hêv ḡḡôk vê hêk okna te

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴Yisu thêlô i êyô ma êyê avôḡmalô bêḡ anôḡ lêk êḡmô. Ma anyô te halêḡm hadêḡḡ Yisu ma halek vadôḡḡ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, nêḡm kapôlôḡm ek yenaḡ okna. Yani hawa lijiḡḡ hama yak ba hathak hêv yak halôk ḡaḡ lôk atum. Ma vovaḡ bêḡ hathak hapôḡm yani. ¹⁶Ma yahawa hi hadêḡḡ anêḡm ḡê ku, ma doḡtom thêlô miḡ hatôḡm nindum yani mavi ami.”

¹⁷Ma Yisu hanaḡ, “Yahamô haviḡ môlô sawa daim ma doḡtom miḡ ôêvḡhaviḡ ami ma owa auk lokbaḡ aleba yakapôlôḡḡ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êḡ êlêḡm!” ¹⁸Ma hathaḡḡ ḡḡôk ba

ḡḡôk hatak okna êḡ ma ketheḡḡ oyaḡ ma habitak mavi.

¹⁹cḡḡê ku i hadêḡḡ Yisu ma enaḡ, “Aisê ka yêlô miḡ hatôḡm nanêḡm ḡḡôk êḡ vê ami?”

²⁰⁻²¹dÊḡ ma Yisu hanaḡ, “Môlô miḡ hatôḡm ami ek malê nena môlônim ôêvḡhaviḡ ma yaôḡna lôk ba mi! Ava yaôḡna ma bêḡ anôḡ ek môlônim ôêvḡhaviḡ! Yanaḡ avanôḡḡ êḡdêḡḡ môlô. Môlônim ôêvḡhaviḡ hatôḡm ava yaôḡnate iyom, êḡ ma hatôḡm nonaḡ êḡdêḡḡ dumlolê êḡtêk, ‘Umbiyô ba nu buyaḡ’, êḡ ma tem ni. Ma môlô hatôḡm nundum nôḡmbêḡ intu sapêḡ!”⁸

Yisu hanaḡ bôlôḡḡ yaḡ hathak anêḡ ḡama

(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

²²eYisu lôk anêḡ ḡê ku sapêḡ ethak doḡtom halôk Galili ma hanaḡ hadêḡḡ i nena, “Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êḡdôk avôḡmalô ba-heḡḡḡ. ²³Ma tem niḡjik yani vônô, ma êtôḡm wak lô ma tem injik yani liḡ im-biyô esak loḡbô.” ḡḡê ku elauḡ abô êḡ ma leḡḡḡmalaiḡ kambom.

Yisu hêv da unyak mathêḡḡ

²⁴fYisu lôk anêḡ ḡê ku i êyô Kapaneam ma ḡê ewa da unyak mathêḡḡ êlêḡm ma enaḡ hik Pita liḡ, “Môlônim kêḡdôḡḡwaga hathak hêv da unyak mathêḡḡ e?”

²⁵Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Yani hathak hêv.”

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaḡ hik yani liḡ hamôḡḡ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêḡ iniḡ kiḡ ethak

⁸17:20-21 ḡḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêḡtêk: Ovak balabuḡ ek nôḡm ba oteḡḡ mek iyom ma hatôḡm nêḡm ḡḡôk lôklokwaḡ anêḡḡ aêḡḡ vê.

^z17:10 Mal 4:5 ^a17:12 Mat 11:14 ^b17:13 Luk 1:17 ^c17:19 Mat 10:1

^d17:20-21 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 ^e17:22 Mat 16:21

^f17:24 Kis 30:13; 38:26

ewa da anêṅ opalêla? Thêlôdaniṅ nali mena avômalô vi?”

²⁶Ma hanaṅ, “Ewa anêṅ avômalô vi.”

Aêṅ ba Yisu hanaṅ, “Nali ma miṅ ethak êv da êṅ ami. ²⁷Ma doṅtom yahadô alalô nanêm malaiṅ êndêṅ ṅê takêṅ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim mônṅ atu ba hôvôv, êṅ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nônṅô valuseleṅ te hamiṅ kapô. Onja valuseleṅ êṅ ba nêm êndêṅ ṅê êṅ ek êtôm da unyak mathêṅ.”

Opalê intu bêṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô

(Mak 9:33-37,42-48;

Luk 9:46-48; 17:1-2)

18 ⁸Wak êṅ ma ṅê ku êlêm hadêṅ Yisu ma enaṅ hik yani liṅ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêṅ bêṅ êmô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô?”

²Ma Yisu dalam amena te halêm ma hadô hamiṅ thêlô malêvônṅ ³h^hma hanaṅ, “Yanaṅ avanônṅ êndêṅ mólô nena miṅ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êṅ ma mólô tem miṅ numbitak nôiô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô ba unu ami. Ma mi. ⁴Aêṅ ba anyô te hatauviṅ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êṅ tem imbitak anyô lôk athêṅ bêṅ êmô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô. ⁵iⁱMa ôpatu ba hêvhaviṅ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviṅ.

⁶“Ma doṅtom anyô te hadum ba yenaṅ amena atu ba hêvhaviṅ ya te hêv yak, ôpêṅ tem êpôm malaiṅ bêṅ anônṅ. Ôpêṅ tem nêsôkwêṅ valu bêṅ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ṅgwêk makidiṅ ba

ema. Malaiṅ êṅ ma yaôna ek malaiṅ atu ba yani tem êpôm embeṅ yam.

⁷“Alikaknena mólô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba mólô udum kambom. Nôm takêṅ tem imbitak. Ma doṅtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êṅ tem êpôm malaiṅ bêṅ anônṅ. ⁸j^jBahem lo vem hadum ba hudum kambom, êṅ ma odabêṅ kisi ba umbini ek miṅ undum kambom esak loṅbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiṅ, ma doṅtom mavi ek nu malak leṅ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êṅ ma lemvimkupik sapêṅ tem ni loṅ atum hathaṅ hamô hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ba intu malaiṅ bêṅ anônṅ. ⁹Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êṅ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miṅ undum kambom esak loṅbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiṅ, ma doṅtom mavi ek nu malak leṅ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êṅ ma lemvimkupik sapêṅ tem êndôk loṅ atum lôkmala ba intu malaiṅ bêṅ anônṅ.

¹⁰k^k“Aêṅ ba noyabiṅ am! Miṅ nosonṅ nena yenaṅ avômena ma nôm oyaṅ ami. Yanaṅ êndêṅ mólô nena iniṅ aṅela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêṅ i ma i enaṅ hadêṅ Wakamik atu ba hamô malak leṅ. ¹¹l^lYa Anyô Anêṅ Nakaduṅ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba evenṅ mayaliv bulubiṅ.**

Abô loṅ kapô hathak boksipsip te mi

(Luk 15:4-7)

¹²“Anyô te anêṅ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveṅ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaṅ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêmo dumlolê ma ni

****18:11** Hadêṅ sêbôk ṅê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviṅ, ma doho miṅ eto ami.

⁸**18:1** Luk 22:24 ^h**18:3** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

ⁱ**18:5** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 ^j**18:8** Mat 5:29-30

^k**18:10** Hib 1:14 ^l**18:11** Luk 19:10

êmbôlêm ali atu ba mi. ¹³Yanañ avanônj êndêñ mólô! Yani hapôm ali êñ, ma tem lamavi anêñ dôêñ esak ali atu ba hapôm êmôn ek 99 takatu ba êmô. ¹⁴Ma mólônim Lemambô atu ba hamô malak leñ hadô anyô athêñ mi te ni loñ atum lôkmala aêñ iyom.

Loñôndê opesañ abô imbiñ mamuyañ

¹⁵m^a“Mamuyañ hadum kambom hadêñ o,†† ma nu êndêñ yani ma onañ anêñ kambom bêñ. Yani halañô o, êñ ma mamu ômô hatôm anyô loyañ hathak loñbô. ¹⁶n^aMa miñ halañô o ami, êñ ma onja anyô te mena ju la imbiñ o ba unu êndêñ yani ma nonañ anêñ kambom êñ bêñ esak loñbô. Anyô ju êñ tem nimiñ ba nedañô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêñ bôk hanañ yôv. ¹⁷Yani lêndônj kôtônj denañ, êñ ma nu onañ anêñ kambom bêñ êndêñ avômalô ôdônj êvhaviñ. Ma doñtom yani lêndônj kôtônj denañ ba hadô endañô avômalô ôdônj êvhaviñ iniñ auk, êñ ma mólô nôñgô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

¹⁸o^a“Yanañ avanônj êndêñ mólô. Nôm takatu ba ubutiñ hamô pik ma tem yambutinñ êmô malak leñ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole êñjêk malak leñ aêñ iyom.

¹⁹⁻²⁰p^a“Odañô! Anyô ju mena lu la ethak doñtom hathak yenañ athêñ, êñ ma yada tem yamô i malêvônj. Ba intu te mena ju la kapôlônjinj doñtom hathak nômlate ba eteñ mek, ma yenañ Wakamik atu ba hamô malak leñ tem indum nôm êñ anônj.”

Abô loñ kapô hathak anyô palonj

²¹Vêm ma Pita halêm ma hanañ hik Yisu liñ, “Anyô Bêñ, yenañ aiañ hadum kambom hadêñ ya, êñ ma yatak yakapôlônj bôlônj vithê? Bôlônj baheñvi ba lahavuju, e?”

²²q^aMa Yisu hanañ, “Yanañ êndêñ o. Otak kapôlôm ek mamuyañ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma miñ bôlônj baheñvi ba lahavuju ami!

²³“Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma hatôm kiñ te hadum ek anêñ nê ku nêlêm nêwê anêñ valuseleñ vijañ. ²⁴Wak êñ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêñ bôk hayañ kiñ anêñ valuseleñ vithê ba hathônj paliñ. ²⁵Yani miñ hatôm nêmi vijañ ami ba intu kiñ hanañ nena nêniêm ôpêñ lôk veñi lôk nali ba nimitak êtôm anyô yañ anêñ nê ku oyañ ek nêniêm valuseleñ êñ vijañ. Ma nêniêm anêñ nômkama sapêñ ba anyô vi nêniêm vuli ma neja valuseleñ esak ba nêwê kiñ anêñ valuseleñ êñ vijañ.

²⁶“Êñ ma ôpêñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabiñ vêmam! Valuseleñ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm vijañ.’ ²⁷Ma kiñ lahiki ba hanañ, ‘Vijañ dôlôk!’ Ma hatak ôpêñ ba hi.

²⁸“Anyô ku êñ hatak kiñ anêñ unyak ma hi hapôm anyô ku yañ ba thainiñ ku hatôm doñtom. Anyô yañ hawa valuseleñ yaôna lôk hêk yani ba miñ bôk hêv ami. Êñ ma yani havalonj ôpêñ ba hakakô laselo siñ lôklokwañ ma hathañ ba hanañ, ‘Yenañ valuseleñ êlêm!’

²⁹“Ma yañ êñ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halañ nena, ‘Oyabiñ vêmam! Tem yanêm anêm valuseleñ êñ vijañ.’

††18:15 ñê lôkawk vi leñinñhabi nena abô ‘hadêñ o’ êñ, ma Matyu da miñ hatô ami, ma anyôla hatô haveñyam.

m18:15 Luk 17:3; Gal 6:1 n18:16 Lo 19:15; Jon 8:17 o18:18 Mat 16:19; Jon 20:23 p18:19-20 Mak 11:24; Jon 15:7 q18:22 Luk 17:4

³⁰“Ma doŋtom ôpêŋ hapôlik hathak yaŋ êŋ anêŋ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôn endeba ôpêŋ nêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ am. ³¹Ŋê ku vi êyê nôŋtu ba ôpêŋ hadum ba esoŋ kambom ma leŋŋmalaiŋ bêŋ ba i enaŋ hadêŋ kiŋ.

³²“Êŋ ma kiŋ halam ôpêŋ ba halêŋ ma hanaŋ, ‘O anyô kambom anôn! Holan bêŋ hadêŋ ya aleba yahatak o ba miŋ hôte anêŋ valuseleŋ viyaŋ ami.

³³Yaleŋ hik ya hathak o, ma aisê ka miŋ hudum aêŋ hadêŋ mamuyaŋ ami?”

³⁴“Ma kiŋ lamaniŋ ba hatak ôpêŋ halôk ŋê takatu ba eyabiŋ koladôn ek thêlô nêŋem vovaŋ êndêŋ yani endeba nêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ am.

³⁵“Aêŋ ba môlô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyaŋ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum aêŋ êndêŋ o êtôm atu ba kiŋ hadum hadêŋ anêŋ anyô ku atu.”

**Yisu hanaŋ abô
hathak ŋê lôk veŋi êdô i**

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

19 Yisu hanaŋ abô takêŋ vêŋ ma hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ vi tuvulu hêk Judia. ²Ma hamô loŋ êŋ ma avômalô bêŋ anôn êyô. Ma hadum ŋê lôk liŋŋ ba ibitak mavi.

³Ma Palisi doho êlêŋ hadêŋ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaŋ hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêŋ yanavi vê esak ôdôn loma-loma mena mi e?”

⁴“Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ nena, ‘Sêbôk ba môŋ anôn atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi. ⁵“Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, “Anyô tem etak lambô

lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimitak êtôm kupik doŋtom iyom.”’ ⁶Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom. Aêŋ ba nôŋtu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷“Ma Palisi enaŋ, “Ma doŋtom Mose bôk hanaŋ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nêŋ yanavi vê ba nêŋ êndêŋ yanavi ek nêŋ yani vê.”

⁸Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ŋê lemimôndôn kôtôn. Ba intu Mose hik loŋondê êŋ thô hadêŋ môlô. Môŋ anôn atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik êntêk, ma auk êŋ miŋ hamô haviŋ ami. ⁹“Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te yanavi miŋ hadum sek ami, ma doŋtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ. Anyô êŋ hadum sek haviŋ avi yaŋ êŋ.”

¹⁰Ŋê ku enaŋ hadêŋ Yisu, “Aêŋ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô sapêŋ miŋ hatôm nedaŋô abô êŋ ami. Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i iyom intu hatôm nedaŋô abô êŋ. ¹²Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiŋ hamô ba miŋ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê iniŋ thalôk vê ek neyabiŋ kiŋ iniŋ vêŋi. Ma doho leŋŋhaviŋ nêŋem iniŋ lôklokwaŋ lôkthô ek nindum Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ ku ba intu miŋ ewa avi ami. Ôpatu ba hanaŋô abô êŋ ba hasopa, ma esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³Avômalô doho ewa avômena yaô-nena êlêŋ ek Yisu etak baŋ êyô ênjêk thêlô ba nêŋ mek esak i. Ma doŋtom anêŋ ŋê ku ethaŋ avômalô takêŋ.

[†]18:34 Mat 5:25-26 [‡]18:35 Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13

[†]19:4 Stt 1:27; 5:2 [‡]19:5 Stt 2:24; Ep 5:31 [‡]19:7 Lo 24:1-4; Mat 5:31

[‡]19:9 Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

¹⁴xÊṅ ma Yisu hanaṅ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêṅ ya ma miṅ numiṅ thêlô loṅ siṅ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêṅ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma thêlôniṅ.” ¹⁵Êṅ ma hatak baṅ hayôhêk i vêm ma hatak loṅ êṅ ba hi.

**Anyô muk lôk nômkama
bêṅ hanaṅ abô havinṅ Yisu**

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶Anyô te halêm hadêṅ Yisu ma hanaṅ, “Kêdôṅwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ?”

¹⁷yMa Yisu hanaṅ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaṅ hik ya liṅ hathak abô ‘mavi’ êṅ eka? Lemhaviṅ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêṅ intu, êṅ ma osopa Wapômbêṅ anêṅ abô balabuṅ.”

¹⁸zMa ôpêṅ hanaṅ hik yani liṅ nena, “Yasopa abô balabuṅ alisé?”

Êṅ ma Yisu hanaṅ, “Miṅ nuṅgwik anyô vônô ami. Miṅ undum sek imbiṅ anyô yaṅ yanavi ami. Miṅ onja vani ami. Miṅ onaṅ abôyaṅ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. ¹⁹aOndovak lemambô lo lemtambô.’ Ma ‘lemimbiṅ avômalô vi êtôm lemhaviṅ oda.”

²⁰Ma anyô muk êṅ hanaṅ, “Abô balabuṅ takêṅ, ma yahathak yahasopa. Yandum malê te imbiṅ?”

²¹Ma Yisu hanaṅ, “Lemhaviṅ nuṅgwik anêm ku anêṅ daṅ siṅ, êṅ ma nu nêm anêm nômkama sapêṅ ek avômalô nêṅ nêṅ vuli. Ma onja valuseṅ sapêṅ ba nêm êndêṅ avômalô siv. Hudum aêṅ, ma tem anêm nômkama mavi lomalom êmô malak leṅ. Ma ôlêm osopa ya.”

²²Anyô muk êṅ ma anyô lôk nômkama bêṅ anôṅ. Ba intu halaṅ abô êṅ ma hêv malaiṅ bêṅ hadêṅ yani ba hi lôk lamalaiṅ.

²³Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, “Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena ṅê lôk nômkama bêṅ tem nêpôm malaiṅ bêṅ ek nimbitak nêyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô ba ini. ²⁴Odaṅô! Miṅ malaiṅ bêṅ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêṅ abyay ba ni ami, ma doṅtom malaiṅ anôṅ ek anyô lôk nômkama bêṅ te imbitak êyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô.”

²⁵Ṽê ku elaiṅ abô êṅ ma esoṅ kam-bom ba enaṅ, “Avanôṅ e? Aêṅ ba miṅ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak kapô ba ni ami e?”

²⁶bMa Yisu hayê thêlô lôklokwaṅ ma hanaṅ, “Wapômbêṅ iyom hatôm indum nômkama sapêṅ. Ma anyô te miṅ hatôm nêm yanida bulubiṅ ami ma mi.”

²⁷Ma Pita hanaṅ, “Yêlô bôk atak yêlôaniṅ nômkama sapêṅ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

²⁸cMa Yisu hanaṅ hadêṅ i, “Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô! Wak te ma Wapômbêṅ tem epesaṅ loṅ lukmuk. Ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êmô loṅ êṅ ba eyabiṅ anêṅ avômalô êtôm kiṅ lôkmaṅgiṅ. Ma môlô anyô ku laumiṅ ba lahavuju takatu ba osopa ya, môlô tem noyabiṅ avômalô Israeḷ ôdôṅ laumiṅ ba lahavuju êtôm kiṅ aêṅ iyom. ²⁹Ma avômalô takatu ba leṅiṅhabi ya ba etak iniṅ unyak lôk iviyaṅ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniṅ nali lôk iniṅ ku, êṅ ma tem Wapômbêṅ nêm bêṅ anôṅ êndêṅ i êtôm 100 êyô êmô iniṅ loṅ imbiṅ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nêṅ êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ imbiṅ. ³⁰dOdaṅô! Ṽê

^x19:14 Mat 18:2-3 ^y19:17 Wkp 18:5; Luk 10:28

^z19:18 Kis 20:13-16; Lo 5:17-20

^a19:19 Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18 ^b19:26 Jop 42:2

^c19:28 Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21 ^d19:30 Mat 20:16; Luk 13:30

lôk athêj bêj, bêj anôj tem nimbitak nê lôk athêj mi. Ma nê lôk athêj mi bêj anôj tem nimbitak nê lôk athêj bêj.”

Abô loj kapô hathak ku anêj vuli

20 Yisu hanañ, “Wapômbêj anêj loj lôkliñyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momañiniñ ma ku te anêj alañ hi ek êmbôlêm nê ku ek nindum ku embej anêj ku kapô. ²Yani hapôm anyô doho ma hanañ hik i liñ ek nindum anêj ku êtôm wak daluk te ma nêm i vuli esak valuselej dojtom ma êlôk hathak anêj abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêj ku kapô.

³“Wak hathak leñ ma hi loj ethak dojtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴Ma hanañ hadêj thêlô, ‘Môlô nu nundum yenañ ku, ma tem yanêm môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵Êj ma i.

“Waklêvônj biñ ma hi hadum aêj ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêj hathak loj bô. ⁶Yañsiñ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hanañ, ‘Aisê ka môlô ômô oyañ wak daluk êntêk?’

⁷“Ma enañ, ‘Anyô te miñ hêv ku hadêj yêlô ami.’

“Ma ku alañ hanañ, ‘Môlô nu nundum yenañ ku imbiñ.’

⁸“Bôlvônj hayô ma ku alañ hanañ hadêj anyô hayabiñ ku, ‘Ondam nê takatu ba idum ku nêlêm ek nêm i vuli. Ijê yañsiñ êmônj ma nê wak halôk êyô ênjêk vêm ma nê waklêvônj ma nê lôkbôk ma embej yam anôj.’

⁹“Ijê yañsiñ êlêm ma hêv i valuselej dojtom. ¹⁰Ma nê lôkbôk esoñ nena tem neja valuselej esak. Ma dojtom mi. Ewa hatôm dojtom. ¹¹Ewa iniñ vuli yôv, ma thêlô enañ abô munuñmunuñ hathak ku alañ ba enañ, ¹²‘Aisê ba yêlô alêm hadêj lôkbôk ba adum ku bêj lôk vovanik hamiñ wak mathalaleñ. Ma nê

yañsiñ idum ku yaôna lôk. Ma dojtom ewa valuselej hatôm yêlôaniñ!’

¹³“Êj ma ku alañ hanañ hadêj anyô te nena, ‘Aiyañ, miñ yahadum kambom hadêj o ami. Bôk yahanañ ba hólôk nena undum ku ma tem onja valuselej dojtom iyom. ¹⁴Yenañ yaleñhaviñ ba yahêv nê takatu ba everj yam iniñ vuli hatôm môlônim. Aêj ba onja anêm ba nu! ¹⁵Valuselej êntêk ma yenañ ba intu hatôm yasopa yenañ yaleñhaviñ iyom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

¹⁶“Aêj ba nê êmônj tem nimbitak êtôm nê everj yam. Ma nê everj yam tem nimbitak êtôm nê êmônj.”

Yisu hanañ abô hathak anêj ñama bôlônj te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷Yisu hi Jelusalem ma hawa anêj nê ku laumiñ ba lahavuju takatu. Thêlô everj ba i ma Yisu havôn thêlô i dañ vi ma hanañ nena, ¹⁸“Odañô. Alalô a daku Jelusalem. Ma tem nenañ Anyô Anêj Nakaduñ atu bêj ba nêlêm yani êndêj nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ. Ma tem nenañ ek nijik yani vônô. ¹⁹Tem nêlêm ya êndêj avômalô loj buyañ ek nenañ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liñ ba yambiyô esak loj bô.”

Jems lo Jon iniñ talêbô anêj lahaviñ

(Mak 10:35-45)

²⁰Vêm ma Sebedi anêj nakaduñ ju atu iniñ talêbô halêm hadêj Yisu. Ma halek vadônj lêlô ma hadum ek enañ injik yani liñ esak abô te. ²¹hÊj ma Yisu hanañ, “Lemhaviñ malê te?”

Ma avi êj hanañ, “Tem otak yenañ okna ju êntêk yañ sê êmô bahem vianônj

^e20:8 Wkp 19:13; Lo 24:15 ^f20:16 Mat 19:30; Mak 10:31

^g20:18 Mat 16:21; 17:22-23 ^h20:21 Mat 19:28; Luk 22:30

ma yaŋ sê êmô bahem vikeŋ ênjêk anêm loŋ lôkliŋyak kapô?”

²²iMa hanaŋ hadêŋ anyô loyaŋ, “Mamu ôthôŋ nôm atu ba onaŋ hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enaŋ, “Yai hatôm.”

²³Ma hanaŋ nena, “Avanôŋ, tase êŋ tem nunum êndôk. Ma doŋtom nêhô yabaheŋ vianôŋ lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêhô loŋ êŋ.”

²⁴ŋê ku laumiŋ takêŋ elanô abô êŋ ba leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon. ²⁵jMa Yisu dalam thêlô êlêm ethak doŋtom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak eham i ba ibuliŋ ŋê takatu ba êmô thêlô vibinŋ. Ma iniŋ ŋê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom ek nesopa iniŋ abô. ²⁶kOdaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôn, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nê m môlô sa. ²⁷Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaŋ ²⁸lhatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum ŋê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nê m avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹Yisu lôk anêŋ ŋê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani. ³⁰Ma anyô maleŋ pusip lokwaŋju êmô loŋondê daŋ vi, ma thai elanô nena Yisu halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena,

“Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³¹Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ, “Mamu bônôn!” Ma doŋtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nê m kapôlôm ek yai!”

³²Êŋ ma Yisu hamiŋ ma dalam thai ba hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ mamu?”

³³Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai leŋiŋhaviŋ nagê tak!”

³⁴Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baŋ hayô hêk maleŋiŋ daluk. Ma ketheŋ oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kiŋ

(Mak 11:1-11; Luk
19:28-40; Jon 12:12-19)

21 Yisu thêlô i ebobo Jerusalem ma i êyô Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ ŋê ku ju ba i ²ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma ketheŋ oyaŋ ma tem ôŋgô bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêŋ ya. ³Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu, ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak luvi’, êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm ketheŋ.”

⁴Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

⁵“Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion, ‘Ôŋgô. Môlônim kiŋ lêk halêm hadêŋ môlô.

Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.

Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.”” *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*

ⁱ20:22 Mat 26:39; Jon 18:11

^j20:25 Luk 22:25-26

^k20:26 Mat 23:11; Mak 9:35

^l20:28 Luk 22:27; Plp 2:7

⁶Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanañ. ⁷Ma ewa doñki talêbô lôk nakaduñ êñ ba i ma ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba enğava hayôhêk bok doñki dômlokwañ ma Yisu hayô hamô. ⁸Ma avômalô lubuñlubuñ enğava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê. Ma vi ele nôkya lô ñauñ ba enğava hêk loñôndê. ⁹Ma vi êmôn ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôn ba leñijmavi anôn ba lôk lêlô ba elam nena, “Osana ni êndên Devit anên Lim Lukmuk!”

“Wapômbên nêm lamavi êndên ôpatu ba halêm hathak Anyô Bên anên athên!” *Kapya Yeñ 118:26*

“Osana! Nambô Wapômbên anên athên esak leñ!”

¹⁰Yisu habitak hayô Jelusalem kapô ma avômalô nômbên atu ba êmô Jelusalem esoñ kambom ba enañ hik liñ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?”

¹¹Ma avômalô nômbên atu ba esopa Yisu enañ nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anên malak Nasalet hêk Galili.”

**Yisu hêv nê idum ku valu
vê hêk unyak mathen kapô**
(*Mak 11:15-19; Luk 19:45-46*)

¹²Yisu habitak hayô unyak mathen kapô anên piklêvôn ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Êñ ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yaiñ ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loñ buyañ iniñ valuseleñ hathak Hiblu iniñ valuseleñ iniñ balê liliñ. Ma hadum aên hadên nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênem vuli. ¹³Ma hanañ hadên thêlô aêntêk, “Wapômbên anên kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak neteñ mek êndôk.’ Ma môlô

lêk udum ba lêk habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

¹⁴Vêm ma nê maleñij pusip lôk nê venjvuiñ i êyô unyak mathen anên piklêvôn ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵Ñê bênjên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elañ avômena elam kaêk haveñ unyak mathen anên piklêvôn nena, “Osana ni êndên Devit anên Lim Lukmuk!” Êñ ma thêlô leñijmaniñ ¹⁶ba enañ hadên Yisu nena, “Ondañ avômena iniñ abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalañô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbên anên kapya ba hanañ hathak

“Avômena lôk amena kasek nena Wapômbên bôk hatak abô mavi halôk thêlô veñijbôlêk ek nêmbô anên athên.” *Kapya Yeñ 8:2*

¹⁷Vêm ma hatak avômalô takên ma hi hêk Betani bôlôvôn te.

Alokwañ ñauñ hayen
(*Mak 11:12-14,20-24*)

¹⁸Lôkbôk momañiniñ ma Yisu havôhi Jelusalem hathak loñbô ma hama kisi.

¹⁹Yani hayê alokwañ sabo te hamiñ loñôndê dañ vi. Hi hadên alokwañ êñ, ma hayê nena ñauñ oyañ iyom hamiñ ma anên anôn mi. Ma hanañ hadên alokwañ êñ, “Min hatôm nunğwik anôn esak loñbô ami!” Ma ketheñ oyañ ma alokwañ êñ anên ñauñ hayen ba hama.

²⁰Ñê ku êyê nôm êñ ba esoñ kambom ba enañ, “Honañ malê hathak alokwañ êntêk ba lêk hama ketheñ?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanañ êndên môlô nena môlô ôêvhaviñ ba min kapôlômim ju ami, êñ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadên alokwañ êntêk lôk hatôm nundum nômla yañ imbiñ nena nonañ êndên dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ñğwêk.’ Êñ ma

Wapômbêj tem indum ba dumlolê êj endañô mólônim abô. ²²°Mólô ôêvhavij ba otej mek, ma Wapômbêj tem nê m nôm takatu ba onaj hik yani lij hathak êndêj mólô.”

Yisu, opalê hêv athêj bêj hadêj o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Yisu habitak hayô unyak mathen anêj piklêvônj ma hadôn avômalô hamô. Êj ma nê bêjbêj êbôk da lôk avômalô ini nê bêjbêj êlêm hadêj yani ma enaj, “Opalê hêv athêj bêj hadêj o lôk hêv ku hadêj o ba intu hudum nôm takêntêk?”

²⁴ Ma Yisu hana j, “Tem yana j injik mólô lij esak abô te aêj iyom. Ba onaj abô êj bêj hadêj ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya êndêj mólô. ²⁵ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk naja hadêj Jon? Wapômbêj le j? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enaj hadêj i nena, “Alalô ana j nena Wapômbêj hêv ku êj hadêj Jon ma tem yani enaj, ‘Aisê ka mólô mi j ôêvhavij yani ami?’ ²⁶°Ma do jtom alalô ana j nena, ‘Anyô pik te hêv ku êj,’ êj ma avômalô tem le jnimanij êndêj alalô. Ek malê nena thêlô sapêj êvhavij nena Jon ma plopet te.”

²⁷ Ma thêlô enaj hadêj Yisu nena, “Yêlô athôn palij.”

Êj ma Yisu hana j hadêj thêlô, “Aêj ba mi j hatôm yandam ôpatu ba hêv athêj bêj hadêj ya anêj athêj bêj êndêj mólô ami. Ma mi.”

Abô lo j kapô hathak anyô lo ya j

²⁸ “Lemimbi kukuthij êntêk. Anyô te anêj nakadu j lokwanju êmô. Ma yani hi ek namalô ya j ma hana j, ‘Yena j okna! Undum yena j ku embe j ku yak wai j kapô!’

²⁹ “Ma namalô hana j viya j nena, ‘Ya-hadô.’ Vêm ma hik anêj auk lili j ma hi.

³⁰ “Lambô hi hadêj namalô ya j ma hana j abô êj hathak lo j bô. Ma nakadu j hana j, ‘Wakamik, tem yana’. Ma mi j hi ami.

³¹ “Namalô ju êj ya j sê intu hasopa lambô anêj abô?”

Ma thêlô enaj, “Namalô ya j mônj.”

Ma Yisu hana j hadêj thêlô, “Yana j avanônj êndêj mólô. Ijê takis lôk avi sek walili j tem nimitak nêyô Wapômbêj anêj lo j lôkli nyak kapô nê mônj ek mólô. ³²°Jon bôk halêm ba hik lo j ondê thêthônj thô hadêj mólô. Ma do jtom mólô mi j ôêvhavij anêj abô ami. Ma nê takis lôk avi sek walili j, thêlô êvhavij ba bôk mólô ôyê yôv. Ma do jtom mólô mi j ole kapôlômim lili j ami. Ba intu nê takêj tem nê mônj ba nimitak nêyô Wapômbêj anêj lo j lôkli nyak kapô ba ini.”

Abô lo j kapô hathak nê kambom eyabi j ku yak wai j

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³°“Mólô nodañô abô lo j kapô ya j. Ku ala j te havatho anêj ku yak wai j ma havak lôk hawê have j. Ma halav lôv nêyô nimi j wai j anêj anônj pesa ek ne ja anêj thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nê mô ek neyabi j ku êj. Vêm ma hatak ku êj halôk anyô doho bahenij ek neyabi j ek hik anônj ma thêlô ne ja anônj vi ma nê nê m vi êndêj yani. Ma hatak lo j êj ba hi lo j buya j.

³⁴ “Yak wai j êj hadum ek injik anônj ma ku ala j hêv anêj nê ku ba i ek ne ja yak wai j anêj anônj. ³⁵ Ma nê takatu ba eyabi j ku evalo j thêlô ba epati j i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. ³⁶ Êj ma ku ala j hêv nê ku bêj anônj ba i ma

°21:22 Mat 7:7-11; 18:19 P21:26 Mat 14:5 921:32 Luk 3:12; 7:29-30

°21:33 Ais 5:1-2

ngê eyabiŋ ku yak waiŋ ibuliŋ thêlô aêŋ iyom.

³⁷“Ma hasoŋ nena thêlô tem nedaŋô namalô anêŋ abô ba intu hêv yani iyom ba hi. ³⁸sŋê eyabiŋ ku êyê ku alaŋ nakaduŋ hayô ma enaŋ hadêŋ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anêŋ nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anêŋ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.’ ³⁹“Ba intu evaloŋ yani ba ewa ele ku viyaiŋ ma ik vônô.

⁴⁰“Aêŋ ba ku alaŋ hayô ma tem indum malê êndêŋ ngê takatu ba eyabiŋ ku êŋ?”

⁴¹ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ngê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ yani nena, “Yani tem imbuliŋ ngê kambom takêŋ kambom anôŋ. Ma tem enja ku yak waiŋ êŋ ba nêŋ êndêŋ anyô vi. Yak waiŋ hik anôŋ, ma ngê êŋ tem nêŋnêŋ ku alaŋ anêŋ sam.”

⁴²“Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, ‘Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyia nena, “Valu atu ba ngê elav unyak êpôlik hathak, ma lêk habitak landiŋ anôŋ.

Anyô Bêŋ da hadum aêŋ, ma yêlô ayê nôŋ êŋ nena mavi anêŋ dôêŋ.’ *Kapya Yey 118:22-23*

⁴³“Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ tem nêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak vê ênjêk môlô ba nêŋ êndêŋ ngê ôdônŋ yaŋ. Ma thêlô tem nijik anôŋ êtôm alok-waŋ mavi te hathak hik anôŋ. ⁴⁴Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêŋ ipulusik ba imbitak malimmalim.”^{††}

⁴⁵ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Palisi elañô Yisu anêŋ abô loŋ kapô takêŋ ma eyala nena yani hanaŋ hathak thêlôda. ⁴⁶Êŋ ma thêlô êbôlêŋ loŋôndê ek nebalon

yani. Ma doŋtom êkô hathak avômalô iniŋ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

Abô loŋ kapô hathak enggabôm nôŋ ewa i

(Luk 14:16-24)

22 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô yaŋ hathak loŋbô nena, ²⁻³“Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kiŋ te anêŋ nakaduŋ. Êŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô doho ek nêlêŋ nejaŋ nôŋ imbiŋ thêlô. Ba haŋgabôm nôŋ bêŋ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêŋ nejaŋ nôŋ ewa i êŋ imbiŋ thêlô. Ma doŋtom êdô.

⁴“Êŋ ma hêv ngê ku doho hathak loŋbô ba hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodañô! Lêk yahapôpêk nôŋ yôv. Yahik yenaŋ bokmaŋkao doho lôk alim dopdop doho ba yahanggabôm! Ba intu nôlêŋ!’

⁵“Ma doŋtom miŋ elañô ami ma i mayaliv. Vi i iniŋ ku ma vi i idum iniŋ ku valuseleŋ. ⁶vMa vi evaloŋ kiŋ anêŋ ngê ku ba idum kambom lomalama hadêŋ i vêŋ ma iki vônô. ⁷Kiŋ lamaniŋ kambom ba hêv ngê vovak i ek nijik ngê êŋ leŋkadôk liŋ lôk nêmbôk atum esaŋ loŋ êŋ.

⁸“Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ngê ku nena, ‘Nôŋ lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma doŋtom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêŋ. ⁹Aêŋ ba unu malaklêvônŋ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêŋ ek nejaŋ nôŋ êntêk.’ ¹⁰Ma ngê ku i mayaliv ba eveŋ loŋôndê sapêŋ ma enaŋ kiŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô takatu ba êpôm i. Êŋ ma elom avômalô mavi lôk avômalô

^{††}21:44 ŋê lôkauk vi enaŋ nena, “Abô 44, ma Matyu da miŋ hato ami ma anyô yaŋ hawa abô êŋ hêk Luk ba hato.” Ma vi enaŋ nena, “Mi, Matyu da hato.”

^s21:38 Mat 27:18

^t21:39 Hib 13:12

^u21:42 Lom 9:33; 1Pi 2:6-8

^v22:6 Mat 21:35

kambom ba êyô aleba unyak kapô êḡ putup.

¹¹ “Ma kiḡ habitak hayô unyak kapô ba hi ek êḡjê avômalô, ma hayê nena anyô te miḡ hapesaḡ i mavi ami. ¹² Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, ‘Aiyaḡ, miḡ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hôlêm unyak kapô êḡtêk?’ Ma ôpêḡ bônôḡ iyom.

¹³ w^a “Êḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, ‘Nobaloḡ ôpêḡtêk ba nokak va lo baḡ lusu ma nônêm yani vê ba ni loḡ momaḡiniḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedaa kambom ba nesaḡ veḡḡbôlêk ôdôḡ loḡ.’”

¹⁴ Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ, “Wapômbêḡ halam avômalô bêḡ anôḡ, ma doḡtom tem enja naju iyom ek nimbitak anêḡ avômalô.”

Nênêm takis êḡdêḡ Sisa mena dô

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ x^a Ma Palisi i ethak doḡtom ba ibutiḡ abô ba iniḡ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêḡ ek Yisu hanaḡ abô kambom te ma nebalon yani. ¹⁶ Êḡ ma thêlô êv iniḡ ḡê ku doho lôk ḡê ôdôḡ te iniḡ athêḡ nena “Helotian” ba i hadêḡ Yisu. Ma enaḡ, “Kêdôḡwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôḡ. Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu ḡê bêḡbêḡ êdô anêm abô, ma miḡ hôkô ek i ami. ¹⁷ Aêḡ ba onaḡ êḡdêḡ yêlô. Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêm valuseleḡ êḡdêḡ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

¹⁸ Yisu hayala iniḡ auk kambom ba intu hanaḡ, “Môlô ḡê abôyaḡ! Aisê ba môlô udum ek numbuliḡ ya? ¹⁹ Uḡḡwik valuseleḡ atu ba othak ôêv hadêḡ Sisa te thô êḡdêḡ ya.” Ma ewa valuseleḡ êḡ ba i

êv hadêḡ yani. ²⁰ Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuseleḡ êḡtêk?”

²¹ y^a Ma enaḡ nena, “Sisa.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Sisa anêḡ nômkama ma nônêm êḡdêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nômkama ma nônêm êḡdêḡ Wapômbêḡ da.”

²² Thêlô elaaḡ abô êḡ ba esoḡ kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak ḡê ḡama tem nimbiyô aisê

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ z^a Wak êḡ ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdôḡ te atu ba enaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena, ²⁴ a^a “Kêdôḡwaga, Mose bôk hanaḡ hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.’ ²⁵ Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡvi ba lahavuḡu êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi. Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ²⁶ ba hama ma nakaduḡ mi. Ma ḡḡwa enja avi tôp bô êḡ, nena hama haviḡ. Êḡ ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom doḡtom êḡ iyom. ²⁷ Vêm ma avi tôp êḡ hama haviḡ. ²⁸ Ma waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ baherḡvi ba lahavuḡu takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô miḡ oyala Wapômbêḡ anêḡ lôkklokaḡ lôk anêḡ abô atu ba hêk anêḡ kapya katô ami. Ba intu onaḡ abô lokbaḡ êḡtêk. ³⁰ Waklavôḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma anyô lo avi tem miḡ neja i esak loḡbô ami ma mi. Thêlô tem nêḡmô êtôm aḡela malak leḡ iyom.

w^{22:13} Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 x^{22:15} Mak 3:6 y^{22:21} Lom 13:7

z^{22:23} Ap 23:8 a^{22:24} Lo 25:5

³¹ “Môlô onaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Mose aêntêk, ^{32b} “Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Wapômbêŋ ma miŋ nê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala.”

³³ Avômalô bêŋ anôŋ elañô Yisu anêŋ abô êŋ ba esoŋ kambom.

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniŋ auk lokbaŋ thô aleba thêlô bônôŋ iyom. Ma thêlô ethak doŋtom ba i hadêŋ Yisu. ³⁵ Ma iniŋ anyô lôkauk bêŋ te hathak balabuŋ hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, ³⁶ “Kêdôŋwaga, abô balabuŋ alisê intu bêŋ ek abô balabuŋ vi?”

³⁷ “Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Lemim-imbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêŋ.’ ³⁸ Ma balabuŋ êntêk ma bêŋ anôŋ ba hamôŋ. ^{39d} Ma balabuŋ yaŋ ma hatôm balabuŋ môŋ atu iyom ba hanaŋ nena, ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaŋiŋ oda.’ ^{40e} Abô balabuŋ sapêŋ lôk plopet iniŋ abô ma hamô balabuŋ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaŋ hik Palisi takatu liŋ, ^{42f} “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêŋ lim lukmuk?”

Ma thêlô enaŋ, “Devit anêŋ.”

^{43-44g} Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mavi. Ma doŋtom odaŋô Devit anêŋ

abô te. Lovak Matherŋ hêv auk hadêŋ yani ba Devit da hanaŋ nena,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibinŋ am.”’ *Kapya Yeŋ 110:1*

⁴⁵ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?” ⁴⁶ Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ vijaŋ ami. Ba intu hayô hamô wak êŋ ba hi, ma thêlô êkô ba miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Yisu hathaŋ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

23 Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô lubuŋlubuŋ takatu lôk anêŋ nê ku nena, ² “Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi ma môlônim nê bêŋbêŋ êdôŋ môlô hathak Mose anêŋ abô. ^{3h} Ba intu nosopa nê êŋ iniŋ abô sapêŋ. Ma doŋtom thêlôda miŋ ethak esopa iniŋ abô ami ma mi. Aêŋ ba miŋ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. ⁴ⁱ Thêlô êv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomalama hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom. Ma doŋtom thêlôda miŋ êv sa dokte ami.

^{5j} “Ŋê takêŋ ethak epesaŋ vak yaônena ek netak Wapômbêŋ anêŋ abô êndôk ba ibutiŋ hêk luvôŋiŋ lôk baherŋiŋ. Ma ethak ibutiŋ yak daim hamiŋ iniŋ kwêv anêŋ daŋ hêk veŋiŋ luvi ek injik thô nena nê êvhaviŋ Wapômbêŋ. Lôk epesaŋ iniŋ vak yaô lôk yak daim takatu ba bêŋ ek avômalô vi iniŋ ek avômalô

^b22:32 Kis 3:6; Mat 8:11 ^c22:37 Lo 6:5 ^d22:39 Wkp 19:18; Mat 7:12

^e22:40 Lom 13:10; Gal 5:14 ^f22:42 Jon 7:42 ^g22:43-44 Mat 26:64 ^h23:3

Mal 2:7-8 ⁱ23:4 Luk 11:46 ^j23:5 Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1

nêgê ba nebam i. ^{6k}Ma avômalô eṅ-gabôm nôṁ bêṅ, ma leṅṅhaviṅ neṅaṅ nôṁ êṁô ṅê bêṅbêṅ iniṅ loṅ ethak êṁô. Lôk leṅṅhaviṅ nêṁô êtôm ṅê bêṅbêṅ êṁô unyak yeṅ kapô. ⁷Ethak i loṅ ethak doṅtom halôk ma leṅṅhaviṅ avômalô bêṅ anôṅ nenaṅ nena, ‘Waklêvôṅ anyô bêṅ’ lôk nebam i nena ‘Kêdôṅwaga’.

⁸“Môlônim Anyô Bêṅ ma doṅtom iyom ma môlô ma ṅê lôk iviyaṅ sapêṅ. Ba intu miṅ malemimkilik ek avômalô nebam môlô nena ṅê bêṅbêṅ ami. ⁹Ma môlônim lemambô ma doṅtom iyom hamô malak leṅ. Ba intu miṅ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰Ma môlônim kêdôṅwaga ma doṅtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miṅ anyô te endam môlô nena ‘kêdôṅwaga’ ami. ¹¹Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êṅ intu tem imbitak anyô lôk athêṅ bêṅ. ^{12m}Ma ôpatu ba habam yanida, yani êṅ tem imbitak anyô athêṅ mi. Ma ôpatu ba hatauviṅ i, yani êṅ tem nebam yani.

Yisu hathaṅ ṅê bêṅbêṅ sapêṅ

(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

¹³“Alikaknena môlô Palisi lôk ṅê lôkawk hathak abô balabuṅ! Môlô onaṅ auk mavi ma doṅtom môlô udum kambom ba uik Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôk-liṅyak anêṅ unyak abôlêk siṅ ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loṅ êṅ. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êṅ ma môlô umiṅ yani loṅ siṅ.

¹⁴“Alikaknena môlô Palisi lôk ṅê lôkawk hathak abô balabuṅ! Môlô onaṅ auk mavi ma doṅtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp iniṅ unyak lôk nômkama sapêṅ! Ma doṅtom môlô othak oteṅ mek daim bêṅ ek avô-

malô nebam môlô. Ba intu môlônim vovay tem imbitak bêṅ anôṅ ek avômalô vi iniṅ.[¶]

¹⁵“Alikaknena môlô Palisi lôk ṅê lôkawk hathak abô balabuṅ! Môlô onaṅ auk mavi ma doṅtom môlô udum kambom. Môlô othak oveṅ pik lôk ṅgwêk sapêṅ ek ôdôṅ avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêṅ esopa môlônim auk ba idum kambom takêṅ ma hatôm anyô ju iniṅ kambom idum bôlôṅ ju ba tem ini loṅ atum lôkmala êtôm môlô.

¹⁶ⁿ“Alikaknena! Môlô ma hatôm ṅê maleṅṅṅ pusip ba yaṅ halom yaṅ haveṅ loṅôndê ba othak onaṅ nena, ‘Anyô te havak balabuṅ hathak Wapômbêṅ anêṅ unyak, êṅ ma nôṁ yaôna ba yani hatôm êmbôliṅ dôṁ êndêṅ abô êṅ. Ma doṅtom anyô te havak balabuṅ hathak gol atu ba hamô Wapômbêṅ anêṅ unyak, êṅ ma nômbêṅ ba yani indum êtôm atu ba yani hanaṅ.’ ¹⁷Môlô ṅê molo lôk malemim pusip! Wapômbêṅ anêṅ unyak ma nômbêṅ ek gol. Ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ unyak hadum ba gol êṅ habitak mathêṅ.

¹⁸“Ma môlô othak onaṅ abô bute haviṅ nena, ‘Anyô te havak balabuṅ hathak loṅ êbôk da, yani êṅ hatôm êmbôliṅ dôṁ êndêṅ abô êṅ. Ma doṅtom anyô te hêv da ba havak balabuṅ hathak da êṅ, êṅ ma yani indum êtôm atu ba yani hanaṅ.’ ¹⁹Môlô ṅê malemim pusip! Loṅ êbôk da ma nômbêṅ ek nôṁ atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loṅ êbôk da hadum ba da êṅ habitak mathêṅ.

²⁰“Ba intu Anyô te havak balabuṅ hathak loṅ êbôk da, yani lêk havak balabuṅ hathak loṅ êbôk da lôk da atu ba hamô haviṅ. ²¹Ma anyô te havak

[¶]23:14 ṅê lôkawk vi leṅṅhabi nena abô 14 êṅ, ma Matyu da miṅ hatô ami, ma anyôla hatô haveṅ yam.

^k23:6 Luk 11:43 ^l23:11 Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26

^m23:12 Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 ⁿ23:16 Mat 15:14

balabuᅇ hathak unyak matheᅇ ᅇᅇ, yani ᅇᅇ lᅇk havak balabuᅇ hathak unyak matheᅇ lᅇk Wapᅇmbᅇᅇ atu ba hamᅇ unyak matheᅇ ᅇᅇ kapᅇ haviᅇ. ²²Ma anyᅇ te havak balabuᅇ hathak malak leᅇ, ᅇᅇ ma hatᅇm havak balabuᅇ hathak Wapᅇmbᅇᅇ lᅇk loᅇ atu ba hayᅇ hamᅇ ek hayabiᅇ nᅇmkama sapᅇᅇ.

²³⁻²⁴^p“Alikaknena mᅇlᅇ ᅇᅇ lᅇk kauk hathak abᅇ balabuᅇ lᅇk Palisi! Mᅇlᅇ lᅇk-lokwaᅇ ba osopa balabuᅇ yaᅇnena ma balabuᅇ bᅇᅇ ma mᅇlᅇ ᅇthᅇᅇᅇ paliᅇ. Mᅇlᅇ othak usup ava nenanena atu ba hadum nᅇm vasiᅇ ma uik sam hi ᅇᅇᅇᅇ laumiᅇ ba ᅇᅇv te hadᅇᅇ Wapᅇmbᅇᅇ hatᅇm da. Ma doᅇᅇtom mᅇlᅇ othak ubuliᅇ avᅇmalᅇ ba miᅇᅇ udum thᅇthᅇᅇᅇ hadᅇᅇ i ami lᅇk miᅇᅇ ᅇᅇv kapᅇlᅇmim ek i ami. Ma miᅇᅇ mᅇlᅇ ᅇᅇvhaviᅇ ba osopa Wapᅇmbᅇᅇ anᅇᅇ abᅇ sapᅇᅇ ami.

“Mᅇlᅇ othak ᅇᅇv thᅇmathᅇm vᅇ hᅇk mᅇlᅇnim nᅇm, ma doᅇᅇtom bok kamel ma mᅇlᅇ ᅇtᅇkwᅇᅇ paliᅇ! Ba intu mᅇlᅇ hatᅇm anyᅇ mapusip te ba halom anyᅇ yaᅇ haveᅇ loᅇᅇndᅇ. Notak auk takᅇᅇ ma nosopa balabuᅇ bᅇᅇbᅇᅇ lᅇk balabuᅇ yaᅇnena imbiᅇ.

²⁵^q“Alikaknena mᅇlᅇ Palisi lᅇk ᅇᅇ lᅇk kauk hathak abᅇ balabuᅇ! Mᅇlᅇ osau avᅇmalᅇ ba othak uthik unim tase lᅇk belev anᅇᅇ vidᅇm iyom. Ma doᅇᅇtom nᅇm takatu ba oᅇᅇsᅇ halᅇk ma bᅇk owa vani ba oᅇᅇ paloᅇ. ²⁶Ba intu mᅇlᅇ ᅇᅇ malemim pusip! Nusik tase lᅇk belev vi kapᅇ ek viyaiᅇ imbitak mabuᅇ imbiᅇ!

²⁷^r“Alikaknena mᅇlᅇ Palisi lᅇk ᅇᅇ lᅇk kauk hathak abᅇ balabuᅇ! Mᅇlᅇ osau avᅇmalᅇ hatᅇm valu atu ba hamᅇ siᅇ ma esaba hathak nᅇm thapuk ek nepe-saᅇ mavi anᅇᅇ. Ma doᅇᅇtom siᅇ kapᅇ ma putup hathak ᅇᅇ ᅇama iniᅇ lokwaᅇ bᅇk hapalᅇ hamᅇ. ²⁸^sBa intu avᅇmalᅇ

ᅇᅇv mᅇlᅇnim bᅇk lo loᅇ ma thᅇlᅇ esoᅇ nena mᅇlᅇ ma ᅇᅇ thᅇthᅇᅇ. Ma doᅇᅇtom mᅇlᅇnim kapᅇlᅇmim ma putup hathak ku esau avᅇmalᅇ lᅇk auk ᅇᅇᅇ Wapᅇmbᅇᅇ anᅇᅇ abᅇ.

²⁹“Alikaknena mᅇlᅇ Palisi lᅇk ᅇᅇ lᅇk kauk hathak abᅇ balabuᅇ! Mᅇlᅇ onaᅇ nena mᅇlᅇ ᅇᅇᅇ kambom te. Ma doᅇᅇtom mᅇlᅇᅇda udum kambom ᅇntᅇk. Mᅇlᅇ othak olav unyak mavi hayᅇ plopet bᅇ iniᅇ siᅇ ma mᅇlᅇ opesaᅇ kamuᅇ mavi hamᅇ ᅇᅇ thᅇthᅇᅇ iniᅇ siᅇ. ³⁰Ma mᅇlᅇ othak onaᅇ nena, ‘Bumalᅇ iniᅇ kambom ma bᅇᅇ ek yᅇlᅇaniᅇ. Ba intu thᅇlᅇ ik plopet vᅇnᅇ. Ma yᅇlᅇ namᅇ imbiᅇ bumalᅇ, ma tem miᅇᅇ yᅇlᅇ nadᅇk ek ni-jik plopet vᅇnᅇ ami.’ ³¹^tAᅇᅇ ba lᅇk hik thᅇ nena mᅇlᅇ ma ᅇᅇ takatu ba uik plopet vᅇnᅇ iniᅇ limi ba intu mᅇlᅇ othak udum iniᅇ kambom takᅇᅇ haviᅇ. ³²Yᅇv! Mᅇlᅇnu nundum bumalᅇ iniᅇ kambom takᅇᅇ endeba ᅇᅇv anᅇᅇ daᅇ!

³³^u“Mᅇlᅇ umya kambom! Mᅇlᅇ nyaleᅇ kambom anᅇᅇ nali! Wapᅇmbᅇᅇ indum abᅇ ek mᅇlᅇ ma tem mᅇlᅇnu loᅇ atum lᅇkmala. Ma miᅇᅇ hatᅇm nᅇsᅇv ba unu ami.

³⁴“Ba intu tem yanᅇm plopet lᅇk ᅇᅇ lᅇk kauk ma kᅇᅇᅇᅇwaga doho ᅇsᅇk ᅇndᅇᅇ mᅇlᅇ ma tem uᅇᅇᅇᅇ vi vᅇnᅇ ma vi ma uᅇᅇᅇᅇ esak alovalaᅇaᅇsiᅇ. Ma vi ma tem nobali ᅇndᅇk mᅇlᅇnim unyak yeᅇ lᅇk nudupuniᅇ i ba nᅇsᅇv mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵^vMᅇlᅇ othak osopa libumi takatu ba bᅇk ik ᅇᅇ thᅇthᅇᅇ bᅇᅇ anᅇᅇ vᅇnᅇ. Anyᅇ mᅇᅇ atu ba ik vᅇnᅇ ma Abel ma ik aᅇᅇ habup hathak aleba hayᅇ Sekalaia, Belekia nakaduᅇ. Ik yani vᅇnᅇ hᅇk unyak matheᅇ lᅇk loᅇ ᅇbᅇk da anᅇᅇ malᅇvᅇᅇ. Ba intu Wapᅇmbᅇᅇ tem nᅇm vovaᅇ bᅇᅇ ᅇndᅇᅇ mᅇlᅇ. ³⁶Yanaᅇ avanᅇᅇ ᅇndᅇᅇ mᅇlᅇ! Avᅇmalᅇ bᅇlᅇᅇ ᅇn-

^o23:22 Ais 66:1; Mat 5:34 ^p23:23-24 Wkp 27:30; Mai 6:8

^q23:25 Mak 7:4 ^r23:27 Ap 23:3 ^s23:28 Luk 16:15 ^t23:31 Ap 7:52

^u23:33 Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 ^v23:35 Stt 4:8; 2Sto 24:20-21

têk tem nêpôm vovaņ bêt esak limi iniņ kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷“Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbêt hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadam lôbôlôn ek yasup nalumi esak doņtom êtôm tale tiņ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doņtom môlô ôdô. ³⁸wOdaņô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathiniņ! ³⁹xYanaņ avanôn êndêt môlô nena môlô tem miņ ôņgô ya esak loņbô ami endeba nonaņ nena, ‘Wapômbêt nêm lamavi êndêt ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêt anêt athêt!’ am.”

Yisu hanaņ abô hathak unyak matheņ Jelusalem

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

24 Yisu hatak unyak matheņ anêt piklêvôn ba haveņ denaņ ma anêt nê ku êlêm hadêt yani ba enaņ nena, “Nôņgô unyak matheņ lôk anêt unyak yaônena mavi anêt takêntêk!” ²yMa Yisu hanaņ, “Môlô ôyê nôm takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaņ avanôn êndêt môlô. Malaiņ bêt tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêt êntêk pesa ba valu yaņ miņ hatôm êyômô yaņ loņ ami.”

Malaiņ lomaloma tem nimbitak

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô biņ. Ma anêt nê ku iyom i hadêt yani ma enaņ hik yani liņ nena, “Aņgê intu nôm takêt tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leņ anêt daņ?”

⁴⁻⁵zMa Yisu hanaņ nena, “Ijê loma-loma tem nêlêm esak yenaņ athêt ba nena nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalo bêt anêt. Ba intu noyabiņ am. ⁶Ma môlô tem nodaņô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêt tem imbitak ma doņtom pik lo leņ anêt daņ ma mi denaņ. Ba intu miņ nodowaliņ ami. ⁷Ma avômalo ôdôn yaņ tem nijik vovak imbiņ ôdôn yaņ. Ma kiņ yaņ lôk anêt avômalo tem nijik vovak êndêt kiņ yaņ. Ma loņ lomaloma ma tem bôm lôk duviaņ bêt imbitak. ⁸Nôm takêt ma hatôm vovaņ môņ atu ba hapôm avi lôk lasaben ek embathu.

⁹a“Ma tem nebaloņ môlô ba netak êndôk anyô vi baheņiņ ek nênem vovaņ êndêt môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenaņ avômalo ba intu tem avômalo sapêt nêpôlik esak môlô. ¹⁰Ma avômalo takatu ba êvhaviņ ya bêt anêt tem netak iniņ êvhaviņ, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nena thêlôda bêt. ¹¹bMa plopet abôyaņ bêt anêt tem nimbitak ba nesau avômalo bêt anêt. ¹²Ma avômalo takatu ba êdô nesopa Wapômbêt anêt abô tem nimbitak bêt anêt. Aêt ba avômalo iniņ leņiņhaviņ avômalo vi tem imbitak thilibuņ. ¹³cMa doņtom nê takatu ba imiņ lôklokwaņ aleba hayô anêt daņ, ma Wapômbêt tem nêm i bulubiņ. ¹⁴dAêt ba avômalo tem nena Wapômbêt anêt Abô Mavi êntêk esak anêt loņ lôkliņyak bêt ember pik sapêt ek avômalo sapêt nedaņô vêm ka pik lo leņ anêt daņ tem êyô.

Nôm kambom anêt tem imbitak

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶e“Plopet Daniel bôk hanaņ abô te hathak nôm kambom anêt atu ba tem

w23:38 1Kiņ 9:7-8; Jer 22:5 x23:39 Sng 118:26 y24:2 Luk 19:44

z24:4-5 Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 a24:9 Mat 10:22 b24:11 Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 c24:13 Mat 10:22 d24:14 Mat 28:19 e24:15-16 Dan 9:27; 11:31; 12:11

imiņ loņ matheņ anôņ. (Aêņ ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemim-imbî katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êņ, ma nôsôv ketheņ ba unu dumlolê. ¹⁷fMa ñê takatu ba êmô unyak vôv, miņ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniņ nômkama ami. ¹⁸Ma ñê takatu ba êmô ku kapô miņ hatôm nendeni unyak ek neja iniņ kwêv thilibuņ ami. ¹⁹Ai, kikaknena. Waklavôņ êņ ma tem malaiņ bêņ ek avi takatu ba esabeņ lôk avi takatu ba êv sôm hadêņ nali. ²⁰Noteņ mek ek malaiņ takêņ miņ imbitak êndêņ Sabat mena beleņ simbak la ami. ²¹gEk malê nena waklavôņ êņ ma tem malaiņ bomaņ ba êmôņ ek malaiņ tak sêbôk ba môņ anôņ aleba lêk. Ma tem miņ imbitak aêņ esak loņbô ami. ²²Ma miņ hadabêņ waklavôņ malaiņ takêņ kisi ami, êņ ma avômalô sapêņ tem nema. Ma doņtom lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêņ waklavôņ êņ hi bidonņ.

²³h“Waklavôņ êņ ma anyôla hanaņ hadêņ mólô nena, ‘Ôņgô, Mesia hamô loņ êntêk’ mena ‘hamô loņ tamu,’ ma miņ nônêmbiņ ami. ²⁴iAnyô doho tem nêlêm ba nenaņ abôyaņ nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêņ anêņ plopet te’, ma nindum lavôņiņ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêņ halam i yôv haviņ. Ma doņtom Wapômbêņ bôk halam i yôv ba intu miņ hatôm ami. ²⁵Odaņô! Nôm takêntêk miņ lêk habitak ami denaņ ma yahanañ nôm takêņ bêņ hadêņ mólô ek mólô noyabiņ am.

²⁶j“Aêņ ba anyô late hanaņ hadêņ mólô nena, ‘Ôņgô, yani hamô loņ thiliv,’ êņ ma miņ mólô unu ami. Mena hanaņ, ‘Ôņgô, yani hamô unyak êntêk,’ êņ ma miņ mólô nônêmbiņ ôpêņ ami. ²⁷kNodaņô! Damak hêv ba habi deda havenņ loņ lôkthô ma avômalô sapêņ êyê. Ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem êlêm ma avômalô sapêņ tem nêgê yani aêņ iyom.

²⁸l“Menak lambek ethak doņtom êmô loņ takatu ba alim palê hêk.

Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem endelêm

(Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

²⁹m“Malaiņ takêņ hale halôk vêm ma ketheņ oyaņ ma

“wak tem imbitak momaņiniņ, ma ayôņ tem miņ imbi deda ami, ma vuliņ leņ tem nênêm yak, ma nôm takatu ba hamô leņ tem nedowaliņ.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

³⁰n“Ma wak êņ ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lavôņiņ tem imbitak êņjêk leņ. Ma avômalô pik tem nedaņ boloba ba nêgê Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiņ anêņ lôkliņyak lôk anêņ deda lôkmaņgiņ.

³¹oMa lavuak tem endañ lôklokwaņ bomaņ, ma yani tem nêm anêņ aņela ba ini pik anêņ daņ sapêņ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

³²“Ba intu mólô noja auk esak alokwaņ beleņ. ³³Hayeņ ba ñauņ lukmuk habitak, êņ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ³³Ma aêņ iyom, mólô ôyê nôm takêntêk habitak, êņ ma noyala nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ

§§24:32 Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma doņtom sabo anêņ waklavôņ miņ hatôm Israeļ iniņ sabo anêņ waklavôņ ami. Ba intu ato beleņ iyom ek nêm auk esak Israeļ iniņ sabo anêņ waklavôņ.

f24:17 Luk 17:31 g24:21 Dan 12:1 h24:23 Mat 24:5 i24:24 Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 j24:26 Luk 17:23-24 k24:27 Mat 24:37-39

l24:28 Luk 17:37 m24:29 Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13

n24:30 Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 o24:31 1Ko 15:52; 1Te 4:16

waklavôṅ endelêm lêk habobo ba hamiṅ unyak abôlêk. ³⁴Pyanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena avômalô bôlôṅ êntêk tem miṅ nema ami denaṅ, ma nôṃ takêntêk sapêṅ tem imbitak. ³⁵qPik lôk leṅ tem nêṃ yak ba ni, ma doṅtom yenaṅ abô bute miṅ hatôm nêṃ yak ami.

**Anyô te miṅ hayala
waklavôṅ Yisu endelêm ami**

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

³⁶r⁴Anyô te miṅ hayala Yisu anêṅ waklavôṅ endelêm ami. Anjela leṅ miṅ eyala ami, ma Nakaduṅ miṅ hayala haviṅ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³⁷s⁴Ma avômalô bôlôṅ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêṅ Noa anêṅ waklavôṅ. Êṅ ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êlêm. ³⁸⁻³⁹t⁴Avômalô eyaṅ lo inum ma ewa i aleba êthônṅ paliṅ ma Noa hi yeṅ kapô. Êṅ ma ṅambô bêṅ hayô ba habuliṅ thêlô sapêṅ. Ma avômalô bôlôṅ êntêk tem nêsônṅ paliṅ aêṅ iyom. Ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem êlêm. ⁴⁰Wak êṅ, ma anyô ju tem nêṃô kulêvônṅ, ma tem enja anyô yaṅ ma yaṅ êṃô. ⁴¹Ma avi ju tem nepesaṅ nôṃ êṃô, ma tem enja avi yaṅ ma yaṅ êṃô.

⁴²u⁴Aêṅ ba môlô noyabiṅ am ek malê nena môlô miṅ oyala waklavôṅ atu ba môlônim Anyô Bêṅ endelêm ami. ⁴³v⁴Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêṅ alaṅ halaṅô abô nena ṅê vani tem nijik anêṅ unyak vose, êṅ ma yani hêk lêlê ek ṅê vani miṅ hatôm nijik unyak êṅ vose ami. ⁴⁴Ma Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem endelêm ba indum môlô nosôṅ kambom. Ba intu nôṃô lêlê aêṅ iyom.

**Abô loṅ kapô hathak anyô ku
mavi lôk anyô ku kambom**

(Luk 12:42-46)

⁴⁵“Aêṅ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiṅ nôṃkama mavi. Unyak alaṅ hatak yani ek eyabiṅ anêṅ ṅê ku ba nêṃ nôṃ êndêṅ i êtôm anêṅ wakma atu ba hatak. Vêṃ ma hi loṅ buyaṅ. ⁴⁶Ma unyak alaṅ havôhalêm hathak loṅbô ba hayê nena anêṅ anyô ku êṅ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêṅ. ⁴⁷w⁴Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena unyak alaṅ êṅ tem etak ôpêṅ ek eyabiṅ anêṅ nôṃkama sapêṅ.

⁴⁸“Ma doṅtom ôpêṅ ma anyô kambom, êṅ ma tem laimbi êṅjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaṅ anyô bêṅ miṅ havôhalêm kethêṅ ami.’ ⁴⁹Êṅ ma hik ṅê ku takatu ba idum ku haviṅ yani ma hayaṅ nôṃ lôk hanum waiṅ bêṅ anôṅ haviṅ ṅê takatu ba ethak inum waiṅ ba elo molo. ⁵⁰Hadum aêṅ ba hathônṅ paliṅ, ma unyak alaṅ tem êyô ba indum ôpêṅ esôṅ kambom. ⁵¹Êṅ ma unyak alaṅ tem nêṃ vovaṅ bêṅ êndêṅ yani ma êndô ôpêṅ êṃô imbiṅ ṅê takatu ba esau avômalô. Loṅ êṅ ma thêlô tem nedaṅ kambom ba nesaṅ veṅṅṅbôlêk ôdônṅ loṅ.

Abô loṅ kapô hathak avi muk laumiṅ

25^x“Wapômbêṅ anêṅ lôkliṅyak ma aêntêk. Avi muk laumiṅ ewa iniṅ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ²Avi lôkauk ma baheṅvi ma auk mi ma baheṅvi. ³Avi auk mi ewa iniṅ atum ba i, ma miṅ ewa iniṅ alokwaṅ thôk ami. ⁴Ma doṅtom avi lôkauk ewa iniṅ atum lôk alokwaṅ thôk halôk kolopak. ⁵Avi takêṅ eyabiṅ anyô êṅ ek

p^{24:34} Mat 16:28 q^{24:35} Mat 5:18 r^{24:36} Ap 1:7; 1Te 5:1-2

s^{24:37} Stt 6:5-8 t^{24:38-39} Stt 7:21-23 u^{24:42} Mat 25:13

v^{24:43} Luk 12:39-40; ALK 16:15 w^{24:47} Mat 25:21,23

x^{25:1} Luk 12:35; ALK 19:7

êyô aleba mi ma maleñij hayañ ba êk sôm.

⁶“Bôlôvôn biñ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷“Êñ ma avi muk takên iviyô ma êpôpêk iniñ atum. ⁸Ma avi auk mi enañ hadên avi lôkauk nena, ‘Yêlôaniñ atum hadum ek ema ba môlô nônêm athôk doho êlêm.’

⁹“Ma avi lôkauk enañ, ‘Miñ hatôm alalô sapên ami ba dô, ma unu nonañ êndên avômalo doho ek nônêm vuli.’

¹⁰“Êñ ma thêlô i ek nênêm iniñ vuli. Thêlô i denañ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô haviñ yani ek nejañ nôm ma ik unyak abôlêk siñ.

¹¹“Vêm ma vi atu êyô ma enañ, ‘Anyô bêñ, anyô bêñ! Unjwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹²“Ma doñtom ôpên hanañ, ‘Yanañ avanôn êndên môlô nena yahathôn môlô paliñ.’”

¹³“Êñ ma Yisu hanañ hadên avômalo takatu ba elañ anên abô nena, “Môlô miñ oyala waklavôn atu ba Anyô Bêñ tem endelêm ami. Ba intu noyabiñ am.”

Abô loñ kapô hathak ñê ku eyabiñ valuselej

(Luk 19:11-27)

¹⁴“Nodañ abô doho imbiñ. Wapôm-bên anên loñ lôklinyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loñ buyañ ba halam anên ñê ku êlêm ek nêm nômkama êndên i ek neyabiñ. ¹⁵^bYani hik valuselej sam hatôm thêlônij auk lôk iniñ ku ba hêv valuselej 5,000 hadên anyô te, ma 2,000 hadên anyô yañ, ma 1,000 hadên anyô te ma hi. ¹⁶Ketherj oyañ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôn 5,000 hayô hamô loñ haviñ. ¹⁷Ma yañ atu ba hawa 2,000 hi hadum aên ba

havôn 2,000 hayô hamô loñ haviñ. ¹⁸Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuñ halôk.

¹⁹“Wak doho hale ba hi ma ñê êñ iniñ anyô bêñ havôhalêm. Ma halam i ek endañ iniñ ku anên lavôn. ²⁰Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loñ haviñ halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiñ. Nônjgô! Lêk yahavôn 5,000 hayô hamô loñ haviñ.’

²¹“^c“Ma anên anyô bêñ hanañ, ‘Mavi anôn! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêñ anôn êndên o ek oyabiñ. Ôlêm ek alai leñij-mavi imbiñ i!’

²²“Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanañ nena, ‘Anyô bêñ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabiñ. Nônjgô! Lêk yahavôn 2,000 hayô hamô loñ haviñ.’

²³“Ma anên anyô bêñ hanañ ‘Mavi anôn! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiñ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêñ anôn êndên o ek oyabiñ. Ôlêm ek alai leñij-mavi imbiñ i!’

²⁴“Êñ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanañ, ‘Anyô bêñ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk ku kapô atu ba miñ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma hothak howa anên anôn. ²⁵Yahakô ba yahavuñ anêm 1,000 atu halôk pik. Nônjgô! Anêm valuselej êntêk.’

²⁶“Ma anyô bêñ hanañ viyañ, ‘O anyô vau kambom! Hôyê yenañ ku aisê ba intu honañ aên? ²⁷Aisê ka miñ hotak yenañ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôn doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbiñ.’

^y25:11 Luk 13:25-27 ^z25:12 Mat 7:23 ^a25:13 Mat 24:42

^b25:15 Lom 12:6 ^c25:21 Mat 24:45-47; Luk 16:10

28-29^d“Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaŋ nômkama ba habitak bêŋ, êŋ ma tem yatak doho êyômô loŋ imbiŋ ba yanêm êndêŋ ôpêŋ ba anêŋ tem imbitak bêŋ anôŋ. Ma ôpatu ba miŋ hadum ku hathak yenaŋ nômkama ami, êŋ ma tem yanêm dokte atu ba havalonŋ loŋ vê ênjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vê ênjêk ôpêŋ ba nônem êndêŋ ôpatu ba hawa 10,000. ³⁰eMa nônem ôpêŋ vê ba ni loŋ momaŋiniŋ. Loŋ êŋ ma tem nedaŋ kambom ba nesaŋ venjîbôlêk ôdônŋ loŋ.”

Abô loŋ kapô hathak boksipsip lôk bokmeme

³¹f“Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma tem êlêm imbiŋ deda lôkmaŋiŋ lôk aŋela ma tem êndôk êmô biŋ ek endanŋô avômalô iniŋ abô êtôm kiŋ. ³²gTem nesak doŋtom ba ini êndêŋ yani ma embaki vose ni ôdônŋ ju êtôm boksipsip anêŋ alaŋ hathak hik boksipsip sam ba êmô buyaŋ ma bokmeme êmô buyaŋ. ³³Ma yani tem etak boksipsip êmô baŋ vianônŋ ma bokmeme êmô baŋ vikeŋ.

³⁴“Êŋ ma tem enaŋ êndêŋ avômalô takatu ba êmô baŋ vianônŋ nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêŋ môlô. Nôlêm noja loŋ lôkliŋyak atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ nêŋ êndêŋ môlô. Sêbôk ba yani hapesaŋ pik lukmuk, ma hapesaŋ loŋ êŋ êk môlô. ³⁵hYahama kisi ma môlô ôêv nôŋ hadêŋ ya, ma yahathakmuniŋ ma ôêv ŋaŋ hadêŋ ya, ma ya anyô loŋ buyaŋ ma owa ya thô. ³⁶Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêŋ ya, yahapôm lijiŋ ma oyabiŋ ya, yahamô koladônŋ ma ôlêm ôyê ya. Aêŋ ba nôlêm noja loŋ lôkliŋyak atu!’

³⁷“Ma avômalô thêthônŋ tem nenaŋ injik liŋ, ‘Anyô Bêŋ, aŋgê te ma yêlô ayê

homa kisi ba yêlô êv nôŋ hadêŋ o ma hothakmuniŋ ba yêlô êv ŋaŋ hadêŋ o? ³⁸Aŋgê te ma o anyô loŋ buyaŋ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêŋ o? ³⁹Aŋgê te ma hôpôm lijiŋ ba yêlô ayabiŋ o lôk ayê hômô koladônŋ ba yêlô athôk ayê o?’

⁴⁰i“Ma Kiŋ tem enaŋ êndêŋ i, ‘Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô! Môlô bôk udum nôŋ takêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô takatu ba athêŋ mi, êŋ ma hatôm udum hadêŋ ya.’

⁴¹j“Yôv ma tem enaŋ êndêŋ avômalô takatu ba imiŋ baŋ vikeŋ nena, ‘Môlô nu! Wapômbêŋ lêk hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba unu loŋ atum hathaŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Bôk ebaŋ yôv ba hamô ek Sadaŋ lôk anêŋ ŋê ku nêndôk. ⁴²Sêbôk ba yahama kisi ma miŋ ôêv nôŋ hadêŋ ya ami, ma yahathakmuniŋ ma miŋ ôêv ŋaŋ hadêŋ ya ami. ⁴³Ma ya anyô loŋ buyaŋ ma miŋ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miŋ ôêv sôp hadêŋ ya ami. Yahapôm lijiŋ ba yahamô koladônŋ ma miŋ oyabiŋ ya ami. Ba intu môlô nu loŋ atum êŋ.’

⁴⁴“Ma tem nenaŋ, ‘Anyô Bêŋ, aŋgê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniŋ mena o anyô loŋ buyaŋ, mena o sôp mi, mena hôpôm lijiŋ, mena hômô koladônŋ, ba miŋ yêlô êv o sa ami?’

⁴⁵“Ma tem enaŋ nena, ‘Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô! Môlô miŋ bôk udum nôŋ takêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô takatu ba athêŋ mi te ami. Êŋ ma hatôm udum nôŋ êŋ hadêŋ ya.’

⁴⁶k“Aêŋ ba avômalô takêŋ tem ini ek neja vovaŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom avômalô thêthônŋ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

^d25:28-29 Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ^e25:30 Mat 8:12; Luk 13:28 ^f25:31 Mat 16:27; 19:28 ^g25:32 Ese 34:17; ALK 20:11-13 ^h25:35 Ais 58:7 ⁱ25:40 Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 ^j25:41 Mat 7:23 ^k25:46 Dan 12:2; Jon 5:29

**Ŋê bêṅbêṅ êbôlêm
auk ek nijik Yisu vônô**

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

26 Yisu hanaṅ abô nômbêṅ êṅ yôv ma hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, ²¹“Môlô oyala nena wak ju hêk denaṅ ma waklavôṅ anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôṅ êṅ ma tem ne-tak ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu êndôk avômalô doho baheṅṅ ek nijik ya vônô esak a.”

³Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk avô-malô iniṅ ṅê bêṅbêṅ ethak doṅtom halôk anyô bêṅ habôk da Kaiapas anêṅ unyak. ⁴Ma êbôlêm loṅôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. ⁵Ma thêlô enaṅ, “Lêk ma waklavôṅ mathêṅ ba intu natak ku êṅ êṅjêk vêmam. Yakô avômalô tem leṅṅmaninṅ ba nijik vovak.”

**Avi te haṅgasô nôṃ ôv mavi
hayô hamô Yisu wakadôk**

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶Wak êṅ ma Yisu hamô Saimon anêṅ unyak anêṅ Betani. Sêbôk ma ôpêṅ hapôm palê lepla ma doṅtom bôk mi. ⁷^mMa thai lôk Yisu ma anêṅ ṅê ku eyaṅ nôṃ denaṅ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôṃ ôv mavi hamô kapô ba anêṅ vuli ma bêṅ anôṅ. Ma avi atu hi haṅgasô nôṃ ôv mavi êṅ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁸Ŋê ku êyê nôṃ êṅ ma leṅṅmaninṅ ba enaṅ, “Aisê ka habulinṅ nôṃ ôv mavi êṅ hi oyaṅ? ⁹Hatôm nêṃ ek anyô yaṅ nêṃ vuli ma naja valuseleṅ bêṅ esak ek nanêṃ avômalô siv sa.”

¹⁰Yani halaṅô thêlôninṅ abô êṅ ma hanaṅ, “Aisê ka môlô ôêv malainṅ hadêṅ avi êntêk? Yani hadum nôṃ mavi anôṅ

hadêṅ ya. ¹¹ⁿAvômalô siv tem nêṃô im-biṅ môlô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Ma doṅtom tem miṅ yamô imbiṅ môlô sawa daim ami. ¹²Avi êntêk haṅgasô nôṃ ôv mavi hayô hamô ya ek epesaṅ yalenṅṅkupik ek nedav ya. ¹³Odaṅô! Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô! Pik nômbêṅ atu ba enaṅ yenaṅ Abô Mavi bêṅ haveṅ, ma tem nenaṅ esak nôṃ atu ba avi êntêk lêk hadum imbiṅ ek avômalô leṅṅṅimbi yani.”

**Judas habutinṅ abô ek nêṃ
Yisu êndêṅ ṅê bêṅbêṅ**

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴Judas Iskaliot ma ṅê ku lauminṅ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da ¹⁵^oma hanaṅ hik i liṅ, “Yanêṃ Yisu êndêṅ môlô, ma tem nôṃnêṃ malê te êndêṅ ya?” Ma ekatuṅ valuseleṅ seleva hatôm 30 ba êv hadêṅ yani. ¹⁶Êṅ ma Judas habôlêm loṅôndê ek nêṃ Yisu êndôk thêlô baheṅṅ.

**Yisu hayaṅ nôṃ waklavôṅ
Hale ba Hi haviṅ anêṅ ṅê ku**

(Mak 14:12-21; Luk
22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷^pWaklavôṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi anêṅ wak te môṅ hayô. Ma ṅê ku i hadêṅ Yisu ma enaṅ hik yani liṅ, “Lemhavinṅ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôṃ leṅṅṅimbi waklavôṅ Hale ba Hi êndôk?” ¹⁸Ma yani hanaṅ, “Môlô unu malak bêṅ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonaṅ êndêṅ yani nena, ‘Kêdônwaga hanaṅ nena anêṅ waklavôṅ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêṅ ṅê ku tem nêlêṃ anêṃ unyak ek leṅṅṅimbi waklavôṅ Hale ba Hi.” ¹⁹Ma ṅê ku idum

*26:2 Sêbôk Wapômbêṅ anêṅ aṅela hik Ijip iniṅ apenena môṅ vônô. Ma Israel ma hale ba hi ba miṅ hik te vônô ami.

¹26:2 Kis 12:1-27; Mat 20:18

^m26:7 Luk 7:37-38

ⁿ26:11 Lo 15:11

^o26:15 Sek 11:12; Mat 27:3

^p26:17 Kis 12:14-20

hatôm atu ba yani hanañ ba thêlô i êpôpêk waklavôn Hale ba Hi anêñ nôm.

²⁰ Bôlôvôn ma Yisu hayañ nôm hamô haviñ anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu ²¹ ma hanañ, “Yanañ avanôn êndêñ mólô nena mólô te tem enañ ya bêñ.” ²² Ñê ku kapôlônij malaiñ kambom ba thêlô tomtom enañ, “Anyô Bêñ, ya mi! Aêñ e?” ²³ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Ôpatu ba hatak bañ halôk belev haviñ ya intu tem enañ ya bêñ. ²⁴ Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doñtom alikakna. Malaiñ bêñ ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêñ Nakaduñ bêñ. Talêbô miñ bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ, hanañ hik liñ nena, “Kêdônwaga, ya mi! Aêñ e?” Ma Yisu hanañ, “Hatôm intu honañ aêñ.”

Yisu hêv polom lo waiñ leñijimbi yani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyañ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêñ anêñ ñê ku ma hanañ, “Noja ba ongwañ. Êntêk ma yanañ vathiap.” ²⁷ Vêm ma hawa tase lôk waiñ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ma hanañ, “Mólô sapêñ nunum. ²⁸ Êntêk ma yenañ thalaleñ atu ba tem engasô ek embak tabô imbiñ Wapômbêñ lôk avômalô pik êntêk ek nêñ avômalô bêñ anôn inij kambom vê. ²⁹ Odañô! Yanañ êndêñ mólô nena tem miñ hatôm yanum waiñ êñ esak loñbô ami endeba waklavôn êñ hayô ma tem yanum waiñ lukmuk êmô Wakamik anêñ loñ lôk-liñyak kapô.”

³⁰ Êv yey te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôn yani paliñ

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena,

“Tem yangik boksipsip alañ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’

Sekalaia 13:7

Ba intu yaô bôlôvôn ma tem mólô ôñgô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma mólô sapêñ tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ³² Ma doñtom hik ya liñ hathak loñbô, ma tem yamôn ba yana Galili vêm ka mólô nombeñ ya yam.”

³³ Ma Pita hanañ nena, “Dô! Thêlô sapêñ etak o ba i, ma tem yamiñ imbiñ o denañ.” ³⁴ Ma Yisu hanañ nena, “Ondañô! Yanañ avanôn biñ êndêñ o nena bôlôvôn êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya paliñ.” ³⁵ Ma Pita hanañ, “Mi anôn! Ik ya vônô, ma miñ hatôm yanañ nena yahathôn o paliñ ami. Milôk!” Ma ñê ku sapêñ enañ abô êñ iyom.

Yisu hateñ hamô Getsemani

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêñ ñê ku êyô loñ atu ba elam nena Getsemani ma hanañ hadêñ i, “Mólô nômô loñ êntêk ma yana saka ek yateñ mek.” ³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduñ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiñ bomañ. ³⁸ Ma hanañ hadêñ thêlô, “Yakapôlôn lêk malaiñ bomañ hatôm lêk yahama yôv. Mólô nômô loñ êntêk ma nôñem lêlê imbiñ ya.” ³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba tho-

^{26:23} Sng 41:9 ^{26:28} Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

^{26:30} Luk 22:39; Jon 18:1 ^{26:31} Jon 16:32 ^{26:32} Mat 28:7,16

^{26:34} Mat 26:69-75 ^{26:38} Jon 12:27

havloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yalenjhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenjhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴⁰Ma Yisu hale hi ma hayê ñê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisê? Môlô miŋ hatôm nônêm lêlê imbiŋ ya êtôm wakma te ami e? ⁴¹Nômô lêlê ba noteŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

⁴²Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malaiŋ bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.” ⁴³Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêmô lêlê ami. ⁴⁴Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlôn te lu hathak loŋbô.

⁴⁵Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ ñê ku ma hanaŋ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ñê kambom baheniŋ. ⁴⁶xAêŋ ba numbiyô ek alôana! Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv!”

Evaloŋ Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma ñê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Ñê takêŋ ma ñê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ñê bêŋbêŋ êv thêlô ba êlêm. ⁴⁸Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba

yahaliŋu, êŋ ma Yisu ba nobaloŋ!” ⁴⁹Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, bôlôvôn mavi.” Ma haliŋu yani.

⁵⁰Ma Yisu hanaŋ, “Aiyaŋ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma ñê takatu ba êlêm haviŋ Judas i ma evaloŋ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹Ma anyô te atu ba hamiŋ haviŋ Yisu hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê. ⁵²Ma Yisu hanaŋ, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ loŋ esak loŋbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biŋ, ma biŋ êŋ tem enaŋ yani vônô. ⁵³Lemimbi! Yahalaŋ hadêŋ Wakamik ma ketheŋ ma yani tem nêm aŋela vovak ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju ma doho imbiŋ ba nêlêm ek nêlêm ya sa. ⁵⁴Ma doŋtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya tem injik anôŋ aisê? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena nôm takêŋ tem êpôm ya.”

⁵⁵aÊŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e? Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahadôŋ avômalô hamô unyak matheŋ anêŋ piklêvôn ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? ⁵⁶Ma doŋtom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto injik anôŋ.” Êŋ ma anêŋ ñê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷Ñê takatu ba evaloŋ Yisu ewa ba i Kaiapas anêŋ unyak, ôpêŋ ma anyô bêŋ habôk da. Ñê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk ñê bêŋbêŋ ethak doŋtom ba êmô loŋ êŋ. ⁵⁸Ma Pita hasopa Yisu haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. Ma

^x26:46 Jon 14:31

^y26:51 Jon 18:26

^z26:52 Stt 9:6; ALK 13:10

^a26:55 Luk 19:47; 21:37

habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi halôk hamô haviñ sôp bidoñ ek êñjê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ Ñjê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin sapêñ† êbôlêm avômalô doho ek nenañ abôyañ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêñ anôñ êlêm ma enañ abôyañ hathak yani, ma doñtom thêlô miñ êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. Êñ ma anyô ju êlêm ⁶¹ b^a ma enañ, “Anyô êntêk bôk hanañ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniñ Wapômbêñ anêñ unyak mathen ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.’”

⁶² Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô hamiñ ma hanañ hik Yisu liñ nena, “Anyô ju êntêk lêk enañ o bêñ yôv ma o bônôñ eka? O abô mi e?” ⁶³ c^a Ma doñtom Yisu bônôñ iyom. Ma anyô bêñ habôk da hanañ hadêñ Yisu, “Yanañ êndêñ o! Ondam Wapômbêñ lôkmala atu anêñ athên ba onañ êndêñ yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêñ anêñ nakaduñ atu e?’”

⁶⁴ d^a Ma Yisu hanañ nena, “Oda honañ aêñ. Ma yanañ abô te imbiñ êndêñ môlô sapêñ nena wak te am ka tem môlô ôñgô Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbêñ Lôkliñyak Anôñ bañ vianôñ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ e^a Ma anyô bêñ habôk da halañô abô êñ ma hakakaviñ anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habuliñ Wapômbêñ anêñ athên ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêñ ba môlô lêk olañô abô êñ yôv! Aisê ka alalô leññhaviñ nadañô abô doho imbiñ? ⁶⁶ f^a Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enañ, “Yani hanañ abôma hathak Wapômbêñ ba intu ema.”

⁶⁷ g^a Êñ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêñ yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enañ, “O ma Mesia e? O plopet te ma onañ êndêñ yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanañ nena hathônñ Yisu paliñ

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62;
Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêñ badêñ kapô ma avi ku te halêm hadêñ yani ma hanañ, “O êntêk intu bôk hoveñ haviñ Yisu anêñ Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanañ, “Injo! Yahathônñ abô intu ba honañ paliñ!” Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô.

⁷¹ Pita hi badêñ abôlêk ma avi ku yañ hayê ma hanañ hadêñ avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô haviñ Yisu anêñ Nasalet.” ⁷² Ma Pita halam Wapômbêñ anêñ athên ba hanañ hathak loñbô, “Mi anôñ! Yahathônñ ôpêntu paliñ!” ⁷³ Vêm ma ñjê takatu ba imiñ badêñ kapô êlêm hadêñ Pita ma enañ, “Môlô lemimselo doñtom ba intu o ma Yisu anêñ anyô te.”

⁷⁴ Ma doñtom Pita hanañ, “Ya miñ yahanañ abô avanôñ ami, êñ ma tem Wapômbêñ nêm vovañ êndêñ ya. Yaha-lam Wapômbêñ anêñ athên ba yahanañ nena yahathônñ ôpêntu paliñ!” Kethen oyañ ma tale halañ. ⁷⁵ h^a Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthônñ ya paliñ.” Êñ ma Pita hale yaiñ ma lahiki ba halañ bêñ.

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

27 Lôkbôk momañiniñ ma ñjê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk

†26:59 Elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

b26:61 Jon 2:19-21 c26:63 Ais 53:7; Mat 27:12

d26:64 Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 e26:65 Mat 9:3; Jon 10:33

f26:66 Wkp 24:16; Jon 19:7 g26:67 Ais 50:6; 53:5 h26:75 Mat 26:34

avômalô Israél iniñ nê bêñbêñ ethak doñtom ma ibutiñ abô ek nijik Yisu vônô. ²Ma ekak bañ luvi lusu ma ewa ba i hadêñ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiñ Judia.

Judas hama

(Ap 1:18-19)

³Judas ôpatu ba hanañ Yisu bêñ halanô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êñ ma lahiki bêñ ba hi hêv valuseleñ 30 seleva takatu hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ hathak loñbô ⁴ma hanañ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanañ ôpatu ba kambom mi bêñ.”

Êñ ma thêlô enañ, “Oda anêm malain ma miñ yêlôaniñ ami.” ⁵Ma Judas hakaliv valuseleñ seleva takêñ hayô unyak matheñ kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶Ma nê bêñbêñ êbôk da isup valuseleñ seleva takêñ ba enañ, “Valuseleñ êntêk ma valuseleñ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuñ hanañ nena valuseleñ takêñ ma miñ nandô êmô imbiñ unyak matheñ anêñ valuseleñ ami.” ⁷Ma thêlô ibutiñ abô ek nêñem anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli ek nedav avômalô loñ buyañ êñjêk. ⁸Ma avômalô elam pik êñ nena “Êngasô Thalaleñ” ek malê nena ewa valuseleñ ek nijik anyô yañ vônô esak. ⁹⁻¹⁰Ma intu Wapômbêñ anêñ abô hik anôñ ba hanañ hadêñ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuseleñ ba êv anyô hapesañ uñ anêñ pik bute vuli hatôm atu ba Wapômbêñ hanañ hadêñ ya.

Valuseleñ êñ ma avômalô Israél elam hatôm yani anêñ vuli ba êv ek nijik yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hadum abô hathak Pailat

(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹¹Yisu hamiñ anyô bêñ Pailat thohavlo ma Pailat hanañ, “O ma avômalô Israél iniñ kiñ e?” Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

¹²Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ ibi Yisu liñkupik hathak abô lomaloma. ¹³Êñ ma Pailat hanañ, “Aisê! Miñ holañô iniñ abô ami ma o bônôñ eka?” ¹⁴Ma doñtom yani bônôñ iyom ma miñ hanañ iniñ abô viyañ ami. Ba intu Pailat hasoñ kambom.

¹⁵Waklavôñ Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôñ te anêñ athêñ ek Pailat nêñ vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê.

¹⁶Sondabêñ êñ ma anyô te anêñ athêñ nena Yisu Balabas hamô koladôñ. Ma avômalô bêñ anôñ eyala ôpêñ. ¹⁷Aêñ ba avômalô sapêñ ethak doñtom ma Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak opalê te êndêñ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” ¹⁸Pailat hayala nena nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ leñiñdañ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanañ aêñ.

¹⁹Pailat halañô abô denañ ma yanavi hêv abô hadêñ yani ba hanañ, “Bôkam ma yahayê naviñ te ba yahakô kambom. Aêñ ba miñ undum nômlate êndêñ anyô thêthônñ intu ami.”

²⁰Ma doñtom nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ êlôk avômalô leñiñ ek nendam Balabas ma nenañ êndêñ Pailat nena nijik Yisu vônô. ²¹Aêñ ba Pailat hanañ hik thêlô liñ, “Yatak anyô ju êntêk yañ sê?” Ma avômalô elam, “Balabas.” ²²Ma Pailat hanañ hik thêlô liñ hathak loñbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena Mesia, yandum ôpêñ aisê?” Ma sapêñ

ⁱ27:5 Mat 26:14-15 ^j27:9-10 Jer 19:13; 32:6-9 ^k27:12 Ais 53:7

^l27:18 Jon 11:47-48; 12:19

elam nena, “Nijik vônô esak a!” ²³ Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum malé kambom?” Ma doŋtom thêlô elam lôk-lala hathak loŋbô nena, “Nijik vônô esak a!”

²⁴ Pailat halaŋô thêlôniŋ kaêk ma hayê nena vovak bêŋ hadum ek im-bitak ba anêŋ ku êŋ tem miŋ hik anôŋ ami. Êŋ ma yani hawa ŋaŋ ma hathik baŋ hamiŋ avômalô maleŋiŋ ma hanaŋ nena, “Ôpêntêk hama, ma môlôda unim malaiŋ ma miŋ yenaŋ malaiŋ ami!” ²⁵ Ma avômalô sapêŋ enaŋ viyaŋ, “Yôv! Yêlô lôk yêlôaniŋ avômena iniŋ malaiŋ!” ²⁶ Êŋ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma hanaŋ ek nebali Yisu esak yak lôk-maŋgiŋ vêm ma hatak halôk ŋê vovak baheŋiŋ ek nijik vônô esak a.

Ŋê vovak enaŋ abôma hathak Yisu

(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Pailat anêŋ ŋê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam ŋê vovak sapêŋ êlêm ethak doŋtom ba ekalabu yani siŋ. ²⁸ Ma ibi anêŋ nômkama thô ba hamiŋ liŋ popam. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak yani. ²⁹ Ma ewa yak lôkmaŋgiŋ atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik halôk wakadôk. Ma etak kôm halôk yani baŋ vianôŋ ba havalonŋ hatôm kiŋ iniŋ kwandiŋ. Ma thêlô elek veŋiŋdôn lêlô hadêŋ yani ma enaŋ abôma nena, “Waklêvônŋ mavi, avômalô Israel iniŋ kiŋ!” ³⁰ Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi ewa kwandiŋ atu ba ik wakadôk hathak. ³¹ Ma enaŋ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalaleŋ atu thô ma ik yanida anêŋ kwêv daim hathak loŋbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba anêŋ athêŋ nena Saimon halôk loŋôndê. Ma êpôviŋ ôpêŋ ek enja Yisu anêŋ alovalaŋaŋsiŋ. ³³ Êŋ ma thêlô i êyô loŋ te anêŋ athêŋ nena Golgota, athêŋ êŋ anêŋ ôdôn nena Loŋ Leŋkadôk Lokwaŋ. ³⁴ Loŋ êŋ ma thêlô ewa waiŋ ba eyelaŋ nôm maniŋ te halôk ma êv hadêŋ yani ek inum ek miŋ vovaŋ bêŋ anôŋ ami. Yani hanum dokte iyom ma hadô. ³⁵ Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêv lo sôp. ³⁶ Vêm ma êlôk êmô ma eyabiŋ iniŋ ku êŋ. ³⁷ Yani wakadôk vuliŋ ma eto abô atu ba idum anêŋ abô ŋama hathak ba eto nena, ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISRAEL INIŋ KIŋ

³⁸ Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwaŋju haviŋ. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ vianôŋ, ma yaŋ hamiŋ baŋ vikeŋ. ³⁹ Ma avômalô takatu ba elom loŋôndê êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniŋ leŋiŋkadôk ⁴⁰ ba enaŋ, “O atu ba honaŋ nena tem undiniŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak matherŋ ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô iyom e? Êŋ ma nêŋ oda bulubiŋ! O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Êŋ ma otak alovalaŋaŋsiŋ ma ôlêm pik!” ⁴¹ Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ, thêlô enaŋ abôma haviŋ ba enaŋ, ⁴² “Ôŋgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiŋ, ma doŋtom miŋ hatôm nêŋ yanida bulubiŋ ami eka? Yani ma Israel iniŋ kiŋ e? Êŋ ma etak alovalaŋaŋsiŋ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmbiŋ yani! ⁴³ Ôpêŋ hêv haviŋ Wapômbêŋ ba

^m27:24 Lo 21:6-9 ⁿ27:25 Ap 5:28 ^o27:28 Luk 23:11 ^p27:30 Ais 50:6

^q27:34 Sng 69:21 ^r27:35 Sng 22:18 ^s27:38 Ais 53:12

^t27:39 Sng 22:7; 109:25 ^u27:40 Mat 26:61; Jon 2:19 ^v27:43 Sng 22:8

hanaŋ, ‘Ya Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêŋ lahaviŋ nêŋ yani bulubiŋ e?” ⁴⁴Ma anyô kambom ju atu ba imiŋ alovalaŋaŋsiŋ haviŋ yani enaŋ abôma haviŋ.

Yisu hama

(Mak 15:33-41; Luk
23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵Waklêvônŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik sapêŋ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶wHabobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ anêŋ ôdônŋ aêntêk, “Yenaŋ Wapômbêŋ, yenaŋ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷Ma avômalô vi atu ba imiŋ loŋ êŋ elanŋ abô êŋ ma enaŋ, “Yani halam Elia!” ⁴⁸xKetheŋ oyaŋ ma ŋê êŋ te hi ma hawa kapôk ba hasoŋ halôk waiŋ maniŋ. Ma hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba hêv hadêŋ yani ek inum. ⁴⁹Ma anyô vi enaŋ, “Dô! Alalô nagê vê-mam! Yakô Elia tem êlêm nêŋ yani bulubiŋ la?” ⁵⁰Ma yani halam kaêk lôklala hathak loŋbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹yMa sôp bêŋ atu ba hamiŋ unyak matheŋ ek hayaŋ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliŋ ba hayô vibiŋ. Ma duviaŋ hayôkwiŋ pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô matheŋ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêŋ hik i liŋ ba etak siô ma iviyô hathak loŋbô. Ma eyabiŋ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô, êŋ ma thêlô lôkthô i unyak matheŋ Jerusalem. Ma avômalô bêŋ anônŋ êyê i. ⁵⁴Ma anyô vovak laik lôk ŋê vovak takatu ba eyabiŋ Yisu êmô êyê duviaŋ lôk nôŋ takatu ba habitak. Êŋ ma thêlô êkô kambom ba enaŋ nena, “Avanônŋ biŋ, ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ anônŋ!”

⁵⁵⁻⁵⁶zMa Malia anêŋ Magadala, ma Malia Jems lo Josep iniŋ talêbô, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi iniŋ talêbô, thêlô lôk avi bêŋ anônŋ imiŋ daim dokte ba êyê. Avi takêŋ bôk etak Galili ma even haviŋ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(Mak 15:42-47; Luk
23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸aYaŋsiŋ ma anyô lôk valuselenŋ bêŋ te anêŋ Alimatia ba anêŋ athêŋ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halanŋ Yisu anêŋ abô ba hasopa ba intu hi hanaŋ hadêŋ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêŋ kupik e?” Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ ŋê vovak ba êv hadêŋ Josep. ⁵⁹Ma Josep hawa Yisu liŋkupik ba havuliv siŋ hathak sôp thapuk mabuŋ mavi te. ⁶⁰bMa hawa Yisu liŋkupik ba hi hadô hêk anêŋ siô lukmuk te. Siô êŋ ma elav valu abyarŋ ba epesaŋ ek nedav ŋê ŋama êndôk. Yôv ma habubi valu bêŋ te ba hik siô abôlêk siŋ hathak ma hi. ⁶¹Ma Malia anêŋ Magadala, thai lôk Malia yaŋ, êmô saku ma êyê siô êŋ.

Ŋê vovak eyabiŋ siô

⁶²Waklavônŋ êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê Palisi i ek nêgê Pailat. ⁶³cMa thêlô enaŋ, “Anyô bêŋ, yêlô leŋhabi nena anyô abôyaŋ atu hamô lôkmala denaŋ ma hanaŋ nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani liŋ ba imbiyô esak loŋbô.

⁶⁴“Ba intu nêŋ ŋê vovak ini ek neyabiŋ siô êtôm wak lô êŋ. Yakô yanida anêŋ ŋê ku ini neja anêŋ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbêŋ lêk hik yani liŋ ba haviyô hathak loŋbô.’ Abôyaŋ êŋ ma tem kambom anônŋ ek yaŋ

^w27:46 Sng 22:1 ^x27:48 Sng 69:21 ^y27:51 Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

^z27:55-56 Luk 8:2-3 ^a27:57-58 Lo 21:22-23 ^b27:60 Ais 53:9

^c27:63 Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

mônj atu.”⁶⁵ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ thêlô, “Mavi. Noja ñê vovak doho ba unu ek nepesañ siô abôlêk êñ ba majañ.”⁶⁶ Êñ ma thêlô i ma ebalañ valu atu ba hamô siô abôlêk siñ. Yôv ma thêlô enañ hadêñ ñê vovak, “Môlô nômô ek noyabiñ siô êntêk.”

Yisu haviyô hathak loñbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

28 Sabat hale ba hi. Ma sonda êñ anêñ wak te môñ hayô. Lôkbôk momañiniñ ma Malia anêñ Magadala lôk Malia yañ thai i ek nêgê siô.² Ma duviañ bêñ hayô ek malê nena Anyô Bêñ anêñ añela te halôk anêñ leñ ba halêm ba habubi valu bêñ atu vê ma hayô hamô loñ ba hamô.³ Anêñ thohavloma hatôm damak ma anêñ kwêv ma thapuk anêñ dôêñ.⁴ Ma ñê vovak êyê ba êkô kambom ba elowaliñ. Ba êv yak êlôk êk êtôm ñê ñama.

⁵ Êñ ma añela hanañ hadêñ avi ju êñ, “Miñ nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a.⁶ Wapômbêñ lêk hik yani liñ yôv ba haviyô hathak loñbô hatôm bôk ba hanañ. Yani miñ hêk loñ êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôngô loñ atu ba yani hêk.⁷ Mamu ketheñ ba unu nonañ êndêñ anêñ ñê ku nena, “Wapômbêñ lêk hik yani liñ hêk ñama ba haviyô hathak loñbô. Ma lêk hamôñ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loñ êñ ma tem nôpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

⁸ Avi ju êñ elañô abô êñ ba êkô, ma doñtom thai leñiñmavi anôñ haviñ. Ma thai etak siô ma elañviñ ketheñ ba i ek nenañ abô êñ êndêñ anêñ ñê ku.⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hanañ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evaloñ vakapô ma êv yeñ hadêñ yani.¹⁰ Êñ ma hanañ, “Mamu miñ nôkô ami ma unu nonañ

êndêñ yenañ aiyañ thêlô nena ini Galili. Loñ êñ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Ñê vovak iniñ abôyañ

¹¹ Avi ju êñ even denañ ma ñê vovak doho eyabiñ siô êyô Jelusalem. Ma thêlô i hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da ma enañ abô hathak duviañ lôk añela.¹² Ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê bêñbêñ ethak doñtom ma epesañ abô ek nêñem valuseleñ bêñ anôñ êndêñ ñê vovak.¹³ Ma thêlô enañ hadêñ ñê vovak nena, “Môlô nonañ aêntêk êndêñ avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athôn paliñ ma Yisu anêñ ñê ku êlêm hadêñ bôlôvôn ma ewa anêñ kupik vani.’”¹⁴ Ma thêlô enañ abô doho haviñ hadêñ ñê vovak nena, “Anyô bêñ Pailat halañô abô hathak nôm êñ, ma yêlô tem napesañ abô imbiñ yani ek môlô miñ nôpôm malaiñ ami.”¹⁵ Ma ñê vovak ewa valuseleñ ma idum hatôm atu ba ñê bêñbêñ enañ. Ma abô êñ intu hi havenñ Israël iniñ loñ sapêñ ba enañ aêñ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêñ anêñ ñê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ ñê ku laumiñ ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanañ yôv nena thêlô ini.¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yeñ hadêñ yani. Ma doho êthôn paliñ dokte ba leñiñhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?”¹⁸ Êñ ma halêm ma hanañ hadêñ i, “Wapômbêñ hêv athêñ bêñ hadêñ ya ek yayabiñ leñ lôk pik lôkthô.¹⁹ Aêñ ba môlô unu êtôm pik sapêñ ma nundum avômalô sapêñ ba nimbitak êtôm yenañ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ñañ esak Wapômbêñ lôk Nakaduñ ma Lovak Matherñ iniñ athêñ.²⁰ Ma nôndôn thêlô ek nesopa abô nômbêñ atu ba bôk yahêv hadêñ môlô yôv.

^d28:6 Mat 12:40; 16:21 ^e28:10 Mat 26:32 ^f28:16 Mat 26:32

^g28:18 Jon 13:3; Ep 1:20-22 ^h28:19 Mak 16:15-16; Ap 1:8

Odaŋô! Tem yamô imbiŋ môlô êtôm wak
nômbêŋ intu sapêŋ endeba pik lo leŋ
anêŋ daŋ.”

Abô Mavi atu ba

Mak

hato

Abô mông

Mak hatô kapyâ êntêk. Yani anêḅ athêḅ ḅaḅ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israêl te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêḅ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaḅ ba intu miḅ hi haviḅ Yisu ami. Yani halumbak bêḅ hamô Jelusalem ba intu halanô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Mông anôḅ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviḅ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haveḅ yam ma Mak hamô haviḅ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêḅ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaḅ ba Mak hatô.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ ba havalonḅ Wapômbêḅ anêḅ lôklokwaḅ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hatô haviḅ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiḅ lomaloma hapôm avômalô êvhaviḅ anêḅ Lom, ba intu hatô kapyâ êntêk ek embatho avômalô êvhaviḅ lonḅ ek nimiḅ lôklokwaḅ. Mak hayê nena Yisu anêḅ lôklokwaḅ ma bêḅ anôḅ ba hamôḅ ek Sadaḅ anêḅ.

Hato kapyâ êntêk hadêḅ sondabêḅ 55 mena 65 AD la.

**Jon anyô hathik ḅaḅ hapôpêk
Yisu anêḅ lonḅndê**

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

1 Abô Mavi êntêk ma hathak Wapôm-bêḅ nakaduḅ Yisu Kilisi.

²Hatôm plopet Aisaia bôk hatô aêntêk,

“Ondaḅô! Tem yanêm yenaḅ anyô ku te ek enja abô êmông ek o,

ôpêḅ tem êpôpêk anêm lonḅndê. *Malakai 3:1*

³ⁱKaêk te halam haveḅ lonḅ thiliv nena, ‘Nôpôpêk lonḅndê ek Anyô Bêḅ êlêm, ma nopesaḅ ba imbitak thêthônḅ ek yani.’” *Aisaia 40:3*

⁴^jAêḅ ba Jon anyô hathik ḅaḅ habitak anêḅ lonḅ thiliv ba hanaḅ ek avômalô nede kapôlônḅḅ liliḅ ba nisik ḅaḅ ek Wapômbêḅ nêḅ iniḅ kambom vê. ⁵Êḅ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapêḅ ibi thêthô ba i hadêḅ yani ek enaḅ iniḅ kambom bêḅ. Ma Jon hathik i halôk ḅaḅ Jolodaḅ. ⁶^kJon ma hathak hik kwêv atu ba epesaḅ hathak bok kamel vuluk ma havak bokḅḅḅ epesaḅ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaḅ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁷^lMa hanaḅ nena, “Ôpatu ba tem embeḅ ya yam anêḅ lôklokwaḅ ma bomaḅ ek yenaḅ. Yani ma anyô lôk athêḅ bêḅ ma ya ma yaônalôk ba intu miḅ hatôm yakôm ba yapole anêḅ vakapô bokḅḅḅ anêḅ yak vê ami. ⁸Yahathik môlô hathak ḅaḅ. Ma donḅtom yani tem isik môlô esak Lovak Matheḅ.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêḅ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ḅaḅ Jolodaḅ. ¹⁰Yisu haviyô anêḅ ḅaḅ kapô ma hayê leḅ hakyav ma Lovak Matheḅ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹^mMa abô te halêm anêḅ leḅ nena, “O ma yenaḅ Okna atu ba yalenḅhaviḅ. Yalenḅmavi anôḅ hathak o.”

**Sadaḅ halôk Yisu la
ek indum kambom**

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹²Ma ketheḅ oyaḅ ma Lovak Matheḅ hêv Yisu vê hi lonḅ thiliv. ¹³ⁿYisu hamô lonḅ êḅ hatôm wak 40, êḅ ma Sadaḅ hayô

ⁱ1:3 Ais 40:3 ^j1:4 Ap 13:24; 19:4 ^k1:6 2Kiḅ 1:8; Mat 11:8 ^l1:7 Ap 13:25

^m1:11 Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 ⁿ1:13 Sng 91:11-13

ba halôk yani la. Yani hamô haviņ alim bomaņ ma aņela eyabiņ yani.

Yisu anêj ku mông

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴°Etak Jon halôk koladônj, êj ma Yisu hi Galili ma hanaņ Wapômbêj anêj Abô Mavi bêj nena, ¹⁵P“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbêj anêj loj lôkliņyak lêk habobo. Aêj ba node kapôlômim liliņ lôk nônmimbij Wapômbêj anêj Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani

(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêj daņ ma hayê Saimon lo yaņ Andulu. Thai ma nê ik alim ba lêk ekaliv yaksej haveņ. ¹⁷ Ma Yisu hanaņ hadêj thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yaksej.” ¹⁸ Ketheņ oyaņ ma thai êdô iniņ yaksej hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniņ yeņ ma idu iniņ yaksej titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êj ma êdô lambô Sebedi hamô yeņ haviņ anêj nê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ngôk vê

(Luk 4:31-37)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeņ ma hadônj avômalô. ²² °Thêlô elañô anêj abô ba esoņ kambom ma leņiņhabi nena yani miņ hadônj i hatôm nê lôkauk hathak abô balabuņ ami. Mi, hadônj i hatôm anyô lôk athêj bêj. ²³ Ma anyô te hamô unyak yeņ êj ba ngôk lelaik hamô haviņ yani. Ma halam nena,

²⁴ r“Yisu anêj Nasalet, hólêm ek udum malê êndêj yêlô? Hólêm ek umbuliņ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêj anêj Anyô Mathenj.”

²⁵ Êj ma Yisu hathaņ ngôk êj ba hanaņ, “O bônônj ma otak ôpêntu!” ²⁶ sMa ngôk lelaik êj hayôkwiņ ôpêj kambom anônj ba haņgaliak ma hatak ôpêj ba hi.

²⁷ Ma avômalô sapêj esoņ kambom ba enaņ hadêj i, “Malê êntêk aêj am? Yani hadônj auk lukmuk hatôm anyô lôk athêj bêj. Ma hanaņ lôklokwaņ hadêj ngôk lelaik ma elañô anêj abô ba esopa.” ²⁸ tMa abô hathak Yisu hanaņviņ haveņ Galili iniņ loj sapêj.

Yisu hadum avômalô lijiņ bêj anônj mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yeņ, ma i Saimon lo Andulu iniņ unyak. Ma Jems lo Jon i iviņ. ³⁰ Êyô unyak, ma enaņ hadêj Yisu nena Saimon yaņavi hapôm lijiņ vovaņ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêj avi êj ma havalonj baņ ma hadadi haviyô. Êj ma lijiņ hatak yani ma hapôpêk nôm ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijiņ lôk nê takatu ba ngôk habuliņ i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak lônj êj sapêj êlêm iviņ ba êmô unyak anêj piklêvônj. ³⁴ uÊj ma Yisu hadum avômalô lôk lijiņ lomalomama bêj anônj mavi. Ma hêv ngôk bêj anônj vê haviņ. Ijgôk takêj eyala nena yani intu opalê ba miņ hatak i ek nenaņ abô ami.

Yisu da hi loj thiliv ek eteņ mek

(Luk 4:42-44)

³⁵ vLôkbôk momaņiniņ mi ma Yisu haviyô ba hi loj thiliv ek eteņ mek. ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani haveņ.

³⁷ Êpôm yani ma enañ, “Avômalô sapêñ êbôlêm o haveñ.”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Alôana buyañ. Alôana malak lôñ takatu ba hamô habobo ek yanañ Wapômbêñ anêñ abô êndêñ i imbiñ. Hathak ôdôn êñ iyom intu yahalêm.” ³⁹ Ma Yisu haveñ Galili iniñ loñ sapêñ ma hanañ Wapômbêñ anêñ abô hamô iniñ unyak yeñ lôk hêv ngôk bêñ anôn vê hêk avômalô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôn lélô ma habui hadêñ Yisu ba hanañ, “Hathak oda anêm lemhaveñ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

⁴¹ Ma Yisu lahiki hathak ôpêñ ba hatak bañ hayôhêk yani ma hanañ, “Yalenhaveñ. Umbitak mabuñ mavi.”

⁴² Êñ ma palê lepla êñ hayôv ma liñkupik habitak mabuñ mavi.

⁴³ Ma Yisu hêv ôpêñ ba hi ketheñ ma hanañ lôklokwañ hadêñ yani nena, ⁴⁴ x“Miñ onañ nôm êñ bêñ êndêñ avômalô vi ami. Nu êndêñ nê êbôk da ma nunçwik o thô êndêñ i iyom. Ma osopa balabuñ atu ba Mose bôk hatô ba nêm da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabuñ.” ⁴⁵ Ma doñtom ôpêñ miñ hasopa Yisu anêñ abô thêthôn ami. Mi, hanañ bêñ ba abô êñ hi mayaliv. Ba intu Yisu miñ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi haveñ loñ thiliv, ma avômalô êlêm anêñ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

Yisu hadum anyô havuviñ te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loñbô ma avômalô elañô nena Yisu lêk hayô anêñ loñ. ² Êñ ma avômalô bêñ anôn êlêm ba êmô unyak kapô êñ aleba putup, ma unyak

abôlêk putup aêñ iyom. Ma Yisu hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ i. ³ Ma anyô doho ewa anyô havuviñ te ba êlêm ma anyô ayova evak. ⁴ Avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba miñ hatôm neja ôpêñ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vov ba êngô unyak vov abayañ ma êlêlô ôpêñ halôk yêm aleba habup ek Yisu. ⁵ Yisu hayê thêlônin êvhavin, ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu nena, “Yenañ okna, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

⁶ Ma nê lôkauk hathak abô balabuñ doho êmô haveñ ba leññhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanañ aêñ? Ôpêñ hason nena yani ma Wapômbêñ e? Anyô late miñ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêñ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanañ êndêñ anyô havuviñ êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba omben.’ ¹⁰ Aêñ ba tem yanggik thô êndêñ môlô nena Anyô Anêñ Nakaduñ atu anêñ athêñ ma bêñ ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu aêntêk, ¹¹ “Yanañ êndêñ o nena umbiyô umiñ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ¹² Êñ ma ôpêñ haveñ anyô avômalô malêvôn ma hawa anêñ yêm ma hale yaiñ ba hi. Avômalô eson kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Yêlô miñ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu halam Livai

(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bêñ anôn êyô ma yani hadôn i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduñ hamô unyak ewa

takis. Ma hanañ, “Ôlêm osopa ya.” Êñ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayañ nôm haviñ Livai hamô anêñ unyak. Ma nê ewa takis lôk nê idum kambom bêñ anôñ êyô eyañ nôm haviñ yani lôk anêñ nê ku ek malê nena thêlô bêñ anôñ esopa Yisu. ¹⁶ ^yMa Palisi doho atu ba nê lôkauk hathak abô balabuñ êyê ma enañ hik anêñ nê ku liñ, “Yisu hayañ nôm haviñ nê ewa takis lôk nê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halañô iniñ abô ma hanañ, “Iñê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiñ mi ma mi. Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nôm

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêñ nê ku lôk Palisi esopa iniñ kobom evak balabuñ ek nôm ek leñiñhabi Wapômbêñ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enañ hik liñ, “Jon lo Palisi iniñ nê ku evak balabuñ ek nôm ma anêm ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nôm lôk leñiñmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami. ²⁰ Ma doñtom haveñ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêñ abyañ siñ esak ami. Hadum aêñ ma tem sôp lukmuk buêñ êmô sôp bô kisi. Êñ ma tem itip bêñ. ²² Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. Ba intu othak

ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêñ alañ

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêñ nê ku i evenj ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejañ. ²⁴ ^zMa Palisi enañ hadêñ Yisu, “Ondañô! Abô balabuñ hanañ nena Sabat ma miñ hatôm nandum ku ba najja nôm ek nanjañ ami. Ma doñtom anêm nê ku ibuliñ waklavôn êñ!”

²⁵ ^aMa Yisu hanañ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêñ nê môlô ema kisi ba idum e? ²⁶ ^bSêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêñ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêñ anêñ unyak matheñ kapô ma hayañ polom atu ba matheñ anôñ. Polom êñ ma nê êbôk da iyom iniñ ek nejañ ba intu habuliñ abô balabuñ buêñ. Ma doñtom Devit hayañ doho ma hêv doho hadêñ anêñ nê takatu ba iviñ yani ba eyañ.”

²⁷ ^cMa Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Wapômbêñ hapesañ Sabat ek nêm avômalô sa ma miñ hapesañ avômalô ek Sabat eyabiñ i ami. ²⁸ Aêñ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 Ma Yisu habitak hayô unyak yeñ kapô hathak loñbô. Ma anyô bañ hatyôk te hamô unyak êñ kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loñôndê ek nenañ Yisu bêñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? ³ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

hadêñ i. “Sadañ hatôm nêñ Sadañ vê e? ²⁴Mi, avômalô loñ bêñ te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñem yak. ²⁵Lôk avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem nêñem yak aêñ iyom. ²⁶Ba intu Sadañ hik vovak haviñ yanida ba havaki vose hi ôdôn ju, êñ ma tem yani nêñ yak ba tem miñ êmô ami. ²⁷Odañô abô yañ imbiñ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwañ yañ anêñ unyak kapô ba enja anêñ nômkama vani e? Mi anôn! Ôpêñ embaloñ anyô lôklokwañ êñ ba ekak loñ am, êñ ma yani hatôm enja anêñ nômkama vani. ²⁸Yanañ avanôn êndêñ môlô nena Wapômbêñ tem nêñ avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enañ vê. ²⁹Ma doñtom anyôla hayê Lovak Matheñ anêñ ku ba hanañ abôma nena, ‘Êntêk ma ñgôk Bêñ anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ miñ hatôm nêñ kambom êñ vê êñjêk ôpêñ ami. Ma mi. Anêñ kambom êñ tem êñjêk thêthô.”

³⁰Yisu hanañ abô takêñ hathak ñê takatu ba enañ nena ñgôk lelaik hamô haviñ yani.

Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ

(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ êyô imiñ yaiñ ma êv anyô te ba hi ek enañ êndêñ Yisu nena êlêm yaiñ. ³²Avômalô bêñ anôn lêk ekalabu yani siñ ba enañ, “Lemtambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba leniñhaviñ nêgê o.”

³³Ma Yisu hanañ hik liñ, “Opalê intu yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô?”

³⁴⁻³⁵Ma Yisu hayê avômalô nômbêñ atu ba ekalabu yani siñ ma hanañ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, intu yenañ wakatik lôk aiyañ ma livôn thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô.”

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk

(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

4^mMa Yisu hadôn avômalô hathak loñbô hamô kasukthôm anêñ dañ. Ma avômalô bêñ anôn ekalabu yani siñ ba intu hathak yeñ te ba hi hamô kasuk habobo liñdañ ma avômalô imiñ liñdañ habup hathak. ²Ma hadôn thêlô hathak abô loñ kapô bêñ anôn. Ba hanañ nena, ³“Odañô! Anyô te hi hapaliv anêñ yañvêk halôk anêñ ku. ⁴Yani hapaliv yañvêk takêñ ma vi halôk loñôndê. Êñ ma menak êpôm ba eyañ. ⁵Ma doho halôk valu kikiliñ ba intu hapup kethêñ ek malê nena pik dokte iyom. ⁶Ma doñtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêñ ñgalôk ma bidoñna. ⁷Ma vi halôk loñ yak lôkmañgiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takêñ vov. Ba intu miñ yañvêk êñ hik anôn ami. ⁸Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ba hik anêñ anôn. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ñê lôk lemôndôn ma nodañô abô êntêk katô!”

¹⁰Avômalô nômbêñ atu etak Yisu ba i, êñ ma yani lôk anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuñ ma avômalô takatu ba even haveñ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô takatu ba yani hanañ anêñ ôdôn. ¹¹Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak hadêñ môlô. Ma doñtom avômalô vi atu ba êmô yaiñ ek anêñ loñ lôkliñyak, thêlô ethak elañô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom. ¹²°Aêñ ba, “thêlô tem nêgê bêñ anôn, ma doñtom tem miñ neyala ami.

Ma tem nedañô abô bêñ anôn,

¹3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14 ^m4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

ⁿ4:2 Mat 13:34; Mak 4:33-34 ^o4:12 Ap 28:26-27

ma doḡtom tem miḡ neyala abô takêḡ anêḡ ôdôḡ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôḡḡij liliḡ, ma Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê.”

Aisaia 6:9-10

¹³Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô miḡ oyala abô loḡ kapô êntêk ami e? Aêḡ ba tem môlô noyala abô loḡ kapô yaḡ aisé? ¹⁴Anyô atu ba havatho yaḡvêk, êḡ ma hatôm yani havatho Wapômbêḡ anêḡ abô. ¹⁵Ma avômalô vi ma êtôm yaḡvêk atu ba epaliv halôk loḡôndê. Thêlô êḡ elarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Ma doḡtom kethêḡ oyaḡ ma Sadaḡ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôḡḡij vê. ¹⁶Ma avômalô vi ma hatôm yaḡvêk epaliv halôk valu kikiḡliḡ. Thêlô elarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba êvhaviḡ kethêḡ lôk leḡḡḡmavi. ¹⁷Ma doḡtom miḡ habi ḡgalôk ami ba intu imiḡ vauna iyom. Ek malê nena malaiḡ lôk vovaḡ hapôm thêlô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô, êḡ ma etak iniḡ êvhaviḡ kethêḡ oyaḡ. ¹⁸Ma avômalô vi êtôm yaḡvêk epaliv halôk loḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô. Avômalô takêḡ elarḡ Wapômbêḡ anêḡ abô, ¹⁹ḡma doḡtom thêlô leḡḡḡhiki bêḡ anôḡ hathak iniḡ lôkmala pik êntêk lôk valuseleḡ ma maleḡḡḡkiliḡ hathak nômkama lomaloma. Auk takêḡ intu hasivuy Wapômbêḡ anêḡ abô ba thêlô miḡ ik iniḡ anôḡ ami. ²⁰Ma avômalô vi ma êtôm yaḡvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elarḡ ba evaloḡ loḡ hêk thêlôḡḡij kapôlôḡḡij. Doho iniḡ anôḡ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

Êthôkwêḡ atum hamiḡ ek nêḡ deda

(Luk 8:16-18)

²¹ḡMa Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoḡ halôk uḡ kapô mena uvuy hamô loḡ kapô

e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêḡ liḡ hamiḡ. ²²Nômkama nômbêḡ atu ba hamô loḡ kapô, êḡ ma vêḡmam ka tem imbitak yaḡḡ. Ma nômkama takatu ba anyô havuy hêk loḡ kapô, êḡ ma vêḡmam ka tem imbitak deda. ²³O anyô lôk lemôndôḡ ma ondaḡô abô êntêk.”

²⁴sVêḡḡ ma Yisu hanaḡ, “Lemimimbi abô takatu ba yahanay katô. Ma olaḡô mavi, êḡ ma tem noyala katô anôḡ lôk noja auk mavi bêḡ anôḡ imbiḡ. ²⁵tÔpatu ba halaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô, ma tem Wapômbêḡ nêḡ auk bêḡ anôḡ êndêḡ yani. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ halaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ami, anêḡ auk mavi atu ba bôk hamô haviḡ yani, Wapômbêḡ tem nêḡ vê.”

Abô loḡ kapô hathak yaḡvêk halumbak bêḡ

²⁶Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaḡvêk halôk anêḡ ku kapô. ²⁷Ma hêk hadêḡ bôlôvôḡ ma haveḡ hadêḡ lôkwak. Ma doḡtom yaḡvêk da hapup ba habitak bêḡ, ba anyô êḡ miḡ hayala ami. ²⁸Pik da hadum ku ba yaḡvêk êḡ hapup ba livuk habitak ma habi ḡauḡ ba hik va hayô hamô. ²⁹ḡMa nôḡ takêḡ hapôpêk i, êḡ ma anyô êḡ hawa biḡ ba hale anôḡ hathak ek malê nena waklavôḡ neja anôḡ hayô.”

Abô loḡ kapô hathak ava yaôna

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisé esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ek nêḡ auk êndêḡ môlô? Lôk abô loḡ kapô alê yaḡ intu tem yanaḡ? ³¹Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm ava yaôḡnate ba havatho halôk anêḡ ku. Ava êḡ ma yaôḡna lôk. ³²Ma doḡtom hapup ba habitak alokwaḡ daim ba hamôḡ ek nômkama

^{p4:19} Mat 19:23-24 ^{q4:21} Mat 5:15; Luk 11:33 ^{r4:22} Mat 10:26; Luk 12:2

^{s4:24} Mat 7:2 ^{t4:25} Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 ^{u4:29} Jol 3:13; ALK 14:15

ku kapô vi. Alokwanj ênj anênj thanj ma bênj ba intu loj kapô mavi ek menak nedav iniñ unyak êndôk ba nêmo.

Yisu hanañ abô loj kapô iyom

(Mat 13:34-35)

³³Ma Yisu hathak hanañ abô loj kapô bênj anônj aenj iyom hadênj avômalô. Ma hadônj thêlô hatôm thêlôda iniñ auk eyala nômkama. ³⁴Avômalô bênj anônj êmô haviñ yani, ênj ma hathak hadônj i hathak abô loj kapô iyom. Ma yanida lôk anênj nê ku iyom êmô, ênj ma hanañ anênj ôdônj bênj hadênj i.

Yisu hanañ ba lovak bênj hama

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵Wak ênj anênj yañsiñ habôk ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶Ênj ma thêlô etak avômalô nômbênj atu ma ethak yeñ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeñ doho i haviñ. ³⁷Ênj ma ôthôm bênj lôk lovak hayô ba hayuv ñañ ba ñañ hanjasô halôk yeñ kapô ba hadum ek êmô yeñ sesoñ. ³⁸Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeñ layuk ba hêk sôm. Ênj ma anênj nê ku êyô ik liñ ba enañ, “Kêdôñwaga, ñañ tem endok alalô. Ma hosonj nena ênj ma nôm oyañ e?”

³⁹Ênj ma Yisu haviyô ma hathañ ñañ budum lôk lovak ba hanañ nena, “Nôñgwêk yaô ma ômô tiñiñ!” Yôv ma lovak hama ma ñañ hêk labalina.

⁴⁰Ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miñ ôêvhaviñ ami denañ e?”

⁴¹Ma nê ênj elowaliñ kambom ba enañ hik thêlôda liñ, “Yani ma opalê ba intu ñañ lo lovak elañô anênj abô ba esopa.”

Yisu hêv ñgôk kambom vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 Yisu lôk anênj nê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniñ pik. ²Ma yeñ hathak liñ ma Yisu habup pik. Ênj ma anyô lôk ñgôk lelaik te halêm anênj siô ba hi hadênj Yisu. ³Yani hathak hamô siô ma miñ hatôm anyô late embaloñ yani loj ami. Ma miñ hatôm nekak yani loj esak señ ami. ⁴Bôk evaloñ yani lôbôlôñ ba ekak va lobañ lusu hathak señ ma doñtom hathô señ ênj kisi. Anyô late miñ hatôm embaloñ ôpêñ ba êmô tiñiñ ami, milôk. ⁵Ma wak lo bôlôvônj sapêñ ma hamô ba haveñ siô lo dum ma hanjaliak ba hanjothe liñkupik hathak valu.

⁶Yani hayê Yisu halêm daim denañ, ma halañviñ ba hi hadênj Yisu ma halek vadôñ lêlô hamô Yisu ma. ⁷⁻⁸Ma Yisu hanañ hadênj ôpêñ, “Ïgôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ñgôk ênj halam lôklala bomañ, “Yisu, Wapômbêñ Leñ Anônj Biñ anênj Nakaduñ, hólêm ek undum malê êndêñ ya? Esak Wapômbêñ anênj athêñ miñ nêv vovañ êndêñ ya ami!”

⁹Ênj ma Yisu hanañ hik ôpêñ liñ, “Anêm athêñ nena?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yenañ athêñ nena Ïjê Vovak Lubuñlubuñ, ek malê nena yêlô ma bênj anônj.” ¹⁰Ma yani hateñ Yisu lôbôlôñ nena miñ nêv thêlô vê ênjêk loj ênj ami.

¹¹Bok bênj anônj eyañ nôv êmô dum te habobo loj ênj. ¹²Ma ñgôk takêñ enañ hik Yisu liñ nena, “Nêv yêlô vê ni êndôk bok takêñdaku kapô.” ¹³Ênj ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêñ kapô. Ma bok takêñ elañviñ kethêñ ba i hadênj loj kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêñ vônô. Bok takêñ ma hatôm 2,000.

¹⁴Ma nê takatu ba eyabiŋ bok êsôv ba i enaŋ bêŋ haveŋ malak bêŋ lôk loŋ yaô nenanena haviŋ. Êŋ ma avômalô i ek nêgê nô m atu ba lêk habitak. ¹⁵Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ngôk lubuŋlubuŋ êmô iviŋ yani lêk hapuk sôp ma anêŋ auk mavi ba hamô tiŋiŋ. Êŋ ma thêlô êkô kambom. ¹⁶Ma nê takatu ba êyê nô m êŋ enaŋ abô hadêŋ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ngôk êŋ ma enaŋ hathak bok takatu ba elok ŋaŋ ba ema haviŋ. ¹⁷Êŋ ma avômalô eterŋ Yisu lôklokwaŋ ek etak thêlôniŋ loŋ ba ni buyaŋ.

¹⁸Yôv ma Yisu hathak yeŋ, ma anyô atu ba ngôk bôk hamô haviŋ yani hape-tenak nena, “Hatôm yasôk imbiŋ o e?” ¹⁹Ma doŋtom Yisu miŋ halôk hathak ôpêŋ anêŋ abô ami ba hanaŋ nena, “Nu anê m unyak lôk anê m avômalô. Ma onaŋ êndêŋ thêlô esak nômbêŋ atu ba Anyô Bêŋ hadum hathak o lôk hêv anêŋ la-haviŋ hadêŋ o.” ²⁰Êŋ ma ôpêŋ havôhi anêŋ loŋ ma hanaŋ hathak nômbêŋ atu ba Yisu hadum hadêŋ yani haveŋ malak laumiŋ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô loŋ êŋ sapêŋ elañô ba eson kambom.

Avena ŋama lôk avi lijiŋ

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹Yisu hathak yeŋ ba hi liŋdaŋ vi-
tulu hathak loŋbô. Yani hamiŋ liŋdaŋ,
ma avômalô bêŋ anôŋ isup i ethak doŋ-
tom ba ekalabu yani siŋ. ²²Ma anyô bêŋ
hayabiŋ unyak yeŋ te halê m, anêŋ athêŋ
nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv
yak halôk Yisu va luvi. ²³Ma hapetenak
nena, “Yenaŋ avena tem ema. Ma hatôm
ôlê m ba otak bahem êyôŋgêk yani ek im-
bitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴Êŋ ma
Yisu hi haviŋ yani.

Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba
ekalabu yani siŋ. ²⁵Avi te hamô loŋ êŋ

ba hapôm lijiŋ thalaleŋ halom hatôm
sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. ²⁶Dokta
bêŋ anôŋ idum ek nê nê m yani sa ma
doŋtom miŋ êtôm ami ma êv vovaŋ
iyom. Avi êŋ hêv anêŋ valu lôkthô hadêŋ
thêlô, ma doŋtom lijiŋ êŋ miŋ hakapok
dokte ami ma halom hêk denaŋ. ²⁷Ma
bôk halañô abô hathak Yisu, ba intu
halôk avômalô nômbêŋ êŋ kapô ma
haveŋ Yisu yam ba hasôm anêŋ sôp daŋ.
²⁸Yani lahabi nena, “Yambaloŋ anêŋ
kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹Hasôm
iyom ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ tha-
laleŋ hakapok ma hayala nena malaiŋ êŋ
hatak yani.

³⁰Ma Yisu hasaê nena anêŋ lôk-
lokwaŋ doho hêv yak. Êŋ ma hik i
liliŋ hamiŋ avômalô takêŋ malêvôŋ ma
hanaŋ, “Opalê hasôm ya?”

³¹Ma anêŋ nê ku enaŋ, “Hôyê avô-
malô nômbêŋ êntêk ekalabu o siŋ ma
honaŋ hik liŋ hathak opalê hasôm o
eka?”

³²Ma doŋtom Yisu hatitiŋ hawê haveŋ
nena opalê intu hasôm yani. ³³Ma avi
êŋ hayala nô m atu ba lêk hapôm yani,
ba intu hakô ba halowaliŋ ma hi halek
vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaŋ nô m
takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ³⁴Ma Yisu hanaŋ
hadêŋ yani nena, “Yenaŋ avena, anê m
hêv haviŋ hadum ba lêk hubitak mavi.
Nu lôk kapôlôm labali. Anê m lijiŋ lêk
hatak o.”

³⁵Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô
doho êlê m anêŋ Jailus anêŋ unyak ba
enaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu
otak kêdôŋwaga ma miŋ nê m malaiŋ
êndêŋ yani ami.”

³⁶Ma doŋtom Yisu miŋ halañô iniŋ
abô ami ma hanaŋ hadêŋ Jailus nena,
“Miŋ ôkô ami, ô nê m imbiŋ iyom.”

³⁷Yisu hadô avômalô ini nimbiŋ yani
ba hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom
ba i haviŋ yani. ³⁸Thêlô êyô Jailus anêŋ

unyak ma hayê avômalô lêk elañ asêñ malêñ lôk thôthô bêñ anôñ. ³⁹Êñ ma hi unyak kapô ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Olañ ba thôthô bêñ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” ⁴⁰Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaiñ ba i, ma hawa amena êñ anêñ talêbô lo lambô ma anêñ ñê ku lô atu iyom iviñ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹Yêñ ma havalon avena bañ ma hanañ hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kumi!” (Abô êñ anêñ ôdôn nena, “Yenañ avena, yanañ êndên o nena umbiyô.”) ⁴²Ma kethêñ oyañ ma avena êñ haviyô ba haveñ. Yani anêñ sondabêñ hatôm laumiñ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³Ma Yisu hanañ lôklokwañ hadêñ thêlô nena miñ nenañ nôñ êñ bêñ êndên anyôla ami. Ma nêñêm nôñ ek enjañ.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 Yisu hatak loñ êñ ma hi anêñ malak ôdôn ma anêñ ñê ku i iviñ. ²Sabat anêñ Waklavôn hayô ba Yisu hi unyak yeñ ma hadôn avômalô. Ma avômalô bêñ anôñ elañ anêñ abô ba eson ma enañ nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêñ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³Ôpêñ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduñ ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô iniñ te bêñ e? Ma anêñ livi êmô loñ êntêk haviñ alalô e?” Thêlô enañ aêñ, ma êpôlik hathak yani.

⁴Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Plopet hawa athêñ bêñ hêk malak yañ. Ma doñtom anêñ malak ôdôn lôk anêñ thalaleñ ma anêñ avômalô, ma hatôm anyô athêñ mi.” ⁵Aêñ ba Yisu miñ hatôm idum nômbithi êñjêk loñ êñ ami, ma hatak bañ hayô hêk anyô lôk lijiñ tom-

tom iyom ba ibitak mavi. ⁶Ma Yisu hason kambom hathak thêlô miñ êvhaviñ yani ami.

Yisu hêv ñê ku ba i

(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôn avômalô. ⁷Ma halam anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuju ethak doñtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwañ hadêñ thêlô ek nêñêm ñgôk lelaik vê.

⁸Ma Yisu hanañ hadêñ i nena, “Nobalon unim kôm kwandiñ iyom. Ma miñ noja nômla doho imbiñ ami. Polom lôk vak ma valu imiñ unim vak damañ ami, dô. ⁹Ma uñgwik vemim kapô bokñgôp iyom, ma miñ noja kwêv ju ami. ¹⁰Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ba unu buyañ. ¹¹Ma loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami lôk êdô nedañ môlônim abô, ma waklavôn otak loñ êñ, ma uñgwik vongovañ takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô maleniñ ek injik iniñ kambom thô.”

¹²Êñ ma Yisu anêñ ñê ku i lomalak ma enañ ek avômalô nede kapôlôñiñ liliñ. ¹³Thêlô êv ñgôk bêñ anôñ vê lôk etak nôñ lêñlêñ hayô hamô avômalô lôk lijiñ bêñ anôñ leñiñkadôk ba idum i ibitak mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ñañ

(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹⁴Kiñ Helot Antipas halañô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêñ bôk eyala yani katô. Doho enañ, “Jon anyô hathik ñañ haviyô hathak loñbô ba intu hawa lôklokwañ ba hadum nômbithi takêñ.”

¹⁵Ma vi enañ, “Yani ma Elia.”

⁵5:41 Luk 7:14 ²6:2 Jon 7:15 ^a6:4 Jon 4:44 ^b6:8 Luk 10:4-11

^c6:11 Ap 13:51 ^d6:13 Jem 5:14 ^e6:14 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

Ma vi enañ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶Ma doñtom Helot halañô abô takêñ ma hanañ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêñ laselo kisi, lêk haviyô hathak loñbô!”

¹⁷⁻¹⁸^fSêbôk ma Helot hawa yañ Pilip anêñ avi Helodias vani. Ba Jon hanañ hadêñ Helot nena, “Lêk howa mamuyañ yanavi vani ba intu hubuliñ abô bal-abun.” Êñ ma Helot hêv abô ek nebalonñ Jon. Ma evalonñ yani ba ekak loñ ma êdô hamô koladôn. ¹⁹Ma Helodias havalonñ anêñ lamaniñ hathak Jon loñ ba lahaviñ nijik yani vônô, ma doñtom miñ hatôm ami, ²⁰ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathenñ lôk anyô thêthôn. Aêñ ba hayabiñ Jon mavi. Ma hathak halañô Jon anêñ abô ba lahiki kambom, ma doñtom lahaviñ bêñ anôn ek endañô anêñ abô.

²¹Havenñ yam ma Helodias hapôm loñondê te. Helot hanğabôm nôñ bêñ ek lahaviñ anêñ waklavôn talêbô hawa yani. Ba halam anêñ nê bêñbêñ takatu ba ethak êv yani sa lôk nê vovak laik môñ ma nê bêñbêñ anêñ Galili. ²²Thêlô eyañ nôñ êmô ma Helodias nalavi hayô haloyeñ ba hadum Helot lôk anêñ nê bêñbêñ sapêñ maleñiñ mavi.

Êñ ma kiñ hanañ hadêñ avena êñ, “Lemhaviñ malê ba honañ ma tem yanêm êndêñ o.” ²³Ma havak abô haviñ yani nena, “Yanañ avanôn biñ dake nena honañ hik ya liñ hathak nômlate ek yanêm êndêñ o, êñ ma tem yanêm iyom. Ma honañ hadêñ ya ek yambak yenañ pik lôk nômkama sapêñ vose êndôk malêvôn ba yanêm vi êndêñ o, êñ ma hatôm.”

²⁴Êñ ma avena êñ hi hanañ hik talêbô liñ, “Yanañ aisê?”

Ma talêbô hanañ, “Onañ nena, ‘Yalenhaviñ Jon anyô hathik nãñ wakadôk.’”

²⁵Ma avena êñ havôhi lêvôkê ma hanañ hadêñ kiñ nena, “Yalenhaviñ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik nãñ wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêñ ya.”

²⁶Ma kiñ halañô ma lamalaiñ bêñ, ma doñtom bôk havak abô halôk nê bêñbêñ maleñiñ yôv. Ba intu hadô enañ nena mi. ²⁷Aêñ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êñ hi koladôn ma hadabêñ Jon laselo kisi. ²⁸Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêñ avi muk atu. Ma avi êñ hawa ba hi hêv hadêñ talêbô. ²⁹Ma Jon anêñ nê ku elañô abô êñ, ma êlêm ewa anêñ liñkupik ba i elav halôk siô valu abyan.

Yisu havakôn avômalô hatôm 5,000

(*Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13*)

³⁰gAposel itup êyô ek Yisu hathak loñbô ma enañ hathak nôñ takatu ba thêlô idum lo êdôn. ³¹Ma avômalô bêñ anôn i ba êlêm ba Yisu lôk anêñ nê ku miñ hatôm nejañ nôñ ami. Ba intu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Nôlêm ek alôana loñ thiliv bute ek naja lovak.”

³²Aêñ ba thêlôda iyom ethak yeñ te ba i loñ thiliv bute. ³³Ma doñtom avômalô bêñ anôn êyê thêlô ma eyala loñ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêñ lomalak lomalak elañviñ ba êyô loñ êñ êmôn vêm ka Yisu lôk anêñ nê ku êyô evenñ yam. ³⁴hMa Yisu hathak liñ ma hayê avômalô bêñ anôn lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alañsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôn thêlô hathak nômkama bêñ anôn.

³⁵iYañsiñ hayô ma anêñ nê ku i hadêñ yani ma enañ, “Lêk yañsiñ ma alalô

^f6:17-18 Wkp 18:16 ^g6:30 Luk 10:17
ⁱ6:35 Mak 8:1-9

^h6:34 Nam 27:17; Mat 9:36

amô loj thiliv. ³⁶Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loj takatu ba hamô habobo ek nênmê inij nômvuli ek nejanj.”

³⁷Ma dojtom Yisu hanañ nena, “Mi, môlôda nobakôñ i.”

Êñ ma thêlô enañ viyañ, “Ai, avômalô nômbênj anôñ ba intu napôm valu êtôm ku ayônj baheñvi ba lahavulô anêñ vuli ek nanêm nômvuli esak e?”

³⁸Ma Yisu hanañ hik thêlô lij, “Môlônim polom vithê? Ôñgô am.”

Ma i êyê ma enañ nena, “Polom baheñvi ma alim ju.”

³⁹Êñ ma Yisu hanañ ek anêñ ñê ku nenañ êndênj avômalô ek nimbi i sam ni lodônjlodônj nenanena ba nêndôk nêmo kamuñ mavi atu. ⁴⁰Ma thêlô ibi i sam hi lodônjlodônj ba vi ma hatôm 100 êmô dômvu te ma ôdônj yañ ma hatôm 50 êmô lodônjlodônj aênj. ⁴¹Ma Yisu hawa polom baheñvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak lej ma hêv mek. Vêv ma haya polom êñ ma hêv hadênj anêñ ñê ku ek nimbi sam êndênj avômalô takatu ba êmô. Ma hadum aênj hathak alim ju atu haviñ. ⁴²Ma avômalô sapênj eyañ ba leñjñvivyak. ⁴³Ma polom lôk alim wata vi atu ba hamô ma ñê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju. ⁴⁴Ma anyô takatu ba eyañ nômvu êñ ma hatôm 5,000.

Yisu haveñ kasukthôm anêñ dômlê

(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

⁴⁵Vêv ma Yisu hanañ hadênj anêñ ñê ku nena nesak yeñ ba nêmvônj ba ini Bet-saida. Ma yanida hamô ek nêmvônj avômalô ba ini am. ⁴⁶jYani hêv avômalô ba i, êñ ma yani hathak dum te ba hi ek eteñ mek.

⁴⁷Hale vônô ma yeñ atu lôk anêñ ñê ku êmô kasukthôm malêvônj biñ ma Yisu da intu hamô lijñdanj denañ. ⁴⁸Ma hayê lovak hayuv anêñ ñê ku lôk yeñ ba hamô

yeñ loj hale hi. Ma thêlô lôklokwañ ek ivusiñ yeñ. Habobo tem eyañ ma Yisu haveñ kasuk anêñ dômlê ba hi hadênj thêlô. Yani hadum ek nêmvônj thêlô liliñ, ⁴⁹⁻⁵⁰k^{ma} dojtom anêñ ñê ku êyê yani haveñ kasuk anêñ dômlê ba esonj nena anyôla dahô. Thêlô sapênj êyê yani ba êkô kambom ba elañ boloba.

Ma ketheñ oyañ ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Môlô miñ nôkô ami ma nômvô yaô! Ya êntêk!” ⁵¹l^{Ma} yani hathak yeñ haviñ thêlô ma lovak bênj êñ hama. Ma thêlô esonj kambom ba leñjñhabi mayaliv. ⁵²Ek malê nena iniñ auk ma thektheke denañ ba miñ eyala polom atu ba Yisu hanjôli anêñ ôdônj ami.

Yisu hadum avômalô lôk lijñ mavi hêk Genesalet

(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³Thêlô ethak lijñdanj vi tuvulu anêñ Genesalet ma êthô yeñ hamô. ⁵⁴Etak yeñ ba êlôk biñ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheñ. ⁵⁵Ba intu elañviñ eveñ loj sapênj ba ewa ñê lôk lijñ halôk yêv ba i loj atu ba elañô nena Yisu tem êmô. ⁵⁶Loj nômbênj atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bênjbênj, ma avômalô ewa ñê lôk lijñ ba i êdô i hêk loj ethak dojtom halôk. Ma eteñ yani ek nêsvônj anêñ kwêv daim anêñ danj iyom. Ma sapênj atu ba êsvônj ma ibitak mavi.

Yisu hanañ hathak nômvu takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mat 15:1-20)

7 Ma Palisi lo ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho êlêv anêñ Jelusalem ba ekalabu Yisu siñ. ²m^{Ma} thêlô êyê Yisu anêñ ñê ku doho eyañ nômvu lôk baheñ “lelaik” ma miñ ithik baheñj hatôm Palisi iniñ abô majañ hanañ ami. ³(Palisi lôk avômalô Israêl ethak esopa limi iniñ kobom ba intu ethak ithik baheñj

hatôm nê molo. ²³Nôm kambom takên intu hamô anyô kapô ba hale yaij ba hadum ôpên habitak lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhavij Yisu

(Mat 15:21-28)

²⁴Ma Yisu hatak loj êj ma hi haven loj takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loj êj. Ma dojtom miñ hatôm imbuñ i ek avômalô ami. ²⁵Ma avi te atu ba ngôk lelaik hamô haviñ nalavi halanjô nena Yisu lêk hayô loj êj. Êj ma hi kether ma halek vadônj lélô hêk Yisu ma. ²⁶Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk kapô malainj nena nêñ ngôk atu ba hamô haviñ nalavi vê.

²⁷Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêm nôñ êndênj avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniñ nôñ êndênj avuñ.”

²⁸Ma avi êj hanañ, “Anyô Bêñ, êj ma avanônj. Ma dojtom avuñ ethak isup avômena iniñ nôñ mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibij ba eyañ.”

²⁹Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Iñgôk êj lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰Ma avi êj hayô anênj unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônônj hêk anênj loj.

Yisu hadum anyô lëndônj lôk abôlêk putup te mavi

³¹Ma Yisu hatak Taia iniñ loj hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniñ loj vêm ma havôhi kasukthôm Galili. ³²Êj ma ewa anyô lëndônj lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlônjñ ek etak bañ êyônggêk ôpênj.

³³Ma Yisu hawa ôpênj ba hi daim dokte ek avômalô ma hasoñ bañg-

wasij halôk ôpênj lëndônj kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak bañ ma hasôm ôpênj dahalañ. ³⁴Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadênj ôpênj hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anênj ôdônj nena lemôndônj ekyav.) ³⁵Êj ma ôpênj lëndônj lo abôlêk hakyav ma hanañ abô halêm yaij.

³⁶Ma Yisu hanañ nena miñ nenañ bênj êndênj anyôla ami. Hanañ aênj lôbôlônj ma dojtom avômalô miñ bônônj ami ma enañ bênj hi ba hi. ³⁷Ma avômalô esonj kambom ba enañ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anônj. Hadum nê leñôndônj kôtônj elanjô abô ma nê venjñbôlêk putup enañ abô halêm yaij.”

Yisu havakônj avômalô hatôm 4,000

(Mat 15:32-39)

8^sMa wak te ma avômalô bênj anônj êlêm ethak dojtom hathak lojñbô. Ma thêlô nôñ mi ek nejanj. Êj ma Yisu halam anênj nê ku êlêm ma hanañ hadênj i nena, ²“Yalenj hik ya hathak avômalô nômbênj êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nôñ lêk mi. ³Doho êlêm anênj loj daim bô ba intu yahêv i ba i oyanj, ma tem maleñij etaba êndôk lojôndê ba nêñem yak.”

⁴Ma anênj nê ku enañ nena, “Loj êntêk ma loj thiliv ma avômalô bênj anônj. Aênj ba alalô naja polom anênj êsê ek nanêm êndênj i?”

⁵Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Bahenji ba lahavuju.”

⁶Ma Yisu hanañ hadênj avômalô nômbênj atu nena nêndôk nêñem biñ. Ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadênj Wapômbênj. Ma haya ba hêv hadênj anênj nê ku ek nebani êndênj avômalô nômbênj atu ba êmô. ⁷Ma iniñ alim yaônena tomtom hamô haviñ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadênj anênj

nê ku ek nebani êndêŋ avômalô imbiŋ. ⁸Ma avômalô nômbêŋ êŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nê ku isup nôŋ wata halôk vak sam baheŋvi ba lahavuju. ⁹Avômalô takêŋ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêŋ ba i. ¹⁰Ma yani hathak yeŋ haviŋ anêŋ nê ku ba i Dalmanuta iniŋ loŋ.

Palisi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te

(Mat 16:1-4)

¹¹Ma Palisi êyô ma enaŋ hik Yisu liŋ lôklokwaŋ nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enaŋ aêŋ ek nesau yani iyom. ¹²tÊŋ ma Yisu hik siv auk ma hanaŋ, “Avômalô bôlôŋ êntêk leŋiŋhaviŋ yandum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ yandum lavôŋiŋ ek avômalô bôlôŋ êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeŋ hathak loŋbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lôk Helot iniŋ yis

(Mat 16:5-12)

¹⁴Yisu anêŋ nê ku leŋiŋpaliŋ ba miŋ ewa polom bêŋ anôŋ ba ethak yeŋ ami ma ewa polom doŋtom iyom. ¹⁵uMa Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noyabiŋ am esak Palisi lo Helot iniŋ yis.”**

¹⁶Ma nê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Betha hanaŋ hathak alalô polom mi la.”

¹⁷vMa doŋtom yani hayala iniŋ abô atu ba enaŋ ba hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô onaŋ hathak miŋ owa polom ami eka? Môlô ôthôŋ lôk miŋ oyala ami denaŋ e? Ma unim auk ma thekthek e?”

¹⁸Môlô nê lôk malemim ma miŋ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndôŋ ma miŋ olaŋô abô ami e? Ma môlô miŋ lemimhabi nôŋ atu ba bôk yahadum ami e? ¹⁹wYahaya polom baheŋvi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Laumiŋ ba lahavuju.”

²⁰“Ma yahaya polom baheŋvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enaŋ, “Baheŋvi ba lahavuju.”

²¹Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Aisê, miŋ oyala ami denaŋ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

²²Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enaŋ hik yani liŋ lôklokwaŋ ek êsôm ôpêŋ. ²³Ma Yisu havalon anyô mapusip hamô baŋ ma hadadi ba thai etak malak bêŋ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêŋ madaluk luvi ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ. Ma hanaŋ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴Ma ôpêŋ hêv ma liŋ ma hanaŋ, “Yahayê avômalô doho, ma doŋtom thêlô hatôm alokwaŋ i ba êlêm.”

²⁵Êŋ ma Yisu hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ madaluk hathak loŋbô. Ma ôpêŋ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêŋ halêm yaiŋ. ²⁶Ma Yisu hanaŋ nena, “Nu oda anêm unyak ma miŋ nu malak bêŋ ami.”

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷Ma Yisu lôk anêŋ nê ku etak loŋ êŋ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Everŋ loŋôndê denaŋ ma hanaŋ hik anêŋ nê

**8:15 Yis ma nôŋ atu ba hadum polom hathiŋ bêŋ.

t8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 u8:15 Luk 12:1 v8:17 Mak 6:52

w8:19 Mak 6:41-44

ku liņ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

^{28x}Ma thêlô enaņ nena, “Doho enaņ nena o ma Jon anyô hathik ņaņ ma doho enaņ nena o ma Elia ma doho enaņ nena o ma plopet bô te.”

^{29y}Ma Yisu hanaņ hik thêlô liņ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êņ ma Pita hanaņ bêt nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêt hêv ek nê m anêt avômalô bulubiņ.”

^{30z}Ma Yisu hanaņ lôklokwaņ ek miņ nenaņ abô êņ bêt êndêt anyôla ami.

Yisu hanaņ abô hathak anêt ņama

(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹Ma Yisu hadêt thêlô ba hanaņ nena, “Anyô Anêt Nakaduņ atu tem esopa Wapômbêt anêt lahaviņ ba enja vovaņ bêt anêt. Ma Israël iniņ ęê bêt bêt lôk ęê bêt bêt êbôk da lôk ęê lôkauk hathak abô balabuņ tem nimbuliņ dômiņ êndêt yani. Ma Wapômbêt tem indum ba ni-ji k yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loņbô.” ³²Yisu hanaņ abô takêt bêt hadêt thêlô, êņ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaņ ba hanaņ nena, “Miņ onaņ aêt ami.”

³³Ma doņtom Yisu hik ma liliņ ba hayê anêt ęê ku vi ma hathaņ Pita ba hanaņ, “Sadaņ, nu daņ! Hosopa anyô iniņ auk iyom ma miņ hosopa Wapômbêt anêt auk ami.”

^{34a}Êņ ma Yisu halam avômalô nômbêt atu ba êlêm iviņ anêt ęê ku ma hanaņ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êņ ma êmbôliņ dô m êndêt yanida ma enja anêt alovalaņasiņ ba esopa ya. ³⁵Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêt anêt hathak anêt lôkmala pik, anêt lôkmala êņ tem nê m yak. Ma doņtom ôpatu ba hata k anêt lôkmala ek hasopa ya lôk yenaņ abô, yani êņ tem enja lôkmala

anêt. ³⁶Anyô te hawa nômkama pik sapêt, ma doņtom miņ hasopa Wapômbêt ami ba anêt lôkmala hêv yak, êņ ma tem yani êmô mavi e? Mi anêt, tem enja vovaņ. ³⁷Ma anyôla hatôm nê m nômlate êndêt Wapômbêt ek enja anêt lôkmala esak loņbô e? Mi anêt! ^{38b}Avômalô bôlôn êntêk ma lêk idum kobom kambom lomalama ba êdô Wapômbêt. Aêt ba anyôla mama ek ya lôk yenaņ abô, ma embeņ yam atu ba Anyô Anêt Nakaduņ êlêm imbiņ Lambô anêt deda lôkmaņgiņ lôk anêt aņela mathet, ma yani tem mama ek ôpêt aêt iyom.”

9 ^cMa Yisu hanaņ hadêt thêlô, “Yanaņ avanêt êndêt môlô nena Wapômbêt anêt loņ lôkliņyak tem êlêm imbiņ anêt lôklokwaņ bêt. Ma môlô vi atu ba umiņ loņ êntêk tem nô m ô lôkmala denaņ, ma ôņgô nô m êņ imbiņ.”

Yisu liņkupik habitak yaņda

(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

^{2d}Wak baheņvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êņ ma Yisu liņkupik habitak yaņda hêk thêlô maleņiņ. ³Ma anêt kwêv habitak thapuk anêt biņ ba anyô pik la miņ hatôm isik anêt kwêv ba imbitak thapuk aêt ami. ⁴Ma ketheņ oyaņ ma Elia lo Mose êyô ma enaņ abô haviņ Yisu ba thêlô êyê.

⁵Ma Pita hanaņ hadêt Yisu, “Kêdôr waga, mavi anêt ek lêk alalô amô loņ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaņlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶(Thêlô êkô kambom ba êthôn abô nenaņ paliņ ba intu Pita hanaņ aêt.)

⁷Ma buliv te hayô hawa thêlô siņ, ma abô te halêm anêt buliv êņ kapô nena,

“Intu ma yenañ Okna atu ba yalenhaviñ videdaun. Ba nodañô anêñ abô!”

⁸Ma ketheñ oyañ ma thêlô êyê hawê haveñ ma Yisu iyom intu hamiñ ma miñ anyôla hamiñ haviñ yani ami.

⁹Vêm ma etak dumlolê êñ ba êlôk ele i ma Yisu hanañ lôklokwañ ek miñ nenañ nôm atu ba êyê bêñ êndêñ anyôla ami endeba Anyô Anêñ Nakadañ atu ema ba imbiyô ênjêk ñama esak loñbô am. ¹⁰Aêñ ba thêlô ivuñ abô êñ hêk thêlôda ma miñ enañ bêñ ami, ma doñtom enañ abô pôk bêñ hathak “ema lo imbiyô ênjêk ñama” anêñ ôdôñ ma aisê?

¹¹eMa thêlô enañ hik Yisu liñ, “Aisê ka ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ nena Elia tem êmôñ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹²⁻¹³fMa Yisu hanañ nena, “Avanôñ! Elia tem êmôñ ek indum nômkama sapêñ imbitak mavi esak loñbô. Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniñ leññhaviñ iyom ba idum kambom loma-loma hadêñ yani hatôm atu ba Wapômbêñ anêñ kapyã bôk hanañ hathak yani. Ma doñtom aisê ka Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ nena Anyô Anêñ Nakadañ atu tem enja vovañ bêñ lôk nêmbôliñ dômiñ êndêñ yani?”

Yisu hêv ñgôk vê hêk okna te

(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴Yisu thêlô êyô ek ñê ku vi ma êyê avômalô bêñ anôñ lêk ethak doñtom ba êmô. Ma ñê lôkauk hathak abô balabuñ lôk anêñ ñê ku vi atu ba êmô enañ abô ba êkôki hathak. ¹⁵Ma avômalô nômbêñ êñ êyê Yisu, ma eson kambom ba elañviñ i ma ewa yani thô.

¹⁶Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

¹⁷Ma anyô te hamiñ avômalô nômbêñ êñ kapô ba hanañ, “Kêdôñwaga, ñgôk te

havalon yenañ okna abôlêk lon ba miñ hatôm enañ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. ¹⁸Ñgôk hathak hayôkwiñ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiñ ma haloñolon abôlêk kalalañ ma liñ havuviñ ba thotho. Yahanañ ek anêm ñê ku nêñêm ñgôk êñ vê ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

¹⁹Ma Yisu hanañ viyañ, “Yahamô haviñ môlô sawa daim ma doñtom miñ ôvñhaviñ ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlôñ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êñ êlêm.”

²⁰Êñ ma ewa okna atu hi hadêñ Yisu. Ñgôk hayê Yisu, ma hayôkwiñ okna êñ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

²¹Ma Yisu hanañ hik lambô liñ, “Ñgôk habuliñ yani hadêñ añgê?”

Ma lambô hanañ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. ²²Ñgôk êñ habi yani halôk atum lôk ñañ lôbôlôñ ek injik yani vônô ma doñtom mi. Aêñ ba o hatôm undum ek ñgôk êñ etak yenañ okna, êñ ma hôv kapôlôm ek yai.”

²³gMa Yisu hanañ, “Aisê ka honañ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbêñ hatôm indum nômkama sapêñ ek ñê takatu ba êvhaviñ yani.”

²⁴Ma ketheñ oyañ ma okna êñ anêñ lambô hanañ, “Yahêvhaviñ ba undum ek yenañ auk atu ba miñ yahêvhaviñ ami êkôk ya liñ ek yanêmimbiñ!”

²⁵Ma Yisu hayê nena avômalô êvôn i ketheñ ethak doñtom, êñ ma hathañ ñgôk lelaik atu ba hanañ, “O ñgôk vembôlêk lôk lemôndôñ putup, yahanañ hadêñ o nena otak okna êntêk ba nu ma miñ ômbôlêm esak loñbô ami.”

²⁶hMa ñgôk halañ boloba ma hayôkwiñ okna êñ kambom ma hale yaiñ ba hi. Ma okna êñ hêk inañ anyô ñama ba avômalô enañ nena, “Lêk hama.” ²⁷Ma

^e9:11 Mal 3:1 ^f9:12-13 Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

^g9:23 Mat 21:21; Mak 11:23 ^h9:26 Mak 1:26

doɽtom Yisu havalonj hamô baɽ vi ma havôv ba haviyô haminj.

²⁸ Vêm ma Yisu lôk anêɽ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enaɽ hik yani linj, “Aisê ka yêlô minj hatôm nanêm nğôk êɽ vê ami?”

²⁹ Ma Yisu hanaɽ vianaɽ hadêɽ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm nğôk anêɽ aêɽ vê.”

Yisu hanaɽ bôlôn yaɽ hathak anêɽ nãama

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Ma thêlô etak lonj êɽ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê ³¹ jek êndôn anêɽ nê ku. Êɽ ma Yisu hanaɽ hadêɽ thêlô, “Tem nenaɽ Anyô Anêɽ Nakaduɽ atu bêɽ ba netak êndôk avômalô baheɽinj. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô.” ³² kMa anêɽ nê ku êthôn abô êɽ anêɽ ôdôn paliɽ lôk êkô ek nenaɽ injik yani linj.

Opalê intu anyô bêɽ?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êɽ ma Yisu hanaɽ hik thêlô linj, “Môlô ôkôkam hathak malê haveɽ lonjondê ba ôlêm?” ³⁴ Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêɽ ek Yisu anêɽ nê ku vi ba intu thêlô bônôn. ³⁵ Ma Yisu halôk hamô ma halam anêɽ nê ku laumiɽ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanaɽ, “Lemimhaviɽ numbitak anyô bêɽ, êɽ ma undum o ende ba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniɽ anyô ku oyaɽ.”

³⁶ Ma hawa amena te ba hadô haminj thêlô malêvônj. Ma havalonj haminj ma hanaɽ hadêɽ thêlô, ³⁷ m“Ôpatu ba hêvhaviɽ ya ba hawa amena yaônate

aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviɽ.”

Ôpatu ba hadum ku haviɽ alalô ma minj numinj yani lonj sinj ami

(Luk 9:49-50)

³⁸ Ma Jon hanaɽ hadêɽ Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayê anyô te hêv nğôk vê hathak anêm athêɽ. Ma doɽtom yani ma minj alalô te ami, ba intu yêlô anaɽ ek yani etak ku êɽ.”

³⁹ Ma doɽtom Yisu hanaɽ nena, “Dô! Minj numinj yani lonj sinj ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenaɽ athêɽ ma tem minj enaɽ abô kambom ketheɽ esak ya ami, ⁴⁰ nek malê nena ôpatu ba minj hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniɽ te. ⁴¹ oYanaɽ avanônj êndêɽ môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anêɽ avômalô ba hêv nãaɽ hadêɽ môlô, ôpêɽ tem enja anêɽ vuli.

Uminj lôklokwaɽ ek kambom minj esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Ma anyô te hadum ba yenaɽ amena atu ba hêvhaviɽ ya te hêv yak, ôpêɽ tem êpôm malaiɽ bêɽ anônj. Ôpêɽ tem nêsôkwêɽ valu bêɽ te esak laselo ba nimbi yani êndôk nğwêk makidiɽ ba ema. Malaiɽ êɽ ma yaôna ek malaiɽ atu ba yani tem êpôm embeɽ yam. ⁴³⁻⁴⁴ pMa bahem hadum ba hudum kambom, êɽ ma odabêɽ kisi ba nêm vê ek minj undum kambom esak lonjbô ami! Bahem vi iyom ma malaiɽ, ma doɽtom mavi ek nu malak leɽ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êɽ ma lemvimkupik sapêɽ tem ni lonj atu ba atum hathaɽ ba minj hama ami. Ba intu malaiɽ bêɽ

ⁱ9:30 Jon 7:1 ^j9:31 Mak 8:31; 10:32-34 ^k9:32 Luk 9:45

^l9:35 Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 ^m9:37 Mat 10:40

ⁿ9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 ^o9:41 Mat 10:42 ^p9:43-44 Mat 5:30

anôḡ.†† 45–46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba nêḡm vê ek miḡ undum kambom esak loḡbô ami! Vem vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak lej. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ.‡‡ 47 ¶Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiḡ, ma doḡtom mavi ek nu malak lej. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem ni loḡ atu ba atum hathaḡ ba miḡ hama ami. Ba intu malaiḡ bêḡ anôḡ. 48 ¶Loḡ êḡ ma matiḡyak tem nejaḡ anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡmô aêḡ. 49 Atum tem êpôm avômalô sapêḡ êtôm ḡgwêk etak hathak nôḡm ek atum êḡ esaê thêlô.

50 ¶ḡgwêk ma nôḡm mavi, ma doḡtom anêḡ maniḡ hêḡ yak, êḡ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniḡ esak loḡbô am? ḡgwêk hathak hadum nôḡm ba vasiḡ, ba intu nôḡmô yôhôk¶¶ mavi imbiḡ am aêḡ iyom.”

**Yisu hanaḡ abô
hathak ḡê lôk venḡi êdô i
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)**

10 Ma Yisu hatak loḡ êḡ ma hi haveḡ loḡ Judia lo ḡaḡ Jolodaḡ vi. Ma avômalô bêḡ anôḡ êlêḡm hathak loḡbô.

Êḡ ma hasopa anêḡ bôk lo loḡ ba hadôḡ i.

2 Ma Palisi doho êlêḡm ma idum ek nesau Yisu ba enaḡ hik yani liḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ aisê? Anyô hatôm nêḡm yanavi vê mena mi e?”

3 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Mose bôk hanaḡ aisê?”

4 ¶Ma thêlô enaḡ, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêḡm yanavi vê ba etak êndôk yanavi baḡ ek nêḡm yani vê.”

5 Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô ḡê lemôndôḡ kôtôḡ kambom ba intu Mose hato balabuḡ êḡ ba hêḡv hadêḡ môle. 6 ¶Ma doḡtom ‘sêbôk ba môḡ anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ avômalô ma hapesaḡ anyô lo avi. 7 ¶Ba intu Wapômbêḡ bôk hanaḡ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doḡtom imbiḡ yanavi 8 ek thai nimbitak êtôm kupik doḡtom iyom.” ’ Thai miḡ ju hathak loḡbô ami ma lêk ibitak doḡtom. 9 Aêḡ ba nôḡm atu ba Wapômbêḡ bôk havak loḡ hathak doḡtom, ma miḡ hatôm anyôla epole vê ami.”

10 Vêḡm ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êḡmô unyak kapô, ma anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô êḡ. 11 ¶Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yaḡ, êḡ ma hadum sek ba habuliḡ yanavi bô. 12 Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yaḡ, êḡ ma hadum sek aêḡ iyom.”

††9:43-44 ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Loḡ êḡ ma matiḡyak tem nejaḡ anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡmô aêḡ.

‡‡9:45-46 ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Loḡ êḡ ma matiḡyak tem nejaḡ anyô liḡkupik êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma atum tem esaḡ anyô êḡmô aêḡ.

¶¶9:50 ‘Yôhôk’ anêḡ ôdôḡ nena ôpatu ba hamô maliḡyaô haviḡ avômalô vi. Lôk miḡ lamaniḡ ketheḡ ami. Ma hêḡv avômalô sa ek netak vovak.

99:47 Mat 5:29 ¶9:48 Ais 66:24 §9:50 Mat 5:13; Luk 14:34 ¶10:4 Lo 24:1-4; Mat 5:31 ¶10:6 Stt 1:27; 5:2 ¶10:7 Stt 2:24; Ep 5:31-33 ¶10:11 Mat 5:32

Yisu hêv mek hathak avômena

(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêñ Yisu ek etak barj êyô ênjêk thêlô. Ma doñtom anêñ ñê ku ethañ avômalô takêñ. ¹⁴Yisu hayê nôm êñ, ma lamanij ba hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêñ ya ma miñ numinj thêlô loñ siñ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêñ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma thêlônij. ¹⁵Yanañ avanônñ êndêñ môlô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak hatôm avômena yaônena ami, miñ hatôm imbitak êyô loñ êñ kapô ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶Ma Yisu havalon avômena ma hatak barj hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

Anyô lôk nômkama bêñ hanañ abô haviñ Yisu

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te hanañvij hadêñ yani ma halek vadônñ lêlô hamô valuvi ma hanañ, “Kêdônwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

¹⁸Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêñ iyom intu ba mavi. ¹⁹Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ unj-wik anyô vônô ami. Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miñ onañ abôyañ ek ômbôv anyô yañ anêñ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.”

²⁰Ma ôpêñ hanañ, “Kêdônwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²¹Ma Yisu hayê ôpêñ ba lahaviñ. Ma hanañ, “O ma nômlate mi denañ. Nu

nêm anêm nômkama sapêñ ek avômalô nêlêm vuli, ma onja valuseleñ sapêñ ba nêm êndêñ avômalô siv. Hudum aêñ, ma tem anêm nômkama mavi lomalomâ êmô malak leñ. Ma ôlêm osopa ya.”

²²Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anônñ. Ba intu hanañ abô êñ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiñ bêñ.

²³Ma Yisu hayê hawê haveñ ma hanañ hadêñ anêñ ñê ku, “Ijê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malaiñ bêñ ek nimbital nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini.”

²⁴Yisu anêñ ñê ku elañô ba eson kambom. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô hathak loñbô nena, “Yenañ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbital nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiñ bêñ anônñ! ²⁵Miñ malaiñ bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma doñtom malaiñ anônñ ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

²⁶Ma Yisu anêñ ñê ku eson kambom anônñ ba enañ hadêñ i, “Avanônñ e? Aêñ ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ni ami e?”

²⁷Ma Yisu hayê thêlô lôklokwañ ma hanañ, “Wapômbêñ iyom hatôm indum nômkama sapêñ. Ma anyô te miñ hatôm nêm yanida bulubiñ ami ma mi.”

²⁸Ma Pita hanañ hadêñ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alêm asopa o!”

²⁹Ma Yisu hanañ nena, “Yanañ avanônñ êndêñ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenañ Abô Mavi ba hatak anêñ unyak lôk iviyañ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêñ pik, ³⁰êñ ma Wapômbêñ tem nêm bêñ anônñ êndêñ ôpêñ êtôm 100 êyô êmô anêñ loñ imbiñ. Ôpêñ hamô pik denañ, ma tem enja

nômkama bêñ anôñ aëntêk unyak lôk iviyañ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doñtom avômalô vi tem nimbuliñ yani imbiñ. Ma embeñ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. ³¹ Odañô! Ijê lôk athêñ bêñ, bêñ anôñ tem nimbitalêñ lôk athêñ mi. Ma ijê lôk athêñ mi bêñ anôñ tem nimbitalêñ lôk athêñ bêñ.”

**Yisu hanañ abô hathak
anêñ ñama bôlônj te lô**

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Yisu thêlô i Jerusalem ma Yisu hi hamônj. Ma anêñ ijê ku êyê ba esonj kambom ma avômalô takatu ba evenj yam êkô. Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ijê ku laumiñ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidoñ ma hanañ hathak nôñ takatu ba tem êpôm yani. ³³ Odañô. Alalô ayô Jerusalem ma tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba nêñêm yani êndêñ ijê bêñbêñ êbôk da lôk ijê lôkauk hathak abô balabuñ. Ma tem nenañ ek nijik yani vônô ma nêñêm yani êndêñ avômalô loñ buyañ ³⁴ ek thêlô nenañ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebalî yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loñbô.”

**Jems lo Jon leñjñhaviñ
nimbitalêñ ijê bêñ**

(Mat 20:20-28)

³⁵ Yôv ma Sebedi nakaduñ luvi, Jems lo Jon, i hadêñ Yisu ma enañ, “Kêdônjwaga, yai leñjñhaviñ undum nômlate ek yai.”

³⁶ Ma Yisu hanañ, “Mamu lemimhaviñ malê?”

³⁷ Ma thai enañ nena, “Otak yai yañ êmô bahem vianônj ma yañ êmô bahem vikeñ êñjêk anêm loñ lôkmanjñj kapô.”

³⁸ Ma Yisu hanañ, “Mamu ôthônj nôñ atu ba onañ hik ya liñ paliñ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ñañ atu ba tem yasik e?”

³⁹ Ma enañ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanañ, “Avanônj, tase êñ lôk ñañ êñ tem nunum lôk nusik. ⁴⁰ Ma doñtom nêñmô yabahañ vianônj lôk vikeñ, ma miñ yenañ ku ami. Mi, Wapômbêñ da hayabiñ ku êñ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêñmô loñ êñ.”

⁴¹ Ijê ku laumiñ takêñ elañô abô êñ ba leñjññañ hadêñ Jems lo Jon. ⁴² Ma Yisu dalam sapêñ ethak doñtom ma hanañ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loñ buyañ iniñ kiñ ethak ebam i ba ibu-liñ ijê takatu ba êmô thêlô vibij. Ma iniñ ijê bêñbêñ ethak ethañ iniñ avômalô aêñ iyom. ⁴³ Odañô! Môlô miñ nundum kobom êñ ami! Môlô te lahaviñ imbitak anyô lôk athêñ bêñ êñjêk môlô malêvônj, êñ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêñ môlô sa. ⁴⁴ Ma ôpatu lahaviñ imbitak êtôm môlônim anyô bêñ, êñ ma êmô êtôm avômalô sapêñ iniñ anyô ku oyañ ⁴⁵ hatôm ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ba yahadum aêñ iyom. Miñ yahalêm ek yandum ijê bêñbêñ pik iniñ kobom ba yasañ avômalô ek nindum yenañ ku ami. Mi anônj! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenañ lôkmala ek nêñ avômalô bulubiñ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêñ ijê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêñ anônj i haviñ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêñ athêñ nena Batimeas hamô loñônjê dañ vi ba hapetenak ek avômalô nêñêm yani sa. (Batimeas anêñ ôdônj nena Timeas nakaduñ.) ⁴⁷ Yani halañô

^a10:31 Mat 20:16; Luk 13:30 ^a10:32 Mak 8:31; 9:31

^b10:38 Mak 14:36; Luk 12:50 ^c10:39 Ap 12:2; ALK 1:9

^d10:42 Luk 22:25-26 ^e10:43 Mat 23:11; Mak 9:35

na nena Yisu anêḡ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡ kapôlôm ek ya!”

⁴⁸Ma avômalô bêḡ anôḡ ethaḡ yani ba enaḡ, “O bônôḡ!” Ma doḡtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêḡ Lim Lukmuk, nêḡ kapôlôm ek ya!”

⁴⁹Êḡ ma Yisu hamiḡ ma hanaḡ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêḡ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” ⁵⁰Êḡ ma hakaliv anêḡ kwêv thilibuḡ hi ma hasôv kisi haviyô hamiḡ ma hi hadêḡ Yisu.

⁵¹Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lemhaviḡ yandum malê êndêḡ o?”

Ma anyô madaluk pusip êḡ hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yalenḡhaviḡ yanḡê tak.”

⁵²Ma Yisu hanaḡ, “Umbiyô ba nu. Anêḡ hôêvhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethêḡ oyaḡ ma ôpêḡ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haveḡ loḡôndê.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiḡ

(Mat 21:1-11; Luk
19:28-40; Jon 12:12-19)

11 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ²ma hanaḡ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôḡḡô ekak bok doḡki map te loḡ ba hamiḡ. Bok êḡ ma miḡ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³Ma anyôla hanaḡ hik mamu liḡ nena, ‘Udum aêḡ eka?’ ma nonaḡ êndêḡ yani nena, ‘Anyô Bêḡ la-haviḡ idum ku te esak vêḡmam, ka tem nêḡ êḡbôlêm.’”

⁴Êḡ ma ḡê ku ju atu i ma êyê bok doḡki map atu ekak loḡ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loḡôndê viyaiḡ.

Ma thai epole yak vê. ⁵Ma anyô doho imiḡ loḡ êḡ êyê ba enaḡ, “Mamu udum malê ba opole bok anêḡ yak vê?” ⁶Ma thai enaḡ hatôm atu ba Yisu hanaḡ hadêḡ thai. Êḡ ma etak thai ba i. ⁷Ma ewa bok doḡki êḡ ba i hadêḡ Yisu, ma ibi iniḡ kwêv thilibuḡ daim thô ba eḡgava hayôhêk bok dôḡlokwaḡ ma Yisu hayô hamô. ⁸Ma avômalô bêḡ anôḡ eḡgava iniḡ kwêv thilibuḡ daim ma vi ele nôkyałô ḡauḡ hamô kamuḡ ba eḡgava hêk loḡôndê. ⁹Ma vi êḡmôḡ ma vi evenyam ma Yisu halôk malêvôḡ ba elam nena,

“Osana!”

“Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!” *Kapya Yer 118:25-26*

¹⁰“Wapômbêḡ nêḡ anêḡ lamavi êyô êḡmô bumalô Devit anêḡ lim êntêk atu ba tem eyabiḡ alalô êtôm kiḡ êtôm sêbôk ba Devit hayabiḡ!

Osana! Nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ esak leḡ!”

¹¹Ma hi Jelusalem ma habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ kapô ba hi. Ma hayê nôḡkama takatu ba hamô loḡ êḡ. Ma doḡtom wak lêk halôk jalôm, êḡ ma hatak Jelusalem ma hi Betani haviḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu.

Yisu hêv ḡê idum ku valu vê hêk unyak mathêḡ kapô

(Mat 21:12-19; Luk
19:45-48; Jon 2:13-22)

¹²Haviyô hayaḡ ma etak Betani ek ini Jelusalem. Ma Yisu hama kisi. ¹³Ma hayê alokwaḡ sabo te lôk ḡauḡ hamiḡ daim dokte. Êḡ ma hi hayô alokwaḡ êḡ ôdôḡ ek êḡḡê nena hik anôḡ mena mi. Ma doḡtom hayê ḡauḡ oyaḡ iyom ma miḡ hik ami ek malê nena miḡ anêḡ waklavôḡ injik ami. ¹⁴Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ alokwaḡ êḡ nena, “Anyô

late miŋ hatôm enjaŋ anêm anôŋ esak loŋbô ami.” Ba anêŋ nê ku elañô.

¹⁵^hMa Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak matheŋ kapô anêŋ piklêvôn. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênmê vuli. Êŋ ma halupuniŋ i ba hêv i vê hêk unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loŋ buyaŋ iniŋ valuseleŋ hathak Hiblu iniŋ valuseleŋ iniŋ balê liliŋ. Ma hadum aêŋ hadêŋ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênmê vuli. ¹⁶Ma hamiŋ loŋ siŋ ek avômalô miŋ neja iniŋ nômkama ba ini kapô ek nênmê vuli ami. ¹⁷ⁱMa Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ aêntêk, “Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ nena, ‘Yenaŋ unyak ma unyak avômalô pik sapêŋ neteŋ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniŋ loŋ ekopak êmô.”

¹⁸Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuŋ elañô abô êŋ ma êbôlêm loŋôndê ek nijik yani vônô. Ma doŋtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêŋ esonŋ kambom hathak anêŋ abô.

¹⁹Yaŋsiŋ anôŋ ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

Alokwaŋ sabo hakapok

(Mat 21:20-22)

²⁰Hayaŋ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwaŋ sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ŋauŋ ba hayô ôdôn. ²¹Ma Pita lahabi Yisu anêŋ abô ba hanaŋ nena, “Kêdôŋwaga, nôŋgô! Alokwaŋ sabo wakbôk atu ba hothaŋ ma lêk hakapok yôv.”

²²Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Nônêmbiŋ Wapômbêŋ. ²³^kYanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ŋgwêk’, ma hêvhaviŋ ba havalon anêŋ abô êŋ loŋ lôklokwaŋ ma miŋ laluvu ami, êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endañô ôpêŋ anêŋ abô. ²⁴¹Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena malê atu ba môlô onaŋ halôk unim mek, êŋ ma nônêmbiŋ nena lêk owa yôv, ma nôm êŋ tem imbitak êtôm môlônim. ²⁵⁻²⁶^mMôlô umiŋ ba oteŋ mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêŋ o, êŋ ma notak unim kapôlômim ek ôpêŋ. Udum aêŋ ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.”^{§§}

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak loŋbô ba êyô unyak matheŋ anêŋ piklêvôn. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi i hadêŋ Yisu. ²⁸Ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nôm takêntêk?”

²⁹Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môlô. ³⁰Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik? Môlô nonaŋ êndêŋ ya!”

³¹Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku

§§11:25-26 Ŋê lôkawk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatu ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma doŋtom môlô miŋ otak kapôlômim ek avômalô vi iniŋ kambom ami, êŋ ma môlônim Lemambô tem miŋ etak anêŋ kapô ek môlônim kambom ami.

^h11:15 Jon 2:14 ⁱ11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 ^j11:18 Mak 14:1

^k11:23 Mat 17:20 ^l11:24 Mat 7:7 ^m11:25-26 Mat 6:14-15

ênj hadênj Jon ma tem yani enaŋ, ‘Aisé ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?’ ³²Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku ênj,’ ênj ma avômalô tem leŋjmaniŋ êndênj alalô. Ek malê nena thêlô sapênj êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

³³Ma thêlô enaŋ hadênj Yisu nena, “Yêlô athônj paliŋ.”

Ênj ma Yisu hanaŋ hadênj thêlô, “Aênj ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athênj bênj hadênj ya anênj athênj bênj êndênj môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak nê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

12ⁿMa Yisu hanaŋ abô loŋ kapô doho hadênj thêlô. Ba hanaŋ, “Anyô te havatho anênj ku yak waiŋ ma havak lôk hawê haveŋ. Ma halav lôv nêyô nimiŋ waiŋ anênj anônj pesa ek neja anênj thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmo ek neyabiŋ ku ênj. Vêm ma hatak ku ênj halôk anyô doho bahenŋj ek neyabiŋ ba hik anônj ma thêlô neja anônj vi ma nênem vi êndênj yani. Vêm ma hatak loŋ ênj ba hi loŋ buyaŋ. ²Waklavônj yak waiŋ hik anônj hayô ma hêv anênj anyô ku te ba hi hadênj nê takatu ba eyabiŋ anênj ku atu. Yani lahaviŋ thêlô nênem anônj doho êndênj yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviŋ i. ³Ma doŋtom thêlô evalonj ôpênj loŋ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaŋ. ⁴Vêm ma hêv anyô ku yaŋ ba hi hathak loŋbô, ma doŋtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadênj yani. ⁵Ênj ma hêv anyô ku te hathak loŋbô ma doŋtom thêlô ik yani vônô. Vêm ma hêv tomtom aênj habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶“Hadum aênj aleba lêk mi ma anyô doŋtom iyom hamô. Ôpênj ma anênj namalô atu ba yani lahaviŋ. Hêv ôpênj hi

ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenaŋ okna ba tem nedaŋj anênj abô.’

⁷“Ma doŋtom nê takatu ba eyabiŋ ku ênj êyê ôpênj ma enaŋ hadênj thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anênj nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anênj ku. Alalô ik yani vônô ma ku ênj tem imbitak alalôaniŋ.’ ⁸°Ba intu evalonj yani ba ik yani vônô ma ibi anênj kupik hale viyaiŋ ba hi.

⁹“Aênj ba ku alaŋ tem indum malê? Tem ni injik nê takênj vônô ma nêmo ku ênj êndênj anyô vi ek neyabiŋ. ¹⁰Môlô bôk osam Wapômbênj anênj abô bu êntêk mena mi e?

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landiŋ anônj.

¹¹Anyô Bênj da hadum nômo ênj, ma yêlô ayê nômo ênj nena mavi anênj dôênj.” *Kapya Yeŋ 118:22-23*

¹²Ma Israel iniŋ nê bênjbênj eyala nena Yisu hanaŋ abô loŋ kapô ênj hathak thêlô ba intu êbôlêm loŋondê ek nebalonj yani. Ma doŋtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênem takis êndênj Sisa mena dô

(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³^pVêm ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadênj Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalonj yani. ¹⁴Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Kêdônjwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônj. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu nê bênjbênj êdô anêmo abô, ma miŋ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbênj anênj abô thô hadênj avômalô. Aênj ba lemhabi aisê? Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêmo valuseleŋ êndênj Sisa mena mi?”

¹⁵Ma doŋtom Yisu hayê thêlônj auk kambom thô ba hanaŋ hik thêlô liŋ, “Aisé ba môlô udum ek numbuliŋ ya?

Noja valuseleŋ te êlêm ek yaŋgê.”¹⁶ Êŋ ma thêlô ewa valuseleŋ te halêm ek Yisu. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuseleŋ êntêk?”

Ma thêlô enaŋ, “Sisa.”

¹⁷Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

Ma thêlô elañô ba esoŋ kambom hathak anêŋ abô êŋ.

Abô hathak nêŋ ŋama tem nimbiyô aisê

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdônŋ te atu ba enaŋ nena nêŋ ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena,¹⁹ “Kêdônŋwaga, Mose bôk hatô hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’”²⁰ Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi.²¹ Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama ba nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ.²² Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ.²³ Ma waklavônŋ nêŋ ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

²⁴Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapya katô ami. Ba intu onañ abô lokbaŋ êntêk.²⁵ Ijê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô

ami ma mi. Thêlô tem nêmô êtôm aŋela malak leŋ iyom.²⁶ Môlô onañ nena nêŋ ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môlô bôk osam Mose anêŋ kapya lôk kukuthiŋ atum hathaŋ hamô alinŋ e? Wak êŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’²⁷ Wapômbêŋ ma miŋ nêŋ ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokbaŋ anônŋ!”

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸Ijê lôkauk hathak abô balabuŋ te hayô ma halaŋô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halaŋô Yisu hanaŋ thêlônŋ abô viyaiŋ mavi anônŋ. Aêŋ ba yani hanaŋ hik Yisu liŋ, “Balabuŋ alisê intu bêŋ ek balabuŋ vi?”

²⁹Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Balabuŋ mônŋ hanaŋ nena, ‘Môlô Israêl nodañô katô. Anyô Bêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ, yani iyom intu Anyô Bêŋ.’³⁰ Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ.’³¹ Ma balabuŋ yaŋ ma aêntêk: ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’ Balabuŋ vi ma êmô balabuŋ bêŋ ju êntêk kapô.”

³²Ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdônŋwaga, honañ abô mavi anônŋ. Anêm abô ma avanônŋ biŋ nena Anyô Bêŋ iyom intu Wapômbêŋ ma miŋ wapômbêŋ la yaŋ hamô doho haviŋ ami.³³ Alalô leŋiŋimbiŋ yani avanônŋ ênjêk alalôaniŋ kapôlônŋiŋ lôk auk ma lôklokwaŋ sapêŋ. Lôk leŋiŋimbiŋ avômalô vi êtôm alalô leŋiŋhaviŋ

^q12:17 Lom 13:7 ^r12:18 Ap 23:8 ^s12:19 Lo 25:5 ^t12:26 Kis 3:2,6

^u12:28 Luk 10:25-28 ^v12:29 Lo 6:4-5 ^w12:31 Wkp 19:18

^x12:33 1Sml 15:22; Hos 6:6

alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴Yisu halanŋô ôpêŋ hanaŋ viyan lôkauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Miŋ hômô daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêŋ elanŋ anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Luk 20:41–47)

³⁵Ma Yisu hadôŋ avômalô hamô unyak mathenŋ anêŋ piklêvônŋ ma hanaŋ, “Îê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka? ³⁶Lovak Mathenŋ hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ, “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena, “Ômô yabaheŋ vianônŋ endeaba yatak ñê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibiŋ am.” ’ *Kapya Yeŋ 110:1*

³⁷Ma Devit da bôk dalam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”

Avômalô elanŋô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋiŋmavi anôŋ.

³⁸Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ, “Môlô noyabiŋ am ek ñê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Lôk leŋiŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ, ‘Waklêvônŋ anyô bêŋ’ embeŋ loŋ ethak doŋtom halôk. ³⁹Ma leŋiŋhaviŋ nêmo êtôm ñê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô enggabôm nômbêŋ, ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nômbêŋ ñê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô. ⁴⁰Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniŋ unyak vani lôk eteŋ mek daim bêŋ ek avômalô leŋiŋimbi nena thêlô ma ñê thêthônŋ

anôŋ. Îê anêŋ aêŋ ma tem nêpôm vovaŋ bêŋ êndêŋ waklavônŋ idum abô.”

Avi tôp te anêŋ da

(Luk 21:1–4)

⁴¹Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathenŋ anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi iniŋ da. Ma ñê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ halôk alapa da. ⁴²Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ thalaleŋ ju iyom halôk alapa da êŋ.

⁴³Ma Yisu dalam anêŋ ñê ku êlêmb ma hanaŋ, “Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hamônŋ ek takêntêk sapêŋ. ⁴⁴Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ havalonŋ dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathenŋ Jelusalem

(Mat 24:1–2; Luk 21:5–6)

13 Yisu hatak unyak mathenŋ ba hale yaŋ ma anêŋ ñê ku te hanaŋ hadêŋ yani, “Kêdônŋwaga, nôŋgô unyak mathenŋ anêŋ lêlêyaŋ ma kêkêlô bomaŋ lôk anêŋ valu bêŋbêŋ!”

²Ma Yisu hanaŋ nena, “Hôyê unyak bêŋbêŋ takêntêk e? Malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ñê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3–28; Luk 21:7–24)

³Vêmb ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenŋ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaŋ hik yani liŋ, ⁴“Onaŋ êndêŋ yêlô nena aŋgê intu nômbêŋ takêŋ tem im-

bitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêñ êñ lêk habobo?”

⁵⁻⁶Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Ïjê lomalomama tem nêlêm esak yenañ athêñ ba nenañ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêñ anôñ. Ba intu noyabiñ am. ⁷Ma môlô olañô abô hathak vovak lomalomama lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêñ tem imbitak, ma doñtom pik lo leñ anêñ dañ ma mi denañ. Ba intu miñ nodowaliñ ami. ⁸Ma avômalô ôdônñ yañ tem nijik vovak imbiñ ôdônñ yañ. Ma kiñ yañ lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kiñ yañ. Ma loñ lomalomama ma tem duviañ lôk bôm bêñ imbitak. Nôm takêñ ma hatôm vovañ môñ atu ba hapôm avi lôk lasabeñ ek embathu.

⁹a“Aêñ ba noyabiñ am. Tem nebalon môlô ba netak êndôk ñê elañô abô bahenñij. Lôk nebali môlô êmô unyak yeñ. Hathak yenañ athêñ ma tem numiñ ñê bêñbêñ lôk kiñ maleñij ek nonañ yenañ abô bêñ êndêñ i. ¹⁰Avômalô pik sapêñ tem nedañô yenañ Abô Mavi vêmam ka nôm takêñ tem imbitak embeñ yam. ¹¹bThêlô ekak môlô loñ ma ewa ba i ek nundum abô, êñ ma miñ nôkô ba nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ malê?’ Mi. Waklavônñ êñ ma nonañ auk takatu ba êv hadêñ môlô iyom. Auk takêñ ma Lovak Matherñ da hanañ ma miñ môlôda onañ ami.

¹²c“Ma anyô loyañ tem yañ enañ yañ bêñ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêñ êndêñ nakaduñ. Ma avômena tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ lami lo taluvi ba nenañ ek nijik i vônô. ¹³dMôlô ma yenañ avômalô. Ba intu avômalô sapêñ tem nêpôlik esak môlô. Ma doñtom ñê takatu

ba imiñ lôklokwañ aleba hayô anêñ dañ, ma Wapômbêñ tem nêm i bulubiñ.

¹⁴e“Nôm kambom anôñ te tem imiñ loñ mathenñ anôñ ba loñ êñ ma miñ hatôm imiñ ami. (Aêñ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êñ ma nôsôv kethenñ ba unu dumlolê. ¹⁵fMa ñê takatu ba êmô unyak vôn miñ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniñ nômkama ami. ¹⁶Ma ñê takatu ba êmô ku kapô miñ hatôm nendeni unyak ek neja iniñ kwêv thilibuñ ami. ¹⁷gAi, kikaknena. Waklavônñ êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esabeñ lôk avi takatu ba êv sôm hadêñ nali. ¹⁸Notenñ mek ek malaiñ takêñ miñ imbitak êndêñ waklavônñ beleñ simbak ami. ¹⁹hEk malê nena waklavônñ êñ ma tem malaiñ bomañ anôñ ba êmônñ ek malaiñ tak sêbôk atu ba Wapômbêñ hapesañ pik aleba lêk. Ma tem miñ imbitak aêñ esak loñbô ami. ²⁰Ma Anyô Bêñ miñ hadabêñ waklavônñ malaiñ takêñ kisi ami, êñ ma avômalô sapêñ tem nema. Ma doñtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêñ waklavônñ êñ hi bidonñ.

²¹“Waklavônñ êñ ma anyôla hanañ hadêñ môlô nena, ‘Ôngô, Mesia hamô loñ êntêk’ mena ‘hamô loñ tamu,’ ma miñ nônbêmbiñ ami. ²²iAnyô doho tem nêlêm ba nenañ abôyañ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêñ anêñ plopet te’, ma nindum lavônñij lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêñ halam i yôv haviñ. Ma doñtom Wapômbêñ bôk halam i yôv ba intu miñ hatôm ami. ²³Odañô! Nôm takêntêk miñ lêk habitak ami denañ ma yahanañ nôm takêñ bêñ hadêñ môlô ek môlô noyabiñ am.

^a13:9 Mat 10:17-20 ^b13:11 Luk 12:11-12 ^c13:12 Mat 10:21

^d13:13 Mat 10:22; Jon 15:21 ^e13:14 Dan 9:27; 11:31; 12:11

^f13:15 Luk 17:31 ^g13:17 Luk 23:29 ^h13:19 Dan 12:1; ALK 7:14

ⁱ13:22 ALK 13:13

Anyô Anêj Nakaduņ atu tem endelêm*(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)*

²⁴j“Malaiņ takêj hale halôk vêm,
 “ma wak tem imbitak momaņiniņ,
 ma ayôj tem miņ imbi deda ami;
²⁵ma vuliņ lej tem nênem yak
 ma nôm takatu ba hamô lej tem ne-
 dowaliņ.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

²⁶k“Ma wak êj ma avômalô tem nêgê
 Anyô Anêj Nakaduņ atu tem êyô êmô
 buliv ba êlêm imbiņ anêj lôkliņyak lôk
 anêj deda lôkmaņiņ. ²⁷lYani tem nêm
 anêj aņela ba ini pik anêj daņ sapêj
 ek nisup avômalô takatu ba bôk halam
 i yôv.

²⁸“Ba intu mólô noja auk esak alok-
 waņ belej.* Hayeņ ba ŋauņ lukmuk
 habitak, êj ma oyala nena tem wak
 mavi êyô. ²⁹Ma aêj iyom, mólô ôyê
 nôm takêntêk habitak, êj ma noyala
 nena Anyô Anêj Nakaduņ atu anêj
 waklavôj endelêm lêk habobo ba hamiņ
 unyak abólêk. ³⁰Yanaņ avanôj êndêj
 mólô nena avômalô bôlôj êntêk tem miņ
 nema ami denaņ ma nôm takêntêk sapêj
 tem imbitak. ³¹Pik lôk lej tem nêm yak
 ba ni, ma doņtom yenaņ abô bute miņ
 hatôm nêm yak ami.

**Anyô te miņ hayala
 waklavôj Yisu endelêm ami***(Mat 24:36-44)*

³²“Anyô te miņ hayala Yisu anêj
 waklavôj endelêm ami. Aņela lej miņ
 eyala ami, ma Nakaduņ miņ hayala
 haviņ ami. Ma Kamik iyom intu hayala.
³³Aêj ba noyabiņ am ba nônem lêlê!
 Mólô miņ oyala waklavôj atu ba nôm êj

tem imbitak ami. ³⁴Nôm êj ma hatôm
 anyô hatak anêj unyak ba hi loņ buyaņ.
 Yani hi ma hanaņ hadêj anêj ŋê ku ek
 neyabiņ anêj nômkama. Ma hik ku sam
 tomtom hatôm thêlô. Ma hanaņ hadêj
 anyô hayabiņ malak abólêk nena eyabiņ
 dedaņ mavi.

³⁵m“Mólô miņ oyala waklavôj atu ba
 unyak alaņ tem endelêm esak loņbô ami.
 Tem êlêm êndêj yaņsiņ mena bôlvôvôj
 biņ mena wakma tale halaņ mena hayaņ
 wak bêj la. ³⁶Yakô ek êlêm kethej ma
 ênjê nena mólô ôêk sôm denaņ. ³⁷Ma
 abô êntêk ba yahanaņ hadêj mólô, ma
 lêk yahanaņ hadêj avômalô sapêj haviņ
 nena, ‘Noyabiņ am!’”

**Avi te haņgasô nôm ôv mavi
 hayô hamô Yisu wakadôk***(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6;
 Jon 11:45-53; 12:1-8)*

14 Wak lokwanju hêk denaņ ek
 waklavôj nôm bêj ju, yaņ ma
 Hale ba Hi† ma yaņ ma Eyaņ Polom Yis
 Mi. Ma ŋê bêj bêj êbôk da lôk ŋê lôkauk
 hathak abô balabuņ idum ek nesau Yisu
 ba nebalôj ek nijik yani vônô. ²Ba enaņ,
 “Lêk ma waklavôj mathej ba intu natak
 ku êj ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem
 leņiņmaniņ ba nijik vovak.”

³nWak êj ma Yisu hamô Saimon anêj
 unyak anêj Betani. Sêbôk ma ôpêj
 hapôm palê lepla ma doņtom bôk mi.
 Yisu hamô balê eyaņ nôm hamô ma avi
 te halêm ma hawa kolopak valu te ba
 thapuk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba
 anêj vuli ma bêj anôj. Ma hik kolopak
 êj wakadôk lu ma haņgasô nôm ôv mavi
 êj hayô hamô Yisu wakadôk.

*13:28 Abô Bômbôm ma “fik”. Nôņgô Mat 24:32.

†14:1 Waklavôj Hale ba Hi ma avômalô Israeļ leņiņhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêj anêj aņela hi avômalô Israeļ iniņ unyak ma hêv liliņ ba hi hathak avômalô Ijip iniņ unyak ma hik iniņ bôp sapêj vônô.

j13:24 Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 k13:26 ALK 1:7 l13:27 Mat 13:41

m13:35 Luk 12:38 n14:3 Luk 7:37-38

⁴Ma avômalô vi atu ba êmô loŋ êŋ haviŋ êyê ba leŋŋmaniŋ ba enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka habuliŋ nôŋ ôv mavi êŋ hi oyaŋ? ⁵Hatôm nêŋ ek anyô yaŋ nêŋ vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêŋ avômalô siv sa esak!” Êŋ ma leŋŋmaniŋ ba ethaŋ avi êŋ.

⁶Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Aisê ka môlô ôêv malaiŋ hadêŋ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôŋ mavi anôŋ hadêŋ ya. ⁷Avômalô siv tem nêŋô imbiŋ môlô êtôm wak nôŋbêŋ intu sapêŋ, ba leŋŋhaviŋ nôŋnêŋ i sa ma nôŋnêŋ sa. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami. ⁸Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba haŋgasô nôŋ ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. ⁹Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena pik nôŋbêŋ atu ba enaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ ma tem nenaŋ esak nôŋ atu ba avi êntêk lêk hadum imbiŋ ek avômalô leŋŋimbi yani.”

¹⁰Êŋ ma Judas Iskaliot, Yisu anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, hi hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da ek nêŋ Yisu êndôk thêlô baheŋŋ. ¹¹Thêlô elanô abô êŋ ma leŋŋmavi anôŋ ba ibutiŋ abô ek nêŋnêŋ valuseŋ êndêŋ yani. Ba intu yani habôlêŋ loŋôndê ek enaŋ Yisu bêŋ.

**Yisu hayaŋ nôŋ waklavôŋ
Hale ba Hi haviŋ anêŋ ŋê ku**

*(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23;
Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)*

¹²Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi anêŋ wak te môŋ hayô. Wak êŋ ma ethak ik boksipsip nakaduŋ te ek leŋŋhabi waklavôŋ Hale ba Hi. Ma Yisu anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ, “Lemhaviŋ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôŋ leŋŋimbi waklavôŋ Hale ba Hi êndôk?”

¹³Ma Yisu hêv anêŋ ŋê ku ju ba i ma hanaŋ, “Mamu unu malak bêŋ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ŋaŋ lôk kolopak bêŋ te halôk loŋôndê, ma nosopa yani ba unu. ¹⁴Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaŋ êndêŋ unyak êŋ anêŋ alaŋ nena, ‘Kêdôŋwaga hanaŋ nena, “Yenaŋ unyak kapô atu ba yaŋgaŋ nôŋ waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ yenaŋ ŋê ku hamô êsê?”’ ¹⁵Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ ma nôŋkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniŋ nôŋ êmô loŋ êŋ.”

¹⁶Êŋ ma ŋê ku ju atu i êyô malak lôŋ êŋ kapô. Ma êpôm nôŋkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ. Ma êpôpêk nôŋ waklavôŋ Hale ba Hi ek thêlô.

¹⁷Yaŋsiŋ habôk ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju i êyô loŋ êŋ. ¹⁸Thêlô eyaŋ nôŋ êmô ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô te tem enaŋ ya bêŋ. Ôpêŋ lêk hayaŋ nôŋ haviŋ ya.”

¹⁹Ma thêlô leŋŋmalaiŋ ba tomtom enaŋ hadêŋ yani nena, “Ya mi, aêŋ e?”

²⁰Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ôpêŋ intu hasoŋ baŋ halôk belev haviŋ ya. ²¹Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ bêŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êŋ ma mavi ek ôpêŋ!”

²²Thêlô eyaŋ nôŋ hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêŋ ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, “Noja ba oŋgwaŋ. Êntêk ma yenaŋ vathiap.”

²³Vêŋ ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ba sapêŋ inum.

²⁴sMa hanaŋ hadêŋ thêlô, “Êntêk ma yenaŋ thalaleŋ atu ba tem eŋgasô ek embak tabô imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô pik ek nêŋ avômalô bêŋ anôŋ sa. ²⁵Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba waklavôŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

²⁶Vêm ma êv yeŋ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ

(*Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38*)

²⁷Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena, ““Tem yanŋik boksipsip alaŋ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’

Sekalaia 13:7

Ba intu môlô sapêŋ tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ²⁸tMa doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêm ka môlô nombeŋ ya yam.”

²⁹Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”

³⁰Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”

³¹uMa doŋtom Pita hanaŋ lôklokwan nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma ŋê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

Yisu hateŋ mek hamô Getsemani

(*Mat 26:36-46; Luk 22:39-46*)

³²vVêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.” ³³Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom. ³⁴wMa hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bo- maŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônêŋ lêlê.”

³⁵Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêŋ malaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê. ³⁶xMa hanaŋ, “O Aba[†] Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêŋ tase êntêk vê êŋjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenjhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêŋ lemhaviŋ.”

³⁷Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ ŋê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? ³⁸Nômô lêlê ba notêŋ mek ek miŋ nônêŋ yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

³⁹Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô. ⁴⁰Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêŋô lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

⁴¹Vêm ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom bahenŋiŋ. ⁴²Aêŋ ba numbiyô ek alôana.

[†]14:36 ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô.

^s14:24 Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

^t14:28 Mat 28:16; Mak 16:7 ^u14:31 Jon 11:16 ^v14:32 Jon 18:1

^w14:34 Jon 12:27 ^x14:36 Mak 10:38; Jon 6:38

Ôngô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv.”

Evalonŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku lauminŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm ivinŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Ijê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêm.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavônŋinŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobalonŋ loŋ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma haliŋu yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviŋ Judas evalonŋ Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonŋ ya e? ⁴⁹ Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matheŋ anêŋ piklêvônŋ ba yahadônŋ môlô ma miŋ ovalonŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ.” ⁵⁰ Êŋ ma anêŋ nê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu haveŋ yam ba havuliv liŋkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalonŋ yani, ⁵² ma doŋtom evalonŋ sôp oyaŋ ma hasôv liŋpopam ba hi.

Enaŋ Yisu bêŋ hadêŋ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêŋ anyô bêŋ habôk da. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da sapêŋ lôk nê bêŋbêŋ sapêŋ lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak doŋtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêŋ habôk da anêŋ badêŋ kapô. Ma hi hamô haviŋ sôp bidonŋ ba havuŋu atum haviŋ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin^f sapêŋ êbôlêm avômalô doho ek nenaŋ Yisu anêŋ kambom takatu ba hadum bêŋ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doŋtom miŋ êpôm Yisu anêŋ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêŋ anôŋ enaŋ abôyaŋ hathak Yisu, ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ ma miŋ hatôm doŋtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiŋ ma enaŋ abôyaŋ hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ a“Yêlô alaŋô yani hanaŋ nena, “Tem yandiniŋ unyak matheŋ êntêk ba anyô elav hathak bahenŋinŋ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yaŋ atu ba miŋ elav hathak bahenŋinŋ ami.” ⁵⁹ Ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ hi mayaliv ma miŋ enaŋ abô doŋtom ami.

⁶⁰ Êŋ ma anyô bêŋ habôk da haviyô hamiŋ thêlô malleŋinŋ ma hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Ijê takêntêk lêk enaŋ o bêŋ yôv ma o bônônŋ eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma doŋtom Yisu bônônŋ iyom ma miŋ hanaŋ abôla ami.

Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ hathak loŋbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêŋ Matheŋ atu anêŋ Nakaduŋ e?”

⁶² Ma Yisu hanaŋ nena, “Ya êŋ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô Wapômbêŋ Lôkliŋyak Anôŋ

^f14:55 Sanhedlin ma avômalô Israeŋ iniŋ kaunsil.

^v14:49 Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

^z14:50 Mak 14:27-31

^a14:58 Jon 2:19-21

baŋ vianôŋ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³Ma anyô bêŋ habôk da halaŋô abô êŋ ma hakakaviŋ anêŋ kwêv ma hanaŋ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ? ⁶⁴^bLêk alaŋô yôv nena habuliŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba hanaŋ nena yanida ma hatôm Wapômbêŋ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêŋ enaŋ nena, “Hadum kambom ba intu ema.” ⁶⁵Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siŋ hathak sôp ma êpêŋ yani ba enaŋ nena, “O plopet te ma onaŋ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonŋ evalonŋ yani ba ik haviŋ.

Pita hanaŋ nena hathônŋ Yisu paliŋ

(*Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27*)

⁶⁶Pita hamô tamu unyak atu anêŋ badêŋ kapô, ma anyô bêŋ habôk da anêŋ avi ku te halêm. ⁶⁷Ma hayê Pita havuŋu atum hamô. Ma hatitiŋ yani ba hanaŋ, “O êntêk intu bôk hoveŋ haviŋ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸Êŋ ma Pita hanaŋ, “Mi, yahathônŋ abô intu ba honaŋ paliŋ.” Ma hale ba hi habobo badêŋ abôlêk. Ma tale te halaŋ.

⁶⁹Ma avi ku atu hayê Pita hathak loŋbô ma hanaŋ hadêŋ anyô takatu ba imiŋ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu iniŋ anyô te.” ⁷⁰Ma doŋtom yani hanaŋ hathak loŋbô, “Mi.”

Vêm ma nê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ hadêŋ Pita hathak loŋbô, “Avanônŋ biŋ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêŋ anyô te.”

⁷¹Ma doŋtom Pita hanaŋ nena, “Ya miŋ yahananaŋ abô avanônŋ ami, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêv vovaŋ êndêŋ ya. Yahalam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba yahananaŋ nena yahathônŋ ôpêntu ba onaŋ abô hathak paliŋ.”

⁷²Ketheŋ oyaŋ ma tale halaŋ bôlônŋ yaŋ, êŋ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Tale miŋ halaŋ bôlônŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlônŋ lô nena hôthônŋ ya paliŋ.” Êŋ ma Pita hakôm ba halaŋ kambom.

Ewa Yisu ba i hadêŋ Pailat

(*Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16*)

15 ^cLôkbôk momaŋiniŋ ma Sanhedlin sapêŋ ethak doŋtom. Thêlô ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma ibutiŋ abô hathak doŋtom vêm ma ekak baŋ luvi lusu ma ewa ba i hadêŋ Pailat.

²Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ aêntêk, “O ma avômalô Israeŋ iniŋ kiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

³Ma nê bêŋbêŋ êbôk da ibi Yisu liŋkupik hathak abô lomaloma. ⁴Ma Pailat hanaŋ hadêŋ Yisu hathak loŋbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

⁵^dMa doŋtom Yisu bônônŋ iyom. Ba intu Pailat hasonŋ kambom.

⁶Waklavônŋ Hale ba Hi nômbêŋ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônŋ te anêŋ athêŋ ek Pailat nêv vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêŋ vê. ⁷Sondabêŋ êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ nena Balabas hamô koladônŋ. Yani hamô koladônŋ haviŋ nê takatu ba thêlô ik vovak hadêŋ Lom ba ik anyô doho vônô. ⁸Êŋ ma avômalô i hadêŋ Pailat ma elam ek nêv anyô koladônŋ te vê êtôm hathak hadum lôbôlônŋ.

⁹Ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Israeŋ unim kiŋ êntêk e?” ¹⁰Pailat hayala nena nê bêŋbêŋ êbôk da leŋiŋdaŋ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaŋ aêŋ.

^b14:64 Wkp 24:16; Jon 19:7 ^c15:1 Luk 22:66 ^d15:5 Ais 53:7; Mak 14:61

¹¹eMa doɲtom nê bêt̃bêt̃ êbôk da ik avômalô kapôlônɲij liɲ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonɲ Yisu loɲ.

¹²Ma Pailat hanaɲ hik thêlô liɲ hathak loɲbô nena, “Yandum malê êndênɲ ôpatu ba môlô olam nena Israeɲ inij kiɲ?”

¹³Ma sapêɲ elam nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁴Ma Pailat hanaɲ, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma doɲtom thêlô elam lôklala hathak loɲbô nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁵Ma Pailat lahaviɲ nêɲ leɲiɲmavi êndênɲ avômalô nômbênɲ atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanaɲ ek nebali Yisu esak yak lôkmaɲɲij vêɲ ma hatak halôk nê vovak baheɲiɲ ek nijik vônô esak a.

Ŋê vovak enaɲ abôma hathak Yisu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶Vêɲ ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêɲ unyak badênɲ kapô. Ma elam nê vovak sapêɲ ba êlêɲ ethak doɲtom. ¹⁷Ma ewa kiɲ anêɲ kwêɲ thalaleɲ daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmaɲɲij atu ba epesaɲ hatôm kiɲ inij kuluɲ ma ik halôk wakadôk. ¹⁸Ma iviyô ma êv baheɲ hathak leɲ ma enaɲ, “Waklêvônɲ mavi, avômalô Israeɲ inij kiɲ!” ¹⁹Ma ik wakadôk hathak alokwaɲ te lôbôlônɲ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêɲ ma elek veɲiɲdônɲ lêlô hadênɲ yani lôk êbô anêɲ athêɲ. ²⁰Ma enaɲ abôma hathak yani vêɲ ma ibi kwêɲ thalaleɲ atu thô ma ik yanida anêɲ kwêɲ daim hathak loɲbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹fMa anyô te anêɲ athêɲ nena Saimon anêɲ Sailini halêɲ anêɲ buyaɲ ba hadum ek ni Jerusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus inij lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôviɲ ek enja Yisu anêɲ alovalaɲaɲsiɲ. ²²Êɲ ma ewa Yisu ba i loɲ te anêɲ athêɲ nena Golgota. Athêɲ êɲ anêɲ ôdônɲ nena Loɲ Leɲkadôk Lokwaɲ. ²³Ma ewa waiɲ ba eyelaɲ haviɲ alokwaɲ te anêɲ thôk ba êv hadênɲ yani ek inum ek etauviɲ vovaɲ. Ma doɲtom hadô. ²⁴gÊɲ ma thêlô ik yani loɲ hathak a. Vêɲ ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêɲ kwêɲ lo sôp.

²⁵Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loɲ hathak a. ²⁶Alovalaɲaɲsiɲ anêɲ vuliɲ ma eto abô atu ba enaɲ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIJ KIɲ

²⁷⁻²⁸hMa êthôkwêɲ anyô vani lokwaɲju haviɲ. Êthôkwêɲ yaɲ hamiɲ Yisu baɲ vianônɲ, ma yaɲ hamiɲ baɲ vikeɲ.[§] ²⁹iMa avômalô takatu ba elom loɲôndê êɲ ba i ibi abôma hathak yani lôk itu-tuniɲ leɲiɲkadôk ba enaɲ, “Ai! O atu ba honaɲ nena tem undiniɲ Wapômbênɲ anêɲ unyak matherɲ ma ondav esak loɲbô êtôm wak lô iyom e?” ³⁰Êɲ ma oda nêɲ oda bulubiɲ ba otak alovalaɲaɲsiɲ ma ôlêɲ pik!”

³¹Ma nê bêt̃bêt̃ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuɲ enaɲ abôma haviɲ. Ba enaɲ hadênɲ i nena, “Ŋngô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiɲ, ma doɲtom miɲ hatôm nêɲ yanida bulubiɲ ami eka?” ³²Yani ma Mesia, Israeɲ inij kiɲ e? Êɲ

§15:27-28 Ŋê lôkawk vi enaɲ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaɲ. Abô êɲ ma aêntêk: Aêɲ ba Wapômbênɲ anêɲ abô bute hik anônɲ. Abô êɲ hanaɲ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.”

e15:11 Ap 3:13-14 f15:21 Lom 16:13 g15:24 Sng 22:18

h15:27-28 Ais 53:12 i15:29 Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58

ma etak alovalanjaŋsiŋ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimbiŋ!” Ma anyô ju atu ba imiŋ alovalanjaŋsiŋ haviŋ yani enaŋ abôma haviŋ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³Waklêvônŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik sapêŋ vôn ba hêk aleba hayô 3 kilok. ³⁴JMa 3 kilok ma Yisu halam lôklala aên-têk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ anêŋ ôdôn nena, “Yenaŋ Wapômbêŋ, yenaŋ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?”

³⁵Ma avômalô vi atu ba imiŋ loŋ êŋ elarô abô êŋ ma enaŋ, “Odaŋô, yani halam Elia.”

³⁶kMa anyô te hi bôlônŋ doŋtom ma hawa kapôk ba hasoŋ halôk waiŋ maniŋ. Ma hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba hêv hadêŋ Yisu ek inum. Ma ôpêŋ hanaŋ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê ênjêk alovalanjaŋsiŋ la?”

³⁷Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

³⁸Ma sôp bêŋ atu ba hamiŋ unyak mathêŋ ek hayaŋ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliŋ ba hayô vibinŋ. ³⁹Ma anyô vovak laik atu ba hamiŋ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êŋ ma hanaŋ, “Avanônŋ biŋ, ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ anônŋ.”

⁴⁰lAvi doho imiŋ daim dokte ba êyê imiŋ. Thêlô êŋ te ma Malia anêŋ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniŋ talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêŋ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêŋ anônŋ êmô haviŋ ba iviŋ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴²Wak ik Yisu vônô, êŋ ma waklavônŋ avômalô ethak êpôpêk iniŋ nômkama ek Sabat. Ma wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ bôlônŋ ma tem Sabat. ⁴³Ba intu wak hamiŋ denaŋ ma Josep anêŋ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniŋ anyô bêŋ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak atu tem êlêm. Ma miŋ hakô ami ma hi hadêŋ Pailat ma hanaŋ ek enja Yisu anêŋ kupik. ⁴⁴Ma Pailat halarô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoŋ kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hanaŋ hik ôpêŋ liŋ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵Ma halarô anyô vovak laik anêŋ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêŋ kupik. ⁴⁶Êŋ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liŋkupik vê hêk alovalanjaŋsiŋ ma havuliv siŋ hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyaŋ atu ba elav ek nedav ŋê ŋama êndôk. Ma habubi valu bêŋ te ek hik siô abôlêk siŋ hathak. ⁴⁷Malia anêŋ Magadala lôk Malia, Josep anêŋ talêbô, imiŋ ma êyê loŋ atu ba etak Yisu anêŋ kupik hêk.

Yisu haviyô hathak loŋbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

16 Sabat hale ba hi ma Malia anêŋ Magadala lôk Malia, Jems anêŋ talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ²Ma sonda êŋ anêŋ wak te môŋ anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô iviyô ba i siô. ³Ma enaŋ hadêŋ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴Êyô siô ma êyê nena valu bêŋ atu ma lêk ibubi hi hamô daŋ. ⁵Thêlô ibitak êyô valu abyaŋ kapô ma êyê anyô muk lôk

kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahen vianônj. Thêlô êyê ma esoṅ kambom.

⁶Ma doṅtom ôpênj hanaṅ, “Miṅ nosoṅ ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêṅ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miṅ hêk loṅ êntêk ami. Ôṅgô loṅ atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷Ma unu nonaṅ êndênj anêṅ ṅê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô loṅ êṅ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanaṅ yôv hadênj môlô.’”

⁸Ma avi takênj êkô ba elowaliṅ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiṅ ba i. Thêlô êkô ba bônônj iyom ma miṅ enaṅ abô êṅ hadênj anyôla ami.

**[Malia anêṅ Magadala lôk
Yisu anêṅ ṅê ku êyê yani****

*(Mat 28:9-20; Luk
24:13-49; Jon 20:11-23)*

⁹Yisu haviyô hadênj sonda te anêṅ wak te môṅ. Ma hik i thô môṅ hadênj Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ṅgôk bahenji ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰Êṅ ma Malia hi hanaṅ hadênj ṅê takatu ba bôk evenj haviṅ yani. Iṅê takênj leṅṅmalaiṅ ba elañ êmô. ¹¹Ma elañô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doṅtom miṅ êvhaviṅ abô êṅ ami.

¹²Havenj yam ma Yisu anêṅ ṅê ku ju etak malak bêṅ ba i loṅ yaṅ. Ma Yisu habitak yaṅda ba hik i thô hadênj thai. ¹³Ma ele i enaṅ abô êṅ hadênj ṅê ku vi, ma doṅtom miṅ êvhaviṅ iniṅ abô ami.

¹⁴NYôv ma Yisu anêṅ ṅê ku laumiṅ ba lahavute eyañ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathañ thêlô hathak iniṅ kapôlônj thekthek ba miṅ êvhaviṅ ṅê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniṅ abô ami.

¹⁵Êṅ ma Yisu hanaṅ hadênj thêlô, “Unu êtôm pik sapênj ma nonaṅ Abô Mavi atu ba hathak ya bêṅ êndênj avômalô sapênj. ¹⁶Pṅê takatu ba êvhaviṅ ba ithik ṅañ ma tem Wapômbênj nêm i bulubiṅ. Ma ṅê takatu ba miṅ êvhaviṅ ami, ma tem nêpôm Wapômbênj anêṅ abô atu nena ini nêndôk loṅ atum. ¹⁷Wapômbênj tem etak lavôṅṅṅ loma-loma êndôk ṅê êvhaviṅ bahenjiṅ aêntêk. Esak yenaṅ athênj, ma tem nênenj ṅgôk vê lôk nenaṅ abô masôm lukmuk. ¹⁸Ma nebalonj umya kambom êmô bahenjiṅ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doṅtom tem nênenj mavi. Ma netak bahenjiṅ êyôṅgêk ṅê lôk lijiṅ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbênj hawa Yisu

(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹Anyô Bêṅ Yisu hanaṅ abô haviṅ thêlô yôv ma ewa yani hathak leṅ ba hi hamô Wapômbênj baṅ vianônj. ²⁰Vêm ma anêṅ ṅê ku i enaṅ Abô Mavi êṅ havenj loṅ sapênj. Ma Anyô Bêṅ hadum ku haviṅ thêlô ba hik iniṅ abô loṅ hathak lavôṅṅṅ takatu ba idum.]

**16:8 Iṅê lôkauk bêṅ anônj leṅṅhabi nena abô êṅ ma Mak da miṅ hato ami, ma anyôla hato havenj yam.

^m16:7 Mat 26:32; Mak 14:28 ⁿ16:14 1Ko 15:5 ^o16:15 Ap 1:8

^p16:16 Ap 2:38 ^q16:17 Ap 2:4; 8:7 ^r16:18 Luk 10:19; Ap 28:3-6

^s16:19 Ap 1:9-11; 2:33-34 ^t16:20 Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba

Luk

hato

Abô mônj

Luk hatô kopya êntêk. Yani ma anyô loj buyañ ma miñ Israèl te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêñ anyô môlô. Yanida ma miñ hayê Yisu ami, ma doñtom hanañ abô haviñ nê nômbêñ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleñiñ.

Yani hatô kopya êntêk hadêñ anyô bêñ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miñ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveñ ami. Ba intu Luk hawasa bêñ anôñ. Luk lahaviñ Tiapilus eyala abô avanôñ esak malêla takatu ba Yisu hanañ ba hadum. Ba intu hatô hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavônñ hathak leñ ba hi. Aêñ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miñ halêm ek nêm nê Israèl iyom bulubiñ ami. Mi, halêm ek nêm nê Israèl lôk nê loj buyañ bulubiñ imbiñ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ” bêñ anôñ.

Hato kopya êntêk hadêñ 60 mena 70 AD la. Ma haveñ yam ma hatô kopya Aposel haviñ.

Abô mônj

1 ¹Anyô bêñ Tiapilus, avômalô bêñ anôñ eto kopya hathak nôm takatu ba bôk hik anôñ hêk yêlô malêvônñ. ²Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbêñ anêñ nê ku ek enañ abô hadêñ avômalô. ³Aêñ ba yaleñmavi anôñ ba yahato kopya êntêk hadêñ o hathak nôm takêñ ek malê nena yada yahadum ku bêñ anôñ ek yahanañ hik abô takêñ liñ hathak Yisu anêñ ku sapêñ ek

yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi. ⁴Yahato abô takêñ ek nêm o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôñ.

Añela hayô ek Sekalaia

⁵Sêbôk atu ba Kiñ Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêñ athêñ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviñ nê ôdônñ atu ba iniñ athêñ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêñ Alon anêñ limi haviñ. ⁶Thai êmô thêthônñ mavi hêk Wapômbêñ ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bêñ anêñ abô sapêñ ba iniñ kambom mi. ⁷Ma doñtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸Wak te ma ôdônñ Abiya iniñ waklavônñ nindum ku êmô unyak matheñ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ. ⁹Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêñ anêñ unyak matheñ ba ni ek êmbôk kamunñ ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anêñ athêñ habitak ba yani hi Wapômbêñ anêñ unyak ek êmbôk da. ¹⁰Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêñ anôñ imiñ unyak viyaiñ ba eteñ mek imiñ.

¹¹Êñ ma Anyô Bêñ anêñ añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loj êbôk da ôv mavi anêñ loj vianôñ. ¹²Sekalaia hayê añela, êñ ma hasoñ ba hakô kambom. ¹³Ma doñtom añela hanañ, “Sekalaia, miñ ôkô ami. Anêm mek ma Wapômbêñ halañô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêñ athêñ nena Jon. ¹⁴Ma tem lemmavi bêñ anôñ. Amena êñ habitak ma avômalô bêñ anôñ tem leñimavi ¹⁵wek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ imiñ Anyô Bêñ ma. Yani miñ hatôm inum yak waiñ lôk njanñ maniñ vi ami. Hamiñ

talêbô la denaŋ ma tem Lovak Matheŋ êmbôlô yani kapô siŋ. ¹⁶Ma tem endom avômalô Israël bêŋ anôŋ ba ini êndêŋ Anyô Bêŋ, thêlônij Wapômbêŋ. ¹⁷^xMa yani tem êmôŋ ek Anyô Bêŋ ma anêŋ lôklokwaŋ lôk ku lo loŋ ma tem êtôm Elia anêŋ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlônij doŋtom. Lôk indum nê leŋôndôn kôtôn leŋôndôn ekyav ek nedaŋô nê thêthôn inij auk mavi. Ma yani tem indum aêŋ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ êyô.”

¹⁸Ma Sekalaia hanaŋ hadêŋ aŋela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmimbiŋ abô êŋ aisê?”

¹⁹^yMa doŋtom aŋela hanaŋ viyan nena, “Ya Gebliel, ba yahamiŋ Wapômbêŋ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ abô mavi êntêk êndêŋ o. ²⁰Yôv ma ondaŋô, miŋ hôêvhaŋij yenaŋ abô ami. Aêŋ ba vem-bôlêk tem putup ba miŋ hatôm onaŋ abô ami endeba yenaŋ abô êntêk injik anôŋ êtôm waklavôn atu ba Wapômbêŋ hanaŋ am.”

²¹Avômalô eyabiŋ Sekalaia aleba mi ma leŋiŋhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak matheŋ kapô am?

²²Ma Sekalaia hale yaiŋ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baŋ iyom ma miŋ hanaŋ abô ami. Aêŋ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêŋ te hêk unyak matheŋ kapô.

²³Sekalaia hadum anêŋ ku yôv ma yani havôhi anêŋ unyak. ²⁴Haveŋ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabeŋ. Ma havuŋ i hatôm ayôn baheŋvi. ²⁵Ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ lamavi ba hadum nôm êŋ ek ya ba hêv yenaŋ mama vê hêk avômalô maleŋij.”

Aŋela hayô ek Malia

²⁶Elisabet hasabeŋ hatôm ayôn baheŋvi ba lahavute, ma Wapômbêŋ hêv aŋela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷^zYani hi hadêŋ avi muk te anêŋ athêŋ nena Malia. Malia anêŋ avômalô bôk epesaŋ abô yôv ek nendom yani êndêŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Josep. Josep ma Kiŋ Devit anêŋ lim. ²⁸Aŋela hi hadêŋ Malia ma hanaŋ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bêŋ hêv lamavi anôŋ hadêŋ o ba hamô haviŋ o.”

²⁹Ma Malia halaŋô abô êŋ ma hasoŋ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰Ma doŋtom aŋela hanaŋ hadêŋ yani, “Malia, miŋ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêŋ anêŋ lamavi. ³¹^aOndaŋô, tem osabeŋ ba onja okna te ba ondam anêŋ athêŋ nena Yisu. ³²^bYani ma tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêŋ Leŋ anêŋ Nakaduŋ. Ma tem Anyô Bêŋ Wapômbêŋ nêŋ lim Devit anêŋ ku kiŋ êndêŋ yani. ³³Ma tem êmô êtôm Jekop anêŋ avômalô inij kiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma anêŋ ku eyabiŋ anêŋ avômalô hatôm nêŋ yak ami ma mi anôŋ.”

³⁴Ma Malia hanaŋ hadêŋ aŋela aêntêk, “Nôm êŋ tem imbitak aisê am? Miŋ bôk yahêk haviŋ anyô te ami.”

³⁵Ma aŋela hanaŋ nena, “Lovak Matheŋ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêŋ Leŋ anêŋ lôklokwaŋ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matheŋ ba nendam nena Wapômbêŋ Anêŋ Nakaduŋ. ³⁶Ondaŋô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôŋna ba elam yani nena avi yamu, ma doŋtom lêk hasabeŋ ba anêŋ ayôn baheŋvi ba lahavute ba tem embathu amena te.

^x1:17 Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 ^y1:19 Dan 8:16; 9:21

^z1:27 Mat 1:16,18 ^a1:31 Ais 7:14; Mat 1:21-23

^b1:32 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

³⁷ cNômlate miñ malaiñ ek Wapômbên indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanañ, “Ya ma Anyô Bêñ anêñ avi ku. Ba indum êndêñ ya êtôm intu honañ.” Êñ ma ajeña hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêñ loñ ma hi ketheñ ba hayô malak te atu ba hêk loñ dumlolê anêñ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêñ unyak kapô ma hanañ wاكلêvônñ mavi hadêñ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halarô anêñ abô ma amena hapundik hamiñ yani la kapô ba Lovak Matherñ havôlô yani kapô siñ. ⁴² Êñ ma Elisabet dalam kaêk lôk lamavi ba hanañ, “Wapômbên hêv lamavi bêñ anôn hadêñ o hamôn ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêñ o imbiñ amena intu ba hamiñ o kapôlôm. ⁴³ Ma dorñtom ya avi alê te ba yenañ Anyô Bêñ anêñ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴ Ondañô, yahalañô anêm wاكلêvônñ, êñ ma amena êntêk hamiñ yalensoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holañô Wapômbên anêñ abô ba hôêvhaviñ nena tem indum aên. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêñ yey

⁴⁶ dMa Malia hanañ, “Yakapôlônñ habô Anyô Bêñ anêñ athên, ⁴⁷ ma yadahôlônñ lamavi hadêñ Wapômbên atu ba hêv ya bulubiñ ⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêñ avi oyañ atu ba hadum anêñ ku. Avômalô sapên tem nenañ nena Wapômbên hêv lamavi hadêñ ya hatôm wak nômbên intu sapên ⁴⁹ ek malê nena Wapômbên Lôklokwañ Anôn hadum nômbên ek ya. Ma anêñ athên ida ênjêk matherñ.

⁵⁰ eYani hathak hêv kapô hadêñ nê takatu ba elañô anêñ abô hadêñ sêbôk ma êntêk ma embenñ yam imbiñ.

⁵¹ fYani hadum ku bêñbênñ hathak yani anêñ lôklokwañ.

Ma hathak havalon avômalô takatu ba êbôï ma habi i hi.

⁵² gMa hathak hamô nê bêñbênñ iniñ lôklokwañ lu.

Ma hêv athên bêñ hadêñ nê athên mi.

⁵³ hMa hathak havakônñ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôm mavi anôn ba leñijviyak.

Ma dorñtom nê lôk nômkama bêñ, ma hathak hêv i vê ba i oyañ.

⁵⁴⁻⁵⁵ iMa yani hathak hêv anêñ avômalô ku Israel sa,

ma lahabi anêñ abô atu ba bôk havak haviñ Ablaham lôk anêñ limi sapên nena tem laimbi i ba nêm i sa wak nômbênñ intu sapên.”

⁵⁶ Êñ ma Malia hamô haviñ Elisabet hatôm ayôn lô vêm ma halehi anêñ loñ hathak lonbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ñañ

⁵⁷ Ma Elisabet anêñ waklavônñ embathu hayô ba havathu okna te. ⁵⁸ Êñ ma Elisabet anêñ thalalenñ lôk anêñ avômalô elañô nena Anyô Bêñ hêv kapô bêñ hadêñ yani ba intu êbôï lôk leñijmavi anôn.

⁵⁹ jMa amena êñ hamô hatôm wak bahenñvi ba lahavulô, ma anêñ avômalô êlêm ek neñgothe anêñ kupik. Ma leñijhaviñ nênêm lambô Sekalaia da anêñ athên êndêñ okna êñ. ⁶⁰ Ma dorñtom talêbô hanañ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

⁶¹ Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, “Libumi la miñ bôk ewa athênñ Jon ami.”

^c1:37 Stt 18:14 ^d1:46 1Sml 2:1-10 ^e1:50 Sng 103:13,17

^f1:51 2Sml 22:28 ^g1:52 Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 ^h1:53 Sng 34:10

ⁱ1:54-55 Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 ^j1:59 Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

⁶²Êj ma thêlô enaj hik lambô lij hathak bahenij nena nendam anêj athêj aisê? ⁶³Aêj ba hanañ hathak bañ nena neja aselen te êlêm. Ma hato nena, “Okna êj anêj athêj ma Jon.” Ma thêlô sapêj êyê athêj êj ba eson kambom. ⁶⁴Ma kethen oyan ma Sekalaia hanañ abô hathak lojô ba habô Wapômbên anêj athêj. ⁶⁵Ma avômalô malak êj êyê nôm êj ba êkô kambom. Ma abô êj hi haveñ Judia iniñ loj takatu ba hamô dumlolê sapêj. ⁶⁶Ma thêlô enaj hadên i nena, “Anyô Bêj anêj lôklokwan hamô haviñ amena êntêk ba emben yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêj yej

⁶⁷Yôv ma Lovak Matheñ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanañ abô plopet aêntêk,

⁶⁸^k“Anyô Bêj, Israel iniñ Wapômbên, lêk halêm ek nê m anêj avômalô vê ênjêk iniñ malaij. Ba intu nanêm athêj bêtj êndên yani.

⁶⁹^lYani hêv Anyô Lôklokwan te habitak anêj anyô ku Devit anêj thalalen ek nê m alalô bulubiñ.

⁷⁰Yani hadum aên hatôm sêbôk ba hanañ hadên anêj plopet matheñ ba enaj nena

⁷¹^mtem Wapômbên nê m alalô bulubiñ ênjêk nê vovak lôk nê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷²ⁿAêj ba yani hêv kapô ek alalôaniñ bumalô lôk lahabi anêj tabô matheñ.

⁷³^oAbô atu ba yani bôk havak bal-abun haviñ alalôaniñ kamik Ablaham nena

⁷⁴tem nê m alalô bulubiñ ênjêk nê vovak iniñ lôklokwan ek alalô nandum anêj ku ma miñ nakô ami

⁷⁵Pek namô matheñ lôk thêthôn ênjêk Wapômbên ma êtôm wak nômbên intu sapêj.

⁷⁶^qAêj ba, yenañ okna, tem ômôn ek ôpôpêk Anyô Bêj anêj lojôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbên Leñ anêj plopet.

⁷⁷^rLôk ôndôn anêj avômalô ek neyala nena Wapômbên tem nê m i bulubiñ esak hêv iniñ kambom vê.

⁷⁸^sAlalôaniñ Wapômbên lahiki bêtj anôn ba intu hêv kapô ba tem indum nô m êj lôk nê m anêj wak êlêm anêj leñ

⁷⁹ek nê m deda êndên avômalô takatu ba bôk ema ba êmô momaniniñ bêtj kapô. Lôk anêj deda êj tem nê m alalô sa ek namben lojôndê labali mavi.”

⁸⁰Ma Jon halumbak bêtj ma habitak lôklokwan hathak hêvhaviñ. Êj ma hi hamô loj thiliv ba hayabiñ anêj waklavôn êlêm yaiñ ek indum anêj ku ênjêk avômalô Israel maleñij.

Malia havathu Yisu

(Mat 1:18-25)

2 Waklavôn êj ma Sisa Ogastus havak abô majañ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabiñ i iniñ athêj.

²Wak êj ma môñ anôn ek gavman hawa avômalô iniñ athêj. Ma Kulinus ma hamô hatôm plovin Silia iniñ gavman bêtj. ³Êj ma avômalô sapêj i iniñ malak ôdôn nenanena ek neja iniñ athêj. ⁴Josep habitak anêj Kirj Devit anêj thalalen. Ba intu hatak Nasalet anêj Galili ma hi Devit anêj malak ôdôn Betlehem anêj Judia. ⁵Yani hi haviñ Malia ek neto thainij athêj. Avi êj bôk epesañ anêj abô yôv ek nendom êndên Josep. Ma wak êj ma Malia hasabenj.

^k1:68 Sng 72:18 ^l1:69 Sng 18:2 ^m1:71 Sng 106:10

ⁿ1:72 Stt 17:7; Sng 105:8-9 ^o1:73 Stt 22:16-17 ^p1:75 Tit 2:12-14

^q1:76 Ais 40:3 ^r1:77 Jer 31:34 ^s1:78 Ais 60:1-2

⁶ Êmô Betlehem denaŋ ma Malia anêŋ waklavônŋ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Angela hayô ek nê eyabiŋ bok

⁸ Ma nê eyabiŋ boksipsip doho êmô loŋ êŋ viyaiŋ ba eyabiŋ iniŋ bok hadêŋ bôlôvônŋ. ⁹ Ma Anyô Bêŋ anêŋ angela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doŋtom angela hanaŋ nena, “Miŋ nôkô ami. Odaŋô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anônŋ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêŋ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nê mômô bulubiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ, Mesia^{††} atu ba Wapômbêŋ bôk hatak ek nê anêŋ avômalô bulubiŋ. ¹² Môlô tem ôŋgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum. Nôm êŋ ma hatôm lavônŋŋ ek môlô ôŋgô.”

¹³ Angela hanaŋ yôv ma ketheŋ oyaŋ ma angela bêŋ anônŋ anêŋ leŋ êlêm iviŋ yani. Ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ aêntêk,

¹⁴ “Nômbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋbum.

Ma pik ma anêŋ labali êmô imbiŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak.”

Nê eyabiŋ bok i êyê Yisu

¹⁵ Angela etak thêlô ba i malak leŋ ma nê eyabiŋ bok enaŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êŋ ma thêlô i ketheŋ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmaŋkao iniŋ kabum. ¹⁷ Thêlô êyê yôv ma enaŋ abô takatu ba angela hanaŋ hadêŋ i hathak amena êŋ. ¹⁸ Ma avômalô elañô nê eyabiŋ bok iniŋ abô êŋ ba esonŋ kambom. ¹⁹ “Ma Malia lahabi abô takêŋ ba havalonŋ loŋ hêk kapô. ²⁰ Ma nê eyabiŋ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêŋ lôk leŋiŋmavi anônŋ hadêŋ Wapômbêŋ hathak nô môm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba angela hanaŋ hadêŋ i.

Elam Yisu anêŋ athêŋ

²¹ ^vWak baheŋvi ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êŋ anêŋ kupik ba elam anêŋ athêŋ nena Yisu. Athêŋ êŋ ma Malia miŋ hasabeŋ ami denaŋ ma angela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

²² ^wJosep lo Malia iniŋ waklavônŋ nimbitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma hayô hatôm balabuŋ atu ba Mose bôk hatô. Êŋ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nê nê êndêŋ Anyô Bêŋ ²³ ^xhatôm anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ yôv nena, “Nônêm anyô môŋ sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ.” ²⁴ ^yLôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵ Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêŋ athêŋ nena Simeon. Yani ma anyô thêthônŋ ba hasopa abô balabuŋ dedaŋ mavi. Yani hayabiŋ Mesia atu ba tem nê môm Islael thêvô. Ma Lovak Matheŋ hamô haviŋ Simeon. ²⁶ Ma Lovak Matheŋ bôk hanaŋ hadêŋ yani yôv nena tem miŋ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêŋ anêŋ Mesia vêmam. ²⁷ Ma

^{††}2:11 Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêŋ ôdônŋ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nê avômalô bulubiŋ.”

^t2:14 Luk 19:38 ^u2:19 Luk 2:51 ^v2:21 Luk 1:31 ^w2:22 Wkp 12:1-8

^x2:23 Kis 13:2 ^y2:24 Wkp 12:8

Lovak Mathej halom yani ba hi Wapômbên anêj unyak mathej. Yani hamô denaŋ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabuŋ. ²⁸Ma Simeon hasip okna hamô baŋ ma habô Wapômbên ba hanaŋ aêntêk,

²⁹“Anyô Bêj Wapômbên, ya anêm anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yaleŋmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviŋ ya.

³⁰“Lêk yamaleŋ hayê nôm atu ba hôêv ek nêm yêlô bulubiŋ.

³¹Hôpôpêk nôm êj hêk avômalô sapêj maleŋj.

³²“Nôm êj ma hatôm deda ek avômalô loŋ buyaŋ nêgê, ma tem nêm athêj lôkmaŋgiŋ êndêj anêm avômalô Israeŋ.”

³³Yisu anêj lambô lo talêbô elajô Simeon anêj abô atu ba hanaŋ hathak okna êj ba esoj kambom. ³⁴“Êj ma Simeon hêv mek hadêj thêlô ma hanaŋ hadêj Malia aêntêk, “Wapômbên hatak okna êntêk ek indum avômalô Israeŋ bêj anôj nênem yak ma bêj anôj nimbiyô nimiŋ. Yani tem êmô êtôm Wapômbên anêj lavôŋj te ma doŋtom avômalô bêj anôj tem miŋ nênemimbiŋ yani ami. ³⁵Êj ma avômalô bêj anôj iniŋ auk loŋ kapô tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma tem kapôlôm indij o êtôm biŋ vovak hadabêj bimdaluk kisi.”

³⁶Ma plopet avi te hamô haviŋ ba anêj athêj nena Ana. Yani ma Paniel anêj nalavi ba habitak anêj Asel anêj ôdôj. Yani bôk avôdôj na ba anêj sondabên hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviŋ yamalô hatôm sondabên baherjvi ba lahavuju. ³⁷Vêm ma yamalô hama ma yani hamô

hatôm avi tôp sondabên bêj anôj. Wak lo bôlôvôj ma miŋ hatak unyak mathej ami, ma hathak hatak nôm ek nêm yej lo etej mek. ³⁸Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êj hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêj Wapômbên. Ma hanaŋ abô hathak okna êj hadêj avômalô takatu ba êmô ek eyabiŋ waklavôj atu ba Wapômbên nêm avômalô Israeŋ vê ênjêk iniŋ malaiŋ.

³⁹“Josep lo Malia idum nômkama sapêj hatôm atu ba Anyô Bêj anêj balabuŋ hanaŋ vêm ma ele i iniŋ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaŋ. Ma anêj auk mavi bêj anôj. Ma Wapômbên anêj wapôm hamô haviŋ yani.

Yisu hamô unyak mathej kapô

⁴¹“Sondabên nômbên intu ma Yisu anêj talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôj anêj athêj nena Hale ba Hi.”^{‡‡}

⁴²Ma Yisu anêj sondabên hatôm laumiŋ ba lahavuju, ma thêlô idum aêj ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôj êj. ⁴³Waklavôj bêj êj hale halôk ma thêlô ele i iniŋ loŋ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaŋ. Ma talêbô lo lambô êthôj ba i. ⁴⁴Ma esoj nena lêk haviŋ anêj avômalô vi ba hi la. Ba even wak daluk te vêm ma êyê mi, êj ma i êbôlêm yani havej iniŋ avômalô malêvôj. ⁴⁵Ma doŋtom miŋ êpôm ami, êj ma êvôi Jelusalem hathak loŋbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathej kapô. Yani hamô haviŋ kêdôjwaga doho ba halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ hik thêlô liŋ. ⁴⁷Avômalô takatu ba elajô anêj abô lôk anêj auk bêj ma esoj kambom.

^{‡‡}2:41 Sêbôk ma Wapômbên anêj ajela ik Ijip iniŋ apenena môj vônô. Ma hayô Israeŋ ma hayê thalaleŋ hamô iniŋ unyak abôlêk, êj ma hale ba hi ba miŋ hik Israeŋ te vônô ami.

[‡]2:30 Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 ^a2:32 Ais 42:6; 49:6; 52:10 ^b2:34 Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 ^c2:39 Mat 2:23 ^d2:41 Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8

⁴⁸Êñ ma lambô lo talêbô êyê yani ba esoñ kambom haviñ. Ma talêbô hanañ, “Yenañ okna, hudum malê aêñ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anêñ unyak ami e?”
⁵⁰Ma doñtom êthôn anêñ abô êñ anêñ ôdôn paliñ.

⁵¹eYôv ma hi haviñ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halañô iniñ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonj abô takêñ loñ hêk kapô. ⁵²fYisu habitak bêñ ma anêñ auk mavi anôn. Ma Wapômbêñ lôk avômalô leñimavi hathak yani.

Jon anyô hathik ñañ hanañ Wapômbêñ anêñ abô

(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

3 Hadêñ sondabêñ laumiñ ba labaherñvi atu ba kiñ Sisa Taibelias hayabiñ Lom, ma Pontius Pailat hayabiñ Judia, ma Helot hayabiñ Galili, ma yañ molok Pilip hayabiñ Itulia lo Takonitis, ma Lisianas hayabiñ Abilene, ²ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêñ êbôk da. Hadêñ wak êñ ma Sekalaia nakaduñ Jon hamô loñ thiliv, ma Wapômbêñ hêv anêñ abô hadêñ yani. ³gÊñ ma Jon hi haveñ loñ takatu ba hamô habobo ñañ Jolodañ ma hanañ ek avômalô nede kapôlônjiñ liliñ ba nisik ñañ ek Wapômbêñ nêñ iniñ kambom vê. ⁴Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêñ kapyana, “Kaek te halam haveñ loñ thiliv nena, ‘Nôpôpêk loñondê ek Anyô Bêñ êlêm, ma nopesañ ba imbitak thêthôn ek yani. ⁵Nusivuñ kolosoñ sapêñ siñ ma node dumlolê sapêñ pesa ba imbitak kalôn mavi. Ma nopesañ loñondê lokbañ ba imbitak thêthôn,

ma loñondê kekela ma nopesañ ba imbitak thêthê mavi.

⁶Ma avômalô pik sapêñ tem nêgê Wapômbêñ anêñ kobom atu ba hêv avômalô bulubiñ.” *Aisaia 40:3-5*

⁷hAvômalô bêñ anôn i hadêñ Jon ek isik thêlô ma hanañ hadêñ i, “Môlô ma umya kambom anêñ nali ba osoñ nena tem yasik môlô ek nôsôv êñjêk Wapômbêñ anêñ lamaniñ e? Mi anôn! ⁸iMa nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliñ. Ma miñ lemimimbi auk takatu ba nonañ êndêñ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôn.’ Mi, yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ hatôm enja valu takêntêk ba epesañ Ablaham anêñ limi esak. ⁹jKisiñ lêk hamô alokwañ ôdôn yôv ek alokwañ takatu ba miñ hik anôn mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰Ma avômalô nômbêñ atu ba elañô anêñ abô enañ hik yani liñ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹Ma Jon hanañ nena, “Anyô anêñ kwêv ju hamô ma nêñ yañ êndêñ anyô yañ atu ba kwêv mi. Ma anêñ nôñ hamô ma nêñ aêñ iyom.”

¹²kMa ñê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiñ ba enañ hik yani liñ nena, “Kêdônwaga, yêlô nandum malê?”

¹³Ma Jon hanañ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniñ anyô bêñ hanañ iyom ma miñ noja vi oyañ ami.”

¹⁴Ma ñê vovak doho enañ hik yani liñ haviñ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanañ nena, “Miñ o mathalalen êndêñ avômalô ek noja iniñ valuselenj oyañ ami. Lôk miñ osau ñê idum abô ek onja anyô yañ anêñ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêñ vuli ma hatôm môlô.”

^e2:51 Luk 2:19 ^f2:52 1Sml 2:26; Snd 3:4 ^g3:3 Ap 13:24

^h3:7 Mat 12:34; 23:33 ⁱ3:8 Jon 8:33,39 ^j3:9 Mat 7:19 ^k3:12 Luk 7:29

¹⁵ Avômalô Israél ethak êv maleñij ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêñ ma esoñ nena yani ma Mesia la. ¹⁶Îñ ma Jon hanañ hadêñ i nena, “Yahathik môlô hathak ñañ, ma doñtom ôpatu ba tem embeñ ya yam anêñ lôklok-wañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaðnalôk ba intu miñ hatôm yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheñ lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anôñ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanañ abô bêñ anôñ haviñ ek imbi avômalô leñij liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô.

¹⁹ Mvêm ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bêñ Helot hathak anêñ kambom takatu ba hadum ba hanañ te bêñ nena, “Aisê ka howa mamuyañ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak loñbô nena hatak Jon hamô koladôñ.

Jon hathik Yisu

(*Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34*)

²¹ Jon hathik avômalô bêñ anôñ halôk ñañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêm ma Yisu hamiñ ba hateñ mek ma leñ hakyav. ²² Ma Lovak Matheñ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêñ leñ ba hanañ nena, “O ma yenañ okna atu ba yaleñhaviñ videdaũ. Ma yaleñmavi anôñ hathak o.”

²³ OYisu hadum anêñ ku môñ haveñ avômalô maleñij, ma anêñ sondabêñ ma habobo 30. Ma avômalô esoñ nena yani ma Josep nakaduñ. Ma Josep ma Heli nakaduñ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduñ. Matat ma Livai nakaduñ. Livai ma Melki nakaduñ. Melki ma Janai nakaduñ. Janai ma Josep nakaduñ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduñ. Matatias ma Amos nakaduñ. Amos ma Nahum nakaduñ. Nahum ma Esli nakaduñ. Esli ma Nagai nakaduñ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduñ. Mat ma Matatias nakaduñ. Matatias ma Semen nakaduñ. Semen ma Josek nakaduñ. Josek ma Joda nakaduñ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduñ. Joanan ma Lesa nakaduñ. Lesa ma Selubabel nakaduñ. Selubabel ma Sealtiel nakaduñ. Sealtiel ma Neli nakaduñ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduñ. Melki ma Adi nakaduñ. Adi ma Kosam nakaduñ. Kosam ma Elmadam nakaduñ. Elmadam ma El nakaduñ.

²⁹ El ma Josua nakaduñ. Josua ma Eliesel nakaduñ. Eliesel ma Jolim nakaduñ. Jolim ma Matat nakaduñ. Matat ma Livai nakaduñ.

³⁰ Livai ma Simeon nakaduñ. Simeon ma Juda nakaduñ. Juda ma Josep nakaduñ. Josep ma Jonam nakaduñ. Jonam ma Eliakim nakaduñ.

³¹ Eliakim ma Melea nakaduñ. Melea ma Mena nakaduñ. Mena ma Matata nakaduñ. Matata ma Natan nakaduñ. Natan ma Devit nakaduñ.

³² PDevit ma Jesi nakaduñ. Jesi ma Obet nakaduñ. Obet ma Boas nakaduñ.

Boas ma Salmon nakaduḡ.
 Salmon ma Nason nakaduḡ.
³³Nason ma Aminadap nakaduḡ.
 Aminadap ma Atmin nakaduḡ.
 Atmin ma Alni nakaduḡ.
 Alni ma Heslon nakaduḡ.
 Heslon ma Peles nakaduḡ.
 Peles ma Juda nakaduḡ.
³⁴Juda ma Jekop nakaduḡ.
 Jekop ma Aisak nakaduḡ.
 Aisak ma Ablaham nakaduḡ.
 Ablaham ma Tela nakaduḡ.
 Tela ma Naho nakaduḡ.
³⁵Naho ma Seluk nakaduḡ.
 Seluk ma Leu nakaduḡ.
 Leu ma Pelek nakaduḡ.
 Pelek ma Ebel nakaduḡ.
 Ebel ma Sela nakaduḡ.
³⁶^qSela ma Kainan nakaduḡ.
 Kainan ma Alpaksat nakaduḡ.
 Alpaksat ma Sem nakaduḡ.
 Sem ma Noa nakaduḡ.
 Noa ma Lamek nakaduḡ.
³⁷Lamek ma Metusela nakaduḡ.
 Metusela ma Inok nakaduḡ.
 Inok ma Jalet nakaduḡ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduḡ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduḡ.
³⁸^rKenan ma Inos nakaduḡ.
 Inos ma Set nakaduḡ.
 Set ma Adam nakaduḡ.
 Adam ma Wapômbêḡ nakaduḡ.

**Sadaḡ halôk Yisu la
 ek indum kambom**

(*Mat 4:1-11; Mak 1:12-13*)

4 Lovak Matherḡ hadum ku lôklokwan hamô Yisu kapô, êḡ ma hatak ḡaḡ Jolodaḡ hêk. Ma Lovak Matherḡ halom yani ba hi loḡ thiliv. ²Ma hamô loḡ êḡ hatôm wak 40 ek Sadaḡ êndôk yani la

ek indum kambom. Ma miḡ hayaḡ nôḡ ami aleba hama kisi.

³Ma Sadaḡ hanaḡ hadêḡ yani, “Avanôḡ, o Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma onaḡ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴^sMa doḡtom Yisu hanaḡ viyaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ, ‘Anyô miḡ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵Vêm ma Sadaḡ halom Yisu ba hathak dumlolê bêḡ te ba hi daku anêḡ dum. Ketherḡ oyaḡ ma hik pik êntêk anêḡ loḡ lôkliḡyak sapêḡ thô hadêḡ yani. ⁶Ma hanaḡ hadêḡ Yisu, “Tem yanêm loḡ takêḡ iniḡ athêḡ bêḡ lôk iniḡ lôkmaḡḡiḡ sapêḡ êndêḡ o ek oyabiḡ. Nôm takêḡ ma yenaḡ ba yaleḡhaviḡ yanêm êndêḡ opalê, êḡ ma tem yanêm. ⁷Aêḡ ba hôêv yeḡ hadêḡ ya, ma tem yanêm nôḡkama takêntêk sapêḡ êndêḡ o.”

⁸^tMa Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ, ‘Nêm yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ anêm Anyô Bêḡ lôk undum yani iyom anêḡ ku.’”

⁹Yôv ma Sadaḡ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiḡ unyak matheḡ anêḡ vôv. Ma hanaḡ, “Avanôḡ, o ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ek malê nena bôk eto yôv nena,

“Yani tem nêm anêḡ aḡela ek neyabiḡ o mavi ¹¹lôk nisip o ek miḡ hatôm valu la embatho vemkapô ami.”

Kapya Yeḡ 91:11-12

¹²^uMa Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena, ‘Miḡ osaê Wapômbêḡ anêm Anyô Bêḡ ami.’”

¹³^vSadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom takêḡ vêm ma hatak yani ba hi ma hayaḡiḡ wak yaḡ.

Yisu hadum ku mônj daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Hathak Lovak Mathej anêj lôklok-wañ ma Yisu hale hi Galili hathak lojbo. Ma abô hathak yani havej loj takêj sapêj. ¹⁵ Ma hadôj thêlô hamô iniñ unyak yej ba avômalô sapêj ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loj êj intu anêj loj halumbak bêj hamô. Ma Sabat ma hi unyak yej hatôm anêj kobom hathak hadum. Haviyô hamiñ ek esam Wapômbêj anêj abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêj kapya hadêj yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanañ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêj anêj Lovak Mathej hamô haviñ ya

ek malê nena Anyô Bêj hatak ya ek yanañ anêj Abô Mavi êndêj avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanañ bêj êndêj nê takatu ba êmô koladôj ek nede yaiñ

lôk yanañ êndêj nê maleñij pusip ek nêgê tak esak lojbo

ma yanja nê takatu ba anyô vi êv vovan hadêj i vê

¹⁹ ^wlôk yanañ nena lêk ma Anyô Bêj anêj waklavôj hik anêj lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Êj ma hik kapya siñ ma hêv hadêj ôpatu ba hayabiñ kapya ma halôk hamô biñ. Ma avômalô sapêj ititiñ yani. ²¹ Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêj anêj kapya ba olañô intu lêk hik anôj.”

²² ^xMa thêlô sapêj esonj ba enañ nena anêj abô ma mavi anôj. Ma doñtom

enañ, “Yani ma Josep anêj nakaduñ iyom, aêj e?”

²³ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Yahay-ala nena môlô tem nonañ abô loj kapô te êndêj ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alañô nôm takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêj ênjêk anêm malak ôdôj imbiñ.”

²⁴ ^yMa hanañ, “Yanañ avanôj êndêj môlô nena plopet te hi anêj malak ôdôj ma anêj avômalô miñ ethak ewa yani thô ami. ²⁵ ^zYanañ avanôj biñ êndêj môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israèl iniñ avi tôp bêj anôj êmô. Ma Wapômbêj hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêj lô ma wata te haviñ ba bôm bêj habitak loj êj. ²⁶ ^aMa doñtom Wapômbêj miñ hêv Elia ba hi hadêj avi Israèl te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêj avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniñ pik.

²⁷ ^b“Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israèl bêj anôj êpôm palê lepla. Ma doñtom thêlô te miñ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loj buyañ Naiman anêj Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yej elañô abô takêj ba leñijmaniñ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiñ ma êv Yisu vê hêk anêj malak. Ma êmô yani siñ hi hadêj dumlolê atu ba elav iniñ malak hamô anêj dum. Ma êmô siñ hadêj loj kambom te ek nêsô yani pônjêj êndôk. ³⁰ Ma doñtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôj ba havej ba hi.”

Yisu hêv ngôk vê

(Mak 1:21-28)

³¹ Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêj Galili. Ma Sabat ma hadôj avômalô. ³² ^cThêlô elañô anêj abô ba esonj

^w4:19 Ais 58:6 ^x4:22 Luk 3:23; Jon 6:42 ^y4:24 Jon 4:44

^z4:25 1Kinj 17:1,7 ^a4:26 1Kinj 17:8-16 ^b4:27 2Kinj 5:1-14

^c4:32 Mat 7:28-29

kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôk-lokwaḡ bomaḡ.

³³Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴“Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hólêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Matheḡ.”

³⁵Ma doḡtom Yisu hathaḡ ḡḡôk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡôk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ ba ḡḡôk elarô ba ele yaḡ ba i.” ³⁷Ma abô hathak yani hi haveḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

Yisu hadum ḡê lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yaḡavi hapôm lijiḡ vovaḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. ³⁹Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ ma hathaḡ lijiḡ êḡ ma lijiḡ êḡ hatak yani. Ma ketheḡ oyaḡ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ḡê lôk lijiḡ lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baḡ hayô hêk tomtom ma sapêḡ ibitak mavi. ⁴¹^dMa hadum ba ḡḡôk etak avômalô bêḡ anôḡ ba ele yaḡ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ.” ḡḡôk takêḡ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaḡ i ek bônôḡ.

⁴²Lôkbôk momaḡiniḡ ma Yisu hatak loḡ êḡ hêk ma hi loḡ thiliv. Ma avô-

malô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonḡ yani loḡ ek miḡ etak thêlô ba ni loḡ buyaḡ ami. ⁴³Ma doḡtom hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êḡ ba intu yana ek yanaḡ Abô Mavi esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ avômalô malak yaḡ imbiḡ.” ⁴⁴^eÊḡ ma hi Judia iniḡ unyak yeḡ tomtom ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ i.

Yisu hêv ku lukmuk hadêḡ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

5^fWak te ma Yisu hamiḡ kasukthôm Genesalet^f anêḡ daḡ ma avômalô bêḡ anôḡ imiḡ ba elarô Wapômbêḡ anêḡ abô ba ililiḡ yani siḡ hawê haveḡ. ²Ma hayê ḡê ik alim etak iniḡ yeḡ luvi hamô liḡdaḡ ma i ithik iniḡ yakseḡ. ³Êḡ ma hi hathak yeḡ êḡ yaḡ, yeḡ êḡ ma Saimon anêḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Ôlêm ususuniḡ yeḡ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôḡ avômalô.

⁴Yani hadôḡ avômalô yôv ma hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Onja yeḡ ba nu kasuk malêvônḡ ma otak yakseḡ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵^gMa Saimon hanaḡ, “Anyô bêḡ, bôkam bôlôvônḡ daim ma yêlô atak yakseḡ halôk kasuk aleba miḡ avôn alim te ami ma mi anôḡ. Ma doḡtom lêk honaḡ ba intu tem yêlô natak yakseḡ êndôk kasuk.”

⁶Thêlô idum aêḡ ma êvôn alim bêḡ anôḡ ba yakseḡ hadum ek itip. ⁷Êḡ ma ik kaiyav hadêḡ yeḡ yaḡ atu ba thêlô idum ku êvôn alim haviḡ i nena nêlêm ek nêḡnêḡ thêlô sa. Êḡ ma êlêm ba etak alim halôk yeḡ luvi ba hayô siḡ ba hadum ek êmô yeḡ luvi sesonḡ.

^f5:1 Genesalet ma kasukthôm Galili anêḡ athêḡ yaḡ.

^d4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12 ^e4:44 Mat 4:23

^f5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 ^g5:5 Jon 21:3-8

8-9 Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviņ yani êyê alim nômbêņ atu ba êvôv ma esoņ kambom. Êņ ma Saimon halek vadôņ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaņ nena, “Anyô Bêņ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadam kambom.”¹⁰ Ma Sebedi anêņ nakaduņ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviņ i êyê nôm êņ ba esoņ kambom haviņ.

Ma Yisu hanaņ hadêņ Saimon, “Miņ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”¹¹ hÊņ ma ewa yeņ ba i ethak liņdaņ. Ma etak iniņ nômkama sapêņ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôņ te ma anyô palê lepla hatêtô liņkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôņ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanaņ, “Anyô Bêņ, lemhaviņ ma hatôm opesaņ ya ek yenaņ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êņ ma Yisu hasôm ôpêņ ma hanaņ, “Yalenhaviņ. Umbitak mabuņ mavi.” Ma kethêņ oyaņ ma palê lepla hatak ôpêņ ma ôpêņ habitak liņsiņ anôņ.

¹⁴ Ma Yisu hanaņ hadêņ ôpêņ nena, “Miņ onaņ nôm êntêk bêņ ami. Ma nu nuņgwik o thô êndêņ anyô habôk da lôk nêm da êndêņ Wapômbêņ hatôm Mose bôk hanaņ yôv. Ma nê êbôk da tem nenaņ êndêņ avômalô sapêņ nena lêk o mabuņ mavi.”

¹⁵ Ma doņtom abô hathak Yisu hi may-aliv. Ba intu avômalô bêņ anôņ êlêm ek nedaņô anêņ abô lôk indum iniņ lijiņ mavi. ¹⁶ Ma doņtom wak bêņ anôņ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loņ thiliv ek eteņ mek.

Yisu hadum anyô havuviņ te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôņ avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô bal-abuņ êlêm anêņ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêņ anêņ lôklokwaņ hamô haviņ Yisu ek indum avômalô lôk lijiņ nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuviņ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êņjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma doņtom avômalô bêņ anôņ ba loņ putup ba miņ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êņ ma ethak unyak vôv ma êņgô unyak vôv abyaņ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôņ aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ jYisu hayê thêlôniņ êvhaviņ ma hanaņ hadêņ anyô havuviņ atu nena, “Aiyaņ, lêk yahêv anêm kambom sapêņ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ elañô abô êņ ma leņiņhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasoņ nena yani ma Wapômbêņ e? Anyô late miņ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêņ iyom.”

²² Yisu hayala thêlôniņ auk ba hanaņ nena, “Aisê ka mólô lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanaņ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêņ vê’ mena ‘Umbiyô ombêņ.’ ²⁴ kAêņ ba tem yaņgik Anyô Anêņ Nakaduņ atu thô êndêņ mólô nena anêņ athêņ ma bêņ ba hatôm nêm kambom vê.” Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ anyô havuviņ atu aêntêk, “Yanaņ êndêņ o nena umbiyô umiņ ma oņja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Kethêņ oyaņ ma ôpêņ haviyô hamiņ avômalô malêvôņ ma hawa anêņ yêm. Ma hi anêņ unyak ba habô Wapômbêņ

^h5:11 Mat 19:27

ⁱ5:14 Wkp 14:1-32

^j5:20 Ais 43:25; Luk 7:48

^k5:24 Jon 5:8

anêḡ athêḡ. ²⁶Ma avômalô sapêḡ esoḡ kambom ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ haviḡ. Ma êkô ba enaḡ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôḡ te.”

Yisu halam Livai

(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêḡ athêḡ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸Êḡ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêḡ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹Ma Livai hi hanḡabôm nôḡ bêḡ hamô anêḡ malak ek Yisu enjaḡ. Ma ḡê ewa takis bêḡ anôḡ lôk avômalô vi eyaḡ nôḡ haviḡ thai. ³⁰Ma Palisi lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enaḡ abô diḡdiḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Môlô oaḡ ba unum haviḡ ḡê takis lôk ḡê idum kambom eka?”

³¹Êḡ ma Yisu hanaḡ nena, “ḡê lôk liḡiḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ḡê liḡiḡ mi ma mi. ³²Ma aêḡ iyom yahalêm ek yandam ḡê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôḡiḡ liliḡ. Ma miḡ yahalêm ek yandam ḡê thêthôḡ ami.”

Enaḡ hik Yisu liḡ hathak kobom evak balabuḡ ek nôḡ

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu aêntêk, “Wak bêḡ anôḡ ma Jon anêḡ ḡê ku evak balabuḡ ek nôḡ ek leḡiḡhabi Wapômbêḡ, ma Palisi iniḡ ḡê ku idum aêḡ iyom. Ma aisê ka anêm ḡê ku eyaḡ nôḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

³⁴Ma Yisu hanaḡ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyaḡ nôḡ lôk leḡiḡmavi. Ma miḡ hatôm nembak balabuḡ ek nôḡ ami. ³⁵Ma doḡ-

tom haveḡ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ ḡê môlô tem nembak balabuḡ ek nôḡ.”

³⁶Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te aêntêk, “Anyô te miḡ hatôm edabêḡ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêḡ abyanaḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma habuliḡ sôp lukmuk lôk sôp bô iniḡ lêlêyaḡ haviḡ.

³⁷“Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiḡ enḡasô ni. ³⁸Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiḡ mavi ma miḡ ipup ami lôk waiḡ miḡ enḡasô ni ami.

³⁹“Ma doḡtom ḡê takatu ba inum waiḡ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiḡ lukmuk. Ba enaḡ, “Waiḡ bô ma vasiḡ mavi ek waiḡ lukmuk.”

Yisu ma Sabat anêḡ alaḡ

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

6 ¹Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i even ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku even haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheniḡ kapô ek anêḡ kupik nêm yak ek nejaḡ. ²Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nanḡaḡ ami. Ma doḡtom anêm ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

³Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? ⁴Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak matheriḡ kapô ba hawa polom matheriḡ atu ba matheriḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ ma hêv doho hadêḡ anêḡ ḡê takatu ba even haviḡ yani ba eyaḡ.”

¹5:30 Luk 15:1-2

^m5:34 Jon 3:29

ⁿ6:1 Lo 23:25

^o6:2 Jon 5:10

^p6:3 1Sml 21:1-6

^q6:4 Wkp 24:5-9

⁵Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma Sabat anêñ Alañ.”

**Sabat ma Yisu hadum anyô
bañ hatyôk te mavi**

(*Mat 12:9-14; Mak 3:1-6*)

⁶Sabat yañ ma Yisu habitak hayô unyak yey te ba hi ma hadôñ avômalô. Ma anyô te hamô loñ êñ ba bañ vianôñ hatyôk. ⁷Ma ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho êmô ba ititiñ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loñôndê ek nanañ yani bêt. ⁸Ma doñtom hayala thêlônin auk ba hanañ hadêñ anyô bañ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.” Êñ ma ôpêñ haviyô hamiñ.

⁹Ma Yisu hanañ, “Yahadum ek yanañ injik môlô liñ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêñ balabuñ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliñ i ek nema?”

¹⁰Ma Yisu hatitiñ thêlô sapêñ hawê haveñ ma hanañ hadêñ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êñ ma ôpêñ hadum aêñ ma bañ habitak mavi hathak loñbô. ¹¹Ma doñtom ñê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Palisi leñinmaniñ kambom ba enañ hadêñ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêñ Yisu?”

**Yisu halam aposel
laumiñ ba lahavuju**

(*Mat 10:1-4; Mak 3:13-19*)

¹²Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eterñ mek. Ma bôlôvôn êñ aleba hayañ ma hateñ mek iyom hadêñ Wapômbêñ. ¹³Hayañ ma halam ñê takatu ba esopa yani ethak doñtom. Ma habi bañ hayô

hamiñ tomtom hatôm laumiñ ba lahavuju ma halam i nena aposel.^{§§} ¹⁴Ma halam Saimon ba hêv athêñ lukmuk nena Pita hadêñ yani ma yañ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduñ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ma Judas Jems nakaduñ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanañ Yisu bêt.

Yisu hadum avômalô bêt anôñ mavi

(*Mat 4:24-25; Mak 3:7-12*)

¹⁷Yôv ma Yisu lôk anêñ ñê ku êlôk ba i kalôn bute. Ma avômalô nômbêñ atu ba bôk esopa yani êmô loñ êñ lôk avômalô bêt anôñ êlêm anêñ Judia lo Jusalem ma avômalô ñgwêk Taia lo Saidon êlêm haviñ. ¹⁸Thêlô êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum iniñ ñê lôk lijiñ mavi. Ma ñê lôk ñgôk lelaik ma Yisu hêv ñgôk takêñ vê ba ibitak mavi. ¹⁹Ma avômalô bêt anôñ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêñ lôklokwañ bêt anôñ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadôñ avômalô

(*Mat 5:1-12*)

²⁰Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanañ hadêñ i nena, “Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma tem môlônim.

²¹Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak. Ma môlô takatu ba lêk olañ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²²Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ba êpôlik lôk êvôliñ dômiñ ma enañ

§§6:13 ‘Aposel’ anêñ ôdôn nena ñê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenañ Wapômbêñ anêñ abô.

†6:21 Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17

§6:22 Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

abôma nena môlônim athên ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êñ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêñ lêk hamô malak leñ. Sêbôk ma iniñ bumalô idum aên hadên plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doñtom kikaknena môlô ñê lôk nômkama bêñ anôñ, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalainj kambom ba nodañ.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapên êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyan aên iyom.

Lemimimbiñ ñê takatu ba ik vovak hadên môlô

(Mat 5:38-48)

²⁷ “Ma doñtom yanañ êndên môlô takatu ba othak olañô yenañ abô nena lemimimbiñ ñê takatu ba ik vovak hadên môlô ma nundum kobom mavi êndên ñê êpôlik hathak môlô. ²⁸ Ma nonañ êndên Wapômbên ek indum mavi êndên ñê takatu ba enañ nena Wapômbên imbuliñ môlô. Ma notenj mek ek Wapômbên indum mavi êndên ñê takatu ba idum kambom hadên môlô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem dañ vi, ma nuñgwik vi liliñ ek epetav imbiñ. Ma anyô te havôv anêm kwêv daim vê, êñ ma otak yani ek enja anêm kwêv yanj imbiñ. ³⁰ Ma anyô te hanañ hik o liñ hathak nômkama, êñ ma nêm iyom. Ma anyô te hawa anêm nômkama, êñ ma miñ onañ lôklokwanj ek nêm endelêm ami. Dô. ³¹ “Ma kobom atu ba lemhaviñ anyô yanj indum êndên o, êñ ma undum aên êndên yani.

³² “Môlô lemimhaviñ ñê takatu ba leñihaviñ môlô iyom, êñ ma osoñ nena

môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aên iyom. ³³ Ma môlô othak udum kobom mavi hadên ñê takatu ba idum kobom mavi hadên môlô iyom, êñ ma osoñ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aên iyom. ³⁴ Ma môlô ôêv nômkama hadên ñê takatu ba lemimhabi nena tem nêñem viyanj iyom, êñ ma osoñ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aên iyom. ³⁵ Ma doñtom lemimhaviñ nundum kobom mavi, êñ ma lemimimbiñ ñê êpôlik hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk nôñem nômkama oyanj êndên i. Udum aên ma embenj yam ma tem noja vuli bêñ, ma tem nômô êtôm Wapômbên Leñ anên nali ek malê nena osopa yani anên bôk lo loñ. Yani hathak hadum kobom mavi hadên ñê palonj lôk avômalô idum kambom haviñ. ³⁶ Ma môlô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapênj.

Môlô miñ notatale anyô vi iniñ kobom ami

(Mat 7:1-5)

³⁷ “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbên tem etatale môlô aên iyom! Ma miñ nonañ êndên anyô vi nena vovañ bêñ tem êpôm yani ami. Wapômbên tem enañ êndên môlô aên iyom. Ma anyô te hadum kambom hadên o, ma otak kapôlôm ek ôpên. Êñ ma tem Wapômbên nêm anêm kambom vê aên iyom. ³⁸ “Ma ôêv nômkama hadên avômalô vi, ma tem Wapômbên nêm nômkama êndên môlô. Yani tem nêm bêñ anôñ. Ma doñtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonj ma tem yani indum aên. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbên indum aên iyom êndên môlô.”

³⁹Wêm ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yañ endom anyô mapusip yañ e? Mi anôñ. Thai luvi tem nêñem yak êndôk lôv. ⁴⁰Avômena ethak unyak ma miñ bêñ ek iniñ kêdôñwaga ami. Ma doñtom ethak unyak wêm ma tem nimitak êtôm iniñ kêdôñwaga.

⁴¹“Aisê ka hôyê siñusik hamô mamuyañ madaluk ma miñ lemhabi aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴²Ma aisê ka honañ hadêñ mamuyañ, ‘Aiyañ, yalenhaviñ yanêm siñusik vê êñjêk malem?’ O anyô abôyañ, nêm aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôñgô katô am ka nêm siñusik atu ba hamô mamuyañ madaluk vê.”

Alokwañ lôk anêñ anôñ

(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³“Alokwañ mavi ma miñ hathak hik anôñ kambom ami. Ma alokwañ kambom miñ hathak hik anôñ mavi ami. ⁴⁴Ma anyô ethak êyê alokwañ anêñ anôñ ma eyala nena alokwañ mavi mena alokwañ kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ngôbêñ mena bada êmô yak lôkmañgiñ kapô ami. Milôk. ⁴⁵Aêñ ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlôñiñ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doñtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêñ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak

(Mat 7:24-27)

⁴⁶“Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma miñ osopa yenañ abô ami? ⁴⁷Ma ôpatu ba halêm hadêñ ya ba halañô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yañgik ôpêñ anêñ bôk lo loñ thô êndêñ môle.

⁴⁸Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêñ unyak landiñ halôk pik lôk valu ba havalon loñ majañ. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma doñtom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon loñ majañ. ⁴⁹Ma doñtom ôpatu ba halañô yenañ abô ma miñ hasopa ami, êñ ma hatôm halav anêñ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma hapu ketheñ oyañ ba mi.”

Anyô vovak laik anêñ hêvhaviñ

(Mat 8:5-13)

7 Yisu hanañ abô takêñ hadêñ avômalô wêm ma hi Kapaneam. ²Ma anyô vovak laik te anêñ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêñ anyô ku te, ma doñtom anêñ anyô ku êñ hapôm lijiñ kambom ba hadum ek ema. ³Anyô vovak laik atu halañô nena Yisu lêk hamô loñ êñ, êñ ma yani hêv Islael iniñ nê bêñbêñ doho ba i hadêñ Yisu ek nenañ injik yani liñ ek êlêm indum anêñ anyô ku êñ mavi. ⁴Thêlô êyô ek Yisu ma enañ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa. ⁵Ôpêñ hathak lahaviñ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeñ.”

⁶⁻⁸Êñ ma Yisu hi haviñ thêlô. Thêlô ebobo anêñ unyak ma anyô vovak laik êñ hêv anêñ anyô môle doho ba i hadêñ Yisu ma enañ, “Anyô Bêñ, ya miñ anyô mavi ek ôlêm yenañ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêñ iyom ma ya miñ anyô mavi ek yasôk yañgê o ami. Yada yahamô anyô bêñ te vibiy ma yenañ nê vovak êmô ya vibiy aêñ iyom. Ba yahanañ hadêñ yenañ nê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanañ hadêñ yañ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanañ hadêñ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiñ daim ba honañ

ek yenañ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹Yisu halanjô ôpên anên abô ba hason kambom ma hik i liliñ havôhi ma hanañ hadên avômalô nômbên atu ba evenj yani yam nena, “Yanañ êndên mólô nena miñ bók yahayê anyô te anên pik Israél anên hêvhaviñ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰Ma nê takatu ba enañ abô haviñ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijiñ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ñama te liñ

¹¹Kasana ma Yisu hi malak te anên athên nena Nain. Ma anên nê ku lôk avômalô bên anôn i haviñ yani. ¹²Thêlô ebobo malak êñ anên badên abôlêk ma avômalô malak êñ ewa anyô ñama te ba ele yaiñ ba i. Yani ma avi tôp te anên nakaduñ doñtom êñ iyom. Ma avômalô malak êñ bên anôn i haviñ avi tôp lôk nakaduñ ñama atu ba i ek nedav. ¹³Yisu hayê avi êñ ma lahiki ba hanañ hadên yani nena, “Miñ ondan andô.”

¹⁴Ma Yisu hi ma hatak ban hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpên imiñ tiñiñ. Ma Yisu hanañ, “Anyô muk, yanañ êndên o, umbiyô!” ¹⁵Ma anyô ñama êñ haviyô hamô ma hanañ abô, ma Yisu hêv ôpên hadên talêbô.

¹⁶Ma avômalô sapên êyê ba êkô ma êbô Wapômbên anên athên ba enañ, “Plopet bên te lêk habitak alalô malêvôn. Ma Wapômbên lêk halêm ek nê anên avômalô sa.” ¹⁷Êñ ma abô hathak Yisu anên ku atu ba hadum hi haveñ avômalô Judia iniñ loñ sapên lôk pik buyañ takatu ba habobo haviñ.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenañ injik Yisu liñ

(Mat 11:2-19)

¹⁸Jon anên nê ku enañ hadên yani hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹Ma halam anên anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenañ injik Yisu liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbên bók habitin abô ek nê êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan?”

²⁰Anyô ju êñ êyô ek Yisu ma enañ, “Jon anyô hathik ñañ hêv yai ba alêm ek nanañ injik o liñ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbên bók habitin abô ek nê êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan?’”

²¹Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiñ lomaloma mavi lôk hêv ñgôk kambom bên anôn vê hêk avômalô. Ma hadum nê maleñiñ pusip bên anôn êyê tak. ²²^bVêm ma hanañ hadên thai aêntêk, “Nôbônu ma nonañ êndên Jon esak nôm takatu ba mamu ôyê lo olañô. Ijê maleñiñ pusip êyê tak, ma nê venjñvuviñ evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê leñjôndôn kôtôn elañô abô, ma nê ñama iviyô hathak loñbô ma nê siv elañô Wapômbên anên Abô Mavi atu. Ba intu unu nonañ êndên Jon esak nôm takên. ²³Ma nê takatu ba êyê ya ba evalon iniñ êvhaviñ loñ, nêmo lôk leñiñmavi.”

²⁴Ma Jon anên anyô ku êvôi ma Yisu hanañ abô hathak Jon hadên avômalô nena, “Bók mólô u loñ thiliv ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê lovak hayuv base-lak vuak e? ²⁵Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayañ nôm mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êmô kiñ anên unyak ma miñ êmô loñ thiliv ami. ²⁶^cMólô u loñ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avandôn! Ma doñtom yanañ êndên mólô nena Jon ma

^a7:15 1Kiñ 17:23; 2Kiñ 4:36 ^a7:16 Luk 1:68

^b7:22 Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 ^c7:26 Luk 1:76

bên ek plopet sapên. ²⁷ Bôk eto hathak ôpên hêk Wapômbên anên kapy nena, “Odanô, tem yanêm yenañ anyô ku te êmôn ek o,

ek enañ yenañ abô bên ek

êpôpêk loñôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

²⁸ “Yanañ êndên mólô nena Jon ma bên ek avômalô pik sapên. Avi te miñ bôk havathu anyô te aên ami ma mi. Ma doñtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbên anên loñ lôklijyak, ôpên ma bên ek Jon.”

²⁹ d(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa takis haviñ ba intu elañô abô atu ba Yisu hanañ hathak Jon ma enañ, “Wapômbên anên kobom ma thêthôn anôn.” ³⁰ eMa doñtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliñ dômiñ hadên loñôndê atu ba Wapômbên hik thô hadên i.)

³¹ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak avômalô bôlôn êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loñ ethak doñtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena, “Yêlô abi yeñ beleñ ek mólô nondo yeñ, ma doñtom miñ olo yeñ ami. Ma yêlô alañ asên malên ek mólô nodañ, ma doñtom miñ olañ ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôn êntêk êtôm avômena takên. Jon anyô hathik ñañ halêm ma hatip ek nôm lôk waiñ. Ma mólô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ngôk hamô haviñ yani. ³⁴ fMa doñtom Anyô Anên Nakaduñ atu halêm ma miñ hatip ek nôm lo waiñ ami. Ba intu mólô onañ, ‘Ôngô, anyô êñ hathak hayañ nôm lôk hanum waiñ bên anôn aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniñ anyô mólô.’ ³⁵ Aên ba Wapômbên anên auk tem injik anôn

mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñ ma thêthôn anôn.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enañ nôm imbiñ yani. Êñ ma yani hi hayô ôpên anên unyak ma halôk hamô ek enañ nôm. ³⁷ gMa avi sek te anên loñ êñ halañô nena Yisu lêk hayañ nôm hamô Palisi atu anên unyak. Êñ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êñ. ³⁸ Ma halêm hamiñ Yisu dôm habobo valuvi ma hanañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma haliñu Yisu vakapô lôbôlôn ma hawa nôm lênlên ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êñ ma lahabi nena, “Yisu ma miñ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpên anên auk ma hanañ, “Saimon, yenañ abô te hêk ek yanañ êndên o.”

Ma Saimon hanañ, “Kêdônwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô ju bôk ewa valuseleñ hêk anyô bên te. Anyô yañ hawa hatôm 500, ma yañ hawa hatôm 50 ba iniñ viyañ hêk. ⁴² Ma thai miñ hatôm nênm valuseleñ êñ viyañ ami. Ma anyô bên êñ hanañ hadên thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hanañ abô loñ kapô êñ yôv ma hanañ hik Saimon liñ nena, “Lemhabi nena anyô ju êñ yañsê intu lahaviñ ôpên bên anôn?”

⁴³ Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bên la.”

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

¶7:29 Luk 3:12 ¶7:30 Mat 21:32 ¶7:34 Luk 15:2

¶7:37 Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

⁴⁴Ma Yisu hik i liliñ ma hayê avi êñ ma hanañ hadêñ Saimon, “Nôngô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hôêv ñañ ba yahathik yaveñ ami. Ma doñtom avi êntêk hathik yaveñ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñaun. ⁴⁵Ma miñ haliñu ya ami, ma doñtom avi êntêk haliñu yaveñkapô lôbôlôñ. ⁴⁶Ma miñ howa nôm lêñlêñ ba honçasô hayô hamô yaleñkadôk ami, ma doñtom avi êntêk hawa nôm lêñlêñ ôv mavi ba hançasô hayô hamô yaveñkapô. ⁴⁷Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahaviñ ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma doñtom avômalô takatu ba esoñ nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma leñiñhaviñ yani dokte aêñ iyom.”

⁴⁸Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañô abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhaviñ hêv o bulubiñ. Nu lôk lemmavi.”

Avi doho êv Yisu thêlô sa

8Yôv ma Yisu hi haveñ malak lôbôlôbô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. ²Ïñê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijiñ vê even haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ngôk baherñvi ba lahavuju etak yani. ³Ma avi yañ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêñ anôñ haviñ. Avi

takêñ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴Avômalô bêñ anôñ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, ⁵“Anyô te hi hapaliv yañvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yañvêk takêñ ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ. ⁶Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doñtom pik êñ moma ba yañvêk êñ hayeñ ba hama. ⁷Ma vi halôk loñ yak lôkmangiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takêñ vôv. ⁸Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ma hik anôñ ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takêñ yôv ma halam nena, “Môlô ñê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹Ma Yisu anêñ ñê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ. ¹⁰Ma yani hanañ nena, “Wapômbêñ lêk hik anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak thô hadêñ môlô yôv. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loñ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anêñ ôdôñ katô ami.” *Aisaia 6:9*

¹¹Ma Yisu hanañ nena, “Abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Yañvêk ma hatôm Wapômbêñ anêñ abô. ¹²Yañvêk takatu ba halôk loñôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma haveñ yam ma Sadañ hayô ma hêv Wapômbêñ anêñ abô vê hêk thêlô kapôlôñiñ ek miñ nêñemimbiñ ami. Ba intu Wapômbêñ miñ hatôm nêñ thêlô

^h7:50 Luk 8:48; 18:42 ⁱ8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

^j8:10 Ais 6:9-10

bulubiņ ami. ¹³Ma yanvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba evaloņ lôk leņiņmavi. Ma doņtom iniņ ŋgalôk miņ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviņ bidoņna iyom ma malaiņ hayô ma etak iniņ êvhaviņ. ¹⁴Ma yanvêk takatu ba halôk yak lôkmangiņ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô, ma doņtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêņ malaiņ lôk anêņ nômkama lôk anêņ nôm mavi hathivuņ Wapômbêņ anêņ abô siņ ba thêlô miņ ik anôņ ami ma mi. ¹⁵Ma doņtom yanvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôņiņ mavi ba maleņ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêņ anêņ abô ba evaloņ loņ majaņ. Êņ ma hatôm imiņ lôklokwaņ ba ik anôņ mavi.

Miņ evuņ atum lam anêņ deda ami

(Mak 4:21-25)

¹⁶k^a“Anyô miņ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uņ kapô mena ivuņ hamô loņ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêņ hamiņ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷Nômkama takatu ba ivuņ hêk loņ kapô ma tem nimbitak loņ yaiņ. Ma nômkama takatu ba ivuņ i êmô loņ momaņiniņ ma tem nimbitak yaiņ ek sapêņ neyala i. ¹⁸mAêņ ba môlô nodañô yenaņ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaņ abô katô ma tem Wapômbêņ indum ba yani eyala nômkama doho imbiņ. Ma doņtom ôpatu ba miņ hayala yenaņ abô ami, ma tem Wapômbêņ enja auk takatu ba ôpêņ hasoņ nena bôk hawa yôv vê êņjêk ôpêņ.”

Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹Ma Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ êlêm ek nêgê yani, ma doņtom avômalô bêņ

anôņ imiņ loņ siņ ba miņ hatôm nêgê yani ami. ²⁰Êņ ma anyô te hanaņ hadêņ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaņ imiņ yaiņ ba leņiņhaviņ nêgê o.”

²¹Êņ ma Yisu hanaņ, “Yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô ma ñê takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba esopa.”

Yisu hanaņ ba lovak bêņ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²²Wak te ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ ñê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êņ ma ewa yeņ ba i. ²³Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêņ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeņ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoņ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴Êņ ma i ik Yisu liņ ba enaņ, “Anyô bêņ, anyô bêņ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaņ lovak lôk kasuk budum bêņ takatu ba ema ba êk tiņiņ. ²⁵Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Môlônim ôêvhaviņ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoņ kambom ba enaņ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaņ abô hadêņ kasuk lo lovak ba elañô anêņ abô ba esopa?”

Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶Ma thêlô ewa yeņ êņ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniņ pik. Loņ êņ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷Ma thêlô ethak liņ ma Yisu hatak yeņ ba hi, ma anyô te atu ba ŋgôk hamô haviņ yani anêņ loņ êņ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêņ bôk hatak anêņ malak ma hi hamô siô ba haveņ kôlôlôņ. ²⁸⁻²⁹Ŋê loņ êņ ethak ekak ôpêņ baņ lo va lusu hathak seņ ma êv anyô te ek eyabiņ, ma doņtom ŋgôk êņ hayô ba hayôkwiņ ôpêņ ma hamô seņ êņ kisi. Ma habi ôpêņ vôkê ma hi hamô loņ thiliv.

^k8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 ^l8:17 Mat 10:26; Luk 12:2

^m8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

Ma anyô êṅ hayê Yisu ma hanaṅ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ ṅgôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êṅ ma ôpêṅ halam lôklala bomaṅ nena, “Yisu, o ma Wapômbêṅ Leṅ Anôṅ Biṅ anêṅ Nakaduṅ, lemhaviṅ undum malê êndêṅ ya? Miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ ya ami!”

³⁰ Êṅ ma Yisu hanaṅ hik ôpêṅ liṅ, “Anêṅ athêṅ nena?”

Ma ôpêṅ hanaṅ, “Yenaṅ athêṅ nena Ṽê Vovak Lubuṅlubuṅ” ek malê nena ṅgôk bêṅ anôṅ êṅ mo yani kapô.

³¹ Ma ṅgôk takêṅ enaṅ lôbôlôn hadêṅ Yisu nena, “Miṅ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêṅ yêlô ni êndôk bok takêṅ-daku ba êṅ dum endaku.” Êṅ ma Yisu halôk hathak iniṅ auk. ³³ Ma ṅgôk takêṅ etak ôpêṅ ma i êlôk bok takêṅ kapô. Ma bok takêṅ elarṅviṅ ketheṅ ba i hadêṅ loṅ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ṅṅ halok sapêṅ vônô.

³⁴ Ma ṅê takatu ba eyabiṅ bok êyê nôṅ êṅ ma êsôv ba i enaṅ mayaliv haveṅ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêṅ ek nêṅê nena malê te habitak loṅ êṅ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ṅgôk bêṅ anôṅ bôk êṅ haviṅ yani ba lêk anêṅ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ṅê takatu ba êyê nôṅ êṅ enaṅ hadêṅ avômalô hathak nôṅ takatu ba hadum ba anyô lôk ṅgôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêṅ êkô ba elowaliṅ kambom ba enaṅ ek Yisu etak i ba ni buyaṅ. Aêṅ ba Yisu hathak yeṅ ma thêlô êvôi Galili hathak loṅbô.

³⁸ Ma anyô lôk ṅgôk atu lêk mavi ba hanaṅ lôklokwaṅ hadêṅ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiṅ o e?” Ma doṅtom Yisu hêv ek êmbôni anêṅ loṅ ba hanaṅ, ³⁹ “Onaṅ êndêṅ avômalô esak nôṅbêṅ atu ba Wapômbêṅ hadum hathak o.” Êṅ ma havôhi anêṅ loṅ ma hanaṅ hadêṅ

avômalô sapêṅ hathak nôṅbêṅ atu ba Yisu hadum hadêṅ yani.

Avena ṅama lo avi liṅ

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loṅbô ma avômalô bêṅ anôṅ lêk eyabiṅ yani êṅ mo liṅdaṅ ba ewa yani thô.

⁴¹ Ma anyô bêṅ hayabiṅ unyak yeṅ te halêṅ ma anêṅ athêṅ nena Jailus. Yani halek vadôṅ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaṅ hik yani liṅ lôk kapô malaiṅ ek Yisu imbiṅ yani ba ini anêṅ unyak. ⁴² Ek malê nena anêṅ amena ma doṅtom iyom ba hapôm liṅiṅ ba hadum ek ema. Amena êṅ anêṅ sondabêṅ ma hatôm laumiṅ ba lahavuju.

Êṅ ma Yisu hi haviṅ yani ma avômalô bêṅ anôṅ ekalabu yani siṅ. ⁴³ Ma avi te hamô loṅ êṅ ba hapôm liṅiṅ thalaleṅ halom hatôm sondabêṅ laumiṅ ba lahavuju. Ma anyôla miṅ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êṅ halêṅ habobo Yisu dôṅlokwaṅ ma hasôm Yisu anêṅ kwêv daim anêṅ daṅ iyom ma ketheṅ oyaṅ ma thalaleṅ êṅ hakapok.

⁴⁵ Êṅ ma Yisu hanaṅ hik thêlô liṅ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêṅ enaṅ nena thêlô mi. Ma Pita hanaṅ, “Anyô Bêṅ, avômalô bêṅ anôṅ ekalabu o siṅ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doṅtom Yisu hanaṅ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaṅ lôklokwaṅ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êṅ hayê nena miṅ hatôm imbuṅ i ami. Ba intu hakô ba halowaliṅ ba hi halek vadôṅ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaṅ hathak hasôm yani ma ketheṅ oyaṅ ma anêṅ thalaleṅ atu hakapok ba avômalô nôṅbêṅ atu elarô. ⁴⁸ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ avi êṅ, “Yenaṅ avena, anêṅ hêv haviṅ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹Yisu hanañ abô hamiñ denañ ma anyô te halêm anêñ Jailus anêñ unyak ba hanañ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôñwaga ma miñ nê m laiñ êndêñ yani ami.” ⁵⁰Yisu halañ abô êñ ma hanañ hadêñ Jailus, “Miñ ôkô ami. Nê m imbiñ iyom ma tem nalum avi mavi esak loñbô.”

⁵¹⁻⁵³Yisu hayô Jailus anêñ unyak ma avômalô êmô ba elañ asêñ malêñ lôk leññmalaiñ bêñ hathak yani. Ma Yisu hanañ, “Asêñ dô. Yani hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiñ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êñ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviñ yani.

⁵⁴Êñ ma havalonj avena hamô banj ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵Ma avena êñ anêñ dahô hayô halôk kupik hathak loñbô ma ketheñ oyañ ma haviyô. Ma Yisu hanañ ek nê nê m nôm êndêñ avena êñ ek enjañ. ⁵⁶Ma anêñ talêbô lo lambô esonj kambom. Ma doñtom Yisu hanañ lôklokwanj nena miñ neñ nanañ nôm êñ bêñ êndêñ anyôla ami.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

9 Yisu halam anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju ethak doñtom ma hêv lôklokwanj lôk athêñ bêñ hadêñ i ek nê nê m ngôk sapêñ vê lôk nindum avômalô lijij mavi. ²Ma yani hêv thêlô ba i ek nenañ abô esak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi. ³Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôm lo valuseleñ imbiñ ami. Unjgwik kwêv doñtom ma miñ noja kwêv yañ imbiñ ami. ⁴Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nô m ô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ek unu buyañ.

⁵Ma doñtom loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavônj otak loñ êñ, ma unjgwik vonjgoañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleññ ek injik iniñ kambom thô.” ⁶Yôv ma thêlô i evenj lomalak lomalak ba enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷PAnyô Bêñ Helot halañ nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anônj hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak loñbô.” ⁸Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loñbô.” ⁹Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahadabêñ Jon laselo kisi yôv, ma doñtom Yisu ma opalê ba yahalañ avômalô enañ abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰Ma Yisu anêñ aposel êyô, ma enañ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêñ hadêñ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêñ athêñ nena Bet-saida. ¹¹Ma doñtom avômalô bêñ anônj eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

¹²Ma yañsiñ bôlôvônj ma Yisu anêñ nê ku êlêm ma enañ hadêñ yani nena, “Lêk yañsiñ ma alalô amô loñ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loñ takatu ba hamô habobo ek nê m bôlêm iniñ nô m lôk loñ nêjêk.”

¹³Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Mi, môlôda nobakônj i.” Ma thêlô enañ,

“Yêlôaniy nôm ma polom bahejvi ma alim ju iyom hamô ba miñ hatôm ami. Aêñ ba yêlô ana nanêm nôm vuli ek avômalô nômbêñ êntêk êñ la?”¹⁴ Thêlô enañ abô êñ ek malê nena anyô bêñ anôñ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Môlô nonañ êndêñ avômalô nena nesak doñtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yañ êtôm 5,000.”¹⁵ Ñê ku idum aêñ hadêñ avômalô ba sapêñ êlôk êmô biñ.¹⁶ Ma Yisu hawa polom bahejvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leñ ma hateñ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêñ anêñ ñê ku ba ibi sam hadêñ avômalô nômbêñ atu.¹⁷ Ma avômalô sapêñ eyañ ba leññvivyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ñê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju.

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(*Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1*)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateñ mek ma anêñ ñê ku iyom êmô haviñ yani. Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ. Ma doho enañ nena o ma Elia, ma doho enañ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loñbô.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanañ viyañ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nêm anêñ avômalô bulubiñ.”

²¹ Êñ ma Yisu hanañ lôklokwañ hadêñ thêlô ek miñ nenañ abô êñ bêñ êndêñ anyôla ami.²² Ma yani hanañ nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba enja vovañ bêñ anôñ. Ma Israêl iniñ ñê bêñbêñ lôk

ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ yani. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak loñbô.”

²³ Ma yani hanañ hadêñ avômalô sapêñ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dômiñ êndêñ yanida ma enja anêñ alovalañsiñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ba esopa ya.²⁴ Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêñ anôñ hathak anêñ lôkmala pik ma anêñ lôkmala êñ tem nêm yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêñ lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôñ.²⁵ Anyô te hawa nômkama pik sapêñ, ma doñtom miñ hasopa Wapômbêñ ami ba anêñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôñ, tem enja vovañ.²⁶ Ma anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma embeñ yam atu ba ya Anyô Anêñ Nakaduñ yandaelêm imbiñ yenañ deda lôkmañgiñ lôk lambô ma añañ mathêñ iniñ deda lôkmañgiñ, ma tem ya mama ek ôpêñ aêñ iyom.²⁷ Aêñ ba yanañ avanôñ êndêñ môlô nena Wapômbêñ anêñ loñ lôk-liñyak tem êlêm. Ma môlô vi atu ba umiñ loñ êntêk tem nômô lôkmala denañ ma ôñgô nôm êñ imbiñ.”

Yisu liñkupik habitak yañda

(*Mat 17:1-13; Mak 9:2-13*)

²⁸ Ma Yisu hanañ abô êñ yôv ma wak bahejvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteñ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani.²⁹ Yisu hateñ mek denañ ma thohavloma habitak yañda ba anêñ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv.³⁰⁻³¹ Ma ketheñ oyañ ma anyô lokwañju lôk deda bêñ imiñ ba enañ abô haviñ yani, yañ ma Mose ma yañ ma Elia. Thai

^{19:19} Luk 9:7-8 ^{9:20} Jon 6:68-69 ^{9:22} Luk 9:44; 18:32-33

^{19:23} Mat 10:38; Luk 14:27 ^{9:24} Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

^{19:26} Mat 10:33; Luk 12:9 ^{9:30-31} Luk 9:22

enañ abô hadêñ Yisu hathak nô m takatu ba Yisu tem indum ba injik anôñ êmô Jerusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. ^{32y}Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleñ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêñ deda bêñ lôk anyô ju imiñ iviñ yani. ³³Ma thai idum ek ini ma Pita hanañ hadêñ Yisu aêntêk, “Anyô bêñ, mavi anôñ ek lêk alalô amô loñ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathônñ abô atu ba enañ ba intu hanañ aêñ.

³⁴Pita hanañ abô denañ ma buliv te hayô hava thêlô siñ ba thêlô êkô. ^{35z}Ma abô te halêm anêñ buliv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenañ ku. Ba nodañô anêñ abô.” ³⁶Abô êñ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiñ. Pita lo Jems ma Jon miñ enañ hadêñ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elañô ami.

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te

(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷Haviyô hayañ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêñ anôñ i êpôm yani. ³⁸Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nêm kapôlôm ek yenañ okna ba nêm yani sa ek malê nena yenañ okna doñtom iyom. ³⁹Ngôk te hathak hayôkwiñ yani ba kethen oyañ ma yani halañ boloba ba halowaliñ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habuliñ yani liñkupik kambom anôñ ba miñ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰Yahanañ hik anêm nê ku liñ lôklokwañ ek nê nêm ngôk kambom êñ vê, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

⁴¹Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yahamô haviñ mólô sawa daim ma doñtom miñ dêvhaviñ ami ma owa auk lok-

bañ aleba yakapôlônñ lêk hagiap hathak mólô. Onja okna êñ êlêm.”

⁴²Ma okna êñ havenñ denañ, ma ngôk êñ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliñ kambom. Ma doñtom Yisu hathañ ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hêv hi hadêñ lambô hathak loñbô. ⁴³Ma avômalô sapêñ esonñ kambom hathak Wapômbênñ anêñ lôklokwañ bêñ.

Yisu hanañ bôlônñ yañ hathak anêñ ñama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêñ leñññhabi abô bêñ anôñ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, ^{44a}“Mólô nodañô abô êntêk katô. Tem nenañ Anyô Anêñ Nakaduñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô baheniñ.” ^{45b}Ma anêñ nê ku êthônñ abô êñ anêñ ôdônñ paliñ ek malê nena havuñ ek thêlô. Ma êkô ek nenañ injik yani liñ ek enañ anêñ ôdônñ bêñ êndênñ thêlô.

Opalê intu anyô bêñ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

^{46c}Ma Yisu anêñ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêñ ek nê ku vi. ⁴⁷Ma Yisu hayala thêlônñ auk êñ. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. ^{48d}Ma hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô mólô malêvônñ intu anyô bêñ ek mólô.”

⁴⁹Ma Jon hanañ nena, “Anyô Bêñ, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athênñ. Ma doñtom yani ma miñ

alalô te ami ba intu yêlô anaŋ ek yani etak ku êŋ.”

^{50e}Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô! Miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba miŋ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹Waklavônŋ Wapômbêŋ enja Yisu ni leŋ lêk habobo, êŋ ma yani lavidonŋ ek ni Jelusalem. ⁵²Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônŋ ek yani. ⁵³Ma doŋtom avômalô loŋ êŋ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem. ^{54f}Ma nê ku Jems lo Jon êyê nôm êŋ ma enaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêŋ leŋ ek esaŋ thêlô e?” ⁵⁵Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hayanda thai. ⁵⁶Ma thêlô i malak yaŋ.

Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwam

(Mat 8:18-22)

⁵⁷Thêlô evenŋ loŋôndê ba i ma anyô te hanaŋ nena, “Loŋ nômbêŋ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyana hamô ma menak iniŋ unyak hamô aliŋ, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma yenaŋ loŋ yaŋgêk ma mi.”

⁵⁹Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô yaŋ nena, “Osopa ya.”

Ma doŋtom ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma nu onaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”

^{61g}Ma anyô yaŋ hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom otak ya ek yanaŋ waklêvônŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

⁶²Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba haveŋ loŋôndê ma hik ma liliŋ miŋ hatôm indum ku ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

10^hYôn ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yaŋda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônŋ ek yani ba i hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni. ²ⁱMa yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anônŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom nê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba noterŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêŋ nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku. ^{3j}Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvônŋ. ^{4k}Ma miŋ môlô noja valuseleŋ lôk vak lôk bokŋgôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonaŋ abô pôk embeŋ loŋôndê ami ma unu nundum ku êŋ ketheŋ.

⁵“Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaŋ êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’

⁶Anyô yôhok te hamô unyak êŋ ba hêvhaviŋ, êŋ ma tem môlônim abô mavi êŋ êmô imbiŋ thêlô. Ma mi, ma tem abô êŋ êmbôlêm ek môlôda esak loŋbô. ^{7l}Ma môlô nômô unyak êŋ iyom. Ma môlô onŋgwaŋ ba nunum êtôm atu ba êv hadêŋ môlô iyom ek malê nena môlô ma nê ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ môlô. Ma miŋ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

^{8m}“Môlô ôyô malak lôŋ te ba ewa môlô thô ba êv nôm hadêŋ môlô, êŋ ma môlônŋaŋ. ⁹Ma môlô nundum

^e9:50 Mat 12:30; Luk 11:23 ^f9:54 2Kiniŋ 1:9-16 ^g9:61 1Kiniŋ 19:20

^h10:1 Mak 6:7 ⁱ10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35 ^j10:3 Mat 10:16

^k10:4 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 ^l10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

^m10:8 1Ko 10:27

thêlônij avômalô lôk lijij nimbatak mavi, ma môlô nonaj aêntêk, ‘Wapômbêj anêj loj lôkliŋyak lêk halêm habobo môlô.’¹⁰ Ma doŋtom miŋ ewa môlô thô ami, êj ma môlô unu numiŋ loŋôndê ma nonaj nena,¹¹ nⁿYêlô ik vonŋovaj veŋiŋkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêj anêj loj lôkliŋyak lêk halêm habobo môlô.’¹² Yanaj êndêj môlô nena waklavôj atu ba Wapômbêj endelêm ek endanjô abô, êj ma avômalô loj atu ba miŋ ewa môlô thô ami, thêlônij malaij tem êmôj ek avômalô kambom anêj Sodom.

¹³ “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lo-maloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêj êmô Taia lo Saidon malêvôj, êj ma kethej oyaj ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek nede kapôlôŋij liliŋ.¹⁴ Waklavôj atu ba Wapômbêj endelêm ek endanjô abô, êj ma môlônim malaij tem bêj anôj êmôj ek avômalô Taia lo Saidon iniŋ!¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêj esak leŋ e? Mi, môlô tem unu ŋê ŋama iniŋ loj!

¹⁶ p^p “Anyô halanjô môlônim abô, êj ma yani halanjô yenaj abô haviŋ. Ma anyô havôliŋ dôm hadêj môlô, êj ma yani havôliŋ dôm hadêj ya haviŋ. Ma anyô havôliŋ dôm hadêj ya, êj ma yani havôliŋ dôm hadêj Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviŋ.”

Ŋê ku êvôlêm hathak loŋbô

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ Ŋê ku 72 takatu êvôlêm hathak loŋbô ma leŋiŋmavi bêj anôj ba enaj,

“Anyô Bêj, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ŋgôk vê hathak anêm athêj.”

¹⁸ q^q Ma Yisu hanaŋ aêntêk, “Yahayê Sadaŋ hêv yak anêj leŋ hatôm damak.¹⁹ r^r Odaŋô, yahêv lôklokwaŋ hadêj môlô ek nombak umya lo danŋaviŋ pesa. Ma môlô hatôm nômô Sadaŋ ôpatu ba lamaniŋ hathak môlô anêj lôklokwaŋ sapêj lu. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami ma mi.²⁰ s^s Ma môlô miŋ lemimmavi bêj anôj esak ŋgôk elanjô môlônim abô ami ma mi, ma doŋtom môlô lemimmavi esak Wapômbêj bôk hato môlônim athêj hêk leŋ.”

²¹ Yôv ma Lovak Matherj hadum Yisu anêj kapô lamavi ba hanaŋ, “Wakamik, O ma leŋ lo pik anêj alaŋ! Lêk huvuŋ anêm auk hadêj ŋê lôkauk lôk ŋê bêj bêj ma huik thô hadêj ŋê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêj! Wakamik, avanôj oda hosopa anêm lemhaviŋ ba intu hudum aêj.

²² t^t “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêj yôv. Ba anyô late miŋ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miŋ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ŋê takatu ba Nalum lahaviŋ injik O thô êndêj i iyom.”

²³ Ma Yisu hik i liliŋ ba hanaŋ hadêj anêj ŋê ku iyom nena, “Wapômbêj hadum mavi hadêj môlô ba môlô ôyê nôm takatu.²⁴ Yanaj êndêj môlô nena sêbôk ma plopet lôk kiŋ bêj anôj leŋiŋhaviŋ nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhaviŋ nedanjô abô takêntêk ba lêk môlô olaŋô, ma doŋtom miŋ elanjô ami.”

¹⁰10:11 Ap 13:51; 18:6 ¹⁰10:12 Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24

¹⁰10:16 Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 ¹⁰10:18 Jon 12:31; ALK 12:8-9

¹⁰10:19 Sng 91:13; Mak 16:18 ¹⁰10:20 Plp 4:3; ALK 3:5 ¹⁰10:22 Jon 3:35; 10:15

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

²⁵ ^uWak te ma anyô lôkawk hathak abô balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê ek Wapômbêŋ nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

²⁶ Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malê? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

²⁷ ^wMa yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklok-waŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêŋm avômalô êtôm lemhaŋiŋ oda.”

²⁸ ^wMa Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala.”

²⁹ Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. ³¹ Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. ³² Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma ketheŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. ³³ Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. ³⁴ Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma haŋgasô waiŋ lôk nôŋm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani

hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. ³⁵ Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêŋ ma tem yanêŋm doho imbiŋ.’”

³⁶ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkawk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkawk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

³⁸ Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. ³⁹ ^xMata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. ⁴⁰ Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiyaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêŋ ek nêŋm ya sa.”

⁴¹ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma? ⁴² ^yMa doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôŋm êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nôŋm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

*10:33 Avômalô Samalia ma Islael iniŋ nê kambom.

^u10:25 Mat 22:35-40; Luk 18:18 ^v10:27 Wkp 19:18; Lo 6:5

^w10:28 Wkp 18:5 ^x10:39 Jon 11:1; 12:2-3 ^y10:42 Mat 6:33

Kobom neteḡ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

11 Wak te ma Yisu hateḡ mek hamô bute. Ma hateḡ mek yôv ma anêḡ ḡê ku te hanaḡ hadêḡ yani nena, “Anyô Bêḡ, ôndôḡ yêlô ek yêlô nateḡ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôḡ anêḡ ḡê ku.”

²Ma Yisu hanaḡ, “Môlô neteḡ mek aêntêk,

“Wakamik, anêm athêḡ êḡḡêk matheḡ. Ma anêm loḡ lôkliḡyak êlêm êtôm loḡ lôkthô.

³Ma nêm wak tomtom anêḡ nôḡ êndêḡ yêlô.

⁴Ma yêlô êv avômalô iniḡ kambom takatu ba idum hadêḡ yêlô vê, ba intu nêm yêlôaniḡ kambom vê aêḡ iyom.

Lôk miḡ otak yêlô êndôk nôḡ atu ba esau yêlô ami.”

⁵⁻⁶Yôv ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Bôlôvôḡ biḡ te ma hu hadêḡ anêm anyô môlô te anêḡ unyak ma honaḡ, ‘Aiyaḡ, yenaḡ anyô môlô te halêm anêḡ loḡ daim ba lêk hamô yenaḡ unyak ba hama kisi ma ya nôḡ mi. Ba hatôm nêm polom lokwanlô ek yani e?’ ⁷Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enaḡ viyaḡ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miḡ yanêm nôḡ êndêḡ o ami ma mi.’ ⁸Yani hadô ek nêm anêḡ anyô môlô sa. Ma doḡtom yahananaḡ hadêḡ môlô nena oteḡ lôbôlônḡ, êḡ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nôḡ êtôm atu ba hoteḡ yani.

⁹⁻¹⁰“Ba intu yahananaḡ hadêḡ môlô nena ḡê takatu ba enaḡ hik Wapômbêḡ liḡ, ma tem neḡa nôḡmkama êtôm atu ba enaḡ. Ma êbôlêm nôḡmlate ma tem nêpôm. Ma ipididiḡ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêḡ ba onanaḡ hik Wapômbêḡ liḡ ma tem nêm môlônim

lemimhaviḡ êndêḡ môlô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiḡ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

¹¹“Môlô avômena iniḡ lami, nalum hanaḡ hik o liḡ ek enaḡ alim ma tem nêm umya kambom te êndêḡ yani e? Ma mi! ¹²Mena yani hanaḡ ek enaḡ menak daluk, êḡ ma tem nêm ḡgalivaḡ te e? Ma mi! ¹³Môlô avômalô pik unim bôk lo loḡ ma kambom, ma doḡtom môlô othak ôêv nôḡmkama mavi hadêḡ nalumi. Aêḡ ba môlô noyala katô nena môlônim Lemambô Bêḡ atu ba hamô malak leḡ yani lamavi anôḡ ek nêm Lovak Matheḡ êndêḡ ḡê takatu ba enaḡ hik yani liḡ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴Yisu hêv ḡḡok vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ḡḡok êḡ hatak ôpêḡ ba hi ma ôpêḡ hanaḡ abô ba avômalô sapêḡ êyê ba esonaḡ kambom. ¹⁵Ma doḡtom avômalô doho enaḡ, “ḡḡok iniḡ anyô bêḡ Belsebul hêv lôklokwanḡ hadêḡ ôpêḡ. Ba intu hatôm nêm ḡḡok sapêḡ vê êḡḡêk avômalô.” ¹⁶Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaḡ hik yani liḡ nena, “Undum lavôḡniḡ te ek injik thô nena Wapômbêḡ hêv o ba hólêm mena mi e?”

¹⁷Ma doḡtom Yisu hayala thêlôniniḡ auk ba hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô nena, “Avômalô malak lôḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma tem malak lôḡ êḡ ḡḡathiniḡ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju ma tem thêlôda nêḡnêm yak. ¹⁸Aêḡ ba Sadaḡ anêḡ ḡḡok vi evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma Sadaḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem imiḡ majaḡ aisé? Mi. Ma aisé ka môlô onanaḡ nena yahêv ḡḡok vê hathak Belsebul anêḡ lôklokwanḡ? ¹⁹Môlô onanaḡ nena ḡḡok bêḡ Belsebul hêv lôklokwanḡ hadêḡ ya ba yahêv ḡḡok vê. Ma môlônim avômalô idum ku êḡ haviḡ! Ma opalê intu

hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ba idum ku mavi êŋ? Iŋgôk Bêŋ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaŋ abôyaŋ. ²⁰Wapômbêŋ da hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê hêk avômalô. Aêŋ ba oyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm yôv.

²¹“Anyô lôklokwaŋ te havalonŋ nômkama vovak ba hayabinŋ anêŋ loŋ, êŋ ma anêŋ nômkama tem êmô mavi. ^{22b}Ma doŋtom anyô vovak laik môŋ hayô ba hik vovak hadêŋ ôpêŋ aleba hamô lu, êŋ ma yani tem enja ôpêŋ anêŋ nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpêŋ ba habitak lôklokwaŋ vê. Aêŋ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yaŋ atu ba hêv yak anêŋ nômkama sam.

^{23c}“Anyôla miŋ hêv ya sa ek yai naŋgik vovak êndêŋ Sadaŋ ami, ôpêŋ hatôm haviŋ Sadaŋ ba thai ik vovak hadêŋ ya. Ma anyô miŋ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doŋtom ami, êŋ ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

²⁴“Iŋgôk lelaik hatak anyô te, êŋ ma hi haveŋ loŋ thiliv ek êmbôlêm loŋ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miŋ hapôm loŋ te ami ma tem enaŋ nena, ‘Yatup siŋ yana unyak sêbôk esak loŋbô.’ ²⁵Ma hayô ba hayê nena unyak êŋ lêk epesaŋ ba habitak mabuŋ mavi. ²⁶Êŋ ma tem ni êmbôlêm ŋgôk baheŋvi ba lahavuju takatu ba iniŋ lôklokwaŋ hamôŋ ek anêŋ ba enja i imbiŋ ek nimitak nêyô unyak êŋ kapô esak loŋbô. Êŋ ma ôpêŋ tem êmô kambom anôŋ ek yaŋ sêbôk.”

^{27d}Yisu hanaŋ abô takêŋ hamô denaŋ ma avi te hamiŋ avômalô nômbêŋ êŋ malêvôŋ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêŋ o, yani êŋ êmô lôk lamavi.”

²⁸Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hasopa, yani êŋ êmô lôk lamavi anôŋ.”

Anyô doho leŋŋhaviŋ nêgê lavôŋij (*Mat 12:38-42; Mak 8:11-12*)

^{29e}Avômalô bêŋ anôŋ êyô ek Yisu. Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Avômalô bôlôŋ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enaŋ ek yandum lavôŋij ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêŋ lavôŋij iyom. ³⁰Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôŋij ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak aêŋ iyom êndêŋ avômalô bôlôŋ êntêk.

^{31f}“Sêbôk ma Siba iniŋ kwin hatak anêŋ loŋ ma halêm anêŋ pik anêŋ daŋ ek endanô Solomon anêŋ auk mavi. Odaŋô! Nômplate hamô loŋ êntêk ma bêŋ ek Solomon. Ma doŋtom môlô ôdô anêŋ nodanô. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma Siba iniŋ kwin êŋ tem enaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ. ^{32g}Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêŋ abô ba ele kapôlôŋij liliŋ. Ma nômlate lêk hamô loŋ êntêk ma bêŋ ek Jona. Ma doŋtom môlô ôdô anêŋ nodanô. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiŋ ba nenaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ.”

Deda leŋvinŋkupik

(*Mat 5:15; 6:22-23*)

^{33h}“Anyô miŋ ethak êtôm atum ba ivuŋ hamô lôŋ kapô mena êdô hamô uŋ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. ³⁴Malem daluk ma hatôm atum ek nêv deda

^b11:22 Kol 2:15 ^c11:23 Luk 9:50 ^d11:27 Luk 1:28,42,48

^e11:29 Mat 16:4 ^f11:31 1Kin 10:1-10 ^g11:32 Jna 3:5-10

^h11:33 Mak 4:21; Luk 8:16

éndêḅ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêḅ. Ma doḅtom malem daluk kambom ma tem momaḅiniḅ bêḅ êḅjêk lemvimkupik. ³⁵Aêḅ ba nôḅgô katô nena anêm deda ma deda anôḅ ek malê nena deda doho ma hatôm momaḅiniḅ. ³⁶Ma deda hamô lemvimkupik sapêḅ, ma momaḅiniḅ miḅ hêk bute ami. Êḅ ma lemvimkupik sapêḅ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loḅ.”

**Yisu hathaḅ Palisi lôk ḅê
lôkauk hathak abô balabuḅ**

*(Mat 23:1-36; Mak
12:38-40; Luk 20:45-47)*

³⁷Yisu hanaḅ abô yôv ma Palisi te hanaḅ hik Yisu liḅ ek enjaḅ nôḅm êmô imbiḅ yani. Êḅ ma Yisu hi hayô ôpêḅ anêḅ unyak kapô. ³⁸Ma Palisi êḅ hayê Yisu halôk hamô ek enjaḅ nôḅm ma miḅ hathik i ami. Êḅ ma yani hasoḅ kambom.

³⁹Ma Yisu hanaḅ hadêḅ yani nena, “Môlô ḅê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêḅ vidôm iyom, ma doḅtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰Môlô ḅê molo, Wapômbêḅ hapesaḅ viyaiḅ lôk vikapô haviḅ. ⁴¹Ma doḅtom môlônim nôḅkama takatu ba hamô ma môlô nôḅnêm êndêḅ ḅê nôḅkama mi ek nêḅm thêlô sa. Môlô nundum aêḅ ma tem môlônim nôḅkama sapêḅ êmô mabuḅ mavi êḅjêk Wapômbêḅ ma.

⁴²“Alikaknena môlô ḅê Palisi, vovaḅ bêḅ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôḅm vasiḅ ba uik sam hi ôdôḅ laumiḅ ba ôêv ôdôḅ te hadêḅ Wapômbêḅ hatôm da. Kobom êḅ ma nôḅm yaôna. Ma doḅtom môlô otak kobom thêthôḅ lôk kobom lemimimbiḅ Wapômbêḅ. Kobom êntêk ma nôḅmbêḅ! Nodaḅô! Môlô nosopa abô balabuḅ bêḅ takêntêk lôk abô balabuḅ yaônena imbiḅ!

⁴³“Alikaknena môlô ḅê Palisi, vovaḅ bêḅ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviḅ nôḅmô êtôm ḅê bêḅbêḅ êmô unyak yeḅ kapô lôk lemimhaviḅ avômalô nenaḅ, ‘Waklêvôḅ anyô bêḅ’ êndôk loḅ ethak doḅtom halôk.

⁴⁴“Alikaknena, vovaḅ bêḅ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ḅama te atu ba bôk elav bô ma lêk miḅ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiḅ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêḅ ma. Aêḅ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêḅ iyom.”

⁴⁵ḅê eyala abô balabuḅ te hanaḅ abô êḅ ma hanaḅ hadêḅ Yisu aêntêk, “Kêdôḅwaga, honaḅ abô êḅ hadêḅ ḅê Palisi ma huik yêlô susu haviḅ.”

⁴⁶Ma Yisu hanaḅ, “Alikaknena môlô ḅê lôkauk hathak abô balabuḅ haviḅ, vovaḅ bêḅ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuḅ anêḅ malaiḅ lomaloma hadêḅ avômalô ek nesopa. Nôm êḅ ma hatôm vak malaiḅ kambom ek thêlô. Ma doḅtom môlô miḅ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸“Alikaknena, vovaḅ bêḅ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêḅ anôḅ vônô ma môlô oyabiḅ iniḅ siô dedauḅ mavi. Aêḅ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniḅ bôk lo loḅ takatu ba idum. ⁴⁹Ba intu Wapômbêḅ anyô lôkauk bêḅ bôk hanaḅ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêḅ anôḅ êndêḅ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêḅ doho ba nijik doho vônô.’ ⁵⁰Aêḅ ba avômalô bôlôḅ êntêk tem neja vovaḅ bêḅ esak plopet takatu ba ik vônô hadêḅ waklavôḅ Wapômbêḅ hapesaḅ pik aleba lêk. ⁵¹Plopet môḅ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḅ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêḅ daḅ. Ik yani vônô hêk unyak mathêḅ lôk loḅ êbôk da anêḅ malêvôḅ. Avanôḅ, yanaḅ êndêḅ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loḅ takêḅ tem imbitak êpôm avômalô bôlôḅ êntêk.

⁵²“Alikaknena mólô nê uik abô ma-
jaŋ thô, vovaŋ bêŋ tem êpôm mólô!
Mólô umiŋ auk mavi anêŋ loŋôndê loŋ
siŋ. Mólôda miŋ oveŋ loŋôndê êŋ ami
ma umiŋ siŋ ek avômalô takatu ba
leŋiŋhaviŋ nesopa ma miŋ hatôm nesopa
ami.”

⁵³Yôv ma Yisu hatak unyak êŋ ma nê
lôkauk hathak abô balabuŋ lók nê Pal-
isi leŋiŋŋaŋa kambom ba enaŋ ik yani
liŋ lomaloma. ⁵⁴Thêlô idum aêŋ ek neja
yani êndôk adêk esak anêŋ abô.

Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom

(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

12¹Avômalô bêŋ anôŋ bomaŋ ethak
doŋtom ba êyô imiŋ i pesa. Ma
Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk,
“Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom
kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi
êmô avômalô malêvônŋ, ma doŋtom auk
lomaloma hêk iniŋ kapôlôŋiŋ. Nôm êŋ
ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô
bêŋ anôŋ. ²JNôm takatu ba havuŋi hêk
loŋ kapô ma tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma
abô takatu ba havuŋi ma tem avômalô
sapêŋ neyala. ³Aêŋ ba abô takatu ba
mólô onaŋ hadêŋ bôlôvônŋ ma tem avô-
malô nedaŋô êndêŋ lôkwak. Ma abô
takatu ba mólô onaŋ thikuthik halók un-
yak kapô, êŋ ma tem nimiŋ unyak vôv ba
nendam bêŋ.

⁴“Yenaŋ avômalô, yanaŋ êndêŋ mólô
nena miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô
hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma
embeŋ yam ma tem miŋ hatôm nin-
dum nômlate ami. ⁵Odaŋô tem yanŋik
ôpatu ba mólô nôkô esak thô: Nôkô
ek Anyô Bêŋ. Yani hatôm iniŋ mólô
lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk
atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani
iyom.

⁶“Avômalô ethak êv vuli menak yaô-
nena hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma
doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathônŋ thêlô te
ami, mi. ⁷kYani bôk hakatuŋ mólô sapêŋ
lemimkadôk ŋauŋ yôv. Aêŋ ba mólô ma
bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

⁸“Yanaŋ êndêŋ mólô nena ôpatu ba
hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya
ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu
yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela
nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ⁹Ma
ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena
hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ
Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena,
‘Yahathônŋ ôpêŋ paliŋ.’ ¹⁰Ma anyô te
hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋ
ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom
anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba
hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma Iŋgók Bêŋ
anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ
nêŋ ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

¹¹l⁴“Avômalô evaloŋ mólô loŋ ba u
unyak yeŋ mena êdô mólô hamiŋ nê
bêŋbêŋ mena nê loŋ buyaŋ iniŋ nê
bêŋbêŋ maleŋiŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba
nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’
mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. ¹²Lo-
vak Matheŋ tem nêŋ auk êndêŋ mólô ek
nonaŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ atu ba auk mi

¹³Anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ
atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk,
“Kêdônŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba
onaŋ ek aiyaŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama
sam ba nêŋ ôdônŋ te ek ya.”

¹⁴Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ,
“Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak
anyô bêŋ ek yambi mólônim nômkama
sam?” ¹⁵mMa Yisu hanaŋ hadêŋ avô-
malô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ
malemimkilik ek nômkama lomaloma

¹12:1 Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 ^j12:2 Luk 8:17 ^k12:7 Luk 12:24; Ap 27:34

¹12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15 ^m12:15 1Ti 6:9-10

ami. Anyô miñ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêñ te anêñ nômkama hik anôñ bêñ anôñ hamiñ ku. ¹⁷Êñ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenañ nôm êmô êsé? Yenañ unyak kapô sapêñ putup ba mi.’ ¹⁸Ma yani hanañ, ‘Aêñ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseñ yenañ unyak sapêñ thô ma yandav unyak lukmuk bêñbêñ ek yandô yenañ nôm lôk nômkama sapêñ êmô kapô. ¹⁹Ma yada yanañ êndêñ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmanñiñ kambom. Yenañ nômkama bêñ anôñ hamô. Ba tem yan- gan lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.” ’

²⁰“Ma doñtom Wapômbêñ hanañ hadêñ ôpêñ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôn êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesañ ek oda?’

²¹n“Noyabiñ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêñ anôñ ek thêlôda ba leññpaliñ Anyô Bêñ hatôm ôpên- têk, thêlô êñ ma nômkama mi anôñ hêk malak leñ.”

**Miñ nôkô esak nôm
atu tem imbitak ami**

(Mat 6:25-34)

²²⁻²³Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêñ ek nôm eyañ. Ma leññkupiñ ma bêñ ek kwêv lo sup. Aêñ ba intu yanañ êndêñ môlô nena miñ lemimimbi bêñ anôñ esak nômkama pik lomalomama êtôm kwêv mena nôm ami. ²⁴Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miñ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôn nôm mi ami. Ma doñtom Wapômbêñ havakôn thêlô. Ma môlô ma Wapômbêñ lahaviñ

bêñ anôñ hamôn ek menak ba intu tem eyabiñ môlô. ²⁵Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êñ ma tem kobom êñ nêñ yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiñ e? Ma mi anôñ. ²⁶Môlô miñ hatôm nundum nôm yaôna aêñ ami. Aêñ ba aisê ka môlô lemimimbi bêñ anôñ hathak nômkama takêñ.

²⁷“Lemimimbi alokwañ vuak. Thêlô miñ idum ku lôk epesañ sôp ami. Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena alok- wañ vuak takêñ iniñ lêlêyañ hamôn ek Kiñ Solomon anêñ nômkama mavi sapêñ. ²⁸Aêñ ba Wapômbêñ hêv sôp mavi anôñ hadêñ alokwañ vuak lo ka- muñ lomalomama atu ba êmô bidon, êñ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêñ ba môlô oyala nena Wapômbêñ la- haviñ bêñ anôñ ek nêñ sôp êndêñ môlô imbiñ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviñ miñ bêñ ami. ²⁹Ba miñ kapôlômim in- jik am esak onñgwañ malê mena nunum malê ami. ³⁰Ñê daluk ethak leññhiki ba êbôlêm nôm takêñ, ma doñtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiñ ba tem nêñ nôm takêñ êndêñ môlô. ³¹Aêñ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêm Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. Êñ ma tem yani nêñ nôm takêñ sapêñ êndêñ môlô imbiñ.

³²o“Môlô boksipsip ôdôn yaôna, miñ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêñ loñ lôkliñyak êndêñ môlô. ³³pMa môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nôñêm êndêñ ñê siv. Noja vak valuseleñ atu ba tem miñ kambom ami, ma nusup nômkama kékêlô lomalomama ek môlô êñ- jêk leñ. Loñ êñ ma ñê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. ³⁴Ma loñ atu ba môlônim nômkama kékêlô hamô, loñ êñ iyom intu tem môlônim lemimhaviñ êmô imbiñ.

ⁿ12:21 Mat 6:19-20 ^o12:32 Mat 14:27; 25:34

^p12:33 Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

Noyabiñ Anyô Anêñ Nakaduñ atu

(Mat 24:42-51)

³⁵ q“Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiñ nômô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiñ iniñ anyô bêñ. Thêlônin anyô bêñ bôk hi hayañ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loñbô. Yani havôhalêm anêñ loñ ba hapidiñ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê ketheñ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêñ êñ hayô ba hayê nena anêñ nê ku eyabiñ yani ba êmô lêlê, êñ ma tem yani lamavi ma thêlô nêômô lôk leñin-mavi. Yanañ avanônê êndêñ môlô nena anyô bêñ êñ tem ipuk anêñ sôp ku ma enañ ek thêlô nêndôk nêômô biñ ma yani nêômô nêômô êndêñ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêñ hale halêm hadêñ bôlôvôn biñ mena lôkbôk momañiniñ ba hayê anêñ nê ku miñ êk sôm ami ma eyabiñ yani iyom, êñ ma tem nêômô anêñ lamavi êndêñ thêlô.

³⁹ r“Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêñ alañ halañô abô nena nê vani tem nijik anêñ unyak vose, êñ ma yani hêk lêlê ek nê vani miñ hatôm nijik unyak êñ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem endelêm ba indum môlô noson kambom. Ba intu nômô lêlê aên iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanañ aêntêk, “Anyô Bêñ, hôêv abô loñ kapô êntêk hadêñ yêlô iyom mena hôêv hadêñ avômalô sapêñ haviñ e?”

⁴² Êñ ma Anyô Bêñ hanañ nena, “Yahanañ hadêñ nê takatu ba idum iniñ anyô bêñ anêñ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêñ atu ba hayabiñ nômkama mavi. Unyak alañ hatak yani ek eyabiñ anêñ nê ku vi ba nêômô nêômô êndêñ i êtôm anêñ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi

loñ buyañ. ⁴³ Ma unyak alañ havôhalêm hathak loñbô ma hayê nena anyô ku êñ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêñ. ⁴⁴ sYanañ avanônê êndêñ môlô nena unyak alañ êñ tem etak ôpêñ ek eyabiñ anêñ nômkama sapêñ. ⁴⁵ Ma donptom anyô ku êñ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm ketheñ ami.’ Êñ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayañ nôm lôk hanum waiñ bêñ anônê aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aên ba hathônê paliñ ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ eson kambom. Êñ ma unyak alañ tem nêômô vovañ bêñ êndêñ yani ma êndô ôpêñ êmô imbiñ nê takatu ba miñ êvhaviñ ami.

⁴⁷ t“Anyô ku atu ba hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ma donptom miñ hapesañ nômkama ba hasopa anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma tem enja vovañ bêñ. ⁴⁸ Ma donptom anyô ku atu ba miñ hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovañ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ anônê hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ anônê esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose

(Mat 10:34-36)

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenhaviñ lôklokwañ nena atum êñ bôk hathañ yôv. ⁵⁰ uTem yanja vovañ bêñ ba intu yakapôlônê malaiñ kambom endeba anêñ dañ. ⁵¹ Môlô oson nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlônêñ êndôk biñ e? Mi anônê! Yanañ êndêñ môlô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk embeñ yam ma avômalô baheñvi anêñ unyak te tem nembaki vose ni ôdônê ju

^q12:35 Mat 25:1-13 ^r12:39 Mat 24:43-44; 1Te 5:2 ^s12:44 Mat 25:21,23

^t12:47 Jem 4:17 ^u12:50 Mak 10:38-39

ba lokwanjlo tem nembolinj dominj enden lokwanju ma lokwanju tem nembolinj dominj enden lokwanjo. ⁵³ Tem thelo nembak i vose, ba lambô tem embolinj dom enden nakadu, ma namalo tem embolinj dom enden lambô, ma talêbô tem embolinj dom enden nalavi, ma nalavi tem embolinj dom enden talêbô, ma yanavi tem embolinj dom enden namalo yanavi, ma namalo yanavi tem embolinj dom enden yanavi.”

Noyala waklavonj bolonj entek

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaŋ haden avomalo nombenj atu aentek, “Molo oye buliv longavu hamo loŋ wak halok, en ma molo onaŋ nena, ‘Othom tem eyo.’ En ma othom hik hayo. ⁵⁵ Ma lovak halem anen loŋ vovaŋ, en ma molo onaŋ nena, ‘Tem vovaŋ kambom.’ En ma tak vovaŋ kambom. ⁵⁶ Molo avomalo aboyaŋ. Molo oye leŋ lo pik ma oyala anen odonj, ma doŋtom waklavonj entek ma molo othonj anen odonj paliŋ.

⁵⁷ “Aise ka molo miŋ lemimhabi katô nena yenaŋ abo ma thethonj mena mi e? ⁵⁸ Nodaŋo! Anyo te hadum ek idum abo ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abo. Mamu oveŋ loŋondê denaŋ, en ma opesaŋ abo imbiŋ yani ketheŋ. Ma miŋ honaŋ abo mavi haden yani ami, en ma tem open embon o loklokwaŋ kambom ba ni enden anyo halaŋo abo. Ma anyo ben en tem nem o ni enden sop bidonj. Ma sop bidonj tem embon o kisi ba ni etak o endok koladonj. ⁵⁹ Yanaŋ enden o nena tem omô koladonj endeba nem anem vuli sapen am. Aen ba lemimbi katô am!”

Node am liliŋ

13 Yov ma anyo doho eyo ba enaŋ haden Yisu hathak ne Galili doho ebok iniŋ da ma Pailat hik thelo vono ba iniŋ thalalen hanŋasô hathak iniŋ

da. ² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Molo osonj nena ne Galili en iniŋ kambom hamonj ek avomalo Galili vi ba malaiŋ en hapom thelo e? ³ Ma mi. Ma doŋtom molo miŋ ole kapolomim liliŋ ami, en ma malaiŋ tem epom molo imbiŋ etom wak nombenj intu sapen. ⁴ Ma anyo hatom 18 takatu ba unyak daim anen Siloam hanŋoli ba hik thelo vono, en ma molo osonj nena thelonj kambom hamonj ek avomalo Jerusalem iniŋ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doŋtom molo miŋ ole kapolomim liliŋ ami, en ma malaiŋ tem epom molo imbiŋ etom wak nombenj intu sapen.”

Abô loŋ kapo hathak alokwaŋ anonj mi

⁶ Ma Yisu hanaŋ abo loŋ kapo te aentek, “Alokwaŋ sabo te hamiŋ anyo te anen ku kapo. Ma wak te ma yani hi ku kapo ek enje nena hik mena mi e? Ma doŋtom mi. ⁷ En ma yani hanaŋ haden anen anyo ku nena, ‘Ondaŋo. Sondabenj lokwanjo ma yahalem ek yanŋe a entek anen va ma doŋtom mi. Alokwaŋ en habulij yenaŋ pik anen lenlen, ba do ma onde lu.’

⁸ “Ma anyo ku en hanaŋ viyaŋ nena, ‘Anyo ben, otak imiŋ sondabenj te vemam ek yandav pik lo bok la esak odonj. ⁹ En ma tem injik anonj enden sondabenj yan endake. Nena mi, ma onde lu.”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanaŋ abo haden avomalo halok unyak yeŋ. ¹¹ Ma avi te hamo ba ngok bok hev lijiŋ haden avi en hatom sondabenj 18. Avi en anen domlokwaŋ lokbaŋ kambom ba miŋ hatom imiŋ tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu haye avi en ma halam “Olem.” Ma avi en halem ma Yisu hatak baŋ hayohék yani ma hanaŋ, “Avi, yahav anem lijiŋ

vê.” Êñ ma ketheñ oyañ ma avi êñ hamiñ tibum mavi ma habô Wapômbêñ anêñ athêñ.

^{14z}Ma doñtom anyô bêñ atu ba hayabiñ unyak yeñ lamaniñ hathak Yisu hadum avi êñ mavi hadêñ Sabat. Êñ ma anyô bêñ atu hanañ hadêñ avômalô aêntêk, “Wak baheñvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôleñ êndêñ wak takêñ ek nêñ môlônim lijiñ vê, ma Sabat ma dô.”

^{15a}Ma Anyô Bêñ hanañ ôpêñ anêñ abô viyañ nena, “Môlô nê abôyañ. Môlô sapêñ othak opole unim bokmañkao lôk doñki ba i inum ñañ hadêñ Sabat mena mi e? ¹⁶Avi êntêk ma Ablaham anêñ lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijiñ hatôm sondabêñ 18. Ma kambom ek yapole anêñ yak vê êndêñ Sabat e? Mi anôñ. Êñ ma nôñ mavi.”

¹⁷Yisu hanañ abô êñ ma nê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêñ leñiñmavi hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêñ anêñ lôkliñyak ma hatôm malê?

(*Mat 13:31-33; Mak 4:30-32*)

¹⁸Vêñ ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêñ ku kapô. Ma haveñ yam ma ava êñ halumbak bêñ hatôm alokwañ ba menak elav iniñ unyak halôk anêñ thañañ.”

²⁰Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ hathak loñbô, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak, êñ ma hatôm malê? ²¹Êñ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelañ halôk palawa bêñ anôñ kapô, ma haveñ yam ma palawa sapêñ hathiñ bêñ.”

Unyak abôlêk yaôna

(*Mat 7:13-14,21-23*)

²²Yisu hi Jelusalem ma haveñ malak lodôñlodôñ nenanena ba hadôñ avômalô. ²³Ma anyô te hanañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, Wapômbêñ tem nêñ anyô tomtom iyom bulubiñ e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, ²⁴“Môlô majañ anôñ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanañ êndêñ môlô nena tem anyô bêñ anôñ leñiñhaviñ nimbitak nêyô, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami. ^{25b}Unyak alañ tem imbiyô injik unyak abôlêk siñ, êñ ma môlô tem numiñ viyaiñ ma nupidiñ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêñ, nuñgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doñtom yani tem enañ viyañ nena, ‘Yahathôñ môlô paliñ. Môlô ôlêñ anêñ êsê?’

²⁶“Ma môlô tem nonañ êndêñ yani nena, ‘Bôk yêlô añ nôñ haviñ o ma hódôñ yêlô hamô yêlôaniñ loñ.’ ^{27c}Ma doñtom yani tem enañ nena, ‘Yahathôñ môlô paliñ. Môlô ôlêñ anêñ êsê? Môlô nê kambom ba unu daim ek ya!’

^{28-29d}“Ma avômalô loñ buyañ tem netak pik luvuluvu sapêñ ma ini nejañ nôñ bêñ nêñô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. Êñ ma môlô tem ôñgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêñ tem nêñô loñ êñ. Ma doñtom Wapômbêñ tem nêñ môlô vê ba môlô tem nodañ asêñ malêñ ba nosañ vemimbôlêk ôdôñ loñ. ^{30e}Odañô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêñ. Ma anyô bêñ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu halañ hathak Jelusalem

(*Mat 23:37-39*)

³¹Yisu hanañ abô yôñ ma Palisi doho êlêñ ma enañ hadêñ Yisu nena, “Otak

^z13:14 Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 ^a13:15 Luk 14:5 ^b13:25 Mat 25:10-12

^c13:27 Sng 6:8 ^d13:28-29 Mat 8:11-12; Sng 107:3 ^e13:30 Mat 19:30

loŋ êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³²Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, ‘On-daŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêm ngôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yaŋgik yenaŋ ku anêŋ daŋ siŋ.’ ³³Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma tem yambeŋ ba yana Jerusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loŋ yaŋda.

³⁴“Ai, Jerusalem, Jerusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma nê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadam lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô! ³⁵fOdaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ngathiniŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nê lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

14 Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ. ²Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani. ³gMa Yisu hanaŋ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?” ⁴Ma doŋtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵hMa Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem ketheŋ unu nodadi imbitak yaŋ

mena mi e?” ⁶Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôm ma thêlô leniŋhaviŋ nêndôk nê mô nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena, ⁸i“Anyô te hapôpêk anêŋ nôm bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômô nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la. ⁹Ma nôm anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômô nê yaô iniŋ loŋ. ¹⁰Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek nonŋwaŋ nôm, êŋ ma nu ômô anyô yaô iniŋ loŋ. Hudum aêŋ ma nôm anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômô imbiŋ nê bêŋbêŋ.’ Yani hadum aêŋ ma tem onja athêŋ bêŋ ênjêk nê nômbêŋ atu ba êlêm eyaŋ nôm êŋ. ¹¹jAnyô habô anêŋ athêŋ hathak leŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ yani. Ma doŋtom anyô hatauviŋ i aleba yaôna ma Wapômbêŋ tem nê athêŋ bêŋ êndêŋ yani.”

¹²Ma Yisu hanaŋ hadêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêŋ ma miŋ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalaleŋ ma avômalô lôkmaŋgiŋ ami. Embeŋ yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonŋwaŋ nôm êndôk thêlôniniŋ unyak aêŋ iyom. ¹³Ma doŋtom hôpôpêk nôm bêŋ, ma ondam nê siv ma nê baherjiŋ kambom lôk nê veŋiŋ kambom ma nê maleŋiŋ pusip. ¹⁴kŋê anêŋ aêŋ ma miŋ hatôm nê nê anêm nôm viyaŋ ami. Êŋ ma tem lemmavi ek malê nena embeŋ yam ma tem Wapômbêŋ nê anêm nôm êŋ viyaŋ êndêŋ waklavôŋ atu ba nê thêthôn mavi iviyô hêk ŋama.”

^f13:35 Sng 118:26 ^g14:3 Luk 6:9 ^h14:5 Mat 12:11; Luk 13:15

ⁱ14:8 Snd 25:6-7 ^j14:11 Mat 23:12; Luk 18:14 ^k14:14 Jon 5:29

Abô loṅ kapô hathak nôṃ bêṅ te

(Mat 22:1-14)

¹⁵Anyô te atu ba hayaṅ nôṃ hamô haviṅ Yisu halaṅô abô êṅ ma hanaṅ hadêṅ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaṅ nôṃ nêṃô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak anêṅ leṅ nêṃô lôk leṅṅmavi.”

¹⁶Ma Yisu hanaṅ viyaṅ nena, “Anyô te hatak waklavôṅ te ek êpôpêk anêṅ nôṃ bêṅ ma hêv abô hadêṅ avômalô bêṅ anôṅ ek nêlêṃ nejaṅ. ¹⁷Waklavôṅ hayô ma yani hêv anêṅ anyô ku ba hi hadêṅ avômalô takatu ba bôk hanaṅ yôv hadêṅ i ma hanaṅ nena, ‘Môlô nôlêṃ, lêk yêlô apesaṅ nôṃ yôv.’

¹⁸“Ma doṅtom avômalô takêṅ maleṅ baki iyom. Anyô te hanaṅ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaṅgê. Alikakna, ku êṅ havalôṅ ya loṅ ba tem miṅ hatôm yasôk ami.’

¹⁹“Ma anyô yaṅ hanaṅ, ‘Lêk yahêv bokmaṅkao laumiṅ vuli ek nindum yenaṅ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaṅgê. Alikakna, ku êṅ havalôṅ ya loṅ ba tem miṅ hatôm yasôk ami.’

²⁰m“Ma anyô yaṅ hanaṅ, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba miṅ hatôm yasôk ami.’

²¹“Êṅ ma anyô ku hawa abô takêṅ ba hi hadêṅ anêṅ anyô bêṅ. Ma unyak anêṅ alaṅ lamaniṅ kambom ba hanaṅ hadêṅ ôpêṅ nena, ‘Nu ketheṅ êndêṅ malak lôṅ anêṅ loṅôndê bêṅ lôk loṅôndê yaô ma onja nê siv lôk nê baheṅṅ kambom ma nê maleṅṅ pusip lôk nê veṅṅ kambom ba ôlêṃ yenaṅ unyak kapô.’

²²“Haveṅ yam ma anyô ku êṅ hanaṅ, ‘Anyô bêṅ, lêk yahadum hatôm honaṅ, ma doṅtom unyak miṅ putup ami denaṅ.’

²³“Ma anyô bêṅ hanaṅ hadêṅ anyô ku nena, ‘Otak malak lôṅ êṅjêk ma nu

ku kapô lôk unyak kudum lôk ṅaṅ onaṅ sapêṅ ba onaṅ lôklokwaṅ nena thêlô nêlêṃ. Yalenṅhaviṅ yenaṅ unyak putup am. ²⁴Yanaṅ êndêṅ môlô nena nê takatu ba maleṅṅ baki, thêlô miṅ hatôm nejaṅ yenaṅ nôṃ dokte ami ma mi anôṅ.”

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

²⁵Avômalô bêṅ anôṅ i haviṅ Yisu. Ma yani hik i liliṅ ma hanaṅ hadêṅ thêlô nena, ²⁶n“Anyô hadum ek esopa ya ma doṅtom miṅ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyaṅ lôk livi ma anêṅ lôkmala haviṅ ami ma miṅ hatôm imbitak yenaṅ anyô ku ami. ²⁷Ma ôpatu ba miṅ hawa anêṅ alovalaṅṅsiṅ ba hasopa ya ami ma miṅ hatôm imbitak yenaṅ anyô ku ami.

²⁸“Môlônim anyô te lahaviṅ endav unyak bêṅ te, ma êṃô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êṅ ba injik siṅ e. ²⁹Ma miṅ lahabi aêṅ ami ma tem endav landiṅ iyom ma miṅ hatôm injik siṅ ami. Ma avômalô sapêṅ tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ba nenaṅ nena, ‘Halav landiṅ iyom ma miṅ hatôm injik unyak siṅ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹“Ma kiṅ te lahabi injik vovak êndêṅ kiṅ yaṅ, êṅ ma êṃô ba laimbi katô êṅa anêṅ nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêṅ kiṅ yaṅ atu ba anêṅ 20,000 e? ³²Ma mi, ma nêṃ abô ni ek kiṅ yaṅ atu ba hamô daim denaṅ ek thai nepesaṅ abô ek vovak dô.

³³“Ma aêṅ iyom ma môlô te lahaviṅ imbitak yenaṅ anyô ku, êṅ ma etak anêṅ nôṃkama sapêṅ.

³⁴o“Ṓgwêk ma nôṃ mavi. Ma doṅtom ṅgwêk doho thilibuṅ kambom ma tem nindum aisê ek anêṅ vasiṅ êṃô esak loṅbô? Mi anôṅ. ³⁵pMa anêṅ ku lêk mi

^l14:15 Luk 13:29 ^m14:20 1Ko 7:33 ⁿ14:26 Luk 9:23

^o14:34 Mak 9:49-50 ^p14:35 Mat 5:13

ba dô ma nubini. Ijê lôk leŋôndôŋ ma nodañô abô êntêk katô.”

Abô loŋ kapô hathak boksipsip mi

(Mat 18:12-14)

15 Ijê ewa takis lôk ijê idum kambom, thêlô êlêm ek nedañô Yisu anêŋ abô. ²Ma doŋtom ijê Palisi lôk ijê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ abô munuŋmunuŋ nena, “Ôpêntêk hawa ijê kambom thô ba hayaŋ nôm hamô haviŋ thêlô.”

³Aêŋ ba Yisu hanaŋ abô loŋ kapô hadêŋ thêlô aêntêk, ⁴“Môlônim anyô te anêŋ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êŋ ma tem yani etak 99 ba nejaŋ kamuŋ nêômô ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵Ma hapôm boksipsip êŋ, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶Ma hayô anêŋ unyak ma tem endam anêŋ avômalô ma enaŋ nena, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ hathak lêk yahapôm yenaŋ boksipsip hathak loŋbô ba nôlêm ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i.’

⁷“Yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ lamavi hathak avômalô thêthônŋ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlônŋij liliŋ yôv. Ma doŋtom anyô kambom te hale kapô liliŋ ma tem avômalô malak leŋ leŋiŋmavi anôŋ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loŋ kapô hathak valuseleŋ mi

⁸Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuseleŋ seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êŋ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹Êŋ ma yani dalam anêŋ avômalô ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuseleŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’ ¹⁰Yanaŋ êndêŋ môlô nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapômbêŋ anêŋ

aŋela malêvônŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

¹¹Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. ¹²Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêŋ nômkama sam ba nêŋ ôdônŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdônŋ ju.

¹³“Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ¹⁴Êŋ ma yani anêŋ valuseleŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakônŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Israeŋ maleŋiŋ. ¹⁶Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

¹⁷“Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ ijê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! ¹⁸Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. ¹⁹Ya miŋ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêŋ anyô ku te.”’

²⁰“Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma hamiŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaŋviŋ ba hi hadêŋ namalô ma havalonŋ ba halaŋ hathak.

²¹“Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami.’

²²“Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nanŋgik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk baŋgwasin ma unŋwik va bokŋgôp esak vakapô. ²³Ma môlô unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma unŋwik ek alalô anŋaŋ lôk leŋinmavi. ²⁴‘Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak loŋbô.’ Êŋ ma thêlô enŋabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk leŋinmavi.

²⁵“Ma namalô bôp haveŋ ku denaŋ. Ma haveŋ yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halaŋô avômalô eloyeŋ bêŋ. ²⁶Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’ ²⁷Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak loŋbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸“Bôp halaŋô abô êŋ ma lamanin kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaiŋ ma hadum ek indum yani lamavi. ^{29–30}Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok sin mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habulin anêm nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek waliliŋ. Ma ya ma yahayabin o mavi ba yahalaŋô anêm abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyaŋ. Ma doŋtom miŋ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaŋ nê môlô ami.’

³¹“Ma lambô hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Yenaŋ okna, wak nômbêŋ intu ma hômô haviŋ ya ba yenaŋ nômkama sapêŋ ma o iyom anêm. ³²Ma doŋtom lêk ma alalô leŋinmavi ek malê nena mamuyaŋ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loŋbô. Alalô asoŋ nena bôk hama

ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô.”

Abô loŋ kapô hathak kobom neyabin valuseleŋ

16 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyô lôkmaŋgiŋ te hatak anyô te ek eyabin anêŋ ku. Ma haveŋ yam ma halaŋô nena ôpêŋ habulin anêŋ nômkama. ²Ba intu halam yani ba hanaŋ, ‘Yahalaŋô nena hubulin yenaŋ nômkama. Ba oto anêm ku anêŋ lavôŋ êlêm ek yangê. O miŋ hatôm oyabin yenaŋ ku esak loŋbô ami.’

³“Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaŋ anyô bêŋ tem nê ya vê ênjêk anêŋ ku, aêŋ ba yandum malê. Ya miŋ anyô lôklokwaŋ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nê nê ya sa. ⁴Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leŋinmavi ba neja ya thô êndêŋ waklavôŋ atu ba ya ku mi.’

⁵“Aêŋ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêŋ anêŋ nômkama ba anêŋ viyaŋ hêk denaŋ. Anyô môŋ hayô ba yani hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, ‘Howa yenaŋ anyô bêŋ anêŋ nômkama vithê ba anêŋ viyaŋ hêk?’

⁶“Ma hanaŋ, ‘Yahawa nôm lêŋlêŋ lôk un hatôm 100.’ Êŋ ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapyu atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷“Yôv ma hanaŋ hadêŋ yaŋ atu ba haveŋ yam, ‘Anêm viyaŋ ma vithê?’

“Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapyu atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸“Ma haveŋ yam ma anyô lôkmaŋgiŋ atu hayê nôm atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma doŋtom

hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêtj. Avanônj, nê pik eyala kobom pik mavi anônj hamônj ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹“Yanañ êndênj mólô nena noja nômkama pik ba nônêm êndênj avômalô vi ek thêlô leñjñmavi êndênj mólô. Ma waklavônj atu ba nômkama mi, êñ ma tem Wapômbêtj enja mólô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêtj intu sapênj.

¹⁰u“Ôpatu ba hayabiñj nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiñj nômbêtj mavi aênj iyom. Ma ôpatu ba hayabiñj nôm yaônena kambom ma tem eyabiñj nômbêtj kambom aênj iyom. ¹¹Aênj ba oyabiñj nômkama pik êntêk kambom, êñ ma opalê tem nêm nômkama anônj êndênj mólô? Mi. ¹²Ma oyabiñj anyô yañ anênj nômkama kambom, êñ ma opalê tem nêm nômkama ek mólôda? Milôk.

¹³v“Anyô ku te miñj hatôm indum anyô bêtj ju iniñj ku ami. Ma tem la imbiñj anyô yañ ma kapô êndô yañ. Ma tem ma endahaliñj anyô yañ ma imbuliñj dôm ek anyô yañ. Mólô miñj hatôm nosopa Wapômbêtj lôk valuselej ami.”

¹⁴ñê Palisi takatu ba leñjñhaviñj valuselej elañô Yisu anênj abô takênj ba maleñj thêlêv hathak Yisu. ¹⁵wMa Yisu hanañ hadênj thêlô, “Mólô udum ek avômalô leñjñimbi nena mólô nê thêthônj mavi. Ma doñtom Wapômbêtj hayala mólônim kapôlônim. Nôm takatu ba avômalô leñjñhabi nena nôm mavi anônj, êñ ma Wapômbêtj hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanañ abô hathak balabuñj

¹⁶x“Abô balabuñj lôk plopet iniñj abô iyom hayabiñj avômalô aleba hayô Jon anênj waklavônj. Ma lêk yahanañ Abô

Mavi bêtj hathak Wapômbêtj anênj loñ lôkliñyak. Ba avômalô bêtj anônj lôklok-wañ ek nimbital nêyô loñ lôkliñyak êñ kapô ba ini. ¹⁷yPik lo leñ hatôm nêm yak. Ma doñtom Wapômbêtj anênj abô balabuñj bunate miñj hatôm nêm yak ami.

¹⁸z“Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yañ, êñ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êñ ma hadum sek haviñj.”

Anyô lôkmanñjñj lôk Lasalus

¹⁹“Anyô lôkmanñjñj te hamô ba wak nômbêtj intu sapênj ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleñj kékêlô ba hayañj nôm mavi lomaloma lôk lamavi bêtj anônj. ²⁰Ma anyô siv te anênj athênj nena Lasalus hêk ôpênj anênj malak badênj abôlêk. Ma palê hatêtô liñkupik lôkthô. ²¹Ma yani lahaviñj enjañj ôpênj anênj nôm mapmap atu ba ibi hi, ma doñtom mi. Yani hamô ma avuñj ethak êlêm elami anênj palê.

²²“Haveñj yam ma anyô siv hama, ma añela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanñjñj êñ hama haviñj ba elav. ²³Anyô lôkmanñjñj hamô nê ñama iniñj loñ ba hawa vovañ bêtj. Yani hêv ma liñj ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. ²⁴Êñ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêm Lasalus ek etak bañgwasinj kupik êndôk ñañj ba etak êyô êmô yadahalañj ek thilibuñj ek malê nena yahawa vovañ bêtj anônj hamô atum êntêk.’

²⁵“Ma doñtom Ablaham hanañ viyañj nena, ‘Yenañ okna, sêbôk ba hómô pik ma howa anêm nôm mavi yôv ma Lasalus hawa anênj kambom. Ma doñtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovañ. ²⁶Ma Wapômbêtj bôk hatak kolosoñ bêtj te hêk malêvônj ek

^u16:10 Luk 19:17-26 ^v16:13 Mat 6:24 ^w16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14

^x16:16 Mat 11:12-13 ^y16:17 Mat 5:18

^z16:18 Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

yêlô ma môlô. Ba intu miŋ hatôm môlô nômêndêŋ yêlô ma yêlô nasôk êndêŋ môlô ami.'

²⁷ "Ma ôpêŋ hanaŋ, 'Aêŋ ba wakamik, hatôm nêŋ Lasalus ba endeni wakamik anêŋ unyak ²⁸ ma enaŋ abô lôklokwaŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ baheŋvi takatu ek miŋ nêlêŋ loŋ vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.'

²⁹ "Ma doŋtom Ablaham hanaŋ, 'Mose lo plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba nesopa.'

³⁰ "Ma ôpêŋ hanaŋ, 'Wakamik Ablaham, miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô ŋama te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.'

³¹ "Ma doŋtom Ablaham hanaŋ hadêŋ yani nena, 'Thêlô miŋ elarô Mose lo plopet iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô ŋama te haviyô hathak loŋbô, ma tem miŋ nedaŋô anêŋ abô imbiŋ ami.'"

Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

17 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, "Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋiŋ ek nindum kambom. Ma doŋtom vovaŋ bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êŋ. ² Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm emberŋ yam. ³ ^aAêŋ ba noyabiŋ am.

"Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o, êŋ ma nu opesaŋ abô imbiŋ yani. Ma yani hale kapô liliŋ, êŋ ma nêŋ anêŋ kambom êŋ vê. ⁴ ^bWak te iyom ma mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o hatôm bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju, ma bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju havôhalêŋ hanaŋ

hadêŋ o nena, 'Alikakna, yahadam kambom', êŋ ma nêŋ anêŋ kambom vê."

Êvhaviŋ

⁵ Ma aposel enaŋ hadêŋ Anyô Bêŋ nena, "Undum yêlôaniŋ êvhaviŋ indumbak bêŋ!"

⁶ ^cMa Anyô Bêŋ hanaŋ, "Môlônim ôêvhaviŋ ma yaôna hatôm ava yaônate, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ alokwaŋ sabo êntêk, 'Osapu oda ba nu umiŋ ŋgwêk,' êŋ ma tem endarô môlônim abô."

Ŋê ku iniŋ auk

⁷ Ma Yisu hanaŋ, "Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêŋ malak lôŋ te. Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena nejaŋ nôm êmôŋ e? Mi. ⁸ Ŋê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena, 'Nôpôpêk yêlôaniŋ nôm êmôŋ ma môlônim emberŋ yam.' ⁹ Ma tem ŋê bêŋbêŋ nenaŋ leŋiŋ-mavi bêŋ êndêŋ malak lôŋ êŋ e? Mi, thêlô idum iniŋ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêŋ iyom, môlô udum ku sapêŋ atu ba Anyô Bêŋ hêv hadêŋ môlô yôv, êŋ ma nonaŋ, 'Yêlô ma ŋê ku iyom ba adum yêlôaniŋ ku iyom.'"

Yisu hadum anyô laumiŋ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denaŋ ba hasopa loŋôndê atu ba haveŋ Samalia lo Galili iniŋ pik malêvôŋ. ¹² Ma hi habobo malak te ma ŋê lepla laumiŋ êlêŋ êpôm yani. Thêlô imiŋ daim dokte ¹³ ^dma elam nena, "Anyô Bêŋ Yisu, lem ek yêlô."

¹⁴ ^eMa Yisu hayê thêlô ma hanaŋ, "Môlô unu ŋgwik am thô êndêŋ ŋê êbôk da." Êŋ ma thêlô evenŋ ba i denaŋ ma leŋviŋkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êŋ te hayê nena liŋkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

¹⁶ Ma hayô ma halek vadôŋ lêlô ba tho-

^a17:3 Mat 18:15 ^b17:4 Mat 18:21-22 ^c17:6 Mat 17:20; 21:21

^d17:13 Wkp 13:45-46 ^e17:14 Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

havloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêṅ yani. Ôpêṅ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanaṅ, “Yahadum anyô lau-miṅ mavi. Ma anyô baheṅvi ba lahavuva êmô êsê?” ¹⁸ Aisê ka anyô loṅ buyaṅ iyom hale halêm ek habô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ?” ¹⁹ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ ôpêṅ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviṅ hadum ba o mavi.”

Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak tem êlêm

(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ Îḡ Palisi enaṅ hik Yisu liṅ nena, “Anḡê ka tem Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak êlêm?” Ma Yisu hanaṅ viyaṅ nena, “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak halêm ma tem miṅ êlêm lôk lavôṅiṅ ek avômalô nêḡê ami. ²¹ Aêṅ ba tem miṅ nenaṅ nena, ‘Ôṅgô, Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak êntêk aêṅ’ mena ‘Endaku aêṅ’ ami. Mi, Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak lêk hamô môlô malêvôṅ.”

²² Ma Yisu hanaṅ hadêṅ anêṅ ḡê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiṅ bêṅ anôṅ ek ôṅgô Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu, ma doṅtom môlô tem miṅ ôṅgô ami. ²³ Ma avômalô tem nenaṅ êndêṅ môlô nena, ‘Ôṅgô, yani hamiṅ loṅ êntêk!’ mena ‘hamiṅ loṅ endaku!’ Êṅ ma môlô nômô malinḡyaô ma miṅ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ waklavôṅ ma tem avômalô sapêṅ nêḡê êtôm damak hêv ba habi deda haveṅ leṅ lôkthô. ²⁵ Ma doṅtom tem yanḡa vovaṅ lomaloma ma môlô ḡê bôlôṅ êntêk tem nômbôliṅ dômim êndêṅ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu anêṅ waklavôṅ tem êtôm sêbôk ba Noa anêṅ

waklavôṅ. ²⁷ Avômalô eyaṅ lo inum ma ewa i aleba êthôṅ paliṅ ma Noa hi yeṅ kapô. Êṅ ma ḡambô bêṅ hayô ba habuliṅ thêlô sapêṅ. ²⁸ Aêṅ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêṅ waklavôṅ. Avômalô eyaṅ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniṅ unyak. ²⁹ Ma doṅtom wak atu ba Lot hatak Sodoma ba hi ma atum lôk valu vovaṅ solpa halôk anêṅ leṅ ba habuliṅ thêlô sapêṅ. ³⁰ Waklavôṅ atu ba Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu injik i thô ma tem imbitak ketheṅ oyaṅ aêṅ iyom.

³¹ h“Wak êṅ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêṅ nômkama hamô unyak kapô, êṅ ma miṅ ni unyak kapô ek enḡa anêṅ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêṅ iyom ma anyôla hamiṅ ku kapô ma miṅ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³ jAnyô te hadum ek embaloṅ yanida anêṅ lôkmala loṅ ma anêṅ lôkmala tem nêṅ yak. Ma doṅtom anyô te hatak anêṅ lôkmala ma anêṅ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaṅ êndêṅ môlô nena bôlvôṅ êṅ ma anyô ju tem nêḡêk yêm doṅtom ma tem neḡa anyô yaṅ ma yaṅ êṅjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaṅ iniṅ palawa ma tem neḡa avi yaṅ ma yaṅ êmô.”[†]

³⁷ Îḡê ku enaṅ hik Yisu liṅ nena, “Anyô Bêṅ, nôṅ êṅ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanaṅ viyaṅ nena, “Menak lambek ethak doṅtom ba êmô loṅ takatu ba alim hapalê hêk.”

Abô loṅ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaṅgô abô

18 ^kYisu hanaṅ abô loṅ kapô te hadêṅ thêlô ek neteṅ mek êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ma miṅ

[†]17:35-36 Îḡê lôkauk vi enaṅ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaṅ. Abô êṅ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neḡa yaṅ ma yaṅ êmô.

^f17:23 Mak 13:21; Luk 21:8 ^g17:28 Stt 18:20–19:25 ^h17:31 Mat 24:17-18

ⁱ17:32 Stt 19:17,26 ^j17:33 Luk 9:24 ^k18:1 Kol 4:2; 1Te 5:17

kapôlônij enjiap ami. ²Aêj ba yani hanaŋ aëntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêj halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêj ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³Ma avi tôp te hamô lôŋ êj. Ma yani hi hadêj anyô bêj êj lôbôlôn ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêm ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴Ma doŋtom anyô bêj hadô avi tôp êj anêj abô hatôm wak bêj anôj.

“Havej yam ma anyô bêj êj lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêj anêj abô ami ma yakapôlôn hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêj intu sapêj ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêj ba yandaŋô yani anêj abô ba yapesaŋ kethej ek yani êmô tiŋij.’”

⁶Ma Anyô Bêj Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêj kambom êntêk anêj kobom. ⁷Aêj ba Wapômbêj tem endanô anêj avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêj atu ba elaj bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸Mi anôj! Yanaŋ avanôn biŋ nena yani tem endanô kethej ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêj Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êj ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju etej mek

⁹Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêj avômalô takatu ba leŋijhabi nena thêlô ma avômalô thêthôn iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êj ma Yisu hanaŋ nena, ¹⁰“Anyô ju i unyak mathêj ek netej mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis. ¹¹Palisi êj da

hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêj, mavi anôj ek ya anyô mavi ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôj, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹²Sonda te anêj wak ju ma yahavak bal-abuŋ ek nôm. Ma nômkama nômbêj atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôn laumiŋ ba yahêv ôdôn te hadêj o.’

¹³m“Ma doŋtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek ênjê leŋ. Ma yani hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêj, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’”

¹⁴nMa Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndenô môlô nena anyô hawa takis havôhi anêj unyak ma lêk anyô thêthôn hêk Wapômbêj ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêj athêj liŋ ma tem Wapômbêj etauviŋ anêj athêj. Ma doŋtom ôpatu ba hatauviŋ i ma tem Wapômbêj nêm anêj athêj liŋ.”

Yisu hêv mek hathak avômena

(*Mat 19:13-15; Mak 10:13-16*)

¹⁵Avômalô ewa iniŋ avômena yaô-nena i hadêj Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma anêj nê ku êyê ma ethaŋ i.

¹⁶Ma doŋtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaŋ nena, “Notak avômena yaô-nena ba nêlêm êndenô ya ma miŋ numiŋ loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêj mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêj anêj loŋ lôkliŋyak ma thêlônij. ¹⁷Yanaŋ avanôn êndenô môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêj anêj loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaô-nena ami ma miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êj kapô ba ni ami. Ma mi.”

¹18:12 Ais 58:1-4; Mat 23:23 ^m18:13 Sng 51:1 ⁿ18:14 Mat 23:12

^o18:17 Mat 18:3

**Anyô lôk nômkama
bêj hanañ abô haviñ Yisu**

(*Mat 19:16-30; Mak 10:17-31*)

^{18p}Anyô bêj te hanañ hik Yisu liñ nena, “Kêdônwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêñ?”

¹⁹Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêj iyom intu ba mavi. ²⁰Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yan yanavi ami. Miñ nuñgwik anyô vônô ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

²¹Ma anyô bêj êj hanañ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²²Ma Yisu halañô ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôn, ma doñtom nômlate hamô denañ. Nu nêma anêm nômkama sapêñ ek avômalô nênem vuli ma onja valuselej sapêñ ba nêma êndêñ jê siv. Êñ ma tem anêm nômkama mavi lomalomama êmô malak lej. Ma ôlêm osopa ya.”

²³Yani ma anyô lôk nômkama bêj anôn. Ba intu halañô abô êj ma hêv malaiñ bêj hadêñ yani ba hi lôk lamalaiñ. ²⁴Yisu hayê yani lamalaiñ ma hanañ, “Ijê lôk nômkama bêj tem nêpôm malaiñ bêj ek nimbitak nêyô Wapômbêj anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini. ²⁵Avanôn biñ nena miñ malaiñ bêj ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma doñtom malaiñ anôn ek anyô lôk nômkama bêj te imbitak êyô Wapômbêj anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

²⁶Avômalô elañô abô êj ma enañ nena, “Avanôn e? Aêñ ba miñ hatôm

anyôla imbitak êyô Wapômbêj anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ni ami e?”

²⁷Ma Yisu hanañ, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbêj hatôm indum.”

²⁸Ma Pita hanañ, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alêm asopa o.”

²⁹Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ avanôn nena avômalô takatu ba leñijhabi Wapômbêj anêñ loñ lôkliñyak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyañ lôk lami ma nali, ³⁰ma thêlô êmô pik denañ ma Wapômbêj tem nêma iniñ nômkama lôkthô êndêñ i ba tem nêma bêj anôn êyô êmô iniñ loñ imbiñ ma embeñ yam ma tem nêma lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêñ êndêñ i imbiñ.”

**Yisu hanañ abô hathak
anêñ jama bôlôn te lô**

(*Mat 20:17-19; Mak 10:32-34*)

^{31r}Yisu hawa jê ku laumiñ ba lahavuju takatu hathak doñtom ma hanañ, “Nodañô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem imbitak avanôn. ^{32s}Tem nênem yani êndôk jê loñ buyañ Lom baheñij. Ma tem nemalik esak yani ba nenañ abô lomalomama esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³Ma neballi yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loñbô.”

^{34t}Ma doñtom jê ku miñ eyala abô takêñ ami. Abô êñ anêñ ôdôn ma havuñ ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthôn paliñ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi

(*Mat 20:29-34; Mak 10:46-52*)

³⁵Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loñôndê dañ vi ba hapetenak ek avômalô nênem yani sa.

^p18:18 Luk 10:25 ^q18:20 Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 ^r18:31 Luk 24:44

^s18:32 Luk 9:22,44 ^t18:34 Mak 9:32

³⁶Yani halañô avômalô bêñ anôñ ele ba i ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Malê?”

³⁷Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, “Yisu anêñ Nasalet halêm.”

³⁸Êñ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêñ Lim Lukmuk, nêñ kapôlôm ek ya!”

³⁹Avômalô takatu ba êmôn ethañ yani ba enañ, “O bônôn.” Ma doñtom yani halam lôklala nena, “Devit anêñ Lim Lukmuk, nêñ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰Êñ ma Yisu hamiñ ma hanañ ek thêlô neja ôpêñ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanañ hik yani liñ nena, ⁴¹“Lemhaviñ yandum malê êndên o?”

Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yaleñhaviñ yangê tak.”

⁴²Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Nônğô tak. Anêm hôêvhaviñ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³Ma ketheñ oyañ ma ôpêñ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. Ma avômalô nômbêñ atu ba i haviñ yani êyê nôñ êñ ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ haviñ.

Yisu hi Sakius anêñ unyak

19 Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ²Ma anyô lôk valuseleñ bêñ te hamô. Yani ma anyô bêñ hawa takis ba anêñ athêñ nena Sakius. ³Yani lahaviñ êñjê nena Yisu ma opalê, ma doñtom avômalô bêñ anôñ ma Sakius anyô bidon ba miñ hatôm êñjê ami. ⁴Êñ ma yani halañviñ hamôn ba hi ma hathak alokwañ sabo te ba hamô ek êñjê Yisu.

⁵Yisu hayô loñ êñ ma hêv ma hathak leñ ma hanañ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm ketheñ. Yaô ma tem yamô anêm unyak.”

⁶Êñ ma ketheñ oyañ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷Ma avômalô sapêñ êyê ba kapôlônñ diñdiñ ba enañ nena, “Yani hi hamô haviñ anyô kambom te.”

⁸Ma doñtom Sakius haviyô hamiñ ma hanañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Anyô Bêñ, ondañô. Tem yambi yenañ nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm yañ êndên ñê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêñ valuseleñ doho vani, êñ ma tem yanêm valuseleñ êtôm dum ayova êyômô loñ imbiñ.”

⁹Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Lêk ma Wapômbêñ hêv avômalô unyak êntêk êñ bulubiñ ek malê nena yani ma Ablaham anêñ nakaduñ te. ¹⁰Anyô Anêñ Nakaduñ atu halêm ek êmbôlêm ñê takatu ba êv yak ek nêñ i bulubiñ.”

Abô loñ kapô hathak anyô bêñ te hêv valuseleñ hadêñ ñê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹Avômalô elañô abô êñ yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te haviñ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêñ leññhabi nena yani hayô Jelusalem, êñ ma Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem imbitak êmô pik. ¹²Êñ ma Yisu hanañ nena, “Anyô bêñ te anêñ namalô tem ni loñ buyañ ek enja athêñ lôk kuluñ kiy vêmam ka êmbôlêm anêñ malak ôdôn esak loñbô ek eyabiñ anêñ avômalô. Loñ êñ ma daim kambom. ¹³Vêm ma yani halam anêñ ñê ku laumiñ hathak doñtom ma hêv valuseleñ hatôm 100 hadêñ thêlô tomtom sapêñ. Ma hanañ aêntêk, ‘Môlô noja valuseleñ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loñbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴“Ma doñtom yanida anêñ avômalô kapôlônñ agiap ek yani. Êñ ma yani hi loñ buyañ ma thêlô êv anyô doho ba

^u19:7 Luk 15:2 ^v19:8 Kis 22:1; Nam 5:6-7 ^w19:9 Luk 13:16; Ap 16:31

^x19:10 Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

esopa yani ek nenaᅇ aënték, ‘Yêlô adô anyô énték imbitak étôm yêlôaniᅇ kiᅇ.’

¹⁵“Ma doᅇtom yani habitak kiᅇ yôv ma havôhalêm ma hanaᅇ aënték, ‘Nodam ᅇê ku takatu ba bôk yahêv valuseleᅇ hadêᅇ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuseleᅇ vithê haviᅇ.’

¹⁶“Êᅇ ma anyô te hamôᅇ hi ma hanaᅇ, ‘Anyô bêᅇ, yahadum ku hathak anêm valuseleᅇ êᅇ ba yahavôv valuseleᅇ hatôm 1,000.’

¹⁷“Ma anêᅇ anyô bêᅇ hanaᅇ nena, ‘Mavi anôᅇ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiᅇ nôm yaôna dedauᅇ mavi ba intu oyabiᅇ malak lôᅇ laumiᅇ.’

¹⁸“Yôv ma anyô yaᅇ halêm ma hanaᅇ, ‘Anyô bêᅇ, hathak anêm valuseleᅇ, yahavôv valuseleᅇ hatôm 500.’

¹⁹“Ma anêᅇ anyô bêᅇ hanaᅇ hadêᅇ yani, ‘Oyabiᅇ malak lôᅇ baheᅇvi.’

²⁰“Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaᅇ, ‘Anyô bêᅇ, anêm valuseleᅇ atuték. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô ²¹ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniᅇ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaᅇ hapaliv yaᅇvêk halôk ma hothak howa anêᅇ anôᅇ.’

²²“Êᅇ ma anêᅇ anyô bêᅇ hanaᅇ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaᅇ o bêᅇ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniᅇ nômkama ba yahawa hatôm yenaᅇ. Lôk pik atu ba anyô yaᅇ hapaliv yaᅇvêk halôk ma ya hathak yahawa anêᅇ anôᅇ. ²³Ma aisê ka miᅇ hotak yenaᅇ valuseleᅇ halôk unyak valuseleᅇ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loᅇbô ma tem yanja doho êyômô loᅇ imbiᅇ?’

²⁴“Êᅇ ma hanaᅇ hadêᅇ ᅇê takatu ba imiᅇ habobo nena, ‘Môlô noja anêᅇ

valuseleᅇ hatôm 100 vê êᅇjêk yani ba nônem êndêᅇ ôpatu ba hawa 1,000.’

²⁵“Ma thêlô enaᅇ hadêᅇ yani nena, ‘Anyô bêᅇ, yani anêᅇ 1,000 bôk hamô yôv.’

²⁶“Ma yani hanaᅇ, ‘Yanaᅇ êndêᅇ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaᅇ nômkama ba habitak bêᅇ, êᅇ ma tem yatak doho êyômô loᅇ imbiᅇ ba yanêm êndêᅇ ôpêᅇ. Ma doᅇtom ôpatu ba miᅇ hadum ku hathak yenaᅇ nômkama ami, êᅇ ma tem yanêm dokte atu ba havalonᅇ loᅇ vê êᅇjêk yani.’

²⁷“Ma doᅇtom ᅇê takatu leᅇᅇmaniᅇ hathak ya ba êdô ek yambitak iniᅇ kiᅇ, ‘Noja i êlêm loᅇ énték ma unᅇwik i pôpônô êᅇjêk yamaleᅇ.’”

²⁸Yisu hanaᅇ abô êᅇ yôv ma hamôᅇ ba hi Jelusalem.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiᅇ

(*Mat 21:1-11; Mak
11:1-11; Jon 12:12-19*)

²⁹Yisu habobo Betpaga lo Betani, malak ju êᅇ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêᅇ ᅇê ku ju ba i ma hanaᅇ nena, ³⁰“Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôᅇᅇ ekak bok doᅇki map te loᅇ ba hamiᅇ. Bok êᅇ ma miᅇ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹Ma anyôla hanaᅇ nena, ‘Mamu opole eka’, êᅇ ma nonaᅇ viyaᅇ nena, ‘Anyô Bêᅇ lahaviᅇ indum ku te esak.’”

³²Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêᅇ hatôm atu ba yani hanaᅇ. ³³Thai epole bok doᅇki êᅇ anêᅇ yak vê ma bok anêᅇ alaᅇsi enaᅇ hadêᅇ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴Ma thai enaᅇ, “Anyô Bêᅇ lahaviᅇ indum ku te esak.”

³⁵Êᅇ ma thai ewa bok doᅇki ba i êv hadêᅇ Yisu. Ma thai ibi iniᅇ kwêv

thilibunĵ daim thô ba engava hayôhêk bok doŋki dômlokwaĵ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êĵ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava iniĵ kwêv thilibunĵ hêk loĵôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêĵ atu ba esopa yani leŋiĵmavi hathak nômbithi nômbêĵ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêĵ ba elam nena,

³⁸ a“Wapômbêĵ nêĵ lamavi êndêĵ kiĵ atu ba halêĵm hathak Anyô Bêĵ anêĵ athêĵ! *Kapya Yeĵ 118:26*

Avômalô malak leĵ leŋiĵmavi ma alalô nanêĵm athêĵ lôkmanĵiĵ êndêĵ Wapômbêĵ esak leĵ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiĵ avômalô takêĵ kapô ba enaĵ hadêĵ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, osaĵ anêĵm ĵê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaĵ viyaĵ nena, “Yanaĵ êndêĵ môlô nena thêlô bônôĵ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaĵ hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanaĵ, “Yaleŋhaviĵ lêk oyala nôĵm takatu ba nundum ek Wapômbêĵ indum môlô kapôlôĵmim êĵĵêk yaô. Ma doŋtom mi, nôĵm takêĵ hamô loĵ kapô ba môlô miĵ hatôm ôĵĵô ami. ⁴³ Aêĵ ba waklavôĵ hayô ma ĵê vovak tem nêyô ba nedav badêĵ êwê embeĵ Jelusalem sapêĵ ba nêĵmô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ bThêlô tem nimbuliĵ môlônim loĵ sapêĵ ba nijik môlô takatu ba ôĵmô unim badêĵ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miĵ êyômô yaĵ loĵ ami. Nôm malaiĵ êĵ tem êlêĵm ek malê nena môlô miĵ oyala waklavôĵ atu ba Wapômbêĵ halêĵm pik ek nêĵm môlô bulubiĵ ami.”

Yisu hêv ĵê idum ku valu vê hêk unyak matheĵ kapô

(*Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22*)

⁴⁵ Vêĵm ma Yisu habitak hayô Wapômbêĵ anêĵ unyak matheĵ anêĵ piklêvôĵ. Ma hayê avômalô ewa nôĵkama ba êdô hamô ek avômalô vi nêĵnêĵm vuli. Êĵ ma halupuniĵ i ba hêv i vê hêk unyak matheĵ kapô ba ele yaĵ ba i. Ma hanaĵ hadêĵ thêlô aêntêk, ⁴⁶ c“Wapômbêĵ anêĵ kapyā hanaĵ nena, ‘Yenaĵ unyak ma unyak neteĵ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm ĵê vani iniĵ loĵ ekopak êĵmô.”

⁴⁷ dMa wak nômbêĵ intu ma yani hadôĵ avômalô halôk unyak matheĵ. Ma ĵê bêĵbêĵ êbôk da lôk ĵê lôkauk hathak abô balabuĵ lôk Islael iniĵ ĵê bêĵbêĵ, thêlô êbôlêĵm loĵôndê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doŋtom thêlô miĵ hatôm nêĵpôm loĵôndê te ami ek malê nena avômalô sapêĵ leŋiĵmavi bêĵ ek Yisu ba êĵmô ek nedaĵô anêĵ abô sapêĵ.

Yisu, opalê hêv athêĵ bêĵ hadêĵ o?

(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

20 Wak te ma Yisu hadôĵ avômalô hamô Wapômbêĵ anêĵ unyak matheĵ anêĵ piklêvôĵ ba hanaĵ Wapômbêĵ anêĵ Abô Mavi hadêĵ i. Ma ĵê bêĵbêĵ êbôk da lôk ĵê lôkauk hathak abô balabuĵ ethak doŋtom haviĵ ĵê bêĵbêĵ ba i hadêĵ Yisu. ² Ma thêlô enaĵ, “Opalê hêv athêĵ bêĵ hadêĵ o lôk hêv ku hadêĵ o ba intu hudum nôĵm takêntêk?”

³ Ma Yisu hanaĵ viyaĵ nena, “Tem yanaĵ injik môlô liĵ esak abô te aêĵ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ĵaĵ hadêĵ Jon? Wapômbêĵ leĵ? Mena anyô pik?”

^a19:38 Luk 2:14 ^b19:44 Luk 21:6 ^c19:46 Ais 56:7; Jer 7:11

^d19:47 Luk 21:37

⁵Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Ma aisê ka môlô miḡ ôêvhaviḡ yani ami?’” ⁶Ma doḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

⁷Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athônḡ paliḡ.”

⁸Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ

(*Mat 21:33-46; Mak 12:1-12*)

^{9e}Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ avômalô, “Anyô te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma hêv hadêḡ ḡê ku doho ek neyabiḡ ba hanaḡ nena, ‘Waklavônḡ yak waiḡ hik anônḡ ma nombak vose ni ôdônḡ ju ba nônem vi êndêḡ ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loḡ buyaḡ sawa daim. ¹⁰Ma waklavônḡ yak waiḡ hik anônḡ hayô ma hêv anêḡ anyô ku te ba hi hadêḡ thêlô ek enja anêḡ sam. Ma doḡtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaḡ. ¹¹Êḡ ma ku anêḡ alaḡ hêv anyô ku yaḡ ba hi hadêḡ thêlô, ma doḡtom thêlô idum kobom kambom hadêḡ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaḡ ba hi. ¹²Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doḡtom ḡê ku takêḡ ibuliḡ yani ma êvôn yani ba ibi yani hi.

¹³“Aêḡ ba ku alaḡ hanaḡ hadêḡ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêḡ yenaḡ okna atu ba yaleḡhaviḡ bêḡ anônḡ. Yahadum aêḡ ma tem nedaḡô anêḡ abô.’” ¹⁴Ma doḡtom ḡê ku êyê namalô hayô ma enaḡ hadêḡ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô

ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’” ¹⁵Ba intu evaloḡ yani ba êvôn hale yaḡ ma ik yani vônô.

“Aêḡ ba ku anêḡ alaḡ tem indum malê êndêḡ thêlô?” ¹⁶Tem ni injik ḡê ku takêḡ vônô ma nêḡ ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabiḡ.”

Ma avômalô elañô abô loḡ kapô êḡ ma enaḡ, “Yêlô adô abô loḡ kapô êḡ injik anônḡ!”

¹⁷Ma doḡtom Yisu hatitiḡ thêlô lôk-lokwaḡ ma hanaḡ, “Ma bôk eto abô êntêk aêḡ eka?”

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landiḡ anônḡ.’” *Karya Yen*

118:22

^{18f}Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êḡ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ eyala nena Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loḡôndê ek nebaloḡ yani, ma doḡtom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndêḡ Sisa mena dô

(*Mat 22:15-22; Mak 12:13-17*)

^{20g}Yôv ma ḡê bêḡbêḡ maleḡ hada-haliḡ Yisu ek nebaloḡ yani esak anêḡ abô. Ma thêlô êv ḡê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm ḡê thêthônḡ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebaloḡ Yisu anêḡ abô êndôk ba nênem yani êndêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ Pailat. ²¹Êḡ ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Kêdônḡwaga, yêlô ayala nena anêḡ abô sapêḡ ma abô avanônḡ iyom. Ma hudum kobom doḡtom hadêḡ avômalô sapêḡ lôk hôdônḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô ma thêthônḡ iyom. ²²Aêḡ ba lemhabi aisê? Bumalô iniḡ balabuḡ

hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuseleŋ êndêŋ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ²⁴ “Môlô unŋwik valuseleŋ te thô ek yanŋê. Opalê anêŋ dahô lôk athêŋ hêk valuseleŋ êntêk?” Ma thêlô enaŋ, “Sisa.”

²⁵ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

²⁶ Yisu hanaŋ aêŋ ba avômalô sapêŋ elanô. Ba intu nê êŋ miŋ hatôm nebalonŋ yani esak anêŋ abô ami. Ma esonŋ kambom hathak anêŋ abô ba thêlô bônônŋ.

Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisê

(*Mat 22:23-33; Mak 12:18-27*)

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdônŋ te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena, ²⁸ h^a “Kêdônŋwaga, Mose hato hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yanŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yanŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’ ²⁹ Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama ba nakaduŋ mi. ³¹ Ma ŋgwa aêŋ iyom. Ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. ³² Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ. ³³ Ma waklavônŋ nê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doŋtom avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ ba ewa lôkmala hathak loŋbô, thêlô êŋ miŋ hatôm neja i esak loŋbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm aŋela

ba intu tem miŋ nema ami. Wapômbêŋ bôk hik thêlô liŋ yôv hêk ŋama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêŋ nali.

³⁷ i^a “Mose da anêŋ abô hik thô nena nê ŋama tem nimbiyô esak loŋbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathaŋ hamô alokwaŋ liŋ ma halam Anyô Bêŋ nena ‘Abraham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ ³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêŋ ma miŋ nê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônŋwaga, anêm abô ma mavi anônŋ!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêŋ elanô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?

(*Mat 22:41–23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yeŋ kapô ma Devit da hanaŋ aêntêk,

“‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena, ‘Ômô yabaheŋ vianônŋ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nê mô vemkapô vibinŋ am.’”

Kapya Yeŋ 110:1

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”

⁴⁵ Avômalô elanô Yisu anêŋ abô imiŋ denaŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabiŋ am ek nê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Ma

leñjrhaviñ avômalô nenañ nena, ‘Waklêvôn anyô bêñ’ êmô loñ ethak doñtom halôk. Ma leñjrhaviñ nêmbêñ êtôm ñê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô. Ma avômalô enggabôm nômbêñ ma leñjrhaviñ nejañ nômbêñ êmô ñê bêñbêñ iniñ loñ ethak êmô. ⁴⁷Thêlô esau avi tôp ek neja iniñ unyak ba eteñ mek daim bomañ ek avômalô nêgê. Wapômbêñ tem nêmb vovañ kambom êndêñ i.”

Avi tôp te anêñ da

(Mak 12:41-44)

21 Yisu hamô Wapômbêñ anêñ unyak ba hayê ñê lôk nômkama bêñ etak iniñ valuseleñ halôk alapa da. ²Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuseleñ thalaleñ ju iyom halôk alapa da êñ. ³Yisu hayê ma hanañ nena, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleñ bêñ anôñ hamôñ ek avômalô takêntêk sapêñ. ⁴Avômalô nômbêñ êntêk iniñ valu bêñ anôñ hamô ma doñtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôñ ma lêk hêv anêñ valuseleñ sapêñ ba miñ havalon dokte loñ ami.”

Yisu hanañ abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵Ñê ku doho enañ abô hathak valu kêkêlô lôk nômb da mavi anôñ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêñ lêlêyañ mavi anôñ. Êñ ma Yisu hanañ, ⁶k“Odañô katô. Nômb takêntêk ba lêk môlô ôyê, malaiñ bêñ tem imbitak ba ñê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêñ êntêk pesa ba valu yañ miñ hatôm êyômô yañ loñ ami.”

Malaiñ lomaloma tem nimbatak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷Ma thêlô enañ hik Yisu liñ nena, “Kêdôñwaga, angê intu nômb takêñ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômb takêñ lêk habobo?”

⁸Ma Yisu hanañ, “Noyabiñ ami, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Ñê lomaloma tem nêlêmb esak yenañ athêñ ba nenañ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenañ nena, ‘Waklavôn pik lo leñ anêñ dañ lêk habobo tem êyô.’ Ma doñtom miñ nômbimbiñ iniñ abô ba nosopa ami. ⁹Môlô olañô vovak bêñ ba avômalô iki vônô, êñ ma miñ nôkô ami. Nômb takêñ tem imbitak êmôn, ma doñtom pik lo leñ anêñ dañ tem miñ imbitak kethen oyañ ami.”

¹⁰Êñ ma Yisu hanañ, “Ma avômalô ôdôn yañ tem nijik vovak imbiñ ôdôn yañ. Ma kiñ yañ lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kiñ yañ. ¹¹Ma loñ lomaloma ma duviañ lôk bôm ma lijiñ bêñ tem êyô injik avômalô bêñ anôñ vônô. Lavôñjiñ lôkmangijñ lomaloma tem êñjêk leñlêvôn ba indum avômalô nêkô kambom anôñ.

¹²“Ma nômb takêñ tem miñ imbitak ami denañ ma tem nebalon môlô ba nindum kambom êndêñ môlô. Ma tem nenañ môlô bêñ imiñ unyak yeñ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk kolladôn. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiñ kiñ lôk iniñ ñê bêñbêñ maleñjiñ. ¹³Ma nômb êñ tem imbitak êtôm loñôndê ek nonañ yenañ Abô Mavi bêñ êndêñ i. ¹⁴Ma miñ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanañ aisê êndêñ thêlô’ ami. ¹⁵mEk malê nena yada tem yanêmb abô lôk kauk mavi êndêñ môlô. Ma ñê takatu ba idum abô ek môlô ma miñ hatôm nijik abô êñ pesa ami.

¹⁶nAvômalô tem nenañ mólô bêñ ba tem nijik mólô doho vônô ma mólônim lemami lôk mólôviyañ lôk anêm thalaleñ lôk anêm anyô mólô tem nindum aêñ iyom. ¹⁷Mólô ma yenañ avômalô ba intu avômalô sapêñ tem nêpôlik esak mólô. ¹⁸Ma doñtom Wapômbêñ tem eyabiñ mólô ba lemimkadôk ñauñ te miñ hatôm nêm yak ami. ¹⁹Ma mólô numiñ lôklokwañ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

Tem nimbuliñ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰Ma Yisu hanañ, “Mólô ôyê nena ñê vovak lodôñlodôñ êyô everñ Jelusalem luvi, êñ ma mólô noyala nena tem nimbuliñ malak lôñ êñ ketheñ. ²¹Aêñ ba mólô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiñ ketheñ. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem viyaiñ, ma miñ unu kapô ami. ²²Ek malê nena waklavôñ êñ ma Wapômbêñ anêñ wakma nêm vovañ viyañ ek abô takatu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya ma tem injik anôñ. ²³Ai, kikaknena. Waklavôñ êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esabeñ lôk avi takatu ba êv sôm hadêñ nali ek malê nena malaiñ lôk vovañ bêñ tem imbitak Israeñ iniñ pik êntêk, ma Wapômbêñ anêñ lamaniñ tem êyô êmô avômalô pik êñ. ²⁴¶Jê vovak tem ini Jelusalem ma iniñ biñ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loñ buyañ tem nêyô nêmo Jelusalem ba neyabiñ Jelusalem endeba ñê loñ buyañ iniñ waklavôñ anêñ dañ am.”

Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem endelêm

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵q“Ma lavôñiñ tem êpôm wak lo ayôñ ma vuliñ. Ma ñgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomañ ba avômalô pik sapêñ tem nedañô ba nêkô kambom anôñ ba iniñ auk tem ni mayaliv. ²⁶Ma nôm takatu ba hamô leñ tem nedowaliñ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiñ bêñ atu ba tem imbitak pik. ²⁷rMa wak êñ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiñ anêñ lôkliñyak lôk anêñ deda lôkmañgiñ. ²⁸Nômkkama takêñ hadum ek imbitak ma numiñ ba nônêm malemim esak leñ ek malê nena waklavôñ Wapômbêñ nêm mólô vê ênjêk unim malaiñ lêk habobo.”

²⁹Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwañ beleñ[‡] lôk alokwañ vi imbiñ. ³⁰Ôyê nena alokwañ takêntêk habi ñauñ belap, êñ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹Ma aêñ iyom, mólô ôyê nôm takêñ habitak, êñ ma noyala nena Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êyô ketheñ.

³²“Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena avômalô bôlôñ êntêk tem miñ nema ami denañ ma nôm takêntêk sapêñ tem imbitak. ³³Pik lo leñ tem nêm yak ba ni, ma doñtom yenañ abô bute miñ hatôm nêm yak ami.

³⁴⁻³⁵“Mólô noyabiñ am. Anyô Anêñ Nakaduñ tem êlêm esak loñbô ba tem êpôm avômalô pik sapêñ. Mólô udum pik anêñ kobom ba unum waiñ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êñ tem enja mólô ketheñ êtôm gwasilim ba tem nosoñ kambom.

[‡]21:29 Abô Bômbôm ma “fik”. Nôñgô Mat 24:32.

[¶]21:16 Mat 10:21-22

[°]21:22 Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7
Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13

[¶]21:24 Sng 79:1; ALK 11:2 [°]21:25 Ais 13:10;
[†]21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7

³⁶Aên ba wak nômbênj intu ma môlô noyabinj am lôklokwanj ba notenj mek ek Wapômbênj nê mômô sa ek numinj lôklokwanj ek nô m takêntêk miñ hatôm imbulinj môlô ami. Êñ ma môlô hatôm numinj Anyô Anênj Nakaduñ atu ma.”

³⁷Wak nômbênj intu ma Yisu hadônj avômalô hamô Wapômbênj anênj unyak mathenj. Ma bôlôvônj ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸Ma lôkbôk mo-manjiniñ ma avômalô sapênj ethak i unyak mathenj ek elanjô Yisu anênj abô.

Judas hanañ Yisu bênj

(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53*)

22 Waklavônj anênj athênj nena Eyanj Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavônj êñ nena Hale Ba Hi.¹ ²Ma nê bênjbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñj êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³Ma Sadanj halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te. ⁴Yani hi ba hanañ abô havinj nê bênjbênj êbôk da lôk unyak mathenj iniñ sôp bidonj nena yani tem enanj Yisu bênj aisê? ⁵Îjê êñ leñinj mavi ma thêlô evak abô ek nê nê m valuselenj êndênj yani. ⁶Êñ ma Judas halôk hathak thêlôninj abô ba hadum ek nê m Yisu êndôk thêlô baheninj êndênj wak te atu ba avômalô miñ êmô havinj Yisu ami.

Îjê ku lokwanju êpôpêk nô m

(*Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30*)

⁷Waklavônj anênj athênj nena Eyanj Polom Yis Mi hayô. Wak êñ ma thêlô ik boksipsip nakaduñ te vônô ek leñinj habi waklavônj anênj athênj nena Hale ba Hi.

⁸Êñ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanañ, “Mamu unu nôpôpêk nô m waklavônj Hale ba Hi ek alalô anjanj.”

⁹Ma thai enanj hik Yisu liñ, “Yai napôpêk nô m êmô êsê?”

¹⁰Ma Yisu hanañ hadênj thai nena, “Odanjô. Mamu unu malak bênj kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ñanj lôk uñ. Ma nosopa yani ba numbitak nô yô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹Êñ ma nonanj êndênj unyak anênj alanj nena, ‘Kêdônjwaga hanañ hik o liñ nena unyak kapô atu ba yanjanj nô m waklavônj Hale ba Hi imbinj yenanj nê ku hamô êsê?’ ¹²Êñ ma tem injik unyak kapô bênj atu ba hêk vulinj thô êndênj mamu. Unyak kapô êñ ma nô mkama sapênj bôk hamô yôn. Ba intu nô pôpêk nô m êmô loñ êñ.”

¹³Êñ ma thai i ma êpôm nô mkama sapênj hatôm atu ba yani hanañ. Êñ ma thai êpôpêk waklavônj Hale ba Hi anênj nô m.

Yisu hêv polom lôk waiñ hadênj anênj nê ku

(*Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25*)

¹⁴Wakma nejanj nô m hayô ma Yisu hayañ nô m hamô havinj anênj aposel. ¹⁵Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Ya vovanj ek yanjanj nô m waklavônj Hale ba Hi imbinj môlô vêm ka yanja vovanj. ¹⁶Yahanañ avanônj nena tem miñ yanjanj nô m êntêk esak loñbô ami endeba waklavônj Hale ba Hi injik anônj ênjêk Wapômbênj anênj loñ lôkliñ yak am.”

¹⁷Ma yani hawa waiñ lôk tase ma hêv lamavi ma hanañ, “Noja ba nunum imbinj am. ¹⁸Yananj êndênj môlô nena tem miñ hatôm yanum waiñ esak loñbô ami

¹22:1 Sêbôk ba Wapômbênj hêv anênj anjela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik nê Ijip iniñ nali vônô. Ma donjom nê Israel esaba thalalenj hathak unyak abôlêk ba intu anjela miñ hik iniñ nali ami. Yani hayê thalalenj ma hatak ma hale ba hi.

³22:3 Jon 13:2,27 ⁷22:7 Kis 12:1-27

endeba Wapômbêj anêj loj lôkliņyak êlêm am.”

¹⁹Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêj thêlô ma hanaņ, “Êntêk ma yenaņ vathiap atu ba yahêv ek nêm mólô sa. Nundum aêj ek lemimimbi ya.”

²⁰Eyaņ vêm ma hadum aêj hathak tase lôk waiņ ma hanaņ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaņ thalalej ba tem yaņasô ek nêm mólô sa. ²¹uMa doņtom odaņô. Ôpatu ba tem enaņ ya bêj lêk hayaņ nôm haviņ ya. ²²Anyô Anêj Nakaduņ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêj bôk hanaņ yôv, ma doņtom alikakna. Malaiņ bêj ek ôpatu ba hanaņ yani bêj.” ²³Ŷê ku elañô abô êj ma thêlôda enaņ hik i liņ nena, “Opalê te tem indum nôm êj?”

²⁴vMa Yisu anêj ŷê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bêj êmô loj lôkliņyak atu ba tem imbitak embej yam. ²⁵wMa Yisu hanaņ hadêj thêlô nena, “Avômalô daluk iniņ kiņ ethak ebam i ba ibuliņ ŷê takatu ba êmô thêlô vibij. Ma ŷê lôk athêj leņiņhaviņ avômalô nebam thêlô nena ‘Ŷê wapôm mavi’. ²⁶xMa doņtom mólô miņ nundum aêj ami. Mólônim anyô lôk athêj indum êtôm anyô athêj mi. Ma mólônim anyô bêj indum ku êtôm anyô ku oyaņ. ²⁷yOpalê te ma anyô bêj, ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm, aêj e? Ma doņtom yahamô haviņ mólô hatôm anyô ku te.

²⁸“Mólô takatu ba malaiņ lomaloma habitak ma doņtom ômô haviņ ya denaņ. ²⁹⁻³⁰zMa yahêv athêj ‘kiņ’ hadêj mólô hatôm wakamik hêv hadêj ya ek mólô

tem oņgwaņ nôm lôk nunum ŷaņ imbij ya êmô yenaņ loj lôkliņyak. Ma mólô tem nôtôm kiņ ek noyabiņ avômalô Is-lael ôdôj laumiņ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaņ nena Pita tem enaņ nena hathônj yani paliņ

(*Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38*)

³¹Ma Yisu hanaņ, “Saimon, Saimon, ondaņô. Sadaņ hanaņ hik Wapômbêj liņ ek yani êyôkwiņ mólô êtôm lovak hayôkwiņ alokwaņ te ek ênjê nena o lôk-lokwaņ mena mi e? ³²aMa doņtom lêk yahatej mek yôv ek anêm hôêvhaviņ miņ nêm yak ami. Ma hole o liliņ, êj ma ombatho mólôviyaņ loj.”

³³Ma doņtom Pita hanaņ, “Anyô Bêj, ya anyô lôklokwaņ ba ya hatôm yamô koladônj ba yama imbij o.”

³⁴Ma doņtom Yisu hanaņ nena, “Pita, yanaņ êndêj o nena bôlôvônj êntêk ma tale miņ halaņ ami denaņ, ma tem onaņ êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya paliņ.”

Noja valuselej lôk vak ma biņ vovak

³⁵bYôv ma Yisu hanaņ hadêj thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mólô ba u ma miņ mólô owa valuselej lôk vak lôk vemimkapô bokŷgôp haviņ mólô ami. Wak êj ma mólô nômkama mi e?”

Ma thêlô enaņ, “Mi, hamô.”

³⁶Ma Yisu hanaņ hadêj thêlô nena, “Ma doņtom lêk anêm valuselej lôk vak hamô ma noja. Ma o biņ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nênem vuli ma onja biņ vovak esak. ³⁷cEk malê nena Wapômbêj anêj kapya hanaņ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êj tem injik anôj esak ya

^u22:21 Sng 41:9; Jon 13:21-22 ^v22:24 Luk 9:46

^w22:25 Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 ^x22:26 Mat 23:11; Mak 9:35

^y22:27 Jon 13:12-15 ^z22:29-30 Mat 19:28 ^a22:32 Jon 17:15

^b22:35 Luk 9:3; 10:4 ^c22:37 Ais 53:12

ma nômkama sapêj atu ba hathak ya ma anêj daŋ tem êyô.”

³⁸Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêj, nôngô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”

Ma Yisu hanaŋ hadêj thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hatej mek hamô Dum Oliv

(*Mat 26:36-46; Mak 14:32-42*)

³⁹Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰Yisu hayô loŋ êj ma hanaŋ hadêj thêlô nena, “Noterj mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami.”

⁴¹Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôj lêlô ma hatej mek aêntêk, ⁴²“Wakamik, lemhabiŋ nê tase êntêk vê ênjêk ya, ma nê vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalerghaviŋ ami. Mi, osopa oda anêj lemhabiŋ.”

⁴³Ma aŋela te anêj lej hayô ek yani ma havatho yani loŋ. ⁴⁴Yisu kapô malaiŋ kambom ba hatej mek lôklok-waŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalerj.

⁴⁵Yani hatej mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêj anêj nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniŋ kapôlôniŋ malaiŋ kambom. ⁴⁶Ma hanaŋ hadêj thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noterj mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evaloŋ Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11*)

⁴⁷Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêj anôj êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indijû Yisu, ⁴⁸ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêj liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undijû Anyô Anêj Nakaduŋ atu ek onaŋ yani bêj e?”

⁴⁹Êj ma nê ku eyala nôj atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêj, yêlô nangik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰Êj ma thêlôniŋ anyô te hale anyô bêj habôk da anêj anyô ku te limbuk vianôj vê.

⁵¹Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak baŋ hayôhêk ôpêj limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

⁵²Êj ma Yisu hanaŋ hadêj nê bêjbêj êbôk da lôk unyak matherj iniŋ sôp bidonj lôk nê bêjbêj takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôj ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? ⁵³Aisê? Wak nômbêj intu ma yahamô unyak matherj anêj piklêvônj haviŋ môlô ma miŋ ovalonj ya ami eka? Ma doŋtom lêk ma momaŋiniŋ hayabiŋ pik ba intu môlônim waklavônj.”

Pita hanaŋ nena yani hathônj Yisu paliŋ

(*Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27*)

⁵⁴Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêj habôk da anêj unyak. Ma Pita hasopa haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. ⁵⁵Anyô doho ebaŋ atum hamô unyak êj anêj badêj kapô, ma Pita hi halôk hamô haviŋ thêlô. ⁵⁶Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hanaŋ, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviŋ Yisu.”

⁵⁷Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Livônj, ya-hathônj ôpêj paliŋ.”

⁵⁸Kasana ma anyô yaŋ hayê yani ma hanaŋ, “O ma nê takatu iniŋ anyô te.”

Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Mi anôj.”

⁵⁹Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yaŋ hanaŋ lôklok-waŋ hathak loŋbô nena, “Avanôj biŋ, yani ma anyô Galili te. Aêj ba yani ma Yisu anêj anyô ku te.”

^d22:54 Mak 14:53-54

⁶⁰Ma Pita hanaŋ, “Aiyaŋ, yahathôn anêm abô paliŋ!” Pita hanaŋ denaŋ ma tale halaŋ. ⁶¹Ma Anyô Bêŋ hik i lilin ma hatitiŋ Pita ma Pita lahabi anêŋ abô atu ba hanaŋ, “Tale miŋ halaŋ ami denaŋ ma tem onaŋ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya paliŋ.” ⁶²Êŋ ma Pita hale yaiaŋ ma lahiki ba halaŋ bêŋ.

Ik Yisu lôk emalik hathak

(*Mat 26:67-68; Mak 14:65*)

⁶³Ŋê takatu ba evalonŋ Yisu enaŋ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴Thêlô ivuliv thohavloma siŋ ma ik yani ba enaŋ nena, “O plopet te ma onaŋ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵Ma enaŋ abô kam-bom lomaloma hadêŋ yani haviŋ.

Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Israeŋ ininŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋinŋ

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24*)

⁶⁶Haviyô hayaŋ ma avômalô Israeŋ ininŋ ŋê bêŋbêŋ ethak donŋtom ek elanŋ abô. Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enaŋ hik yani liŋ, ⁶⁷e“Onaŋ êndêŋ yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yanaŋ abô êŋ êndêŋ môlô, êŋ ma môlô tem miŋ nônêmimbiŋ ami. ⁶⁸Ma yanaŋ injik môlô liŋ, ma tem miŋ môlô nonaŋ vianaŋ ami. ⁶⁹fMa donŋtom yaô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô Wapômbêŋ lôklokwaŋ anêŋ baŋ vianônŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

⁷⁰Ma thêlô sapêŋ enaŋ hik yani liŋ, “Aêŋ ba oda ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlôda oyala ba enaŋ.”

⁷¹Êŋ ma thêlô enaŋ, “Aisê ka alalô leŋinŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ?

Yani hanaŋ yanida bêŋ ba alalô lêk alaŋô yôv.”

Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Pailat ma

(*Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38*)

23Ma ŋê bêŋbêŋ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ²Êŋ ma enaŋ yani bêŋ aêntêk, “Ôpêntêk habulinŋ yêlôaniŋ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiŋ yêlô ba hanaŋ ek miŋ nênenê takis êndêŋ Sisa ami. Ma hanaŋ nena yani ma Mesia. Mesia anêŋ ôdônŋ nena kiŋ.”

³Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ, “O ma avômalô Israeŋ ininŋ kiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

⁴Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô nômbêŋ atu nena, “Miŋ yahapôm yani anêŋ kambom la ami.”

⁵Ma donŋtom enaŋ lôklokwaŋ nena, “Yani hadônŋ avômalô ba halela ininŋ auk haveŋ Judia lôkthô. Mônŋ hêk Galili aleba hayô lonŋ êntêk.”

⁶Pailat halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ôpêŋ ma anyô Galili e?”

⁷gPailat halaŋô nena Yisu halêm anêŋ Galili, êŋ ma hêv yani hi hadêŋ Helot ek malê nena yani hayabiŋ lonŋ êŋ. Wak êŋ ma Helot hamô Jelusalem haviŋ.

⁸Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêŋ anônŋ. Yani bôk halaŋô abô hathak Yisu ba lahaviŋ ênjê yani ma donŋtom mi aleba lêk hayê ma lahaviŋ Yisu indum lavônŋinŋ te ek yani ênjê. ⁹Ba intu Helot hanaŋ hik Yisu liŋ bêŋ anônŋ, ma donŋtom yani bônônŋ iyom. ¹⁰Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ takatu ba imiŋ lonŋ êŋ enaŋ abô lôklokwaŋ ba ibi yani liŋkupik hathak abô lomaloma. ¹¹Êŋ ma Helot lôk anêŋ ŋê vovak ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim

te ma ik hathak Yisu ma enaŋ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loŋbô. ¹²Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doŋtom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanaŋ ba ik Yisu hathak a

(*Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16*)

¹³Yôv ma Pailat dalam nê bênbênj êbôk da lôk nê bênbênj lôk avômalô ba ethak doŋtom. ¹⁴Ma hanaŋ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêŋ ya ma môlô onaŋ nena anyô êntêk hanaŋ abôyaŋ hadêŋ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiŋ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanaŋ hik ôpêŋ liŋ hathak nôm takêŋ. Yôv ma môlô odaŋô. Miŋ yahapôm ôpêntêk anêŋ kambom takatu ba môlô onaŋ yani bêŋ hathak ami. ¹⁵Ma Helot anêŋ auk aêŋ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêŋ alalô hathak loŋbô. Odaŋô. Anyô êntêk miŋ hadum kambom te ek yanaŋ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷Aêŋ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”⁸

¹⁸Ma doŋtom avômalô sapêŋ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêŋ yêlô.” ¹⁹(Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêŋ gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôŋ.)

²⁰Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êŋ ma yani dalam hadêŋ avômalô hathak loŋbô. ²¹Ma doŋtom thêlô elam lôbôlônj aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²²Yôv ma Pailat hanaŋ bôlônj te lô hadêŋ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdônj te miŋ hamô ek

yangik yani vônô ami. Aêŋ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³Ma doŋtom thêlô lôklokwaŋ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlônij kaêk êŋ ma bêŋ anônj ba Pailat halaŋô. ²⁴Aêŋ ba Pailat hasopa thêlônij abô ²⁵ba hatak Balabas hadêŋ thêlô ma hêv Yisu hadêŋ nê vovak hatôm iniŋ leŋjŋhaviŋ.

Ik Yisu hathak a

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loŋôndê ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani halêm anêŋ loŋ buyaŋ ba hadum ek ni Jelusalem. Ma nê vovak evalonj yani ba êv Yisu anêŋ a ba hawa ba haveŋ Yisu yam.

²⁷Ma avômalô bêŋ anônj eveŋ Yisu yam, lôk avi doho elaŋ asêŋ malêŋ ba eveŋ yani yam. ²⁸Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miŋ nodaŋ ek ya ami. Mi, nodaŋ ek amda lôk nalumi. ²⁹^hOdaŋô, malaiŋ bêŋ tem êyô ma tem avômalô nenaŋ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miŋ bôk êv sum ami, thêlô nênmô mavi ek malê nena iniŋ avômena miŋ hatôm nêpôm vovaŋ ami.’ ³⁰ⁱWak êŋ ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ dumlolê nena, ‘Upu ba usivuŋ yêlô.’”

³¹Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêŋ alokwaŋ lôkmala ma tem nindum malê êndêŋ alokwaŋ kapok?”

³²Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviŋ ek nijik vônô imbiŋj Yisu. ³³Thêlô i êyô loŋ te ba anêŋ athêŋ nena Leŋkadôk Lokwaŋ. Loŋ êŋ ma thêlô êthôkwêŋ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a.

§23:16-17 Njê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Kobom te hamô Jelusalem aêntêk, “Hanaŋ aêŋ ek malê nena waklavônj nôm bêŋ êŋ anêŋ sondabêŋ tomtom ma hêv anyô koladôŋ te vê ba hi hadêŋ i”.

^h23:29 Luk 21:23 ⁱ23:30 Hos 10:8; ALK 6:16

Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ ma yaḡ hamiḡ baḡ vikeḡ. ^{34j}Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik, nêḡ thêlôniḡ kambom vê ek malê nena thêlô êthônḡ paliḡ ba idum.” Vêḡ ma ḡê vovak ibi valu ek nêḡê nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

^{35k}Avômalô imiḡ ba êyê iyom. Ma ḡê bêḡbêḡ ibi yani liliḡ ba enaḡ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêḡ bôk hatak yôv ek nêḡ avômalô bulubiḡ, êḡ ma nêḡ yanida bulubiḡ.”

^{36l}Ma ḡê vovak êyô haviḡ ba enaḡ abôma ma êv waiḡ maniḡ hadêḡ yani.

³⁷Ma enaḡ, “O ma avômalô Israêl iniḡ kiḡ e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ.” ³⁸Ma eto abô te hamiḡ Yisu vuliḡ aêntêk, AVÔMALÔ ISRAEL INIḡ KIḡ

³⁹Anyô kambom ju atu ba êthôkwêḡ haviḡ Yisu ma yaḡ hanaḡ abôma hadêḡ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ lôk yai imbiḡ.”

⁴⁰Ma doḡtom yaḡ halaḡô abô êḡ ma hathaḡ yaḡ êḡ ba hanaḡ, “Alalô tem nama ba miḡ hôkô ek Wapômbêḡ ami e?

⁴¹Alai adum kambom bêḡ anôḡ ba intu êv vovaḡ hadêḡ alai, ma doḡtom ôpêntêk ma miḡ hadum kambom te ami.”

⁴²Êḡ ma hanaḡ, “Yisu, hôyô anêḡ loḡ lôkliḡyak ma lemimbi ya.”

⁴³Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o nena yaô ma tem ômô imbiḡ ya êmô malak leḡ.”

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

^{44-45m}Habobo waklêvôḡ biḡ ma moḡiniḡ hayô pik sapêḡ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêḡ atu

ba êthôkwêḡ hamiḡ unyak mathêḡ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiḡ yadahôlônḡ.” Yani hanaḡ aêḡ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷Anyô vovak laik hayê nôḡ êḡ ma yani habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma anyô thêthônḡ mavi.” ⁴⁸Ma avômalô takatu ba ethak doḡtom ba imiḡ ek êyê, thêlô êyê nôḡ êḡ ba kapôlôḡniḡ malaiḡ kambom ba ik biḡ daluk ba êvôi. ⁴⁹Ma doḡtom Yisu anêḡ avômalô sapêḡ lôk avi takatu ba eveḡ haviḡ yani hêk Galili ba êlêḡ imiḡ daim dokte ma êyê nôḡ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹Josep ma anyô Alimatia te anêḡ Judia. Yani hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêḡ pik. Yani ma anyô thêthônḡ mavi te ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin iniḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵²Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ hik liḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. ⁵³Êḡ ma hawa Yisu liḡkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyaḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêḡ, ma esopa Josep ba i êyê valu abyaḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêḡê Sabat. ⁵⁶ⁿAêḡ ba avi takêḡ i iniḡ unyak ma êpôpêk nôḡ ôv mavi lôk nôḡ lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hanaḡ.

^j23:34 Sng 22:18; Ais 53:12 ^k23:35 Sng 22:7-8 ^l23:36 Sng 69:21

^m23:44-45 Hib 6:19-20; 10:19-20 ⁿ23:56 Kis 20:10; Lo 5:14

Yisu haviyô hathak loṅbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

24 Sonda êṅ anêṅ wak te mông anêṅ lôkbôk momañiniṅ ma avi ewa nôṃ ôv mavi takatu ba bôk epesaṅ yôv ba i siô. ²Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daṅ. ³Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doṅtom thêlô miṅ êpôm Anyô Bêṅ Yisu anêṅ kupik ami. ⁴Ma thêlô leṅṅhabi bêṅ anôṅ imiṅ denaṅ ma kethêṅ oyaṅ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiṅ haviṅ thêlô. ⁵Êṅ ma avi takêṅ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doṅtom thai enaṅ hadêṅ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveṅ ṅê ṅama iniṅ loṅ? ⁶Yani miṅ hêk loṅ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaṅ hadêṅ môlô hêk Galili. ⁷Yani hanaṅ aêntêk, ‘Tem nêṅem Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu êndôk ṅê kambom bahenṅ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loṅbô.’” ⁸Êṅ ma thêlô leṅṅhabi abô êṅ.

⁹Êṅ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaṅ abô takêṅ sapêṅ hadêṅ ṅê ku laumiṅ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviṅ. ¹⁰Avi takêṅ te ma Malia anêṅ Magadala, ma Joana lo Jems anêṅ talêbô Malia, lôk avi doho haviṅ. ¹¹Ma aposel elañô avi takêṅ iniṅ abô ba eson nena enaṅ abô molo la ba miṅ êvhaviṅ ami. ¹²Ma doṅtom Pita haviyô ma halaṅviṅ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêṅ unyak hathak loṅbô ma lahabi bêṅ anôṅ hathak nôṃ takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loṅôndê

(Mak 16:12-13)

¹³Wak êṅ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loṅ êṅ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴Thai even loṅôndê ba i ma enaṅ hathak nôṃ takatu ba habitak. ¹⁵Thai enaṅ abô bêṅ anôṅ, ma Yisu da halêm haveṅ haviṅ thai, ¹⁶ma doṅtom Yisu hik thai maleṅ loṅ ba miṅ eyala yani ami.

¹⁷Ma yani hanaṅ hik thai liṅ, “Mamu onañ malê?”

Êṅ ma thai imiṅ ma idum hatôm thai elañ. ¹⁸Anyô yaṅ anêṅ athêṅ nena Kelopas hanaṅ hik yani liṅ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêṅ eyala nôṃ atu ba lêk habitak hêk loṅ êntêk, ma hoverṅ êsê ba miṅ hoyala ami?”

¹⁹Ma Yisu hanaṅ hik thai liṅ, “Malê?”

Ma thai enaṅ hadêṅ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêṅ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêṅbêṅ ba anêṅ abô ma lôkliṅyak kambom hamiṅ Wapômbêṅ ma lôk avômalô sapêṅ maleṅṅ. ²⁰⁻²¹PMa yêlô leṅṅhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêṅ hêv ek nêṃ Israêl vê êṅjêk iniṅ malaiṅ. Ma doṅtom alalôaniṅ ṅê bêṅbêṅ lôk ṅê bêṅbêṅ êbôk da enaṅ yani bêṅ hadêṅ Lom iniṅ anyô bêṅ ba halôk hathak iniṅ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²²Ma yêlôaniṅ avi doho elela yêlôaniṅ auk. Hadêṅ lôkbôk momañiniṅ ma thêlô i siô ²³ma miṅ êpôm Yisu anêṅ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaṅ nena thêlô êyê wêṅ aṅela doho ba enaṅ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴Ma yêlôaniṅ anyô doho i siô ma êyê nôṃ takeṅ hatôm atu ba avi enaṅ, ma doṅtom thêlô miṅ êyê Yisu ami.”

²⁵Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thai nena, “Mamu ṅê auk mi lôk kapôlômim pu-

lusikna ba intu miñ ôêvhaviñ plopet iniñ abô ami! ²⁶Thêlô bôk enañ yôv nena Mesia tem enja vovañ takên vêm ka tem enja anên athên lôkmanñij ênjêk leñ.” ²⁷Vêm ma yani hawa Wapômbên anên abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadên thai. Môn ma hanañ hathak Mose anên kapya vêm ma plopet sapên iniñ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviñ.

²⁸Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹Ma doñtom thai enañ lôklokwañ, “Lêk yañsiñ habôk ba tem bôlôvôn ba dô ma ômô imbiñ yai.” Êñ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiñ thai.

³⁰Yôv ma thêlô êmô ek nejañ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadên thai. ³¹Thai êyê ma maleñ hakyav ba eyala yani. Ma ketheñ oyañ ma yani mi. ³²Ma thai enañ hadên i nena, “Êê, avanôn biñ. Alai aven loñôndê ma yani hik Wapômbên anên abô thô ba alaianiñ kapôlônij hatôm atum hathañ.”

³³Ma bôlôn doñtom ma thai etak loñ êñ ma ele i Jelusalem hathak loñbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiñ ba lahavute lôk anyô doho ethak doñtom haviñ ba êmô. ³⁴Ma thêlô enañ hadên thai aên-têk, “Avanôn biñ nena Anyô Bên haviyô hathak loñbô ba yani hik i thô hadên Saimon.” ³⁵Yôv ma anyô ju êñ enañ nôm takatu ba hapôm thai halôk loñôndê lôk polom atu ba yani haya, êñ ma thai eyala nena Yisu.

Ñê ku êyê Yisu hathak loñbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶Ñê ku enañ abô êmô denañ ma Yisu hamiñ thêlô malêvôn ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷Ma thêlô eson nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸Ma doñtom Yisu hanañ, “Môlô oson ba unim auk hêv yak eka? ³⁹Ôngô yabaheñ lo yaveñ. Yada êñ êntêk ba nobalon yalenñkupik. Ma ngôk liñkupik mi, ma doñtom yenañ ma hamô.” ⁴⁰Êñ ma Yisu hik va lo bañ thô hadên thêlô.

⁴¹Thêlô êyê yani ma leñjnavi, ma doñtom thêlônij auk mayaliv ba miñ êvhaviñ ami. Êñ ma Yisu hanañ, “Nôm doho hamô e?” ⁴²Êñ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ma yani hawa ba hayañ ma thêlô êyê.

⁴⁴Ma Yisu hanañ hadên thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviñ môlô, ma yahanañ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anên Abô Balabuñ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeñ tem injik anôn.” ⁴⁵Ma yani hik iniñ auk liñ ek neyala Wapômbên anên kapya ⁴⁶ba hanañ, “Wapômbên anên kapya hanañ nena Mesia tem enja vovañ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê ñama iniñ loñ esak loñbô. ⁴⁷Ma esak anên athên ma tem nenañ êndên nê Jelusalem lôk Islael ma avômalô loñ buyañ sapên nena nede kapôlônij liliñ ek Wapômbên nêm iniñ kambom vê. ⁴⁸Môlô lêk ôyê nôm takên yôv ba intu nonañ lôkthô bên. ⁴⁹Odañô! Tem yanêm nôm atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêm êyômô môlô. Aên ba nômô Jelusalem endeba lôklokwañ anên leñ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniñ loñ ma hêv bañ liñ ba hêv mek hadên thêlô. ⁵¹Hêv mek denañ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leñ ba hi. ⁵²Êñ

[†]24:26 Luk 9:22 [§]24:27 Sng 22:1-21; Ais 53 [‡]24:34 1Ko 15:4-5

[¶]24:37 Mat 14:26 [¶]24:44 Luk 9:22 [¶]24:48 Jon 15:27; Ap 1:8

[¶]24:49 Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapômbêŋ êmô unyak mathêŋ.

Abô Mavi atu ba

Jon

hato

Abô mông

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Israeël te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêj nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôk takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma ‘jê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviŋ bêj anôj’ (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêj abô mông hêk kapya êntêk ma hanaŋ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nênemimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêj anêj Nakaduŋ. Ma hato ek nênemimbiŋ ek neja lôkmala esak anêj athêj (Jon 20:31).

Hato hadêj 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

1 ^ySêbôk atu ba mông anôj ma Abô hamô. Ma Abô êj hamô haviŋ Wapômbêj ba Wapômbêj da intu abô êj ²ba hamô haviŋ Wapômbêj hadêj sêbôk ba mông anôj.

^{3z}Abô êj intu Wapômbêj hapesaŋ nômkama sapêj hathak. Nômlate atu ba miŋ habitak ami, êj ma miŋ yani hapesaŋ ami. ^{4a}Abô êj hadum ba nômkama sapêj habitak lôkmala. Ma lôkmala êj ma avômalô iniŋ deda. ^{5b}Deda êj habi hayô hêk momaŋiniŋ. Ma momaŋiniŋ êj hathôj paliŋ ba miŋ hatôm ênjêk deda êj loŋ siŋ ami.

^{6c}Ma Wapômbêj hêv anyô te halêm ba anêj athêj nena Jon. ⁷Yani halêm

ek injik Abô deda êj thô ek avômalô sapêj nedaŋô ba nênemimbiŋ. ⁸Yanida ma miŋ deda êj ami ma halêm ek injik thô iyom. ^{9d}Deda êj halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êj ma deda anôj.

¹⁰Wapômbêj bôk hapesaŋ avômalô hathak Abô êj ba halêm pik. Ma doŋtom êthôj paliŋ denaŋ. ¹¹Yani hi ek anêj avômalô, ma miŋ ewa yani thô ami. ¹²Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviŋ ma hatak avômalô takêj ek nimbitak Wapômbêj anêj nali. ^{13e}Avômena takêj ma Wapômbêj da hapesaŋ loŋôndê ba intu ibitak yanida anêj nali. Ma miŋ ibitak hatôm avômalô pik sapêj atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miŋ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miŋ idum ba ibitak ami lôk miŋ ibitak hathak lami iniŋ leŋiŋhaviŋ ami. Mi.

^{14f}Abô êj intu habitak anyô ba halêm hamô haviŋ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmaŋiŋ anôj. Yani ma wapôm anêj ôdôj biŋ ba hik nômkama avanôj thô hadêj avômalô. Yani ma Lambô anêj Nakaduŋ doŋtom êj iyom ba intu Lambô hêv lôkmaŋiŋ êj hadêj yani.

¹⁵Jon hik anyô êj thô ba halam, “Bôk yahanaŋ yôv hathak anyô êntêk êj nena, ‘Anyô te tem embeŋ ya yam. Ma doŋtom yani hamô hadêj sêbôk ba miŋ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêj ek ya.’”

¹⁶Yani ma lôkmaŋiŋ anôj ba anêj wapôm hêv liŋ siŋ ba halêm ek alalô lôbôlôj ^{17g}aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuŋ hadêj Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêj wapôm thô. ^{18h}Anyô te miŋ bôk hayê Wapômbêj ami. Ma doŋtom Wapômbêj anêj Nakaduŋ doŋtom êj

^y1:1 Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 ^z1:3 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2

^a1:4 Jon 5:26 ^b1:5 Jon 3:19 ^c1:6 Mat 3:1; Luk 1:13-17,76

^d1:9 Jon 8:12 ^e1:13 Jon 3:3-6; 1Pi 1:23 ^f1:14 Plp 2:7

^g1:17 Kis 34:28; Lom 6:14 ^h1:18 Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

iyom intu Wapômbêḅ ba hamô haviḅ
Lambô ma hik Lambô thô hadêḅ alalô.

**Jon anyô hathik ḅaḅ
hanaḅ anêḅ ku bêḅ**

(*Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17*)

¹⁹ Israeḅ iniḅ ḅê bêḅbêḅ takatu ba êmô
Jelusalem êv ḅê êbôk da lôk avômalô Li-
vai doho ba i hadêḅ Jon ma enaḅ hik
yani liḅ nena, “O ma opalê?” ²⁰ Ma yani
miḅ bônôḅ ami ma hanaḅ bêḅ nena, “Ya
ma miḅ Mesia atu ba Wapômbêḅ hêv
ek nêḅ avômalô bulubiḅ ami. Mi anôḅ.”
²¹ Êḅ ma enaḅ hik yani liḅ, “Sêbôk ma
enaḅ nena Elia tem êmôḅ vêḅ ka Mesia
emberḅ yam. O êḅ êntêk e?”

Ma hanaḅ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaḅ nena plopet te
tem êlêḅ. O êḅ êntêk e?” *Lo 18:15-18*

Ma hanaḅ viyaḅ, “Mi.”

²² “Aêḅ ba o opalê? Onaḅ aisê esak
oda? Onaḅ viyaḅ ek yêlô ana nanaḅ
êndêḅ ḅê bêḅbêḅ.”

²³ Êḅ ma Jon hawa plopet Aisaia anêḅ
abô ba hanaḅ,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêḅ anêḅ
loḅ thiliv nena,
‘Nopesaḅ loḅôndê ek Anyô Bêḅ êlêḅ.’”

Aisaia 40:3

Hasam Aisaia anêḅ abô êḅ yôv ma
hanaḅ, “Ya êḅ êntêk.”

²⁴ Vêḅ ma Palisi takatu ba êlêḅ haviḅ
ḅê bêḅbêḅ ²⁵ enaḅ hik yani liḅ, “O ma
miḅ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê
ka huthik avômalô halôk ḅaḅ?”

²⁶ Ma Jon hanaḅ viyaḅ, “Yahathik
thêlô hathak ḅaḅ, ma doḅtom anyô te
hamô môlô malêvôḅ ba môlô ôthôḅ ôpêḅ
paliḅ. ²⁷ Yani ma ôpatu ba tem emberḅ
ya yam. Yani ma anyô lôk athêḅ bêḅ
ma ya ma yaônâlôk ba intu miḅ hatôm
yapole anêḅ vakapô bokḅgôp anêḅ yak
vê ami.”

²⁸ Nôm êḅ habitak anêḅ Betani hêk
Jolodaḅ vi, loḅ atu ba Jon hathak hathik
avômalô halôk ḅaḅ.

**Yisu ma Wapômbêḅ anêḅ
Boksipsip Nakaduḅ**

²⁹ ^kHaviyô hayaḅ ma Jon hayê Yisu
halêḅ. Ma hanaḅ, “Ôḅgô, ôpêḅ ma
Wapômbêḅ anêḅ Boksipsip Nakaduḅ atu
ba hêv ek nêḅ avômalô pik iniḅ kambom
vê. ³⁰ Yani ma ôpatu ba bôk yahanaḅ
nena, ‘Anyô te tem emberḅ ya yam. Ma
doḅtom yani hamô hadêḅ sêbôk atu ba
miḅ yahabitak ami denaḅ. Ba intu yani
ma bêḅ ek ya.’ ³¹ Yada ma yahathôḅ
ôpêḅ anêḅ ku paliḅ. Ma doḅtom yahalêḅ
yahathik avômalô halôk ḅaḅ ek yaḅḅik
ôpêḅ thô êndêḅ avômalô Israeḅ.”

³²⁻³³ ^mÊḅ ma Jon hanaḅ hathak nôḅ-
late atu ba bôk yani hayê yôv. Yani
hanaḅ nena, “Sêbôk ma yahathôḅ ôpêḅ
anêḅ ku paliḅ. Ma doḅtom Wapôm-
bêḅ hêv ya ba yahalêḅ ek yasik avô-
malô êndôk ḅaḅ. Ma yani hanaḅ hadêḅ
ya nena, ‘Tem nôḅgô Lovak Matheḅ
êlêḅ anêḅ leḅ ba êyô êmô anyô te. Ma
ôpêḅ intu tem isik avômalô esak Lovak
Matheḅ.’ Wapômbêḅ bôk hanaḅ abô êḅ
hadêḅ ya. Êḅ ma yahayê Lovak Matheḅ
hatak leḅ ma halôk ba halêḅ hatôm
menak bôbô ba hayô hamô ôpêḅ. Yada
yahayê nôḅ êḅ. ³⁴ ⁿAvanôḅ! Yada bôk
yahayê nôḅ êḅ. Ma yahanaḅ nena anyô
êntêk ma Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêḅ ḅê ku

³⁵ Haviyô hayaḅ ma Jon lôk anêḅ ḅê
ku ju êmô loḅ atu hathak loḅbô. ³⁶ ^oMa
hayê Yisu halêḅ ma hanaḅ, “Ôḅgô,
Wapômbêḅ anêḅ Boksipsip Nakaduḅ atu
intu.”

³⁷ ^ḅḅê ku ju êḅ elañô abô êḅ ma i esopa
Yisu. ³⁸ Êḅ ma yani hik i liliḅ ma hayê

ⁱ1:21 Mal 4:5; Mat 11:14 ^j1:27 Jon 1:15 ^k1:29 Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19

^l1:30 Jon 1:15 ^m1:32-33 Mat 3:16 ⁿ1:34 Mat 3:17 ^o1:36 Jon 1:29

thai esopa yani ma hanañ hik thai liñ,
“Mamu lemimhaviñ malê?”

Ma thai enañ, “Labai, hôêk êsê?”
 (“Labai” anêñ ôdôn nena “Kêdônwaga”.)

³⁹Ma Yisu hanañ, “Mamu nôlêm
nôngô.”

Êñ ma thai i êyê loñ atu ba yani hamô.
Nôm êñ habitak hadêñ yañsiñ hatôm
4 kilok. Ma thai êmô haviñ yani aleba
bôlôvôn.

⁴⁰PAndulu ma Saimon Pita anêñ yañ,
yani ma Jon anêñ anyô ku te atu ba ha-
lañô Jon anêñ abô ba hi hasopa Yisu.

⁴¹Yani hayê Yisu vêm ma hi ketheñ ba
hapôm yañ Saimon ma hanañ, “Yêlô lêk
ayê Mesia.” (Mesia anêñ ôdôn nena “Kil-
isi, ôpatu ba Wapômbêñ hêv ek nêm avô-
malô bulubiñ”).** ⁴²Ma Andulu hawa
Saimon ba hi hadêñ Yisu. Yisu hayê ma
hanañ, “O Saimon, Jon nakaduñ. O ma
tem nendam nena Sipas.” (Athêñ “Sipas”
êñ ma hatôm “Pita”. Ma athêñ ju êñ anêñ
ôdôn nena “valu”).

Yisu halam Pilip lo Nataniel

⁴³Haviyô hayañ ma Yisu hadum ek ni
Galili ba hapôm Pilip ma hanañ, “Ôlêm
osopa ya.”

⁴⁴Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êñ
ma Andulu lo Pita iniñ malak ôdôn.
⁴⁵Yani hapôm Nataniel ma hanañ nena,
“Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya
balabuñ hathak anyô te. Ma plopet doho
bôk eto abô hathak ôpêñ haviñ. Ma yêlô
lêk ayê yani yôv. Ôpêñ ma Yisu anêñ
Nasalet, Josep nakaduñ.”

⁴⁶Ma Nataniel hanañ nena, “Malé
mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanañ, “Ôlêm nôngô.” Êñ ma
thai i.

⁴⁷Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma
hanañ, “Avanôn! Ôpêntêk ma anyô Isael
mavi te. Yani ma abôyañ mi.”

⁴⁸Ma Nataniel hanañ, “Hoyala ya
aisê?”

Ma Yisu hanañ, “Pilip miñ halam o
ami denañ. Ma yahayê hômô alokwañ
avi te ôdôn ba yahayala o.”

⁴⁹Nataniel halañô abô êñ ma hanañ,
“Kêdônwaga, o ma Wapômbêñ anêñ
Nakaduñ ma avômalô Isael iniñ Kij.”

⁵⁰Ma Yisu hanañ, “Thatu yahayê
hômô alokwañ ôdôn ba intu hôêvhaviñ
e? Ondañô! Nôm êñ ma yaôna ek yañ atu
ba tem ember yañ.” ⁵¹Ma hanañ abô
doho haviñ nena, “Yanañ avanôn biñ
êndêñ môlô. Tem môlô ôngô leñ ekyav
ma añela nesak ba nêndôk ek ya Anyô
Anêñ Nakaduñ.”

Yisu hadum ba ñañ habitak waiñ

2 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa
avi te anêñ Kena. Malak Kena êñ
hêk Galili kapô. Ma Yisu anêñ talêbô hi
haviñ. ²Ma elam Yisu lôk anêñ ñê ku ba
i haviñ. ³Avômalô inum waiñ aleba thô.
Ma Yisu anêñ talêbô hanañ hadêñ Yisu
nena, “Nôngô! Thêlônñ waiñ lêk thô.”

⁴Ma Yisu hanañ, “Avi bêñ, honañ abô
êñ hadêñ ya eka? Yenañ waklavôn mi
denañ.”

⁵Ma Yisu talêbô hanañ hadêñ ñê
takatu ba eyabiñ nôm nena, “Nodañô
anêñ abô ba nundum êtôm atu ba
hanañ.”

⁶Ma uñ valu baheñvi ba lahavute
hamô habobo thêlô. Uñ te hatôm em-
balon ñañ êtôm 100 lita la. Avômalô Is-
lael ethak ithik halôk ek nênem leñiñ-
mavi êndêñ Wapômbêñ.

** 1:41 “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik.

P1:40 Mat 4:18-20 1:42 Mat 16:18

1:45 Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23

1:49 Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 1:51 Stt 28:12 2:4 Jon 7:30; 8:20

⁷Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ñê eyabiñ nôm nena, “Nonngasô ñañ êndôk un sapêñ.” Ma engasô halôk aleba hayô abôlêk siñ.

⁸Yôv ma hanañ hadêñ thêlô, “Noja doho ba nônêm êndêñ anyô bêñ atu hayabiñ nôm.” Ma ñê ku ewa ba i êv hadêñ yani. ⁹Anyô bêñ êñ hanum ñañ atu ba Yisu hik liliñ ba habitak waiñ. Ma doñtom miñ hayala ami. Ñê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasoñ kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte ¹⁰ma hanañ, “Ethak êv waiñ vasiñ mavi hamôñ ek avômalô inum aleba maleññ hataba êñ ma miñ êv waiñ maniñ haveñ yam. Ma doñtom waiñ êntêk anêñ vasiñ ma vasiñ anôñ ek waiñ yañ atu ba hamôñ.”

¹¹Yisu hadum nôm êñ hamô Kena anêñ Galili. Nôm êñ ma lavôññ môt anôñ atu ba hadum ek hik anêñ lôk-maññ thô. Ma anêñ ñê ku êvhaviñ yani. ¹²Vêm ma Yisu lôk iviyañ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma ñê ku iviñ thêlô ba i êmô loñ êñ hatôm wak doho.

Yisu halupuniñ avômalô doho hêk unyak matheñ kapô

(*Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46*)

¹³WAvômalô Israel iniñ waklavôn te habobo anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek êñjê waklavôn êñ. ¹⁴Yani hi unyak matheñ anêñ piklêvôn ma hayê avômalô etak bokmañkao lôk sipsip ma menak bôbô ek nêñêm vuli ek nêmbôk êtôm da lôk ñê takatu ba êwê ñê loñ buyañ iniñ valuseleñ hathak Hiblu iniñ valuseleñ êmô. ¹⁵Êñ ma havuvi

yak balawa te ba halupuniñ i lôk iniñ boksipsip lo bokmañkao ma hêv i vê hêk unyak matheñ ba i. Ma hakayañ ñê êñ iniñ balê ba valuseleñ hagililiñ may-aliv. ¹⁶Ma hanañ hadêñ ñê takatu ba etak menak bôbô ek nêñêm vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêñ unyak ma loñ netak nômkama êmô ek nêñêm vuli e?”

¹⁷Ma Yisu anêñ ñê ku êyê nôm êñ ma leññhabî hathak abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena, “Yahêv lêlê ek anêm unyak ma yaleñhaviñ unyak êñ bêñ anôñ.”

Kapya Yey 69:9

¹⁸Israel iniñ ñê bêñbêñ êyê ma enañ, “Undum lavôññ te ek injik o thô nena Wapômbêñ halam o ba hudum nôm êñ!”

¹⁹xMa Yisu hanañ viyañ, “Nundiniñ unyak matheñ êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.”

²⁰Ma ñê bêñbêñ enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabêñ 46 ek elav unyak êntêk ma doñtom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” ²¹yUnyak matheñ atu ba Yisu hanañ hathak êñ ma yanida liñkupik. ²²zBa Yisu haviyô hathak loñbô hêk ñama ma anêñ ñê ku leññhabî abô atu ba bôk hanañ. Êñ ma êvhaviñ abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya lôk Yisu da hanañ.

²³aYani hamô Jelusalem ma hayê waklavôn atu ba anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêñ anôñ êyê lavôññ takatu ba hadum ba êvhaviñ. ²⁴Ma doñtom Yisu miñ hêvhaviñ i ami. Hayala anyô sapêñ iniñ auk. ²⁵Anyô te miñ hêv auk hadêñ yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ iniñ kapôlôññ.

v2:12 Mat 4:13 w2:13 Kis 12:1-27 x2:19 Mat 26:61; 27:40

y2:21 1Ko 6:19 z2:22 Luk 24:6-8; Jon 12:16 a2:23 Jon 7:31

Yisu hêv auk hadêñ Nikodimus

3^bIsrael iniñ anyô bêtj te anêtj athêtj nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. ²Bôlôvôn ma hi hadêtj Yisu ma hanañ, “Kêdônjwaga, hothak hudum lavônjij lom-maloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêtj hêv o ba hólêm hatôm kêdônjwaga. Ma Wapômbêtj miñ hamô haviñ anyô te ami, êñ ma miñ hatôm indum lavônjij êtôm atu ba hudum ami.”

³cMa Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanônj biñ êndêtj môlô. Ôpatu ba evathu hathak loñbô iyom intu tem êyô Wapômbêtj anêtj loñ lôkliñyak kapô.”††

⁴Ma ôpêtj hanañ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loñbô e? Ma mi!”

⁵dMa Yisu hanañ viyañ nena, “Yanañ avanônj biñ êndêtj môlô. Ôpatu ba Wapômbêtj hathik hathak ñañ lôk Lovak Matheñ hatôm evathu hathak loñbô, ôpêtj iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêtj anêtj loñ lôkliñyak kapô. ⁶eAvômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêtj anêtj avômalô ibitak hathak Lovak Matheñ habi i vê. ⁷Ma aisê ka hosonj hathak abô êntêk ba yahanañ hadêtj o nena ‘nimbi o vê esak loñbô.’ ⁸Lovak da hathak hayuv hatôm anêtj lahaviñ ma holañô anêtj diñdiñ iyom. Ma doñtom hôthôn nena halêm anêtj êsê ba hi êsê. Ma ñê takatu ba Lovak Matheñ havathu i ma aêtj iyom.”

⁹Ma ôpêtj hanañ hik liñ hathak loñbô, “Nôm takêtj tem imbitak aisê?”

¹⁰Ma Yisu hanañ, “Ai! O Israel iniñ kêdônjwaga bêtj ma hôthôn nôm êntêk

paliñ, e? ¹¹⁻¹³Ya Anyô Anêtj Nakaduñ iyom intu yahatak malak leñ ba yahalêm. Ma anyôla miñ bôk hi loñ êñ ba hale halêm hathak loñbô ami. Yanañ avanônj biñ êndêtj môlô. Yêlô anañ hathak nôm takatu ba bôk ayala. Ma anañ bêtj hathak nôm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miñ olañô yêlôaniñ abô ami. Lêk yahanañ abô doho hathak nôm-kama pik ek oyala Wapômbêtj anêtj auk. Ma môlô miñ ôêvhaviñ ami. Ba intu nôm-kama malak leñ tem miñ nônêmim-biñ aêtj ami. ¹⁴fSêbôk ma avômalô Israel êmô loñ thiliv ma umya bêtj anônj ethañ i. Êñ ma Mose hathôkwêñ umya dahô te hathak kôm ba hêv liñ hamiñ leñ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêtj anêtj lahaviñ ba tem nêsôkwêñ ya Anyô Anêtj Nakaduñ ba nêñêm liñ aêtj iyom ¹⁵gsek avômalô takatu ba êvhaviñ tem neja lôkmala anônj atu ba nêñêm êtôm wak nômbêtj intu sapêtj.

¹⁶h“Wapômbêtj lahaviñ avômalô pik bêtj anônj ba intu hêv Nakaduñ doñtom êñ halêm ek ôpatu ba hêvhaviñ tem enja lôkmala anônj atu ba êmô êtôm wak nômbêtj intu sapêtj. Ma tem miñ ema ami. ¹⁷iWapômbêtj hêv Nakaduñ halêm pik ek nêñ avômalô bulubiñ. Ma miñ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. ¹⁸jÔpatu ba hêvhaviñ Nakaduñ êñ ma Wapômbêtj miñ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miñ hêvhaviñ Nakaduñ doñtom êñ ami ma ôpêtj lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêtj bôk hadum abô hathak yani

††**3:3** Abô Glik “hathak loñbô” lôk “halêm anêtj vuliñ” thai luvi ma abô doñtom iyom. Yisu anêtj auk nena “halêm anêtj vuliñ” ma doñtom Nikodimus hasonj nena “hathak loñbô”.

b3:1 Jon 7:50; 19:39 **c3:3** Mat 18:3; 1Pi 1:23 **d3:5** Ese 36:25-27

e3:6 Jon 1:13 **f3:14** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 **g3:15** Jon 20:31 **h3:16** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 **i3:17** Luk 19:10 **j3:18** Jon 5:24

yôv. ¹⁹kWapômbêj hadum abô hathak avômalô pik aëntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom loma-loma ba intu leñjnhaviñ momañiniñ ma êdô deda êj. ²⁰Deda tem injik avômalô iniñ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak êpôlik ba miñ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹Ma doñtom ôpatu ba halañô Wapômbêj anêj abô nena avanôj, yani êj ma hatôm hamiñ deda ba avômalô sapêj êyê anêj ku takatu ba hadum ma Wapômbêj da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ñaj hik Yisu anêj ku thô

²²Yôv ma Yisu lôk anêj nê ku i Judia anêj loj kamuñ ma hamô haviñ anêj nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ñaj. ²³⁻²⁴Ainon hêk habobo Salim. Loj êj ma ñaj bêj anôj hêk ba avômalô ibi thêthô i loj êj. Jon miñ hamô koladôj ami dena, ba intu hamô loj êj ek isik thêlô. ²⁵Ma anêj nê ku lôk anyô Israël te êkôki hathak auk nimbitak mabuñ ênjêk Wapômbêj ma. ²⁶Êj ma nê ku i hadêj Jon ma ena, “Kêdôñwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviñ o hamô Jolodañ vi ba honañ abô bêj anôj hathak yani. Ondañô! Ôpêj lêk hathik avômalô halôk ñaj ba avômalô sapêj i hadêj yani!”

²⁷Ma Jon hanañ, “Wapômbêj da anêj lahaviñ ba nômlate habitak aêj hadêj anyô te ma yôv. ²⁸mMôlôda bôk olañô abô atu ba yahanañ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêj hêv hamôj ek yanañ êndêj avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miñ Mesia ami.’ ²⁹Anyô te hawa avi te, êj ma tem enja êtôm yanida anêj. Ma doñtom yapmalô ma tem êtôm ôpêj anêj anyô môlô atu ba imiñ ek embatho yani

loj. Ba halañô ôpêj anêj abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êj. Ba intu lêk yaleñmavi bêj anôj hamô yakapôlôj siñ. ³⁰Wapômbêj anêj lahaviñ ba yani habitak anyô bêj, ma yada yahabitak anyô oyañ.”

³¹n“Ôpêj bôk hamô leñ ba halêm, yani ma bêj anôj ek avômalô pik sapêj. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêj ma anyô pik ba intu hanañ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôj! Ôpatu ba halêm anêj malak leñ, ôpêj ma bêj anôj ek avômalô pik sapêj. ³²oYani hanañ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halañô bêj. Ma avômalô miñ êvhaviñ abô êj ami. ³³⁻³⁴Wapômbêj bôk hêv Lovak Matherj ba hamô ôpêj kapô siñ ba halêm hanañ Wapômbêj anêj abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviñ yani ma hik thô nena Wapômbêj ma hanañ abô avanôj iyom. ³⁵pLambô lahaviñ Nakaduñ ba hêv nômkama sapêj ek eyabiñ. ³⁶qÔpatu ba hêvhaviñ Nakaduñ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma ôpatu ba havôliñ dôm hadêj Nakaduñ ma Wapômbêj bôk hadum abô yôv ba ôpêj lêk hawa vovañ. Ba intu tem miñ enja lôkmala ami.”

Yisu hanañ abô haviñ avi Samalia te

4¹⁻²rYisu da miñ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leñjnhaviñ nesopa Yisu i hadêj anêj nê ku ek nisik i êndôk ñaj. Ma Palisi elañô nena avômalô bêj anôj i hadêj Yisu ek isik i. Ma Jon anêj lêk auviñna. ³Yisu halañô abô êj ma hayê nena Palisi lêk ititiñ anêj ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

⁴Ma lojôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviñ. ⁵sÊj ma yani havenj ba hi

^k3:19 Jon 1:5,9; 8:12 ^l3:22 Jon 4:1-2 ^m3:28 Mat 11:10; Jon 1:20

ⁿ3:31 Jon 8:23 ^o3:32 Jon 3:11 ^p3:35 Mat 11:27; Jon 5:20

^q3:36 Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 ^r4:1-2 Jon 3:22 ^s4:5 Stt 33:19; Jos 24:32

hayô Samalia iniñ malak lôñ te ba elam nena Sika. Loñ êñ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêñ nakaduñ Josep. ⁶ Ma Jekop bôk halav ñañ lôv te hamô loñ êñ. Yisu haveñ aleba wاكلêvônñ biñ ma hayô ñañ lôv êñ ma yani lêk vau ba halôk hamô biñ. ⁷⁻⁸ Ñê ku lêk i malak ek nêñem vuli nôñ. Ma avi Samalia te halêm ek enja ñañ. Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Ñañ ek yanum.”

⁹ Avômalô Israe el ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êñ hanañ, “O ma Israe el ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honañ nena ñañ êlêm ek unum?”

¹⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Hoyala nôñ mavi atu ba Wapômbêñ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanañ, ‘Ñañ ek yanum’, êñ ma tem onañ injik yani liñ ek nêñ ñañ lôkmala êndêñ o.”

¹¹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô Bêñ, lôv êntêk ma daim ba anêñ uñ onja ñañ êsê? Ma ñañ lôkmala êñ tem onja anêñ êsê? ¹² Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñañ lôv êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmanñkao sapêñ inum halôk ñañ lôv êntêk. Ma anêñ ñañ ma mavi anôñ ek ñañ êntêk lôk o ma bêñ ek Jekop e?”

¹³ Ma Yisu hanañ, “Ñañ êntêk ba inum ma tem nesakmunin esak loñbô. ¹⁴ Ma doñtom ôpatu ba hanum ñañ atu ba yahêv ma miñ hatôm esakmunin esak loñbô ami. Lôk ñañ êñ ma tem imbitak êtôm ñañ onañ te êñjêk o kapôlôm ba nêñ lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

¹⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, nêñ ñañ êñ êndêñ ya ek miñ yasakmunin esak loñbô ami. Lôk miñ yalêm loñ êntêk ek yanja ñañ esak loñbô ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

¹⁷ Ma avi êñ hanañ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. ¹⁸ Sêbôk ma vônim baheñvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviñ yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

¹⁹ Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô bêñ, lêk yahayala nena o ma plopet te. ²⁰ Yêlôaniñ bumalô ethak êv yey halôk dumlolê êntêk. Ma doñtom môlô avômalô Israe el onañ nena Wapômbêñ lahaviñ alalô nanêñ yey êndôk Jelusalem.”

²¹ Ma Yisu hanañ, “Livôn! Ondañô! Wak te ma tem miñ môlô nôñem yey ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami. ²² Môlô avômalô Samalia ma ôthôn ôpatu ba ôêv yey hadêñ. Ma Wapômbêñ hêv anyô Israe el te ek nêñ avômalô bulubiñ ba intu yêlô avômalô Israe el ayala ôpatu ba yêlô êv yey hadêñ yani.

²³⁻²⁴ Wapômbêñ ma lôkmala anêñ ôdôn. Ba intu Wapômbêñ habôlêm avômalô takatu ba êv yey ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêñ anêñ lôkmala anôñ yôv. Aêñ ba avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêñ intu nêñem yey aêñ. Ma wاكلavônñ atu ba nôñ êñ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

²⁵ Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêñ thô êndêñ alalô.” (Ma “Mesia” êñ intu elam nena “Kilisi”.)

²⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Ôpatu ba hanañ abô hadêñ o ma yani êñ.”

²⁷ Enañ abô denañ ma Yisu anêñ ñê ku êvô êlêm hathak loñbô ma êyê Yisu hanañ abô haviñ avi êñ ba eson kambom. Ma doñtom thêlô bônônñ ma miñ enañ hik yani liñ nena, “Lemhaviñ

^{4:9} Esr 4:1-5 ^{4:10} Jon 7:37-38; ALK 21:6 ^{4:12} Jon 8:53

^{4:14} Jon 6:35 ^{4:20} Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 ^{4:22} 2Kiq 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 ^{4:23-24} Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 ^{4:26} Mak 14:61-62

malê?” mena “Honaṅ abô haviṅ avi êntêk eka?”

²⁸ Êṅ ma avi êṅ hatak anêṅ uṅ hawa ṅaṅ hamô ma havôhi malak ôdôṅ hathak loṅbô. Ma hanaṅ hadêṅ avômalô nena, ²⁹ “Môlô nôlêm ôṅgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaṅ bêṅ hadêṅ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” ³⁰ Avômalô elañô abô êṅ ma etak malak ba i hadêṅ Yisu.

³¹ Avi Samalia hamô malak denaṅ ma ṅê ku enaṅ hadêṅ Yisu nena, “Kêdôṅwaga, nonṅwaṅ nôm.”

³² Ma hanaṅ, “Yenaṅ nôm hamô ek yaṅṅaṅ ma môlô ôthôn nôm êṅ paliṅ.”

³³ Êṅ ma ṅê ku enaṅ hadêṅ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêṅ yani la?”

³⁴ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Yenaṅ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ ba yandum anêṅ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁵ Môlô othak onaṅ, ‘Ayôṅ ayova iyom hêk, êṅ ma tem nôm injik anôṅ ba alalô naja.’ Yanaṅ êndêṅ môlô! Malemim ekyav ba ôṅgô ku katô! Nôm lêk hik anôṅ yôv! ³⁶ Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêṅ vuli. Yani halav nôm anôṅ ek nôm sapêṅ êṅ neja lôkmala anôṅ atu ba tem nêṁô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leṅiṅmavi. ³⁷ Aêṅ ba abô êntêk ma abô avanôṅ. ‘Anyô yaṅ habaṅ ku ba havatho ma anyô yaṅ halav anêṅ anôṅ.’ ³⁸ Yahêv môlô ba u ek noja nôm êṁô ku atu ba miṅ bôk môlô udum ku êṅ ami. Anyô vi idum ku êṅ. Ma môlô u olav anôṅ iyom.”

³⁹ Avômalô Samalia bêṅ anôṅ êṁô malak êṅ ba elañô avi êṅ hanaṅ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani

hayala ba hanaṅ bêṅ hadêṅ ya!” Ba intu thêlô êvhaviṅ Yisu. ⁴⁰ Êṅ ma ṅê Samalia takêṅ êlêm enaṅ hik yani liṅ, “Ômô imbiṅ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviṅ thêlô hatôm wak ju. ⁴¹ Ma hanaṅ abô haviṅ i ba intu bêṅ anôṅ êvhaviṅ yani.

⁴² Ma thêlô enaṅ hadêṅ avi êṅ nena, “Sêbôk yêlô alañô anêṁ abô ba êvhaviṅ. Ma lêk yêlôda alañô anêṅ abô ma ayala nena avanôṅ. Ôpêṅ ma ôpatu ba tem nêṁ avômalô pik bulubiṅ.”

Yisu hadum anyô bêṅ te nakaduṅ mavi

⁴³⁻⁴⁵ eWak ju hale ba hi ma hatak loṅ êṅ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êṁô Jelusalem hadêṅ waklavôṅ Hale ba Hi ba intu êyê nôm takatu ba hadum. Aêṅ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doṅtom ewa yani thô oyaṅ hathak nêgê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaṅ nena plopet ma athêṅ mi hêk iniṅ malak ôdôṅ. ⁴⁶ fHamô Galili vêṁ ma havôhi Kena loṅ atu ba bôk hadum ṅaṅ ba habitak waiṅ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêṅ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiṅ ba hadum ek ema. ⁴⁷ gÔpêṅ halaṅô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êṅ ma hi hadêṅ Yisu ba halaṅ hadêṅ yani nena ni indum namalô mavi.

⁴⁸ hAêṅ ba Yisu hathaṅ yani aêntêk, “Môlô lemhaviṅ yandum lavôṅiṅ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônêṁmibiṅ ya e?”

⁴⁹ Êṅ ma anyô bêṅ êṅ hanaṅ hadêṅ Yisu, “Anyô bêṅ, ôlêm kethen! Yenaṅ okna tem ema!”

⁵⁰ iMa Yisu hanaṅ hadêṅ yani, “On-denu! Nalummalô tem êṁô lôkmala.”

^b4:34 Jon 6:38 ^c4:35 Luk 10:2 ^d4:42 1Jon 4:14

^e4:43-45 Mat 13:57; Jon 2:23 ^f4:46 Jon 2:1-11 ^g4:47 Mat 8:5-6

^h4:48 Jon 2:18; 1Ko 1:22 ⁱ4:50 Mat 8:13

Yôv ma ôpêḡ hêvhaviḡ Yisu anêḡ abô ba hi ⁵¹ ma anêḡ ḡê ku êpôm yani ba enaḡ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” ⁵² Êḡ ma yani hanaḡ hik thêlô liḡ nena wakma alê intu okna êḡ mavi. Ma enaḡ, “Wakbôk yaḡsiḡ hatôm 1 kilok ma lijiḡ êḡ hatak yani.”

⁵³ Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ êvhaviḡ.

⁵⁴ Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôḡḡiḡ yaḡ êḡ ek hik thô nena Wapômbêḡ hêv yani ba halêm.

Anyô lijiḡ Betesda te

5 Vêm ma Yisu hi daku Jerusalem ek êḡjê avômalô Israel iniḡ waklavôḡ te. ² Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Israel elam nena Betesda. Kasuk êḡ hêk habobo Jerusalem anêḡ badêḡ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniḡ Unyak Abôlêk. Ba kapo daḡ êyô êmô bahenḡvi hêk loḡ êḡ. ³⁻⁴ Ma ḡê lôk lijiḡ hatôm ḡê maleḡḡiḡ pusip lôk ḡê venjiḡ kambom ma ḡê ivuviḡ ethak êk kapo daḡ takêḡ. ⁵ Ma anyô te hawa lijiḡ havuviḡ ba hêk kapo daḡ êḡ te hatôm sondabêḡ 38. ⁶ Yisu hayê ôpêḡ ma hayala nena lijiḡ bôk hamô bô ba hanaḡ hik yani liḡ, “Lemhaviḡ umbitak mavi e?”

⁷ Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Anyô bêḡ, kasuk hathak liḡaliḡ ma anyôla miḡ hamô ek nêḡ ya sa ami. Yahadam ek yandôk êmôḡ ma donḡtom anyô vi êlôk êmôḡ ek ya.”

⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Umbiyô umiḡ! Ma onja anêḡ yêm ba

nu!” ⁹ Ketheḡ oyaḡ ma yani habitak mavi ba hawa anêḡ yêm ba hi.

Wak êḡ ma Sabat. ¹⁰ Ba intu Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ enaḡ hadêḡ anyô havuviḡ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuḡ hatip ek miḡ onja yêm ba ombêḡ ami.”

¹¹ Ma ôpêḡ hanaḡ viyaḡ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanaḡ nena, ‘Onja anêḡ yêm ba nu.’”

¹² Ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Opalê intu hanaḡ nena onja anêḡ yêm ba nu?”

¹³ Avômalô bêḡ anôḡ êmô loḡ êḡ ba Yisu hêv i vê menaḡna ba hi. Ba intu ôpêḡ hathôḡ nena opalê.

¹⁴ Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathêḡ anêḡ piklêvôḡ ma hayê ôpêḡ hamô ma hanaḡ, “Ondaḡô. O lêk mavi hathak loḡbô ba otak anêḡ kambom. Yakô malaiḡ bêḡ yaḡ tem êpôm o.” ¹⁵ Êḡ ma ôpêḡ hi hanaḡ hadêḡ Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

¹⁶ Yisu hadum nôḡ takêḡ hadêḡ Sabat. Ba intu Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethaḡ yani.

¹⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêḡ intu sapêḡ ba hadum ku takêḡ denaḡ. Ba intu ya tem yandum ku aêḡ iyom.” ¹⁸ Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ elanô abô êḡ ma êyê nena Yisu lêk habuliḡ abô balabuḡ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêḡ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu leḡḡiḡmaniḡ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ya ma

^{5:3-4} ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: ḡê lijiḡ takatu ba êk balê ek eyabiḡ Anyô Bêḡ anêḡ anjela te halôk ba hadum kasuk êḡ liḡaliḡ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôḡ tem imbitak mavi.

^{j4:54} Jon 2:11 ^{k5:8} Mat 9:6 ^{l5:10} Neh 13:19; Jer 17:21

^{m5:18} Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30 ^{n5:19} Jon 5:30

Nakaduḡ. Ma malé atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yenaḡ auk ami. Aêḡ ba nômkama sapêḡ atu ba yahayé Wakamik hadum ma tem yasopa.²⁰ Wakamik lahaviḡ ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anôḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum môlô nosoḡ kambom ek ku yaḡ sêbôk.²¹ Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêv lôkmala hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêm lôkmala êndêḡ avômalô êtôm yada yalenḡhaviḡ.²² Ma wakamik hatak ku nedaḡô avômalô iniḡ abô halôk yabaheḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḡ iyom²³ Pek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibijḡ intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

²⁴“Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halanḡ yenaḡ abô ba hêvhaviḡ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôkmala anôḡ.²⁵ Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Avômalô ḡama tem nedaḡô ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmo lôkmala. Wak te ma nôm takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

²⁶“Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôkmala aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êḡ êndêḡ avômalô.²⁷ Ma ya ma Anyô

Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡô avômalô iniḡ abô.

²⁸“Môlô miḡ nosoḡ esak yenaḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡô ya Nakaduḡ yalenḡselo²⁹ ba nimbijô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmo lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema.³⁰ Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡô avômalô iniḡ abô ek yanêm lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahaviḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenaḡ yalenḡhaviḡ ami. Ba intu yenaḡ abô yahadam ma thêthôn.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

³¹“Yahavatho yenaḡ abô loḡ êḡ ma tem miḡ avômalô nênemimbiḡ ya ami.³² Ma doḡtom anyô yaḡ bôk havatho yenaḡ abô loḡ yôv. Ma yahayala nena anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak ya ma avanôḡ.

³³“Sêbôk ma môlô onaḡ hik Jon liḡ hathak ya ba yani bôk hanaḡ abô avanôḡ.³⁴ Ma anyô pik te hatôm embatho yenaḡ abô loḡ e? Yahananḡ hathak Jon anêḡ abô êḡ ek môlô noja bulubiḡ.³⁵ Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêḡ deda êḡ sawa bidonḡ iyom.

³⁶“Ma doḡtom yahadam ku takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êḡ ma hamôḡ ek Jon anêḡ abô.³⁷⁻³⁸ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miḡ ôêvhaviḡ ya ami. Aêḡ ba môlô miḡ bôk olaḡô Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloma ami ma anêḡ abô miḡ hêk

^{95:22} Jon 5:27; Ap 10:42 ^{P5:23} Plp 2:10-11; 1Jon 2:23

^{95:24} Jon 3:15-18 ^{15:29} Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15

^{95:30} Jon 5:19; 6:38 ^{15:36} Jon 3:2; 14:11 ^{95:37-38} Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18

haviņ mōlō ami aēņ iyom. ³⁹ Mōlō othak utitiņ Wapōmbēņ anēņ kapya ba osoņ nena tem nēm lōkmala atu ba nēmō étōm wak nōmbēņ intu sapēņ ēndēņ mōlō. Abō ēņ ma hik ya thō, ⁴⁰ ma doņtom mōlō ôdō nosopa ya ek noja lōkmala anōņ ēņ.

⁴¹ “Ya miņ yahanāņ abō ēņ ek avōmalō nebam ya ami. ⁴² Ma doņtom yahayala mōlō! Mōlō miņ lemimhaviņ Wapōmbēņ ami. ⁴³ Wakamik hēv ya ba yahalēm ek yanaņ anēņ abō bēņ. Ma mōlō ôpōlik hathak ya. Ma doņtom anyō te halēm ba hanaņ yanida anēņ abō, ēņ ma mōlō othak owa yani thō! ⁴⁴ Mōlō othak ôēv athēņ lōkmaņgiņ hadēņ ôpatu ba lahaviņ mōlō. Ma doņtom miņ mōlō malemkilik hathak Wapōmbēņ doņtom atu anēņ lamavi ami. Êņ ma tem nōnēmimbiņ aisē?

⁴⁵ “Mōlō othak ôēv malem hadēņ Mose. Ma doņtom tem enaņ mōlō bēņ. Ba intu miņ mōlō lemimimbi nena tem yanaņ mōlō bēņ imiņ Wakamik ma ami. Mi anōņ! ⁴⁶ Mose bōk hato abō hathak ya yōv. Aēņ ba mōlō ôēvhaviņ Mose anēņ abō, ēņ ma tem nōnēmimbiņ ya imbiņ. ⁴⁷ Ma doņtom mōlō miņ ôēvhaviņ abō atu ba yani hato ami. Ba intu mōlō miņ ôēvhaviņ yenaņ abō haviņ ami.”

Yisu havakōņ anyō hatōm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 Yōv ma Yisu hi kasukthōm Galili anēņ daņ vi. Kasuk ēņ anēņ athēņ yaņ nena Taibelias. ² Ma avōmalō bēņ anōņ bōk êyē lavōņiņ takatu ba hadum hathak avōmalō lijiņ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halōk hamō biņ haviņ anēņ ņē ku. ⁴ Avōmalō Israēl iniņ waklavōņ elam nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayē avōmalō bēņ anōņ êlēm ma hanaņ hadēņ Pilip, “Alalō nanēm vuli polom embeņ êsē ek nabakōņ avōmalō takēntēk?” ⁶ Yani hayala nōm atu ba tem yani indum ba intu hanaņ ek eyala Pilip anēņ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanaņ vijaņ, “Alalō nandum ku étōm ayōņ bahēvi ba lahavulō la anēņ vuli ma miņ hatōm nanēm polom vuli ek avōmalō tomtom nejaņ dokte dokte ami!”

⁸ Êņ ma ņē ku te anēņ athēņ nena Andulu, Saimon Pita anēņ yaņ molok, hanaņ nena, ⁹ “Nōņgō okna êntēk anēņ polom bali yaōnena bahēvi lōk alim yaōna lokwaņju. Ba nōm ēņ hatōm avōmalō nōmbēņ êntēk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanaņ, “Nonāņ êndēņ avōmalō ek nēndōk nēmō biņ.” Kamuņ bēņ anōņ hamō loņ ēņ ba anyō sapēņ êlōk êmō. Thêlō hatōm 5,000. ¹¹ Êņ ma Yisu hawa polom ma hateņ mek ba havani hatōm thêlōniņ leņiņhaviņ vēm ma hadum aēņ hathak alim ju atu haviņ.

¹² Thêlō eyaņ ba leņiņviyak ma Yisu hanaņ hadēņ anēņ ņē ku nena, “Mōlō nusup nōm wata sapēņ esak doņtom ma miņ nōmbi ni ami.” ¹³ Êņ ma isup polom wata ba etak halōk vak sam hatōm lau-miņ ba lahavuju.

¹⁴ Ma avōmalō êyē lavōņiņ ēņ ba enaņ, “Avanōņ! Sēbōk ma enaņ nena plopet te tem êlēm. Ma êntēk lēk halēm yōv.” ¹⁵ Êņ ma idum ek nebalōņ yani ek imbitak êtōm iniņ kiņ. Ma hayala iniņ auk ēņ, ba intu hatak loņ ēņ ma havōhi dum atu hathak loņbō.

Yisu haveņ kasukthōm anēņ dōmlē

(Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Yaņsiņ ma anēņ ņē ku i tamu kasukthōm anēņ daņ. ¹⁷ Bōlōvōņ ma miņ Yisu hayō ek thêlō ami. Ma thêlō iyom ethak

yeŋ ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸Ma lovak bêŋ te hayuv ba kasuk hik bêŋ. ¹⁹Thêlô ivusiŋ yeŋ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê ba halêm habobo yeŋ ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yada êntêk! Miŋ nôkô ami.” ²¹Êŋ ma thêlô leŋiŋmavi ba êlôk ek yani ni yeŋ kapô. Ma kasana ma yeŋ hi hathak liŋdaŋ.

²²Haviyô hayaŋ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêŋ daŋ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeŋ doŋtom iyom hamô ba nê ku iyom ethak yeŋ êŋ ba i. Ma Yisu miŋ hathak yeŋ êŋ haviŋ anêŋ nê ku ba hi ami ma mi. ²³Êŋ ma avômalô Taibelias iniŋ yeŋ doho êlêm ebobo loŋ atu ba Anyô Bêŋ hava polom liŋ halôk ba thêlô eyaŋ. ²⁴Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêŋ nê ku miŋ êmô ami. Êŋ ma thêlô ethak yeŋ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵Avômalô i êpôm Yisu hêk loŋ atu ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, aŋgê te intu hólêm loŋ êntêk?”

²⁶Ma Yisu hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Môlô bôk oaŋ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôŋiŋ ma môlô bôk ôyê ma doŋtom ôthôŋ paliŋ denaŋ. ²⁷Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêmbôlêm ba nêmbôlêm êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Wakamik Wapômbêŋ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ ba tem nêmbôlêm êŋ êndêŋ môlô. Ma miŋ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”

²⁸Êŋ ma thêlô enaŋ, “Wapômbêŋ la-haviŋ yêlô nandum ku malê?”

²⁹aMa Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ ku nena nônbêŋiŋ ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

³⁰⁻³¹bÊŋ ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Undum lavôŋiŋ te ek yêlô nagê ma tem nanêmbêŋiŋ anêmbô. Mose bôk hêv mana hadêŋ yêlôaniŋ bumalô ba eyaŋ hamô loŋ thiliv ba eto aêntêk, ‘Yani hêv polom anêŋ malak leŋ hadêŋ avômalô ba eyaŋ.’ *Etak Ijip 16:4*

Ma o, tem undum lavôŋiŋ alê yaŋ?”

³²⁻³³Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena Anyô Bêŋ hêv anyô te ba halêm anêŋ malak leŋ ba hêv lôkmala hadêŋ avômalô hatôm polom anôŋ. Ba intu Wakamik iyom hêv nômbôlêm anêŋ malak leŋ hadêŋ môlô. Ma miŋ Mose hêv ami.”

³⁴Êŋ ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, wak nômbêŋ intu sapêŋ ma nêmbôlêm polom êŋ êndêŋ yêlô.”

³⁵cÊŋ ma Yisu hanaŋ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêŋ ya ma tem miŋ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviŋ ya ma tem miŋ esakmuniŋ ek inum ŋaŋ ami. ³⁶Ma doŋtom bôk ya-hanaŋ hadêŋ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miŋ môlô ôêvhaviŋ ami. ³⁷⁻⁴⁰dLêk yahalêm anêŋ malak leŋ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ la-haviŋ. Ma miŋ yahalêm ek yasopa yada yenaŋ yalenhaviŋ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduŋ ba êvhaviŋ ma tem neja lôkmala anôŋ atu ba nêmbôlêm êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yaŋgik thêlô liŋ. Êntêk ma Wakamik anêŋ la-haviŋ. Ba intu miŋ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya te ami. Milôk. Pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yaŋgik thêlô liŋ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ la-haviŋ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ma

tem nêlêm êndêj ya. Ma opalê atu ba halêm hadêj ya ma tem miñ yandupuniñ yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israêl elañô Yisu anêj abô êj “Ya ma nôm atu ba halôk anêj malak leñ ba halêm.” Êj ma enañ abô munuñ-munuñ ⁴²e nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêj nakaduñ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanañ nena halôk anêj malak leñ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanañ, “Môlô bônônj! ⁴⁴fWakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêj ya iyom intu tem enja lôklokwan ek êlêm êndêj ya. Ma pik lo leñ anêj dañ ma tem yangik avômalô takêj liñ nimbijô esak loñbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hatô abô halôk kapy aêntêk,

“Wapômbêj tem nêm auk êndêj avômalô sapêj.’ *Aisaia 54:13*

Avômalô takatu ba elañô Wakamik anêj abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya. ⁴⁶gAnyô te miñ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviñ Anyô Bêj ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷hYanañ avanônj biñ êndêj môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma lêk hawa lôkmala anônj atu ba êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj yôv. ⁴⁸iYa ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyañ mana hamô loñ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêj malak leñ ba avômalô eyañ tem miñ nema ami. ⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêj malak leñ. Anyô te hayañ, êj ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj. Polom êj ma yenañ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israêl elañô abô êj ma kapôlônijñ ñônj ba enañ nena, “Anyô êntêk hatôm nêm anêj vathiap êndêj alalô ba anjañ aisê?”

⁵³ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj biñ êndêj môlô. Môlô miñ oañ ya Anyô

Anêj Nakaduñ atu anêj vathiap lôk unum anêj thalaleñ ami, ma tem miñ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenañ vathiap ma nôm anônj biñ ek nejañ, ma yenañ thalaleñ ma nôm anônj biñ ek ninum. Ba intu anyô hayañ yenañ vathiap lôk hanum yenañ thalaleñ ma yani hawa lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. Ma pik lo leñ anêj dañ ma tem yangik yani liñ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayañ yenañ vathiap lôk hanum yenañ thalaleñ intu hamô haviñ ya ma yahamô haviñ yani. ⁵⁷ jWakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêj iyom. Aêj ba ôpatu ba hayañ ya ma tem êmô lôkmala aêj iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêj malak leñ. Sêbôk ma bumalô eyañ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayañ polom êj, ma tem enja lôkmala anônj atu ba êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeñ anêj Kapaneam ma hadônj avômalô hathak auk takêj.

Yisu anêj ñê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elañô abô takêj ma bêj anônj êpôlik ba enañ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endañô?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlô enañ abô munuñmunuñ hathak abô atu. Êj ma hanañ, “Abô êntêk habuliñ môlô e? ⁶² Ma môlô ôyê ya Anyô Anêj Nakaduñ atu havôhi daku loñ sêbôk atu ba yani hamô, êj ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Matherj da hêv lôkmala hadêj avômalô. Ma avômalô pik miñ êtôm ami. Abô takatu ba yahanañ hadêj môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêj Lovak Matherj ba hêv lôkmala êj hadêj môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ kMa dorjtom môlô doho miñ ôêvhaviñ ami. Ba intu bôk yahanañ hadêj môlô nena ôpatu ba Wakamik

^e6:42 Mat 13:55 ^f6:44 Jon 6:65 ^g6:46 Jon 1:18 ^h6:47 Jon 3:15-16

ⁱ6:48 Jon 6:32,58 ^j6:57 1Jon 3:24 ^k6:64-65 Jon 6:44; 13:11

halom hadêṅ ya iyom intu tem enja lôk-lokwaṅ ek êlêm êndêṅ ya.”

Aêṅ ba môṅ anôṅ ma Yisu hadôṅ avô-malô ba hayala nê takatu ba miṅ êvhaviṅ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enaṅ yani bêṅ aêṅ iyom.

⁶⁶Êṅ ma avômalô bêṅ anôṅ elañô abô êṅ ma êpôlik hathak yani ba miṅ esopa yani hathak loṅbô ami.

⁶⁷Yisu hanaṅ hik nê ku laumiṅ ba lahavuju takatu liṅ, “Ma môlô lemimhaviṅ unu imbiṅ e?”

⁶⁸Ma Saimon Pita hanaṅ viyaṅ, “Anyô Bêṅ, yêlô ana êndêṅ opalê am? Anêṅ abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêṅmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. ⁶⁹Ma yêlô êvhaviṅ ba ayala katô nena o ma Wapômbêṅ anêṅ Anyô Mathen.”

⁷⁰Ma Yisu hanaṅ, “Bôk yahatak môlô laumiṅ ba lahavuju ek numbitak yenaṅ nê ku. Ma doṅtom môlônim anyô te ma ṅgôk.” ⁷¹Yani hanaṅ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêṅ nakaduṅ. Yani ma nê ku laumiṅ ba lahavuju takatu te ma doṅtom wak te am ka tem yani enaṅ Yisu bêṅ.

Yisu hayê waklavôṅ bêṅ halôk Jerusalem

7^mVêm ma Israel iniṅ nê bêṅbêṅ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi haveṅ Galili lôbôlôbô iyom. ²Ma avômalô Israel iniṅ waklavôṅ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkṅauṅ. ³Êṅ ma Yisu anêṅ iviyaṅ ibi yani lilij ba enaṅ, “Waklavôṅ Elav Unyak Alôkṅauṅ lêk hayô ba otak loṅ êntêk ma nu Judia ek anêṅ avômalô takatu ba esopa o tem nêṅê lavôṅiṅ takatu ba hothak hudum. ⁴Lemhaviṅ avômalô sapêṅ neyala o, êṅ ma miṅ umbuṅ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yaṅiṅ ek avômalô sapêṅ neyala o!” ⁵Yisu

anêṅ iviyaṅ miṅ êvhaviṅ yani ami ba intu enaṅ aêṅ.

⁶Ma Yisu hanaṅ viyaṅ, “Yenaṅ waklavôṅ yana Jerusalem ma mi denaṅ. Ma môlô ma wak sapêṅ ma mavi.

⁷Avômalô pik miṅ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniṅ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸Môlô nu ôṅgô waklavôṅ atu. Ma yenaṅ waklavôṅ yana Jerusalem miṅ lêk hayô ami denaṅ ba intu tem miṅ yana daku ami.” ⁹Êṅ ma hamô Galili.

¹⁰Aêṅ ba anêṅ iviyaṅ êmôṅ ba i ek nêṅê waklavôṅ êṅ. Ma yani haveṅ i yam ma doṅtom miṅ hik i thô ami.

¹¹Ma Israel iniṅ nê bêṅbêṅ takatu ba êyê waklavôṅ êmô Jerusalem êbôlêm Yisu ba enaṅ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹²Ma avômalô nômbêṅ êṅ enaṅ abô thikuthik bêṅ anôṅ hadêṅ i hathak yani. Vi enaṅ, “Yani anyô mavi anôṅ.” Ma vi enaṅ, “Mi. Yani hasau avômalô.” ¹³Ma avômalô êkô ek iniṅ nê bêṅbêṅ ba intu miṅ imiṅ piklêvôṅ ek nenaṅ iniṅ auk bêṅ ami.

¹⁴Waklavôṅ Elav Unyak Alôkṅauṅ anêṅ wak te malêvôṅ hayô. Ma Yisu hi unyak mathen anêṅ piklêvôṅ ba hêv auk hadêṅ avômalô. ¹⁵Israel iniṅ nê bêṅbêṅ elañô Yisu anêṅ abô êṅ ma eson kambom ba enaṅ, “Aisé ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniṅ abô balabuṅ? Kêdôṅwaga te miṅ hadôṅ yani ami.”

¹⁶Ma Yisu hanaṅ viyaṅ, “Auk atu ba yahêv hadêṅ môlô halêm anêṅ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miṅ yada yenaṅ auk ami. ¹⁷Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ, yani tem eyala nena yenaṅ auk êṅ halêm anêṅ Wapômbêṅ mena halêm anêṅ yada yenaṅ auk iyom. ¹⁸Ôpatu ba habam yanida hadum aêṅ ek enja athêṅ lôkmaṅgiṅ. Ma doṅ-

⁶6:68 Mat 16:16 ^m7:1 Jon 5:18 ⁿ7:2 Wkp 23:34 ^o7:5 Ap 1:14

^p7:15 Mat 13:54; Luk 2:47 ^q7:16 Jon 12:49; 14:10 ^r7:18 Jon 8:50

tom ôpatu ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpên ma hanañ abô avanôn. Ma miñ hasau avômalô ami. ¹⁹sMose bôk hêv abô balabuñ hadên mólô yôv. Ma doñtom mólônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takên ami! Ma mólô udum ek unñwik ya vônô eka?”

²⁰Ma avômalô enañ viyañ, “Iñgôk hamô havin o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

²¹Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadên Sabat nena yahadum anyô havuvin atu mavi. Êñ ma hadum ba mólô osoñ kambom! ²²uOdañô! Mólô osoñ nena Mose hêv abô balabuñ neñgothe anyô kupik hadên mólô. Ma doñtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadên Sabat ma mólô othak osopa aên iyom. ²³vAbô balabuñ neñgothe kupik ma bên ek abô balabuñ Sabat. Ba intu mólô onñgothe okna kupik hadên Sabat ek mólô miñ numbuliñ Mose anên abô balabuñ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bên ek neñgothe kupik! Aên ba yahatôm yandum anyô te liñkupik lôkthô mavi êndên Sabat. Ma mólô lemimmaniñ eka? ²⁴Noja auk thêthôn esak ku lo loñ vêmam. Ma miñ ôngô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

²⁵Êñ ma avômalô Jelusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba nê bênjbên idum ek nijik vônô, e? ²⁶Ôngô, yani hanañ abô hamiñ piklêvôn ma nê bênjbên êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpên ma Mesia la. ²⁷wMa doñtom ôpêntêk ma

ayala anên malak ôdôn. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anên malak ôdôn ami.”

²⁸xYisu hamiñ unyak mathen anên piklêvôn ma halañô thêlônin abô. Êñ ma halam, “Mólô oyala ya lók yenañ malak ôdôn e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbên anôn atu ba mólô ôthôn yani paliñ ba miñ yahalêm hatôm yadanañ auk ami. ²⁹Yahalêm anên yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

³⁰yThêlô elañô abô êñ ba idum ek nebalon yani ma doñtom anên waklavôn miñ hayô ami denañ. Ba intu miñ hatôm anyôla embalon yani ami. ³¹Avômalô nômbên atu ba êmô ma êyê. Bên anôn ma êvhavin yani ba enañ thikuthik, “Anyôla tem miñ emben yam ba indum lavônin bên anôn êmôn ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.” ³²ñê Palisi elañô thêlônin abô. Êñ ma thêlô lók nê bênjbên êbôk da êv thêlônin sôp bidon ba i ek nebalon Yisu.

³³Ma Yisu hanañ, “Sawa bidon ma tem yamô imbiñ mólô vêm ma tem yambôna êndên ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ³⁴zMa mólô tem nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lók miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.”

³⁵Ma Israel iniñ nê bênjbên enañ hadên thêlôda, “Tem ni êsê ba miñ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loñ atu ba alalôniñ avômalô sêbôk ba ilupunin i ba lêk êmô havin nê daluk ek êndôn thêlô e? ³⁶Yani anên auk aisê ba intu hanañ aên, “Tem mólô nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lók miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.””

¶7:19 Ap 7:53; Lom 2:21-24 ¶7:20 Jon 8:48; 10:20

¶7:22 Stt 17:9-13; Wkp 12:3 ¶7:23 Jon 5:8-10,16 ¶7:27 Jon 7:41; 9:29

¶7:28 Mat 11:27; Jon 8:55 ¶7:30 Jon 7:44 ¶7:34 Jon 8:21; 13:36

Yisu ma ñaṅ lókmala

³⁷aWaklavôṅ bêṅ êṅ anêṅ daṅ ma bêṅ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiṅ unyak matheṅ kapô ma halam, “Anyô te hathakmunij ek inum ñaṅ ma êlêm êndêṅ ya. ³⁸bAbô te hêk Wapômbêṅ anêṅ kapy ba hanaṅ, ‘Ñaṅ atu ba hêv lôkmala tem endañviṅ êndôk avômalô takatu ba êvhaviṅ ya iniṅ kapôlôṅij ba endañ ende ba ni.’” ³⁹cYisu hanaṅ abô êṅ hathak Lovak Matheṅ atu ba tem nêṅ êndêṅ avômalô takatu ba êvhaviṅ. Yani miṅ hama ba haviyô ami denaṅ ba intu Lovak Matheṅ miṅ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôṅ ju

⁴⁰dAvômalô doho elañô Yisu anêṅ abô êṅ ma enaṅ, “Avanôṅ biṅ! Alalô ayabiṅ plopet te! Ôpêṅ êntêk êṅ!”

⁴¹⁻⁴²eMa vi enaṅ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enaṅ, “Mi. Wapômbêṅ anêṅ kapy hanaṅ, ‘Mesia ma tem imbitak anêṅ Devit anêṅ thalaleṅ anêṅ malak Betlehem.’ Ma doṅtom yani ma anyô Galili te.” ⁴³Aêṅ ba avômalô evak i vose hi ôdôṅ ju. ⁴⁴Anyô doho leṅij haviṅ nebalonṅ yani, ma doṅtom miṅ evalonṅ ami.

Israel iniṅ ñê bêṅbêṅ miṅ êvhaviṅ Yisu ami

⁴⁵Êṅ ma ñê bêṅbêṅ iniṅ sôp bidonṅ êvôî ek ñê bêṅbêṅ êbôk da lôk ñê Palisi. Ma thêlô enaṅ, “Aisê ba môlô miṅ ovalonṅ yani ba owa ba ôlêm ami?”

⁴⁶fMa sôp bidonṅ takêṅ enaṅ, “Anyô êṅ hanaṅ abô atu ba miṅ anyô la bôk hanaṅ ami.”

⁴⁷Ma Palisi ethaṅ thêlô ba enaṅ, “Ôpêṅ bôk hasau avômalô bêṅ anôṅ. Ma lêk hasau môlô haviṅ e? ⁴⁸gMa alalôaniṅ ñê bêṅbêṅ lôk Palisi takêntêk iniṅ anyô te hêvhaviṅ yani e? ⁴⁹Ma mi! Avômalô alonaṅ takêṅ êthôṅ Mose anêṅ abô balabuṅ paliṅ. Ba intu Wapômbêṅ tem injiki vônô!”

⁵⁰hNikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêṅ Yisu halaṅô abô takêṅ ma hanaṅ hadêṅ thêlô, ⁵¹i“Alalôaniṅ abô balabuṅ hanaṅ nena nijik anyô te vônô oyaṅ e? Mi. Nadaanô anêṅ abô ba nayala nôṅ takatu ba hadum vêṅmam.”

⁵²jMa thêlô enaṅ viyaṅ, “O Galili hatôm ôpêṅ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêṅ anêṅ kapy katô ma tem oyala nena plopet te tem miṅ êlêm anêṅ Galili ami.”

[Avi sek^f]

⁵³Yôv ma avômalô i iniṅ unyak.

8Ma Yisu hi Dum Oliv. ²Haviyô hayaṅ wak hapup ma Yisu havôhi unyak matheṅ anêṅ piklêvôṅ. Ma avômalô êlêm êdêṅ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêṅ thêlô. ³Ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuṅ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiṅ ñê bêṅbêṅ maleṅij. ⁴Ma enaṅ hik Yisu liṅ, “Kêdôṅwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviṅ anyô lôk avi te. ⁵jMa Mose anêṅ abô balabuṅ hanaṅ nena avi anêṅ aêṅ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?” ⁶Inij auk êṅ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaṅ yani bêṅ.

Ma doṅtom Yisu hakôm ba hatô abô hêk pik hathak baṅgwasij. ⁷kMa enaṅ

^f7:52 Ñê lôkauk vi leṅijhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miṅ hatô ami, ma anyôla hatô haveṅ yam.

^a7:37 Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 ^b7:38 Ais 58:11 ^c7:39 Jon 16:7; 20:22;

Ap 2:4 ^d7:40 Lo 18:15; Jon 6:14 ^e7:41-42 Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2

^f7:46 Mak 1:22 ^g7:48 Jon 12:42 ^h7:50 Jon 3:1-2 ⁱ7:52 Jon 7:41-42

^j8:5 Wkp 20:10; Lo 22:22-24 ^k8:7 Lo 17:7

hik liņ mathalalej aleba yani haviyô hamiņ ma hanaņ hadêj thêlô, “Môlô te hayala nena miņ hadum kambom te ami êj ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôj.”⁸ Êj ma hakôm ba hato abô hêk pik hathak loņbô.

⁹Thêlô elañô abô êj ma thêlô tomtom etak loņ êj ba i. Ijê iniņ sondabêj bêj anôj êmôj ba i. Ma anyô vi evenj yam aleba Yisu lo avi êj iyom êmô.¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiņ ma hanaņ hadêj yani, “Livôj, jê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?”

¹¹Ma avi êj hanaņ, “Anyô Bêj, anyô mi.”

Êj ma Yisu hanaņ, “Ya miņ yahadum abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êj!”]

Yisu ma pik anêj deda

¹²Ma Yisu hanaņ abô hadêj avômalô hathak loņbô nena, “Ya ma hatôm avômalô pik iniņ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêm lôkmala anôj ma tem miņ embej loņ momaņiniņ ami. Milôk.”

¹³Ma Palisi enaņ, “Oda hovatho anêm abô loņ ba abô êj ma miņ abô avanôj ami.”

¹⁴Ma hanaņ viyaņ, “Avanôj, lêk yahavatho yenaņ abô loņ. Ma yahayala loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana. Ba intu yenaņ abô ma avanôj. Ma doņtom môlô ôthôj loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana paliņ. ¹⁵Môlô othak osopa avômalô pik iniņ auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma doņtom yada miņ aêj ami. ¹⁶Yai lôk Wakamik atu

ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êj haviņ i. Ma miņ yahadum abô hathak yada yenaņ auk ami ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô, ma yenaņ abô ma avanôj iyom. ¹⁷Ma Môlôda unim abô balabuņ hanaņ aêntêk, ‘Anyô lokwanju idum abô ba enaņ abô te iyom êj ma abô avanôj.’ ¹⁸Ma yada yahavatho yenaņ abô loņ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenaņ abô loņ haviņ.”

¹⁹Êj ma jê Palisi enaņ hik yani liņ, “Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Môlô oyala ya, êj ma tem noyala Wakamik imbiņ. Ma doņtom môlô ôthôj ya ba intu ôthôj Wakamik haviņ.” ²⁰Ma Yisu hanaņ abô takêj lôk hadôj avômalô hamô unyak matherj anêj piklêvôj hamô habobo loņ êv da halôk. Ma anêj waklavôj miņ lêk hayô ami denaņ ba intu miņ evaloņ yani ami.

Yisu anêj malak ôdôj

²¹Ma Yisu hanaņ hathak loņbô. “Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôj ya paliņ tem injik môlô vônô ba miņ hatôm unu loņ atu ba yaha ami.”

²²Israel iniņ jê bêjbêj elañô abô êj ma thêlôda enaņ hadêj i nena, “Aisê ka yani hanaņ, ‘Môlô miņ hatôm unu loņ atu ba yaha ami?’ Yakô yanida injik i vônô la?”

²³Ma doņtom Yisu hanaņ hadêj thêlô, “Môlônim loņ ma pik êntêk. Ma yenaņ loņ ma malak leņ. Môlô ma avômalô pik ma doņtom ya ma miņ anyô pik êntêk ami. ²⁴Ma miņ môlô ôêvhaviņ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êj ma tem noma. Ba intu bôk yahanaj hadêj môlô

⁸:11 Jon 5:14 ^m8:12 Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

ⁿ8:14 Jon 5:31-32; 7:28 ^o8:15 Jon 12:47 ^p8:16 Jon 5:30; 8:29

^q8:17 Lo 19:15 ^r8:18 1Jon 5:9 ^s8:20 Jon 7:30 ^t8:21 Jon 7:34; 13:33

^u8:23 Jon 3:31

yôv nena môlô othak udum kambom lomaloma ba tem noma.”

²⁵Thêlô enaḡ hik yani liḡ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaḡ, “Sêbôk ba môḡ anôḡ ma yahanaḡ hadêḡ môlô. ²⁶Yahatôm yanaḡ môlônim kambom lomaloma bêḡ. Ma doḡtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôḡ. Ba yahalaḡô anêḡ abô ba yahanaḡ hadêḡ avômalô pik.”

²⁷Thêlô êthôḡ Yisu anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak Lambô. ²⁸vAêḡ ba yani hanaḡ hadêḡ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Êḡ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanaḡ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêḡ ya ma miḡ yahadum nômlate hatôm yada yenaḡ auk ami. ²⁹Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviḡ ya. Yahadum nômkama hatôm anêḡ lahaviḡ. Aêḡ ba miḡ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰Avômalô bêḡ anôḡ elañô Yisu anêḡ abô êḡ ba êvhaviḡ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviḡ yani nena, “Môlô ovaloḡ yenaḡ abô loḡ lôklokwañ, êḡ ma môlô ma yenaḡ ḡê ku anôḡ. ³²Ma tem noyala nôm avanôḡ. Ma nôm avanôḡ êḡ tem epole yak atu ba havuvi môlô loḡ vê.”

³³wMa thêlô enaḡ viyaḡ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anêḡ limi ba anyôla ma miḡ yêlôaniḡ alaḡ ami. Ma honaḡ aêḡ eka?”

³⁴xMa Yisu hanaḡ viyaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena ḡê takatu ba ethak idum kambom, êḡ ma hatôm yak havaloḡ i loḡ ba intu kambom habitak thêlôniniḡ alaḡ. ³⁵Ma ḡê takatu ba ewa hêk loḡ buyaḡ ma iniḡ alaḡ hamô.

Ba intu ḡê êḡ ma miḡ unyak alaḡ anêḡ thalaleḡ te ami. Nakaduḡ iyom intu unyak alaḡ anêḡ avômalô wak nômbêḡ intu sapêḡ. ³⁶Aêḡ ba ya Nakaduḡ yahapole môlônim yak vê, ma yak êḡ tem miḡ embaloḡ môlô loḡ esak loḡbô ami. ³⁷Yahayala nena môlô ma Ablaham anêḡ limi, ma doḡtom yenaḡ abô ma miḡ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek uḡḡwik ya vônô. ³⁸Yahathak yahanaḡ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêḡ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olaḡô hêk lemimambô.”

³⁹yThêlô enaḡ viyaḡ, “Ablaham ma yêlôaniḡ wakamik.”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêḡ limi, êḡ ma tem nosopa anêḡ bôk lo loḡ. ⁴⁰Odaḡô! Wapômbêḡ hanaḡ abô avanôḡ hadêḡ ya ba yahanaḡ abô êḡ hadêḡ môlô. Ma lêk môlô udum ek uḡḡwik ya vônô! Ablaham miḡ hadum aêḡ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹zMôlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enaḡ, “Yêlô miḡ avômena loḡ sawa ami. Wapômbêḡ da intu yêlôaniḡ wakamik. Ma o?”

⁴²Ma Yisu hanaḡ, “Yahalêm anêḡ Wapômbêḡ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miḡ yada yahalêm hathak yenaḡ auk ami. Ba intu Wapômbêḡ môlônim Lemambô, êḡ ma tem môlô lemimimibiḡ ya aêḡ iyom. ⁴³Môlô ôdô yenaḡ abô. Ba intu môlô ôthôḡ yenaḡ abô denaḡ. ⁴⁴aSêbôk ba môḡ anôḡ ma Sadaḡ anyô hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum aêḡ haveḡ denaḡ. Nôm avanôḡ te miḡ hamô haviḡ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôḡ sapêḡ. Yani ma anyô abôyaḡ lôk abôyaḡ anêḡ alaḡ. Aêḡ ba abôyaḡ ma anêḡ abô anôḡ ba intu hanaḡ abôyaḡ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadaḡ êḡ ba anêḡ nali

ma mólô ba intu osopa anêj laHAVIŋ.
⁴⁵Ma ya anyô loŋ buyaŋ ba yahaŋaŋ abô
 avanôŋ. Ba intu mólô miŋ ôêvHAVIŋ ya
 ami. ⁴⁶^bMólô te hatôm injik yenaŋ kam-
 bom thô e? Yakô yenaŋ abô ma avanôŋ
 ma aisê ba miŋ mólô ôêvHAVIŋ ya ami?
⁴⁷^cWapômbêj anêj nali ma ethak elañô
 anêj abô. Mólô ma miŋ Wapômbêj anêj
 nali ami. Ba intu miŋ olaŋô anêj abô
 ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak yanida

⁴⁸^dAvômalô Israeŋ enaŋ Yisu anêj abô
 viyaŋ, “Avanôŋ! O anyô Samalia te ba
 ŋgôk hamô haviŋ o!”

⁴⁹Ma Yisu hanaŋ, “ŋgôk miŋ hamô
 haviŋ ya ami. Yahalovak Wakamik
 vibij. Ma mólô miŋ olovak ya vibij
 ami. ⁵⁰Miŋ yada yahadum ek avômalô
 nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô.
 Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma
 tem endañô avômalô iniŋ abô. ⁵¹eYanaŋ
 avanôŋ biŋ êndêj mólô. Ôpatu ba ha-
 sopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami.
 Mi anôŋ.”

⁵²Avômalô Israeŋ enaŋ, “Yêlô lêk ay-
 ala nena ŋgôk hamô haviŋ o. Ablaham
 lôk plopet sapêj bôk ema yôv. Ma doŋ-
 tom oda honaŋ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaŋ
 abô ma tem miŋ ema ami.’ ⁵³O bêj ek
 yêlôaniŋ bumalô Ablaham, e? Yani bôk
 hama yôv! Ma plopet sapêj bôk ema
 haviŋ. Ma hosoj nena o anyô bêj e?”

⁵⁴Êj ma Yisu hanaŋ, “Yahabam yada,
 êj ma nôm oyaŋ. Wakamik atu ba
 mólô olam nena unim Wapômbêj, yani
 êj intu habam ya. ⁵⁵Ma doŋtom mólô
 miŋ oyala yani ami ma mi. Ya ma ya-
 hayala yani katô ba yahaŋaŋ nena ya-
 hathôŋ yani paliŋ, êj ma tem yambitak
 anyô abôyaŋ êtôm mólô. Aêj ba ya-
 hayala yani ba intu yahasopa anêj abô.

⁵⁶Môlônim bumalô Ablaham bôk hay-
 ala nena tem yalêm ba lamavi anôŋ. Ma
 hayê yenaŋ waklavôŋ êj ma hadum yani
 lamavi anêj dôêj.”

⁵⁷Avômalô Israeŋ enaŋ hadêj Yisu,
 “Anêm sondabêj miŋ hatôm 50 ami de-
 naŋ ma honaŋ nena bôk hâyê Ablaham.
 Hosau!”

⁵⁸^fMa Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ
 biŋ êndêj mólô. Ablaham miŋ habitak
 ami denaŋ, ma yada bôk yahamô yôv.”
⁵⁹Thêlô elañô abô êj ma ewa valu ek ni-
 jik yani esak. Ma doŋtom Yisu hêv i vê
 menaŋna hêk unyak mathêj anêj pik-
 lêvôŋ ba hi.

Anyô madaluk pusip

9 Yisu havej ba hi ma hayê anyô ma-
 pusip te. Sêbôk ba talêbô havathu
 ma mapusip. ²^gMa anêj ŋê ku enaŋ hik
 yani liŋ, “Kêdôŋwaga, opalê intu hadum
 kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba ma-
 pusip? Ôpêj da anêj kambom mena
 lambô lo talêbô iniŋ e?”

³^hMa Yisu hanaŋ, “Wapômbêj hadum
 ku êj hathak ôpêj ek avômalô pik nêgê.
 Ma miŋ ôpêj mena lambô lo talêbô iniŋ
 kambom ami. Mi. ⁴Deda hêk denaŋ ba
 alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba ya-
 halêm anêj ku. Bôlôvôŋ tem êyô ba miŋ
 hatôm anyô nindum ku ami. ⁵ⁱYahamô
 pik ma ya ma avômalô pik iniŋ deda.”

⁶Êj ma yani hasôwapôk hathak pik
 ma hayelaŋ aleba habitak malim. Ma
 hawa ba hatak hathak anyô mapusip
 êj madaluk. ⁷Ma hanaŋ hadêj yani,
 “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêj
 Siloam êj anêj ôdôŋ nena, “Êv yani ba
 hi.”) Ma ôpêj hi hathik i. Ma hale halêm
 hathak loŋbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸Yanida anêj avômalô lôk avômalô
 takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêj ma

^b8:46 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 ^c8:47 1Jon 4:6 ^d8:48 Mak 3:21-22

^e8:51 Jon 5:24 ^f8:58 Jon 1:1 ^g9:2 Ese 18:20; Luk 13:2,4 ^h9:3 Jon 11:4

ⁱ9:5 Mat 5:14; Jon 8:12 ^j9:6 Mak 8:23

enañ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?”
⁹ Ma doho enañ, “Ôpêñ intu.”

Ma vi enañ, “Mi, anyô yañ ba hatôm ôpêñ.”

Ma doñtom ôpêñda hanañ, “Ya êñ êntêk.”

¹⁰ Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹ Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelañ pik haviñ wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamaleñ. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamaleñ hakyav.”

¹² Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanañ, “Yahathôn paliñ.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

¹³ Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi. ¹⁴ Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. ¹⁵ Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamaleñ ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶ Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habuliñ Sabat.”

Ma doñtom vi enañ, “Anyô kambom hatôm indum lavôñiñ anêñ aêñ e?” Ma thêlô evak i vose hi ôdôn ju.

¹⁷ Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak loñbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopet te.”

¹⁸ Ma Isael iniñ nê bêñbêñ miñ êvhabiñ nena sêbôk ma yani mapusip ma doñtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹ Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum ên-

têk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰ Ma talêbô lo lambô enañ, “Avanôn! Ôpêntêk ma yaianiñ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹ Ma doñtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôn paliñ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.” ²² Isael iniñ nê bêñbêñ bôk enañ nena anyôla hanañ nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô ²³ ba enañ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.”

²⁴ Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loñbô ma enañ, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onañ abô avanôn! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

²⁵ Ma yani hanañ, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleñ pusip ma lêk yamaleñ hakyav!”

²⁶ Ma enañ hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

²⁷ Ma yani hanañ, “Lêk yahanañ yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôn kôtôn. Môlô udum ek nodañô esak loñbô ek numbitak anêñ nê ku e?”

²⁸ Êñ ma Palisi enañ abôma lôk ethañ yani nena, “Oda intu hosopa ôpêñ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! ²⁹ Alalô ayala nena Wapômbêñ bôk hanañ abô hadêñ Mose. Ma doñtom ôpêñ anêñ loñ ma yêlô athôn paliñ.”

³⁰ Ma ôpêñ hanañ, “Aêñ e? Môlô ôthôn ôpêñ anêñ loñ, e? Odañô! Yani hadum yamaleñ mavi. ³¹ Wapômbêñ hathak halañô nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halañô nê thêthôn atu ba esopa anêñ abô iyom. ³² Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. ³³ Wapômbêñ miñ

hêv ôpêḅ ba halêm ami, êḅ ma miḅ hatôm indum nômlate ami.”

³⁴Palisi elañô aêḅ ba enañ, “Waklavôḅ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôḅ yêlô? Dô!” Êḅ ma ilupunij ôpêḅ.

Palisi ma hatôm ḅê maleḅij pusip

³⁵Yisu hanaḅ nena ilupunij ôpêḅ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanaḅ, “Hôêvhavij Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu e?”

³⁶Ma yani hanaḅ, “Anyô bêḅ, anyô êḅ ma opalê? Onañ êndêḅ ya ek yanêḅmim-bij yani.”

³⁷Ma Yisu hanaḅ hadêḅ yani, “Bôk hôyê yani yôv. Ondaḅô! Yani êḅ êntêk ba hanaḅ abô havij o.”

³⁸Ma ôpêḅ hanaḅ, “Anyô Bêḅ, yahêvhavij.” Êḅ ma yani halek vadôḅ lêlô hadêḅ Yisu.

³⁹Ma Yisu hanaḅ, “Yahalêm pik ek yanaḅ avômalô iniḅ kambom bêḅ ek ḅê maleḅij pusip tem nêgê tak ma ḅê êyê tak tem maleḅij pusip.”

⁴⁰Ma Palisi doho êmô ba elañô abô êḅ. Ma enañ hik yani liḅ, “Aisé! Yêlô ma ḅê maleḅij pusip havij e?”

⁴¹Ma Yisu hanaḅ, “Maleḅij pusip, êḅ ma kambom mi. Ma doḅtom môlô othak onañ, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonḅ môlô lon denañ.”

Yisu ma boksipsip iniḅ alañ

10 Yisu hanaḅ, “Yanaḅ avanôḅ biḅ êndêḅ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miḅ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. ²Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu bok-

sipsip iniḅ alañ. ³Anyô hayabiḅ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alañ enja anêḅ bok. Halam tomtom iniḅ athêḅ ma elañô ba halom i hi yaiḅ. ⁴Yani hawa anêḅ boksipsip sapêḅ ele yaiḅ yôv ma hamôḅ ma boksipsip evenḅ yam. Boksipsip eyala alaḅsi leḅselo ba intu esopa i. ⁵Ma anyô yaḅ ma êthôḅ ôpêḅ laselo paliḅ ba intu êsôv ma miḅ ethak esopa ami.” ⁶Yisu havuḅ abô ba miḅ eyala anêḅ ôdôḅ ami.

⁷Aêḅ ba Yisu hanaḅ hathak lonḅbô nena, “Avanôḅ! Yanaḅ êndêḅ môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. ⁸Avômalô sapêḅ atu ba êmôḅ ek ya ma ḅê vani lôk ḅê kambom. Ma doḅtom boksipsip miḅ elañô thêlô leḅijselo ami. ⁹Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêḅ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêḅ tem nêḅ yani bulubiḅ. Ôpêḅ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôḅ mavi ek enjaḅ. ¹⁰Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbulij i. Ma doḅtom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôḅij siḅ.

¹¹“Ya ma boksipsip iniḅ alañ mavi ba yahatak yenaḅ lôkmala ek nêḅ boksipsip sa. ¹²Alañ anêḅ ḅê ku ma miḅ boksipsip iniḅ alañ ami. Ba êyê avuḅ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêḅmô ma nêsoḅ ba ini. Ma avuḅ yatap tem indupunij i ba nêsoḅ mayaliv. ¹³Alañ anêḅ ḅê ku ma leḅijhaviḅ vuli iyom ma miḅ leḅijhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsoḅ ba i.

¹⁴“Yada iyom intu boksipsip iniḅ alañ mavi. Yahayala yenaḅ boksipsip ma thêlô eyala ya ¹⁵thatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenaḅ lôkmala ek nêḅ boksipsip sa. ¹⁶Yenaḅ boksipsip doho miḅ

^m9:34 Sng 51:5 ⁿ9:40 Mat 15:14 ^o10:8 Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

^p10:11 Sng 23:1; ALK 7:17 ^q10:12 Ap 20:29 ^r10:15 Mat 11:27; 1Jon 3:16

^s10:16 Ais 56:8; Ese 34:23

êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaŋô yaleŋselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôn doŋtom lôk alaŋ doŋtom iyom. ¹⁷Wakamik lahaviŋ ya ba intu yaleŋhaviŋ yani ek yatak yenaŋ lôkmala ma tem yanja esak loŋbô. ¹⁸Anyôla miŋ hatôm nêma yenaŋ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenaŋ yaleŋhaviŋ ek yatak yenaŋ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loŋbô. Wakamik hanaŋ ek yandum aêŋ.”

¹⁹Avômalô Israeŋ elanô abô êŋ ma evak i vose hi ôdôn ju hathak loŋbô. ²⁰Ma bêŋ anôn enaŋ nena, “Ŧgôk kambom hamô haviŋ yani ba anêŋ auk molo. Aisê ka môlô olanô anêŋ abô?”

²¹Ma doŋtom vi enaŋ, “Mi! Anyô lôk ŋgôk te miŋ hatôm enaŋ abô takêŋ ami. Ma ŋgôk kambom miŋ hatôm indum maleŋ pusip mavi ami. Mi.”

Ŧŋê Israeŋ miŋ êvhaviŋ ami

²²Waklavôn Êv Mek Ek Unyak Matheŋ hayô ba avômalô Israeŋ i Jelusalem ek nêgê.^{§§}

Lêk ma beleŋ simbak ²³ba Yisu haveŋ unyak matheŋ anêŋ kapo daŋ te ba elam nena Solomon Anêŋ Kapo Daŋ. ²⁴Ma avômalô Israeŋ ekalabu yani siŋ ma enaŋ, “Huvuŋ abô ba aŋgê ka tem onaŋ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êŋ ma onaŋ bêŋ.”

²⁵Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Bôk yahanan yôn hadêŋ môlô lôk lavônŋ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêŋ athêŋ hik ya thô hadêŋ môlô. Ma miŋ ôêvhaviŋ ya ami. ²⁶Ek malê nena môlô ma miŋ yenaŋ boksipsip ami ba intu miŋ ôêvhaviŋ ya ami. ²⁷Yenaŋ bok-

sipsip ma ethak elanô yaleŋselo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. ²⁸Yahêv lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô ek miŋ nema ami lôk miŋ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabaheŋ ami. ²⁹Wakamik hêv i hadêŋ ya, ma yani ma bêŋ ek nômkama sapêŋ ba miŋ hatôm anyôla nêma thêlô vê ênjêk Wakamik baŋ ami. ³⁰Yai lôk Wakamik ma doŋtom iyom.”

³¹Avômalô Israeŋ ewa valu hathak loŋbô ba idum ek nijik Yisu vônô. ³²Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavônŋ mavi bêŋ anôn atu ba yahadum yôn. Ku êŋ ma Wakamik hêv hadêŋ ya. Ma lavônŋ alisê intu yenaŋ kambom ba udum ek uŋgwik ya esak valu?”

³³Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “Yêlô adum ek naŋgik o esak valu ek malê nena honaŋ abôma hathak Wapômbêŋ nena oda ma Wapômbêŋ. Ma doŋtom o ma anyô pik iyom. Ma miŋ yêlô leŋŋhabi lavônŋ la ami. Mi.”

³⁴Ma Yisu hanaŋ, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena, ‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’ *Kapya Yeŋ 82:6*

³⁵“Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôn ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’. ³⁶Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêma pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahanan nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahanan abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmbiŋ

§§10:22 Sêbôk ba avômalô loŋ buyaŋ ibuliŋ unyak matheŋ ma avômalô Israeŋ ik vovak. Vêma êv mek ek unyak matheŋ hathak loŋbô. Ba intu avômalô Israeŋ leŋŋhabi waklavôn êŋ.

†10:17 Plp 2:8-9

†10:28 Jon 3:16; 6:39

†10:33 Wkp 24:16

ya. ³⁸wMa ôdô nônêmimbiņ ya, êņ ma nônêmimbiņ lavôņiņ iyom. Nônêmimbiņ yenaņ ku takatu ek êndôņ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹Êņ ma idum ek nebaloņ ya esak loņbô. Ma doņtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰xMa habup hayô ņaņ Jolodaņ ba hi ma hamô loņ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ma avômalô bêņ anôņ i hadêņ ya ni ma enaņ, “Avanôņ! Jon miņ hadum lavôņiņ te ami. Ma doņtom abô takatu ba ya ni hanaņ hathak ôpêntêk ma avanôņ.” ⁴²Ma avômalô loņ êņ bêņ anôņ êvhaviņ ya ni.

Lasalus hama

11 ^yAnyô te hapôm lijiņ ba anêņ athêņ nena Lasalus. Ya ni ma anyô Betani. Betani êņ ma avi loyaņ Malia lo Mata iniņ malak ôdôņ. ²zMalia êņ atu ba ya ni haņgasô nôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêņ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ņauņ. Anyô lijiņ êņ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³Ma avi lo yaņ êv abô hadêņ Yisu nena, “Anyô bêņ, anêņ anyô môlô hapôm lijiņ.”

⁴aYani halaņô abô êņ ma hanaņ nena, “Lijiņ êņ anêņ anôņ ma miņ ņama ami. Lijiņ êņ habitak ek injik Wapômbêņ anêņ lôkmaņgiņ thô. Ma lôkmaņgiņ êņ tem injik ya Nakaduņ anêņ lôkmaņgiņ thô aêņ iyom.” ⁵Ya ni laha viņ Mata lo yaņ Malia ma Lasalus bêņ anôņ. ⁶Ma doņtom ya ni halaņô nena Lasalus hapôm lijiņ ma miņ hi ketheņ ami ma hamô loņ êņ hatôm wak ju.

⁷Êņ ma hanaņ hadêņ ņê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸Ma thêlô enaņ, “Kêdôņwaga, loņ êņ ma waksêņyôk ma avômalô Israe l idum

ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹Ma hanaņ, “Wakma laumiņ ba la-havuju hadêņ wak te, aêņ e? Ma pik êntêk êņ anêņ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miņ nêndôk ami. ¹⁰Ma bôlôvôņ ma deda mi ba anyô even ma tem nêndôk.”

¹¹Vêm ma hanaņ, “Alalôaniņ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem ya na ek yaņgik liņ.”

¹²Ma ņê ku enaņ, “Anyô Bêņ, dô! Hêk sôm ek lijiņ etak ya ni ba imbitak mavi.” ¹³Thêlô eson nena hanaņ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doņtom mi. Hanaņ hathak Lasalus anêņ ņama.

¹⁴Ba intu hanaņ bêņ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ba miņ yahamô haviņ ami ba intu yaleņmavi. Ma tem yanê m môlô sa ek nônêmimbiņ. Alôana i!”

¹⁶bÊņ ma Tomas anêņ athêņ yaņ nena Didimus* hanaņ hadêņ ņê ku vi nena, “Alôana imbiņ ya ni ek nijik alalô vônô imbiņ.”

Yisu ma lôkmala anêņ ôdôņ

¹⁷Yisu thêlô êyô Betani ma ya ni halaņô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. ¹⁸Loņ êņ hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. ¹⁹Ma avômalô Israe l bêņ anôņ êlêm ek nênem Malia lo Mata thêvô. ²⁰Mata halaņô nena Yisu lêk halêm êņ ma hi ek êņjê. Malia ma hamô unyak.

²¹Ma Mata hanaņ, “Anyô Bêņ, hômô loņ êntêk ma yenaņ livôņ tem miņ ema ami. ²²Ma doņtom yahayala nena malêla takatu ba honaņ hik Wapômbêņ liņ, êņ ma tem ya ni indum.”

²³Ma Yisu hanaņ, “Livôm tem imbiyô esak loņbô.”

*11:16 Abô Glik “Didimus” anêņ ôdôņ ‘anyô lopopek’.

w10:38 Jon 14:10-11 x10:40 Jon 1:28 y11:1 Luk 10:38-39

z11:2 Jon 12:3 a11:4 Jon 9:3 b11:16 Mak 14:31

^{24c}Ma Mata hanañ, “Avanôñ! Pik lo leñ anêñ dañ ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiñ.”

²⁵Ma hanañ, “Yada ma anyô yahik avômalô liñ lôk yahêv lôkmala hadêñ i. Ma ôpatu ba hama ma doñtom hêvhaviñ ya, ôpêñ tem êmô lôkmala. ²⁶Avômalô takatu ba êvhaviñ intu ewa lôkmala anôñ ma tem miñ nema ami. Hôêvhaviñ abô êntêk mena mi e?”

^{27d}Ma Mata hanañ, “Anyô Bêñ! Avanôñ! Yahêvhaviñ nena o ma Mesia lôk Wapômbêñ Nakaduñ atu ba bôk hanañ nena tem êlêm pik êntêk.”

²⁸Êñ ma Mata hi hanañ yaôna hadêñ Malia, “Kêdôñwaga hayô ba halam o.”

²⁹Malia halañô abô êñ ma haviyô kethêñ ba hi ek êñjê. ³⁰Yisu hamô loñ atu ba Mata hapôm yani halôk ma miñ hayô malaklêvôñ ami. ³¹Avômalô Israêl takatu ba êmô unyak haviñ Malia ek nêñem yani thêvô êyê haviyô kethêñ ba hi yaiñ ma esopa ba i. Thêlô esoñ nena hi ek endañ emberj siô la. ³²Malia hi hayô loñ atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadôñ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanañ, “Anyô Bêñ, hômô loñ êntêk ma tem miñ livôñ ema ami.”

³³Yani halañô Malia lôk avômalô iniñ asêñ malêñ ba lamalaiñ lôk lahiki bêñ anôñ. ³⁴Ma hanañ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, ôlêm nôñgô.”

³⁵Eñañ aêñ ma halañ.

³⁶Ma avômalô Israêl takêñ enañ, “Alikak! Yani lahaviñ ôpêntêk bêñ anôñ.”

^{37e}Ma doñtom doho enañ, “Anyô êñ hadum ba ñê malenj pusip êyê tak. Ma tem indum aêñ iyom êndêñ ôpêntêk ba miñ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liñ hathak loñbô

³⁸Yisu lamalaiñ ba lahiki bêñ anôñ hathak loñbô aleba hi hayô siô. Siô êñ ma valu abyañ te ba epesañ hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk siñ. ³⁹Ma hanañ, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô ñama êñ anêñ livavi, hanañ, “Anyô Bêñ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpalê.”

⁴⁰Ma hanañ, “Lêk yahañ hadêñ o yôv! Hôêvhaviñ, ma tem nôñgô Wapôm-bêñ anêñ lôkmañj.”

⁴¹Êñ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hanañ, “Wakamik! Hothak holañô yenañ abô ba yalenj mavi. ⁴²Yada yahayala yôv nena wak nômbêñ intu ma holañô yenañ abô. Ma doñtom yahañ abô êntêk ek nêñem imbiñ nena hôêv ya ba yahalêm.”

⁴³Êñ ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yaiñ!” ⁴⁴Ma hatak siô ba hale yaiñ. Ivuvi va lo bañ hathak sôp seleñ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

^{45f}Ma avômalô Israêl takatu ba elañ haviñ Malia êyê nôñm atu ba Yisu hadum ba bêñ anôñ êvhaviñ. ^{46g}Ma doñtom vi i hadêñ ñê Palisi ma enañ hathak nôñm takatu ba yani hadum. ⁴⁷Êñ ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin[†] elam sa te ba enañ nena, “Ôñgô! Anyô êntêk hadum lavôñj bêñ anôñ. Ma alalô ayê loñ eka? ⁴⁸Atak yani ba hadum ku êñ, ma tem avômalô sapêñ nêñem imbiñ. Êñ ma Lom tem nêlêm nimbuliñ alalôñiñ unyak mathêñ lôk avômalô sapêñ.”

⁴⁹Ma thêlôñiñ anyô te anêñ athêñ nena Kaiapas. Ma sondabêñ êñ ma

[†]11:47 Elam iniñ kaunsil nena “Sanhedlin”.

^c11:24 Jon 6:40

^d11:27 Jon 6:69

^e11:37 Jon 9:6-7

^f11:45 Jon 7:31

^g11:46 Luk 16:31

yani hatôm anyô bêñ habôk da ba hanañ hadêñ thêlô nena, “Môlô molo e? ⁵⁰Odañô! Môlô ôthôn auk êntêk paliñ e? Anyô te hama êñ ma nôm yaôna. Ma avômalô Israeł sapêñ ema êñ ma malaiñ bêñ. Aêñ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêñ avômalô bêñ anôn sa.”

⁵¹⁻⁵²^hSondabêñ êñ ma Kaiapas hatôm anyô bêñ habôk da. Ba intu hanañ abô loñ kapô atu ba tem injik anôn nena Yisu tem ema ek nêñ avômalô Israeł sa lôk isup Wapômbêñ anêñ nali takatu ba êmô mayaliv esak doñtom ek malê nena miñ hama ek nêñ avômalô Israeł iyom sa ami. Ma Kaiapas miñ hanañ abô êñ hatôm yanida anêñ auk ami. ⁵³iñê bêñbêñ elañô Kaiapas anêñ abô ma êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁵⁴Êñ ma Yisu hatak avômalô Israeł ma hi Eplaim atu hamô habobo loñ thiliv ek êmô imbiñ anêñ ñê ku doho ba intu miñ havenñ Israeł malêvôn ami.

⁵⁵Avômalô Israeł iniñ waklavôn Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêñ anôn i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavôn êñ. ⁵⁶Ma thêlô imiñ unyak mathenñ anêñ piklêvôn ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enañ hadêñ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm êñjê waklavôn êntêk imbiñ mena mi e?” ⁵⁷Ma doñtom ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê Palisi enañ lôklokwañ hadêñ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êñ ma enañ bêñ ek nebalon yani.”

Malia hathik Yisu va

(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

12^jWak baheñvi ba lahavute hêk denañ ek êyô waklavôn Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêñ loñ, ôpatu ba yani hik liñ hathak loñbô hêk ñama. ²^kÊñ ma thêlô enggabôm nôm leññmavi ek yani. Mata hathô nôm

ma Lasalus hamô haviñ ñê takatu ba eyañ nôm haviñ Yisu. ³^lMa Malia hawa kolopak nôm ôv mavi hamô kapô ba anêñ vuli ma bêñ anôn ba hangasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ñauñ. Ma nôm ôv mavi atu anêñ ôv havenñ unyak kapô êñ sapêñ.

⁴Ma Yisu da anêñ ñê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enañ yani bêñ hayê ba hanañ, ⁵“Nôm ôv mavi êñ ma anyô hadum ku sondabêñ daluk te ek nêñ vuli! Ma lêk engasô oyañ iyom! Nanêm nôm êñ ek anyô vi nêñem vuli ba naja valuseleñ ek nanêm êndêñ avômalô siv.” ⁶Judas anêñ ku hayabiñ avômalô êvhaviñ iniñ valuseleñ ma doñtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêñ lahaviñ. Ba intu hanañ aêñ. Ma miñ lahiki hathak avômalô siv ba hanañ ami.

⁷Ma Yisu hanañ, “Notak yani. Avi êñ hapôpêk yenañ ñama. ⁸^mAvômalô siv tem nêñmô imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma doñtom tem miñ yamô imbiñ môlô sawa daim ami.”

⁹Avômalô Israeł bêñ anôn elañô nena Yisu hamô Betani. Êñ ma i ek nêgê yani. Thêlô miñ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Leññhaviñ nêgê Lasalus imbiñ, ôpatu ba Yisu hik liñ hathak loñbô hêk ñama. ¹⁰⁻¹¹ⁿBa intu avômalô Israeł bêñ anôn êvhaviñ ba esopa Yisu. Ma ñê bêñbêñ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiñ Yisu.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiñ

(Mat 21:1-11; Mak
11:1-11; Luk 19:29-40)

¹²Haviyô hayañ ma avômalô nômbêñ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôn Hale ba Hi elañô nena Yisu havenñ ba hi

^h11:51-52 Jon 10:16 ⁱ11:53 Jon 5:18 ^j12:1 Jon 11:1,43

^k12:2 Luk 10:40 ^l12:3 Luk 7:37-38 ^m12:8 Lo 15:11 ⁿ12:10-11 Jon 11:45

Jelusalem. ¹³Ma ewa nôkya lô thanaḡ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ!” *Kapya Yeḡ 118:25-26*
 “Wapômbêḡ nêḡ lamavi êndêḡ avômalô Israêl iniḡ Kiḡ!”

¹⁴Yisu hawa bok doḡki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena,

¹⁵“Môlô avômalô Saion miḡ nôkô ami. Ôḡḡô! Unim kiḡ halêm!

Yani hayô hamô bok doḡki nakaduḡ te ba halêm!” *Sekalaia 9:9*

¹⁶ḡḡê ku êyê nôḡ takêḡ ma doḡtom êthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loḡbô ma miḡ leḡḡḡhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêḡ anêḡ kapya. Êḡ ma eyala nena abô êḡ eto hathak Yisu da lôk leḡḡḡhabi nôḡ takatu ba idum hadêḡ yani.

¹⁷Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liḡ hathak loḡbô enaḡ haveḡ denaḡ ba abô êḡ hi mayaliv. ¹⁸Aêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ elañô nena Yisu bôk hadum lavôḡḡḡ êḡ. Ba intu etak Jelusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ḡḡê Palisi êyê ma thêlôda enaḡ hadêḡ i, “Ôḡḡô! Avômalô sapêḡ lêk esopa yani ba alalôaniḡ ku anôḡ mi.”

Yisu anêḡ ku hayô

²⁰Avômalô loḡ buyaḡ doho i daku Jelusalem ek nêḡê waklavôḡ Hale ba Hi ba nêḡnêḡ yeḡ imbiḡ avômalô Israêl. ²¹Ma i hadêḡ Pilip, anyô Betsaida anêḡ Galili. Ma enaḡ hik yani liḡ, “Anyô bêḡ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²²Êḡ ma Pilip hi hanaḡ hadêḡ Andulu ba thai i enaḡ hadêḡ Yisu.

²³Ma Yisu hanaḡ, “Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêḡ Nakaduḡ anêḡ lôkmaḡḡḡ thô. ²⁴ḡYanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Yaḡvêk te miḡ evatho halôk pik ami, êḡ ma tem miḡ injik anôḡ ami. Tem ida êḡm aêḡ. Ma doḡtom yaḡvêk atu ba evatho halôk pik, êḡ ma hama ba tem injik anêḡ anôḡ bêḡ anôḡ. ²⁵Anyô te lahavini anêḡ lôkmala bêḡ anôḡ êḡ ma anêḡ lôkmala êḡ tem nêḡ yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêḡ lôkmala pik êntêk êḡ ma tem embaloḡ anêḡ lôkmala êḡ loḡ wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. ²⁶Ôpatu ba hadum ek indum yenaḡ ku ma esopa ya ba loḡ atu ba yahamô ma tem êḡm imbiḡ. Ma Wakamik tem enaḡ abô mavi esak ôpêḡ.

²⁷“Lêk yaleḡmalaiḡ bêḡ ba hatôm yanaḡ nena, ‘Wakamik, nêḡ ya bulubiḡ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êḡ. ²⁸Wakamik, nuḡḡwik anêḡ lôkmaḡḡḡ thô!”

Êḡ ma kaêk te halam anêḡ malak leḡ nena, “Bôk yahik yenaḡ lôkmaḡḡḡ thô yôv. Ma tem yandum esak loḡbô.” ²⁹Avômalô nôḡmbêḡ atu imiḡ loḡ êḡ elañô abô êḡ ba enaḡ, “Kakalu!” Ma doho enaḡ, “Aḡela te hanaḡ abô hadêḡ yani!”

³⁰Ma Yisu hanaḡ nena, “Kaêk êḡ halêm ek nêḡ môlô sa. Yani miḡ halam ek nêḡ ya sa ami ma mi. ³¹Ku nenaḡ avômalô pik bêḡ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêḡ anyô bêḡ kambom atu ni. ³²Ma tem nêḡnêḡ ya liḡ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêḡ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêḡ nêlêm êndêḡ ya.” ³³Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡḡndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalaḡḡḡḡ thô.

³⁴Ma avômalô nôḡmbêḡ atu enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Mesia atu

^o12:13 Jon 1:49 ^p12:16 Jon 2:22 ^q12:23 Jon 13:31-32; 17:1

^r12:24 1Ko 15:36 ^s12:25 Mat 16:25 ^t12:27 Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

^u12:32 Jon 3:14 ^v12:33 Jon 18:32 ^w12:34 Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14

tem êmô êtôm wak nômbênj intu sapênj ba yêlô ayala abô êj. Ma honaŋ nena nêsôkwênj o Anyô Anênj Nakaduŋ esak a. Anyô Anênj Nakaduŋ êj ma opalê?”³⁵ xMa Yisu hanaŋ, “Sawa bidoŋ iyom ma deda tem êmô imbiŋj mólô. Ba ôpatu havenj momaŋiniŋ ma hathônj nena tem ni êsê. Aênj ba intu mólô nomberj yapiŋj êja tem momaŋiniŋj êyô mólô vôn!”³⁶ yDeda hamô haviŋj mólô denaŋ. Aênj ba nônêmimbiŋj yani ek mólô tem numbitak deda anênj avômalô.” Yisu hanaŋ abô êj yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêj anônj miŋj êvhaviŋj Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavônjij lomaloma hêk avômalô maleŋij. Ma doŋtom miŋj êvhaviŋj yani ami³⁸ ek plopet Aisaia anênj abô injik anônj nena, “Anyô Bêj, opalê lêk hêvhaviŋj alalôaniŋ abô?”
Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwaŋj atu ba bôk huik thô? Mi anônj.” *Aisaia 53:1*

³⁹ Avômalô iniŋj lôklokwaŋj mi ek nêmbimbiŋj ba intu plopet Aisaia bôk hanaŋ hêk Wapômbênj anênj kapya aêntêk,

⁴⁰ “Yani habi thêlô maleŋij sij ma hik thêlônij auk sij ek miŋj nêgê esak maleŋij lôk neyala ênjêk iniŋj auk ba nêmbô nêlêm êndênj ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

⁴¹ zAisaia bôk hayê Yisu anênj lôkmaŋij. Aênj ba yani hanaŋ abô êj hathak Yisu.

⁴² aMa avômalô Israël iniŋj jê bêjbênj doho êvhaviŋj Yisu ma doŋtom miŋj enaŋ iniŋj êvhaviŋj bêj ami. Thêlô êkô ek Pal-

isi nênem i vê⁴³ bba intu leŋijhaviŋj avômalô pik iniŋj leŋijmavi bêj anônj hamônj ek Wapômbênj anênj lamavi.⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋj ya ma hêvhaviŋj ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviŋj. Miŋj hêvhaviŋj ya iyom ami.⁴⁵ cÔpatu ba hayê ya, êj ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm.⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviŋj ya ma tem miŋj nêmbô momaŋiniŋj esak loŋbô ami.

⁴⁷ d“Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiŋj. Ma miŋj yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aênj ba opalêla takatu ba elanô yenaŋ abô ba miŋj esopa ami ma tem miŋj yandum abô ek i ami.⁴⁸ Abô takêntêk ba yahanaŋj êj iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndênj pik lo leŋ anênj daŋj ba opalê atu ba hadô ya ba miŋj halaŋô yenaŋ abô ami, êj ma tem yani indum abô.⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êj ba yahanaŋj. Miŋj yada yahanaŋj yenaŋ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êj iyom.⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anênj abô tem nêmbô lôkmala atu ba nêmbô êtôm wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba yahanaŋj abô takatu ba Wakamik hêv hadênj ya iyom.”

Yisu hathik jê ku veŋijkapô

13 Avômalô Israël iniŋj waklavônj Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anênj waklavônj etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviŋj anênj avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anênj lahaviŋj anênj anônj thô êndênj thêlô.

² eYaŋsij ma thêlô eyaŋj nômbô. Ma Sadaŋj bôk halôk Judas la yôv ek enaŋ Yisu bêj. Judas êj ma Saimon

Iskaliot nakaduŋ. ^{3f}Ma Yisu hayala nena Wapômbêŋ hatak nômkama sapêŋ halôk yanida baŋ. Lôk hayala nena yanida halêm anêŋ Wapômbêŋ ba tem êmbôni êndêŋ Wapômbêŋ esak loŋbô. ⁴Êŋ ma hatak nôm hamô. Ma habi anêŋ kwêv thô hatôm anyô athêŋ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô haveŋ lamalim. ⁵Ma hangasô ŋaŋ halôk belev te ba hathik anêŋ ŋê ku veŋiŋ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haveŋ lamalim.

⁶Yani hathik anyô vi iniŋ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêŋ. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hudum ek usik yaveŋkapô e?”

⁷Ma hanaŋ, “Hôthôŋ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸Ma Pita hanaŋ, “Dô! Miŋ usik yaveŋkapô ami. Mi anôŋ.”

Ma hanaŋ viyaŋ, “Miŋ yahathik o ami ma tem miŋ umbitak yenaŋ avômalô te ami.”

⁹Ma Saimon Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma usik yabaheŋ lôk yaleŋkadôk imbiŋ ma miŋ usik yaveŋkapô iyom ami.”

^{10g}Ma yani hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miŋ isik i esak loŋbô ami. Isik va iyom ek malê nena liŋkupik ma mabuŋ. Ma môlô ma mabuŋ. Ma doŋtom miŋ sapêŋ mabuŋ ami.” ¹¹Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ. Ba intu hanaŋ, “Miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

¹²Yani havôkwiŋ thêlô veŋiŋ yôv ma hik anêŋ kwêv hathak loŋbô ma halôk hamô. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêŋ ôdôŋ e? ¹³Ya môlônim Kêdôŋwaga lôk môlônim Anyô Bêŋ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôŋwaga’ lôk ‘Anyô Bêŋ’. ^{14h}Ôŋgô! Ya ma môlônim

Anyô Bêŋ lôk Kêdôŋwaga ma doŋtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêŋ mi. Aêŋ ba môlô sapêŋ nusik môlônim avômalô vi veŋiŋ aêŋ iyom. ¹⁵ⁱYahik ku êŋ thô hadêŋ môlô ek nosopa yaveŋgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêŋ môlô. ^{16j}Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Anyô ku ma miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami. Ma anyô atu ba hi ma miŋ bêŋ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami. ¹⁷Lêk môlô oyala auk takêŋ. Ba udum aêŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêŋ kambom

(*Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23*)

¹⁸“Ma miŋ yahanaŋ abô êŋ hathak môlô sapêŋ ami. Yahayala môlô ŋê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doŋtom abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya tem injik anôŋ aêntêk, ‘Ôpatu ba hayaŋ nôm haviŋ ya ma tem nêv vaŋgwam liŋ ek embak ya esak.’ *Kapya Yeŋ 41:9*

^{19k}“Nôm êŋ habitak ami denaŋ ma lêk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv ek waklavôŋ atu ba nôm êŋ habitak ma môlô tem nônêmimbiŋ ya nena Yada Yahamô. ^{20l}Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviŋ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ.”

²¹Yisu hanaŋ yôv ma lamalaiŋ kambom. Ma hanaŋ bêŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Môlô te tem enaŋ ya bêŋ!”

²²Ma ŋê ku êthôŋ nena thêlô alisê intu tem indum nôm êŋ ba ititiŋ i mayaliv. ²³Ŋê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviŋ bêŋ anôŋ hamô habobo yani. ²⁴Ma Sai-

^f13:3 Jon 3:35; 16:28 ^g13:10 Jon 6:64,70-71; 15:3

^h13:14 Mat 20:28; Luk 22:27 ⁱ13:15 Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21

^j13:16 Mat 10:24 ^k13:19 Jon 14:29; 16:4 ^l13:20 Mat 10:40

mon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onaḡ injik yani liḡ nena yani hanaḡ hathak opalê.”

²⁵ Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ thikuthik nena, “Anyô Bêḡ, honaḡ hathak opalê?”

²⁶ Ma Yisu hanaḡ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêḡ mólô te. Êḡ ma ôpêḡ.” Ma hatak polom seleḡ êḡ halôk thôk ma hêv hadêḡ Judas, Saimon Iskaliot nakaduḡ. ²⁷ Judas hawa polom êḡ ma Sadaḡ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Nu undum anêḡ ku ketheḡ.” ²⁸ ḡê takatu ba eyaḡ nôḡ haviḡ Yisu elañô ma doḡtom êthôn anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak Judas anêḡ ôdôn paliḡ. ²⁹ Judas ma anyô hayabiḡ valuseleḡ. Aêḡ ba doho eson nena Yisu hanaḡ ek ni nêḡ nôḡkama vuli ek nêḡê waklavôn Hale ba Hi mena ni nêḡ nôḡkama êndêḡ ḡê siv la. ³⁰ Judas hawa polom êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi. Ma lêk bôlvônḡ.

Yisu hêv abô balabuḡ lukmuk

³¹ Judas hi yôv ma Yisu hanaḡ, “Dokte ma avômalô tem nêḡê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. Ma lôkmaḡḡiḡ êḡ tem injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ anôn thô. ³² Ma kasana Wapômbêḡ tem injik ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô aêḡ iyom.

³³ “Yenaḡ avômena, tem yamô vauna imbiḡ mólô. Ma mólô tem nôḡmbôlêḡ ya. Ma doḡtom mólô miḡ ôtôm unu loḡ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaḡ abô êḡ hadêḡ avômalô Israeḡ ma lêk yahanaḡ abô bô êḡ hathak loḡbô.

³⁴ “Ma yahêv balabuḡ lukmuk te hadêḡ mólô nena lemimimbiḡ am êtôm atu ba lêk yaleḡhaviḡ mólô. ³⁵ Mólô lemimhaviḡ am aêḡ ma tem avômalô

sapêḡ nêḡê mólô nena yenaḡ avômalô takatu ba esopa ya.”

Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathônḡ yani paliḡ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita hanaḡ hik Yisu liḡ, “Anyô Bêḡ, nu êsê?”

Ma Yisu hanaḡ, “Loḡ atu ba tem yana ma miḡ hatôm osopa ya ami. Ma doḡtom wak te am ka tem osopa ya.”

³⁷ Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê ba miḡ hatôm yasopa o êndêḡ yaô ami? Tem yatak yenaḡ lôkmala ek yanêḡ o sa!”

³⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Avanônḡ e? Lemhaviḡ otak anêḡ lôkmala ek nêḡ ya sa e? Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ o nena tale miḡ halaḡ ami denaḡ ma tem onaḡ êtôm bôlvônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.”

Yisu da ma loḡônêḡ

14 “Mólô miḡ kapôlômim malaiḡ ami. Nônêḡmimbiḡ Wapômbêḡ lôk nôḡnêḡmimbiḡ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêḡ unyak ba yaha ek yapôpêk mólônim loḡ. Abô êḡ ma abôyaḡ, ma tem miḡ yanaḡ aêḡ ami. ³ Yaha ek yapôpêk mólônim loḡ. Êḡ ma tem yandealêḡ ek yanja mólô ek nôḡmô loḡ êḡ imbiḡ ya. ⁴ Ma bôk oyala loḡônêḡ atu ba hi loḡ atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanaḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô athônḡ loḡ atu ba tem nu paliḡ ma tem nayala loḡônêḡ êḡ aisê?”

⁶ Ma Yisu hanaḡ, “Yada intu loḡônêḡ lôk abô avanônḡ ma lôkmala. Ma anyô te miḡ hatôm esak loḡônêḡ yaḡ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷ Mólô oyala ya katô, êḡ ma tem noyala Wakamik

^m13:27 Jon 13:2 ⁿ13:31 Jon 12:23 ^o13:32 Jon 17:5

^p13:33 Jon 7:33-34 ^q13:34 Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

^r14:3 Jon 12:26 ^s14:6 Jon 11:25; Lom 5:1-2 ^t14:7 Jon 8:19

aêḡ iyom. Avanôḡ! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸Ma Pilip hanaḡ hadêḡ Yisu, “Anyô Bêḡ, nuḡḡwik Lemambô thô êndêḡ yêlô. Êḡ ma hatôm.”

⁹“Ma hanaḡ viyaḡ, “Pilip, bôk yahamô haviḡ mômô sawa daim ma miḡ hoyala ya ami denaḡ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honaḡ nena yaḡḡik Wakamik thô eka? ¹⁰vMa miḡ hôtevhaviḡ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanajaḡ hadêḡ mômô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêḡ ku. Miḡ yada yahanajaḡ hathak yenaḡ auk ami. ¹¹wNônêmbiḡ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma mômô ôdô nônêmbiḡ abô êntêk, êḡ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêḡ mômô sa ek nônêmbiḡ! ¹²xYanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Anyô hêvhaviḡ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêḡ ba ôpatu ba hêvhaviḡ tem indum ku mavi lomaloma êmôḡ ek ku takatu ba yahadum. ¹³yNôm takatu ba mômô onaḡ hathak yenaḡ athêḡ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduḡ injik Lambô anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. ¹⁴Ma nôm takatu ba mômô onaḡ hik liḡ hathak yenaḡ athêḡ ma tem yandum.”

Lovak Matheḡ tem êlêm

¹⁵z“Mômô lemimhaviḡ ya, êḡ ma tem nosopa abô takatu ba yahanajaḡ. ¹⁶aMa tem yanaḡ injik Wakamik liḡ ek nêḡ anyô yaḡ ek embatho mômô loḡ. ¹⁷bMa anyô êḡ tem êmô imbiḡ mômô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ôpêḡ ma Lovak Matheḡ ba hathak hik Wapômbêḡ thô. Ma tem êmô imbiḡ mômô ba êmô

mômô kapôlômim ek noyala yani. Ma doḡtom avômaloḡ pik miḡ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miḡ neja ami. ¹⁸Tem yandealêm esak loḡbô ba miḡ hatôm yatak mômô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹Dokte ma avômaloḡ pik tem nêsôḡ ya paliḡ. Ma doḡtom mômô tem ôḡḡô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem mômô nôḡmô lôkmala imbiḡ. ²⁰cWak êḡ ma tem mômô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma mômô ôḡmô ya kapô, ma yahamô mômô kapôlômim. ²¹Ma ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô balabuḡ ba hasopa, ôpêḡ lahaviḡ ya. Ma ôpatu ba lahaviḡ ya ma Wakamik tem laimbiḡ yani. Ma aêḡ iyom tem yalenjimiḡ yani ma tem yaḡḡik ya thô êndêḡ yani.”

²²Êḡ ma Judas yaḡ, miḡ Iskaliot ami, yani hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê ba lemhaviḡ nuḡḡwik oda thô êndêḡ yêlô ma avômaloḡ pik mi?”

²³Ma Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba lahaviḡ ya tem esopa yenaḡ abô. Ma Wakamik tem laimbiḡ ôpêḡ, ma tem yai ana namô imbiḡ yani. ²⁴dMa ôpatu ba miḡ lahaviḡ ya ami tem miḡ esopa yenaḡ abô ami. Abô êntêk ba mômô olaḡô ma miḡ yenaḡ abô ami. Mi. Abô takêḡ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ abô.

²⁵“Yahamô denaḡ ma yahanajaḡ abô takêḡ hadêḡ mômô. ²⁶Ma Wakamik tem nêḡ anyô te ba êlêm esak yenaḡ athêḡ ek embatho mômô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Matheḡ ba tem êndôḡ mômô esak nôḡm takêḡ sapêḡ. Ma tem indum ba mômô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanajaḡ. ²⁷Yenaḡ labali yahêv lôk yahadô hamô haviḡ mômô. Êḡ ma yada yenaḡ. Miḡ avômaloḡ pik hatôm nêḡnêḡ êndêḡ mômô ami. Lemim êndôk biḡ ma miḡ nôkô ami.

^u14:9 Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 ^v14:10 Jon 12:49 ^w14:11 Jon 10:38

^x14:12 Mak 16:19-20 ^y14:13 Mat 7:7; Jon 15:16

^z14:15 Jon 15:10; 1Jon 5:3 ^a14:16 Jon 14:26; 15:26; 16:7

^b14:17 Jon 16:13 ^c14:20 Jon 17:21-23 ^d14:24 Jon 7:16

^{28e}“Ma lêk olaṇô abô êntêk ba yahanaj hadêṇ mólô, ‘Yaha. Ma tem yandaelêm esak loṇbô.’ Êṇ ma mólô lemim-malaiṇ. Wakamik ma bêṇ ek ya. Ma mólô lemimimbiṇ ya, ma tem mólô lemimmavi ek yaha hadêṇ Wakamik. ^{29f}Nôm êṇ miṇ habitak ami denaj ma lêk yahanaj hadêṇ mólô ek wak êṇ hayô ma mólô nônêmbimbiṇ. ³⁰Dokte ma pik êntêk anêṇ anyô bêṇ tem êlêm ba intu miṇ hatôm yanaj abô pôk bêṇ anôṇ ami. Ma miṇ hatôm indum nômla esak ya ami. ³¹Ma doṇtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yaleṇhaviṇ Wakamik ba yahasopa nôm takatu ba yani hanaj hadêṇ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

Yisu ma yak lokwanj ta anôṇ

15 Yisu hanaj, “Ya ma yak lokwanj ta anôṇ. Ma Wakamik ma ku kapô anêṇ alaj. ^{2s}Yenaj thanaj sapêṇ atu ba miṇ hik anôṇ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thanaj sapêṇ atu ba hik anôṇ ma hêv katôṇ vê ek injik limamôk. ³Abô atu ba yahanaj hadum ba mólô ubitak mabuṇ. ⁴Mólô odahaliṇ ya êṇ ma tem yandahaliṇ mólô. Yak thanaj da miṇ hatôm injik anêṇ anôṇ ami. Thanaj hadahaliṇ yak lokwanj ta ek injik limamôk. Aêṇ ba mólô miṇ odahaliṇ ya ami, êṇ ma tem miṇ uṇgwik anôṇ ami.

⁵“Yada ma hatôm yak lokwanj ta. Ma mólô ma thanaj. Ôpatu ba hadahaliṇ ya ma yahadahaliṇ yani ba intu hik limamôk. Ma miṇ yahêv mólô sa ami, ma mólô miṇ hatôm nundum nômlate ami. ^{6h}Ma anyô te miṇ hadahaliṇ ya ami ma hatôm thanaj atu ba ibi halôk pik ba

hakaṇok ba isup ek nêmbôk esak atum. ⁷Ma mólô odahaliṇ ya ba yenaj abô hêk mólô kapô ba onaj hik ya liṇ hathak malêla takatu ba mólô lemimhaviṇ, êṇ ma tem noja. ⁸ⁱMa avômalô takatu ba ethak ik anôṇ limamôk intu tem nêgê i nena yenaj. Êṇ ma uik Wakamik anêṇ lôkmangiṇ thô.

⁹“Yaleṇhaviṇ mólô hatôm atu ba Wakamik lahaviṇ ya. Nômô yenaj yaleṇhaviṇ êṇ kapô. ^{10j}Mólô osopa yenaj abô ma tem mólô nômlô yenaj yaleṇhaviṇ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêṇ abô ba yahamô yani anêṇ lahaviṇ kapô. ¹¹Yahanaj abô takêntêk ek yenaj yaleṇmavi êmô imbiṇ mólô lôk êmô mólô kapôlôlimim siṇ. ^{12k}Yanaj abô balabuṇ te êndêṇ mólô nena mólô tomtom lemimimbiṇ am êtôm atu ba bôk yaleṇhaviṇ mólô yôv. ^{13l}Ma anyô te hatak anêṇ lôkmala ek hêv anêṇ anyô mólô bulubiṇ, êṇ ma lahaviṇ êṇ hamôṇ ek leṇiṇhaviṇ vi. ^{14m}Mólô udum aêṇ êṇ ma mólô ma yenaj anyô mólô. ¹⁵Sêbôk ma yahalam mólô nena anyô ku. Anyô ku ma miṇ hayala anyô bêṇ anêṇ auk ami. Ma doṇtom lêk yahik auk nômbêṇ atu ba Wakamik bôk hêv hadêṇ ya thô hadêṇ mólô ba intu yahalam mólô tomtom nena anyô mólô. Ma miṇ ṇê ku hathak loṇbô ami. ¹⁶Mólô miṇ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam mólô lôk yahatak yabaheṇ hayô hêk mólô ba hathak yenaj athêṇ nonaj injik Wakamik liṇ esak unim lemimhaviṇ ma tem yanêṇ lemimhaviṇ takêṇ êndêṇ mólô ek unu uṇgwik anôṇ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêṇ intu sapêṇ. ¹⁷ⁿYenaj abô balabuṇ ma mólô lemimimbiṇ am.”

^e14:28 Jon 20:17 ^f14:29 Jon 13:19 ^s15:2 Mat 3:10

^h15:6 Mat 7:19; 13:42 ⁱ15:8 Mat 5:16 ^j15:10 Jon 14:15; 1Jon 2:5

^k15:12 Jon 13:34 ^l15:13 Jon 10:11; 1Jon 3:16 ^m15:14 Mat 12:50

ⁿ15:17 Jon 13:34

Njê pik tem nêpôlik esak njê ku

¹⁸ Yisu hanaŋ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êŋ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom. ¹⁹ ^oMôlô ma pik anêŋ ma tem avômalô pik leŋŋimbiŋ môlô êtôm atu ba leŋŋ haviŋ thêlôda iniŋ avômalô. Ma doŋtom môlô ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yaha-lam môlô yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰ ^pMôlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô katô. ‘Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaŋ hadêŋ ya ba intu tem nin-dum aêŋ iyom êndêŋ môlô. Ma aêŋ iyom doho bôk elanô yenaŋ abô ba intu tem nedaŋô môlônim abô imbiŋ. ²¹ Môlô ma yenaŋ avômalô. Ma avômalô pik êthônŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênem vovaŋ êndêŋ môlô. ²² Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenaŋ abô te ami. ²³ ^qÔpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom. ²⁴ Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvônŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlônŋ kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵ ^rAêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anônŋ aêntêk,

‘Thêlô êdô ya oyaŋ.’ *Kapya Yeŋ 35:19; 69:4*

²⁶ ^s“Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wakamik tem nênem ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enaŋ yenaŋ abô bêŋ. ²⁷ Ma yenaŋ ku anêŋ môŋ ma môlô sapêŋ bôk ômô haviŋ

ya aleba lêk. Êŋ ma môlô nonaŋ yenaŋ abô bêŋ imbiŋ.

16 “Yahanaŋ abô takêŋ ek môlô miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami. ²⁻³ ^tÊthônŋ yai lôk Wakamik paliŋ ba intu tem nênem môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesonŋ nena êŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. ⁴ Lêk yahanaŋ abô takêŋ yôv hadêŋ môlô ek waklavônŋ nôm takêŋ habitak, êŋ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaŋ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviŋ môlô ba intu miŋ yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doŋtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yahanaŋ abô takêntêk hadêŋ môlô ba intu hadum môlô lemimmalaiŋ kambom ba miŋ onaŋ hik ya liŋ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷ ^uYanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena yaha ek Wakamik ek nênem môlô sa. Yaha ami êŋ ma Lovak Matheŋ, ôpatu ba embatho môlô loŋ tem miŋ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêŋ môlô. ⁸ Yani tem êlêm ek enaŋ avômalô pik iniŋ kambom lokwanlô bêŋ aêntêk: iniŋ kambom atu idum bêŋ lôk auk atu elela auk thêthônŋ ma iniŋ auk lôkbaŋ hathak waklavônŋ idum abô. ⁹ Ku môŋ ma tem enaŋ avômalô iniŋ kambom atu ba miŋ êvhaviŋ ya ami bêŋ. ¹⁰ Ma ku yaŋ ma avômalô pik esonŋ nena ya miŋ anyô thêthônŋ ami. Ma doŋtom yaha ek Wakamik ba tem miŋ môlô nôŋgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthônŋ. Aêŋ ba tem êlêm ek injik auk thêthônŋ êŋ thô. ¹¹ ^vMa ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môŋ atu ba hayabiŋ pik êntêk ba esonŋ nena tem miŋ nindum abô ami. Ma doŋtom ôpêŋ bôk hamô loŋ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô im-

^{16:10} Abô êŋ anêŋ ôdônŋ ma miŋ hêk yaŋ ami.

^{15:19} Jon 17:14

^{15:20} Jon 13:16

^{15:23} Luk 10:16

^{15:25} Jon 13:16

^{15:26} Jon 14:26

^{16:2-3} Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21

^{16:7} Jon 14:16

^{16:11} Jon 12:31

biŋ. Aêŋ ba Lovak Matheŋ tem injik auk êŋ thô êndêŋ i imbiŋ.

¹²w“Yalenhaviŋ yanêm abô bêŋ anôŋ imbiŋ êndêŋ mólô ma mólô miŋ hatôm nobaloŋ ami. ¹³Ma doŋtom Lovak Matheŋ ôpatu ba hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ mólônim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk enaŋ abô esak nôm takatu ba tem imbitak embeŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba halaŋô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm yanida anêŋ auk ami. ¹⁴Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ êndêŋ mólô ma tem injik yenaŋ lôkmaŋgiŋ thô êndêŋ mólô imbiŋ. ¹⁵Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yahanaŋ nena Lovak Matheŋ tem enja yenaŋ auk ba injik thô êndêŋ mólô.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anôŋ

¹⁶xYisu hanaŋ, “Dokte ma tem mólô nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.”

¹⁷Ma nê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem alalô nasôŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôŋ abô takêŋ paliŋ.”

¹⁸Ma thêlô enaŋ lôbôlôn, “‘Dokte’ anêŋ ôdôn aisê? Alalô athôŋ abô êŋ paliŋ.”

¹⁹Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Yahanaŋ ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu mólô onaj hik mólôda liŋ hathak abô atu ba yahanaŋ anêŋ ôdôn e?

²⁰Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mólô. Avômalô pik tem leŋiŋmavi. Ma doŋtom mólô tem nodaj asêŋ malêŋ. Mólô tem kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom mólô lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anôŋ. ²¹Avi anêŋ waklavôn embathu

hayô êŋ ma hawa vovaŋ ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovaŋ êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôŋ. ²²Ma mólô aêŋ iyom. Lêk mólô kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom tem yanŋê mólô esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nêŋ lemim mavi êŋ vê ênjêk mólô ami. ²³yYanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mólô. Tem yana ba nôm takatu ba mólô onaj hik Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yani nêŋ êndêŋ mólô. Ma mólô tem miŋ nonaj injik ya liŋ esak nômlate ami. ²⁴Ya ma Nakaduŋ ba intu nonaj injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô mólô kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ mólô onaj hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

²⁵Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahanaŋ abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ mólô. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanôŋ êndêŋ mólô esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ. ²⁶Wak êŋ ma mólôda tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonaj injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja mólônim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami. ²⁷zAvanôŋ! Mólô lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ mólô ba mólôda tem nonaj injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ. ²⁸Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹Êŋ ma Yisu anêŋ nê ku enaŋ, “Lêk honaj abô êŋ bêŋ ma miŋ huvuŋ ami. ³⁰Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêŋ. Miŋ yêlô anaŋ hik o liŋ ami denaŋ ma hoyala yêlôaniŋ abô ba honaj bêŋ. Ba intu yêlô êvhaviŋ nena hólêm anêŋ Wapômbêŋ.”

³¹Yisu hanaŋ, “Lêk mólô ôêvhaviŋ e? ³²aOdaŋô! Avômalô tem nidupunij

w16:12 1Ko 3:1-2 x16:16 Jon 14:19 y16:23 Mat 7:7

z16:27 Jon 14:21,23 a16:32 Mat 26:31,56

môlô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loŋ. Ma môlô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doŋtom Wakamik hamô haviŋ ya. Aêŋ ba tem miŋ yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk habitak yôv.

^{33b}“Lêk yahanaj abô takêŋ ek môlô nodahaliŋ ya ba nômô yaô. Môlô tem nôpôm malaiŋ êmô pik êntêk. Ma doŋtom numiŋ lôklokwan! Ya bôk yahamô pik êntêk anêŋ lôklokwan lu yôv.”

Yisu hateŋ mek ek yanida

17 ¹⁻²Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiŋ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek yanêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i. Ba nunŋwik Nalum anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ek yaŋgik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom. ^{3c}Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Neyala nena O ma Wapômbêŋ avanôŋ biŋ doŋtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêŋ hôêv ba halêm. ^{4-5d}Wakamik, lêk yahik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêŋ ya aleba lêk anêŋ daŋ. Ma nêŋ mavi lôk athêŋ bêŋ êndêŋ ya esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba pik miŋ habitak ami denaŋ ma yahawa athêŋ bêŋ êŋ haviŋ o ba yahamô mavi anôŋ.

Yisu hateŋ mek ek ŋê ku laumiŋ ba lahavuju

⁶“Bôk yahik o thô hadêŋ avômalô pik takatu ba hôêv hadêŋ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêŋ avômalô ba hôêv hadêŋ ya ba lêk esopa anêŋ abô. ⁷⁻⁸Yahêv abô sapêŋ atu ba hôêv hadêŋ

ya hadêŋ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviŋ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêŋ ba lêk eyala nena nôŋ takatu ba hôêv hadêŋ ya ma halêm anêŋ o iyom. ⁹Yahateŋ ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya yôv. Thêlô ma anêŋ avômalô ba intu yahateŋ mek ek i. Ma miŋ yahateŋ mek ek avômalô pik ami. ¹⁰Avômalô takatu ba yenaŋ êŋ ma anêŋ. Ma avômalô takatu ba anêŋ êŋ ma yenaŋ. Ma thêlô êŋ intu ik yenaŋ lôkmaŋgiŋ thô. ¹¹Tem yatak pik ba yana ma tem miŋ yamô pik esak loŋbô ami. Ma thêlô tem nêŋmô pik. Wakamik, o ma mathêŋ! Ba oyabiŋ i esak anêŋ athêŋ atu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek thêlô kapôlôŋiŋ doŋtom êtôm alai kapôlôŋiŋ doŋtom. ^{12e}Bôk yahamô haviŋ thêlô ba yahayabiŋ i hathak athêŋ atu ba hôêv hadêŋ ya. Ma kambom te miŋ habuliŋ i ami lôk thêlô te miŋ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loŋ atum ek abô atu ba bôk hêk anêŋ kapya tem injik anôŋ.

¹³“Ma doŋtom yahamô pik denaŋ ba yahanaj abô êŋ ek yenaŋ yalenmavi bêŋ anôŋ êmô thêlô kapôlôŋiŋ siŋ ek malê nena tem yasôk. ¹⁴Bôk yahêv anêŋ abô yôv hadêŋ i. Ma ya miŋ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêŋ iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. ^{15f}Wakamik yahanaj hik o liŋ nena umiŋ anyô kambom loŋ siŋ ek thêlô ma miŋ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶Ya miŋ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêŋ iyom. ¹⁷Otak anêŋ abô êndôk thêlô kapôlôŋiŋ ba undum i ek nimbitak anêŋ avômalô ku mathêŋ. Anêŋ abô êŋ ma avanôŋ. ^{18g}Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹Ma yahêv yada hadêŋ

^b16:33 Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4 ^c17:3 1Jon 5:20

^d17:4-5 Jon 1:1-2; 4:34 ^e17:12 Jon 6:39; 13:18 ^f17:15 Mat 6:13; 2Te 3:3

^g17:18 Jon 20:21

o ek thêlô nimitak anêm avômalô ku mathen anôj.

**Yisu hatej mek ek
avômalô êvhavij sapêj**

²⁰“Miñ yahatej mek hathak nê ku takêj iyom ami. Mi. Yahatej mek hathak avômalô takatu ba tem nedañô nê ku takêj iniñ abô ba nênimimbiñ ya ²¹ek thêlô sapêj nêmo kapôlôñij dojtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbiñ ek avômalô pik nênimimbiñ nena hôv ya ba yahalêm. ²²^hBôk hôv ya hatôm anyô lôkmañij ba lêk yahik lôkmañij êj thô hadêj thêlô ek thêlô kapôlôñij dojtom êtôm alai kapôlôñij dojtom. ²³Yahamô thêlô kapôlôñij ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimitak kapôlôñij dojtom ek avômalô pik neyala nena hôv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhavij thêlô hatôm atu ba lemhavij ya.

²⁴“Wakamik, yalenhavij avômalô takêntêk ba hôv hadêj ya nêmo imbiñ ya êmô loj atu ba yahamô ek nêgê yenañ lôkmañij. Pik miñ habitak ami denañ ma lemhavij ya ba intu hôv lôkmañij êj hadêj ya.

²⁵“Wakamik, o ma thêthôn. Avômalô pik êthôn o paliñ ma dojtom ya ma yahayala o. Ma yenañ avômalô takêntêk eyala nena hôv ya ba yahalêm. ²⁶Bôk yahik o thô hadêj thêlô. Ma tem miñ yatak ku êj ami ek yada yamô thêlô kapôlôñij ek leñijimbiñ avômalô vi êtôm atu ba lemhavij ya.”

Evaloñ Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak
14:43-50; Luk 22:47-53*)

18 Yisu hatej mek yôv ma lôk anêj nê ku ibup êyô ñañ Kidlon. Ñañ

êj vi ma ku alokwañ oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

²Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlôn. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêj, hayala loj êj. ³Êj ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêjbêj êbôk da ma iniñ nê bêjbêj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiñ kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiñ ma hanañ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hanañ, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enañ Yisu bêj intu hamiñ havij nê êj. ⁶Thêlô elañô Yisu hanañ, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷Ma yani hanañ hik thêlô liñ hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

Ma thêlô enañ, “Yisu anêj Nasalet.”

⁸Ma hanañ, “Lêk yahanañ hadêj môlô yôv nena ya êj êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak nê êntêk ba ini.” ⁹ⁱHanañ aêj ek abô bôsêbôk tem injik anôj nena miñ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêj yani te ami.

¹⁰Êj ma Saimon Pita hawa biñ vovak ma hale anyô bêj habôk da anêj anyô ku te limbuk vianôn vê. Anyô ku êj anêj athêj nena Malukus.

¹¹^jMa Yisu hanañ hadêj Pita, “Otak anêm biñ êndôk anêj kupik esak lojbô! Tem yandum ku malaiñ atu ba Wakamik hêv hadêj ya.”

Ewa Yisu ba i hadêj Anas

(*Mat 26:57*)

¹²Êj ma Lom iniñ nê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israei iniñ sôp bidoñ evaloñ Yisu ba ekak hathak yak.

¹³Thêlônij ku môj ma ewa yani ba i hadêj Anas, yani ma Kaiapas anêj yañmalô. Kaiapas ma anyô bêj habôk da

hadêṅ sondabêṅ êṅ. ¹⁴Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêṅ Israeḷ iniṅ ṅê bêṅbêṅ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêṃ avômalô Israeḷ bêṅ anôṅ sa.”

Pita hanaṅ “Yahathôṅ Yisu”

(*Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵Saimon Pita lôk anyô ku yaṅ esopa Yisu ba i. Anyô ku êṅ ma anyô bêṅ habôk da anêṅ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêṅ abôlêk ba hi. ¹⁶Ma Pita hamiṅ badêṅ viyaiṅ. Ma anyô ku yaṅ atu ba anyô bêṅ habôk da anêṅ anyô môlô havôhi ma hanaṅ abô hadêṅ avi atu ba hayabiṅ badêṅ abôlêk ba hawa Pita hayô badêṅ kapô.

¹⁷Avi atu ba hayabiṅ unyak abôlêk hanaṅ hik Pita liṅ, “E! O ma ôpatu anêṅ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaṅ, “Mi.”

¹⁸Loṅ lêk thilibuṅ. Ma ṅê ku lôk ṅê êbôk da iniṅ sôp bidonṅ ebaṅ atum ba ivuṅu imiṅ. Ma Pita hamiṅ haviṅ.

Anyô bêṅ habôk da hanaṅ hik Yisu liṅ

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71*)

¹⁹Ma anyô bêṅ habôk da hanaṅ hik Yisu liṅ hathak anêṅ ṅê ku lôk abô takatu ba hanaṅ ba hadôṅ avômalô.

²⁰Ma Yisu hanaṅ, “Yahathak yahamiṅ piklêvônṅ ba yahananṅ abô hadêṅ avômalô. Ma yahadônṅ avômalô hamô unyak yeṅ lôk unyak mathenṅ ma loṅ atu ba avômalô Israeḷ ethak doṅtom halôk. Ma miṅ yahavuṅ abô ami. ²¹Ma aisê ka honanṅ hik ya liṅ? Avômalô takatu ba elanṅ abô takatu ba yahananṅ, thêlô eyala abô êṅ katô. Ba intu onanṅ injik i liṅ.”

²²Hanaṅ aêṅ ma ṅê êbôk da iniṅ sôp bidonṅ atu ba hamiṅ habobo hapetav Yisu ba hanaṅ, “E! Honanṅ aêṅ hadêṅ anyô bêṅ habôk da eka?”

²³Ma Yisu hanaṅ, “Yahananṅ abô kambom, êṅ ma onanṅ abô êṅ bêṅ. Yahananṅ abô avanônṅ, ma aisê ka huik ya?” ²⁴Êṅ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêṅ Kaiapas, anyô bêṅ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denanṅ.

Pita hanaṅ “Yahathôṅ Yisu” bôlônṅ yaṅ hathak loṅbô

(*Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62*)

²⁵Saimon Pita havuṅu atum hamiṅ ma enanṅ hik yani liṅ, “O ma ôpêṅ anêṅ ṅê ku te e?”

Ma Pita hanaṅ, “Mi.”

²⁶Êṅ ma anyô bêṅ habôk da anêṅ ṅê ku te hanaṅ, “Yahayê humiṅ alokwanṅ oliv kapô haviṅ yani.” Anyô ku êṅ ma ôpatu ba Pita hanṅasiv limbuk vê anêṅ thalaleṅ te.

²⁷¹Ma Pita hanaṅ hathak loṅbô, “Mi.” Kasana ma tale halanṅ.

Ewa Yisu hi hadêṅ Pailat

(*Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25*)

²⁸Ewa Yisu hêk Kaiapas anêṅ unyak ba i anyô bêṅ Lom atu anêṅ unyak. Waklavônṅ Hale ba Hi anêṅ lôkbôk momaniniṅ lêk hayô ba Israeḷ iniṅ ṅê bêṅbêṅ leṅiṅhaviṅ nêṃô mabuṅ êṅjêk Wapômbêṅ ma ek nêṅê waklavônṅ êṅ. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô loṅ buyanṅ bêṅ êṅ anêṅ unyak. ²⁹Ma Pailat hi viyaiṅ ma hanaṅ, “Ôpêṅ hadum malê ba môlô udum abô ek yani?”

³⁰Ma enanṅ, “Aisê! Yani miṅ anyô kambom ami, êṅ ma tem miṅ yêlô naja yani êlêṃ êndêṅ o ami!”

³¹^mMa Pailat hanaṅ, “Yôv! Môlôda noja yani ba nundum abô esak môlôda unim abô balabuṅ.”

Ma enanṅ, “Môlô avômalô Lom unim abô balabuṅ hanaṅ nena yêlô avômalô

^k18:14 Jon 11:49-51

¹18:27 Jon 13:38

^m18:31 Jon 19:6-7

Israel miŋ hatôm naŋgik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.”³² ⁿEnaŋ aêŋ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanaŋ hathak loŋôndê atu ba tem ema esak tem injik anôŋ.

³³ Aêŋ ba Pailat hi unyak kapô hathak loŋbô ma halem Yisu halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, “O ma avômalô Israel iniŋ kiŋ e?”

³⁴ Ma Yisu hanaŋ, “Oda anêm auk ba honaŋ abô êŋ mena anyôla hanaŋ hadêŋ o e?”

³⁵ ^oMa Pailat hanaŋ, “Hosoŋ nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk nê bêŋbêŋ êbôk da ewa o ba êlêm hadêŋ ya?”

³⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Loŋ lôkliŋyak atu ba yahayabiŋ ma miŋ anêŋ pik êntêk ami. Yayabiŋ loŋ lôkliŋyak pik êntêk ma yenaŋ nê ku tem nijik vovak ek miŋ anyô te etak ya êndôk Israel iniŋ nê bêŋbêŋ baheniŋ ami. Ba intu yenaŋ loŋ lôkliŋyak ma miŋ hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêŋ ba Pailat hanaŋ, “O ma kiŋ!”

Ma Yisu hanaŋ “Intu êŋ. Ya ma kiŋ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yaŋgik abô avanôŋ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôŋ êŋ intu halaŋô yenaŋ abô.”

³⁸ Ma Pailat hanaŋ, “Abô avanôŋ, êŋ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiŋ ba hi hadêŋ avômalô Israel hathak loŋbô ma hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviŋ nena sondabêŋ nômbêŋ intu anêŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôŋ te ba hi hadêŋ môlô. Aêŋ ba lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Israel unim kiŋ êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêŋ nê bêŋbêŋ anêŋ Lom takatu ba eyabiŋ avômalô Israel.

Pailat hanaŋ ek nijik Yisu vônô

(Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

19 Yôv ma Pailat hanaŋ ba evali Yisu. ² ^pMa nê vovak ewa yak lôk-maŋgiŋ atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kulunŋ ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêŋ yani ma enaŋ mathalaleŋ, “Waklêvôn mavi, avômalô Israel iniŋ kiŋ!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaiŋ hathak loŋbô ma hanaŋ hadêŋ avômalô, “Odaŋô! Tem yanja yani ende yaiŋ ek yaŋgik thô êndêŋ môlô nena lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi.” ⁵ Êŋ ma Yisu hale yaiŋ ma kulunŋ yak lôk-maŋgiŋ hamô wakadôk ma kwêv thalaleŋ atu hamô liŋkupik. Ma Pailat hanaŋ, “Ôŋgô yani atu êntêk!”

⁶ Êŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ sôp bidonŋ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk anêŋ kambom mi! Aêŋ ba môlôda noja ba unŋgwik vônô esak a!”

⁷ Ma enaŋ viyaŋ, “Anyô êntêk hanaŋ nena yani ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Ma yêlôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena naŋgik anyô anêŋ aêŋ vônô.”

⁸ Pailat halaŋô abô êŋ ba liŋhaka. ⁹ ^qMa hi unyak kapô ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Hôlêm anêŋ êsê?” Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanaŋ, “Hôdô onaŋ yenaŋ abô viyaŋ e? Ondaŋô! Ya ma anyô lôk athêŋ ba ya hatôm yanaŋ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holaŋô e?”

¹¹ ^rMa hanaŋ, “Wapômbêŋ miŋ hêv athêŋ bêŋ êŋ hadêŋ o ami êŋ ma miŋ hatôm undum nômlate êndêŋ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem

ⁿ18:32 Jon 3:14; 12:33 ^o18:35 Jon 1:11 ^p19:2 Luk 23:11

^q19:9 Mat 27:12 ^r19:11 Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1

hathak yanida anêj auk intu anêj kambom ma bêj anôj ek anêm.”

¹² Pailat halarjô abô êj ma habôlêm lojondê ek etak Yisu ba ni. Ma dojtom Israel iniñ jê bêjbêj elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miñ kiñ Lom iniñ anyô te ami! Ôpatu ba hanañ nena yani kiñ, êj ma hapôlik hathak Lom iniñ kiñ.”

¹³ Pailat halarjô abô êj ma hawa Yisu hale yainj ma halôk hamô anêj loj idum abô. Loj êj elam nena Loj Valu. Ma avômalô Hiblu elam loj êj nena “Gabata”.
¹⁴ Habobo waklêvôj biñ hadêj wak atu ba avômalô ethak epesaj i ek nêgê waklavôj Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yainj ma hanañ hadêj avômalô Israel, “Ôñgô, môlônim kiñ êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanañ, “Yanjik môlônim kiñ esak alovalañsij e?”

Ma jê bêjbêj êbôk da enañ, “Yêlôaniñ kiñ intu Lom iniñ kiñ!”

¹⁶ Êj ma Pailat hatak Yisu halôk jê vovak baheniñ ek nijik vônô esak alovalañsij ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalañsij

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43*)

¹⁷ Yisu da hawa anêj alovalañsij ba hi malak viyainj ba hayô loj te atu ba elam nena Lenkadôk Lokwanj. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Loj êj ma thêlô êthôkwêj Yisu lôk anyô lokwanju hathak alovalañsij. Anyô yanj hamiñ vi ma yanj hamiñ vi ma Yisu hamiñ malêvôj.

¹⁹ Pailat hanañ ba eto abô te hathak aselej te ba ik loj hathak alovalañsij aêntêk,

YISU ANÊJ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIÑ KIÑ

²⁰ Eto abô êj hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêj anôj êyê ba esam abô êj. Loj atu ba êthôkwêj Yisu ma habobo malak lôj. Ma lojondê êj ma avômalô bêj anôj ethak elom ba intu esam. ²¹ Israel iniñ jê bêjbêj êbôk da êyê ma enañ hadêj Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanañ nena yanida intu Israel iniñ kiñ.’ Ma miñ oto nena, ‘Israel iniñ kiñ’ ami.”

²² Ma Pailat hanañ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aêj.”

²³ Jê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalañsij ewa anêj kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôj ayova. Ma jê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denañ. Kwêv êj ma idu hathak sôp dojtom iyom ma miñ idu hathak sôp doho haviñ ami. ²⁴ Ma jê vovak enañ, “Alalô nato athêj esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiñ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miñ nakakaviñ ami.”

Thêlô idum aêj ek abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapya hik anôj nena, “Thêlô ibi yenañ kwêv sam ba ewa, ma ibi valu ek neja yenañ kwêv daim.”

Kapya Yej 22:18

Aêj ba intu jê vovak idum aêj.

²⁵ Ma avi doho imiñ habobo alovalañsij atu ba êthôkwêj Yisu hathak. Yisu anêj talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêj Magadala. ²⁶ Ma anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêj anôj hamiñ habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êj ma hanañ, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.”

²⁷ Ma hanañ hadêj anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aêj ba ôpêj hayabiñ Malia hatôm anêj thalalej te hamô yanida anêj unyak.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak
15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸vMa Yisu hayala nena lêk hadum anêḡ ku yôv ma hanaḡ, “Yahathakmuninḡ” ek abô atu ba hamô Wapômbêḡ anêḡ kapy a injik anôḡ. ²⁹wKolopak wain maninḡ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esonḡ halôk wain a leba lôthôk. Ma etak hathak alokwanḡ thanḡ te anêḡ athêḡ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰Hanum vêm ma hanaḡ, “Ku lêk yôv.” Êḡ ma laselo hanḡôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹xWak êḡ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êḡ ma waklavônḡ bêḡ te ba Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ êdô ek ḡê takatu ininḡ kupik iminḡ alovalaḡansinḡ. Ba intu enaḡ hik Pailat liḡ nena ninjik veḡḡlokwanḡ lu ek nema ketheḡ ek nênem ininḡ kupik vê. ³²Êḡ ma ḡê vovak i ma ik anyô yaḡ atu ba êthôkwêḡ haviḡ Yisu valokwanḡ lu. Yôv ma idum aêḡ hadêḡ anyô yaḡ. ³³⁻³⁴Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ lôk ḡaḡ hanḡgasô. Ma miḡ ik valokwanḡ lu ami. ³⁵yÔpatu ba hayê nôm êḡ hanaḡ abô avanônḡ ba hayala nena anêḡ abô ma avanônḡ ba intu hanaḡ bêḡ ek môlô nônêmbinḡ. ³⁶Nôm takêḡ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêḡ anêḡ kapy a injik anôḡ nena,

“Tem miḡ ninjik yani lokwanḡ te lu ami.”

Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapy a Yer 34:20

³⁷zMa

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak
15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸Josep anêḡ Alimatia bôk halaḡô Yisu anêḡ abô ba hasopa. Ma doḡtom hakô ek Israel ininḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu havuḡ anêḡ hêvhavinḡ. Ik Yisu hathak alovalaḡansinḡ yôv ma hi hanaḡ hik Pailat liḡ ek enja anêḡ liḡkupik. Ma Pailat halaḡô anêḡ abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹aNikodimus hi haviḡ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêḡ bôlôvônḡ. Yani hawa kamuḡ ôv mavi ju ba hatak hathak doḡtom ba anêḡ malainḡ hatôm 30 kilo la. ⁴⁰Thai epesaḡ ḡama êḡ ba esopa avômalô Israel ininḡ kobom ba ewa Yisu liḡkupik ba etak kamuḡ ôv mavi êḡ hathak ma ivuliv sinḡ hathak sôp seleḡ. ⁴¹Ku te hêk habobo loḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu hathak. Ku êḡ ma valu abyayanḡ lukmuk te hêk ba miḡ bôk êdô ḡama la hêk ami. ⁴²Wak êḡ ma waklavônḡ atu ba avômalô Israel nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyayanḡ êdô ḡama hêk habobo. Aêḡ ba thai ewa Yisu anêḡ kupik ba i êdô hêk valu abyayanḡ êḡ.

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momaḡininḡ ma Malia anêḡ Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê. ²Ma halaḡvinḡ ba hi hadêḡ Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinḡ bêḡ anôḡ ma hanaḡ, “Anyôla ewa Anyô Bêḡ anêḡ kupik vê hêk siô ba yêlô athônḡ nena êdô yani hêk êsê.”

³Êḡ ma thai iviyô ba i siô. ⁴Thai luvi elavvinḡ ba i ma anyô ku yaḡ atu hamônḡ ek Pita ba hayô siô môḡ. ⁵Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp seleḡ takatu

v19:28 Sng 22:15

w19:29 Sng 69:21

x19:31 Lo 21:22-23

y19:35 Jon 21:24

z19:37 ALK 1:7

a19:39 Jon 3:1-2

ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma miñ habitak hayô valu abyan kapô ami. ⁶Ma Saimon Pita haveny yam hayô ma habitak hayô valu abyan kapô ba hi. Ma hayê sôp seleñ takatu ba ivuliv hathak ⁷lôk sôp ivuliv thohavloma siñ hathak intu hamô. Sôp ju êñ intu lêk epesañ ba êdô yan hamô buyañ ma yan hamô buyañ. ⁸Êñ ma anyô ku yan atu ba hayô siô mông hi kapô ma hayê ba hêvhaviñ. ⁹^bMa doñtom thai êthôn abô atu ba bôk hanañ hêk Wapômbên anên kapy nena tem injik Yisu liñ imbiyô ênjêk ñama esak loñbô paliñ. ¹⁰Yôv ma ñe ku ju êñ êvôi malak.

**Yisu hik i thô hadên
Malia anên Magadala**

(*Mat 28:9-10; Mak
16:9-11; Luk 24:10-11*)

¹¹Malia halañ hamiñ valu abyan viyaiñ ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹²Ma hayê aña ju ba iniñ kwêv thapuk. Thai êmô loñ bu atu ba Yisu anên kupik hêk. Yan hamô wakadôk ma yan hamô valuvi.

¹³Ma thai enañ hik Malia liñ, “Livôn, holañ eka?”

Ma hanañ, “Anyôla hawa yenañ Anyô Bên anên kupik vê ba miñ yahayala loñ atu ba êdô hêk ami.” ¹⁴“Hanañ aên ma hik i liliñ ma hayê Yisu hamiñ ma doñtom hathôn yan paliñ.

¹⁵Ma Yisu hanañ, “Livôn, holañ eka? Ma hóbôlêm opalê?”

Malia hasoñ nena yani ma anyô hayabiñ ku kapô ba hanañ, “Livôn, howa anên kupik ba hódô hêk êsê ma onañ ek yana yanja.”

¹⁶Ma Yisu hanañ, “Malia.”

Ma hasoñ losauk ba hik i liliñ ma hanañ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êñ anên ôdôn nena “Kêdônwaga.”

¹⁷^dMa Yisu hanañ, “Miñ yahavôha ek Wakamik ami denañ ba intu otak ya ma nu êndên yenañ ñe ku ma onañ êndên i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenañ Wapômbên ma môlônim Wapômbên.’”

¹⁸Yôv ma Malia anên Magadala hi ma hanañ hadên ñe ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bên.” Ma abô takatu ba Yisu hanañ hadên yani ma hanañ hadên thêlô haviñ.

Yisu hik i thô hadên ñe ku

(*Mat 28:16-20; Mak
16:14-18; Luk 24:36-49*)

¹⁹Sonda êñ anên bôlôvôn ma ñe ku ethak doñtom. Thêlô êkô ek Israel iniñ ñe bêñbên ba intu ik unyak abôlêk siñ. Ma Yisu halêm hamiñ thêlô malêvôn ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰“Ma hik bañ kapô lôk baya thô hadên thêlô. Iñe ku êyê Anyô Bên ba leñijmavi anôn.

²¹Ma hanañ hathak loñbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²²Êñ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanañ, “Noja Lovak Matheñ. ²³^fMa môlô ôêv anyô iniñ kambom vê êñ ma iniñ kambom tem nêm yak. Ma miñ ôêv anyô iniñ kambom vê ami êñ ma iniñ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadên Tomas

²⁴Tomas ma ñe ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba anên athên yan nena Didimus. Yisu hayô ek ñe ku vi ma yani miñ hamô ami. ²⁵Êñ ma ñe ku vi atu enañ hadên yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bên yôv!”

Ma Tomas hanañ, “Miñ yahayê anên pôpô atu ba hamô bañ lôk yahatak yabahengwasin halôk yani baya êñ ami ma tem miñ yanêmimbiñ ami ma milôk.”

^b20:9 Sng 16:10; Ap 2:24-32 ^c20:14 Luk 24:16; Jon 21:4

^d20:17 Lom 8:29; Hib 2:11-12 ^e20:20 Jon 16:22; 1Jon 1:1 ^f20:23 Mat 16:19

²⁶ Sonda te hale ba hi ma Yisu anêḡ ḡê ku ethak doḡtom hathak loḡbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviḡ. Thêlô ik unyak abôlêk siḡ ma doḡtom Yisu halêm hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali.”

²⁷ Ma hanaḡ hadêḡ Tomas, “Nôḡḡô yabaheḡ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemḡwasinḡ êndôk ya baya ek nôḡḡô kôm lavôḡ. Otak auk thektheḡ lôk nôḡḡô esak malem, ma nêḡmibiḡ iyom.”

²⁸ Ma Tomas hanaḡ, “Yenaḡ Anyô Bêḡ lôk Wapômbêḡ!”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviḡ e? Wapômbêḡ tem lamavi esak avômâlô takatu ba miḡ êyê ami ma doḡtom êvhaviḡ.”

Kapya êntêk anêḡ ôdôḡ

³⁰ Yisu hadum lavôḡḡiḡ bêḡ anôḡ haviḡ ba anêḡ ḡê ku êyê. Ma doḡtom miḡ yahato abô takêḡ halôk kapya êntêk ami. ³¹ Yahato abô takêntêk ek môlô nôḡnêḡmibiḡ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Lôk yahato ek môlô nôḡnêḡmibiḡ ba noja lôkmala esak anêḡ athêḡ.

ḡê ku evov alim bêḡ anôḡ

21 Yôv ma ḡê ku êmô kasukthôm atu anêḡ athêḡ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêḡ i hathak loḡbô.¹ ² Saimon Pita lo Tomas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Didimus, ma Nataniel anêḡ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêḡ nakaduḡ luvi, ma Yisu anêḡ ḡê ku lokwaḡju, thêlô sapêḡ êmô loḡ êḡ. ³ Ma Saimon Pita hanaḡ, “Yana yaḡḡik alim.” Ma enaḡ, “Yêlô nasôk nambiḡ o.” Êḡ ma thêlô i ethak yeḡ te ma bôlôvôḡ êḡ ma êvôv alim te ami.

⁴ Wak hapup ma Yisu hamiḡ kasukthôm anêḡ daḡ. Ma anêḡ ḡê ku êyê yani ma doḡtom miḡ eyala ami.

⁵ Ma Yisu halam, “Aiyaḡ thêlô! Môlô alim mi, aêḡ e?”

Ma enaḡ, “Intu êḡ.”

⁶ Ma hanaḡ, “Notak yakseḡ êndôk yeḡ vianôḡ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêḡ ma ewa alim bêḡ anôḡ ba intu miḡ hatôm nêbôv yakseḡ esak ami.

⁷ Anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hanaḡ hadêḡ Pita, “Intu ma Anyô Bêḡ!” Pita êḡ intu bôk habi anêḡ kwêv thilibuḡ thô ek indum ku. Ma hanaḡ ôpêḡ anêḡ abô êḡ ma hik hathak loḡbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸ Thêlô ebobo kasukthôm daḡ hatôm 90 mita la ma ḡê ku vi êmô yeḡ ba êvôv yakseḡ haveḡ yam ma Pita hayam hamôḡ. ⁹ Thêlô êlêm ethak liḡdaḡ ma êyê atum te hathaḡ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ Ma Saimon Pita hayô hathak yeḡ ma havôv yakseḡ halêm hathak liḡdaḡ. Yakseḡ êḡ putup hathak alim daim loma-loma hatôm 153. Ma yakseḡ miḡ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanaḡ, “Nôlêm oḡwaḡ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêḡ ba êkô ba te miḡ hanaḡ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêḡ thêlô ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴ Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡ yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek ḡê ku vi mena mi e?”

¹21:1 Kasuk Galili intu elam athêḡ yaḡ nena “Taibelias”.

²20:29 1Pi 1:8 ³20:31 Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 ⁴21:3 Luk 5:4-7

⁵21:7 Mat 14:29; Jon 13:23 ⁶21:11 Luk 5:6 ⁷21:14 Jon 20:19,26

Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yaleñhaviñ o bêñ anôñ.”

Ma Yisu hanañ, “Ombakôñ yenañ bok-sipsip nali sapêñ.”

¹⁶mMa hanañ hathak loñbô, “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Ma Pita hanañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ, hoyala nena yaleñhaviñ o.”

Ma Yisu hanañ, “Oyabiñ yenañ boksipsip.”

¹⁷Ma hanañ bôlôñ te lô “Saimon, Jon anêñ nakaduñ, lemhaviñ ya e?”

Yisu lêk hanañ hik Pita liñ hatôm bôlôñ lô nena “Lemhaviñ ya e?” ba Pita kapô malaiñ ma hanañ, “Anyô Bêñ, o hoyala nômkama sapêñ ba hoyala nena yaleñhaviñ o.”

Ma Yisu hanañ, “Ombakôñ yenañ bok-sipsip. ¹⁸Yanañ avanôñ biñ êndêñ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denañ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêm lemhaviñ. Ma doñtom hoyalôv ma tem nêm bahem ek anyô yañ injik anêm kwêv ma endom o ek nu loñ atu ba miñ lemhaviñ nu ami.” ¹⁹nYisu hanañ abô êñ ek injik loñôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêm athêñ lôk-

mañgiñ êndêñ Wapômbêñ. Yôv ma Yisu hanañ hadêñ Pita, “Osopa ya!”

²⁰oPita hik i liliñ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviñ bêñ anôñ hasopa thai. Ôpatu ba hayañ nôm hamô ma hakithiñ Yisu ba hanañ, “Anyô Bêñ, opalê intu tem enañ o bêñ?”

²¹Ma Saimon Pita hayê ôpêñ ma hanañ, “Anyô Bêñ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²²Ma Yisu hanañ, “Yaleñhaviñ nena ôpêñ tem êmô endeba yandaelêm am, o Pita miñ anêm nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.” ²³Ma abô êñ hi mayaliv ba nê takatu ba esopa Yisu elañô haviñ ba esonj nena anyô ku êñ tem miñ ema ami. Yisu hanañ nena êmô endeba yani endelêm am, ma miñ Pita anêñ nômla ami. Ma doñtom miñ hanañ hathak ôpêñ anêñ ñama ami.

²⁴pAnyô ku atu ba hanañ nôm takêñ bêñ ba hato halôk kapy a êntêk intu yêlô ayala nena anêñ abô ma avanôñ.

²⁵qYisu hadum ku lomaloma bêñ anôñ haviñ. Pik ma yaôna ba yakô miñ hatôm nêndô kapy a nômbêñ atu ba eto lôkthô êmô ami.

^m21:16 Ap 20:28

ⁿ21:19 Mat 16:24-25; 2Pi 1:14

^o21:20 Jon 13:23-25

^p21:24 Jon 19:35

^q21:25 Jon 20:30

Aposel
iniñ ku
Abô mông

Luk hato kapyá lokwanju. Hato kapyá luvi ek Anyô Bêñ Tiapilus. Yani ma Lom iniñ anyô bêñ te ba lahaviñ nêñêm kapyá êñ luvi êndêñ avômalô ek nesam. Kapyá mông atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leñ ba hi. Ma kapyá yañ haveñ yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviñ idum hadêñ waklavôn Yisu hatak pik êntêk ba hi leñ.

Luk da miñ hayê Yisu ami, ma doñtom hawa abô hêk ñê vi atu ba elañô lo êyê hathak maleññ. Luk ma miñ anyô Israeñ te ami, yani ma anyô loñ buyañ.

Hato kapyá êntêk ek enañ abô avanôn esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêñ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enañ abôyañ hathak ñê takatu ba êvhaviñ ba intu Luk hato kapyá êntêk ek injik thô nena ñê êvhaviñ ma ñê mavi ba esopa gavman iniñ abô. Malaiñ lomaloma hathak hapôm ñê êvhaviñ ba intu hato kapyá êñ ek injik loñôndê mavi thô êndêñ ñê takatu ba esopa Yisu. Ma kapyá êntêk hik thô nena Yisu lôk anêñ avômalô êvhaviñ tem nêñmô ñê kambom lu.

Hato kapyá êntêk hadêñ 63 AD la.

**Yisu havak abô nena tem
nêñ Lovak Matheñ êlêm**

1 ^rTiapilus, bôk yahato kapyá te hadêñ lo hathak nôñ takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôn, ^smông anôn aleba hayô

§1:2 Aposel anêñ ôdôn nena ñê takatu ba Yisu hêñ ek nenañ anêñ Abô Mavi bêñ.

^r1:1 Luk 1:3 ^s1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 ^t1:3 Luk 24:36-49; Ap 10:41

^u1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 ^v1:5 Mat 3:11 ^w1:6 Luk 24:21

^x1:7 Mak 13:32 ^y1:8 Mat 28:19; Luk 24:48

waklavôn hathak leñ ba hi. Hamô pik denañ ma hathak Lovak Matheñ anêñ lôklokwan ma hêñ abô ku hadêñ anêñ aposel^s takatu ba bôk dalam i yôv. ³^tYani hawa vovañ ba hama vêm ma haviyô hathak loñbô ma hik i thô hadêñ anêñ ñê takêñ. Lôk hadum nôñkama bêñ anôn ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loñbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôn hadêñ thêlô ba hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak.

⁴^uWak te ma hayañ nôñ haviñ thêlô ma hanañ, “Noyabiñ nôñ atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêñ êndêñ môlô hatôm atu ba bôk yahanañ ba olañô yôv. Ma miñ notak Jerusalem ami. ⁵^vJon bôk hathik avômalô halôk ñañ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheñ.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶^wMa aposel êmô haviñ Yisu ma enañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israeñ naja alalôaniñ kiñ esak loñbô e?”

⁷^xMa Yisu hanañ, “Êñ ma miñ môlô unim nôñla ek noyala waklavôn atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêñ lôklokwan yanida hayabiñ wak êñ. ⁸^yMa Lovak Matheñ hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwan. Ma tem nonañ yenañ abô imiñ Jerusalem lôk Judia sapêñ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêñ dañ.”

⁹Hanañ abô êñ yôv, ma ewa yani hathak leñ ba hi. Thêlô êyê imiñ ma bu-liv hava yani siñ ba êthôn. ¹⁰Thêlô iti-ñ leñ denañ ma ketheñ oyañ ma anyô ju lôk nôñkama thapak ba imiñ thêlô

malêvôn. ¹¹Ma enaŋ, “Ŋê Galili, umiŋ ba utitiŋ leŋ eka? Yisu doŋtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leŋ ma tem endelêm aêŋ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêŋ loŋ

¹²Avêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êŋ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. ¹³Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliŋ atu ba ethak êmô. Thêlô iniŋ athêŋ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduŋ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduŋ. ¹⁴Wak sapêŋ ma thêlô ethak doŋtom ba eterŋ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêŋ iviyaŋ êmô haviŋ.

¹⁵Ma wak te ma Pita haviyô hamiŋ ŋê êvhaviŋ hatôm 120 malêvôn ma hanaŋ, ¹⁶“Aiyaŋ thêlô, abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapy a ba lêk hik anôŋ. Abô êŋ ma Lovak Matheŋ bôk hanaŋ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêŋ ŋê takatu ba evaloŋ yani. ¹⁷Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviŋ alalô.”

¹⁸“(Judas hêv pik bute vuli hathak valuseloŋ atu ba hadum kambom ba hawa. Êŋ ma hêv yak halôk pik buêŋ ba lasoam hapup ba la hangasô hale yaŋ. ¹⁹Avômalô Jelusalem sapêŋ elañô abô êŋ ba intu elam pik buêŋ hathak iniŋ abô nena “Akeldama”. Anêŋ ôdôŋ nena, “Pik atu ba thalaloŋ hathaŋ.”)

²⁰Êŋ ma Pita hanaŋ, “Hatôm bôk eto hêk Kapy a Yêŋ nena, “Anêŋ unyak tem ŋgathiniŋ; ma miŋ notak anyôla ek êmô ami.’ *Kapy a Yêŋ 69:25*

Ma buyaŋ hanaŋ nena,

“Anyô yaŋ enja anêŋ loŋ lôk anêŋ ku.’

Kapy a Yêŋ 109:8

²¹Aêŋ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêŋ Yisu hamô haviŋ alalô denaŋ ma yani hamô haviŋ alalô wak nômbêŋ intu sapêŋ, ²²emôŋ ma waklavônŋ atu ba Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leŋ. Anyô êŋ tem imbiŋ alalô ek enaŋ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô bêŋ êndêŋ avômalô.”

²³Yôv ma etak anyô lokwanju. Yaŋ ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêŋ yaŋ ma Jastas. Ma anyô yaŋ ma Matias. ²⁴Ma eterŋ mek nena, “Anyô Bêŋ, hoyala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlônŋ. Nungwik thô nena hotak anyô ju êntêk yaŋ sê ²⁵ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêŋ loŋ.” ²⁶Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêŋ yaŋ sê habitak. Êŋ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiŋ thêlô laumiŋ ba lahavute takatu.

Lovak Matheŋ halôk ba halêm

2^fWaklavônŋ Pentikos hayô, êŋ ma avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ba êmô unyak te. ²Ma ketheŋ oyaŋ ma nômlate diŋdiŋ halêm anêŋ leŋ ba anêŋ pôk ma hatôm lovak bêŋ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siŋ. ³Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaŋ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴Ma Lovak Matheŋ hayô hava thêlô sapêŋ kapôlônŋ siŋ ba enaŋ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matheŋ hêv hadêŋ thêlô.

⁵Avômalô Isael takatu ba êmô Wapômbêŋ vibiŋ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. ⁶Ma elañô diŋdiŋ ba êlêm

^z1:11 Mat 26:64; Luk 21:27 ^a1:12 Luk 24:50-53 ^b1:13 Mat 10:2-4

^c1:16 Sng 41:9 ^d1:18 Mat 27:3-8 ^e1:22 Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

^f2:1 Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 ^g2:3 Mat 3:11

^h2:4 Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

ethak doŋtom. Ma eboloba kambom hathak elañô ñê êñ enañ abô hathak thêlô tomtom da iniñ abô. ⁷Ma eson kambom ba enañ hik thêlôda liñ, “Thêlô ma ñê Galili iyom. Malê te aêñ am? ⁸Aisê ba alalô alañô thêlô enañ abô hathak alalôaniñ abô tomtom? ⁹Alalô ma anêñ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ñê doho anêñ Lom. ¹¹(Ma vi ma avômalô Israe, ma vi ma avômalô loñ buyañ takatu ba ibitak êyô Israe iniñ êvhaviñ kapô.) Ma doho anêñ Klit lo Alebia. Ma doŋtom alalô alañô thêlô enañ abô hathak nômbêñ atu ba Wapômbêñ hadum hathak alalôaniñ abô tomtom.” ¹²Ma avômalô sapêñ eson kambom ba itutuniñ leñiñkadôk ma enañ hik thêlôda liñ nena, “Nôm êñ anêñ ôdôñ ma aisê?”

¹³Ma doŋtom vi ibi thêlô liliñ ba enañ, “Inum waiñ bêñ anôñ ba elo molo.”

Pita hanañ abô

¹⁴Êñ ma Pita haviyô hamiñ aposel laumiñ ba lahavute malêvôñ ma halam lôklokwañ nena,

“Môlô avômalô Israe lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jerusalem, nodañô yenañ abô katô. Tem yanañ nôm êñ anêñ ôdôñ bêñ. ¹⁵Lêk ma lôkbôk denañ hatôm 9 kilok. Ba intu miñ noson nena ñê êntêk inum waiñ ba elo molo ami. ¹⁶Mi, nôm êñ ma hatôm plopet Joel bôk hanañ,

¹⁷“Wapômbêñ hanañ nena habobo pik lo leñ anêñ dañ ma tem yañgasô yenañ Lovak Mathen êyômô avômalô sapêñ.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenañ abô êndêñ i ba nenañ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba ñêgê wêñ.

Ma môlônim anyô boñnena tem ñêgê niaviñ.

¹⁸Ma tem yañgasô yenañ Lovak Mathen êyômô

yenañ anyô lo avi ku êndêñ waklavôn êñ ma tem yanêm yenañ abô êndêñ i ba nenañ abô êtôm plopet.

¹⁹Ma tem yandum nômbithi êñjêk leñ, ma yandum lavôñiñ êñjêk pik. Thalaleñ lôk atum ma atum yova bêñ tem imbitak.

²⁰Ma wak tem ende i liliñ ba imbitak momañiniñ, ma ayôn tem ende i liliñ ba imbitak êtôm thalaleñ.

Vêm ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn lôkmanñiñ bêñ atu tem êlêm.

²¹Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêñ anêñ athêñ, tem nêm i bulubiñ.’ *Jol 2:28-32*

²²“Avômalô Israe, nodañô abô êntêk. Wapômbêñ bôk hadum ku lôklokwañ anôñ lôk nômbithi ma lavôñiñ hathak Yisu anêñ Nasalet anêñ bañ hamô môlô malêvôn ba hik thô nena yanida hêv ôpêñ ba halêm. Ba bôk oyala nôm takêñ yôv. ²³Ma Wapômbêñ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk anêñ auk ek nôm takêñ imbitak aêñ. Ma môlô udum ba ñê kambom ik yani loñ hathak alovalañsiñ ba hama.

²⁴Ma doŋtom Wapômbêñ hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô ba hawa yani vê hêk ñama anêñ vovañ bêñ ek malê nena ñama miñ hatôm embalon yani loñ ami. ²⁵Devit bôk hanañ hathak yani nena, “Yahayê Anyô Bêñ hamô haviñ ya wak nômbêñ intu sapêñ.

Yani hamô habobo ya ba intu miñ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶Aêñ ba yaleñmavi anôñ ba yahabôya.

Ma yaleñviñkupik hêv ma.

²⁷Ek malê nena tem miñ ôndô ya êmô ñê ñama iniñ loñ ami,

ma tem miŋ otak anêm Anyô Matheŋ ek epalê ênjêk siô ami.

²⁸ Bôk huik loŋôndê lôkmala thô hadêŋ ya yôv,

ma tem yamô imbiŋ o ba undum yalen-mavi anêŋ dôêŋ. ¹ *Kapya Yeŋ 16:8-11*

²⁹ ⁱ“Aiyaŋ thêlô, yahanaŋ avanôŋ biŋ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêŋ siô êntêk hêk denaŋ aleba lêk. ³⁰ ^jMa doŋtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêŋ bôk havak abô nena embeŋ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiŋ êtôm yanida.

³¹ ^kDevit bôk hayala nôm atu ba tem imbitak embeŋ yam ba hanaŋ hathak Mesia atu ba Wapômbêŋ tem nêŋm lôkmala êndêŋ yani ba imbiyô esak loŋbô. Ba intu hanaŋ nena tem miŋ nêndô yani êmô ŋê ŋama iniŋ loŋ ba kupik epalê ami. ³² ^lÔpêŋ ma Yisu atu ba Wapômbêŋ bôk hik yani liŋ. Ma yêlô sapêŋ ayê nôŋm êŋ haviŋ ba êntêk anaŋ bêŋ hadêŋ môlô.

³³ ^lMa Wapômbêŋ hawa Yisu ba hatak yani hamô baŋ vianôŋ yôv. Ma hêv Lovak Matheŋ atu ba bôk havak abô ek nêŋm êndêŋ yani ma êntêk lêk haŋgasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olaŋô.

³⁴ Devit da miŋ hi malak leŋ hatôm Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,

“Ômô yabahaŋ vianôŋ

³⁵ endeba yatak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ o

nêŋmô vemkapô vibiriŋ am.” ¹ *Kapya Yeŋ 110:1*

³⁶ ^m“Aêŋ ba môlô avômalô Israeŋ sapêŋ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbêŋ hadum ba habitak Anyô Bêŋ lôk Mesia.”

Avômalô bêŋ anôŋ ele i liliŋ ba ithik ŋaŋ

³⁷ Thêlô elañô Pita anêŋ abô takêŋ ma habi thêlô kapôlôŋiŋ vose. Ma enaŋ hadêŋ yani lôk aposel vi nena, “Aiyaŋ thêlô, yêlô nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanaŋ, “Môlô tomtom node kapôlômim liliŋ ba nusik ŋaŋ esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ek Wapômbêŋ nêŋm môlônim kambom vê ma nêŋm Lovak Matheŋ êndêŋ môlô êtôm anêŋ wapôm. ³⁹ ⁿHavak abô êŋ ek avômalô takatu ba alalôaniŋ Wapômbêŋ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

⁴⁰ Ma Pita hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Noyabiŋ am. Nônêŋm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takêŋ ek miŋ nôpôm vovay atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ ^oAêŋ ba ŋê takatu ba ewa Pita anêŋ abô intu ithik ŋaŋ. Ma wak êŋ ma avômalô hatôm 3,000 êlêŋ haviŋ avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ yôv.

Ŋê êvhaviŋ ethak doŋtom haviŋ i

⁴² ^pMa thêlô lôklokwaŋ ek nedaŋô aposel iniŋ abô lôk ethak doŋtom haviŋ i ma eyaŋ polom lo inum waiŋ matheŋ atu ba Yisu bôk hêv lôk eteŋ mek haviŋ i.

⁴³ Ma aposel idum lavôŋiŋ lôk nômbithi bêŋ anôŋ ba avômalô sapêŋ êyê ba eson kambom. ⁴⁴ ^qMa avômalô êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom haviŋ i ma miŋ leŋvi iniŋ nômkama ami. Iniŋ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêŋ sa.

⁴⁵ Thêlô ethak êv iniŋ pik lôk nômkama ek nêŋem vuli ma ewa vuli takêŋ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa.

⁴⁶ Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô ethak doŋtom êmô unyak matheŋ anêŋ pik-

ⁱ2:29 1Kiŋ 2:10 ^j2:30 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 ^k2:31 Sng 16:10

^l2:33 Ap 5:32; 7:55-56 ^m2:36 Ap 5:30-31 ⁿ2:39 Ais 57:19

^o2:41 Ap 2:47; 4:4 ^p2:42 Ap 20:7 ^q2:44 Ap 4:32-35

lêvôn. Ma ethak eyañ nôm haviñ i lôk leñimavi ma kapôlônij labalina. ⁴⁷ rLôk êbô Wapômbên anên athên. Êñ ma avômalô sapên leñimavi anôn hathak i. Ma wak nômbên intu sapên ma Anyô Bên hêv avômalô doho bulubiñ ba hêv i ibitak êyô ñê êvhaviñ kapô haviñ.

Anyô va kambom te habitak mavi

3 Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathen hadên wakma etej mek. Wakma êñ ma hatôm 3 kilok yañsiñ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aên. Ma wak nômbên intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathen anên badên abôlêk atu ba elam nena Loñ Kêkêlô. Êdô yani hamô loñ êñ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathen anên piklêvôn ek nênem valu êndên yani. ³ Ôpên hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathen kapô, êñ ma halam ek thai nênem valu êndên yani. ⁴ Pita lo Jon ititiñ yani lôklokwañ. Ma Pita hanañ, “Nôngô yai!” ⁵ Êñ ma ôpên hik i liliñ hadên thai ma hason nena tem nênem nômla êndên yani la.

⁶ Ma Pita hanañ, “Ya valu mi. Ma doñtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndên o. Hathak Yisu Kilisi anên Nasalet anên athên, umbiyô omben.” ⁷ Ma Pita havalon ôpên bañ vianôn ba havôn yani haviyô. Ma ketheñ oyañ ôpên vagigiñ lôk vakapô habitak lôklokwañ. ⁸ Êñ ma yani hasôv kisi ma haven. Ma hi unyak mathen anên piklêvôn haviñ thai. Ma haven ba hasôv kisi hathak loleñ loleñ ba habô Wapômbên. ⁹ Ma avômalô sapên êyê yani haven ba habô Wapômbên. ¹⁰ Ma eyala nena ôpên ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathen abôlêk atu ba elam nena Loñ Kêkêlô, êñ ma eboloba ba dahôlônij hi.

Pita hanañ abô hamiñ unyak mathen kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalon Pita lo Jon, êñ ma avômalô sapên eson kambom ba elañviñ êlêm hadên thêlô halôk kapo dañ atu ba elam nena Solomon anên Kapo Dañ. ¹² Pita hayê ma hanañ hadên thêlô nena, “Avômalô Isael, oson kambom ba utitiñ yai lôklokwañ eka? Oson nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniñ lôklokwañ lôk kobom mathen e? Mi anôn!” ¹³ uAblaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniñ bumalô thêlô iniñ Wapômbên iyom intu hadum nôm êñ ek nênem athên lôkmañgiñ êndên anên anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpên ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviñ etak yani, ma doñtom môlô ôvôliñ dômim hadên yani. ¹⁴ Avanôn, môlô ôvôliñ dômim hadên Anyô Mathen lôk Anyô Thêthôn atu ma onañ hik Pailat liñ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndên môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anên ôdôn ma uik vônô. Ma doñtom Wapômbên hik yani liñ hathak loñbô hêk ñama. Ma yai bôk ayê nôm takên ba êntêk lêk anañ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviñ hathak Yisu anên athên iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwañ. Yani habitak mavi anôn hatôm ôyê hathak Yisu anên athên lôk êvhaviñ atu ba halêm anên yani.

¹⁷ v“ Aiyañ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miñ oyala ôpên katô ami ba intu udum kambom hadên yani. ¹⁸ Ma doñtom sêbôk ma Wapômbên hanañ hadên plopet sapên ba eto nena anên Mesia tem enja vovañ. Aên ba unim kambom atu udum ma Wapômbên anên abô êñ lêk hik anôn.

¹⁹ w“ Aên ba node kapôlômim liliñ ba nosopa Wapômbên ek nênem môlônim

kambom vê lôk nê m lovak êndêj mîlô.
²⁰Ma nê m anêj Mesia atu ba bôk hatak ek nê m êndêj mîlô. Mesia êj ma Yisu atu. ²¹Ma lêk yani hamô malak lej ba hayabiñ waklavônj atu ba Wapômbêj bôk hatak ek nômkama sapêj imbitak lukmuk esak loñbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanañ ba anêj plopet mathêj enañ bêj. ²²^xHatôm Mose bôk hanañ, ‘Wapômbêj unim Anyô Bêj tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêj mîlô malêvônj. Ba intu nodanjo anêj abô takatu ba hanañ bêj hadêj mîlô katô. ²³Ma ôpatu ba miñ halañj plopet êj anêj abô ami, ma tem nê nê m yani vê ênjêk anêj avômalô ba nimbuliñ yani vi dedaunj.’

²⁴“Samuel lôk plopet takatu ba ibitak evej yam bôk enañ hathak waklavônj atu ba lêk habitak. ²⁵^yMîlô ma plopet takêj iniñ nali. Ma abô atu ba Wapômbêj bôk havak haviñ libumi yôv, abô êj êntêk havalonj mîlô loñ denañ. Hatôm bôk hanañ hadêj Ablaham, ‘Hathak anê m libumi, ma tem avômalô pik sapêj neja mek mavi.’ ²⁶^zBa intu Wapômbêj hik anêj anyô ku liñ ma hêv halê m hadêj mîlô hamônj ek nê m mek mavi êndêj mîlô lôk ende mîlô tomtom lilij ênjêk unim kambom takatu ba udum.”

Evalonj Pita lo Jon

4 Pita lo Jon enañ abô hadêj avômalô imiñ denañ, ma nê êbôk da lôk unyak mathêj anêj sôp bidonj iniñ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ²Thêlô leñijmaniñ hathak thai êdônj avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ñama ba intu avômalô ñama sapêj tem nimbijô esak loñbô aêj iyom. ³Lêk yañsiñ habôk ba intu evalonj thai ba êdô hamô koladônj aleba hayañ wak bêj.

⁴^aMa doñtom avômalô bêj anônj elañj thai iniñ abô ba êvhaviñ. Ba nê takatu ba êvhaviñ lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵Haviyô hayañ ma nê bêjbêj eyabiñ avômalô lôk nê bêjbêj ma nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak doñtom êmô Jelusalem. ⁶Anas, anyô bêj habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêj habôk da anêj thalalêj vi êmô haviñ. ⁷Ma ewa thai êlê m ma enañ hik thai liñ nena, “Lôklokwañ lôk athêj alê intu udum ôpêj mavi hathak?”

⁸Ma Lovak Mathêj hava Pita kapô siñ ba hanañ hadêj thêlô nena, “Ëj bêjbêj lôk nê eyabiñ avômalô, nodanjo yenañ abô! ⁹Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonañ yai bêj lôk lemimhaviñ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰^bAêj ba mîlô lôk avômalô Israe l sapêj noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiñ mîlô malemim hathak Yisu Kilisi anêj Nasalet anêj athêj. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doñtom Wapômbêj hik yani liñ hêk ñama. ¹¹Yani ma “valu atu ba mîlô nê olav unyak ôpôlik hathak,

ma lêk habitak valu landiñ anônj.’ *Kapya Yêj 118:22*

¹²^cYisu da iyom anêj athêj hatôm nê m alalô bulubiñ. Ma athêj yañ miñ hêk pik lo lej sapêj ek nê m alalô bulubiñ ami. Mi.”

¹³Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiñ lôklokwañ ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyañ ba miñ bôk ethak unyak ami. Êj ma thêlô esonj kambom ba leñijhabi nena bôk êmô haviñ Yisu. ¹⁴Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiñ haviñ thai ba intu thêlô abô mi ek nenañ. ¹⁵Êj ma enañ ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin** anêj unyak ma nede

** 4:15 Israe l elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

^x3:22 Lo 18:15,18-19 ^y3:25 Stt 22:18

^z3:26 Ap 13:46 ^a4:4 Ap 2:41

^b4:10 Ap 3:6,13-16 ^c4:12 Mat 1:21

yaiņ ba ini. Ma ele yaiņ ba i ma thêlô êbôlêm auk. ¹⁶Ba enaņ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jêusalem sapêņ lêk eyala yôv nena thai idum lavôņiņ bêņ te ba miņ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷Ma doņtom alalô napôm loņôndê te ek abô êņ miņ ni mayaliv ênjêk avômalô malêvôņ ami. Aêņ ba nanaņ lôklokwaņ êndêņ thai nena miņ nena abô esak athêņ êņ êndêņ avômalô la esak loņbô ami.”

¹⁸Yôv ma elam thai êlêm hathak loņbô ma enaņ lôklokwaņ nena miņ nena abô êņ lôk nêndôņ avômalô esak Yisu anêņ athêņ ami. ¹⁹Ma doņtom Pita lo Jon enaņ viyaņ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêņ ma ek yai nandum? Nasopa môlônim abô mena Wapômbêņ anêņ abô? ²⁰Yai miņ hatôm bônôņ esak nôm takatu ba ayê lo alaņô ami.”

²¹Ma Sanhedlin enaņ lôklokwaņ ek thai nêmo bônôņ, êņ ma etak thai ba i. Avômalô sapêņ êbô Wapômbêņ anêņ athêņ hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miņ hatôm nêpôm loņôndê la ek nênem vovaņ êndêņ thai ami. ²²Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêņ sondabêņ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêņ iyom hatôm indum nôm êņ.

Ŋê êvhaviņ iniņ mek

²³Etak Pita lo Jon ba i hadêņ avômalô êvhaviņ. Ma enaņ abô takatu ba Ŋê bêņbêņ êbôk da lôk Ŋê bêņbêņ enaņ hadêņ thai. ²⁴Thêlô elañô aêņ ma lôkthô êv veņiņbôlêk liņ ba eteņ mek hadêņ Wapômbêņ nena, “Anyô Bêņ, nômkama sapêņ anêņ alaņ, bôk hopesaņ pik lo leņ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêņ atu ba êmô kapô. ²⁵Sêbôk ma honaņ abô hathak Lovak Matheņ hale anêm anyô

ku ma yêlôaniņ bumalô Devit abôlêk. Ba hanaņ aêntêk,

“Avômalô pik sapêņ leņiņņaņa eka?

Lôk ibutiņ abôyaņ ek nijik vovak êndêņ Wapômbêņ eka?

²⁶Pik iniņ kiņ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk Ŋê bêņbêņ pik sapêņ ethak doņtom ek nêmo Anyô Bêņ lôk anêņ Mesia lu.’

Kapya Yeņ 2:1-2

²⁷Avanôņ biņ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma Ŋê loņ buyaņ lôk avômalô Is-lael bôk ethak doņtom êmô malak lôņ êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku matheņ Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. ²⁸Thêlô idum nômkama sapêņ hatôm anêm auk lôk lôklokwaņ atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêņ. ²⁹Anyô Bêņ, lemimbi abô takatu ba evak ba enaņ ek indum yêlô nakô ba intu nêm yêlô anêm Ŋê ku sa ek nanaņ anêm abô lôklokwaņ ma miņ nakô ami. ³⁰Ma otak bahem êyôņgêk avômalô lôk lijiņ ba undum i mavi lôk undum lavôņiņ lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku matheņ Yisu anêņ athêņ.”

³¹Thêlô eteņ mek yôv ma loņ atu ba êmô halowaliņ. Ma Lovak Matheņ hayô hava thêlô lôkthô kapôlôņiņ siņ. Ba enaņ Wapômbêņ anêņ abô bêņ ma miņ êkô ami.

Ŋê êvhaviņ sapêņ kapôlôņiņ doņtom

³²Ma Ŋê êvhaviņ sapêņ iniņ auk lôk kapôlôņiņ doņtom iyom. Ma iniņ nômkama sapêņ ma hatôm thêlô lôkthô iniņ ma miņ evasiņ ami. ³³Ma aposel ethak enaņ Yisu anêņ haviyô hathak loņbô bêņ ba iniņ abô êņ anêņ lôklokwaņ ma bomaņ. Ma Wapômbêņ habi anêņ wapôm hayô hamô thêlô lôkthô.

^d4:18 Ap 5:28 ^e4:19 Ap 5:29 ^f4:24 Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

^g4:27 Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 ^h4:28 Ap 2:23 ⁱ4:29 Ep 6:19

^j4:32 Ap 2:44

³⁴kMa thêlô vi iniņ pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêņ ³⁵ba êv hadêņ aposel ek neyabiņ. Ma aposel ibi valuseleņ takêņ sam hadêņ avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te miņ hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶Ma thêlô êņ te ma Josep ba anêņ loņ ma űgavithôm Saiplus ma habitak anêņ ôdôņ Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêņ êņ anêņ ôdôņ nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlôņiņ loņ.” ³⁷Yani hêv anêņ pik bute ek nênem vuli. Ma hawa valu hathak pik êņ ba hi hêv hadêņ aposel.

Ananias lo Sapaila

5 Ma anyô yaņ hamô ba anêņ athêņ nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv iniņ pik bute ba êv vuli. ²Ma hawa valu pik êņ vi ek thaida ma hêv vi hadêņ aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³Ma Pita hanaņ nena, “Ananias, hotak Sadaņ ba hava kapôlôm siņ ma hosau Lovak Matheņ, ba huvuņ anêm valu pik êņ vi eka? ⁴Miņ bôk êv vuli pik êņ ami denaņ, êņ ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êņ ma anêm aêņ iyom. Ma doņtom howa auk kambom êņ anêņ êsê ba honaņ abôyaņ? Hosau űê pik lôk Wapômbêņ haviņ.”

⁵Ananias halaņô abô êņ ma hêv yak halôk biņ ba hama. Ma avômalô takatu ba elañô abô êņ êkô ba biņdaluk havali kambom. ⁶Êņ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêņ kupik ma ewa ba i elav.

⁷Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathôņ nôm atu ba habitak paliņ. ⁸Ma Pita hanaņ hik avi êņ liņ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êņ hanaņ, “Intu êņ, vuli êņ intu hatôm.”

⁹Êņ ma Pita hanaņ hadêņ avi êņ, “Aisé ka mamu ubutiņ abô ek nosaê Anyô Bêņ anêņ Lovak Matheņ? Nôņgô! űê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiņ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiņ.”

¹⁰Ma ketheņ oyaņ ma avi êņ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êņ lêk hama. Êņ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹Yôv ma avômalô êvhaviņ sapêņ lôk avômalô takatu ba elañô abô êņ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêņ anôņ ibitak mavi

¹²nMa aposel idum lavôņiņ lôk nômbithi lomaloma hêk avômalô maleņiņ. Ma űê êvhaviņ sapêņ ethak doņtom lôbôlôņ halôk unyak matheņ anêņ kapo daņ atu ba elam nena Solomon anêņ Kapo Daņ. ¹³Ma avômalô vi atu ba miņ êvhaviņ ami êkô ek nesak doņtom imbiņ thêlô, ma doņtom avômalô sapêņ êyê thêlô nena űê mavi. ¹⁴Ma anyô lo avi bêņ anôņ ethak êvhaviņ Anyô Bêņ ba ibitak êyô avômalô êvhaviņ kapô. ¹⁵Êņ ma avômalô ethak ewa iniņ űê lôk lijiņ hayô hêk balê lo yêm ba i liliniņ hêk loņôndê anêņ daņ ek Pita haveņ loņôndê, êņ ma dahô imbi êyôņgêk i ek nimbitak mavi esak loņbô. ¹⁶Ma avômalô bêņ anôņ êlêm anêņ lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak doņtom. Ma ewa iniņ űê lôk lijiņ lôk űê takatu ba űgôk lelaik habuliņ i ma lôkthô ibitak mavi hathak loņbô.

Êv vovaņ hadêņ aposel

¹⁷Ma anyô bêņ habôk da lôk űê idum ku haviņ yani, thêlô sapêņ ma Sadyusi

ba êyê nô m takatu ba aposel idum ba leŋiŋdaŋ hathak i. ¹⁸Ba evaloŋ aposel ma etak i halôk malak lôŋ anêŋ koladôŋ. ¹⁹Ma bôlôvôŋ êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hik koladôŋ abôlêk vê ma hawa i ele yaiŋ. Ma hanaŋ, ²⁰“Unu numiŋ unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ ma nonaŋ abô sapêŋ esak lôkmala lukmuk êntêk êŋ bêŋ.”

²¹Aposel elanô abô êŋ ba lôkbôk mo-maniniŋ ma i unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma êdôŋ avômalô.

Ma anyô bêŋ habôk da lôk anêŋ nê môlô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Is-lael iniŋ nê bêŋbêŋ sapêŋ. Ma êv abô hadêŋ koladôŋ ek neja aposel ba nêlêm. ²²Êŋ ma nê koladôŋ iniŋ sôp bidonŋ i ek neja aposel ma doŋtom miŋ êmô ami. Ma êvôi ma enaŋ nena, ²³“Yêlô ayê koladôŋ anêŋ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiŋ imiŋ habobo. Ma doŋtom yêlô ik koladôŋ abôlêk vê ma miŋ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴Unyak mathêŋ anêŋ sôp bidonŋ iniŋ anyô vovak laik lôk nê bêŋbêŋ êbôk da elanô abô êŋ ba leŋiŋhabi bêŋ anôŋ hathak ba enaŋ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵Ma anyô te hayô ma hanaŋ hadêŋ i, “Nodaŋô! Nê takatu ba otak i hamô koladôŋ, lêk imiŋ unyak mathêŋ anêŋ piklêvôŋ ba êdôŋ avômalô.” ²⁶Êŋ ma anyô vovak laik lôk anêŋ sôp bidonŋ i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu miŋ êpôviŋ thêlô ami.

²⁷Ewa aposel êyô ma etak i hamiŋ Sanhedlin maleŋiŋ ek anyô bêŋ habôk da enaŋ injik thêlô liŋ. ²⁸P“Yêlô bôk anaŋ lôklokwaŋ hadêŋ môlô nena miŋ nôndôŋ avômalô esak ôpêŋ anêŋ athêŋ ami. Ma doŋtom lêk unim abô êŋ halanŋviŋ haveŋ Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonaŋ nena yêlô intu aŋgasô ôpêŋ anêŋ thalalenŋ.”

²⁹Ma doŋtom Pita lôk aposel vi enaŋ hadêŋ i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêŋ anêŋ abô iyom ma miŋ anyô iniŋ abô ami. ³⁰Môlô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma doŋtom bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ hik yaiŋ liŋ. ³¹Wapômbêŋ bôk hawa yaiŋ hathak ba hi daku lenŋ ba hadô hamô baŋ vianôŋ hatôm Anyô Môŋ lôk Anyô hêv alalô bulubiŋ ek nê m alalô Is-lael sa ek nande kapôlôŋiŋ liliŋ lôk nê m alalôaniŋ kambom vê. ³²Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nô m takêŋ ba lêk enaŋ abô êŋ bêŋ. Ma Lovak Mathêŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ avômalô takatu ba esopa anêŋ abô hik nô m takêŋ loŋ haviŋ.”

Gameliel hanaŋ ek Sanhedlin netak aposel

³³Sanhedlin elanô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom ba leŋiŋhaviŋ nijik aposel vônô. ³⁴Ma doŋtom Gameliel haviyô hamiŋ Sanhedlin malêvôŋ. Yaiŋ ma anyô Palisi lôk anyô lôkauk hathak abô balabuŋ ma hadum ku Sanhedlin haviŋ. Avômalô sapêŋ ethak êv athêŋ bêŋ hadêŋ yaiŋ. Yaiŋ hamiŋ ba hanaŋ ek netak aposel takêŋ ba ini yaiŋ dokte vêmam. ³⁵Êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nê Is-lael, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêŋ nê takêntêk vêmam. ³⁶Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêŋ ba hanaŋ, ‘Ya anyô bêŋ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yaiŋ. Ma doŋtom Lom ik yaiŋ vônô ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv. Ma anêŋ abô êŋ hêv yak. ³⁷Vêm ma waklavôŋ ewa avômalô iniŋ athêŋ, êŋ ma Judas anêŋ Galili habitak anyô lôk athêŋ ba havôv avômalô bêŋ anôŋ ek nijik vovak êndêŋ gavman. Ma doŋtom ik yaiŋ vônô, ma anêŋ nê ku êsôv mayaliv aêŋ iyom. ³⁸Ba intu yaiŋ hanaŋ hadêŋ môlô Sanhedlin: Notak nê

^{95:19} Ap 12:7-10 ^{P5:28} Mat 27:25 ^{95:29} Ap 4:19

^{†5:31} Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 ^{§5:36} Ap 21:38

takêntêk. Miñ nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêñ nê pik iniñ hatôm Teudas lo Judas, êñ ma iniñ ku takêñ tem nêñ yak. ³⁹Ma doñtom ku takatu ba halêm anêñ Wapômbêñ, ma môlô miñ hatôm numiñ i loñ siñ ami. Yahakô tem unğwik vovak ni ba ni, êñ ma tem ôñğô nena uik vovak êñ hadêñ Wapômbêñ.”

⁴⁰Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêñ abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enañ lôklokwañ hadêñ thêlô nena miñ nenañ abô esak Yisu anêñ athêñ ami. Êñ ma etak i ba i.

⁴¹“Aposel etak Sanhedlin ba ele yain ma thêlô leñijmavi hathak Wapômbêñ hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêñ athêñ. ⁴²Ma wak nômbêñ intu ma thêlô i unyak matheñ anêñ piklêvôn lôk lounyak lounyak ma êdôn avômalô ba enañ Abô Mavi bêñ nena Yisu ma Mesia atu.

Etak anyô baheñvi ba lahavuju ek nêñem aposel sa

6 ^vAvômalô êvhaviñ ilumbak ba êv liñ siñ, êñ ma avômalô Israeł vi atu ba êvhaviñ ba enañ abô Glik, etatale avômalô Israeł vi atu ba êvhaviñ ba enañ abô Hiblu. Ba enañ, “Wak nômbêñ intu ba ibi nôñ sam ma miñ evani yêlôaniñ avi tôp iniñ sam ami.” ²Êñ ma aposel laumiñ ba lahavuju takatu elam nê êvhaviñ sapêñ ethak doñtom ma enañ, “Miñ mavi ek yêlô natak ku nanañ Wapômbêñ anêñ abô ma nandum ku nambi nôñ sam ami. ³Aêñ ba, aiyañ thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk baheñvi ba lahavuju takatu ba Lovak Matheñ hava kapôlônij siñ ek nanêm ku êñ êndêñ i. ⁴Êñ ma tem yêlô hatôm namô tiñij ek nateñ mek lôk nanañ Wapômbêñ anêñ abô lôk nandôn avômalô.”

⁵Avômalô sapêñ elañô abô êñ ma leñijmavi. Ma etak Stiven, yani anyô êvhaviñ lôklokwañ lôk Lovak Matheñ hava yani kapô siñ, ma Pilip lôk Plokolus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeł iniñ êvhaviñ kapô vêm ma êvhaviñ Yisu. ⁶Ewa nê êñ ba i hadêñ aposel. Ma aposel etak baheñij hayô hêk i ma eteñ mek hathak i.

⁷“Aêñ ba Wapômbêñ anêñ abô hi ba hi. Ma avômalô anêñ Jelusalem takatu ba êvhaviñ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêñ anôn êvhaviñ ba esopa Yisu haviñ.

Evaloñ Stiven

⁸Ma Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hêv lôklokwañ bêñ anôn hadêñ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavônij lomaloma hêk avômalô malêvôn. ⁹Ma doñtom nê doho êpôlik hathak yani. Ijê êñ iniñ unyak yeñ ma elam nena, “Ijê takatu ba bôk iniñ alañ hêv athêñ ku vê hêk i ma êmô oyañ haviñ i”. Thêlô sapêñ ma avômalô Israeł, doho anêñ Sailini ma doho anêñ Aleksandlia ma doho anêñ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêñ êkôki hathak Stiven anêñ abô. ¹⁰“Ma doñtom Lovak Matheñ hêv auk mavi hadêñ Stiven ba miñ hatôm nêñmô anêñ abô lu ami.

¹¹Êñ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leñij liñ ek nenañ nena, “Yêlô bôk alañô ôpêñ hanañ abôma hathak Mose lo Wapômbêñ.”

¹²Aêñ ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêñbêñ ma nê lôkauk hathak abô balabuñ leñij liñ. Ma i evaloñ Stiven ba ewa ba i êdô hamiñ Sanhedlin maleñij. ¹³Ma êv anyô doho ek nenañ abôyañ esak yani. Ba enañ, “Wak nômbêñ intu

^t5:40 Ap 4:18 ^u5:41 Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 ^v6:1 Ap 4:35

^w6:7 Ap 2:41; 16:5 ^x6:10 Luk 21:15

ma ôpêntêk hathak hanañ abô kambom hathak unyak mathenñ lôk Mose anên balabuñ. ¹⁴Yêlô alañô yani hanañ, ‘Yisu anên Nasalet tem indiniñ unyak mathenñ êntêk ma injik Mose anên kobom sêbôk ba hêv hadên alalô liliñ.’”

¹⁵Ma nê nômbênj atu ba êmô Sanhedlin ititij Stiven lôklokwañ ma êyê thohavloma lêk hatôm aña la te.

Stiven hanañ abô hadênj Sanhedlin

7 Ma anyô bêñ habôk da hanañ, “Abô takênj ma avanônj e?”

^{2y}Ma Stiven hanañ, “Aiyañ thêlô lo wakamik thêlô, nodañô yenañ abô! Sêbôk atu ba alalôaniñ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denañ ma miñ hi Halan ami, ma Wapômbênj lôkmañgiñ hayô ek yani. ^{3z}Ma hanañ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yañgik thô êndênj o.’

^{4a}“Êñ ma hatak Kaldia iniñ pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbênj hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. ^{5b}Ma wak êñ ma Wapômbênj miñ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma doñtom havak abô nena embeñ yam ma tem yani lôk anên limi neja pik bêñ êñ lôkthô. Waklavônj atu ba Wapômbênj hanañ abô takênj ma Ablaham nakaduñ mi denañ. ^{6c}Ma doñtom Wapômbênj hanañ nena, ‘Anêm libumi tem nêmod êtôm nê masôm êmô malak yañ iniñ pik. Ma nê pik êñ tem nimbitak thêlônij alañ ba nênm malaiñ êndênj i êtôm sondabênj 400. ^{7d}Vêm ma tem yanêm vovañ êndênj alañ takênj. Ma embeñ yam ma tem netak pik yañ êñ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênm yeñ êndênj ya.’ ^{8e}Vêm ma Wapômbênj havak

abô haviñ Ablaham ba hêv tabô neñgothe kupik vê hadênj yani. Ma haveñ yam ma Ablaham habitak Aisak anên lambô ma hatôm wak baheñvi ba lahavulô ma hañgothe Aisak anên kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anên lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiñ ma lahavuju takatu iniñ lambô. Ma thêlô sapênj esopa tabô atu ba hêv.

^{9f}“Bumalô thêlô leññdañ hathak Josep ba intu êv hadênj nê loñ buyañ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anên alañ. Ma doñtom Wapômbênj hamô haviñ yani ba ^{10g}hêv yani bulubiñ hathak malaiñ lomaloma. Ba hêv auk mavi hadênj Josep ek indum Ijip iniñ kiñ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêñ ek eyabiñ Ijip lôk anên unyak lôkmañgiñ sapênj.

^{11h}“Haveñ yam ma bôm bêñ lôk malaiñ lomaloma habitak Ijip lo Kenan iniñ loñ sapênj ba bumalô thêlô miñ hatôm nêpôm nômi ami. ¹²Ma Jekop halañô nena nômi hamô Ijip. Êñ ma hêv bumalô thêlô ba i môñ anônj. ¹³ⁱMa i bôlônj yañ, ma Josep hanañ yanida bêñ hadênj iviyañ. Ma Pelo halañô nena Josep anên lambô lôk iviyañ êmô. ^{14j}Êñ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anên avômalô sapênj nêlêm. Thêlô hatôm 75. ^{15k}Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviñ. ^{16l}Ma ewa iniñ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êñ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anên nali.

^{17m}“Waklavônj atu ba Wapômbênj bôk havak abô haviñ Ablaham lêk habobo injik anônj, êñ ma alalôaniñ avômalô lêk ilumbak ba êv liñsiñ êmô Ijip. ¹⁸ⁿVêm

^v7:2 Stt 11:31; 15:7 ^z7:3 Stt 12:1 ^a7:4 Stt 11:31–12:5 ^b7:5 Stt 12:7; 15:18; 17:8 ^c7:6 Stt 15:13-14; Kis 12:40 ^d7:7 Kis 3:12 ^e7:8 Stt 17:9-14; 21:4
^f7:9 Stt 37:11,28; 39:2,21-23 ^g7:10 Stt 41:37-44 ^h7:11 Stt 41:54; 42:1-2
ⁱ7:13 Stt 45:1-4,16 ^j7:14 Stt 45:9-11; 46:27 ^k7:15 Stt 46:1-7; 49:33
^l7:16 Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 ^m7:17 Kis 1:7 ⁿ7:18 Kis 1:8

ma kiŋ yaŋ habitak anêŋ Ijip ba hathôn Josep paliŋ. ¹⁹oÔpêŋ hasau alalôaniŋ avômalô ba hêv malaiŋ hadêŋ bumalô thêlô lôk hanaŋ lôklokwaŋ nena neja avômena kasek ende yaiŋ ma nimbi i ni ek nena.

²⁰p“Êŋ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêŋ ma. Ma hatôm ayônŋ lô ma eyabiŋ yani hamô lambô anêŋ unyak. ²¹qVêm ma êdô yani hamô yaiŋ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiŋ yani hatôm anêŋ namalô. ²²Ma Mose hathak unyak ba êdônŋ yani hathak avômalô Ijip iniŋ auk mavi sapêŋ. Anêŋ abô lôk ku ma lôklokwaŋ anônŋ.

²³“Mose anêŋ sondabêŋ hatôm 40 ma lahaviŋ ni ek ênjê anêŋ avômalô Israe. ²⁴rMa hayê Ijip te habuliŋ Israe yaŋ. Êŋ ma hêv Israe êŋ sa ba hik anyô Ijip atu anêŋ kambom liliŋ ba hik ôpêŋ vônô. ²⁵Ma lahabi nena tem anêŋ avômalô neyala nena Wapômbêŋ hêv yani ek nêŋ thêlô bulubiŋ. Ma doŋtom mi. ²⁶Haviyô hayaŋ ma Mose hi ma hayê anyô Israe ju ik i. Ma hadum ek nêŋ thai thêvô ek leŋŋimbiŋ i ba hanaŋ, ‘Ai, mamu ŋê loyaŋ. Ma uik am eka?’

²⁷“Ma doŋtom ôpatu ba habuliŋ yaŋ hathô Mose pônêŋ ba hanaŋ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak? ²⁸sTem nuŋg-wik ya vônô êtôm wakkbôk ba huik Ijip alaŋ vônô e?’ ²⁹tMose halaŋô abô êŋ ma hasôv ba hi hamô Midian iniŋ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduŋ ju.

³⁰u“Sondabêŋ 40 hale ba hi ma aŋela te hayô ek Mose hêk loŋ thiliv habobo dum Sainai. Aŋela êŋ hamô atum atu ba hathaŋ hamô alokwaŋ yaônate kapô. ³¹Mose hayê ma hasoŋ kambom. Ma hi

habobo ek ênjê katô, êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, ³²‘Ya libumi iniŋ Wapômbêŋ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Êŋ ma Mose hakô kambom ba halowaliŋ ba miŋ hatôm ênjê ami.

³³“Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Ômbi anêŋ vem bokŋgôp thô. Loŋ êntêk ba humiŋ ma loŋ mathêŋ. ³⁴Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaŋ avômalô. Ma lêk yahalaŋô iniŋ asêŋ ba êntêk yahalêŋ ek yanêŋ thêlô vê. Aêŋ ba ôlêŋ ek yanêŋ o ba ondenu Ijip esak loŋbô.’

³⁵v“Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaŋ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doŋtom hathak aŋela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaŋ hamô alokwaŋ thaŋaŋ, Wapômbêŋ da hatak yani ek imbitak iniŋ anyô bêŋ lôk nêŋ thêlô bulubiŋ. ³⁶wMose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavônŋ hêk Ijip lôk ŋgwêk Thalaleŋ ma loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40.

³⁷x“Êntêk ma Mose atu ba hanaŋ hadêŋ avômalô Israe nena, ‘Wapômbêŋ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm êntêk ba lêk yahanaŋ hadêŋ môlô.’ ³⁸yYani êŋ intu hamô haviŋ bumalô takatu ba ethak doŋtom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêŋ êndêŋ alalô.

³⁹“Ma doŋtom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlônŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô.

⁴⁰zMa enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Opesaŋ ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêŋ lêk

7:19 Kis 1:11-22 7:20 Kis 2:2 7:21 Kis 2:3-10 7:24 Kis 2:11-15

7:28 Kis 2:14 7:29 Kis 2:21-22; 18:3-4 7:30 Kis 3:1-10

7:35 Kis 2:14 7:36 Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 7:37 Lo 18:15

7:38 Kis 19:3 7:40 Kis 32:1

hi doho ba yêlô athôn paliņ.' ⁴¹ aAên ba intu epesaņ bokmaņkao map te anên dahô ba êv da hadên yani. Ma en-gabôm nô m lôk eloyeņ bên ek êv athên bên hadên nô m atu ba epesaņ hathak baheņiņ. ⁴² Ba intu Wapômbên havôliņ dôm hadên thêlô ba hatak thêlô ek nê nê m yeņ êndên wak lo ayôn ma vuliņ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniņ kapya nena,

“Sêbôk atu ba môlô Isael ô m ô sondabên 40 hamô loņ thiliv, osoņ nena uik bokmaņkao lôk boksipsip ba ô ev hatôm da hadên ya e? Milôk. ⁴³ Môlô bôk owa unim ŋgôk Molek anên malak yeņ lôk ŋgôk Lepaņ anên vuliņ dahô, ma ŋgôk dahô takatu ba opesaņ ek nô nê m yeņ êndên. Aên ba intu tem yanê m môlô vê ba unu Babilon vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*

⁴⁴ “Sêbôk atu ba bumalô thêlô ê m ô loņ thiliv ma malak yeņ hamô haviņ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeņ êņ hatôm Wapômbên hanaņ hadên Mose nena endav aên, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. ⁴⁵ bVê m ma Josua halom thêlô ba ewa avômâlô takatu ba Wapômbên haliti i ba i iniņ pik. Ma iniņ bumalô bôk êv malak yeņ êņ hadên i ba ewa ba i pik lukmuk êņ haviņ i. Ma ê m ô pik êņ aleba Devit habitak. ⁴⁶ cWapômbên lamavi hathak Devit. Ma Devit hateņ mek ek endav malak yeņ ek Jekop anên Wapômbên ê m ô. ⁴⁷ dMa doņtom nakaduņ Solomon halav unyak êņ.

⁴⁸ “Ma Wapômbên Lôkmaņgiņ miņ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaņ:

⁴⁹ “Wapômbên hanaņ nena, ‘Leņ ma yenaņ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiņ,

ma pik ma yenaņ balê yaôna ek yahatak yaveņkapô hayô hamiņ.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰ Ek malê nena yada yahapesaņ nô mkama takên sapên. Avanôn e?’

Aisaia 66:1-2

⁵¹ e“Môlô ŋê lemimôndôn kôtôn. Môlô kapôlô m im ma thekthe k hatôm ŋê daluk. Wak nô mbên intu ma môlô ô pôlik hathak Lovak Matheņ anên abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵² fMôlônim libumi bôk idum kambom hadên plopet sapên! Ma plopet takatu ba bôk enaņ nena Anyô Thêthôn atu tem êlê m ma ik i pôpônô haviņ. Ma lêk môlô onaņ ô pên da bên haviņ ba uik vônô. ⁵³ Môlô ma ŋê takatu ba bôk owa Wapômbên anên abô balabuņ takatu ba aņela êv, ma doņtom miņ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elañô abô êņ ma leņiņmaniņ kambom hadên Stiven ma ethaņ veņiņbôlêk lokwaņ loņ. ⁵⁵ gMa doņtom Lovak Matheņ hadum ku lôklokwaņ hamô Stiven kapô ba yani hayê leņ lôklokwaņ ma hayê Wapômbên anên deda lôkmaņgiņ lôk Yisu hamiņ Wapômbên baņ vianôn. ⁵⁶ hÊņ ma hanaņ nena, “Ôņgô! Yahayê leņ abyañ ba Anyô Anên Nakaduņ atu hamiņ Wapômbên baņ vianôn.”

⁵⁷ Êņ ma thêlô ibi leņiņôndôn siņ ma elam kaêk lôklala bomaņ ma elañviņ ba i evaloņ Stiven. ⁵⁸ Ma êvôn yani hale malak lôņ viyaiņ ma ik yani hathak valu. Ŋê takatu ba bôk enaņ yani bên, ibi iniņ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anên valuvi ek eyabiņ. Ôpên anên athên nena Sol.

^a7:41 Kis 32:2-6

^b7:45 Jos 3:14-17

^c7:46 2Sml 7:1-16

^d7:47 1Kin 6:1-38

^e7:51 Ais 63:10

^f7:52 Mat 23:31

^g7:55 Sng 110:1

^h7:56 Kol 3:1

⁵⁹Ik Stiven hathak valu ma yani hatej mek nena, “Anyô Bêj Yisu, onja yadahôlônj.” ⁶⁰iMa yani hêv yak ba habi vadônj halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêj, miñ ombaloñ iniñ kambom êntêk viyañ loñ ami.” Halam aêj ma hama.

8¹⁻²Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma ñê vi atu ba esopa Wapômbêj anêj lahaviñ elav yani lôk kapôlônjñ malaiñ kambom.

Sol habuliñ avômalô êvhaviñ

Hadêj wak êj ba hi ma êv malaiñ lomaloma hadêj avômalô êvhaviñ anêj Jelusalem. Êj ma êsôv mayaliv ba i hadêj loñ bêj Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem dena. ³Êj ma Sol hadum ek imbuliñ avômalô êvhaviñ. Yani hi lounyak lounyak ba havalonj anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladônj.

Pilip hi Samalia

⁴Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enañ Wapômbêj anêj Abô Mavi haveñ loñ nômbêj atu ba êyô. ⁵Ma Pilip hi hayô malak bêj te anêj Samalia ba hanañ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶Avômalô bêj anônj elañô Pilip anêj abô ba êyê lavônjñ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elañô anêj abô takatu ba hanañ katô. ⁷Ma Pilip hêv ñgôk kambom bêj anônj vê hêk avômalô, ma ñgôk takêj elañ ba enjaliak lôklokwañ ba ele yaiñ ba i. Ma hadum ñê ivuviñ lôk ñê veñjñ kambom bêj anônj mavi hathak loñbô. ⁸Aêj ba avômalô malak bêj êj lenjñmavi bêj anônj.

Saimon anyô lôk ñgôk sonjoñ

⁹Anyô te hamô malak bêj êj ba anêj athêj nena Saimon. Yani ma anyô lôk ñgôk sonjoñ ba hadum anêj aloyak

hamô loñ êj sondabêj bêj anônj ba avômalô Samalia êyê ba esonj kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêj.” ¹⁰Ma avômalô lôk athêj bêj lôk athêj yaô ethak ititiñ yani ba enañ nena, “Yani intu ma Wapômbêj anêj lôklokwañ atu ba elam nena Lôklokwañ Bêj.” ¹¹Wak bêj anônj ma yani hadum nôm takêj ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêj aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlônj. ¹²Ma doñtom Pilip hayô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêj anêj loñ lôkliñyak lôk Yisu Kilisi anêj athêj. Êj ma anyô lo avi bêj anônj êvhaviñ ba ithik ña. ¹³Ma Saimon hêvhaviñ haviñ ba ithik yani halôk ña. Ma hasopa Pilip haveñ loñ nômbêj atu ba yani hi ek hayê lavônjñ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êj ma hasonj kambom.

¹⁴Aposel anêj Jelusalem elañô nena avômalô Samalia lêk êvhaviñ Wapômbêj anêj abô. Êj ma êv Pita lo Jon ba i hadêj thêlô. ¹⁵⁻¹⁶Thai êyô ma elañô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviñ lo ithik ñañ hathak Anyô Bêj Yisu anêj athêj, ma doñtom miñ ewa Lovak Matherj ami. Êj ma thai eterj mek ek thêlô neja Lovak Matherj. ¹⁷Etak baherj hayô hêk thêlô, ma Lovak Matherj hayô hamô i.

¹⁸Saimon hayê aposel ju atu etak baherjñ hayô hêk avômalô ma Lovak Matherj hayô hamô i. Êj ma hadum ek nêv valuselej êndêjñ thai ba hanañ, ¹⁹“Nônêm lôklokwañ intu êndêjñ ya imbiñ ek yahatak yabaherj hayô hêk anyô te, ma ôpêjñ tem enja Lovak Matherj.”

²⁰Ma Pita hanañ nena, “Aisê? Hosonj nena hatôm nêv Wapômbêj anêj wapôm vuli e? O nêv yak ba nu loñ atum imbiñ anêv valu! ²¹O miñ hatôm undum Wapômbêj anêj ku êntêk

imbiņ yêlô ami. Mi anôņ! Kapôlôm miņ thêthôn hêk Wapômbêņ ma ami. ²²Aêņ ba onde kapôlôm liliņ ma otak anêm kambom êņ. Ma oteņ mek êndêņ Anyô Bêņ ek etak anêņ kapô esak anêm kambom takatu ba havuņi hêk kapôlôm. ²³Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêņ lôklokwaņ havalon o loņ majar bomaņ.”

²⁴Ma Saimon hanaņ nena, “Noteņ mek êndêņ Anyô Bêņ esak ya ek malaiņ takatu ba honaņ miņ êpôm ya ami.”

²⁵Ma Pita lo Jon enaņ Anyô Bêņ anêņ abô bêņ lôk enaņ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak loņbô ba enaņ Abô Mavi bêņ haveņ Samalia iniņ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶Ma Anyô Bêņ anêņ aņela hanaņ hadêņ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loņôndê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, loņ êņ ma loņ thiliv.” ²⁷Êņ ma Pilip haviyô ma hasopa loņôndê êņ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêņ atu ba hayabiņ Itiopia iniņ kwin Kandas anêņ valuseleņ. Ôpêņ bôk êvê thalôk vê ek indum anêņ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yeņ hadêņ Wapômbêņ. ²⁸Vêm ma hale hi anêņ loņ hathak loņbô. Ma hathak anêņ kalis ba hi ma hasam kapya atu ba plopet Aisaia bôk hato. ²⁹Ma Lovak Matherņ hanaņ hadêņ Pilip, “Nu bidoņ ek kalis intu ma omberņ imbiņ.”

³⁰Êņ ma Pilip halaņviņ ba hi habobo kalis ma halaņô ôpatu hasam plopet Aisaia anêņ kapya. Ma Pilip hanaņ hik liņ, “Hoyala abô intu ba hosam anêņ ôdôn e?”

³¹Ma ôpêņ hanaņ, “Tem yayala aisê? Anyôla miņ hamô ek enaņ anêņ ôdôn bêņ êndêņ ya ami.”

Êņ ma hanaņ nena Pilip esak anêņ kalis ba ni êmô imbiņ yani.

³²Ma Wapômbêņ anêņ abô atu ba ôpêņ hasam ma aêntêk, “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduņ atu ba ekapiņ vuluk vê

ba bônôņ iyom, lôk miņ halaņ ba hanaņ abô te ami.

³³Thêlô êv mama bêņ hadêņ yani, ma miņ idum abô thêthôn hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô,

ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*

³⁴Ma anyô êņ hanaņ hik Pilip liņ, “Plopet êņ hanaņ hathak yanida, mena anyô yaņ?” ³⁵Êņ ma Pilip hanaņ Abô Mavi bêņ anôņ hathak Yisu hadêņ ôpêņ, môn ma Aisaia anêņ abô atu ba lêk hasam vêm ma hanaņ Wapômbêņ anêņ abô vi haviņ.

³⁶⁻³⁷^lThai even loņôndê aleba êyô ņaņ te, ma ôpêņ hanaņ hadêņ Pilip, “Nôņgô, ņaņ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”^{††} ³⁸Êņ ma ôpêņ hanaņ ek nebalon kalis loņ. Ma thai lôk Pilip ibup ņaņ ma Pilip hathik yani. ³⁹Etak ņaņ ma ketheņ oyaņ ma Anyô Bêņ anêņ Lovak Matherņ hawa Pilip vê. Ma ôpêņ miņ hayê Pilip hathak loņbô ami. Ma hi lôk lamavi. ⁴⁰^mMa Pilip hasoņ kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êņ ma hi lomalak lomalak ba hanaņ Abô Mavi bêņ haveņ aleba hayô Sisalia.

^{††}**8:36-37** ņê lôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Êņ ma Pilip hanaņ, ‘Hôêvhaviņ avanôn hêk kapôlôm, êņ ma o hatôm.’ Ma yani hanaņ viyaņ, ‘Yahêvhaviņ Yisu Kilisi Wapômbêņ anêņ Nakaduņ.’

Sol hale kapô liliŋ

9^aMa Sol hanaŋ abô lôklokwaŋ denaŋ nena tem imbuliŋ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêŋ Yisu vônô. Ma hi hadêŋ anyô bêŋ habôk da ²ek eto kapyâ êndêŋ nê bêŋbêŋ takatu ba eyabiŋ Israeŋ iniy unyak yeŋ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êŋ hanaŋ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêŋ loŋôndê, anyô mena avi, êŋ ma embalon i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm nê koladôn. ³Êŋ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴Ma hêv yak halôk pik ma halaŋô abô te halam hadêŋ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliŋ ya eka?”

⁵Ma Sol hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o opalê?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliŋ. ⁶Umbiyô ba nu malak lôŋ kapô. Ma tem nenaŋ êndêŋ o esak nôm atu ba undum.”

⁷Ma nê takatu ba even haviŋ Sol imiŋ bônôn iyom. Thêlô elañô abô, ma doŋtom miŋ êyê anyôla ami. ⁸Êŋ ma Sol haviyô ma doŋtom miŋ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evalonŋ yani baŋ ma edadi ba i Damaskas. ⁹Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miŋ hayaŋ nôm lo hanum ŋaŋ ami.

¹⁰Yisu anêŋ anyô ku te hamô Damaskas ba anêŋ athêŋ nena Ananaias. Ma hayê wêŋ te atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya êntêk yahamô.”

¹¹Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêŋ unyak hêk loŋôndê atu anêŋ athêŋ nena Thêthônŋ. Ma onaŋ injik liŋ nena, ‘Sol anêŋ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateŋ mek.

¹²Ma hatulak ma hayê wêŋ te nena anyô te anêŋ athêŋ nena Ananaias halêm hatak baŋ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loŋbô.”

¹³Ma Ananaias hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yahalaŋô abô bêŋ anônŋ hathak ôpêŋ. Yani hadum nôm kambom lomaloma hadêŋ anêm avômalô mathêŋ anêŋ Jelusalem. ¹⁴Ma nê bêŋbêŋ êbôk da êv lôklokwaŋ hadêŋ yani ba halêm loŋ êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhaviŋ anêm athêŋ.”

¹⁵Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athêŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israeŋ imbiŋ. ¹⁶Ma tem yangik malaiŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athêŋ thô êndêŋ yani.”

¹⁷Êŋ ma Ananaias hi unyak atu kapô ma hatak baŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋôndê hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Mathêŋ êmbôlô kapôlôm siŋ.” ¹⁸Ma ketheŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananaias hathik yani. ¹⁹Vêm ma hayaŋ nôm doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰Vêm ma hi Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. ²¹Avômalô takatu ba elañô anêŋ abô esonŋ kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ

⁹9:1 Ap 8:3 ⁹9:15 Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 ⁹9:16 2Ko 11:23-28

⁹9:21 Ap 8:3

Jelusalem e? Ma l k hal m loŋ  nt k ek embaloŋ th l   t m n  koladoŋ ba enja ba ni ek n  b ŋb ŋ  b k da, a ŋ e?” ²²rMa doŋtom Sol an ŋ l klokwaŋ halumbak hi ba hi. Ma an ŋ ab  hik th  had ŋ av mal  Israe  takatu ba  m  Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma th l  eson kambom ba miŋ hat m nenaŋ ab la ami.

²³Wak b ŋ an ŋ hale ba hi ma av mal  Israe  an ŋ loŋ  ŋ ethak doŋtom ba ibutiŋ ab  ek nijik Sol v n . ²⁴Ma doŋtom Sol halar  ab  hathak iniŋ auk  ŋ. Wak lo b l v ŋ ma n  tak ŋ eyabiŋ malak l ŋ  ŋ an ŋ bad ŋ ab l k ek nijik yani v n . ²⁵sMa doŋtom b l v ŋ te ma Sol an ŋ n  ku ewa yani ba etak hal k vak sam b ŋ te kapı. Ma  l l  hal k bad ŋ an ŋ loŋ lovak te ba hi tamu bad ŋ viyaŋ.

Sol hi Jelusalem

²⁶v m ma Sol hi Jelusalem. Hay  ma lahavini  m  imbiŋ av mal   vhaviŋ, ma doŋtom th l  sap ŋ  k  ek yani l k miŋ  vhaviŋ nena yani ma Yisu an ŋ any  ku te ami. ²⁷uMa doŋtom Banabas hawa Sol ba hi hay  ek aposel. Ma hanaŋ ab  hathak Sol nena b k hay  Any  B ŋ hal k loŋond  ma Any  B ŋ hanaŋ ab  had ŋ yani. Ma hanaŋ nena Sol ham  Damaskas ma hanaŋ ab  l klokwaŋ hathak Yisu an ŋ ath ŋ ma miŋ hak  ami. Ma aposel  vhaviŋ an ŋ ab . ²⁸A ŋ ba Sol ham  haviŋ i. Ma hi ba hal m ham  Jelusalem kapı ma hanaŋ ab  b ŋ hathak Any  B ŋ an ŋ ath ŋ ma k  mi. ²⁹Ma yani hi hanaŋ ab  haviŋ av mal  Israe  takatu ba ethak enaŋ ab  Glik. Ma hawa iniŋ auk vose ek n n mimbiŋ Yisu. Ma doŋtom th l  leŋiŋmaniŋ ba idum ek nijik yani v n . ³⁰Ma ab   ŋ hi hap m n   vhaviŋ. Ba

intu ewa yani ba i Sisalia ma etak hal k yeŋ te ek ni Tasus.

³¹ ŋ ma av mal   vhaviŋ an ŋ Judia lo Galili ma Samalia  m  labali ba miŋ any la h v malaiŋ had ŋ i ami. Ma th l  ibitak l klokwaŋ ma Lovak Matherŋ havatho th l  kap l ŋiŋ loŋ. Th l   m  Any  B ŋ vibiŋ ma  b  an ŋ ath ŋ. Ma av mal   vhaviŋ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum any  havuviŋ te mavi

³²Pita hi haveŋ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek  nj  av mal  matherŋ an ŋ Lida. ³³Loŋ  ŋ ma hap m any  te ba an ŋ ath ŋ nena Ainions. Yani kupik b k havuviŋ ma h k biŋ iyom hat m sondab ŋ baheŋvi ba lahavul . ³⁴Ma Pita hanaŋ, “Ainions, Yisu Kilisi l k hadum o mavi. Umbiy  ma umbuvi an m y m.” Ma ketheŋ oyaŋ ma haviy . ³⁵ ŋ ma av mal  Lida l k Salon sap ŋ  y  yani, ma ele i liliŋ ba esopa Any  B ŋ.

Pita hik avi ŋama te liŋ

³⁶An ŋ Jopa ma avi  vhaviŋ te ba an ŋ ath ŋ nena Tabita, ma hathak ab  Glik nena Dokas. Wak n mb ŋ intu ma yani hadum kobom mavi lomalama l k h v av mal  siv sa. ³⁷Pita ham  Lida denaŋ ma Dokas hap m lijiŋ ba hama. Ma ithik an ŋ kupik ba  d  h k unyak kap  te atu ba h k daku vuliŋ. ³⁸Jopa ham  habobo Lida ba intu avômalô êvhaviŋ elar  nena Pita l k ham  Lida,  ŋ ma  v any  ju ba i had ŋ yani ma enaŋ lôklokwaŋ nena, “ l m ketheŋ!”

³⁹ ŋ ma Pita hi haviŋ thai ba  y  Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kap  ali atu ba h k daku vuliŋ. Avi t p b ŋ an ŋ  m  unyak kap   ŋ ba elar . Th l  ekalabu Pita siŋ ma ewa iniŋ kw v thilibuŋ l k s p takatu ba Dokas b k ham  ma

hadu ba hêv hadêj i ma ik thô hadêj yani.

⁴⁰Ma Pita hanañ ba avômalô sapêñ ele yaiñ ba i. Ma halek vadônj lêlô ma hatej mek. Vêm ma hik i liliñ hadêj avi ñama êñ ma hanañ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹Ma Pita havalonj banj ma hêv yani liñ haviyô hamiñ. Ma halam avômalô matheñ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak loñbô.

⁴²Abô hathak nôm atu ba Pita hadum halanjviñ haveñ Jopa iniñ loñ sapêñ ba avômalô bêñ anônj êvhaveñ Anyô Bêñ Yisu. ⁴³Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviñ Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik.

Konilias halam Pita

10 Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêñ athêñ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiñ ñê vovak ôdônj te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniñ ñê vovak kapô ba elam i nena ñjê Vovak Itali. ²Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Ba yani lôk vênj lôk nali ethak êmô Wapômbêñ vibin. Yani hathak hêv valuseleñ bêñ anônj hadêñ Israël iniñ avômalô siv, ma wak nômbêñ intu ma hathak hatej mek. ³Wak te hatôm 3 kilok yansin ma hayê wêñ te nena Wapômbêñ anêñ añela te halêm ma hanañ, “Konilias!”

⁴Ma Konilias hatitiñ añela êñ lôklok-wañ ba hakô kambom ma hanañ, “Anyô Bêñ, aisê?”

Ma añela hanañ, “Anêm mek nômbêñ atu ba hotej lôk wapôm takatu ba hôv hadêñ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêñ ma. ⁵Aêñ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêñ athêñ nena Saimon, ma athêñ yajñ nena Pita ba nêlêm. ⁶Ôpêñ hamô

haviñ anêñ wase Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik. Anêñ unyak hamô habobo ñgwêk dañ.”

⁷Añela hanañ abô takêñ yôv ma hi. Êñ ma Konilias halam anêñ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêñ. Ôpêñ ma Konilias anêñ anyô hamô haviñ yani. ⁸Ma Konilias hanañ abô takêñ sapêñ hadêñ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêñ te

⁹Haviyô hayañ anêñ waklêvônj binj ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêñ Jopa. Ma wakma êñ iyom ma Pita hathak unyak vovak atu ba kalônj ek eteñ mek. ¹⁰Ma hama kisi ba lahaviñ enjañ nôm. Ma doñtom êpôpêk nôm denañ ba ma hatulak ma hayê wêñ te aêntêk. ¹¹Leñ abyañ ma nômla hatôm sôp bêñ te ba ibutiñ anêñ dañ ayova loñ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹²Sôp êñ kapô ma alim lomalomama hamô. Alim doho eveñ hathak venj lo bahenj ma vi êyêyê hathak bôbônj ma vi ma menak leñlêvônj. ¹³Ma abô te halêm hadêñ yani nena, “Pita, umbiyô. Nungwik ba nonjwañ.”

¹⁴vMa Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ ami.”

¹⁵wMa abô êñ hanañ hathak loñbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabuñ ma miñ onañ nena lelaik ami.”

¹⁶Nôm êñ habitak hatôm bôlônj lô ma ketheñ oyañ ma sôp lôk alim takêñ hathak leñ hathak loñbô ba hi.

¹⁷Ma Pita lahabi wêñ êñ anêñ ôdônj denañ ma ñê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêñ unyak aleba êyô imiñ unyak abôlêk. ¹⁸Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹Ma Pita lahabi wêṅ atu denaṅ ma Lovak Matheṅ hanaṅ, “Ondaṅô, anyô lokwajaṅlô êbôlêm o evenṅ. ²⁰Ba intu nu tamu pik. Ma miṅ ôkô ek nu imbiṅ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiṅ i.”

²¹Ma Pita habup ma hanaṅ, “Ya ôpatu ba ma mólô ôbôlêm êṅ êntêk. Mólô ôlêm eka?”

²²Ma thêlô enaṅ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniṅ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthônṅ ba hathak hamô Wapômbêṅ vibinṅ. Ma avômalô Is-lael takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aṅela matheṅ te hanaṅ hadêṅ yani ek endam o ba nu anêṅ unyak ek endanṅô abô takatu ba tem onanṅ.” ²³Pita halaṅô iniṅ abô ma hanaṅ ek ini nêṁô unyak kapô imbiṅ yani.

Pita hayô Konilias anêṅ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviṅ thêlô ma ṅê êvhaveṅ doho anêṅ Jopa i haviṅ. ²⁴Thêlô evenṅ aleba êk loṅôndê, ma haviyô hayaṅ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêṅ avômalô lôk anêṅ ṅê mólô ba thêlô ethak doṅtom êṁô anêṅ unyak kapô ba eyabinṅ Pita. ²⁵Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadônṅ lêlô hamô valuvi ma habô yani. ²⁶^xMa doṅtom Pita hanaṅ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷Ma Pita hanaṅ abô haviṅ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêṅ anônṅ lêk ethak doṅtom ba êṁô. ²⁸Ma hanaṅ hadêṅ thêlô, “Mólô oyala nena Is-lael iniṅ balabuṅ hanaṅ lôklokwaṅ nena yêlô Is-lael miṅ hatôm namô imbiṅ avômalô loṅ buyaṅ ba nambitak nayô iniṅ unyak kapô ami. Ma doṅtom Wapômbêṅ hik thô hadêṅ ya nena miṅ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom

ami. ²⁹Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miṅ yahananṅ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêṅ ba hatôm onanṅ anêṁ auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêṅ êndêṅ ya mena mi e?”

³⁰Ma Konilias hanaṅ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaṅ unyak kapô ba yahateṅ mek hadêṅ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaṅsiṅ. Êṅ ma anyô te hamiṅ yamaleṅ ba anêṅ kwêv lôk sôp ma thapuk anônṅ oyaṅ. ³¹Ma hanaṅ, ‘Konilias, Wapômbêṅ lêk halaṅô anêṁ mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêṅ ṅê siv. ³²Aêṅ ba nêṁ abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviṅ anêṅ wase Saimon ôpatu ba hape-saṅ nômkama hathak alim kupik. Anêṅ unyak hamô habobo ṅgwêk daṅ.’ ³³Aêṅ ba yahêv abô ketheṅ ek o, ma hudum nôṁ mavi ba lêk hôlêm yôv. Lêk yêlô sapêṅ athak doṅtom ba amô Wapômbêṅ ma ek nadaṅô abô takatu ba Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ o ek onanṅ êndêṅ yêlô.”

ṅê loṅ buyaṅ elanṅô Abô Mavi

³⁴^yÊṅ ma Pita hanaṅ abô hadêṅ thêlô nena, “Avanônṅ biṅ, lêk yahayala nena Wapômbêṅ hadum kobom doṅtom hadêṅ avômalô lodônṅlodônṅ. Ma miṅ lamavi hathak ôdônṅ te iyom ami. ³⁵Mi, yani lamavi hathak avômalô lodônṅlodônṅ sapêṅ atu ba elovak yani vibinṅ ba idum nôṁ takatu ba thêthônṅ. ³⁶Mólô oyala abô atu ba Wapômbêṅ hêv hadêṅ yêlô avômalô Is-lael. Abô êṅ hanaṅ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nêṁô yôhok imbiṅ yani hathak Yisu Kilisi anêṅ ku. Yani ma avômalô sapêṅ iniṅ Anyô Bêṅ. ³⁷^zMa mólô bôk oyala nômbêṅ atu ba habitak Is-lael iniṅ loṅ yôv. Mônṅ ma habitak anêṅ Galili ba Jon anyô hathik ṅaṅ hanaṅ ek avômalô nisik ṅaṅ. ³⁸^aLôk oyala nena Wapômbêṅ

^x10:26 Ap 14:13-15; ALK 19:10 ^y10:34 Lo 10:17; Lom 2:11

^z10:37 Mat 4:12-17 ^a10:38 Mat 3:16; Luk 4:17-21

bôk hêv Lovak Mathej lôk lôklinyak bêj hadêj Yisu anêj Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêj hamô haviñ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadaj anêj lôklokwanj vibij ibitak mavi hathak loñbô.

³⁹“Ma yêlô aposel anaj hathak nôm takatu ba yêlô ayê yani hadum havej Jelusalem lôk IsraeI inij loj sapêj bêj hadêj avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ma doñtom wak te lô ma Wapômbêj hik yani lij hathak loñbô ek injik i thô êndêj avômalô. ⁴¹bAvômalô sapêj mij êyê yani ami. Mi, yêlô nê takatu ba bôk halam yôv ek nanañ nôm takêntêk bêj intu añ lo anum haviñ yani hadêj waklavônj haviyô hathak loñbô. ⁴²cMa yani hanañ hadêj yêlô ek yêlô nanañ anêj Abô Mavi bêj êndêj avômalô lôk nanañ bêj aêntêk, ‘Wapômbêj bôk hatak yani yôv ek endañj avômalô lôkmala lôk ñama inij abô.’ ⁴³dPlopet bô sapêj bôk enaj nena avômalô takatu ba êvhaviñ yani ma tem Wapômbêj nêm inij kambom vê esak anêj athêj.”

⁴⁴ePita hanañ abô êj denaj ma Lovak Mathej hayô hamô avômalô takatu ba elañj anêj abô. ⁴⁵⁻⁴⁶fMa IsraeI inij nê êvhaviñ takatu ba ivij Pita ba i, elañj thêlô enaj abô masôm lôk êbô Wapômbêj anêj athêj. Ba intu eson kambom ba enaj nena, “Wapômbêj hêv Lovak Mathej hadêj avômalô loj buyañ hatôm alalô.”

Êj ma Pita hanañ, ⁴⁷“Thêlô ewa Lovak Mathej hatôm alalô nê IsraeI. Ma opalê hatôm imij thêlô loj sinj ek nisik ñañ?” ⁴⁸gÊj ma hanañ nena, “Môlô nusik ñañ esak Yisu Kilisi anêj athêj.” Ñê takêj ithik ñañ yôv ma enaj ek Pita êmô wak doho imbij thêlô.

Pita hanañ hathak ku takatu ba hadum haviñ avômalô loj buyañ

11 Aposel lôk avômalô êvhaviñ takatu ba êmô Judia elañj nena avômalô loj buyañ lêk ewa Wapômbêj anêj abô haviñ. ²Vêma Pita havôhi Jelusalem hathak loñbô ma nê êvhaviñ takatu ba lôklokwanj ek neñgothe kupik, ethañ yani ³hba enaj, “Hu nê loj buyañ takatu ba mij neñgothe kupik ami inij unyak ma hoañ nôm haviñ i eka?”

⁴Êj ma Pita hanañ hathak nôm kama takatu ba habitak ba hanañ nena, ⁵i“Yahamô malak bêj Jopa ba yahatenj mek hamô, êj ma yahatulak ma yahayê wêj te aêntêk. Nôm late hatôm sôp bêj te ba ibutij anêj dañ ayova loj ma êlêlô anêj leñ halôk ba halêm habup ek ya. ⁶Ma sôp êj kapô ma yahayê alim pik lomaloma takatu ba evenj hathak veñij lo bahenij ma alim kamuñ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbônij ma menak lenjêlvônj haviñ. ⁷Êj ma yaha lañj abô te halam hadêj ya nena, ‘Pita, umbiyô, nuñgwik ba nuñgwanj.’

⁸“Ma doñtom yahanaj, ‘Anyô Bêj, ya milôk. Nôm takêj ma balabuñ hanañ nena lelaik ba mij bôk yahanj dokte ami.’

⁹“Êj ma abô anêj leñ hanañ hathak loñbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêj hadum ba habitak mabuñ, ma mij onaj nena lelaik ami.’ ¹⁰Abô êj habitak hatôm bôlônj lô. Ma nôm takêj hathak leñ hathak loñbô ba hi.

¹¹“Êj ma kethenj oyanj ma anyô lokwanjlo êyô imij unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêj te anêj Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. ¹²Ma Lovak Mathej hanañ hadêj ya, ‘Nu umbij thêlô ma mij ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyañ bahenji ba lahavute anêj Jopa atu ba bôk

^b10:41 Luk 24:42-43; Ap 1:8 ^c10:42 Ap 17:31; 1Pi 4:5 ^d10:43 Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 ^e10:44 Ap 11:15; 15:8 ^f10:45-46 Ap 2:4; 19:6
^g10:48 Ap 19:5 ^h11:3 Ap 10:28; Gal 2:12 ⁱ11:5 Ap 10:9-48

i haviņ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpên anêj unyak kapô. ¹³Ma ôpên hanaņ nena yani hayê aņela hayô anêj unyak kapô ba hanaņ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêj athêj yaņ nena Pita ba êlêm. ¹⁴Yani tem enaņ abô êndêj mólô. Ma hathak abô êj ma Wapômbêj tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiņ.’

¹⁵k“^kAêj ba yahadum ek yaņa abô êndêj thêlô ma kethej oyaņ ma Lovak Mathej halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba mông anôj ma hayô hamô alalô. ¹⁶Êj ma yalenhabi Anyô Bêj anêj abô atu ba bôk hanaņ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ŋaņ, ma doņtom Wapômbêj tem isik esak Lovak Mathej.’ ¹⁷Thêlô êvhaviņ Anyô Bêj Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviņ yani. Êj ma Wapômbêj hêv anêj Lovak Mathej hatôm wapôm hadêj thêlô hatôm bôk ba hêv hadêj alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yaņgêk Wapômbêj anêj lahaviņ loj siņ?”

¹⁸mThêlô elañô abô êj ma bônôj ba êbô Wapômbêj anêj athêj ba enaņ, “Intu êj, avômalô takatu ba ele kapôlôņij liliņ ma Wapômbêj tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndêj i ma alalô Israeł lôk ŋê loj buyaņ imbiņ.”

Avômalô êvhaviņ anêj Antiok

¹⁹nMa ik Stiven vônô ma êv malaiņ hadêj avômalô êvhaviņ vi haviņ. Ba intu ŋê êvhaviņ bêj anôj anêj Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ŋgavithôm Saipulus ma vi i Antiok. Ma enaņ Yisu anêj Abô Mavi hadêj avômalô Israeł takatu ba êmô loj takêj iyom, ma ŋê loj buyaņ ma mi. ²⁰Ma doņtom ŋê êvhaviņ doho anêj Saipulus lo Sailini, i Antiok ma enaņ Anyô Bêj

Yisu anêj Abô Mavi hadêj avômalô Glik haviņ. ²¹Ma Anyô Bêj anêj lôkliņyak hamô haviņ thêlô. Ba intu avômalô bêj anôj êvhaviņ ba ik kapôlôņij liliņ hadêj Anyô Bêj.

²²oÊj ma avômalô êvhaviņ anêj Jelusalem elañô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loj êj. ²³Ma hi hayô ma hayê Wapômbêj hêv anêj wapôm hadêj thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêj iniņ auk liņ ek nesopa Anyô Bêj êņjêk kapôlôņij êtôm wak nômbêj intu sapêj. ²⁴Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviņ lôkliņyak. Ma Lovak Mathej hadum ku lôklokwaņ hamô yani kapô. Ma avômalô bêj anôj anêj loj êj êvhaviņ Anyô Bêj.

²⁵pVêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. ²⁶Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loj bô ba thai êmô hatôm sondabêj te haviņ avômalô êvhaviņ anêj Antiok ma êdôj avômalô bêj anôj hathak Wapômbêj anêj abô. Antiok ma loj mông anôj atu ba elam avômalô êvhaviņ nena Kilisi anêj avômalô.

²⁷Banabas lo Sol êmô Antiok denaņ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. ²⁸qMa thêlô te, anêj athêj nena Agabas, hamiņ ba hanaņ hathak Lovak Mathej anêj lôklokwaņ nena bôm bêj tem imbitak pik sapêj. (Hadêj waklavôj Klodias hamô hatôm Lom iniņ kiņ ma abô êj hik anôj.) ²⁹Aêj ba avômalô êvhaviņ evak abô ek nênem valuselej ni ek iviyaņ takatu ba êmô Judia ek nêm thêlô sa. Ijê êvhaviņ tomtom êv valuselej hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰rThêlô isup yôv ma êv hadêj Banabas lo Sol ek nênem êndêj avaka takatu ba eyabiņ avômalô êvhaviņ anêj Jelusalem.

^j11:14 Ap 16:31 ^k11:15 Ap 2:4 ^l11:16 Ap 1:5 ^m11:18 Ap 13:48; 14:27

ⁿ11:19 Ap 8:1-4 ^o11:22 Ap 4:36 ^p11:25 Ap 9:30 ^q11:28 Ap 21:10

^r11:30 Ap 12:25

**Helot hik Jems vônô ma hadô
Pita hamô koladôn**

12 Waklavôn atu ba nô m takên habitak ma Kirj Helot Aglipa havalon avômalô êvhavij doho ek nê m vovan êndên i imbiy. ²Ma hanañ ba edabên Jon anên yañ Jems laselo kisi hathak biñ vovak ba hama. ³Ma hayê nena avômalô Israe l leñijmavi hathak nô m êñ, êñ ma evalon Pita haviñ. Yani hadum nô m êñ hadên waklavôn Eyañ Polom Yis Mi. ⁴Havalon Pita, êñ ma hadô hamô koladôn ma hatak yani halôk ñê vovak ôdôn ayova bahenij. Ñê vovak ôdôn ayova êñ iniñ ñê vovak hatôm ayova ayova eyabiñ yani. Helot lahabi nena waklavôn Hale ba Hi anên dañ, ma tem enja Pita ende yañ ba imiñ avômalô maleñij ek enañ yani bên.

⁵Pita hamô koladôn ma avômalô êvhavij eteñ mek lôklokwañ ek Wapôm-bên nê m yani sa.

⁶Ma bôlôvôn te ma Pita hêk sôm hêk ñê vovak lokwañju malêvôn. Ma ekak bañ luvi hathak señ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu bahenij. Ma sôp bidon vi eyabiñ koladôn abôlêk. Helot bôk hanañ yôv nena biyamôn lôkbôk ma tem neja yani ende yañ ek indum abô. ⁷Ma ketheñ oyañ ma deda bên habi halôk koladôn kapô ma Anyô Bên anên aña te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liñ ba hanañ, “Umbiyô ketheñ!” Ma señ ju atu hêv yak hêk Pita bañ.

⁸Êñ ma aña hanañ hadên yani, “Umbuliv o siñ esak anê m sôp ma nuñgwik anê m bokñgôp.” Ma Pita hadum aên ma aña hanañ, “Nuñgwik anê m kwêv daim ba osopa ya.” ⁹Êñ ma Pita hasopa aña ba thai i, ma doñtom hason nena yani hayê wên ma miñ nô m avanôn ami. ¹⁰Thai ele ba i ma êv ñê eyabiñ koladôn abôlêk lokwañju atu liliñ ba ele ba i. Êñ

ma thai i êyô badên abôlêk atu ba epe- sañ hathak aen, ma badên abôlêk êñ da hakyav ma thai ele yañ ba i malak bên. Ma esopa loñondê te ba i. Ma ketheñ oyañ ma aña hatak Pita ba hi.

¹¹Yôv ma Pita anên auk hathak ba hanañ, “Lêk yahayala avanôn nena Anyô Bên hêv anên aña ba halê m hawa ya vê hêk Helot bañ lôk nômkama sapên atu ba avômalô Israe l eson nena tem nindum aên esak ya.”

¹²Yani lahabi abô êñ yôv ma hi Jon talêbô Malia anên unyak. Jon anên athên yañ nena Mak. Avômalô bên anôn lêk ethak doñtom ba eteñ mek êmô. ¹³Ma Pita hapididiñ unyak abôlêk hamiñ viyañ ma avi ku te ba anên athên nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê.

¹⁴Ma doñtom halañô Pita laselo katô, êñ ma lamavi anôn ba halañviñ hi unyak kapô hathak loñbô ma miñ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanañ hadên thêlô, “Pita hamiñ unyak abôlêk!”

¹⁵Ma thêlô miñ êvhavij yani ami ba enañ, “O avi molo.” Ma doñtom yani lôklokwañ ba hanañ, “Mi anôn, yanida intu hamiñ.” Êñ ma enañ nena, “Betha Pita anên aña la.”

¹⁶Ma doñtom Pita hapididiñ unyak abôlêk hamiñ denañ. Êñ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba eson kambom. ¹⁷Ma Pita hik thô hathak bañ nena thêlô bônôn ma hanañ hathak nô m takatu ba Anyô Bên hadum ba hawa yani vê hêk koladôn. Ma hanañ, “Nonañ abô êntêk êndên Jems lôk ñê êvhavij vi imbiy.” Ma hatak i ba hi buyañ.

¹⁸Haviyô hayañ ma ñê vovak takatu ba eyabiñ koladôn êyê nena Pita miñ hamô ami. Êñ ma eboloba ba enañ mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹Ma Helot hêv ñê vovak ba i ek nêmbôlê m Pita, ma doñtom miñ êpôm ami. Êñ ma hanañ hik ñê takatu ba eyabiñ Pita hamô koladôn liñ

lôklokwan nena idum aisê? Ma doŋtom thêlô enaŋ nena injo. Êŋ ma Helot hanaŋ ek nijik sapêŋ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiŋ Helot Aglipa hama

²⁰Ma Helot bôk lamaniŋ hathak avô-malô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êŋ ma thêlô evak abô ek ini nepesaŋ abô imbiŋ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nôk halêm anêŋ kiŋ anêŋ loŋ. Ba intu thêlô enaŋ abô haviŋ Blastas ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak kapô ma yani halôk ek nêk thêlô sa. Êŋ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaŋ abô imbiŋ kiŋ.

²¹Ma wakma êŋ hayô ma Helot hik kiŋ iniŋ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêŋ loŋ kiŋ. Êŋ ma hanaŋ abô hadêŋ avômalô takêŋ. ²²Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miŋ anyô leŋselo ami. Mi, wapômbêŋ te laselo.” ²³Ma Helot halanô iniŋ abô ba lamavi hathak i ma miŋ habam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami. Ba intu kethêŋ oyaŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hik yani ba matiŋyak yaônena eyaŋ yani ba hama.

²⁴Malaiŋ lomalama hapôm avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô halumbak ba halanviŋ ba hi lululuvu.

²⁵Ma Banabas lo Sol ik iniŋ ku atu ba êv hadêŋ thai daŋ siŋ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loŋbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviŋ thai.

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

13 Êntêk ma plopet lôk nê êdôn Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba

êmô Antiok iniŋ athêŋ: Banabas lo Simeon elam nena Niga^{††} ma Lusius anêŋ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiŋ Helot Antipas yaôna ma even haviŋ i. ²Wak te ma thêlô ethak doŋtom ba evak balabuŋ nôk ek neteŋ mek ma êv yeŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Êŋ ma Lovak Matherŋ hanaŋ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” ³Êŋ ma thêlô evak balabuŋ ek netak nôk neteŋ mek esak loŋbô. Vêm ma etak bahenŋ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

⁴Ma Lovak Matherŋ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeŋ te ba i ngavithôm Saiplus. ⁵Thai ethak malak Salamis ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hamô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba êmô loŋ êŋ. Ma Jon Mak haveŋ haviŋ thai ek nêk thai sa.

⁶Thai even ngavithôm Saiplus anêŋ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loŋ êŋ ma thai êyê anyô Israeŋ te atu ba hathak hadum ngôk soŋgoŋ. Yani ma plopet abôyaŋ haviŋ. Ba anêŋ athêŋ nena Ba-Yisu. ⁷Yani hathak hamô haviŋ Lom iniŋ anyô bêŋ atu ba hayabiŋ loŋ êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviŋ endanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. ⁸Ma doŋtom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniŋ abô thô ma lahaviŋ injik Lom iniŋ anyô bêŋ anêŋ auk liliŋ ek miŋ nêmbiŋ thai iniŋ abô ami. (Ba-Yisu anêŋ athêŋ hathak abô Glik nena Elimas ma anêŋ ôdôn ma anyô lôk ngôk soŋgoŋ.) ⁹Êŋ ma Lovak Matherŋ hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siŋ, ma hatitiŋ

††13:1 Niga anêŋ ôdôn nena nê kupik loŋgavu.

^u12:23 Dan 5:20 ^v12:24 Ais 55:11 ^w12:25 Ap 11:29-30; 15:37

^x13:2 Ap 9:15 ^y13:3 Ap 6:6 ^z13:5 Ap 12:12; 15:39

Elimas lôklokwaŋ ma hanaŋ nena, ¹⁰“O ma Sadaŋ anêŋ nakaduŋ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôn! Kapôlôm hayô siŋ hathak abôyaŋ lôk kambom lomaloma sapêŋ. Wak nômbêŋ intu ma hothavuthiŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô thêthôn ba habitak hatôm abôyaŋ. ¹¹“Aêŋ ba ondaŋô! Anyô Bêŋ anêŋ baŋ tem epetav o êndêŋ êntêk. Ba malem tem pusip ba miŋ hatôm nôŋgô wak anêŋ deda ami ma tem ômô aêŋ dokte vêman.”

Ma ketheŋ oyaŋ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaŋiniŋ hava madaluk siŋ. Ma yani havalonj nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonj yani baŋ ba endom yani ba ni. ¹²Anyô bêŋ Lom atu hayê nôm êŋ ma hasoŋ kambom hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô atu ba thai enaŋ ma hêvhaviŋ.

Thai enaŋ Abô Mavi hamô Antiok anêŋ Pisidia

¹³^bMa Pol thêlô etak Papos ma ewa yeŋ ba i Pega anêŋ plovins Pampilia. Ma doŋtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loŋbô. ¹⁴Êŋ ma etak Pega ma i Antiok anêŋ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ ma êlôk êmô. ¹⁵Esam abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô yôv, êŋ ma unyak yeŋ iniŋ nê bêŋ êv abô hadêŋ Pol thêlô ba enaŋ, “Aiyaŋ thêlô, unim abôla hamiŋ ek nobatho avômalô iniŋ kapôlônjiŋ loŋ, êŋ ma nonaŋ.”

¹⁶Ma Pol haviyô hamiŋ ma hik thô hathak baŋ ba hanaŋ, “Môlô avômalô Israeŋ lôk nê loŋ buyaŋ takatu ba ôêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ, nodaŋô ya! ¹⁷“Sêbôk ma Israeŋ iniŋ Wapômbêŋ halam alalôaniŋ bumalô thêlô ba etak iniŋ

loŋ ba i êmô Ijip ma habi anêŋ wapôm sam hadêŋ i ba ibitak lôkmaŋgiŋ. Ma haveŋ yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. ¹⁸^dMa êmô loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40 ba idum kambom lomaloma, ma doŋtom hayabiŋ thêlô mavi. ¹⁹“Ma yani hêv avômalô Kennan ôdôn baheŋvi ba lahavuju vê ma hêv iniŋ pik hadêŋ avômalô Israeŋ ba evalonj hatôm iniŋ pik. ²⁰^fNôm takêŋ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêŋ 450.

“Vêma ma Wapômbêŋ hatak nê doho ek neyabiŋ avômalô Israeŋ. Ma hatak tomtom da iniŋ waklavônj neyabiŋ ende ba êyô plopet Samuel anêŋ waklavônj. ²¹“Vêma ma avômalô Israeŋ enaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek nêmi kiŋ êndêŋ thêlô ma Wapômbêŋ hatak Sol ek imbitak kiŋ. Yani ma Kis nakaduŋ ba habitak anêŋ Benjamin anêŋ ôdôn. Yani hayabiŋ Israeŋ hatôm sondabêŋ 40. ²²^hVêma ma Wapômbêŋ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniŋ kiŋ. Ma hanaŋ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduŋ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlônj. Yani tem indum nômkama sapêŋ êtôm yenaŋ yalenjaviŋ.’

²³ⁱ“Ma Devit anêŋ limi ma Wapômbêŋ hêv Yisu ôpatu ba nêmi Israeŋ bulubiŋ hatôm bôk ba habitatiŋ abô haviŋ i. ²⁴^jYisu miŋ bôk hadum anêŋ ku ami denaŋ ma Jon hanaŋ ek avômalô Israeŋ nede kapôlônjiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ. ²⁵^kJon anêŋ ku anêŋ daŋ lêk habobo ma hanaŋ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miŋ Mesia atu ba môlô oyabiŋ ek nêmi môlô bulubiŋ ami. Mi, yani tem embenj ya yam. Yani ma anyô lôk athêŋ ma ya ma yaônaloŋk ba intu miŋ hatôm yakôm

^a13:11 Ap 9:8 ^b13:13 Ap 15:38 ^c13:17 Kis 1:7; 6:6; 12:51

^d13:18 Nam 14:34; Lo 1:31-32 ^e13:19 Lo 7:1; Jos 14:1 ^f13:20 Het 2:16; 1Sml

3:20 ^g13:21 1Sml 8:5,19; 10:20-24 ^h13:22 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

ⁱ13:23 2Sml 7:12-16 ^j13:24 Mat 3:1-2 ^k13:25 Jon 1:20,27

ba yapole anêḡ vakapô bokḡgôp anêḡ yak vê ami.'

²⁶“Aiyayḡ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêḡ limi lôk môlô takatu ba ḡê loḡ buyayḡ ba ômô Wapômbêḡ vibiyḡ, odaḡô. Abô takatu ba hathak bulubiḡ, êḡ ma Wapômbêḡ hêv ek alalô sapêḡ.

²⁷Avômalô Jelusalem lôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ miḡ eyala Yisu êḡ ami. Ba intu thêlô enaḡ ek nijik yani vônô, êḡ ma esopa plopet iniḡ abô takatu ba esam hadêḡ Sabat sapêḡ ba abô takêḡ intu hik anôḡ.

²⁸^lThêlô miḡ êpôm anêḡ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma doḡtom enaḡ hik Pailat liḡ ek injik yani vônô. ²⁹^mThêlô idum nômkama sapêḡ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êḡ ma êv yani vê hêk alovalaḡaḡsiḡ ma êdô yani hêk siô.

³⁰Ma doḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ haviyô hêk ḡama hathak loḡbô, ³¹ⁿma wak bêḡ anôḡ ma anêḡ avômalô takatu ba bôk evenḡ haviḡ yani anêḡ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ḡê takatu ba bôk êyê nôm takêḡ intu lêk enaḡ bêḡ hadêḡ alalôaniḡ avômalô.

³²⁻³³“Ma lêk yêlô anaḡ Abô Mavi êntêk bêḡ hadêḡ môlô nena Wapômbêḡ lêk hik Yisu liḡ hêk ḡama ba intu abô takatu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ bumalô thêlô ma lêk hik anôḡ hathak iniḡ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapyayey anêḡ abô ju nena,

“O ma yenaḡ Okna, lêk yahabitak anêḡ Lemambô.’ *Kapyayey 2:7*

³⁴“Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba miḡ hatôm ema esak loḡbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“Yahanaḡ avanôḡ biḡ nena tem yanêḡ mek mathêḡ mavi êndêḡ môlô êtôm bôk ba yahabutiḡ ek yanêḡ êndêḡ Devit.’ *Aisaia 55:3*

³⁵“Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyayḡ nena,

“Ma tem miḡ ôdô anêḡ Anyô Mathêḡ anêḡ kupik ênjêk siô ba epalê ami.’ *Kapyayey 16:10*

³⁶“Devit miḡ hato abô êḡ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêḡ halam yani ek indum anêḡ ku êtôm anêḡ waklavôḡ atu ba hamô lôkmalô vêm ma hama. Ma elav yani haviḡ limi ba anêḡ kupik hapalê. ³⁷Ma doḡtom ôpatu ba Wapômbêḡ hik liḡ, miḡ kupik hapalê ami.

³⁸“Aêḡ ba aiyayḡ thêlô, nodanô katô. Lêk yêlô anaḡ hadêḡ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêḡ tem nêḡ môlônim kambom vê. ³⁹^oAnyôla miḡ hatôm esopa Mose anêḡ abô balabuḡ lôkthô ek Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthôḡ ami. Mi anôḡ, ma doḡtom lêk avômalô takatu ba êvhaviḡ Yisu,

Wapômbêḡ hayê thêlô nena ḡê thêthôḡ ba miḡ lahabi iniḡ kambom hathak loḡbô ami. ⁴⁰Noyabiḡ am ek abô takatu ba plopet bôk enaḡ miḡ injik anôḡ imiḡ môlô ami. Thêlô bôk enaḡ aêntêk,

⁴¹“Môlô ḡê obi Wapômbêḡ liliḡ, nodanô katô!
Tem yandum nômla bêḡ te imbitak ênjêk môlô malêvôḡ.
Ba anyôla hanaḡ nôḡm atu ba tem imbitak bêḡ hadêḡ môlô,
ma tem miḡ nôḡnêḡmimiḡ ami.
Ba intu tem indum môlô nosoḡ kambom lôk yambuliḡ môlô ba noma.”

Habakuk 1:5

⁴²Pol hanaḡ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yayḡ ma avômalô enaḡ nena, “Sabat yayḡ endake ma mamu nonaḡ abô esak nôḡm takêntêk esak loḡbô.” ⁴³Sa anêḡ daḡ ma avômalô Israêl lôk ḡê loḡ buyayḡ takatu ba ibitak êyô Israêl iniḡ êvhaviḡ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enaḡ abô doho haviḡ

^l13:28 Mat 27:22-23 ^m13:29 Mat 27:59-60 ⁿ13:31 Ap 1:3,8

^o13:39 Lom 10:4

hadêḡ thêlô ek injik thêlônij auk liḡ ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ lahavij ba nimij lôklokwaḡ ek anêḡ wapôm embatho thêlô loḡ.

⁴⁴Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêḡ êyô ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba thai tem nenaḡ. ⁴⁵Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ Israeḡ vi êyê avômalô nômbêḡ êḡ ba leḡḡdaḡ ba enaḡ abôma hathak abô takatu ba Pol hanaḡ.

⁴⁶ḡÊḡ ma Pol lo Banabas miḡ êkô ami ma enaḡ hadêḡ thêlô nena, “Wapômbêḡ hêv yai ba alêm ek nanaḡ anêḡ abô êndêḡ môlô ḡê Israeḡ êmônḡ. Ma doḡtom môlô ôpôlik hathak abô êḡ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ e? Aêḡ ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô loḡ buyaḡ. ⁴⁷Hatôm atu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô loḡ buyaḡ
ek onaḡ Abô Mavi esak bulubiḡ atu ba tem yanêm êndêḡ avômalô embey pik bêḡ êntêk endeba êyô anêḡ daḡ.” *Aisaia 49:6*

⁴⁸Avômalô loḡ buyaḡ elañô abô êḡ ba leḡḡmavi ba enaḡ nena Anyô Bêḡ anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma avômalô takatu ba Wapômbêḡ bôk hatak i yôv ek nêḡmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, lôkthô êvhavij.

⁴⁹Ma Anyô Bêḡ anêḡ abô halilup haveḡ loḡ êḡ sapêḡ. ⁵⁰Ma doḡtom ḡê Israeḡ doho i hadêḡ malak êḡ anêḡ ḡê bêḡbêḡ lôk avi bêḡbêḡ takatu ba ethak êmô Wapômbêḡ vibij ma ik iniḡ auk liḡ ek nimbuliḡ Pol lo Banabas. Êḡ ma thêlô evatho avômalô malak êḡ loḡ ek nêḡnêḡ vovaḡ êndêḡ thai. Idum aêḡ vêḡ ma êv thai vê hêk iniḡ loḡ ba i. ⁵¹ḡÊḡ ma thai ik vonḡovaḡ vê hêk venḡkapô ek injik thô

nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵²Ma doḡtom ḡê êvhavij anêḡ Antiok leḡḡmavi anôḡ ba Lovak Matheḡ hava thêlô kapôlôḡij siḡ.

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

14 Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniḡ kobom ba i Israeḡ iniḡ unyak yeḡ. Ma thai enaḡ abô mavi anôḡ ba intu avômalô Israeḡ lôk ḡê loḡ buyaḡ bêḡ anôḡ êvhavij. ²Ma doḡtom ḡê Israeḡ takatu ba miḡ êvhavij ami ik avômalô loḡ buyaḡ iniḡ kapôlôḡij liḡ ba idum thêlô leḡḡmaniḡ kambom hadêḡ avômalô êvhavij. ³ḡAêḡ ba thai êmô loḡ êḡ sawa daim ma enaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ ma kô mi. Ma Anyô Bêḡ havatho thai loḡ ek nindum lavôḡij lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôḡm êḡ ma hik thô hadêḡ avômalô nena anêḡ wapôm takatu ba hêv ek nêḡm avômalô bulubiḡ ma avanôḡ biḡ. ⁴Êḡ ma avômalô malak êḡ evak i vose hi ôdôḡ ju. Ôdôḡ yaḡ imiḡ haviḡ avômalô Israeḡ takatu ba miḡ êvhavij ami ma yaḡ imiḡ haviḡ aposel. ⁵ḡVêḡ ma avômalô loḡ buyaḡ lôk avômalô Israeḡ takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliḡ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶Ma doḡtom thai elañô abô êḡ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loḡ vi atu ba hêk habobo loḡ êḡ. ⁷Ma thai eveḡ loḡ takêḡ ba enaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸Malak Listla ma anyô vavuviḡ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miḡ bôk haveḡ dokte ami. ⁹Wak te ma Pol hanaḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ma yani halaḡô anêḡ abô. Ma Pol hatitij yani ma hayê nena anêḡ hêvhavij hatôm indum yani mavi. ¹⁰Êḡ ma Pol halam

^p13:46 Ap 3:26; 18:6 ^q13:51 Mat 10:14; Ap 18:6

^r14:3 Mak 16:20; Hib 2:4 ^s14:5 Ap 14:19

nena, “Umbiyô umiņ.” Ma ketheņ oyaņ ma ôpêņ haviyô hamiņ ba haveņ.

¹¹Ma avômalô takatu ba êmô loņ êņ êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniņ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêņ lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!”

¹²Thêlô iniņ wapômbêņ môm ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniņ wapômbêņ atu ba hathak hanaņ abô hamôm. ¹³Wapômbêņ Sus anêņ malakba hamô malak bêņ viyaiņ. Ma anêņ anyô habôk da lôk avômalô sapêņ leņiņhaviņ nênem da êndêņ thai. Aêņ ba Sus anêņ anyô habôk da hawa bokmaņkao malô doho lôk alokwaņ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêņ anêņ badêņ abôlêk ek nênem da êndêņ thai.

¹⁴Ma doņtom aposel Banabas lo Pol elañ abô êņ, ma ekakaviņ iniņ kwêv ma elañviņ ba i imiņ avômalô nômbêņ atu malêvôm ma elam, ¹⁵u“Avômalô Listla! Mólô udum aêņ eka? Yai ma anyô pik hatôm mólô. Yai alêm ek nanaņ Abô Mavi êndêņ mólô ek notak nôm oyaņ takêntêk atu ba dêv yeņ hadêņ i ma unu êndêņ Wapômbêņ lôkmala. Yani hape-saņ pik lo leņ ma ņgwêk lôk nômkama sapêņ atu ba hamô kapô. ¹⁶vSêbôk ma yani hatak avômalô sapêņ ek nesopa thêlôda iniņ auk. ¹⁷wMa doņtom hathak lavômniņ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêņ mólô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôm ku kapô hik anôm. Ma hêv nôm bêņ anôm hadêņ mólô lôk hadum ba mólô lemimmavi anôm.” ¹⁸Thai enañ abô takêņ, ma doņtom avômalô nômbêņ êņ iniņ auk ma mayaliv ba idum lôklok-waņ ek nênem da êndêņ thai.

¹⁹xVêm ma ņê Isael doho anêņ Antiok lo Aikoniam êyô ma enañ abô bêņ anôm hadêņ avômalô Listla aleba ik iniņ auk liliņ ba êyê Pol lo Banabas nena ņê kambom. Êņ ma ik Pol hathak valu ma êvôm yani hale malak bêņ viyaiņ ba hi ba eson nena lêk hama yôm. ²⁰Ma doņtom ņê êvhaviņ êyô ba ekalabu yani siņ, êņ ma yani haviyô ma havôhi malak bêņ kapô hathak loņbô. Haviyô hayaņ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôi Antiok anêņ Silia

²¹Thai enañ Abô Mavi haveņ malak bêņ Debi. Ma idum ba avômalô bêņ anôm ibitak ņê êvhaviņ. Vêm ma êvôi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loņbô ²²yek evatho ņê êvhaviņ iniņ kapôlômniņ loņ lôk enañ nena nebalon iniņ êvhaviņ loņ lôklokwaņ. Ma enañ haviņ nena, “Alalô tem naja malaiņ lomalomala ek nasopa Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak anêņ loņôndê.” ²³Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiņ avômalô êvhaviņ. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêņ atu ba thêlô êvhaviņ baņ. Vêm ma thêlô sapêņ evak balabuņ ek nôm ma eteņ mek ek Anyô Bêņ embalon thêlô loņ.

²⁴Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loņôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia. ²⁵Êņ ma thai enañ Yisu anêņ abô hadêņ avômalô Pega anêņ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

²⁶zMa anêņ Atalia ma ethak yeņ ba i Antiok anêņ Silia, loņ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêņ nênem anêņ wapôm êndêņ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêņ daņ. ²⁷aÊyô Antiok ma isup avômalô êvhaviņ ethak doņtom ma enañ hathak nôm takatu ba Wapômbêņ hêv

^t14:11 Ap 28:6 ^u14:15 Sng 146:6; Ap 10:26 ^v14:16 Ap 17:30

^w14:17 Jer 5:24 ^x14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25 ^y14:22 Ap 15:32; 1Te 3:3

^z14:26 Ap 13:1-2 ^a14:27 Ap 15:4,12

thai sa ba idum bêñ. Lôk enañ nena, “Wapômbêñ hakyav nê loñ buyañ iniñ unyak abôlêk êvhaviñ vê ba vi dedauñ lêk êvhaviñ.”²⁸ Ma thai êmô loñ êñ sawa daim haviñ avômalô êvhaviñ.

Sam habitak Jelusalem

15^bMa nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôn avômalô êvhaviñ ba enañ nena, “Môlô miñ ongothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanañ ami, êñ ma Wapômbêñ tem miñ nê mômô bulubiñ ami.”²^cPol lo Banabas elañô iniñ abô takatu ba enañ ma miñ êlôk hathak iniñ auk êñ ami. Ba intu thêlô êkôki bêñ anôn. Êñ ma nê êvhaviñ elam Pol lo Banabas lôk nê êvhaviñ doho ek ini Jelusalem ek nepesañ abô êñ imbiñ aposel lôk avaka vi.³ Ba intu êv i ba i. Ma ever Pinisia lo Samalia malêvôn ba enañ hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ lomalak nenanena hathak nôm takatu ba Wapômbêñ bôk hadum ba avômalô loñ buyañ ele kapôlônñij liliñ ba êvhaviñ Wapômbêñ. Ma avômalô êvhaviñ takêñ elañô abô êñ ma leññimavi anôn.

⁴^dËyô Jelusalem ma avômalô êvhaviñ lôk iniñ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enañ hathak nôm takatu ba Wapômbêñ hêv thai sa ba idum bêñ.⁵ Êñ ma Palisi vi atu ba êvhaviñ Yisu iviyô imiñ ma enañ, “Avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ, êñ ma nê Mose anêñ abô balabuñ vibinñ lôk nengothe anyô iniñ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

⁶Aêñ ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak donjom ek nekaksa esak abô êñ.⁷ Thêlô enañ abô pôk bêñ anôn aleba Pita haviyô hamiñ ma hanañ, “Aiyañ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêñ halam ya hêk

môlô malêvôn ek yanañ Abô Mavi êndêñ avômalô loñ buyañ ek nedañô ba nênimimbiñ.⁸^fWapômbêñ hayala avômalô kapôlônñij. Ma hêv anêñ Lovak Matheñ hadêñ avômalô loñ buyañ hatôm hêv hadêñ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiñ.⁹ Wapômbêñ miñ hadum nômlate hadêñ alalô avômalô Israel ma hadum nômla yañ hadêñ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviñ yani ba intu yani havôkwiñ thêlô kapôlônñij.¹⁰ ^gMa alalô lôk bumalô thêlô miñ hatôm naja malainñ takatu ba Mose anêñ balabuñ hanañ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônê malainñ êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ? Môlô udum aêñ ek nômbi Wapômbêñ la liñ e?¹¹ ^hMa donjom alalô êvhaviñ nena Wapômbêñ hêv alalô bulubiñ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm. Ma thêlô aêñ iyom.”

¹²Pita hanañ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enañ abô ma lôkthô elañô ba bônôn iyom. Thai enañ abô hathak lavônñij lôk nômbithi lomalama takatu ba Wapômbêñ hatak halôk thai bahenñij ba idum haveñ avômalô loñ buyañ malêvôn.

¹³ⁱThai enañ yôv ma Jems hanañ, “Aiyañ thêlô, nodañô yenañ abô.¹⁴ Saimon lêk hanañ hadêñ alalô yôv nena Wapômbêñ hik anêñ lahaviñ thô hathak hawa avômalô loñ buyañ vi ek nimbitak êtôm anêñ avômalô.¹⁵ Ma plopet iniñ abô bôk enañ aêñ iyom. Ba te bôk hatô nena,

¹⁶“Embeñ yam ma tem yandealêm, ma yapesañ Devit anêñ loñ lôkliñyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwanñ esak loñbô.

Ma loñ lôkliñyak êñ anêñ nômkama takatu ba bôk kambom,

^b15:1 Gal 5:2 ^c15:2 Gal 2:1 ^d15:4 Ap 14:27 ^e15:7 Ap 10:1-43

^f15:8 Ap 10:44; 11:15 ^g15:10 Mat 11:30; Gal 3:10

^h15:11 Gal 2:16; Ep 2:5-8 ⁱ15:13 Gal 2:9

ma tem yapesañ lukmuk esak loṅbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denañ lôk avômalô loṅ buyañ takatu ba bôk yahêv yenañ athêṅ hadêṅ i hatôm nêpôm Anyô Bêṅ.

Ya Anyô Bêṅ atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahanañ aêṅ.

¹⁸ Ma nôm takêṅ intu bôk yahik thô hadêṅ yenañ avômalô.' *Amos 9:11-12*

¹⁹ "Aêṅ ba yenañ auk ma aêntêk. Avômalô loṅ buyañ takatu ba bôk ele kapôlôṅiṅ liliṅ ba i hadêṅ Wapômbêṅ ma miṅ nanêm malaiṅ êndêṅ i ami.

²⁰ ^jMi, alalô nato kapya êndêṅ thêlô ma nanañ ek miṅ nejañ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêṅ ṅgôk dahô ami, nôm êṅ intu lelaik hêk Wapômbêṅ ma. Lôk netak sek waliliṅ, ma miṅ nejañ alim takatu ba evak laselo siṅ ba thalaleṅ hamô kapô siṅ lôk ninum thalaleṅ ami.

²¹ Êṅ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enañ Mose anêṅ abô bêṅ haveṅ lomalak lomalak lôk esam hamô Israêl iniṅ unyak yeṅ hadêṅ Sabat sapêṅ. Ba intu ṅê loṅ buyañ hatôm neyala."

Eto kapya hi ek ṅê êvhaviṅ anêṅ loṅ buyañ

²² Êṅ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviṅ sapêṅ ibutiṅ abô nena nendam iniṅ anyô doho ek ini Antiok imbiṅ Pol lo Banabas. Ma elam iniṅ anyô bêṅ ju. Yaṅ ma Judas, anêṅ athêṅ yaṅ nena Balsabas, ma yaṅ ma Silas. ²³ Ma eto kapya te ba êv hadêṅ thêlô. Kapya êṅ hanañ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môlônim môlôviyaṅ, yêlô ato kapya êntêk hadêṅ môlô avômalô loṅ buyañ takatu ba ôêvhaviṅ ba ômô malak

Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaṅ thêlô, wاكلêvônṅ mavi.

²⁴ Yêlô alañô yôv nena yêlôaniṅ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliṅ môlônim auk ba êv malaiṅ hadêṅ môlô hathak abô takatu ba enañ. Yêlô miṅ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiṅ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leṅiṅhaviṅ bêṅ anôṅ. ²⁶ Thai bôk etak iniṅ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêṅ ku.

²⁷ Aêṅ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesañ abô ek embatho kapya êntêk loṅ. ²⁸ ^kYêlô lôk Lovak Matheṅ adô nanêm malaiṅ êndêṅ môlô. Ba intu yêlô leṅiṅhaviṅ môlô nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹ Miṅ oṅgwaṅ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêṅ ṅgôk dahô ami. Lôk miṅ nunum thalaleṅ ami ma miṅ oṅgwaṅ alim takatu ba ekak leṅselo siṅ ba thalaleṅ hamô kapô ami, lôk notak sek waliliṅ. Môlô udum aêṅ, ma mavi.

Wاكلêvônṅ mavi môlô lôkthô.

³⁰ Eto kapya êṅ yôv ma êv hadêṅ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviṅ ethak doṅtom ma êv kapya êṅ hadêṅ thêlô. ³¹ Ma avômalô Antiok esam kapya êṅ, ma kapya êṅ havatho thêlô loṅ ba thêlô leṅiṅmavi anôṅ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enañ abô bêṅ anôṅ ek evatho ṅê êvhaviṅ loṅ lôk idum thêlô nimbatak lôklokwaṅ. ³³⁻³⁴ Êmô loṅ êṅ wak doho vêm ma avômalô êvhaviṅ anêṅ loṅ êṅ êv mek labali hadêṅ thai ma êv thai ba êvôi hadêṅ ṅê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.^f ³⁵ Ma doṅtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviṅ avômalô bêṅ

^f15:33-34 ^lÊ lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êṅ ma aêntêk: Ma doṅtom Silas hik auk liliṅ ba hamô Antiok ba miṅ havôhi ami.

^j15:20 Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 ^k15:28 Mat 23:4

anôñ ek enañ lo êdôn avômalô hathak Anyô Bêñ anêñ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶Wak doho hale ba hi ma Pol hanañ hadêñ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviñ emben malak nenanena taksêbôk ba alai anañ Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷^lMa Banabas la-haviñ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiñ thai, ³⁸^mma doñtom Pol hanañ nena, “Ôpêñ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miñ haviñ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹Thai êkôki mathalalen aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviñ yani ba thai ethak yeñ ba i ñgavithôm Saiplus. ⁴⁰Ma Pol hawa Silas haviñ yani. Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Antiok êv mek ek Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ba i plovins Silia lôk Silisia iniñ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviñ loñ.

Timoti hi haviñ Pol lo Silas

16 ^mPol hi hayô Debi lo Listla. Loñ êñ ma anyô hêvhaviñ te hamô ba anêñ athêñ nena Timoti. Talêbô ma avi Islael te atu ba hêvhaviñ. Ma lambô ma anyô Glik te. ²^oMa avômalô êvhaviñ anêñ Listla lo Aikoniam enañ nena Timoti ma anyô mavi. ³Aêñ ba Pol lahaviñ ôpêñ ni imbiñ yani. Ma doñtom lahabi nena avômalô Islael takatu ba êmô loñ êñ eyala nena Timoti anêñ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek nengothe anêñ kupik vê. ⁴^pMa thêlô eveñ ba i lomalak lomalak ma enañ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêñ Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵Aêñ ba avômalô êvhaviñ ibitak lôklok-wañ hathak iniñ êvhaviñ ba wak nôm-

bêñ intu ma êvôn avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêñ hathak anyô Masedonia te

⁶^qMa Lovak Matheñ miñ halôk ek Pol thêlô ini nenañ Wapômbêñ anêñ abô emben plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniñ malak nenanena. ⁷Ma êyô pik Misia anêñ dañ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doñtom Yisu anêñ Lovak Matheñ miñ halôk ek ini loñ êñ ami. ⁸Ba intu thêlô êv Misia liliñ ma i tamu Tloas. ⁹Ma bôlôvôn ma Pol hatulak ma hayê wêñ te nena anyô plovins Masedonia te hamiñ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰Pol hayê wêñ êñ yôn ma yêlô ape-sañ i ketheñ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêñ halam yêlô ek ana nanañ Abô Mavi êñ bêñ êndêñ thêlô.

Lidia halañô Pol anêñ abô ba hêvhaviñ Yisu

¹¹Vêm ma yêlô athak yeñ te hêk Tloas ba a nôñnôn hadêñ ñgavithôm Samotles ma wak yañ ma a Niapolis. ¹²Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êñ ma Masedonia iniñ malak bêñ ma avômalô Lom takatu ba eyabiñ pik takêñ ethak êmô loñ êñ. Ma yêlô amô wak doho hamô loñ êñ.

¹³Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêñ anêñ badêñ abôlêk ba a ñañ te hêk viyaiñ. Yêlô lenññhabi nena loñ eter mek hêk habobo ñañ êñ la. Ma ñañ êñ ma yêlô ayê avi doho ethak doñtom ba êmô. Êñ ma yêlô alôk amô haviñ thêlô ma anañ abô hadêñ i. ¹⁴Ma avi Taiataila te halañô abô êñ, ba anêñ athêñ nena Lidia. Avi êñ hadum ku valu hathak sôp thalalen ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeñ hadêñ Wapômbêñ. Anyô Bêñ hik avi êñ anêñ kapô liliñ ek halañô Pol

^l15:37 Ap 12:12,25 ^m15:38 Ap 13:13; Kol 4:10 ⁿ16:1 Ap 14:6; 2Ti 1:5
^o16:2 Plp 2:19-22 ^p16:4 Ap 15:23-29 ^q16:6 Ap 18:23

anêḡ abô ba hêvhaviḡ. ¹⁵Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak sapêḡ ithik ḡaḡ. Êḡ ma yani hanaḡ hadêḡ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviḡ Anyô Bêḡ, êḡ ma nôlêm nômô yenaḡ unyak.” Ma yani haḡgasi yêlô aleba yêlô a anêḡ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladônḡ

¹⁶Wak te ma yêlô a loḡ neteḡ mek ma avi te atu ba anêḡ alaḡsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ḡḡôk ba anêḡ ḡḡôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embeḡ yam ba hanaḡ bêḡ. Yani hathak havôv valu bêḡ hathak anêḡ ku êḡ ba hêv hadêḡ anêḡ alaḡsi. ¹⁷Yani hasopa yêlô lôk Pol ma dalam kaêk lôbôlônḡ aêntêk, “ḡê êntêk êḡ ma Wapômbêḡ Leḡ Anônḡ Biḡ anêḡ ḡê ku. Ba lêk enaḡ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêḡ nêḡ môlô bulubiḡ.” ¹⁸Wak bêḡ anônḡ ma yani hathak dalam aêḡ aleba habuliḡ Pol kapô kambom anônḡ. Ba intu hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ ḡḡôk êḡ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ma yanaḡ êndêḡ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheḡ oyaḡ ma ḡḡôk êḡ hatak avi êḡ.

¹⁹Ma avi êḡ anêḡ alaḡsi êyê nena iniḡ loḡôndê nêbôv valuseleḡ lêk mi, êḡ ma evaloḡ Pol lo Silas ba êvôn thai ba i malak lôḡ êḡ anêḡ loḡ ethak doḡtom halôk ek nimiḡ ḡê idum abô hathak maleḡniḡ. ²⁰⁻²¹Ewa thai ba êyô ek ḡê takatu ba idum abô hathak ba enaḡ, “Anyô ju êntêk ma ḡê Israeḡ. Thai enaḡ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêḡ êntêk leḡniḡ liḡ ba leḡniḡḡaḡa mayaliv.”

²²Ma avômalô bêḡ anônḡ enaḡ abô lôk leḡniḡmaniḡ hathak thai haviḡ. Êḡ ma ḡê takatu ba idum abô hathak enaḡ ek

nimbi iniḡ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabeḡ. ²³Evali thai kambom anônḡ vêm ma ibi thai halôk koladônḡ kapô. Ma enaḡ hadêḡ ôpatu ba hayabiḡ koladônḡ nena eyabiḡ thai dedauḡ mavi. ²⁴Ôpêḡ halaḡô abô êḡ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladônḡ kapô ali atu ba hêk vibiḡ anônḡ ma esonḡ veḡniḡ halôk alokwaḡ abyanaḡ ba hadahaliḡ veḡniḡ loḡ.

²⁵Ma bôlôvônḡ biḡ ma Pol lo Silas eteḡ mek ba êv yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ, ma ḡê koladônḡ vi elarô. ²⁶Ma ketheḡ oyaḡ ma duviaḡ bêḡ te hayô ba hayôkwiḡ koladônḡ anêḡ landiḡ. Ma koladônḡ abôlêk sapêḡ hakyav ma seḡ takatu ba ibutiḡ thêlô veḡniḡ lo baheniḡ sapêḡ hêv yak. ²⁷Ma ôpatu ba hayabiḡ koladônḡ haviyô ma hayê koladônḡ anêḡ abôlêk sapêḡ lêk abyanaḡ. Ma lahabi nena ḡê koladônḡ sapêḡ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêḡ biḡ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸Ma doḡtom Pol dalam lôklokwaḡ, “Miḡ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêḡ êntêk amô!”

²⁹Êḡ ma ôpêḡ dalam ek neja atum êlêm ma halaḡviḡ ba hi koladônḡ kapô, ma hakô ba halowaliḡ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleḡniḡ. ³⁰Vêm ma hawa thai ba hi yaiḡ ma hanaḡ, “Anyô bêḡ luvi, yandum malê ek yanja bulubiḡ?”

³¹Ma thai enaḡ viyaḡ, “Ônêḡmimbiḡ Anyô Bêḡ Yisu ma tem Wapômbêḡ nêḡ o lôk anêḡ avômalô bulubiḡ.” ³²Êḡ ma thai enaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô hadêḡ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak kapô. ³³Bôlôvônḡ denaḡ ma yani hawa thai ba hi hathik iniḡ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêḡ lôk anêḡ avômalô sapêḡ. ³⁴Ma yani hawa thai ba hi anêḡ unyak ma hêv nôḡ hadêḡ thai. Yani lôk anêḡ avômalô sapêḡ leḡniḡmavi anônḡ ek lêk êvhaviḡ Wapômbêḡ.

^r16:17 Mak 1:24 ^s16:20-21 Mak 13:9

^u16:22 2Ko 11:25; 1Te 2:2

^v16:27 Ap 12:18-19 ^w16:30 Ap 2:37

³⁵ Haviyô hayaŋ lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv iniŋ sôp bidonŋ ba i hadêŋ ôpatu ba hayabiŋ koladônŋ ma enaŋ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabiŋ koladônŋ hi hanaŋ hadêŋ Pol nena, “Ijê takatu ba idum abô hathak enaŋ nena mamu lôk Silas notak koladônŋ ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma doŋtom Pol hanaŋ hadêŋ sôp bidonŋ takêŋ nena, “Yai ma nê Israeal ma Lom haviŋ.^{§§} Ma doŋtom ik yai oyaŋ ma miŋ enaŋ yaianiŋ kambom bêŋ ami. Ma ibi yai halôk koladônŋ kapô. Ma Lom iniŋ balabuŋ hanaŋ nena miŋ hatôm nindum aêŋ êndêŋ nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menaŋna ba ana e? Mi anônŋ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladônŋ.”

³⁸ Ma sôp bidonŋ ewa abô êŋ ba i enaŋ hadêŋ nê takatu ba idum abô hathak. Ma elañô nena thai ma nê Lom haviŋ, êŋ ma thêlô êkô kambom. ³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêŋ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiŋ. Ma enaŋ nena, “Hatôm mamu notak loŋ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êŋ ma thai etak koladônŋ ma ele yaiŋ ma i Lidia anêŋ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviŋ ma enaŋ abô doho ek embatho iniŋ kapôlônŋ loŋ. Vêm ma etak i ba i.

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

17 Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliŋ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israeal iniŋ unyak yeŋ te hamô loŋ êŋ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêŋ kobom ba habitak hayô unyak yeŋ êŋ kapô. Ma hadônŋ avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ kapyã. ³ Ma hik thô nena kapyã êŋ ma hanaŋ nena Mesia

tem enja vovaŋ ba ema ma imbiyô esak loŋbô. Êŋ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanaŋ hadêŋ môlô, ôpêŋ intu Mesia êŋ.” ⁴ Ma avômalô Israeal doho lôk avômalô Glik bêŋ anônŋ atu ba êmô Wapômbêŋ vibiŋ lôk avi lôk athêŋ bêŋ doho elañô ma êvhaviŋ ba i iviŋ Pol lo Silas.

⁵ Ma doŋtom avômalô Israeal leŋŋdaŋ ba ewa nê kambom doho anêŋ loŋ ethak doŋtom halôk ba isup avômalô bêŋ anônŋ ethak doŋtom ek nijik avômalô malak êŋ iniŋ kapôlônŋ liŋ. Ma thêlô elañviŋ ba i Jeson anêŋ unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebalonŋ thai ba neja ende yaiŋ ba ini nêlêm êndêŋ avômalô nômbêŋ atu. ⁶ Ma doŋtom miŋ êpôm thai ami, êŋ ma êvôn Jeson lôk nê êvhaviŋ doho ba ewa i hi hadêŋ nê bêŋbêŋ loŋ êŋ maleŋŋ ma elam aêntêk, “Ijê êntêk êŋ idum nôm kambom haveŋ pik lôkthô aleba lêk êyô loŋ êntêk.” ⁷ Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêŋ unyak. Ijê takêŋ êdô nêlôm Lom iniŋ Kiŋ Sisa anêŋ abô majaŋ vibiŋ ba enaŋ nena, ‘Kiŋ yaŋ hamô ba anêŋ athêŋ nena Yisu.’” ⁸ Ijê bêŋbêŋ lôk avômalô nômbêŋ atu elañô abô êŋ ma eson kambom ba kapôlônŋ haliŋ i kambom. ⁹ Yôn ma malak êŋ anêŋ nê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ Jeson thêlô nena, “Nônêm valuseleŋ ek injik thô nena tem miŋ nundum kambom êŋ esak loŋbô ami. Ba ômô tiŋŋ, ma tem noja unim valu esak loŋbô.” Êŋ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêŋ anônŋ êvhaviŋ Yisu

¹⁰ Bôlôvônŋ êŋ iyom ma nê êvhaviŋ êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israeal iniŋ unyak yeŋ. ¹¹ Avômalô Belia iniŋ kobom

§§16:37 Abô êŋ anêŋ ôdônŋ hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanaŋ nena thai ma Israeal citizen lôk Lom citizen haviŋ. Lom iniŋ abô majaŋ te nena miŋ hatôm nijik Lom iniŋ citizen te oyaŋ ami. Ba intu nê bêŋ idum abô hathak ibuliŋ Lom iniŋ abô majaŋ. Nônŋgô abô êŋ vi hêk Aposel 22:25-29.

w17:7 Luk 23:2; Jon 19:12

ma mavi anôḡ ek avômalô Tesalonaika iniḡ. Thêlô elañô Pol lo Silas iniḡ abô lôk kapôlôḡniḡ mavi ba wak nômbêḡ intu ma êyê Wapômbêḡ anêḡ kapya ek nêgê nena iniḡ abô ma avanôḡ mena mi. ¹²Êḡ ma avômalô Isael bêḡ anôḡ êvhaviḡ ma avi Glik lôk athêḡ bêḡ doho lôk anyô Glik bêḡ anôḡ êvhaviḡ aêḡ iyom.

¹³Vêm ma avômalô Isael anêḡ Tesalonaika elañô nena Pol hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô Belia. Êḡ ma thêlô i loḡ êḡ ma elela iniḡ auk ek thêlô leḡḡmaniḡ. ¹⁴Ketheḡ oyaḡ ma ḡê êvhaviḡ anêḡ Belia êv Pol ba hi ḡḡwêk daḡ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵Ma ḡê takatu ba elom Pol ba i ma iviḡ yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêḡ i ek nenaḡ êndêḡ Silas lo Timoti nena ini ketheḡ.

Pol hamô Atens

¹⁶Pol hayabiḡ thai hamô Atens ma hayê nena ḡê lôḡ êḡ iniḡ ḡḡôk dahô bêḡ anôḡ êmô ba kapô malaiḡ kambom. ¹⁷^xAêḡ ba yani hi avômalô Isael iniḡ unyak yeḡ kapô ma hanaḡ abô haviḡ avômalô Isael lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êmô Wapômbêḡ vibiḡ. Ma wak nômbêḡ intu ma yani hathak hi loḡ ethak doḡtom halôk ek enaḡ abô imbiḡ avômalô takatu ba êmô loḡ êḡ. ¹⁸Ma ḡê lôkawk ôdôḡ ju êmô, yaḡ iniḡ athêḡ nena Epikulian ma yaḡ ma Stoik. Thêlô elañô Pol hanaḡ Abô Mavi hathak Yisu lôk anêḡ haviyô hathak loḡbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaḡ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enaḡ malê?” Ma vi enaḡ, “Yani hanaḡ hathak wapômbêḡ masôm doho.” ¹⁹Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loḡ atu ba avômalô ethak doḡtom ek enaḡ abô hathak auk lomaloma anêḡ ôdôḡ. Ma thêlô enaḡ, “Yêlô leḡḡhaviḡ nayala auk

lukmuk takatu ba honaḡ hadêḡ avômalô. ²⁰Abô takatu ba honaḡ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêḡ ba yêlô leḡḡhaviḡ nayala anêḡ ôdôḡ.” ²¹Wak nômbêḡ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êmô Atens ethak doḡtom ek nedaḡô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaḡ abô pôk esak. Ma miḡ idum nômla yaḡ haviḡ ami. Ba intu leḡḡhaviḡ nedaḡô Pol anêḡ abô.

²²⁻²³Êḡ ma Pol haviyô hamiḡ Aliopagas maleḡniḡ ma hanaḡ, “Môlô ḡê Atens, lêk yahaveḡ môlônim loḡ ba yahayê nôm takatu ba môlô ôêv yeḡ hadêḡ. Ma yahapôm loḡ êbôk da te ba abô te hanaḡ nena, ‘Loḡ êntêk ma wapômbêḡ te atu ba yêlô athôḡ paliḡ anêḡ loḡ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôm lomaloma ek ôêv athêḡ bêḡ hadêḡ unim wapômbêḡ lomaloma. Ma wapômbêḡ atu ba môlô ôthôḡ paliḡ ba ôêv yeḡ hathak, êntêk tem yanaḡ bêḡ êndêḡ môlô.

²⁴^y“Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ pik lôk anêḡ nômkama sapêḡ, ma yani ma pik lo leḡ iniḡ alaḡ. Ma miḡ hamô unyak matheḡ atu ba elav hathak bahêḡḡ ami. ²⁵^zYanida hêv lovak kapôlôḡniḡ lôk lôkmala ma nômkama sapêḡ hadêḡ avômalô lôkthô. Ma yani miḡ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêḡ yani sa ami, ma mi. ²⁶Hathak anyô doḡtom iyom ma yani habi avômalô lodôḡlodôḡ sapêḡ vê ek nêḡmô pik bêḡ êntêk sapêḡ. Yanida hatak iniḡ waklavôḡ lôk iniḡ loḡ takatu ba nêḡmô. ²⁷^aWapômbêḡ hadum nôm takêḡ ek avômalô sapêḡ nêgê ba nêḡmbôlêḡ yani atu ba êthôḡ. Ma doḡtom miḡ hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸“Mi, hatôm anyô lôkawk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôv ba awa lôkmala lôk aveḡ ma lôkmala

^x17:17 Ap 18:19 ^y17:24 1Kiḡ 8:27; Ap 7:48 ^z17:25 Sḡ 50:12; Ais 42:5

^a17:27 Sḡ 145:18; Jer 23:23

anêḡ ôdôḡ ma halêm anêḡ yani iyom.’
Ma unim ḡê lôkawk te bôk hatô nena,
‘Alalô ma yani anêḡ nali.’

²⁹b“Avanôḡ biḡ nena alalô ma
Wapômbêḡ anêḡ nali ba intu miḡ mavi
ek leḡiḡimbi nena yani ma hatôm
dahô takatu ba epesaḡ hathak gol lo
seleva ma valu ami. Mi, dahô takêḡ
ma anyô epesaḡ hathak baheḡiḡ lôk
iniḡ auk iyom. ³⁰Sêbôk ma avômalô
êthôḡ Wapômbêḡ paliḡ ba intu yani
miḡ hêv kambom êḡ anêḡ viyaḡ hadêḡ
i ami. Ma doḡtom yani lêk hanaḡ
lôklokwaḡ hadêḡ avômalô pik sapêḡ
nena nede kapôlôḡiḡ liliḡ. ³¹cYani bôk
hatak waklavôḡ te yôv ek nindum
abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum
ku êḡ thêthôḡ. Ôpêḡ bôk hama ma
Wapômbêḡ hik liḡ hêk ḡama ek injik
thô nena yani tem endanô avômalô
sapêḡ iniḡ abô.”

³²Thêlô elanô Pol anêḡ abô hathak
anyô haviyô hêk ḡama, êḡ ma vi ibi anêḡ
abô êḡ liliḡ ma doḡtom vi enaḡ, “Yêlô
leḡiḡhaviḡ nadaḡô anêḡ abô esak nôḡ
êntêk esak loḡbô.” ³³Vêḡ ma Pol hatak
thêlô ba hi. ³⁴Thêlô doho êvhaviḡ ba
esopa yani. Thêlô êḡ te ma Dionisius,
yani ma Aliopagas iniḡ anyô te, lôk avi
te ba anêḡ athêḡ nena Damalis, ma doho
haviḡ.

Pol hi Kolin

18 Vêḡ ma Pol hatak Atens ma hi
Kolin. ²dMa hapôm anyô Israeḡ
te ba anêḡ athêḡ nena Akwila. Yani
anêḡ malak ôdôḡ ma plovins Pontus.
Bôk lovêḡ Plisila êḡ malak Lom anêḡ
Itali vêḡ ma Kir Klodias hanaḡ ek avô-
malô Israeḡ sapêḡ netak Lom ba ini. Aêḡ
ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êḡjê
thai. ³eThai ethak idum ku epesaḡ unyak

hathak alim kupik ek nêḡnêḡ vuli. Ku êḡ
ma Pol anêḡ ku hathak hadum ba intu
hamô haviḡ thai ba hadum ku êḡ haviḡ.
⁴Sabat sapêḡ ma Pol hi Israeḡ iniḡ unyak
yeḡ ma hanaḡ abô haviḡ thêlô ek injik
avômalô Israeḡ lôk Glik iniḡ auk liliḡ ek
nêḡnêḡmibiḡ.

⁵fMa Silas lo Timoti etak Masedonia
ma êlôk ba i Kolin, êḡ ma Pol hatak
anêḡ ku epesaḡ sôp ma hanaḡ Wapômbêḡ
anêḡ abô iyom. Ba hanaḡ bêḡ hadêḡ
avômalô Israeḡ nena, “Yisu ma Mesia
atu.” ⁶gVêḡ ma thêlô êpôlik hathak Pol
ma enaḡ abôḡa hathak yani. Êḡ ma yani
hik voḡgoḡaḡ vê hêk anêḡ kwêv ek injik
Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ thô ma hanaḡ
hadêḡ thêlô, “Malaiḡ atu ba tem êpôm
môlô, êḡ ma môlôda unim kambom ma
miḡ yenaḡ kambom ami. Ma lêk yahatak
môlô avômalô Israeḡ ma yaha ek avô-
malô loḡ buyaḡ.”

⁷Êḡ ma Pol hatak unyak yeḡ hêk ma
hi hamô Titius Jastas anêḡ unyak. Ôpêḡ
ma anyô loḡ buyaḡ atu ba hathak hêv
yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba anêḡ unyak
hamô habobo unyak yeḡ atu. ⁸Ma Klis-
pus, anyô bêḡ atu ba hayabiḡ Israeḡ iniḡ
unyak yeḡ, lôk anêḡ avômalô takatu ba
êḡḡ anêḡ unyak êvhaviḡ Anyô Bêḡ. Ma
avômalô Kolin bêḡ anôḡ elanô Pol anêḡ
abô ba êvhaviḡ ma ithik ḡaḡ.

⁹Ma bôlôvôḡ te ma Pol hayê wêḡ
ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena,
“Onaḡ abô takêḡ bêḡ ma miḡ ôkô ba
o bônôḡ ami. ¹⁰hYahamô haviḡ o ba
miḡ hatôm anyô late êyô ba imbuliḡ o
ami. Mi, yenaḡ avômalô bêḡ anôḡ êḡḡ
malak êntêk.” ¹¹iAêḡ ba Pol hamô Kolin
ba hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ
anêḡ abô hatôm sondabêḡ te lôk ayôḡ
baheḡvi ba lahavute haviḡ.

^b17:29 Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 ^c17:31 Sng 96:13

^d18:2 Lom 16:3 ^e18:3 Ap 20:34 ^f18:5 Ap 17:14-15

^g18:6 Ap 13:46,51; 20:26 ^h18:10 Jos 1:9; Ais 41:10

¹²Waklavôn Galio hayabiñ plovins Akaia, êñ ma avômalô Israeġ anêñ Kolin ethak doñtom ba idum leñiññaña hathak Pol ba ewa yani ba i loñ idum abô. ¹³Êñ ma thêlô enañ, “Ôpêntêk hadôn avômalô ek nênem yeñ êndêñ Wapômbêñ hathak loñôndê yanña atu ba habuliñ abô balabuñ.”

¹⁴Pol hadum ek enañ abô êñ viyañ, êñ ma Galio hanañ hadêñ avômalô Israeġ takatu nena, “Môlô avômalô Israeġ, môlô ôyê nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliñ Lom iniñ abô majañ mena hadum kambom bêñ te, êñ ma mavi ek yandañô môlônim abô. ¹⁵Ma doñtom abô takatu ba môlô onañ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêñ doho ma môlô Israeġ da unim abô balabuñ. Ba intu tem miñ yandañô abô êñ ami. Mi, môlôda nopesañ abô êñ.” ¹⁶Ba intu hêv thêlô vê hêk loñ idum abô. ¹⁷Êñ ma thêlô evaloñ Israeġ iniñ unyak yeñ anêñ anyô bêñ te anêñ athêñ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loñ atu ba idum abô viyañ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathôn paliñ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêm ma hatak ñê êvhaviñ ma hi tamu Senklia ek enja yeñ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila iviñ yani ba i. Pol bôk havak abô haviñ Wapômbêñ hathak nômlate ba intu miñ hakapiñ wakadôk ñaun ami aleba hayô Senklia. Êñ ma abô êñ anêñ ðañ ba intu hakapiñ wakadôk ñaun vê. ¹⁹⁻²¹Vêm ma ethak yeñ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeġ iniñ unyak yeñ ma hanañ abô haviñ avômalô Israeġ. Ma thêlô enañ ek yani êmô imbiñ thêlô wak doho vêmam, ma doñtom yani miñ halôk hathak iniñ abô ami. Ba hathak yeñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Wapômbêñ anêñ la-haviñ ma tem yambôalêm êndêñ môlô

esak loñbô.” Êñ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²²Ma yeñ hi Sisalia ma Pol hatak yeñ êñ ma hathak ba hi Jelusalem ek êñjê avômalô êvhaviñ anêñ loñ êñ. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniñ malak nenanena ek embatho avômalô êvhaviñ kapôlôñiñ loñ.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴Ma anyô Israeġ te anêñ athêñ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêñ malak ôdôn ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêñ ba hayala Wapômbêñ anêñ abô dedaun mavi. ²⁵Bôk êdôn yani hathak Anyô Bêñ anêñ loñôndê ba intu kapô lôklokwan ek êdôn avômalô esak auk thêthôn êñ. Ma hanañ abô thêthôn hathak Yisu anêñ bôk lo loñ vi. Ma doñtom hayala ñaun atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶Yani hi avômalô Israeġ iniñ unyak yeñ ma hanañ abô hathak Yisu ma miñ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elañô anêñ abô ma elam yani ba hi iniñ unyak ma ewa Wapômbêñ anêñ abô atu ba miñ hayala ami sa hadêñ yani.

²⁷Vêm ma Apolo lahaviñ ni plovins Akaia, ma avômalô êvhaviñ anêñ Epesus evatho yani anêñ auk loñ ek indum aêñ. Ba eto kapyã hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êñ ma hêv avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêñ hathak anêñ wapôm sa bêñ anôn. ²⁸Yani hamiñ lôklokwan ba hanañ avômalô Israeġ iniñ abô viyañ hêk avômalô sapêñ maleñiñ. Ma hawa Wapômbêñ anêñ kapyã sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêñ bôk havak abô yôv ek nênem êlêm.

Pol hi Epesus hathak loṅbô

19^kApolo hamô Kolin denaṅ ma Pol hi haveṅ plovins Galesia lo Plijia kapô ba haveṅ aleba hayô Epesus. Loṅ êṅ ma hapôm avômalô êvhaviṅ doho ²ma hanaṅ hik thêlô liṅ, “Bôk ôêvhaviṅ ba owa Lovak Matherṅ e?”

Ma thêlô enaṅ, “Mi, yêlô miṅ bôk alaṅô abô te hathak Lovak Matherṅ ami.”

³Êṅ ma Pol hanaṅ, “Iṅaṅ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enaṅ, “Jon anêṅ ṅaṅ.”

⁴Ma Pol hanaṅ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ṅaṅ nede kapôlôṅiṅ liliṅ ma hanaṅ ek avômalô nênemimbiṅ ôpatu ba haveṅ yani yam. Ôpêṅ ma Yisu.” ⁵Thêlô elañô abô êṅ, ma ithik ṅaṅ hathak Anyô Bêṅ Yisu anêṅ athêṅ. ⁶Ma Pol hatak baṅ hayô hêk thêlô, êṅ ma Lovak Matherṅ hayô hamô thêlô ba enaṅ abô masôm lôk abô plopet. ⁷Iṅê takêṅ ma hatôm laumiṅ ba lahavuṅ ju la.

⁸Êṅ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôṅ lô. Ma hathak hi avômalô Israel iniṅ unyak yeṅ ma hanaṅ abô hathak Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ek thêlô nênemimbiṅ ma miṅ hakô ami. ⁹Ma doṅtom thêlô doho evaloṅ kapôlôṅiṅ loṅ ba miṅ êvhaviṅ ami ma enaṅ abôma hathak Anyô Bêṅ anêṅ loṅôndê bêṅ ek avômalô sapêṅ nedaṅô. Aêṅ ba Pol hatak thêlô ma hawa ṅê êvhaviṅ ba i Tailanus anêṅ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêṅ intu ma thêlô enaṅ abô hamô loṅ êṅ. ¹⁰Pol hadum aêṅ hatôm sondabêṅ ju. Aêṅ ba intu avômalô Israel lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elañô Anyô Bêṅ anêṅ abô.

Skeva nali

¹¹Wapômbêṅ hêv lôklokwaṅ hadêṅ Pol ba hadum nômbithi yaṅda loma-

loma. ¹²PBa intu sôp seleṅ lo sôp daṅ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiṅ ba ibitak mavi ma ṅgôk etak i ba i.

¹³Ma avômalô Israel doho idum ku nênem ṅgôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êṅ, ma elam Anyô Bêṅ Yisu anêṅ athêṅ hayô ṅê lôk ṅgôk takêṅ vov ba enaṅ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanaṅ abô hathak anêṅ athêṅ, yahananṅ nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴Ma Israel iniṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da te anêṅ athêṅ nena Skeva namalô baherṅvi ba lahavuṅ idum aêṅ haviṅ. ¹⁵Ma wak te ma ṅgôk hawê iniṅ abô viyaṅ ba hanaṅ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶Êṅ ma ôpatu ba ṅgôk havalonṅ loṅ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomaṅ aleba thêlô sapêṅ ewa thalaleṅ ba êsôv leṅviṅpopam ele unyak viyaiṅ ba i.

¹⁷Ma avômalô Israel lo Glik anêṅ Epesus elañô abô êṅ, ma êkô kambom ba êv athêṅ bêṅ hadêṅ Anyô Bêṅ Yisu. ¹⁸Ma avômalô êvhaviṅ bêṅ anôṅ êlêm ma enaṅ iniṅ kambom lomalomama bêṅ. ¹⁹Thêlô vi êbôk siniṅ ma vi idum aloyak, aêṅ ba isup iniṅ kapy aloyak sapêṅ hathak doṅtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleṅiṅ. Ekatuṅ kapy takêṅ ba anêṅ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰Hathak kobom êṅ ma Anyô Bêṅ anêṅ abô halaṅviṅ ba hi mayaliv ma anêṅ lôklokwaṅ halumbak bêṅ.

²¹Nôm takêṅ habitak vêṅ ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loṅôndê yaṅ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanaṅ, “Yaha Jelusalem vêṅ ma tem yana Lom imbiṅ.” ²²Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviṅ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêṅmam.

^k19:1 1Ko 3:6 ^l19:2 Ap 8:16 ^m19:4 Mat 3:11 ⁿ19:6 Ap 8:17; 10:44,46

^o19:11 Ap 14:3 ^p19:12 Ap 5:15 ^q19:17 Ap 5:11

^r19:21 Ap 23:11; Lom 1:13

Ŋgalakŋgalak bêŋ habitak Epesus

²³ Wak êŋ ma avômalô ethaŋ i hathak Yisu anêŋ loŋôndê ba ŋgalakŋgalak bêŋ habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôŋ êŋ habitak anêŋ athêŋ nena Demitlius. Ôpêŋ ma anyô hapesaŋ nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesaŋ ŋgôkba avi Atemis anêŋ malakba anêŋ dahô ek avômalô nêndô êmô iniŋ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôv valu bêŋ hathak iniŋ ku êŋ. ²⁵ Wak te ma ôpêŋ halam nê ku êŋ sapêŋ ethak doŋtom ba hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, odaŋô. Môlô oyala nena alalô avôv valu bêŋ hathak alalôaniŋ ku êntêk. ²⁶ Ma doŋtom lêk ôyê lo olaŋô abô hathak nôŋ atu ba Pol hadum. Ôpêŋ hathak hanaŋ nena ŋgôk takatu ba anyô epesaŋ hathak baheŋiŋ, êŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami. Yani hanaŋ aêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ êvhaviŋ anêŋ abô ba etak alalôaniŋ ŋgôkba Atemis. Yani hadum aêŋ hamô Epesus ma bidonŋ oyaŋ ma tem anêŋ abô êŋ endanŋviŋ embeŋ plovins Esia sapêŋ. ²⁷ Nôŋ êŋ tem indum ba avômalô nêgê alalôaniŋ ku êtôm nôŋ kambom. Lôk nêgê ŋgôk lôk athêŋ bêŋ ŋgôkba avi Atemis anêŋ malakba êtôm nôŋ oyaŋ. Ma ŋgôk avi êŋ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêŋ êntêk sapêŋ ethak êv yeŋ hathak, yanida anêŋ athêŋ tem nêŋ yak.”

²⁸ Thêlô elanô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ŋgôkba lôkmanŋiŋ anôŋ!” ²⁹ Bidonŋ oyaŋ ma ŋgalakŋgalak bêŋ êŋ haveŋ Epesus sapêŋ. Ma avômalô evalonŋ Gaius lo Alistakas, thai ma nê Masedonia ju atu ba ethak eveŋ haviŋ Pol, ma elanŋviŋ hathak doŋtom ba i iniŋ loŋ evalonŋ sa bêŋbêŋ halôk. ³⁰ Ma Pol lahaviŋ ni loŋ êŋ kapô

ek enaŋ abô êndêŋ avômalô nômbêŋ êŋ, ma doŋtom nê êvhaviŋ imiŋ yani loŋ siŋ. ³¹ Ma nê bêŋbêŋ doho anêŋ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêŋ nê môlô ba êv abô hadêŋ Pol ba enaŋ nena, “Miŋ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô loŋ êŋ kapô iniŋ auk hêv yak ba elam kaêk lomaloma. Ma bêŋ anôŋ miŋ eyala iniŋ ethak doŋtom êŋ anêŋ ôdôŋ ami. ³³ Ma avômalô Isael isisuŋ iniŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Aleksanda ek ni imiŋ avômalô nômbêŋ atu maleŋiŋ ek enaŋ abô esak malaiŋ êŋ. Êŋ ma Aleksanda hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ ek enaŋ abô. ³⁴ Ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ êyê nena yani ma anyô Isael te, êŋ ma thêlô êvôlô veŋiŋbôlêk hathak doŋtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ŋgôkba lôkmanŋiŋ anôŋ!” Elam aêŋ halôk ba halôk hatôm wakma lokwanju.

³⁵ Vêŋ ma Epesus iniŋ anyô bêŋ hapesaŋ kapyâ hanaŋ ek avômalô lôkthô bônôŋ. Êŋ ma hanaŋ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêŋ eyala nena Epesus ma malak bêŋ atu ba hayabiŋ ŋgôkba lôkmanŋiŋ Atemis anêŋ malakba lôk anêŋ valu mathêŋ atu ba hêv yak halôk leŋ ba habup. ³⁶ Auk êŋ ma hêk yaiŋ ba avômalô pik sapêŋ eyala. Ba intu môlô bônôŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum nômlate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalonŋ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêŋ, ma doŋtom miŋ enaŋ abôma hathak alalôaniŋ ŋgôkba avi mena ewa malakba anêŋ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniŋ unyak nedaŋô abô lôk anêŋ nê bêŋbêŋ nindum abô esak i intu êmô. Aêŋ ba Demitlius lôk nê takatu ba epesaŋ nômkama hathak seleva iniŋ malaiŋ la hêk, êŋ ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aêŋ ba abô yaŋ hamiŋ denaŋ,

êḡ ma waklavôḡ atu ḡê idum abô hathak ethak doḡtom, ma nêḡm êḡndêḡ i. ⁴⁰Noy-abiḡ am mavi. ḡê bêḡ Lom idum abô ek alalô hathak nôḡm ḡgalakḡgalak takatu ba lêk habitak, êḡ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôḡm ḡgalakḡgalak êḡ anêḡ ôdôḡ mi.” ⁴¹Yani hanaḡ abô êḡ yôv ma hêv avômalô ba i iniḡ loḡ mayaliv.

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

20 ḡgalakḡgalak bêḡ êḡ lêk yôv, ma Pol dalam avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom. Ma hanaḡ abô doho ek embatho thêlô loḡ. Vêḡm ma hanaḡ waklêvôḡ hadêḡ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ²Yani haveḡ loḡ êḡ anêḡ lomalak nenanena ma hanaḡ abô bêḡ anôḡ ek embatho i loḡ aleba hayô Glis. ³Êḡ ma hamô loḡ êḡ ayôḡ lô. Ma hadum ek enja yeḡ ba ni Silia, ma doḡtom hanaḡ nena avômalô Israeḡ ibutiḡ abô nena hathak yeḡ ma thêlô nesak imbiḡ ek nijik yani vônô. Aêḡ ba Pol lahabi nena êḡbôni endom plovins Masedonia esak loḡbô. ⁴Êḡntêk ma ḡê takatu ba ethak eveḡ haviḡ Pol iniḡ athêḡ: Sopata anêḡ Belia, yani ma Pailas anêḡ nakaduḡ, ma Alistakas lo Sekandas anêḡ Tesalonaika, ma Gaius anêḡ Debi, ma Tikikus lo Tlopmas anêḡ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ḡê takêntêk êḡmôḡ ba i eyabiḡ yeḡlô êḡmô Tloas. ⁶Ma yeḡlô a amô Pilipai aleba avômalô Israeḡ iniḡ waklavôḡ Eyaḡ Polom Yis Mi hale ba hi. Êḡ ma yeḡlô atak Pilipai ma athak yeḡ ba aveḡ hatôm wak baheḡvi ma yeḡlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yeḡlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liḡ

⁷⁻⁹Sonda te anêḡ wak môḡ ma yeḡlô lôk ḡê êvhaviḡ athak doḡtom ek naḡgaḡ Anyô Bêḡ anêḡ polom matheḡ. Yeḡlô

athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliḡ ma avômalô êḡtôm atum lam bêḡ anôḡ ba êḡthôkwêḡ haveḡ. Pol lahabi etak thêlô êḡndêḡ lôkbôk ba intu hanaḡ abô daim aleba bôlvôḡ biḡ. Ma anyô muk te anêḡ athêḡ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma hanaḡ Pol anêḡ abô aleba ma hayaḡ ma hêk sôm. Êḡ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doḡtom lêk hama yôv. ¹⁰Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêḡ ma havalôḡ yani ma hanaḡ, “Môlô miḡ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹Vêḡm ma Pol thêlô êḡvôi unyak vuliḡ hathak loḡbô ma eyaḡ Anyô Bêḡ anêḡ polom matheḡ. Êḡ ma Pol hanaḡ abô bêḡ anôḡ hathak loḡbô aleba hayaḡ wak bêḡ ma hi. ¹²Ma anyô muk atu ba Pol hik liḡ anêḡ avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenjiḡmavi anôḡ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³Pol lahaviḡ embeḡ pik ba ni Asos ma hanaḡ ek yeḡlô nasak yeḡ ba ana napôm yani êḡndôk loḡ êḡ. ¹⁴Pol hapôm yeḡlô halôk Asos ma yeḡlô awa yani hathak yeḡ ba a Mitilini. ¹⁵Ma haviyô hayaḡ ma atak Mitilini ma yeḡlô a ḡgavithôm Kios ma doḡtom miḡ athak liḡ ami. Ma hayaḡ hathak loḡbô ma yeḡlô a ayô apôm ḡgavithôm Samos. Ma hayaḡ te ma yeḡlô ayô Miletus. ¹⁶Pol lahaviḡ êḡjê waklavôḡ Pentikos êḡndôk Jelusalem ba intu lahaviḡ ni ketheḡ. Aêḡ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi loḡ êḡ ma tem êḡmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaḡ waklêvôḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ anêḡ Epesus

¹⁷Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêḡ Epesus nena avômalô êvhaviḡ iniḡ avaka sapêḡ ini êḡndêḡ yani. ¹⁸Thêlô êḡyô ma yani hanaḡ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môḡ

anôñ ma yahamô haviñ mólô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹Avômalô Israe ethak êv malaiñ lomaloma hadêñ ya lôk ibutiñ abô ek nimbuliñ ya lôbôlôñ. Ma doñtom yahatauviñ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêñ anêñ ku lôk yamaleñ thók. ²⁰Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv mólô sa, êñ ma yahanañ abô takêñ bêñ lôk yaleñvidon iyom. Ma yahadôn mólô hamô loñ yaiñ lôk haveñ mólônim unyak nenanena haviñ. ²¹Ma yahanañ abô doñtom êntêk hadêñ avômalô Israe lôk avômalô loñ buyañ nena nede kapôlôññ liliñ êndêñ Wapômbêñ ba nêñemimbiñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu.

²²“Ma lêk Lovak Matheñ hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miñ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêñ loñ êñ ami. ²³W^Nôm doñtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêñ atu ba yahayô ma Lovak Matheñ hanañ hadêñ ya nena, “Tem malaiñ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôn.” ²⁴x^{Ma} miñ yaleñ hik ya hathak nôm takêñ ami. Lôk miñ yahayê yaleñviñkupik hatôm nômbêñ ek ya ami. Mi, yenañ auk bêñ ma yamiñ lôklokwañ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêñ Yisu hêv hadêñ ya endeba êyô anêñ dañ am. Ku êñ ma aêntêk: yanañ Abô Mavi bêñ esak Anyô Bêñ anêñ wapôm.

²⁵“Ma mólô takatu ba bók yahamô haviñ ba yahanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak, ondañô. Lêk yahayala nena mólô te tem miñ êñjê yamaleñ esak loñbô ami. ²⁶Aêñ ba yahanañ bêñ hadêñ mólô nena anyôla hadô Wapômbêñ anêñ abô ba hapôm malaiñ, êñ ma miñ yenañ kambom ami. ²⁷Ek malê nena yahanañ Wapômbêñ anêñ loñôndê sapêñ bêñ hadêñ mólô ma miñ yahakô ami. ²⁸y^{Noyabiñ}

am lôk avômalô takatu ba bók Lovak Matheñ hêv hadêñ mólô ek noyabiñ i. Ma noyabiñ Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba yani bók hêv i vuli hathak yanida anêñ thalaleñ. ²⁹z^{Yahayala} nena yahatak mólô ba yaha, êñ ma kêdônwaga abôyañ tem nêlê m êtôm avuñ yatap ek nimbuliñ boksipsip. ³⁰Ma mólôda doho tem nonañ abôyañ ba nunduviñ abô avanôn ek nôbôn ñê êvhaviñ vi ek nesopa i. ³¹a^{Aêñ} ba noyabiñ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêñ lô anêñ wak lo bôlôvôn ma yahanañ abô hadêñ mólô lôk yamaleñ thók ek yambatho mólô lôñ.

³²“Ma lêk yahatak mólô halók Wapômbêñ bañ lôk anêñ abô hathak anêñ wapôm. Abô êñ ma hatôm embatho mólô loñ ba nê m loñ êñjêk malak leñ ek mólô imbiñ ñê matheñ takatu ba bók êmô yôv. ³³b^{Ma} miñ yamaleñkilik hathak anyôla anêñ seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴c^{Ma} mólôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaheñ ek yahêv yada sa lôk ñê takatu ba idum ku iviñ ya. ³⁵Ku takatu ba yahadum hik thô hadêñ mólô nena mavi ek alalô nandum ku bêñ ek nanê m avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêñ Yisu bók hanañ nena, ‘Anyô yañ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doñtom hêv nômlate ek nê m anyô yañ sa, êñ ma tem lemmavi anôn.’”

³⁶Pol hanañ abô takêñ yôv, ma halek vadôn lêlô ma hateñ mek haviñ thêlô. ³⁷Ma thêlô sapêñ evalon yani ba iliñu ma elañ bêñ hathak yani. ³⁸Êñ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeñ. Thêlô leññmalaiñ kambom hathak abô takatu ba bók hanañ nena tem miñ nêgê yani ma esak loñbô ami.

^w20:23 Ap 9:16; 21:11 ^x20:24 Ap 21:13; 2Ti 4:7

^y20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 ^z20:29 Mat 7:15; Jon 10:12 ^a20:31 1Te 2:11

^b20:33 1Ko 9:11-12 ^c20:34 Ap 18:3; 1Te 2:9

Pol hi Jelusalem

21 Yêlô atak thêlô lôk kapôlônjin malainj, ma yeŋ hatak ngwêk daŋ anêŋ Miletus ba hi nôŋnôn hadêŋ ngavithôm Kos. Haviyô hayaŋ ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ²Ma yêlô atak yeŋ êŋ ma apôm yeŋ yaŋ atu ba tem ni Pinisia, êŋ ma yêlô athak yeŋ êŋ ba a. ³Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu baheŋvi keŋ ma yêlô alom baheŋvi anôn aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Loŋ êŋ ma yeŋ hadum ek etak anêŋ nômkama êndôk biŋ. ⁴Êŋ ma yêlô apôm nê êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ ba amô haviŋ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matheŋ ma thêlô enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami. ⁵Ma doŋtom sonda daluk êŋ anêŋ daŋ, ma yêlô a ek nasak yeŋ esak loŋbô. Ma nê êvhaviŋ lôk vênji lôk nali elom yêlô ibup ngwêk daŋ. Ma ngwêk daŋ ma yêlô alek veŋiŋ lêlô ma ateŋ mek. ⁶Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeŋ ba a ma thêlô êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.

⁷Ma yeŋ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêŋ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviŋ ba namô imbiŋ thêlô êtôm wak te. ⁸Haviyô hayaŋ ma yêlô athak yeŋ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêŋ unyak. Yani ma anyô hanaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ. Bôk etak nê baheŋvi ba lahavuju ek nênm aposel sa ba Pilip ma nê êŋ te. ⁹Yani anêŋ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enaŋ abô hatôm plopet.

¹⁰fYêlô amô wak doho ma plopet te anêŋ athêŋ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹gYani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêŋ bokŋgôp ba hakak yanida baŋ lo va loŋ

hathak ma hanaŋ, “Lovak Matheŋ hanaŋ nena, ‘Avômalô Israeŋ anêŋ Jelusalem tem nekak bokŋgôp êntêk anêŋ alaŋ aêŋ iyom ba nênm yani êndôk avômalô loŋ buyaŋ baheŋiŋ.’”

¹²Yêlô alaŋô abô êŋ, ma yêlô lôk avômalô loŋ êŋ alaŋ ba anaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami. ¹³hÊŋ ma Pol hanaŋ nena, “Môlô olaŋ ba ômô ya babin-daluk lu eka? Ya lêk yahapesaŋ ya yôv ek yamô koladôn mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ la. Êŋ ma hatôm.” ¹⁴Yêlô ayê nena yani miŋ hatôm endanô yêlôaniŋ abô ami ba intu yêlô atak auk êŋ ma anaŋ, “Anyô Bêŋ anêŋ lahavij injik anôn.”

Pol hayô Jelusalem

¹⁵Vêm ma yêlô apesaŋ i ek ana Jelusalem. ¹⁶Ma nê êvhaviŋ doho anêŋ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêŋ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhaviŋ môn anôn.

¹⁷Yêlô ayô Jelusalem ma nê êvhaviŋ ewa yêlô thô lôk leŋiŋmavi anôn. ¹⁸Haviyô hayaŋ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ êmô haviŋ. ¹⁹iMa Pol hakam thêlô ma hanaŋ hathak nômkakatu ba Wapômbêŋ hadum hathak yani hêk avômalô loŋ buyaŋ malêvôn.

²⁰jThêlô elanô abô êŋ, ma êbô Wapômbêŋ. Ba enaŋ hadêŋ Pol, “Aiyaŋ, ondanô. Avômalô Israeŋ lubuŋlubuŋ bôk êvhaviŋ Yisu yôv ba thêlô lôklokwaŋ ek nesopa Mose anêŋ balabuŋ. ²¹Ma thêlô bôk elanô yôv nena hódôn avômalô Israeŋ takatu ba êmô nê loŋ buyaŋ malêvôn nena netak Mose anêŋ balabuŋ lôk miŋ neŋgothe nali iniŋ kupik vê ami lôk miŋ nebalon yêlôaniŋ kobom ami. ²²Tem nedanô nena lêk hólêm ba alalô

^d21:4 Ap 20:23 ^e21:8 Ap 6:5; 8:40 ^f21:10 Ap 11:28

^g21:11 Ap 20:23; 21:33 ^h21:13 Ap 20:24 ⁱ21:19 Ap 15:12

^j21:20 Ap 15:1,5

nandum malê? ²³^kOsopa yêlôaniy auk êntêk. Yêlôaniy anyô ayova êmô ba bôk ibutiñ abô haviñ Wapômbên ek nindum nômlate ek nimitak matheñ. ²⁴Onja gê takêntêk ba nu unyak matheñ ma umbiñ thêlô esak loñondê atu ba esopa ek indum thêlô nimitak mabuñ ênjêk Wapômbên ma. Ma nêma valu ek thêlô nênem êtôm iniñ da vêm ma neñgulu leñiñkadôk ñauñ sapêñ vê. Undum aêñ ma tem avômalô sapêñ neyala nena abô takatu ba elañô ma abôyañ. Ma oda hôwê balabuñ vibiñ haviñ. ²⁵^lMa hathak avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ, yêlô bôk ato kapyâ hadêñ thêlô yôv ek nenañ abô takatu ba alalô bôk abutiñ nena thêlô miñ nejañ alim takatu ba êv hatôm da hadêñ ngôk dahô ami, lôk miñ ninum thalaleñ ami, ma miñ nejañ alim takatu ba ekak leñselo siñ ami, ma netak sek waliliñ.”

²⁶^mHaviyô hayañ ma Pol lôk gê ayova atu i unyak matheñ ba esopa loñondê atu ba indum thêlô nimitak mabuñ ênjêk Wapômbên ma. Vêm ma hi unyak matheñ kapô ma hanañ hadêñ gê êbôk da nena wak baheñvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniñ waklavôñ nêmo mabuñ anêñ dañ ba intu tem nêlêm esak loñbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniñ da.

Evaloñ Pol

²⁷Wak baheñvi ba lahavuju atu habobo anêñ dañ ma avômalô Israêl anêñ plovin Esia êyê Pol hamiñ unyak matheñ. Êñ ma ibi avômalô nômbên atu leñiñ ba evaloñ Pol. ²⁸Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô gê Israêl, nônem yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanañ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuñ ma unyak matheñ êntêk haveñ lomalak nenanena ba hadôñ avômalô

sapêñ hathak auk êñ. Ma nômla yañ haviñ aêntêk. Yani halom gê loñ buyañ doho ba ibitak êyô unyak matheñ êntêk kapô ba idum loñ matheñ habitak lelaik.” ²⁹ⁿThêlô enañ aêñ ek malê nena bôk êyê Tlopinas anêñ Epesus hamô Jelusalem haviñ Pol ba esoñ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak matheñ kapô.

³⁰Êñ ma avômalô Jelusalem sapêñ leñiñña kambom ba elañviñ ethak doñtom ma evaloñ Pol ba êvôv hale unyak matheñ viyaiñ ba hi. Ma ketheñ oyañ ma ik unyak matheñ anêñ badêñ abôlêk siñ ek miñ ini kapô esak loñbô ami. ³¹Thêlô idum ek nijik yani vônô haveñ denañ, ma abô halañviñ hi hayô Lom iniñ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jelusalem sapêñ idum pôk lili bêt anôñ. ³²Êñ ma yani hawa gê vovak lôk gê vovak laik doho ba elañviñ ba i hadêñ avômalô nômbên atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anêñ gê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba miñ ik yani hathak loñbô ami. ³³Anyô vovak laik môñ hayô ma havalon Pol ma hanañ hadêñ gê vovak nena nekak Pol loñ esak señ ju. Ma hanañ hik avômalô liñ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yañ. Pôk lili bêt habitak ba anyô vovak laik môñ miñ hatôm êpôm malaiñ êñ anêñ ôdôñ ami. Ba intu hanañ hadêñ gê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniñ loñ êmô. ³⁵Thêlô ewa Pol êyô loñ êñ anêñ alêlê ma avômalô leñiñña kambom ek nijik yani vônô ba intu gê vovak êv Pol liñ hathak leñ ek miñ hatôm nijik yani ami. ³⁶Ma avômalô nômbên atu ba eveñ yam elam mathalaleñ nena, “Uñgwik yani vônô! Uñgwik yani vônô!”

³⁷Ma gê vovak ebobo iniñ loñ êmô, êñ ma Pol hanañ hathak abô Gliik hadêñ

^k21:23 Nam 6:1-20; Ap 18:18 ^l21:25 Ap 15:29 ^m21:26 1Ko 9:20

ⁿ21:29 Ap 20:4 ^o21:36 Luk 23:18

anyô vovak laik môñ nena, “Hatôm yanañ abô te êndên o e?” Ma anyô vovak laik môñ hasoñ ba hanañ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸Pyahasoñ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadên Lom ba howa ñê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loñ thiliv la.”

³⁹Ma Pol hanañ, “Mi. Ya anyô Israel te ba yenañ loñ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenañ loñ ma loñ lôk athên. Hatôm yanañ abô dokte êndên avômalô takêntêk e?”

⁴⁰Ma anyô vovak laik môñ halôk, ma Pol hamiñ alêlê ma hêv bañ hathak leñ ek avômalô bônôn. Thêlô bônôn, êñ ma Pol hanañ abô hadên thêlô hathak abô Hiblu.

22 Ba hanañ nena, “Aiyañ thêlô lo wakamik thêlô, nodañô. Tem yanañ nôm êñ bêñ êndên môlô.” ²Ma elañô Pol hanañ abô hathak abô Hiblu, êñ ma thêlô imiñ tiñiñ.

Êñ ma Pol hanañ, ³“Ya anyô Israel. Wakatik havathu ya hêk Tasus anên plovins Silisia, ma doñtom yahalumbak bêñ hamô loñ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôn ya dedaun mavi hathak bumalô iniñ balabuñ. Ma ya bôk lôklokwan bo-mañ ek yasopa Wapômbên hatôm môlô êntêk lêk udum. ⁴Bôk yahêv vovañ hadên ñê takatu ba esopa Yisu anên loñôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôn lôk yahanañ ek nijik thêlô vônô. ⁵Anyô bêñ habôk da lôk Israel iniñ ñê bêñbên eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapyra te hadên iniñ iviyañ anên Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndên thêlô. Ku êñ ma yambaloñ ñê takatu ba esopa Yisu anên loñôndê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nêñem vovañ êndên i.

⁶“Yaha ek yandum ku êñ ba hatôm waklêvôn biñ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyañ ma deda bêñ te anên leñ

habi hayô hêk ya. ⁷Ma yahêv yak halôk pik ma yahalañô abô te hanañ hadên ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliñ ya?’

⁸“Ma yahanañ viyañ, ‘Anyô Bêñ, o ma opalê?’

“Ma hanañ nena, ‘Ya Yisu anên Nasalet, ôpatu ba hôêv vovañ hadên.’ ⁹Ñê takatu ba iviñ ya êyê deda êñ, ma doñtom miñ elañô ôpatu anên abô atu ba hanañ hadên ya ami.

¹⁰“Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndên o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹Deda bêñ êñ habi yamaleñ siñ ba miñ hatôm yanggê loñ ami. Aên ba ñê takatu iviñ ya evaloñ yabahañ ba edadi ya hi Damaskas.

¹²“Ma anyô te anên athên nena Ananias hamô loñ êñ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuñ dedaun mavi, ma avômalô Israel takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³Yani hamiñ habobo ya ma hanañ, ‘Aiyañ Sol, nôngô tak esak loñbô!’ Ma kethen oyañ ma yahayê yani.

¹⁴“Ma hanañ, ‘Bumalô thêlô iniñ Wapômbên hatak o ek oyala anên la-haviñ lôk nôngô anên Anyô Thêthôn Yisu lôk onañô laselo. ¹⁵Tem umbitak êtôm anên anyô onañ anên abô bêñ êndên avômalô sapên esak nôm takatu ba hôyê lo holañô. ¹⁶Lêk aisê, hoyabiñ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ñañ lôk ondam anên athên ek êmbôkwiniñ anêm kambom sapên vê.’

¹⁷“Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahateñ mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wên te. ¹⁸Ma yahayê Anyô Bêñ hanañ abô hadên ya ba hanañ, ‘O kethen, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô

loj êntêk tem miñ nedañô anêm abô takatu ba honañ hathak ya ami.'

¹⁹t“Ma yahanaj, ‘Anyô Bêñ, thêlô eyala nena bôk yahaveñ avômalô Is-lael iniñ unyak yeñ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviñ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôñ. ²⁰uMa ik Stiven anêm anyô atu ba hanañ anêm abô bêñ vônô ma lêk yahamiñ loj êñ haviñ ba intu yahâlôk hathak auk êñ ba yahayabiñ jê ik yani vônô iniñ sôp.’

²¹v“Êñ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêñ avômalô loj buyañ takatu ba êmô daimbô.’”

²²Avômalô Is-lael elañô Pol anêñ abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbêñ hêv yani ba hi ek jê loj buyañ”, êñ ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” ²³Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniñ kwêv daim thô ma ibi vonçgoañ hathak leñ ek injik thô nena leñijmaniñ hathak abô takatu ba Pol hanañ. ²⁴Êñ ma anyô vovak laik môñ hanañ ek jê vovak neja Pol ba ini iniñ loj. Ma hanañ nena ne-bali yani esak yak wabeñ lôk nenañ injik yani liñ ek neyala nena avômalô leñijñañ hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵wThêlô eto Pol va lo bañ thêthôn ma ekak loj ek ne-bali yani, êñ ma Pol hanañ hadêñ anyô vovak laik atu ba hamiñ habobo yani nena, “Lom iniñ balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denañ e?”

²⁶Anyô vovak laik halañô abô êñ ma hi hanañ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanañ hik yani liñ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu êñ.”

²⁸Ma anyô vovak laik môñ hanañ, “Bôk yahêv valuseñ bêñ anôn hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviñ.”

²⁹xÊñ ma jê takatu ba idum ek nenañ injik yani liñ, etak yani ba i ketheñ. Ma anyô vovak laik môñ hasoñ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te bañ lo va lusu hathak señ.

Pol hamiñ kaunsil malêvôn

³⁰Ma anyô vovak laik môñ lahavij eyala katô nena avômalô Is-lael enañ Pol bêñ hathak malê. Aêñ ba haviyô hayañ ma hapole señ vê hêk Pol ma hêv abô hadêñ jê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doñtom. Êñ ma hawa Pol ba hi hadô hamiñ thêlô maleñij.

23 Pol hatitiñ Sanhedlin ma hanañ, “Aiyañ thêlô, yahadum Wapômbêñ anêñ ku dedaũ mavi hêk Wapômbêñ ma ba yakapôlôn miñ hanañ ya bêñ hathak nômlate ami aleba lêk.” ²yÊñ ma anyô bêñ habôk da Ananias hanañ hadêñ jê takatu ba imiñ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³zMa Pol hanañ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doñtom kapôlôm ma lônçgôlôn ba Wapômbêñ tem epetav o. Hômô loj êntêk ek onañ ya bêñ esak balabuñ, ma doñtom oda huik balabuñ pesa ba honañ nena nepetav ya.”

⁴Ma jê takatu ba imiñ habobo yani enañ, “Honañ abô kambom hathak Wapômbêñ anêñ anyô bêñ habôk da eka?”

⁵aMa Pol hanañ, “Aiyañ thêlô, miñ yahayala nena yani ma anyô bêñ habôk da

^t22:19 Ap 8:3; 26:9-11 ^u22:20 Ap 8:1 ^v22:21 Ap 9:15

^w22:25 Ap 16:37 ^x22:29 Ap 16:38 ^y23:2 Jon 18:22-23

^z23:3 Wkp 19:15; Mat 23:27 ^a23:5 Kis 22:28

ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miņ nonaņ abô kambom esak anyô bêņ atu ba hayabiņ anêm avômalô ami.’”

^{6b}Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêņ thêlô nena, “Aiyaņ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêņ iyom. Ba yahêvhaviņ nena nê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loņbô, ma hathak abô êņ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷Yani hanaņ abô êņ ma Palisi lôk Sadyusi enaņ i aleba evak i vose hi ôdôn ju. ⁸Evak i vose ek malê nena nê Sadyusi iniņ auk nena nê ņama tem miņ nimbiyô esak loņbô ami, lôk enaņ nena aņela lôk ņgôk miņ êmô ami. Ma doņtom Palisi êvhaviņ nena nôm takêņ ma avanôn.

⁹Êņ ma pôk lili bêņ habitak ma nê lôkawk hathak abô balabuņ doho atu ba Palisi, iviyô imiņ ma enaņ lôklala nena, “Yêlô miņ lêk apôm ôpêntêk anêņ kambom la ami. Betha ņgôk mena aņela te hanaņ abô êņ hadêņ yani la.” ¹⁰Ma leņiņmaniņ halumbak hi bêņ ba anyô vovak laik môn hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviaņ. Ba intu hanaņ hadêņ nê vovak nena nêbôv Pol vê êņjêk i ba neja ba ini iniņ loņ.

^{11d}Wak êņ anêņ bôlôvôn ma Anyô Bêņ hamiņ habobo Pol ma hanaņ, “Umiņ lôklokwaņ ma miņ ôkô ami! Bôk honaņ abô hathak ya bêņ hamiņ Jelusalem ma tem onaņ imiņ Lom aêņ iyom.”

Avômalô Israel evak abô ek nijik Pol vônô

¹²Haviyô hayaņ ma avômalô Israel doho ethak doņtom ma evak abô hathak Wapômbêņ anêņ athêņ nena, “Alalô miņ hatôm naņgaņ nôm lo nanum ņaņ ami endeba naņgik Pol vônô am.” ¹³ņê takatu ba evak abô êņ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴Ma thêlô i êyô nê bêņbêņ êbôk

da lôk nê bêņbêņ Israel ma enaņ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêņ anêņ athêņ nena miņ hatôm aņgaņ nôm lo nanum ņaņ ami endeba naņgik Pol vônô am. ^{15e}Aêņ ba mólô lôk Sanhedlin nônêm abô êndêņ anyô vovak laik môn ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêņ mólô ek nonaņ injik yani liņ ek enaņ anêņ abô doho anêņ ôdôn bêņ. Ek malê nena yêlô lêk apesaņ i yôv ek naņgik yani vônô êndôk loņôndê.”

¹⁶Ma doņtom Pol livavi anêņ namalô halaņô abô takatu ba thêlô ibutiņ. Ma hi nê vovak iniņ loņ kapô ma hanaņ hadêņ Pol. ¹⁷Pol halaņô anêņ abô, êņ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanaņ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môn ek enaņ anêņ abô te êndêņ yani.” ¹⁸Êņ ma anyô vovak laik êņ hawa yani ba hi hadêņ anyô vovak laik môn ma hanaņ, “Pol anyô koladôn halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêņ o. Ek malê nena anêņ abô te hêk ek enaņ imbiņ o.”

¹⁹Êņ ma anyô vovak laik môn havalon anyô muk atu baņ ba halom yani hi daim dokte ma hanaņ hik yani liņ, “Hudum ek onaņ malê êndêņ ya?” ²⁰Ma ôpatu hanaņ, “Avômalô Israel lêk evak abô ek nenaņ injik o liņ nena yamuņ ma nêm Pol êndêņ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaņ injik Pol liņ esak anêņ abô doho anêņ ôdôn. ²¹Ma miņ ondaņô iniņ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majaņ hathak Wapômbêņ anêņ athêņ nena miņ hatôm nejaņ nôm lo ninum ņaņ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesaņ i yôv ba êmô loņôndê ek nijik yani vônô, ma doņtom eyabiņ o ek ôndôk esak iniņ abô am.”

²²Ma anyô vovak laik môn hatak anyô muk atu ba hi ma hanaņ lôklokwaņ nena, “Miņ onaņ êndêņ anyôla nena honaņ abô êntêk hadêņ ya ami.”

Anyô vovak laik môn hêv Pol hadêj Peliks

²³ Êj ma anyô vovak laik môn dalam nê vovak laik ju ma hanañ, “Nusup nê vovak êtôm 200 takatu ba even pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm janak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôn êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. ²⁴ Ma nopesañ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaun mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêj atu ba hayabiñ Judia bañ.” ²⁵ Lôk hato kapy te aêntêk:

²⁶ Ya Klodias Lisias, yahato kapy aêntêk hadêj o Peliks,

O ma anyô bêj mavi atu ba hoyabiñ Judia. Wاكلêvôn mavi o!

²⁷ ¶Jê Isael evalon anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma doñtom bôk yahalañô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenañ nê vovak ayô aêv yani sa. ²⁸ ¶Ma yalenhaviñ yandañô nena avômalô Isael leññdañ ba enañ ôpêntêk bêj hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêj iniñ Sanhedlin. ²⁹ Ma iniñ abô takatu ba enañ hathak yani ma hathak Isael da iniñ balabuñ, ma miñ yahapôm abôla hatôm nangik yani vônô mena nandô yani êmô koladôn ami. ³⁰ ¶Ma yahalañô nena nê Isael doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethej oyañ ba hathôk ek o. Ma yahanañ hadêj nê takatu ba enañ yani bêj nena thêlôda nenañ abô êj bêj êndêj o.

³¹ Hato kapy êj yôv, ma hêv hadêj anêj nê vovak. Ma thêlô esopa anêj abô takêj ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêj bôlôvôn. ³² Ma haviyô hayañ ma nê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba

i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi iniñ lonj hathak lonjbô. ³³ Ma nê bokhos êyô Sisalia, êj ma êv kapy atu lôk Pol hadêj anyô bêj hayabiñ Judia. ³⁴ Ma hasam kapy êj ma hanañ hik Pol liñ, “O anêj plovins alê?” Ma Pol hanañ, “Ya anêj Silisia.” ³⁵ Ma ôpêj hanañ, “¶Jê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandañô anêm abô.” Ma hanañ ek nê vovak doho neyabiñ Pol êmô unyak bêj atu ba Helot bôk halav bô.

¶Jê bêjbêj anêj Isael idum abô ek Pol

24 Wak bahenji hale ba hi, ma Ananias anyô bêj habôk da lôk Isael iniñ nê bêjbêj doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniñ anyô indum abô, thêlô sapêj êlôk ba i Sisalia. Ma enañ Pol bêj hadêj Peliks anyô bêj atu ba hayabiñ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô lonj nedañô abô. Êj ma Tetulus hanañ Pol anêj kambom bêj ba hanañ nena, “Anyô bêj Peliks, o anyô mavi anôj. Hoyabiñ yêlô mavi anôj ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesañ nôm takatu ba bôk hêv malaiñ hadêj yêlô ba lêk habitak mavi hathak lonjbô. Aêj ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêj anañ leññmavi anôj hathak nôm takêj hatôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma kambom ek yambalonj o lonj bêj anôj lôk nanêm malaiñ êndêj o ba intu lem ek yêlô ba ondañô yêlôaniñ abô bidonja êntêk.

⁵ ¶“Ôpêntêk hêv malaiñ bêj anôj hadêj yêlô ba hik avômalô Isael kapôlônij liñ haveñ pik sapêj. Yani ma anyô bêj ek ôdôn lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêj abô kambom. ⁶⁻⁸ ¶Ma yani hadum ek imbulij yêlôaniñ unyak matheñ ba imbitak

^f23:27 Ap 21:30-33; 22:25-27 ^g23:28 Ap 22:30

^h23:30 Ap 23:16-23; 24:1-9 ⁱ24:5 Ap 17:6 ^j24:6-8 Ap 21:28-30

lelaik ênjêk Wapômbênj ma. Ba intu yêlô avalonj yani.* Oda onaj injik ôpênj lij ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anaj hathak yani ma avanônj.”

⁹Tetulus hanañ abô takênj yôv ma avômalô Israeël takatu ba ivinj yani ik Tetulus anênj abô loñ haviñ ba enañ nena abô takatu ba hanañ ma avanônj.

¹⁰Ma anyô bênj atu habi bañ hadênj Pol nena enañ anênj abô. Êñj ma Pol hanañ viyan, “Yahayala nena hoyabiñ avômalô Judia sondabênj bênj anônj ba holañô iniñ abô ba hopenañ thêthônj. Ba intu yalenj-mavi ek yanañ yenañ abô bênj êndênj o ek opesañ. ¹¹Ma onaj injik anyô doho lij ma tem ôpôm nena wak laumiñ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeñ. ¹²Ma wak êñj ma nê Israeël takatu ba enañ ya bênj miñ êyê yahanañ abô lôk vovak hadênj anyôla hamô unyak matheñ ami, lôk miñ yahabi avômalô leñij hamô malak yeñ la mena loñ la hamô malak bênj Jelusalem haviñ ami. Mi. ¹³Abô kambom takatu ba enañ hathak ya, abôla miñ hêk ek injik thô nena iniñ abô ma avanônj ami. ¹⁴Ma doñtom abô êntêk ma abô avanônj: Yahêv yeñ hadênj bumalô thêlô iniñ Wapômbênj ba yahasopa Yisu anênj loñondê atu ba elam nena loñondê lokbañ. Ma yahêvhaviñ Mose anênj balabuñ lôk plopet iniñ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵^kMa ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalenj ek Wapômbênj injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv lij, avômalô thêthônj lôk avômalô kambom. ¹⁶Aênj ba wak nômbênj intu sapênj ma ya lôklokwanj ek yakapôlônj ênjêk mabuñ ma kambom mi ênjêk Wapômbênj lo avômalô maleñij.

¹⁷“Bôk yahatak Jelusalem sondabênj doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndênj yenañ avômalô Israeël takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndênj Wapômbênj. ¹⁸^lYaha unyak matheñ anênj piklêvônj ma yahadum nôm êñj lôk yahasopa kobom yambitak mabuñ ênjêk Wapômbênj ma. Êñj ma thêlô êpôm ya. Avômalô bênj anônj miñ êmô haviñ ya ami lôk miñ yahadum thôthô bênj ami. Mi. ¹⁹Avômalô Israeël doho anênj plovins Esia iniñ abôla hamiñ ek nenañ ya bênj, êñj ma mavi ek thêlô nêlêm nimiñ malem ma nenañ ya bênj. Ma doñtom nê êñj la miñ halêm ami. ²⁰Ba intu onaj ek nê takatu ba lêk êmô nenañ yenañ kambom takatu ba bôk êpôm hadênj waklavônj atu ba idum abô ek ya hamiñ Sanhedlin maleñij bênj. ²¹^mBetha thêlô êpôm yenañ kambom doñtom iyom la. Kambom êñj ma bôk yahalam hamiñ thêlô maleñij nena, ‘Yahêvhaviñ nena Wapômbênj tem injik avômalô ñama lij esak loñbô. Ma hathak nôm êñj iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanañ aênj.

²²ⁿPeliks bôk halañô abô bênj anônj hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anênj loñondê. Ba intu hakak abô dañ sij ba hanañ nena, “Anyô vovak laik môñ Lisias halêm hayô ma tem yanañ yenañ auk bênj esak anêm abô.” ²³Ma hanañ hadênj sôp bidonj nena etak yani êndôk koladônj, ma doñtom nepole yak sênj vê ênjêk yani bañ ek êmô oyañ ma anênj nê môlô êyô ma netak i ek nêlêm yani sa.

Eyabiñ Pol hamô Sisalia

²⁴Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Israeël te, i

*24:6-8 ñê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êñj ma aêntêk: Ma leñijhaviñ nanañ yani bênj esak yêlôaniñ abô balabuñ. Ma doñtom anyô vovak laik môñ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanañ nena nê takatu ba idum ek nenañ yani bênj, nêlêm nindum abô esak o.

^k24:15 Jon 5:28-29

^l24:18 Ap 21:17-28

^m24:21 Ap 23:6

ⁿ24:22 Ap 23:26

êyô iniñ loñ ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma halañô Pol hanañ abô hathak anêñ hêvhaviñ Yisu Kilisi. ²⁵Ma hanañ abô hathak loñôndê thêthôn lôk bôk lo loñ nipuk i loñ lôk waklavôn Wapômbêñ tem indum abô, êñ ma Peliks hakô ba hanañ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loñbô.” ²⁶Peliks lahabi nena Pol tem nêm valu doho êndênñ yani ek indum yani lamavi ek nêm Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlônñ ek thai nenañ abô.

²⁷Sondabêñ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêñ ku. Ma Peliks lahaviñ indum avômalô Israeñ leñijmavi ba intu hadô Pol hamô koladônñ denañ.

Idum abô ek Pol hamiñ Pestas ma

25 Pestas hawa ku eyabiñ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. ²Êñ ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk ñê bêñbêñ Israeñ i hadênñ yani ma enañ Pol bêñ. ³PBa enañ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êñ ma nêm ôpêntêk ba êlêm Jelusalem ek indum abô.” Ma doñtom iniñ auk loñ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loñôndê ek nijik Pol vônô. ⁴Ma Pestas hanañ iniñ abô viyañ nena, “Pol ma eyabiñ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loñbô. ⁵Ba intu nôñnêm unim ñê bêñbêñ doho nêlêm imbiñ ya ek nenañ kambom takatu ba onañ nena bôk hadum bêñ êndôk loñ êñ.”

⁶Pestas hamô haviñ thêlô hatôm wak bahenñvi ba lahavulô mena laumiñ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loñbô. Ma haviyô hayañ ma hi loñ idum abô ma hanañ ek neja Pol ba ini loñ êñ. ⁷Pol hayô, êñ ma ñê Israeñ takatu ba êlêm anêñ Jelusalem ekalabu yani siñ ma enañ yani bêñ hathak abô malaiñ lomaloma, ma doñtom iniñ abô miñ hatôm injik nômla thô nena iniñ abô ma

avanônñ ami. ⁸Êñ ma Pol hanañ iniñ abô viyañ nena, “Miñ yahadum kambom la hathak Israeñ iniñ balabuñ lôk iniñ unyak mathenñ ma Sisa anêñ abô majañ ami. Milôk.”

⁹Ma doñtom Pestas lahaviñ indum avômalô Israeñ leñijmavi ba hanañ hadênñ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandañô anêm abô takêntêk êndôk loñ êñ e?”

¹⁰Ma Pol hanañ, “Unyak êntêk lêk yahamiñ, êñ ma Sisa anêñ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loñ êntêk ma thêthônñ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miñ yahadum nômla kambom hadênñ avômalô Israeñ ami. ¹¹Ma yahadum nômla kambom ba abô majañ hanañ nena yama, êñ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doñtom abô takêntêk ba thêlô enañ hathak ya miñ avanônñ ami, êñ ma miñ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenññ ami. Ba intu yalenñhaviñ Sisa da endañô yenañ abô êndôk Lom.”

¹²Pestas halañô abô êñ ma hanañ abô haviñ anêñ ñê lôkauk vêm ma hanañ bêñ nena, “Holam Sisa ek endañô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endañô.”

Pestas hanañ abô haviñ Kiñ Aglipa hathak Pol

¹³Wak doho hale ba hi ma Kiñ Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nêñnêm leñijmavi êndênñ Pestas. ¹⁴Thai êmô loñ êñ wak bêñ anônñ ma wak te ma Pestas hanañ abô hathak Pol hadênñ kiñ ba hanañ nena, “Anyô te hamô loñ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladônñ. ¹⁵Wak atu ba yaha Jelusalem ma ñê bêñbêñ êbôk da lôk Israeñ iniñ ñê bêñbêñ enañ ôpêntêk anêñ kambom bêñ, ba enañ ek yandum abô ba yanañ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶Ma yahanañ hadênñ i nena, ‘Yêlô

Lom iniņ abô majañ hanaņ aëntêk, yêlô miņ hatôm naņgik anyô te vônô oyaņ ami. Mi, môm ma imiņ ñê takatu ba idum abô hathak yani maleņiņ ek endañô iniņ abô. Vêm ma enañ iniņ abô viyaņ.’¹⁷ Thêlô iviņ ya ba êlêm, êņ ma miņ yahayabiņ wak doho ami. Mi, haviyô hayaņ ma yaha loņ idum abô ba yahanaņ ek neja Pol ba nêlêm.¹⁸ Ma ñê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiņ ma yahason nena tem nenaņ yani anêņ kambom anôņ la bêņ, ma doņtom mi.¹⁹ Thêlô enañ hathak loņôndê takatu ba nesopa iniņ Wapômbêņ ba enañ nena Pol miņ hasopa loņôndê êņ thêthôn ami. Lôk enañ hathak anyô űama te anêņ athêņ nena Yisu atu ba Pol hanaņ nena hamô lôkmala.²⁰ Miņ yahapôm loņôndê la hatôm yapesañ malaiņ êņ ami. Ba intu yahanaņ hik yani liņ nena, ‘Lemhaviņ nu Jelusalem ek yandaņô anêm abô êņ êndôk loņ êņ e?’²¹ Ma doņtom yani hanaņ nena yani lahaviņ Sisa endañô anêņ abô êndôk Lom. Ba intu yahanaņ hadêņ yenaņ ñê vovak nena neyabiņ yani endeba yanêm yani ni Lom ek êņjê Sisa.”

²² Êņ ma Aglipa hanaņ hadêņ Pestas, “Yaleņhaviņ yandaņô ôpêņ da anêņ abô.” Ma Pestas hanaņ viyaņ, “Mavi, biyamôn ma tem ondaņô.”

Pol hamiņ Kij Aglipa ma

²³ Haviyô hayaņ ma Aglipa lo Benaisi ik iniņ nômkama kêkêlô ba i malak bêņ atu ethak elañô abô halôk. Ma ñê vovak laik môm lôk ñê bêņbêņ malak êņ êlêm haviņ thai. Ma Pestas hanaņ ba ewa Pol halêm.

²⁴ Ma Pestas hanaņ, “Kij Aglipa lôk môm avômalô takatu ba lêk ômô haviņ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeļ sapêņ anêņ Jelusalem lôk loņ êntêk bôk elam lôklala hadêņ ya ek yandôk esak iniņ

abô ba yanaņ ek nijik ôpêntêk vônô.²⁵ Ma doņtom miņ yahapôm ôpêntêk anêņ kambomlate hatôm yanaņ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviņ ni ek Sisa endañô anêņ abô ba intu tem yanêm yani ni ek êņjê Sisa.²⁶ Ma doņtom yato malê esak yani êndôk kopya êntêk êndêņ anyô bêņ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kij Aglipa, lôk môm sapêņ ek alalô nadaņô anêņ abô katô ek apôm ôpêņ anêņ malaiņ anêņ ôdôn bêņ, êņ ma tem yato êndôk kopya êntêk.²⁷ Yanêm anyô koladôn te oyaņ ni êndêņ Sisa ma miņ yahato abô atu ba enañ yani bêņ hathak halôk kopya ami, êņ ma kambom.”

Pol hamiņ Kij Aglipa ma

26 Êņ ma Aglipa hanaņ hadêņ Pol, “Yahêv thalek ek onañ anêm abô.”

Ma Pol hêv baņ liņ ma hanaņ anêņ abô nena,² “Kij Aglipa, tem yanņgik thô nena ñê Israeļ iniņ abô takatu ba enañ hathak ya ma miņ abô avanôn ami. Yaleņmavi anôn ek yanaņ abô êņ imiņ malem³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêņ hathak yêlô Israeļ iniņ kobom sapêņ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêņ ba yahalaņ hadêņ o nena ondaņô yenaņ abô vêmam.

⁴ “Avômalô Israeļ sapêņ bôk eyala yenaņ bôk lo loņ takatu ba yahasopa hadêņ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaņ loņ aleba lêk. Lôk eyala loņôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviņ.⁵ Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaņ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêņ lôk anêņ balabuņ lôk-lokwaņ ba êmôn ek Israeļ iniņ ôdôn vi.⁶ Ma yahathak yahêv yamaleņ ek malêla takatu ba Wapômbêņ bôk havak abô haviņ bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôn êņ, ma lêk idum abô ek ya.

⁷Yêlô ma lodôṅlodôṅ hatôm laumiṅ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôṅ ma athak aêv yeṅ lôklokwaṅ hadêṅ Wapômbêṅ lôk aêv maleṅ ek nôṃ takatu ba yani bôk havak ek nêṃ injik anêṅ anôṅ. Kiṅ, yahêv yamaleṅ ek nôṃ takêṅ ba intu lêk avômalô Israeḷ enaṅ ya bêṅ. ⁸Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêṅ miṅ hatôm injik ṅê ṅama liṅ esak loṅbô ami e?

⁹“Sêbôk ma yenaṅ auk thektheḷ ek yandum nôṃkama bêṅ anôṅ ek yamiṅ avômalô takatu ba esopa Yisu anêṅ Nasalet loṅ siṅ ek miṅ nesopa ami. ¹⁰Ma bôk yahadum aêṅ haveṅ Jelusalem. Ṽê bêṅbêṅ êbôk da anêṅ loṅ êṅ bôk êv athêṅ hadêṅ ya ba intu yahavalôṅ avômalô matherṅ bêṅ anôṅ ba yahadô i hamô koladôṅ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniṅ auk êṅ haviṅ. ¹¹Ma wak bêṅ anôṅ ma yaha unyak yeṅ nenanena ek yanêṃ vovaṅ êndêṅ i. Lôk yahabi thêlô leṅṅ liṅ ek nenaṅ abôma esak Yisu. Yalenmaniṅ kambom anôṅ hathak thêlô ba intu yaha malak lôṅ takatu ba êṃô loṅ buyaṅ ek yanêṃ malaiṅ êndêṅ i imbiṅ.

¹²“Wak te ma yaha Damaskas ek yambuliṅ ṅê êvhaviṅ ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da êv athêṅ lôk lôklokwaṅ hadêṅ ya ek yandum ku êṅ. ¹³Kiṅ, hatôm waklêvôṅ biṅ ma yahabup hathak loṅôndê denaṅ ma deda lôkmaṅṅiṅ anôṅ te anêṅ leṅ habi hayô hêk ya lôk ṅê takatu ba eveṅ haviṅ ya. Wak anêṅ deda ma yaôna lôk ek deda êṅ anêṅ. ¹⁴Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalaṅô abô te halêṃ hadêṅ ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubuliṅ ya eka? O hatôm bokmaṅkaô atu ba habô i ba miṅ hasopa anêṅ alaṅ anêṅ lahaviṅ ami ba hapam i veleleveḷ hathak kôm damoma ba hawa vovaṅ.’

¹⁵“Ma yahanaṅ, ‘Anyô Bêṅ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêṅ hanaṅ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubuliṅ. ¹⁶Umbiyô umiṅ. Yahik ya thô hadêṅ o ek yatak o ek umbitak yenaṅ anyô ku. Ma tem onaṅ abô esak nôṃ takatu ba lêk hâyê lôk nôṃ takatu ba tem yaṅgik thô êndêṅ o embeṅ yam bêṅ êndêṅ avômalô. ¹⁷Ma tem yanêṃ o bulubiṅ êṅjêk anêṃ avômalô lôk avômalô loṅ buyaṅ baheṅṅiṅ. Ma yanêṃ o êndêṅ thêlô ¹⁸vek okyav thêlô maleṅṅiṅ lôk nuṅgwik i liliṅ êṅjêk momaṅṅiniṅ ni êndêṅ deda. Ma nuṅgwik thêlô liliṅ êṅjêk Sadaṅ anêṅ lôklokwaṅ ni êndêṅ Wapômbêṅ anêṅ lôklokwaṅ ek yanêṃ iniṅ kambom vê lôk neja loṅ imbiṅ avômalô takatu ba bôk ibitak matherṅ hathak iniṅ êvhaviṅ ya.’

¹⁹“Aêṅ ba, Kiṅ Aglipa, wêṅ atu ba yahayê anêṅ leṅ ma yahawê anêṅ abô vibiṅ. ²⁰Ma yahanaṅ Abô Mavi hadêṅ avômalô ek nede kapôlôṅṅiṅ liliṅ êndêṅ Wapômbêṅ ma nindum kobom thêthôṅ ek injik thô nena avanôṅ lêk ele kapôlôṅṅiṅ liliṅ yôv. Môṅ ma yahanaṅ abô êṅ halôk Damaskas vêṃ ma Jelusalem lôk Judia sapêṅ aleba yahanaṅ abô êṅ hadêṅ ṅê loṅ buyaṅ haviṅ. ²¹Aêṅ ba intu avômalô Israeḷ evalôṅ ya hêk unyak matherṅ anêṅ piklêvôṅ ma idum ek nijik ya vônô. ²²Ma doṅtom Wapômbêṅ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiṅ loṅ êntêk ba yahanaṅ abô hadêṅ ṅê athêṅ mi lôk ṅê athêṅ bêṅ haviṅ. Ma abô takatu ba yahanaṅ ma miṅ abô yaṅda ami. Mi, abô êṅ iyom intu plopet lo Mose bôk enaṅ nena tem imbitak. ²³“Ba enaṅ Mesia tem enja vovaṅ ba ema, ma tem imbiyô môṅ ek avômalô ṅama sapêṅ ba enaṅ abô esak deda êndêṅ anêṅ avômalô Israeḷ lôk avômalô loṅ buyaṅ imbiṅ.”

²⁴Pol hanaṅ abô denaṅ ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêṃ auk lêk hêv

^u26:9 Ap 8:3 ^v26:18 Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

^w26:23 Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

yak! Auk bêḡ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵Ma Pol hanaḡ, “Anyô bêḡ Pestas, abô takatu ba yahanaḡ ma thêthônḡ ma avanônḡ biḡ. Ma miḡ ya molo ami. ²⁶Ma nôm takêḡ ma hêk loḡ yaiḡ ma miḡ hêk loḡ kapô ami. Ba intu Kiḡ Aglipa miḡ hatôm êsônḡ ami. Mi, yani bôk hay-ala nôm takêḡ yôv ba intu yahanaḡ abô takêḡ bêḡ hadêḡ yani. ²⁷Kiḡ Aglipa, hôêv haviḡ plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêv haviḡ.”

²⁸Ma Aglipa hanaḡ hadêḡ Pol, “Hosonḡ nena sawa bidonḡ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêḡ anyô te e?”

²⁹Ma Pol hanaḡ, “Sawa bidonḡ mena sawa daim, ma donḡtom yalerḡhabi nôm donḡtom iyom ba intu yahateḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elarḡ yenaḡ abô, môlô lôk-thô numbitak êtôm ya. Ma donḡtom yahadô seḡ embalonḡ môlô loḡ êtôm êntêk lêk havalonḡ ya loḡ.”

³⁰Pol hanaḡ abô êḡ, ma Kiḡ Aglipa lôk anyô bêḡ hayabiḡ Judia ma Benaisi lôk ḡê takatu ba êmô haviḡ thêlô, lôk-thô iviyô imiḡ ³¹ma etak loḡ êḡ ba i. Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô êntêk miḡ hadum nômlate kambom ek ni-jik yani vônô mena nêndô êmô koladônḡ ami. Mi.” ³²Ma Aglipa hanaḡ hadêḡ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endanḡ anêḡ abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

ḡê vovak ewa Pol ba i Lom

27 Hapeḡ yam ma thêlô epesaḡ abô ek Pol lôk ḡê koladônḡ doho neja yeḡ ba ini pik bêḡ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te baḡ, yani anêḡ athêḡ nena Julias. Yani hayabiḡ Sisa anêḡ ḡê vovak ôdônḡ takatu ba lôk-maḡḡiḡ anônḡ. ^{2x}Thêlô ethak yeḡ te ma

yai lôk anyô Tesalonaika te anêḡ athêḡ nena Alistakas athak yeḡ êḡ haviḡ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovinḡ Masedonia kapô. Yeḡ êḡ halêm anêḡ loḡ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovinḡ Esia kapô.

³Haviyô hayaḡ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêḡ Pol ba hatak yani ek ni êḡjê anêḡ avômalô môlô ek nênem yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêḡ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa ḡḡgavithôm Saiplus vidôm. ⁵Ma yeḡ halom hêk ḡḡwêk malêvônḡ biḡ hêk plovinḡ Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêḡ plovinḡ Lisia. ⁶Loḡ êḡ ma anyô vovak laik atu hayê yeḡ te halêm anêḡ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeḡ êḡ. ⁷Ma lovak hayuv kambom ba intu yeḡ hi yaôyaô hatôm wak bêḡ anônḡ ba hêv malaiḡ bêḡ ek yeḡ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êḡ ma lovak bêḡ hayuv ba yeḡ miḡ hatôm esopa yeḡ anêḡ loḡ atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yeḡ hik i liliḡ ba halom hêk ḡḡgavithôm Klit anêḡ viyaiḡ ba hi habobo loḡ te anêḡ athêḡ nena Salmoni. ⁸Yeḡ anêḡ ḡê ku idum ku bêḡ ba yêlô asopa ḡḡwêk daḡ iyom aleba ayô loḡ atu elam nena Loḡ Mavi Ek Yeḡ Êmô. Loḡ êḡ hamô habobo malak Lasia.

⁹Wak bêḡ anônḡ bôk hale ba hi yôv lôk Islael iniḡ waklavônḡ Evak Balabuḡ Ek Nôm bôk hale ba hi haviḡ ba intu lêk ma waklavônḡ kambom ek yeḡ embeḡ ḡḡwêk. Êḡ ma Pol hanaḡ hadêḡ thêlô, ¹⁰“Aiyaḡ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiḡ bêḡ tem êpôm alalô ba imbuliḡ yeḡ lôk nômkama takatu ba hamô yeḡ ma alalô bêḡ anônḡ tem nama imbiḡ.” ¹¹Ma donḡtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeḡ lôk yeḡ anêḡ alaḡ

iniy abô, ma miñ hasopa Pol anêñ abô ami. ¹² Loñ Mavi Ek Yeñ Êmô êñ ma miñ mavi ek yeñ êmô êndên waklavôn ñgwêk beleñ lokwañ hik ami. Ba intu avômalô bêñ anôn leññhabi nena yêlô natak loñ êñ ma ana Piniks ek namô loñ êñ endeba ñgwêk beleñ lokwañ ende êndôk am. Piniks ma ñgavithôm Klit anêñ loñ te atu ba havova hêk ñgwêk malêvôn ba intu loñ mavi ek yeñ êmô êndên waklavôn ôthôm beleñ lokwañ.

Lovak bêñ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esoñ nena hatôm yêlô ana mavi. Êñ ma êvôn aña hathak ma idum ek nesopa Klit anêñ ñgwêk dañ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miñ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwañ bêñ te hayuv yêlô vôiê hêk liñdañ ba yeñ hi ñgwêk malêvôn biñ. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwañ bomañ ba yeñ miñ hatôm imbup êndôk ñgwêk dañ ami. Ba intu yêlô atak ma yeñ hasopa lovak anêñ lahaviñ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôiê aleba ayô ñgavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loñ siñ dokte. Ba intu yêlô avôn yêlôaniñ yeñ yaôna hathak ba halêm. Ma doñtom yêlô avôn mathalaleñ kambom ek malê nena lovak bêñ hayuv denañ. ¹⁷ Thêlô êvôn yeñ yaô ba etak halôk yeñ bêñ kapô ma ibutiñ yeñ lokwañ loñ hathak yak balawa doho ek embalon yeñ loñ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ñgwêk malêvôn habobo Siltis anêñ Aplika. Ba intu ibi aña halôk ñgwêk ek embalon yeñ loñ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayañ ma lovak lôk ñgwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeñ hawa doho halôk ñgwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalon yeñ anêñ alokwañ havalon sôp

loñ lôk anêñ yak ba ibi halôk ñgwêk ba hi. ²⁰ Wak bêñ anôn ma yêlô miñ ayê wak lo vuliñ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêñ hayuv denañ ba hadum ba yêlô sapêñ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêñ anôn ma yêlô sapêñ miñ añ nôm ami, êñ ma Pol halam thêlô hathak doñtom ma hanañ, “Aiyañ thêlô, bôk yahanañ nena miñ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êñ ma tem miñ napôm malaiñ êntêk lôk miñ hatôm nômkama la nêñ yak ami. ²² Ma doñtom lêk ma yanañ êndên mólô nena miñ lôklokwañ ma miñ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miñ ema ami. Mi, yeñ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenañ alañ Wapômbêñ atu ba yahadam anêñ ku anêñ añela hamiñ habobo ya ma hanañ, ²⁴ Pol, miñ ôkô ami. Tem umiñ Sisa ma ek undum abô. Aêñ ba ondañô. Wapômbêñ lêk halañô anêm mek ba ñê takatu ba êmô yeñ haviñ o, sapêñ tem nêñ lôkmala.” ²⁵ Aêñ ba numiñ lôklokwañ ma miñ nôkô ami! Yahêvhaviñ Wapômbêñ nena tem indum ba nômkama sapêñ tem imbitak êtôm atu ba anêñ añela hanañ hadên ya. ²⁶ Yeñ tem esak ñgavithôm te anêñ liñdañ ma alalô sapêñ tem namô lôkmala.”

Yeñ hathak liñdañ

²⁷ Ma wak te laumiñ ba lahavuva anêñ bôlôvôn ma lovak hayuv yêlô lôklokwañ denañ ba yêlô amô ñgwêk Adliatik.† Ma habobo bôlôvôn biñ ma ñê ku yeñ elañô nena yeñ lêk habobo ñgwêk dañ. ²⁸ Aêñ ba thêlô ililu yeñ anêñ lavônñ ma êyê nena ñgwêk anêñ daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loñbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Êñ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeñ anêñ aña ayova halôk yeñ layuk ma eteñ mek ek

†27:27 ñgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

eyañ wak bêñ kethêj. ³⁰Ma yeñ anêñ ñê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeñ yaô atu halôk ñgwêk ma esau nena imbi aña doho halôk yeñ anêñ thohav. ³¹Ma doñtom Pol hanañ hadêñ anyô vovak laik lôk anêñ ñê vovak nena, “Ijê takêntêk etak yeñ ba i, ma tem môlô sapêñ noma.” ³²Êñ ma ñê vovak edabêñ yeñ yaô anêñ yak kisi ba hêv yak halôk ñgwêk.

³³Habobo eyañ wak bêñ ma Pol hason thêlô lokwan ba hanañ ek thêlô sapêñ nejan nôm. Ma hanañ nena, “Wak laumij ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba mij oañ nôm ami. ³⁴Ma lêk yahanañ hadêñ môlô nena tem mij malain la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahason môlô lokwan nena oñgwan nôm dokte ek embatho môlô loñ ek nômô mavi.” ³⁵Yani hanañ aêñ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ hamiñ thêlô maleñij. Ma hançôli polom atu ba hayañ. ³⁶Êñ ma anyô sapêñ leñij halôk biñ ma ewa nôm ba eyañ. ³⁷Yêlô sapêñ atu ba amô yeñ ma hatôm 276. ³⁸Eyañ nôm takatu ba leñijhaviñ yôv, ma ibi wit halôk ñgwêk ek yeñ vumvum.

³⁹Lu hayañ wak bêñ hayô, ma thêlô êyê liñdan, ma doñtom êthôn loñ êñ paliñ. Ma êyê loñ mavi te hêk ek yeñ êmô ba loñ êñ ma loñ thathe mavi. Ba intu leñijhabi nena nimbusij yeñ ba ni nôñnôñ êndêñ loñ êñ. ⁴⁰Êñ ma thêlô edabêñ yeñ anêñ aña takatu ba havalon yeñ loñ kisi ba êv yak halôk ñgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalon yeñ anêñ nôm nimbusij vê. Ma thêlô êthôkwêñ yeñ anêñ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeñ hi ek esak liñdan. ⁴¹Ma doñtom yeñ halanjvij ba hi hathak thathe atu ba hamô ñgwêk malêvôn ba havalon yeñ loñ lôklokwan. Ma ñgwêk

budum bêñ hik yeñ layuk aleba hapup nenanena.

⁴²Ma ñê vovak leñijhabi nena nijik ñê koladôn sapêñ vônô ek mij neyam ba nêsôv ami. ⁴³Ma doñtom anyô vovak laik lahaviñ nêm Pol sa ba intu hêk thêlô loñ sij. Ma hanañ hadêñ ñê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ñgwêk êmôn ba neyam ba ini liñ. ⁴⁴Ma takatu ba êthôn neyam, êñ ma vi nêyô nêjêk aselej ma vi neja yeñ anêñ nômkama takatu hapup loselej loselej ba ini liñdan. Thêlô idum aêñ ma sapêñ ethak liñ mavi.

Pol hamô ñgavithôm Molta

28 Yêlô sapêñ athak liñ mavi vêm ma ayala nena ñgavithôm êñ ma elam nena Molta. ^{2a}Ma avômalô ñgavithôm êñ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôn hadêñ yêlô. Ôthôm hik ba loñ lêk thilibuñ kambom ba intu thêlô eban atum ek yêlô nabuñu. ³Ma Pol hasup ayôk doho ba habañ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliñ ba vovan. Êñ ma hale yaiñ ma hathañ Pol ban. ⁴Ma avômalô loñ êñ êyê umya hakêlô hamiñ Pol ban ma enañ hadêñ thêlôda nena, “Avanôn biñ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doñtom ñgwêk mij halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loñôndê thêthôn thô.” ^{5b}Ma doñtom Pol havalij ban ma umya êñ hêv yak hayô hêk atum ma mij nômla hapôm yani ami. ^{6c}Avômalô loñ êñ leñijhabi nena Pol liñkupik tem isij bêñ mena nêm yak ba ema la. Ma doñtom thêlô eyabiñ aleba lêk sawa daim ma mij nômlate hapôm yani ami. Êñ ma thêlô ik iniñ auk liliñ ma enañ, “Yani ma ñgôk te la.”

⁷Anyô loñ êñ te anêñ athêñ nena Publias ma yani ma ñgavithôm êñ iniñ

anyô bêñ. Ma anêñ loñ hamô habobo loñ atu ba yeñ hathak. Ôpêñ hawa yêlô ba hi anêñ unyak ma hayabiñ yêlô mavi anôñ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêñ anêñ lambô bôk hapôm lijiñ liñkupik vovañ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êñjê yani. Hayô ma hateñ mek vêm ma hatak bañ hayô hêk yani ma hadum ôpêñ habitak mavi hathak loñbô. ⁹ Avômalô ñgavithôm êyê nôñ êñ, ma iniñ avômalô lôk lijiñ sapêñ i hadêñ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêñ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêñ bêñ hadêñ yêlô hathak kobom mavi lomalama. Aêñ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ñgavithôm êñ hatôm ayônjê lô, êñ ma yêlô athak yeñ te atu ba bôk hamô loñ êñ hadêñ waklavônjê ñgwêk beleñ lokwañ. Yeñ êñ halêm anêñ malak Aleksandlia. Ma yeñ thohav ma etak ñgôkba lopopek dahô hamô, ñgôkba yañ anêñ athêñ nena Kasto ma yañ ma Polaks. Êñ ma yêlô athak yeñ êñ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loñ êñ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loñ êñ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayañ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yañ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loñ êñ ma yêlô apôm ñê êvhaviñ doho ba ewa yêlô thô ma enañ ek yêlô namô imbiñ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma aveñ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviñ anêñ Lom elañô nena yêlô aveñ loñôndê ek nayô Lom, êñ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loñôndê. Doho i malak te anêñ athêñ nena “Apias Anêñ Loñ Êv Vuli Nômkama”, ma doho i malak yañ ba anêñ athêñ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ ma kapô halôk

biñ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enañ nena Pol êñjêk unyak te êtôm yani da anêñ la-haviñ. Ma anyô vovak te eyabiñ yani.

Pol hanañ Abô Mavi bêñ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Is-lael iniñ ñê bêñbêñ takatu ba êmô Lom ethak doñtom ma hanañ, “Aiyañ thêlô, miñ yahadum nômla kambom hadêñ alalôaniñ avômalô mena yahabuliñ bumalô thêlô iniñ kobom ami. Ma doñtom anêñ Jelusalem ma evaloñ ya ba etak ya halôk Lom baheñjê. ¹⁸ Ma avômalô Lom elañô yenañ abô ma enañ nena miñ yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leñjêhaviñ nêñem ya vê êñjêk koladônjê. ¹⁹ Ma doñtom avômalô Is-lael êdô ba imiñ lôklok-wañ aleba ya loñôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenañ abô. Miñ yahadum aêñ ek yanañ thêlô bêñ êndêñ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêñ ya ami. Mi. ²⁰ Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yanggê môlô lôk yanañ abô imbiñ môlô. Miñ yahadum kambom la ami, ma doñtom señ havalonjê ya loñ. Ek malê nena yahêv yamaleñ hathak nôñ doñtom atu ba avômalô Is-lael ethak êv maleñjê hathak. Nôm êñ ma Mesia.”

²¹ Ma enañ viyañ, “Miñ anyô Judia la hatô kapya hadêñ yêlô ba hanañ abôla hathak o mena ñê Is-lael takatu ba êlêm loñ êntêk, miñ enañ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² Ma doñtom yêlô ayala nena loñ nômbêñ intu sapêñ ma avômalô enañ abô kambom hathak loñôndê nêñemimbiñ Yisu. Ba intu yêlô leñjêhaviñ nadañô anêm auk nena honañ aisê hathak loñôndê êñ.” ²³ Êñ ma etak wak yañ ek nesak doñtom imbiñ yani.

Wak êñ hayô ma avômalô Is-lael bêñ anôñ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôk-bôk hi aleba bôlôvônjê ma Pol hanañ abô

hadêḡ thêlô. Ma hik Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ ôdôḡ thô hadêḡ i. Ma hik iniḡ auk liḡ hathak Mose anêḡ balabuḡ lôk plopet iniḡ abô ek thêlô nêḡnêḡmimbiḡ nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴Ma thêlô doho êvhaviḡ abô takatu ba hanaḡ ma doho ma mi. ²⁵Ma thêlôda enaḡ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôḡ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaḡ abô te haveḡ yam nena, “Lovak Matherḡ bôk hanaḡ abô avanôḡ hadêḡ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaḡ aêḡntêk, ²⁶“Nu êḡdêḡ avômalô takêḡntêk ba onaḡ êḡdêḡ i nena, “Wak nômbêḡ intu ma tem nodaḡ abô, ma doḡtom tem miḡ hatôm noyala anêḡ ôdôḡ ami; Ma wak nômbêḡ intu ma tem ôḡḡô nômlate, ma doḡtom miḡ hatôm nôpôm anêḡ ôdôḡ ami.” ²⁷Ek malê nena avômalô takêḡ iniḡ auk ma thekthek,

ma ibi leḡiḡôndôḡ siḡ, lôk ivuliv maleḡiḡ siḡ. Ma mi, ma tem nêḡê tak esak maleḡiḡ, lôk nedaḡô êḡndôk leḡiḡôndôḡ, lôk neja êḡḡêk iniḡ auk ma tem nede kapôlôḡiḡ liliḡ ek yandum thêlô ba nimitak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

²⁸“Aêḡ ba noyala katô nena Wapôm-bêḡ hêv anêḡ abô hathak anêḡ bulubiḡ hadêḡ avômalô loḡ buyaḡ ba tem thêlô neja thô.” ²⁹[Pol hanaḡ abô êḡ yôv, êḡ ma avômalô Israeḡ etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêḡ abô takatu.][‡]

³⁰Hatôm sondabêḡ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêḡ ek nêḡê yani thô lôk lamavi. ³¹Ma yani hamiḡ lôklokwaḡ ma kô mi ma hanaḡ abô hathak Wapôm-bêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hadôḡ avômalô hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. Ma anyôla miḡ hamiḡ yani loḡ siḡ ami.

[‡]28:29 Iḡê lôkauk vi leḡiḡhabi nena abô 28:29, ma Luk da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡ yam.

Kapya atu ba Pol hatô hi

Lom

Abô mông

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hatô kapya êntêk hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô Lom. Yani da miñ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miñ hamô haviñ thêlô ek êndôn i ami. Thêlô bêñ anôn ma nê loñ buyañ, ma doho intu nê Israe. Pol anêñ auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma doñtom mông ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniñ da takatu ba êv ek nê avômalô êvhaviñ anêñ Jelusalem takatu ba bôm bêñ hapôm i ba ewa malaiñ sa am. Ba intu hatô ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êndêñ i. Thêlô ma nê daluk ba miñ bôk elañô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hatô kapya êntêk ek hanañ bêñ halêm yaiñ hathak Wapômbêñ anêñ loñondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôn hathak iniñ êvhaviñ. Ma hadum ek enañ bêñ nena aisê ba avômalô Israe bêñ anôn êvôliñ dômiñ hadêñ Yisu. Hato nena embeñ yam ka tem avômalô Israe bêñ anôn nedañô Yisu anêñ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêñ 57 AD la.

**Pol hatô anêñ lamavi
hadêñ avômalô Lom**

1^hYa Pol, Yisu Kilisi anêñ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêñ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êñ bêñ.²ⁱAbô Mavi êñ ma bôk habutiñ ek nê ba anêñ plopet bôk enañ bêñ hêk kapya mathêñ atu.³Abô Mavi êñ ma hanañ hathak anêñ Nakaduñ atu ba

halêm pik hatôm anyô ba habitak anêñ Kiñ Devit anêñ thalaleñ.⁴Wapômbêñ hik yani liñ hêk ñama ba hathak Lovak Mathêñ hik yani thô nena Wapômbêñ Nakaduñ Lôklokwañ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniñ Anyô Bêñ.⁵^JHathak yani, Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam hadêñ yêlô ba hadum yêlô abitak anêñ aposel ek nandom avômalô loñ buyañ lôkthô ek nênimibiñ ba nesopa yani ek nênim athêñ bêñ êndêñ yani.⁶Ma halam môlô aêñ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêñ imbiñ.

⁷^kYahato kapya êntêk hadêñ môlô takatu ba Wapômbêñ lahaviñ anêñ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêñ avômalô mathêñ. Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lôk Anyô Bêñ Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô.

Pol lahaviñ ênjê avômalô Lom

⁸Abô takatu ba yahadum ek yanañ êmông ma avômalô pik bêñ êntêk lôkthô enañ hathak unim ôêvhaviñ. Ba intu yaleñhabi môlô ba yahêv yaleñmavi hadêñ yenañ Wapômbêñ hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ.⁹Yahathak yahadum Wapômbêñ anêñ ku lôk yakapôlôn lôkthô ba intu yahanañ Abô Mavi hathak Nakaduñ bêñ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateñ mek velevele ek môlô¹⁰¹ma miñ yaleñpaliñ ami. Bôk yahateñ mek bôbô ba yahanañ hik anêñ lahaviñ liñ hatôm êpôm loñondê te ek yasôk yangê môlô mena mi e?¹¹Yahêk lêlê ek yangê môlô ek yanêm môlô Lovak Mathêñ anêñ mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhaviñ loñ.¹²Ek batu môlônim ôêvhaviñ embatho yenañ loñ ma yenañ embatho môlônim loñ.¹³^mAiyañ thêlô, noyala katô nena wak bêñ anôn yaleñhabi yasôk yangê môlô, ma doñtom nôm lomaloma habitak

^h1:1 Ap 9:15 ⁱ1:2 Lom 16:25-26 ^j1:5 Ap 26:16-18; Gal 2:7-9

^k1:7 Nam 6:25-26 ^l1:10 Ap 19:21; Lom 15:23 ^m1:13 Ap 19:21

ba havasiñ ya. Yahadum ku lomaloma haviñ avômalô loñ buyañ ba yahayé ku takêñ anêñ anôñ habitak. Ba intu yalenjhaviñ yasók ek yandum ku imbiñ môlô ek anêñ anôñ imbitak aêñ iyom. ¹⁴Wapômbêñ hêv ku hadêñ ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô sapêñ, avômalô ñgwêk lôk avômalô alonañ, ma ñê lôkawk lôk ñê thônôthôn. Ba intu miñ hatôm yatak ku êñ ami. ¹⁵Aêñ ba yahapôviñ ya ek yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êndêñ môlô avômalô Lom imbiñ.

Abô Mavi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ

¹⁶nAbô Mavi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ ek nêñ avômalô sapêñ atu ba êvhaviñ bulubiñ. Ba intu ya miñ mama ek yanañ abô êñ bêñ ami. Môñ ma hêv avômalô Israêl bulubiñ vêm ma avômalô loñ buyañ. ¹⁷oAbô Mavi êñ intu hik Wapômbêñ anêñ loñôndê atu ba endam avômalô nena thêthôn thô. Loñôndê êñ ma êvhaviñ iyom, ma miñ loñôndê yañ hêk ek nimbatak thêthôn êñjêk Wapômbêñ ma ami. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêñ, ma tem endam i nena avômalô thêthôn ek nêñô lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapêñ êvôliñ dômiñ hadêñ Wapômbêñ

¹⁸Wapômbêñ leñ lêk hik anêñ lamanij thô hadêñ avômalô lôkthô atu ba êvôliñ dômiñ hadêñ yani ba idum kambom lomaloma. Iniñ kambom takêñ intu haluviñ abô avanôñ. ¹⁹pBôk Wapômbêñ hik auk anôñ hathak yanida thô hadêñ avômalô sapêñ ba intu bôk

eyala yôv hêk kapôlôñij. ²⁰qAnyôla miñ hatôm êñjê Wapômbêñ esak ma ami. Ma doñtom yani hapesañ pik lo leñ ma hathak nôñ takêñ, thêlô hatôm neyala nena yani ma yañda ek malê nena yani ma Wapômbêñ. Ma anêñ lôklokwañ bôk hamô bô ba tem êmô étôm wak nômbêñ intu sapêñ. Aêñ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miñ hatôm nesavuthij ba nenañ nena êthôn Wapômbêñ ami. ²¹rAvanôñ, thêlô bôk eyala Wapômbêñ ma doñtom miñ êbô anêñ athêñ lôk êv leñijmavi hadêñ yani ami. Mi, iniñ auk hi mayaliv ba êtôm ñê molo ba intu momañiniñ havalonij iniñ auk molo êñ loñ denañ. ²²sThêlô eson nena thêlô ma ñê lôkawk bêñ ma doñtom mi, thêlô lôkthô ibitak ñê molo. ²³tBa intu miñ êv yeñ hadêñ Wapômbêñ lôkmañij atu ida hamô aêñ ami. Mi, êv yeñ hadêñ dahô takatu ba epesañ hatôm ñê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nindum sek lõngôlôn lomaloma hatôm iniñ thethañak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêñ thêlôda leñvijkupik. ²⁵Thêlô êdô neja auk anôñ esak Wapômbêñ ba ethavuthij hathak abôyañ. Ma êv yeñ hadêñ nôñ takatu ba Wapômbêñ hapesañ ba idum iniñ ku, ma nômkama lôkthô anêñ alañ atu ba hapesañ ma mi. Wapômbêñ êñ intu nambô wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

²⁶Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nesopa iniñ thethañak mama takêñ. Ba intu iniñ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiñ anyô ma êwê hathak auk lokbañ. ²⁷uMa anyô aêñ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiñ avi ba iniñ thethañak haliñ i ek nêndêñ i. Ba intu idum nôñ

ⁿ1:16 Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 ^o1:17 Lom 3:21-22

^p1:19 Ap 14:15-17; 17:24-28 ^q1:20 Jop 12:7-9; Sng 19:1

^r1:21 Ep 4:17-18 ^s1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 ^t1:23 Lo 4:15-19; Sng 106:20

^u1:27 Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

mama bêñ hathak anyô yañ ba ewa kambom êñ anêñ vuli vinyañ hathak thêlôda leññkupik.

²⁸Thêlô édô neyala Wapômbêñ ba intu hatak i ek nesopa iniñ auk ôvathak takêñ ek nindum nôñ takatu ba miñ mavi ami. ²⁹Thêlô kapôlôññij putup hathak kambom lomaloma lôk lokbañ ma palonj lôk leññdañ. Ma malenkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyañ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô ³⁰lôk enañ abôma hathak anyô yañ. Ma êpôlik ek Wapômbêñ, ma epek hathak avômalô vi, ma leññhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miñ êwê taluvi lo lami iniñ abô vibiñ ami. ³¹Thêlô ma ñê auk mi, lôk miñ esopa iniñ abô ami, ma leññhaviñ mi, lôk miñ ethak êv kapôlôññij ami. ³²Thêlô eyala abô thêthônj takatu ba Wapômbêñ bôk hanañ nena ñê takatu ba idum nôñ takêñ tem nêpôm ñama. Ma doñtom idum havôhi thêthô lôk leññmavi ek vi atu ba idum nôñ takêñ haviñ.

Wapômbêñ anêñ hadum abô ma thêthônj

2^vMôlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônj biñ, avômalô takêñ ma ñê kambom.” Ma doñtom yahanañ nena môlô ma ñê kambom aêñ iyom ba intu môlô bônônj. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. ²Wapômbêñ halañô abô, êñ ma hêv malaiñ hadêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêñ ba intu anêñ hadum abô ma thêthônj iyom. ³Ma tem endañô iniñ abô ba nêñ malaiñ êndêñ i esak iniñ kambom. Ma môlô udum kambom aêñ iyom

ba osoñ nena tem miñ endañô môlônim abô ba nêñ malaiñ êndêñ môlô imbiñ ami e? Mi. ⁴^wWapômbêñ hadum mavi anônj hathak alalô ba intu hamô mal-ñyaô ba miñ hêv kambom anêñ vuli vinyañ kethêñ ami. Hosonj nena êñ ma nôñ oyañ e? Miñ hoyala nena Wapômbêñ hadum mavi êñ ek hêv thalek hêk ek môlô node kapôlômim liliñ ba nosopa yani ami e?

⁵Ma doñtom môlônim auk ma thek-thek kambom ba miñ ole kapôlômim liliñ ami. Aêñ ba môlô usup Wapômbêñ anêñ lamaniñ hathak amda ba tem êpôm môlô êndêñ anêñ waklavônj endañô abô. Wak êñ ma anêñ lamaniñ atu ba thêthônj tem êlêm yaiñ. ⁶^xMa tem nêñ anyô tomtom iniñ vuli êtôm nôñ takatu ba bôk idum. ⁷Ïê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmaññij lôk athêñ bêñ ma lôkmala atu ba anêñ dañ mi ma Wapômbêñ tem nêñ lôkmala atu ba nêñ êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ i. ⁸^yMa doñtom ñê takatu ba idum palonj lôk êpôlik hathak abô avanônj ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêñ anêñ lamaniñ lôk vovañ. ⁹Avanônj biñ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêñ tem nêñ malaiñ lôk vovañ êndêñ i, avômalô Israêl êmônj ma avômalô loñ buyañ nembeñ yam. ¹⁰Ma doñtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmaññij lôk athêñ bêñ ma kapôlôññij êñjêk yaô, avômalô Israêl êmônj ma avômalô loñ buyañ nembeñ yam. ¹¹Ek malê nena Wapômbêñ hadum kobom doñtom hadêñ avômalô lôkthô, avômalô Israêl lôk avômalô loñ buyañ haviñ.

¹²Avômalô loñ buyañ idum kambom ma tem Wapômbêñ indum abô ba nêñ vovañ êndêñ i. Thêlô miñ eyala Mose

^v2:1 Mat 7:1-2; Jon 8:7 ^w2:4 Ep 1:7; 2Pi 3:15

^x2:6 Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 ^y2:8 2Te 1:8

anêḡ balabuḡ ami ba intu Wapômbêḡ tem miḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i ami. Aêḡ iyom ma avômalô Israeḡ idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô ba nêḡm vovaḡ êḡndêḡ i. Thêlô eyala Mose anêḡ balabuḡ ba intu tem Wapômbêḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena ḡê takatu ba elañô abô balabuḡ ma miḡ êwê vibiy ami ma Wapômbêḡ miḡ halam i nena ḡê thêthônḡ ami. Mi, ḡê takatu ba êwê vibiy iyom, intu Wapômbêḡ halam i nena ḡê thêthônḡ. ^{14z} Avômalô loḡ buyaḡ miḡ eyala Mose anêḡ abô balabuḡ ami, ma doḡtom doho esopa abô balabuḡ êḡ vi hathak ida iniḡ leḡḡḡhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêḡ ba iniḡ kobom hik thô nena eyala Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ hêk kapôlônḡḡ. Ma wak doho ma iniḡ auk hanaḡ thêlôda bêḡ, ma wak doho ma iniḡ auk hanaḡ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêḡ tem imbitak êḡndêḡ waklavônḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek Yisu Kilisi endañô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniḡ auk loḡ kapô. Abô Mavi atu ba yahanaḡ intu hanaḡ aêḡ.

Avômalô Israeḡ lôk abô balabuḡ

¹⁷ Môlô vi olam am nena Israeḡ. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêḡ abô balabuḡ ba intu Wapômbêḡ tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêḡ anêḡ abô bôk hadônḡ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ ma malêla takatu ba mavi anônḡ. ^{19–20a} Ma môlô lemimhabi nena abô balabuḡ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanônḡ sapêḡ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ḡê maleḡḡḡ pusip lôk nônêḡm deda êḡndêḡ avômalô takatu ba êḡmô momaḡiniḡ lôk uḡḡwik auk thô

ek avômalô auk thônḡthônḡ lôk auk pulusik e?

^{21b} Avanônḡ, ôdônḡ avômalô vi, ma aisê ka miḡ ôdônḡ amda ami? Ma onaḡ nena avômalô miḡ neja vani ami. Ma môlôda? ²² Ma onaḡ nena miḡ nindum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ḡḡgôk, ma doḡtom owa iniḡ nôḡkama vani hayô iniḡ malak mathêḡ e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuḡ ma doḡtom ôḡmô lu êḡ ma hatôm otauviḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israeḡ udum kambom ba intu avômalô loḡ buyaḡ enaḡ abôma hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.” *Aisaia 52:5*

²⁵ Môlô osopa balabuḡ, êḡ ma tabô nenḡgothe anyô iniḡ kupik ma nôḡm mavi. Ma doḡtom ôḡmô balabuḡ lu, êḡ ma ubitak hatôm ḡê takatu ba miḡ enḡgothe iniḡ kupik ami. ^{26c} Ma aêḡ iyom ma ḡê takatu ba miḡ enḡgothe iniḡ kupik ami ma doḡtom esopa balabuḡ, êḡ ma Wapômbêḡ tem êḡḡê i êtôm ḡê enḡgothe kupik haviḡ. ²⁷ Avanônḡ, môlô avômalô Israeḡ owa Wapômbêḡ anêḡ kapya balabuḡ ba enḡgothe unim kupik vê. Ma doḡtom ôḡmô balabuḡ lu ba avômalô loḡ buyaḡ takatu ba miḡ enḡgothe iniḡ kupik vê ami ma esopa abô balabuḡ tem nenaḡ môlônim kambom bêḡ. ^{28–29d} Ôpatu ba habitak anêḡ Israeḡ ba enḡgothe anêḡ kupik vê, ma doḡtom kapô lôk auk miḡ hamô haviḡ Wapômbêḡ ami, miḡ Israeḡ anônḡ ami. Mi, Israeḡ anônḡ ma ôpatu ba anêḡ kapô hamô haviḡ Wapômbêḡ. Ma tabô enḡgothe kupik anônḡ ma miḡ kupik viyaḡḡ hatôm balabuḡ hanaḡ ami. Mi, tabô enḡgothe kupik anônḡ ma Lovak Mathêḡ da haḡgothe tabô êḡ hêk anyô kapô. Ôpêḡ ma avômalô miḡ ebam ami. Mi, Wapômbêḡ da habam yani.

^z2:14 Ap 10:35 ^a2:19-20 2Ti 3:5 ^b2:21 Mat 23:3-4 ^c2:26 Gal 5:6

^d2:28-29 Lo 30:6; Kol 2:11

**Kobom kambom miŋ hatôm indum
ba Wapômbêŋ etak anêŋ balabuŋ ami**

3 Aêŋ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israeŋ? Ma eŋgothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ²Mavi lomama bêŋ anôŋ hêk! Nôm môŋ ma Wapômbêŋ bôk hêv anêŋ abô halôk thêlô baheŋiŋ ek neyabiŋ.

³Ma doŋtom ŋê Israeŋ doho miŋ êvhaŋiŋ ami. Ba intu nôm êŋ hatôm indum ba Wapômbêŋ etak anêŋ balabuŋ e? ⁴Mi anôŋ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ da hanaŋ abô avanôŋ ba hasopa anêŋ abô iyom. Hatôm bôk eto nena, “Abô takatu ba honaŋ, ma tem nêgê nena abô avanôŋ iyom. Ma avômalô idum abô ek o, ma tem ômô i lu.” *Kapya Yeŋ 51:4*

⁵Yêlôaniŋ kambom hik Wapômbêŋ anêŋ thêthôŋ thô halêm yaŋi. Aêŋ ba avômalô pik doho enaŋ nena, “Wapômbêŋ hik anêŋ lamanŋ thô ba hêv vovaŋ viyaŋ hathak yêlôaniŋ kambom, êŋ ma hadum kambom.” ⁶Êŋ ma lokbaŋ! Wapômbêŋ miŋ thêthôŋ ami, ma tem indum abô thêthôŋ aisê esak avômalô pik sapêŋ? ⁷Ma anyôla tem enaŋ nena, “Yenaŋ abôyaŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ abô ma avanôŋ ba nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom, aisê ka Wapômbêŋ hayê ya nena anyô kambom ba hanaŋ ya bêŋ?” ⁸Abô êŋ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enaŋ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahaŋaŋ abô êŋ. Aêŋ ba malaiŋ takatu ba tem êpôm i ma thêthôŋ.

Anyô thêthôŋ la miŋ hamô ami

⁹eAêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô Israeŋ iyom intu mavi hêk Wapômbêŋ

ma, ma avômalô loŋ buyaŋ ma mi e? Mi, bôk yahaŋaŋ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiŋ, avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ haŋiŋ. ¹⁰Hatôm bôk eto nena,

“Anyô thêthôŋ la miŋ hamô ami. Mi anôŋ.

¹¹Ma anyô lôkauk mavi la miŋ hamô ami.

Lôk anyôla miŋ habôlêm Wapômbêŋ ami.

¹²Avômalô lôkthô êvôliŋ dômiŋiŋ hadêŋ Wapômbêŋ ba intu ibitak êtôm nôm oyaŋ. *Kapya Yeŋ 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miŋ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³Abô takatu ba hale thêlô veŋiŋbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ŋama iniŋ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enaŋ abôyaŋ bêŋ anôŋ hale veŋiŋbôlêk. *Kapya Yeŋ 5:9*

Ma iniŋ abô hatôm umya kambom anêŋ siniŋ. *Kapya Yeŋ 140:3*

¹⁴Wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abôma lôk leŋiŋŋaŋa. *Kapya Yeŋ 10:7*

¹⁵Ma elom eveŋ ek nijik anyô vônô.

¹⁶Loŋ takatu ba thêlô i, ma ibuliŋ avômalô ba êv malaiŋ hadêŋ i.

¹⁷Ma êthôŋ bôk lo loŋ nêmô labali imbiŋ avômalô vi paliŋ. *Aisaia 59:7-8*

¹⁸Ma miŋ êkô dokte ek Wapômbêŋ ami.” *Kapya Yeŋ 36:1*

¹⁹Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuŋ takêŋ ma hanaŋ hathak avômalô Israeŋ takatu ba êmô balabuŋ vibiŋ. Ba intu avômalô Israeŋ lôk avômalô pik sapêŋ bônôŋ iyom hathak Wapômbêŋ hanaŋ iniŋ kambom bêŋ. ²⁰fAêŋ ba anyôla miŋ hatôm esopa balabuŋ ba imbitak thêthôŋ êŋjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, balabuŋ hathak hik alalôaniŋ kambom thô hadêŋ alalôda.

Alalô abitak thêthôn hathak aêvhaviñ iyom

²¹Ma doñtom lêk Wapômbênj hik loñondê yanja tho hadênj alalô ek nambitak thêthônj ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enañj hathak loñondê ênj yôv. Ma loñondê ênj miñjanañj hathak nesopa balabuñj ami. Mi. ²²Loñondê ênj ma aêntêk. Wapômbênj halam avômalô takatu ba êvhaviñj Yisu Kilisi nena thêthônj. Avômalô Isael lôk avômalô loñjanañj sapênj ma imbitak thêthônj hathak loñondê doñtom ênj iyom. ²³Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miñjanañj hatôm nêmo lôkmañgij êtôm Wapômbênj ami. ²⁴hAênj ba intu Wapômbênj habi anênj wapôm sam ba hapesañj loñondê ek avômalô nimbital thêthônj. Hadum aênj hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole nê takatu ba êvhaviñj iniñj kambom anênj malaiñj vê. ²⁵Wapômbênj hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleñij ek ema ba enjasô anênj thalalenj êtôm da ek enja alalôaniñj kambom anênj vovañj. Ba intu alalô aêvhaviñj, ênj ma Wapômbênj tem etak anênj lamanij atu hathak alalô. Ênj ma hik tho nena yani bôk hadum thêthônj hathak avômalô takatu ba bôk êmo hamônj vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miñjanañj hadum abô kethenj ek i ami. Mi, havalonj lôkthô iniñj kambom loñjanañj aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶Ma lêk hik tho nena yanida ma thêthônj ba hapesañj loñondê ek halam avômalô takatu ba êvhaviñj Yisu nena thêthônj.

²⁷Aênj ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônj, ek malê nena alalô miñjanañj adum ku asopa balabuñj ek nambitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma ami. Mi, aêvhaviñj iyom. ²⁸Alalô aêvhaviñj nena ôpatu ba

hêvhaviñj iyom intu hamô thêthônj hêk Wapômbênj ma. Ma ku esopa balabuñj miñjanañj hatôm indum ôpênj imbitak thêthônj ami. Mi. ²⁹iWapômbênj ma avômalô Isael iyom iniñj Wapômbênj e? Mi, yani ma avômalô loñjanañj buyañj iniñj Wapômbênj haviñj. ³⁰JEk malê nena Wapômbênj ma doñtom iyom. Ma hik loñondê doñtom iyom tho ek nambitak thêthônj ênjêk yani ma. Ijê takatu ba engothe iniñj kupik ba êvhaviñj ma Wapômbênj tem endam i nena nê thêthônj. Ma nê takatu ba miñjanañj engothe iniñj kupik ami ba êvhaviñj ma Wapômbênj tem endam i imbiñjanañj nena nê thêthônj. ³¹kLêk aisê? Alalô adum êvhaviñj hi bênj ma balabuñj tem imbitak êtôm nômo oyañj e? Mi, êvhaviñj havatho balabuñj loñjanañj.

Wapômbênj halam Ablaham nena anyô thêthônj hathak anênj hêvhaviñj

4 Alalô lenijimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônj? ²Yani hadum ku ba habitak thêthônj ba intu yani hatôm êmbô, e? Mi anônj, Wapômbênj miñjanañj lahabi aênj ami. ³Bôk eto aisê? Eto nena, “Ablaham hêvhaviñj Wapômbênj ba intu halam yani nena anyô thêthônj.” *Môñ Anônj 15:6*

⁴Anyô te hadum ku ba anênj anyô bênj hêv yani vuli, ênj ma nanañj nena hêv anênj anyô ku vuli ma miñjanañj nena anênj anyô bênj hêv anênj wapôm hadênj yani ami. ⁵Ma doñtom anyô miñjanañj hatôm indum ku ek imbitak thêthônj ami. Mi, hêvhaviñj Wapômbênj iyom, ma tem Wapômbênj endam yani nena anyô thêthônj. Wapômbênj ma ôpatu ba halam nê kambom nena thêthônj. ⁶Devit bôk hanañj aênj iyom hathak avômalô takatu ba miñjanañj idum ku ek nimbital thêthônj ami, ma Wapômbênj halam i nena nê

thêthôn. Yani hanañ nena thêlô lêk êmô lôk leñjñmavi ba hatô hathak i nena,
⁷“Ïjê takatu ba Wapômbêñ bôk hêv iniñ kambom vê

lôk haluviñ iniñ sek,
 thêlô lêk êmô lôk leñjñmavi.

⁸Ma ñê takatu ba bôk Wapômbêñ la-paliñ iniñ kambom,
 lêk êmô lôk leñjñmavi.” *Karya Yeñ 32:1-2*

⁹Môlônim auk aisê? Mek mayi êñ ma ñê Israël takatu ba engothe kupik iyom iniñ e? Ma ñê loñ buyañ takatu ba miñ engothe kupik ami? Alalô bôk anañ nena Ablaham hêvhaviñ ba intu halam yani nena anyô thêthôn. ¹⁰Ma engothe yani kupik vêm ka Wapômbêñ halam yani nena anyô thêthôn e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôn. ¹¹mMiñ engothe Ablaham kupik ami denañ ma hêvhaviñ ba Wapômbêñ halam yani nena anyô thêthôn. Vêm ma Wapômbêñ havak balabuñ neñgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aêñ ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek ñê êvhaviñ takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami ek Wapômbêñ endam i nena ñê thêthôn.

¹²Ma aêñ iyom ma Ablaham ma ñê takatu ba engothe kupik lôk esopa anêñ vañgwam hathak êvhaviñ iniñ lambô. Iniñ êvhaviñ ma hatôm bumalô Ablaham anêñ ba hêvhaviñ vêm ka engothe anêñ kupik haveñ yam.

¹³nWapômbêñ habitij abô haviñ Ablaham lôk anêñ limi nena tem nêmpik sapêñ êndêñ i hathak anêñ thêthôn atu ba halêm anêñ hêvhaviñ. Ma miñ hathak anêñ hasopa balabuñ ami. ¹⁴oAvômalô esopa abô balabuñ ba ewa nômpatu ba Wapômbêñ habitij abô hathak, êñ ma êvhaviñ lêk habitak hatôm nômpoyañ. Ma Wapômbêñ anêñ abô atu ba habitij haviñ Ablaham

habitak hatôm yavoyav oyañ. ¹⁵pEk malê nena balabuñ hathak havôv Wapômbêñ anêñ lamanij halêm hadêñ avômalô takatu ba miñ esopa ami. Balabuñ mi, ma tem namô balabuñ lu aisê?

¹⁶qAêñ ba avômalô ewa nômpatu ba Wapômbêñ habitij abô hathak anêñ anôñ hathak iniñ êvhaviñ. Ba intu hathak anêñ wapôm ma Wapômbêñ hadum nômpêñ. Ma Wapômbêñ hik anêñ abô habitij haviñ Ablaham loñ hathak anêñ limi sapêñ atu ba êvhaviñ, avômalô Israël takatu ba bôk ewa anêñ balabuñ lôk avômalô loñ buyañ haviñ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷Hatôm abô atu ba Wapômbêñ bôk hanañ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôñlodôñ iniñ lim.” *Môñ Anôñ 17:5*

Abô êñ ma avanôñ hêk Wapômbêñ ma. Ablaham hêvhaviñ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêñ ñê ñama ma hathak halam nômkama takatu ba miñ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêñ.

¹⁸Avômalô sapêñ leñjñhabi nena nômpêñ miñ hatôm imbitak ami. Ma doñtom Wapômbêñ hik vulij leñsawa thô hadêñ yani ba hanañ,

“Anêmpilibumi tem nimbitak aêñ.” *Môñ Anôñ 15:5*

Ma Ablaham hêvhaviñ ba hêv ma ba intu habitak lodôñlodôñ iniñ lambô. ¹⁹rAblaham hayala nena yani anêñ sondabêñ hatôm 100 ba lêk liñkupik hayalôv. Ma Sala liñkupik bôk hayalôv aêñ iyom. Ma doñtom nômpêñ miñ hatauviñ anêñ hêvhaviñ ami. Mi, havalon loñ lôkklokwañ. ²⁰Ma miñ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêñ havak haviñ yani ami. Mi, anêñ hêvhaviñ halumbak bêñ ba hêv athêñ lôkmañgiñ hadêñ Wapômbêñ. ²¹Yani

^m4:11 Stt 17:10-11 ⁿ4:13 Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 ^o4:14 Gal 3:18

^p4:15 Lom 3:20; 5:13 ^q4:16 Gal 3:7 ^r4:19 Stt 17:17

hayala yôv nena Wapômbêḅ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutinj. ²²Ba intu “Wapômbêḅ halam yani nena anyô thêthônj.” *Môḅ Anônj 15:6*

²³⁻²⁴Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthônj,” miḅ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhavinj Wapômbêḅ atu ba hik alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu lij hêk ḡama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhavinj nena ḡê thêthônj. ²⁵Yisu êḅ intu Wapômbêḅ hatak ek ema esak alalôaniḅ kambom ma hik lij hathak loḅbô ek êpôpêk loḅondê ek alalô nambitak thêthônj.

Alalô lêk amô labali haviḅ Wapômbêḅ

5 Alalô aêvhavinj ba Wapômbêḅ halam alalô nena avômalô thêthônj. Aêḅ ba lêk amô labali haviḅ Wapômbêḅ hathak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi. ²Hathak aêvhavinj ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêḅ anêḅ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleḅinj lôk leḅinj mavi ek namô Wapômbêḅ anêḅ lôkmaḅḅinj kapô. ³Ma aêḅ iyom ma alalô leḅinj mavi esak malaiḅ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiḅ takêḅ tem indum ba alalô namiḅ lôklokwaḅ. ⁴Ma amiḅ lôklokwaḅ, êḅ ma hik thô nena alalô amô malaiḅ takêḅ lu. Ma amô malaiḅ takêḅ lu, êḅ ma havatho alalô loḅ ek nanêm maleḅinj. ⁵Ma aêv maleḅinj êḅ miḅ hatôm indum alalô kapôlônjinḅ malaiḅ ami. Mi, Wapômbêḅ bôk haḅḅasô anêḅ lahaviḅ halôk alalô kapôlônjinḅ hathak anêḅ Lovak Matherḅ atu ba hêv hadêḅ alalô.

⁶Nodaḅô. Bôk alalô lokwaḅ mi ba apôlik hathak Wapômbêḅ ma hadêḅ anêḅ waklavônj atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak

alalô. ⁷Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthônj yaḅ anêḅ loḅ e? Injo, betha wakla intu anyô yaḅ hêv anêḅ lôkmala ek nêḅ anyô mavi yaḅ sa la. ⁸Ma doḅtom Wapômbêḅ hik anêḅ lahaviḅ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaḅ ma Kilisi hêv anêḅ lôkmala ba hama ek alalô. ⁹Ma lêk Wapômbêḅ halam alalô nena thêthônj hathak Yisu anêḅ thalaleḅ. Aêḅ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêḅ alalô vê ênjêk anêḅ lamaninj. ¹⁰Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêḅ apôlik hathak i, êḅ ma hapesaḅ abô haviḅ alalô hathak Nakaduḅ anêḅ ḡama ek nambitak anêḅ ḡê môlô. Ma lêk alalô ma anêḅ ḡê môlô ba intu ayala katô nena tem nêḅ alalô bulubiḅ esak anêḅ lôkmala. ¹¹Ma nôḅ mavi yaḅ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêḅ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêḅ anêḅ ḡê môlô ba intu alalô athak leḅinj mavi anônj hathak Wapômbêḅ.

ḡama halêm anêḅ Adam ma lôkmala halêm anêḅ Kilisi

¹²Wambom halêm pik hathak anyô doḅtom iyom ma ḡama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ḡama hapôm sapêḅ. ¹³Abô balabuḅ mi denaḅ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêḅ miḅ hakatuḅ avômalô iniḅ kambom tomtom ami ek malê nena balabuḅ mi denaḅ. ¹⁴Avômalô takatu ba eveḅ Adam yam ba hi hayô waklavônj Wapômbêḅ hêv balabuḅ hadêḅ Mose ma miḅ êḅô balabuḅ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miḅ êḅô balabuḅ kapô ami. Ma doḅtom ḡama hayabiḅ thêlô sapêḅ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaḅ atu ba haveḅ yam anêḅ dahô. ¹⁵Adam ma anyô doḅtom, ma doḅtom hamô Wapômbêḅ anêḅ balabuḅ lu ba avômalô bêḅ anônj

⁸4:25 Ais 53:4-5 ¹²5:3 Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 ¹³5:8 Jon 3:16; 1Jon 4:10

¹⁴5:9 Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 ¹⁵5:12 Stt 3:6; Lom 6:23 ¹⁶5:13 Lom 4:15

ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doŋtom aêŋ iyom. Ma doŋtom hathak yani anêŋ wapôm ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv liŋsiŋ ek hêv nôŋ mavi hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv ma miŋ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶Avanôŋ biŋ, wapôm êŋ lôk kambom êŋ iniŋ anôŋ ma yaŋda yaŋda. Kambom anêŋ anôŋ ma aêntêk, Wapômbêŋ hadum abô ba hik kambom êŋ anêŋ malaiŋ thô. Ma wapôm anêŋ anôŋ ma aêntêk, hadum ŋê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthônŋ. ¹⁷Anyô doŋtom hadum kambom ba intu ŋama hayabiŋ avômalô pik sapêŋ hathak anêŋ kambom. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbatak thêthônŋ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nêŋmô lôkmala êtôm kiŋ esak anyô doŋtom, ôpêŋ ma Yisu Kilisi.

¹⁸Aêŋ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô sapêŋ ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma doŋtom anyô yaŋ hadum nôŋm thêthônŋ yaŋ ba intu Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ nena thêthônŋ ba hêv lôkmala hadêŋ alalô. ¹⁹Avanôŋ, anyô te anêŋ lêndônŋ kôtônŋ hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê idum kambom. Ma doŋtom anyô yaŋ anêŋ halanŋ abô hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma.

²⁰Wapômbêŋ hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlônŋ kambom ma nôŋm kambom anôŋ. Ma doŋtom iniŋ kambom habitak bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹aSêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma doŋtom lêk ma Wapômbêŋ anêŋ

wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthônŋ ek nêŋm lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nôŋmbêŋ intu sapêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

Kambom anêŋ lôklokwaŋ lêk hêv yak

6 Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêŋ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm indumbak ni ba ni e? ²Mi anôŋ! Alalô bôk atôm ŋê ŋama ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³Alalô takatu ba athik ŋaŋ lôk athak doŋtom haviŋ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêŋ ŋama haviŋ. Lemimpaliŋ e? ⁴Ca intu athik ŋaŋ, êŋ ma hatôm alalô ama ba elav haviŋ Kilisi. Ma hathak ôdônŋ êŋ ma Wapômbêŋ atu ba bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak anêŋ lôklokwaŋ lôkmanŋgiŋ lêk hadum aêŋ hadêŋ alalô ek namô imbiŋ lôkmala lukmuk êŋ.

⁵Alalô bôk athak doŋtom aviŋ Kilisi lôk anêŋ ŋama yôv ba intu avanôŋ biŋ nena tem nasak doŋtom imbiŋ anêŋ haviyô aêŋ iyom. ⁶dAlalô nayala nena alalôaniŋ kapôlônŋiŋ bô bôk ik vônô hathak a haviŋ yani ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm eyabiŋ alalô esak loŋbô ami. Ba intu kambom ma miŋ lêk alalôaniŋ alaŋ ami. ⁷Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviŋ Kilisi ma miŋ hamô kambom anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami.

⁸Avanôŋ biŋ nena alalô bôk ama yôv haviŋ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiŋ yani. ⁹Kilisi hama vêŋ ma Wapômbêŋ hik yani liŋ ba intu alalô nayala nena yani miŋ hatôm ema esak

loŋbô ami. Ŋama anêŋ lôklokwaŋ ma lêk nôm oyaŋ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôŋ te iyom ek imbuliŋ kambom anêŋ lôklokwaŋ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ¹¹ ^e Aêŋ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ŋê ŋama ma amô lôkmala haviŋ Kilisi ek nanêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ¹² ^f Ba intu miŋ notak kambom ek eyabiŋ lemvimkupik ba nosopa anêŋ thethaŋak ami. ¹³ ^g Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ hêk ŋama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêŋ amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek nindum ku takatu ba thêthôŋ. Ma miŋ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêŋ ku ami. ¹⁴ ^h Môlô ômô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ ômô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu kambom miŋ môlônim anyô bêŋ hathak loŋbô ami.

Thêthôŋ ma alalôaniŋ alaŋ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ amô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôŋ. ¹⁶ ⁱ Ôpatu ba olaŋô anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ. Ba osopa kambom, êŋ ma kambom hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem endom môlô ni ŋama. Ma aêŋ iyom ma olaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôŋ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môlônim alaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ hatak môlô hamô abô avanôŋ vibiŋ ba lêk môlô ôêv kapôlômim ek olaŋô abô êŋ ba osopa. Hathak nôm êŋ ma nanêŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alaŋ bô. Ma thêthôŋ lêk habitak môlônim alaŋ lukmuk. ¹⁹ Auk êŋ ma malaiŋ ek

môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliŋ hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôŋgôlôŋ imbitak môlônim alaŋ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doŋtom lêk ma nônêŋ lemvimkupik lôkthô ek thêthôŋ imbitak môlônim alaŋ ek êmbôv môlô ni êndêŋ mathêŋ.

²⁰ Sêbôk ma môlônim alaŋ ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôŋ anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami. ²¹ Ma bôk owa anôŋ alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôm takêŋ anêŋ anôŋ ma ŋama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²² Ma doŋtom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ba Wapômbêŋ lêk habitak môlônim alaŋ. Ba ku êŋ anêŋ anôŋ lêk hadum môlô ubitak mathêŋ ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²³ ^j Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

7 Aiyaŋ thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ² Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalôŋ thai loŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalôŋ yanavi loŋ ami. ³ Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalôŋ yani loŋ ami ba intu

^e6:11 2Ko 5:15; Gal 2:19

^f6:12 Stt 4:7

^g6:13 Lom 12:1

^h6:14 1Jon 3:6

ⁱ6:16 Jon 8:34; 2Pi 2:19

^j6:23 Lom 5:12,15

hatôm enja anyô lukmuk ma miñ nendam yani nena avi sek ami.

^{4k}Aiyañ thêlô, môlô ma Kilisi anêñ liñkupik. Ba hathak ôdôñ êñ, ma oma hathak balabuñ ek miñ eyabiñ môlô ami ek nosak doñtom imbiñ anyô yañ. Ôpêñ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêñ hik liñ hêk ñama. Aêñ ba môlô ma Kilisi anêñ ek uñgwik anôñ mavi êtôm atu ba Wapômbêñ lahavij. ⁵Sêbôk atu ba alalôaniñ kapôlôñij bô hayabiñ alalô ma balabuñ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leñvijkupik habi alak ek nandum kambom ba anêñ anôñ ma ñama. ^{6l}Ma doñtom lêk alalô ama ek balabuñ ba intu balabuñ anêñ lôklokwañ miñ havalonj alalô loñ hathak loñbô ami. Ma nandum Wapômbêñ anêñ ku ba nasopa loñôndê lukmuk atu ba Lovak Matheñ hik thô hadêñ alalô. Ma miñ nasopa balabuñ atu ba bôk eto anêñ loñôndê ami.

Balabuñ hik kambom thô

^{7m}Aêñ ba intu yahanaj nena balabuñ ma nôñ kambom e? Mi anôñ. Balabuñ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuñ te hanaj aêntêk, “Miñ malemkilik esak anyô yañ anêñ nômkama ami.” Hathak abô êñ iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniñ nômkama, êñ ma kambom. ⁸Ma doñtom kambom hawa balabuñ êñ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniñ nômkama lomalama. Balabuñ mi, ma kambom anêñ lôklokwañ ma mi hatôm ñama. ⁹Sêbôk atu ba yahathônj balabuñ paliñ, êñ ma yahasonj nena ya ma anyô lôkmala. Ma doñtom balabuñ halêm, êñ ma hatôm kambom hawa anêñ lôkmala hathak loñbô ba intu yahayala nena ¹⁰ya hatôm anyô ñama. Aêñ ba yahasonj nena balabuñ tem nêñ lôkmala êndêñ ya. Ma doñtom mi, hêñ ñama hadêñ ya.

¹¹ⁿKambom hawa balabuñ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ^{12o}Aêñ ba nanañ aisê esak abô balabuñ? Balabuñ ma nôñ kambom e? Mi, Wapômbêñ anêñ balabuñ ma matheñ lôk thêthônj ma mavi.

¹³Aêñ ba nanañ nena nôñ mavi êñ hik ya vônô e? Mi anôñ! Kambom da hawa nôñ mavi êñ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôñ ôvathek anôñ.

¹⁴Alalô nayala nena balabuñ halêm anêñ Lovak Matheñ, ma doñtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenañ alañ ba yahadum ku hamô yani vibij. ^{15p}Miñ yahayala nôñ atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenjhavij yandum ma miñ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êñ ma yahathak yahadum. ¹⁶Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êñ ma hik thô nena yenañ auk halôk hathak balabuñ anêñ auk lôk hayala nena balabuñ ma nôñ mavi. ¹⁷Kambom atu ba hamô yakapôlônj iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miñ yenañ auk havôv ya ek yandum kambom takêñ ami. ¹⁸Yalenjhavij yandum malê atu ba mavi, ma doñtom miñ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miñ hêk yakapôlônj bô ami. ¹⁹Nôñ mavi atu ba yalenj hik ya hathak ek yandum ma miñ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êñ ma yahadum havôhi thêthô. ²⁰Avanônj, nôñ kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miñ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlônj da intu hadum nôñ êñ.

²¹Aêñ ba avanônj bij nena wak nômbêñ atu ba yalenjhavij yandum mavi ma kambom hamiñ ya loñ sij. ²²Ya dahôlônj lamavi hathak Wapômbêñ anêñ bal-

^{k7:4} Lom 6:2,11 ^{l7:6} Lom 6:4; 8:2 ^{m7:7} Kis 20:17; Lo 5:21

^{n7:11} Stt 3:13 ^{o7:12} 1Ti 1:8 ^{p7:15} Gal 5:17

abuṅ, ²³ma doṅtom lôklokwaṅ yaṅda hadum ku hathak yalenṅviṅkupik ba hik vovak hadêṅ balabuṅ atu ba yalenṅhaviṅ yasopa. Lôklokwaṅ êṅ ma kambom anêṅ ba lovak ek yalenṅhaviṅ atu ba havalonṅ ya ek yandum anêṅ ku. ²⁴⁻²⁵†Aêṅ ba yenaṅ auk ma aêntêk. Yalenṅhaviṅ Wapômbêṅ anêṅ balabuṅ imbitak yenaṅ alaṅ, ma doṅtom yakapôlônṅ bô hathak hadum ba kambom habitak yenaṅ alaṅ. Ai, malaiṅ êṅ habuliṅ ya kambom anôṅ! Yalenṅviṅkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loṅôndê ṅama. Opalê intu hatôm nêṅ ya sa? Wapômbêṅ hathak alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêṅ ya vê êṅjêk kambom anêṅ lôklokwaṅ, ba intu yahananṅ yalenṅmavi hadêṅ Wapômbêṅ.

Lêk asopa Lovak Matheṅ anêṅ loṅôndê lukmuk

8 Abô takatu ba bôk yahananṅ yôv anêṅ ôdônṅ ma aêntêk. Wapômbêṅ tem miṅ indum abô ba nêṅ malaiṅ êndêṅ avômalô takatu ba êmô haviṅ Yisu Kilisi ami. ²Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêṅ ku, ma Lovak Matheṅ atu ba hêv lôkmala anêṅ lôklokwaṅ hêv alalô vê hêk kambom anêṅ lôklokwaṅ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³Alalôaniṅ kapôlônṅiṅ bô miṅ hatôm esopa balabuṅ ami ba intu balabuṅ êṅ miṅ hatôm nêṅ alalô vê êṅjêk kambom anêṅ lôklokwaṅ ami. Ma doṅtom Wapômbêṅ da hadum nôṅm êṅ hathak hêv Nakaduṅ halêṅ hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniṅ kambom ba hawa anêṅ vovanṅ. ⁴Yani hadum aêṅ ek balabuṅ injik anêṅ anôṅ imiṅ alalô atu ba asopa Lovak Matheṅ anêṅ loṅôndê ma miṅ kapôlônṅiṅ bô anêṅ loṅôndê ami.

⁵Avômalô takatu ba êmô kapôlônṅiṅ bô vibibiṅ ethak leṅiṅhabi auk takatu ba kapôlônṅiṅ bô lahaviṅ. Ma doṅtom avômalô takatu ba êmô Lovak Matheṅ vibibiṅ ethak leṅiṅhabi auk takatu ba Lovak Matheṅ lahaviṅ. ⁶Ma avômalô takatu ba iniṅ auk hasopa kapôlônṅiṅ bô anêṅ auk tem nema. Ma doṅtom avômalô takatu ba iniṅ auk hasopa Lovak Matheṅ anêṅ auk tem neja lôkmala ba nêṅmô labali. ⁷Avômalô takatu ba evalonṅ kapôlônṅiṅ bô miṅ hatôm nesopa Wapômbêṅ anêṅ balabuṅ ami. Ba intu miṅ esopa ami ba iniṅ auk hapôlik hathak yani. ⁸Ma avômalô takatu ba kapôlônṅiṅ bô hayabiṅ i miṅ hatôm nindum Wapômbêṅ lamavi ami.

⁹†Ma doṅtom môleṅnim kapôlômim bô miṅ hayabiṅ môleṅ ami ma mi. Wapômbêṅ anêṅ Lovak Matheṅ da intu hamô môleṅ kapôlômim ba hayabiṅ môleṅ. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêṅ Lovak Matheṅ mi, thêlô êṅ intu miṅ yani anêṅ ami. ¹⁰†Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doṅtom Kilisi hamô môleṅ kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthônṅ yôv. Aêṅ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôṅ yôv. ¹¹Wapômbêṅ bôk hik Yisu Kilisi liṅ hêk ṅama. Ma anêṅ Lovak Matheṅ hamô môleṅ kapôlômim, ba hathak Lovak Matheṅ anêṅ ku ma Wapômbêṅ tem nêṅmô lôkmala êndêṅ kupik atu ba tem ema aêṅ iyom.

Lovak Matheṅ hadum ba alalô abitak Wapômbêṅ nali

¹²Aêṅ ba aiyāṅ thêlô, alalôaniṅ ku hêk ek nasopa Lovak Matheṅ anêṅ auk ma miṅ nasopa kapôlônṅiṅ bô anêṅ auk esak loṅbô ami. ¹³†Môleṅ osopa unim kapôlômim bô anêṅ auk, êṅ ma tem noma. Ma doṅtom uik kambom

¶7:23 Gal 5:17; 1Pi 2:11 ¶7:24-25 1Ko 15:57 ¶8:4 Gal 5:16,25

¶8:9 1Ko 3:16; 12:3 ¶8:10 Gal 2:20 ¶8:13 Gal 6:8; Kol 3:5

atu ba kapôlômim bô lahaviņ vônô hathak Lovak Matheņ, êņ ma tem nômo lôkmala. ¹⁴Wapômbêņ anêņ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matheņ halom i. ¹⁵^{wx}Wapômbêņ hêv anêņ Lovak Matheņ hadêņ alalô. Ma Lovak Matheņ hadum ek alalô nambitak Wapômbêņ da anêņ avômena ba intu alaņ nena, “Aba, Wakamik!”^f Ma miņ hatak alalô hamô yani vibiņ ek nakô esak loņbô ami. ¹⁶^yMa Lovak Matheņ hathak hik alalôaniņ auk loņ nena alalô ma Wapômbêņ anêņ avômena anôņ. ¹⁷Alalô ma Wapômbêņ anêņ avômena ba intu tem alalô naja nôm mavi takatu ba yani bôk habutiņ haviņ anêņ avômalô. Avanôņ, tem naja nôm mavimavi takêņ anêņ Wapômbêņ imbiņ Killisi. Ma lêk awa vovaņ hatôm yani bôk hawa, êņ ma tem naja athêņ lôkmaņgiņ imbiņ yani.

Lôkmaņgiņ tem imbitak embeņ yam

¹⁸Avanôņ, Wapômbêņ tem injik anêņ lôkmaņgiņ thô ek namô kapô. Ba intu yalenhabi nena malaiņ lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êņ ma nôm oyaņ lôkthô. ¹⁹Nômkama sapêņ atu ba Wapômbêņ hapesaņ ma êvsoņ ba eyabiņ ek nêgê waklavôņ atu ba tem yani injik anêņ avômena thô. ²⁰⁻²¹^zEk malê nena nômkama pik sapêņ lêk êmô mayaliv. Wapômbêņ habuliņ hathak Adam anêņ kambom ba hêv malaiņ hadêņ nôm takêņ. Ma nôm takêņ miņ leņiņhaviņ aêņ ami. Nômkama takatu ba hapesaņ lêk epalê ba hatôm êmô koladôņ. Ma doņtom wak te tem nê m nôm takêņ vé êņjêk koladôņ êņ ba nede yaņ imbiņ Wapômbêņ anêņ avômena takatu ba êmô anêņ lôkmaņgiņ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êv maleņiņ.

^f8:15 ‘Aba’ anêņ ôdôņ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôņgô Mak 14:36.

^w8:15 2Ti 1:7 ^x8:15 Gal 4:5-7; ALK 21:7 ^y8:16 2Ko 1:22

^z8:20-21 Stt 3:17-19 ^a8:23 2Ko 5:2-4 ^b8:27 Sng 139:1 ^c8:28 Ep 1:11

^d8:29 Kol 1:18; Hib 1:6

²²Alalô ayala nena nômkama sapêņ atu ba Wapômbêņ bôk hapesaņ ma lôkthô lêk elaņ ba elom eveņ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³^aVovaņ êņ lêk hapôm alalô haviņ ma miņ nômkama iyom ami. Wapômbêņ bôk hêv Lovak Matheņ yôv hatôm nôm mavi môņ hadêņ alalô. Ba intu alalôaniņ kapôlôņiņ halaņ ba halom haveņ ba hayabiņ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêņ da anêņ avômena anôņ lôk nê m kupik lukmuk êndêņ alalô. ²⁴Avanôņ, Wapômbêņ bôk hêv alalô bulubiņ yôv, ma doņtom miņ alalô ayê balabuņ anêņ anôņ sapêņ hathak maleņiņ ami denaņ. Ba intu aêv maleņiņ ba ayabiņ anêņ anôņ. Avômalô miņ ethak eyabiņ nô m takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵Ma aêņ iyom ma alalô aêv maleņiņ hathak nô m takatu ba miņ bôk ayê ami denaņ. Ba intu amô maliņyaô ba ayabiņ.

²⁶Ma Lovak Matheņ hathak hêv alalô sa haviņ. Alalô lokwaņ mi ba athôņ nena nateņ mek aisê. Êņ ma Lovak Matheņ da hêv alalô sa ba hateņ mek hatôm kapô halaņ iyom ma abô mi. ²⁷^bMa Wapômbêņ atu ba hayala kapôlôņiņ sapêņ halaņô ba hayala Lovak Matheņ anêņ mek êņ. Ek malê nena Lovak Matheņ hateņ mek ek avômalô matheņ hatôm Wapômbêņ anêņ lahaviņ.

Avômalô takatu ba Wapômbêņ halam tem nêtôm Kilisi

²⁸^cAlalô ayala nena Wapômbêņ hathak hawa nômkama nômbêņ atu ba habitak ba hadum ek nô m mavi imbitak ek avômalô takatu ba leņiņhaviņ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêņ lahaviņ. ²⁹^dSêbôk atu ba môņ anôņ ma Wapômbêņ bôk hayala i

yôv ba habi baŋ hayôhêk i ek nimitak êtôm yanida Nakaduŋ Kilisi. Hadum aêŋ ek Kilisi imbitak anyô môŋ ek iviyaŋ lôk livi nômbêŋ atu ba evenŋ yam. ³⁰Ma avômalô takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i yôv intu dalam i haviŋ. Ma takatu ba bôk dalam i yôv ma hayê i nena nê thêthônŋ haviŋ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthônŋ ma tem nêmeda lôkmaŋgiŋ êndêŋ i imbiŋ.

Nômlate miŋ hatôm nêmalalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviiŋ ami

³¹eAêŋ ba alalô nanaŋ aisê esak nômtakatu ba Wapômbêŋ hadum? Yani hamiŋ haviŋ alalô, êŋ ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anônŋ! ³²Wapômbêŋ hatak Nakaduŋ halôk nê kambom baheŋiŋ ba hama hathak alalô sapêŋ ma miŋ havasiŋ ami. Aêŋ ba intu nayala nena tem injik anêŋ lawapôm sam ba nêmek lomaloma êyô êmô loŋ imbiŋ ek nêmalalô sa. ³³fWapômbêŋ da bôk habi baŋ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaŋ alalôaniŋ kambom bêŋ? Mi anônŋ, Wapômbêŋ da bôk dalam alalô yôv nena thêthônŋ! ³⁴Ba intu opalêla tem nenaŋ nena alalô naja kambom anêŋ vovaŋ? Mi anônŋ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loŋbô ba lêk hamô Wapômbêŋ baŋ vianônŋ ba hathak hanaŋ hik lambô liŋ ek nêmalalô sa.

³⁵Malê te hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Kilisi anêŋ lahaviiŋ alalô? Malaiŋ lomaloma lôk vovaŋ ma avômalô ethaŋ alalô lôk bôm bêŋ lôk amô thavuthiŋ hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biŋ, nômtakêŋ hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anônŋ! ³⁶Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anêmalalô avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nômbêŋ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloŋ ek nijik vônô.” *Kapya Yeŋ 44:22*

³⁷Ma doŋtom malaiŋ takêŋ miŋ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviiŋ alalô, alalô lovak ba ik nômtakêŋ sapêŋ sesoŋ. ³⁸Yenaŋ auk thektheke nena nômlate miŋ hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviiŋ ami. Mi anônŋ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aŋela la lôk ŋgôk la, mena nômtakatu ba lêk hamô mena tem nimitak emberŋ yam, mena lôklokwaŋ la, ³⁹mena nômkama vuliiŋ lôk nômkama vibiiŋ, mena nômlate atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ tem nêmalalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviiŋ atu ba halêmalalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi e? Mi anônŋ!

Pol lahiki hathak avômalô Israel

9Yahamô haviŋ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaŋ ma avanônŋ iyom. Miŋ yahasau môlô ami. Mi, yenaŋ auk ma Lovak Matheŋ hik loŋ haviŋ. ²Wak nômbêŋ intu ma yakapôlônŋ malaiŋ kambom ba vovaŋ bêŋ haliiŋ ya ³gathak yenaŋ avômalô, thêlô ma yêlô ôdônŋ te iyom. Yalenŋhaviŋ thêlô nênimimbiŋ ek Wapômbêŋ nêmalalô bulubiŋ. Hêv thêlô bulubiŋ, êŋ ma hatôm nêmalalô ya vê ênjêk Kilisi ba imbiŋ ya êndôk loŋ atum ek nêmalalô sa. ⁴hYahanaŋ hathak avômalô Israel iyom. Wapômbêŋ bôk dalam i yôv ek nimitak anêŋ avômena ma hik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô hadêŋ i. Ma havak tabô lôk habutiŋ abô haviŋ iniŋ limi. Ma hêv balabuŋ lôk hadônŋ i ek nênimimbiŋ yêŋ êndêŋ. ⁵Iniŋ limi bôbô ma nêmalalô athêŋ bêŋ. Ma Kilisi halêmalalô pik hatôm anyô ba

^e8:31 Sng 118:6 ^f8:33 Ais 50:8-9 ^g9:3 Kis 32:32

^h9:4 Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

habidak anêḡ iniḡ thalaleḡ. Yanida ma Wapômbêḡ ma nômkama lôkthô anêḡ alay. Nambô anêḡ athêḡ esak leḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

**Wapômbêḡ anêḡ loḡondê
halam anêḡ avômalô**

⁶Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ avômalô Israeḡ. Ma lêk Israeḡ bêḡ anôḡ êdô Kilisi, ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ abô miḡ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibidak anêḡ Israeḡ, vi atu ba Wapômbêḡ malam iyom intu Israeḡ anôḡ ma vi ma mi. ⁷Ma aêḡ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibidak anêḡ Abraham ma miḡ Abraham nali sapêḡ ami. Mi, vi atu ba ibutiḡ abô hathak iyom intu nali anôḡ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Abraham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbidak.” *Môḡ Anôḡ 21:12*

⁸Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena avômena takatu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak iyom intu ba Wapômbêḡ anêḡ nali. Ma avômena takatu ba Abraham habi vê, thêlô ma miḡ Abraham nali anôḡ ami. ⁹Abô êḡ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiḡ ba hanaḡ,

“Sondabêḡ yaḡ endake yahale halêm hathak loḡbô ma Sala tem embathu okna te.” *Môḡ Anôḡ 18:10,14*

¹⁰Okna êḡ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek. ¹¹⁻¹²Amena ju êḡ mi denaḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ Lebeka aêntêk, “Amena yaḡ bêḡ tem imbitak yaḡ molok anêḡ anyô ku.” *Môḡ Anôḡ 25:23*

Odaḡô! Amena ju êḡ mi denaḡ ba miḡ idum kambom lo mavi la ami. Ma doḡtom abô êḡ habitak môḡ ba hik thô nena Wapômbêḡ hathak habi baḡ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêḡ auk atu ba bôk lahabi. Ma miḡ hathak iniḡ ku ami.

Mi, malam i hathak yanida anêḡ lahaviḡ.

¹³Hatôm bôk eto nena,

“Yaleḡhaviḡ Jekop, ma yahadô yaḡ bêḡ Isau”. *Mal 1:2-3*

¹⁴Aêḡ ba nanaḡ aisê? Wapômbêḡ hadum aêḡ ma miḡ thêthôḡ ami e? Mi anôḡ! ¹⁵Yani bôk hanaḡ hadêḡ Mose nena,

“Yakapôlôḡ hik ya hathak anyôla, êḡ ma tem yanêm yakapôlôḡ ek ôpêḡ.

Ma yaleḡhaviḡ yanêm anyôla sa, êḡ ma tem yanêm ôpêḡ sa.” *Etak Ijip 33:19*

¹⁶JAêḡ ba intu Wapômbêḡ habi baḡ hayôhêk avômalô hathak yanida anêḡ lahiki. Ma miḡ hathak iniḡ ku lôk leḡiḡhaviḡ ami. ¹⁷Hatôm bôk eto Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kiḡ ek yaḡḡik yenaḡ lôklokwaḡ thô esak o ek avômalô pik sapêḡ neyala yenaḡ athêḡ.” *Etak Ijip 9:16*

¹⁸Ba intu Wapômbêḡ lahaviḡ nêm kapô ek anyôla, êḡ ma hêv kapô ek ôpêḡ. Ma lahaviḡ indum avômalô vi leḡondôḡ kôtôḡ, êḡ ma hadum thêlô leḡondôḡ kôtôḡ.

¹⁹Môlô te tem endanô abô êḡ ba enaḡ, “Aisê ka Wapômbêḡ hanaḡ avômalô leḡondôḡ kôtôḡ iniḡ kambom bêḡ? Thêlô miḡ hatôm netak Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ba nesopa iniḡ leḡiḡhaviḡ ami, aêḡ e?” ²⁰kMa doḡtom o anyô alê ba hôwê Wapômbêḡ anêḡ abô viyaḡ? Hatôm nôm atu ba epesaḡ, enaḡ êndêḡ ôpatu ba hapesaḡ yani nena, “Hopesaḡ ya aêḡ eka?” ²¹ôPatu ba hapesaḡ uḡ hatôm enja pik tôktôk ba epesaḡ uḡ ek indum ku mavimavi esak lôk epesaḡ uḡ ek indum ku oyaḡ esak imbiḡ e?

²²Ma aêḡ iyom ma Wapômbêḡ da hatôm esopa anêḡ lahaviḡ ba injik anêḡ lôkliḡyak lôk lamaniḡ thô ba imbuliḡ ḡê takatu ba bôk epesaḡ i yôv ek neja vo-

vaŋ. Ma doŋtom mi, havalonŋ kapô loŋ ba miŋ habuliŋ ñê takêŋ ketheŋ ami. ²³Yani hadum aêŋ ek injik anêŋ lôkmaŋgiŋ anôŋ thô êndêŋ avômalô ôdôŋ yaŋ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesaŋ i yôv ek nêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ i. ²⁴Avômalô takêŋ ma alalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv, avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. ²⁵Hathak avômalô loŋ buyaŋ ma Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miŋ yenaŋ ami ma tem yandam i nena ‘yenaŋ avômalô’. Ma avômalô takatu ba miŋ yalenhaviŋ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenhaviŋ videdaŋ.’” *Hosea 2:23*

²⁶Lôk hanaŋ nena,

“Loŋ atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ thêlô nena, ‘Môlô ma miŋ yenaŋ avômalô ami’,

loŋ êŋ ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ nali.’”

Hosea 1:10

²⁷Ma hathak avômalô Israeŋ ma plopet Aisaia bôk halaŋ nena,

“Avômalô Israeŋ ma hatôm thathe ñgwêk daŋ,

ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêŋ auviŋna iyom bulubiŋ.

²⁸Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ indum abô esak avômalô pik sapêŋ ba injik daŋ siŋ ketheŋ oyaŋ.”

Aisaia 10:22-23

²⁹Abô êŋ ma hatôm abô yaŋ atu ba Aisaia bôk hatô nena,

“Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ miŋ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êŋ ma alalô lôkthô tem nambitak voŋgo-vaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo Gomola.”

Aisaia 1:9

Avômalô Israeŋ miŋ esopa loŋondê êvhaviŋ ami

³⁰Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimbitak thêthônŋ ami, ma doŋtom ibitak thêthônŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. ³¹Ma avômalô Israeŋ esopa balabuŋ ek nimbitak thêthônŋ, ma doŋtom miŋ ibitak thêthônŋ ami. ³²Eka? Thêlô esoŋ nena tem nimbitak thêthônŋ esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlô evak valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pônŋêŋ. ³³Hatôm bôk eto nena,

“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô liliŋ ba imbi i pônŋêŋ

lôk valu bêŋ te ek nembak silili ba nêŋem yak.

Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ yani tem miŋ nêŋem mama êndêŋ i ami.” *Aisaia 8:14; 28:16*

Israeŋ miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋondê ek nimbitak thêthônŋ ami

10 Aiyaŋ thêlô, yakapôlônŋ lahaviŋ yenaŋ avômalô Israeŋ nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek thêlô. ²Yahanaŋ avanônŋ nena thêlô ethak lôklokwaŋ ek nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋondê êŋ katô ami. ³Thêlô miŋ eyala loŋondê atu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthônŋ ami. Mi, esopa thêlôda iniŋ loŋondê ek nimbitak thêthônŋ. Ba intu miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibiŋ ami. ⁴Kilisi ma balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ibitak thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma.

⁵Mose bôk hatô abô hathak loŋondê balabuŋ atu ba avômalô nesopa ek nimbitak thêthônŋ ma aêntêk,

“Ïê takatu ba esopa abô balabuŋ dedaŋ mavi ma miŋ êv yak hathak bute

ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis*
18:5

⁶Ma doŋtom loŋôndê atu ba avômalô nimbatak thêthôn esak nênemimbiŋ ma miŋ malaiŋ hatôm loŋôndê nesopa abô balabuŋ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek nosak leŋ ba unu ami.” *Lo 30:12*

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êŋ. ⁷Ma hatôm bôk eto nena,

“Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek unu loŋ ŋama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêŋ bôk hik yani liŋ yôv hêk loŋ ŋama ba intu notak auk êŋ. ⁸Loŋôndê nanênimbiŋ miŋ hanaŋ hathak nandum ku takêŋ ami. Mi, hanaŋ nena,

“Wapômbêŋ anêŋ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nênemimbiŋ êntêk intu yêlô athak anaŋ hadêŋ môlô. ⁹Aêntêk nena honaŋ bêŋ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêŋ” lôk hôêvhaviŋ hêk kapôlôm nena Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama, êŋ ma Wapômbêŋ tem nê m o bulubiŋ. ¹⁰Ek malê nena hêk kapôlôŋiŋ ma avômalô ethak êvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam i nena nê thêthôn. Ma hale veŋiŋbôlêk ma avômalô ethak enaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ.

¹¹Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapy a bôk hanaŋ nena,

“Opalêla takatu ba êvhaviŋ yani ma tem miŋ nênem mama êndêŋ i ami.” *Ai-saia 28:16*

¹²mAnyô Bêŋ doŋtom êŋ iyom intu avômalô pik sapêŋ iniŋ Anyô Bêŋ. Ba intu abô êŋ hanaŋ hathak avômalô sapêŋ, avômalô Israe l lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêŋ wapôm anôŋ hadêŋ i.

¹³nHatôm bôk eto nena,

“Lôkthô atu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ma tem neja bulubiŋ.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵Avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ Anyô Bêŋ ami ma tem nendam yani aisê? Môŋ ma nanê m anyô ek enaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ. Ma hanaŋ bêŋ ba elañô, êŋ ma tem nênemimbiŋ ba nendam yani ek nê m thêlô bulubiŋ. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba elañô Abô Mavi, thêlô êbô i hathak nê takatu ba ewa abô êŋ ba êyô enaŋ.” *Aisaia 52:7*

¹⁶⁻¹⁷Aêŋ ba avômalô ethak elañô abô hathak Kilisi vê m ka êvhaviŋ Abô Mavi takatu ba elañô. Ma doŋtom avômalô Israe l naju iyom ewa Abô Mavi êŋ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaŋ,

“Anyô Bêŋ, opalê hêvhaviŋ abô takatu ba yêlô anaŋ hadêŋ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

¹⁸Ma malê te hapôm Israe l ba thêlô bêŋ anôŋ miŋ êvhaviŋ ami? Thêlô miŋ elañô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elañô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êŋ bôk haveŋ mayaliv ba hi hayô pik anêŋ daŋ.” *Kapya Yeŋ 19:4*

¹⁹⁻²¹Avanôŋ, Israe l elañô, ma doŋtom êthôn anêŋ ôdôn paliŋ e? Mi, thêlô bôk elañô ba eyala yôv ma doŋtom miŋ êvhaviŋ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hatô hathak Israe l nena,

“Wak nômbêŋ intu ma yahalek yabaher hadêŋ môlô,

ma doŋtom môlô ma nê auk thekthe k lôk lemimôndôn kôtôn.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêŋ hanaŋ ba Mose hatô aêntêk,

“Tem yanê m me k mavi êndêŋ avômalô athêŋ mi lôk auk mi ek yan-dum môlô Israe l maleŋiŋkilik lôk leŋiŋŋaŋa.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miŋ hakô ami ma hanaŋ auk êŋ bêŋ nena,

“Avômalô takatu ba miñ êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.
Ma avômalô takatu ba miñ enañ hik ya liñ ami ma tem yangik ya thô êndên i.” *Aisaia 65:1*

Wapômbênj miñ havôliñ dôm ek Israe ami

11 ^oAên ba intu yahanañ hik môlô liñ nena Wapômbênj hapôlik ek anên avômalô Israe e? Milôk. Yada ma anyô Israe te ma Ablaham anên lim ba yahabitak anên Benjamin anên ôdôn ba intu oyala nena Wapômbênj miñ hapôlik ek Israe ami. ²Sêbók atu ba môñ anôn ma Wapômbênj bók lahaviñ thêlô yôv ba intu miñ hapôlik hathak anên avômalô ami. Lemimimbi Wapômbênj anên kapya bu atu ba hanañ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israe ba hanañ hadênj Wapômbênj nena,

³“Anyô Bênj, thêlô ik anêm plopet pôpônô lôk ik anêm loñ êbók da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denañ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiñ.” *1 Kij 19:10,14*

⁴Ma doñtom Wapômbênj hanañ aisê hadênj Elia? Hanañ,
“Yahavalonj avômalô Israe hatôm 7,000 takatu ba miñ êv yeñ hadênj Ñgók Baal ami loñ hatôm yada yenañ. Ma miñ o iyom ami.” *1 Kij 19:18*

⁵Ma lêk aên iyom, Wapômbênj hik anên wapôm sam ba halam avômalô Israe auviñna. ⁶PYani habi anên wapôm sam ba halam thêlô. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Hêv hathak iniñ ku, êñ ma miñ wapôm anôn ami.

⁷Abô êñ anên ôdôn ma aêntêk. Avômalô Israe idum lôklokwañ ek nimbitak thêthônj ênjêk Wapômbênj ma, ma doñtom mi. Vi atu ba Wapômbênj halam iyom intu ibitak thêthônj. Ma vi dedauñ ma hadum thêlônij auk thek-

thek. ⁸Hatôm Wapômbênj anên kapya hanañ,

“Wapômbênj bók hadum ba thêlô leñviñmalaiñ.

Ma bók hik maleñij siñ ek miñ nêgê ami. Ma bók habi leñôndôn siñ ek miñ nedañj ami.

Ba bók êmô aên aleba lêk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

⁹Ma hatôm bók ba Devit hanañ hadênj Wapômbênj hathak avômalô Israe nena,
“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyañ imbitak êtôm adêk ek embalonj thêlô loñ

ek nêñem yak ba neja malaiñ êtôm iniñ vuli.

¹⁰Ômbi thêlô maleñij siñ ek miñ nêgê tak ami,

ma wak nômbênj intu ma thêlô dômiñ lokwañ da lokbañ ênjêk aên.” *Kapya Yeñ 69:22-23*

Wapômbênj hawa alokwañ bomañ thañañ ba hagêgê loñ haviñ alokwañ yôhók

¹¹^qBa intu yahanañ hadênj môlô hathak Israe aêntêk. Thêlô êv yak ba miñ hatôm nimbiyô esak loñbô ami e? Mi anôn, tem nimbiyô esak loñbô. Ma doñtom hathak iniñ kambom ma Wapômbênj hêv avômalô loñ buyañ bulubiñ ek batu nêgê ba maleñijkilik esak. ¹²Hathak iniñ kambom lôk etak Wapômbênj ma avômalô pik sapênj lôk avômalô loñ buyañ ewa mek mavi. Vêm ba ele i liliñ, êñ ma oyala nena tem neja mek mavi bênj anôn êmônj ek yañ bô.

¹³Yahato abô êntêk hadênj môlô avômalô loñ buyañ. Wapômbênj bók halam ya ek yambitak avômalô loñ buyañ iniñ aposel ba yaleñmavi hathak ku êñ. Ba intu yahadum ku êñ dedauñ mavi ¹⁴ek batu yenañ avômalô Israe nêgê nôm mavi takatu ba Wapômbênj hadum

hathak môlô ba maleñiñkilik esak ek Wapômbêñ nêm doho bulubiñ. ¹⁵Lêk ma Wapômbêñ hatak avômalô Israeël ba intu avômalô pik sapêñ ethak doñtom haviñ Wapômbêñ. Ma haveñ yam atu ba Wapômbêñ hawa i hathak loñbô, êñ ma tem êtôm iviyô hêk ñama.

¹⁶Alalô ayala nena êbôk polom ba êv bute hadêñ Wapômbêñ, êñ ma polom lôkthô habitak mathêñ. Ma alokwañ oliv ñgalôk mathêñ ma anêñ thañañ sapêñ ma mathêñ haviñ. Ma aêñ iyom ma avômalô Israeël iniñ limi bôbô bôk mathêñ ba intu limi lukmuk ma tem mathêñ aêñ iyom. ¹⁷rAvômalô Israeël ma hatôm alokwañ oliv yôhók êñ. Ma môlô avômalô lôñ buyañ ma hatôm alokwañ oliv bomañ. Ma Wapômbêñ hale oliv yôhók anêñ thañañ doho vê, ma hawa môlô oliv bomañ anêñ thañañ ba hagêgê loñ hathak oliv yôhók. Ba intu môlô othak doñtom haviñ thañañ vi atu ba hamô denañ ba owa pik anêñ lêñlêñ atu ba oliv ñgalôk havôv. ¹⁸Aêñ ba miñ nobam amda ba nonañ nena yêlô awa alokwañ yôhók thañañ anêñ loñ ami. Môlô ma thañañ oyañ ma Israeël limi ma ñgalôk, ma ñgalôk êñ intu havatho môlô loñ ma miñ môlô ovatho a êñ anêñ ñgalôk loñ ami.

¹⁹Ma doñtom môlô doho tem nonañ nena, “Wapômbêñ hale thañañ doho vê ek yêlô naja iniñ loñ.” ²⁰Avanôñ, ma doñtom lemimimbi nena Wapômbêñ hadabêñ i kisi hathak miñ êvhaviñ ami ma hawa môlô hathak unim ôêvhaviñ. Ba intu nôkô ek Wapômbêñ ba miñ nobam amda ami. ²¹Wapômbêñ bôk hadabêñ alokwañ yôhók da anêñ thañañ vi kisi yôv, ma hatôm edabêñ môlô kisi imbiñ. ²²sBa intu lemimimbi nena Wapômbêñ hathak mayôhók lôk mathêlêv haviñ. Yani mathêlêv

hadêñ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhók hadêñ môlô takatu ba ômô anêñ mayôhók kapô ba miñ notak ami. Ma otak, ma tem edabêñ môlô kisi imbiñ. ²³Ma avômalô Israeël ele i liliñ ba êvhaviñ, êñ ma tem Wapômbêñ êgêgê i loñ esak alokwañ atu esak loñbô. Yani hatôm indum aêñ. ²⁴Ek malê nena Wapômbêñ bôk hale môlô vê hêk oliv bomañ ba hagêgê loñ hathak oliv yôhók yôv. Alokwañ êñ ma miñ unim ami. Ba intu miñ malaiñ ek êgêgê oliv yôhók da anêñ thañañ esak loñbô ami.

Wapômbêñ lahaviñ injik anêñ lahiki thô êndêñ avômalô sapêñ

²⁵Aiyañ thêlô, yaleñhaviñ môlô noyala abô lôk kup êntêk ek miñ nômbôam ami. Abô lôk kup êñ ma aêntêk. Avômalô Israeël vi iniñ kapôlôñiñ lêk thektheke ba tem nêmo aêñ endeba avômalô lôñ buyañ takatu ba Wapômbêñ halam i, nênemimbiñ ba nêyo ek yani am. ²⁶rÊñ ma tem yani nêmo Israeël sapêñ bulubiñ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêñ hanañ nena,

“Anyô hêv bulubiñ tem êlêm anêñ Saion, ma tem injik avômalô Israeël liliñ êñjêk iniñ kambom.

²⁷uÊñ ma tem yaleñimbi tabô atu ba bôk yahavak haviñ i nena tem yanêm iniñ kambom vê.” *Aisaia 59:20-21*

²⁸Avômalô Israeël miñ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêñ hapôlik hathak i. Nôm êñ hêv môlô avômalô loñ buyañ sa. Ma doñtom Wapômbêñ bôk halam thêlô ba havak balabuñ haviñ iniñ limi ba intu lahaviñ thêlô denañ. ²⁹Ek malê nena Wapômbêñ hathak halam avômalô ba hêv mek hadêñ i ma tem miñ lapaliñ i ba nêmo anêñ mek vê esak loñbô ami. ³⁰Bôk môlô

^r11:17 Ep 2:11-19 ^s11:22 Jon 15:2,4

^u11:27 Ais 27:9; Jer 31:33-34

^t11:26 Ais 59:20-21

avômalô loŋ buyaŋ lemimôndôŋ kôtôŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Haveŋ yam ma avômalô Israeŋ leŋiŋôndôŋ kôtôŋ haviŋ ba intu Wapômbêŋ hêv kapô hadêŋ môlô.
³¹Ma aêŋ iyom ma avômalô Israeŋ lêk leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba Wapômbêŋ hêv kapô ek môlô. Hadum aêŋ ek wak te ma tem nê m kapô ek thêlô imbiŋ.
³²Wapômbêŋ hatak avômalô sapêŋ ek nesopa iniŋ leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ek injik anêŋ lahiki thô êndêŋ thêlô sapêŋ.

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

³³vAiyê, yahasoŋ kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm lôk anêŋ auk lôk anêŋ hayala nômkama ma anêŋ daŋ mi!
 Opalê hatôm eyala anêŋ auk atu ba lahabi am? Mi anôŋ.
 Anyô late miŋ hatôm eyala anêŋ loŋôndê atu ba hapesaŋ ami.
³⁴wOpalê hatôm eyala Wapômbêŋ anêŋ tabilôk? Mi.
 Ma opalê hatôm nê m auk êndêŋ yani? Mi anôŋ. *Aisai 40:13*
³⁵Ma opalê hatôm nê m nômlate êndêŋ yani ek êwê viyaŋ. *Milôk! Jop 41:11*
³⁶xNômkama lôkthô halê m anêŋ yani ba imiŋ hathak anêŋ lôklokwaŋ lôk êmô ek nêmbô yani.
 Nanê m athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ biŋ.

Nanê m i êtôm da êndêŋ Wapômbêŋ

12^yAêŋ ba, aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ lahiki lôbôlôŋ hathak alalô. Ba intu yahasoŋ môlô lokwaŋ nena nô nê m am vidoŋ êndêŋ yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loŋ êbôk da. Da êŋ ma lôkmala lôk matherŋ ba hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm ôêv

yeŋ anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ.² Ba nô nê m loŋ ênjêk kapôlômim ek Wapômbêŋ epe saŋ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yaŋda. Ma miŋ nosopa avômalô pik veŋiŋgwam ami. Êŋ ma tem noyala ba nosopa nô m takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ. Lahaviŋ êŋ ma mavi lôk mabuŋ anôŋ ba tem indum Wapômbêŋ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô tomtom

³zWapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanan hadêŋ môlô nena lemimimbi am ba nutitiŋ am katô esak êvhaviŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ môlô tomtom. Ma miŋ nosoŋ nena môlô ma ŋê bêŋbêŋ ami.
⁴aAnyô liŋkupik ma doŋtom iyom, ma doŋtom anêŋ lôbôlôbô ma bêŋ anôŋ. Ma lôbôlôbô takêŋ ethak idum ku lomaloma.
⁵Ma alalô aêŋ iyom. Alalô ma bêŋ anôŋ ma doŋtom athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak kupik doŋtom. Ba intu alalô amô hatôm ŋê ôdôŋ te iyom.
⁶bMa Wapômbêŋ hik anêŋ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêŋ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm plopet, êŋ ma yani indum ku êŋ êtôm anêŋ hêvhaviŋ.
⁷Ma yaŋ hawa auk ek indum ku nê m avômalô sa, êŋ ma nê m i sa. Ma te hawa auk ek êndôŋ avômalô esak Wapômbêŋ anêŋ abô, ma êndôŋ.
⁸Ma yaŋ hawa auk ek embatho avômalô vi loŋ, êŋ ma embatho i loŋ. Ma te hawa auk ek nê m avômalô sa esak nômkama, êŋ ma nê m lôk lavidôŋ. Ma te hawa auk ek eyabiŋ avômalô, êŋ ma eyabiŋ dedaŋ mavi. Ma te hawa auk nê m kapô ek avômalô, êŋ ma indum lôk lamavi.

^v11:33 Ais 55:8-9 ^w11:34 1Ko 2:16 ^x11:36 1Ko 8:6

^y12:1 Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 ^z12:3 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3

^a12:4 1Ko 12:12,27 ^b12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

Kobom leghaviñ

⁹Lemimbiñ avômalô lôk lemvidonj. Ma nôpôlik esak nôm takatu ba kambom ma nobalonj nôm takatu ba mavi loñ. ^{10c}Lemimbiñ avômalô takatu ba êvhaviñ videdaunj êtôm lemhaviñ mamuyañ. Ma nêh athêñ bêñ êndêñ i êmôñ ek o. ¹¹Ma nôhêm am lôkthô ek nundum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ o vau ami. Ma notak Lovak Matheñ ek esañ êtôm atum êmô môlô kapôlômim. ^{12d}Ma nôhêm malemim lôk lemimmavi. Ma malaiñ hapôm o ma ômô maliñyaô. Ma oterj mek thôthô. ^{13e}Ma avômalô matheñ takatu ba êv i sêkêya, êñ ma nêh i sa. Ma avômalô malak yanj êlêm, onja i thô ba oyabiñ i mavi.

^{14f}Nêh mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêñ o. Nêh mek ma miñ ondañ ek Wapômbêñ nêh malaiñ êndêñ i ami. ¹⁵Avômalô takatu ba leñijmavi ma lemmavi imbiñ i. Ma avômalô takatu ba elanj asêñ malêñ ma ondañ imbiñ i. ^{16g}Nômô maliñyaô imbiñ am. Ma miñ osoñ nena o anyô bêñ ami. Mi, otaviñ o ba ômô imbiñ nê athêñ mi. Ma miñ osoñ nena o anyô lôkawk bêñ ami. Mi.

^{17h}Anyôla hadum kambom êñ liliñ êndêñ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êñjêk thêlô maleñij. ¹⁸Ombatho o loñ lôklokwanj ek ômô labali imbiñ avômalô sapêñ. ¹⁹ⁱAiyañ thêlô, miñ nôwê kambom viyañ ami ma notak êndôk Wapômbêñ anêñ lamaniñ kapô. Hatôm bôk eto nena, “Ya Anyô Bêñ yahananj nena ku nijik anyô leñkadôk liñ ma yenañ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

^{20j}Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêh nôh êndêñ yani.

Ma hathakmuniñ ma nêh njañ ek inum. Hudum aêñ ma tem nêh yani mama bêñ.” *Gutpela Sindau 25:21-22*

²¹Aêñ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miñ otak kambom ek êmô o lu ami.

Alalô namô gavman vibij

13^kGavman pik sapêñ ma Wapôm-bêñ hatak i ba hêv lôklokwanj hadêñ i ek neyabiñ avômalô. Gavman te miñ habitak oyañ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêh thêlô vibij. ²Aêñ ba anyôla hadô êmô gavman vibij, êñ ma hadô ek êmô Wapômbêñ baj vibij. Ba intu ôpêñ tem indum abô ba enja malaiñ. ^{3l}Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, nê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miñ nêh vovañ êndêñ o ami, ma embam o iyom. Êñ ma tem miñ ôkô ek gavman ami. ⁴Gavman ma Wapômbêñ anêñ nê ku ek nêhêm o sa ek ômô mavi. Wapômbêñ hêv lôklokwanj hadêñ i ek nêhêm anêñ vovañ êndêñ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miñ ewa lôklokwanj êñ oyañ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êñ ma ôkô. ⁵Aêñ ba alalô miñ namô gavman vibij esak akô ek naja vovañ iyom ami. Mi, esak nayala êñjêk kapôlôñij nena êñ ma mavi.

^{6m}Aêñ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêñ anêñ nê ku ba ethak idum iniñ ku thêthôñ. ⁷Ba intu malêla takatu ba enanj nena nêh ma nêh. Elam takis alêla ma nêh. Ma anyôla hamô o vuliñ ma ômô yani vibij.

^c12:10 1Pi 1:22 ^d12:12 1Te 5:16-18 ^e12:13 Hib 13:2

^f12:14 Mat 5:44; 1Ko 4:12 ^g12:16 Snd 3:7 ^h12:17 1Te 5:15

ⁱ12:19 Mat 5:39 ^j12:20 Mat 5:44 ^k13:1 Snd 8:15; Tit 3:1

^l13:3 1Pi 2:13-14 ^m13:6 Mat 22:21

Ma opaléla takatu ba ewa athêñ bêt ma nêñ athêñ bêt êndêñ i.

Lemimbiñ avômalô vi

⁸ⁿÔwê anêñ maléla takatu ba viyañ hêk dena. Ma undum ku esak viyañ doñtom atu hêk nena lemimbiñ avômalô. Hudum aêñ ma hatôm abô balabuñ lôkthô hik anôñ hamiñ o. ^{9o}Abô balabuñ hanañ aêntêk, “Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ nuñg-wik anyô vônô ami. Miñ onja vani ami. Ma miñ malemkilik esak anyô vi iniñ nômkama ami.” Ma hanañ abô balabuñ vi haviñ. Balabuñ nômbêt êñ hamô balabuñ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiñ anyô yañ êtôm lemhaviñ oda.” ^{10p}Alalô leñihaviñ avômalô vi ma tem miñ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leñihaviñ avômalô vi, êñ ma hatôm balabuñ lôkthô hik anôñ.

Waklavôn naja bulubiñ lêk habobo

^{11q}Oyala waklavôn êntêk ba lêk alalô amô, aêñ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanañ yôñ hadêñ mólô. Sêbôk atu ba alalô aêvhaviñ môñ anôñ ma hamô daim dokte, ma doñtom waklavôn naja bulubiñ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayañ ma numbiyô. ^{12r}Bôlôvôn anêñ dañ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momañiniñ anêñ ku thô ma noba deda anêñ nômkama vovak. ^{13s}Aêñ ba alalô nasopa waklavôn êñ anêñ kobom mavi. Ba miñ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiñ ba nambitak molo ami. Ma miñ nandum sek waliliñ lôk nasopa thethañak ami. Ma natak leñihanañ lôk leñihanañ. ^{14t}Miñ nandum kobom takêñ ami, ma mi. Omba Anyô Bêt Yisu Kilisi êtôm anêñ

kwêv ma miñ ômbôlêñ kambom anêñ loñôndê ek undum thethañak lamavi ami.

Miñ ôngô mólôviyañ ba nonañ nena nê kambom ami

14^uOnja nê takatu ba iniñ êvhaviñ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêt anêñ abô miñ hik thô halêñ yañ ami ma miñ otatale i esak iniñ auk atu ba leñihabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêt ma ami. ^{2v}Ma anyô yañ anêñ êvhaviñ ma lôklokwañ ba hatôm enjañ nôñ lo-maloma sapêñ. Ma yañ anêñ hêvhaviñ ma pulusikna ba intu hayañ nôñ ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêñ ñgôk. ^{3w}Ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ma miñ enañ nena ôpatu ba hatip ek nôñ doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôñ doho ma miñ etatale ôpatu ba hayañ nômkama sapêñ ami. Mi, Wapômbêt bôk hawa yani yôv. ^{4x}Ma o opalê ba hotatale anyô yañ anêñ anyô ku? Ôpêñ da anêñ anyô bêt tem enañ nena ôpêñ hamiñ mena hêv yak. Ma Anyô Bêt da tem embatho ôpêñ loñ ek imiñ.

^{5y}Ma avômalô vi leñihabi nena wak doho ma matheñ ma doho ma mi. Ma vi leñihabi nena wak lôkthô ma hatôm doñtom iyom. Hathak auk êñ ma anyô tomtom da leñihabi katô am ka nesopa iniñ êvhaviñ. ⁶Avômalô takatu ba leñihabi nena wak doho ma matheñ ma ethak idum aêñ ek êv athêñ bêt hadêñ Anyô Bêt. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñihabi hadêñ Wapômbêt ba eyañ ek nêñêñ athêñ bêt êndêñ Anyô Bêt. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leñihabi hadêñ Wapômbêt

ⁿ13:8 Mat 22:39-40; Jem 2:8 ^o13:9 Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21

^p13:10 1Ko 13:4-7 ^q13:11 Ep 5:14; 1Te 5:6-7 ^r13:12 1Jon 2:8 ^s13:13 Luk

21:34; Ep 5:18 ^t13:14 Ep 5:11 ^u14:1 Lom 15:7 ^v14:2 Stt 9:3-4

^w14:3 Kol 2:16 ^x14:4 Mat 7:1; Jem 4:11-12 ^y14:5 Gal 4:10-11

ba eyaṅ iniṅ nôm ek nênem athêṅ bêṅ êndêṅ Anyô Bêṅ. ⁷ Alalô ṅê êvhaviṅ miṅ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêṅ. ⁸ Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêṅ bêṅ êndêṅ Anyô Bêṅ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêṅ bêṅ êndêṅ Anyô Bêṅ aêṅ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêṅ da anêṅ. ⁹ Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loṅbô ek imbitak ṅê lôkmala lôk ṅê ṅama iniṅ Anyô Bêṅ.

¹⁰ ^aAêṅ ba aisê ka mólô otatale mólôviyaṅ? Ma aisê ka mólô ôyê mólôviyaṅ ba onaṅ nena thêlô ma ṅê kambom? Wapômbêṅ tem indum abô ba alalô sapêṅ tem namiṅ yani ma êndêṅ wak êṅ. ¹¹ ^bHatôm bôk eto nena, “Yada Anyô Bêṅ, yahamô aêṅ, ba yahanayaṅ avanôṅ biṅ nena avômalô sapêṅ tem nedek veṅṅdôn lêlô ma nênem athêṅ bêṅ êndêṅ ya Wapômbêṅ.” *Aisaia 45:23*

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiṅ Wapômbêṅ ma ek nandum abô esak alalôniṅ nôm takatu ba adum.

Miṅ undum mamuyaṅ nêṅ yak ami

¹³ Wapômbêṅ tem endanô avômalô lôkthô iniṅ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviṅ vi. Ma lemimimbi katô ek miṅ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliṅ mólôviyaṅ ami. ¹⁴ ^cYahamô haviṅ Anyô Bêṅ Yisu ba yahayaala lôk yahêvhaviṅ nena nôm takatu ba êv hadêṅ ṅgôk lôk nôm sapêṅ ma mavi hêk Wapômbêṅ ma ek nejaṅ. Ma doṅtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêṅ ma, êṅ ma nôm êṅ lêk lelaik ek ôpêṅ. ¹⁵ ^dHoajaṅ nômlate

atu ba mamuyaṅ hêvhaviṅ nena lelaik ba hôêv malaiṅ hadêṅ yani, êṅ ma miṅ hosopa leṅhaviṅ anêṅ loṅôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêṅ ba intu miṅ undum ek yani nêṅ yak esak nôm atu ba hoajaṅ ami. ¹⁶ Aêṅ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaṅ, êṅ ma auk mavi. Ma doṅtom mamuyaṅ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êṅ ma oyabiṅ o ek anêṅ auk mavi êṅ miṅ imbuliṅ yani ba enaṅ abô kambom esak anêṅ auk êṅ ami. ¹⁷ Nôm eyaṅ lo inum, êṅ ma nôm oyaṅ. Nômbêṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma nandum nômkama thêthôṅ lôk namô labali imbiṅ i ma namô lôk leṅṅmavi. Nôm takêṅ halêm anêṅ Lovak Matherṅ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêṅ ku takêṅ hêv lamavi hadêṅ Wapômbêṅ ba avômalô ebam yani.

¹⁹ ^eAêṅ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiṅ i lôk nambatho alalôniṅ êvhaviṅ loṅ. ²⁰ ^fMa miṅ umbuliṅ Wapômbêṅ anêṅ ku esak nôm eyaṅ ami. Nôm lôkthô ma mabuṅ hêk Wapômbêṅ ma, ma doṅtom hoajaṅ nômla te atu ba hadum ba anyô yaṅ hêv yak, êṅ ma hudum kambom. ²¹ Aêṅ ba hoajaṅ alim mena hunum waiṅ mena hudum nômla yaṅ atu ba hadum mamuyaṅ hêv yak, êṅ ma mavi ek otak.

²² Anêṅ auk hathak nôm takatu ba lêk yahanayaṅ, êṅ ma êmô imbiṅ oda lôk Wapômbêṅ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniṅ êvhaviṅ lôk kapôlôṅṅṅ labali lêk êmô lôk leṅṅmavi. ²³ Ma doṅtom avômalô takatu ba eyaṅ nôm lôk auk ju, êṅ ma miṅ esopa iniṅ êvhaviṅ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêṅ ma. Malêla takatu ba hudum ma miṅ halêm anêṅ hôêvhaviṅ ami, êṅ ma hatôm hudum kambom.

^a14:8 Gal 2:20 ^a14:10 2Ko 5:10 ^b14:11 Plp 2:10-11 ^c14:14 Ap 10:15; Tit 1:15 ^d14:15 1Ko 8:11-13 ^e14:19 Lom 12:18; 15:2 ^f14:20 1Ko 8:13

**Nundum nômkama lôkthô ek
nônêm mólôviyan sa**

15 Alalô takatu ba aêvhaviñ lôk-
lokwañ miñ nasopa alalôaniñ
leñihaviñ iyom ami. Mi, nanêm avô-
malô takatu ba iniñ êvhaviñ pulusikna
sa ba naja iniñ malaiñ imbiñ. ²Ma alalô
tomtom leñijimbi alalôaniñ iviyañ ek
nanêm i sa ek iniñ êvhaviñ imbitak lôk-
lokwañ. ³Êtôm Kilisi da bôk hadum ba
miñ hasopa yanida anêñ lahaviñ ami.
Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêñ, abôma atu ba enañ hathak
o ma lêk hapôm ya haviñ.” *Kapya Yeñ*
69:9

⁴Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk
Wapômbêñ anêñ kapya ma eto ek
êndôñ alalô ek namô maliñyaô lôk nêm
alalô thêvô ek alalô nanêm maleñij ek
Wapômbêñ anêñ bulubiñ.

⁵Wapômbêñ atu ba hathak havatho
môlô loñ ek nômo maliñyaô lôk hêv
môlô thêvô ma tem indum ba môlô
kapôlômim imbitak doñtom êtôm Yisu
Kilisi anêñ lahaviñ. ⁶Ek môlô sapêñ
kapôlômim doñtom lôk auk doñtom ba
nônêm athêñ lôkmañgiñ êndêñ Wapôm-
bêñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ
Lambô.

**Yisu halêm ek nêm avômalô Israe
lo avômalô loñ buyañ sa**

⁷Aêñ ba onja nê êvhaviñ vi thô êtôm
mólôviyan hatôm Kilisi bôk hawa môlô
thô. Nundum aêñ ek nêm athêñ lôk-
mañgiñ êndêñ Wapômbêñ. ⁸Jahanañ
avanôñ nena Kilisi habitak hatôm nê
Israe iniñ anyô ku ek hik thô nena
Wapômbêñ hasopa anêñ abô takatu ba
bôk habutiñ haviñ iniñ limi. ⁹Ma Kil-
isi hadum ku êñ ek avômalô loñ buyañ

§15:12 Jesi ma Kiñ Devit anêñ lambô.

hatôm nênêm athêñ lôkmañgiñ êndêñ
Wapômbêñ hathak anêñ hêv kapô hadêñ
thêlô. Hatôm bôk eto nena,
“Tem yambam anêm athêñ êñjêk nê loñ
buyañ malêvôñ.

Lôk yanêm yeñ êndêñ o.” *Kapya Yeñ* 18:49

¹⁰Ma buyañ hanañ nena,

“Môlô nê loñ buyañ, lemmimavi imbiñ
Wapômbêñ anêñ avômalô.” *Lo* 32:43

¹¹Ma bute hanañ nena,

“Môlô avômalô loñ buyañ sapêñ nômbô
Anyô Bêñ.

Lôk avômalô pik sapêñ nônêm yeñ ba
nômbô yani.” *Kapya Yeñ* 117:1

¹²Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,

“Jesi anêñ ôdôñ ma su lukmuk tem ip-
ililip.”[§]

Yani tem imbitak kiñ ba eyabiñ avômalô
loñ buyañ sapêñ.

Ma thêlô tem nênêm maleñ ek nôm atu
ba yani bôk havak abô hathak.” *Ai-
saia* 11:10

¹³Môlô ôêvhaviñ ma Wapômbêñ ma
nôm mavi lôkthô atu ba ôêv malem
hathak anêñ ôdôñ tem êmbôlô môlô
kapôlômim siñ esak leñijmavi lôk labali.
Ma hathak Lovak Matheñ anêñ lôklok-
wañ ma tem indum ek môlô malemim
endahaliñ nôm takatu ba tem Wapôm-
bêñ nêm.

**Pol anêñ ku hawa Abô
Mavi hi loñ buyañ**

¹⁴Aiyañ thêlô, yahayala nena môlôda
othak udum mavi lomaloma ba unim
auk mavi ma bêñ ba intu hatôm nôndôñ
amda. ¹⁵Wapômbêñ habi anêñ wapôm
sam hadêñ ya ba hêv anêñ ku hadêñ
ya ba intu yahato abô lôkliñyak doho
hêk kapya êntêk hadêñ môlô ek lemim-
imbi esak loñbô. ¹⁶Yani halam ya ek
yambitak êtôm Yisu Kilisi anêñ anyô

§15:2 1Ko 10:24,33 ^h15:4 2Ti 3:16 ⁱ15:7 Lom 14:1 ^j15:8 Mat 15:24

^k15:9 Ap 3:25 ^l15:12 ALK 5:5 ^m15:16 Lom 1:5; 11:13

habôk da ek môlô avômalô loj buyaŋ. Ba intu yahanaj Wapômbêj anêj Abô Mavi hadêj môlô ek yanêm môlô êtôm da ôv mavi êndêj Wapômbêj. Lovak Mathej hadum ba da êj habitak mathej.

¹⁷Aêj ba Yisu Kilisi hadum ku bêj hathak ya ek yandum Wapômbêj anêj ku ba intu hathak ku takêj ma yahabam yada. ¹⁸Tem miŋ yanaŋ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaŋ esak nôm takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loj buyaŋ nênimimbiŋ Wapômbêj esak nôm takatu ba yahadum lôk yahanaj. ¹⁹Ma êyê nômbithi lôk lavôŋiŋ lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Mathej anêj lôklokwaŋ. Ba intu ŋê loj buyaŋ esopa Wapômbêj anêj abô. Aêj ba bôk yahanaj Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jerusalem ba hi loj sapêj aleba hayô plovins Ililikum. ²⁰Yahathak yalenj hik ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Abô Mavi emberj loj takatu ba miŋ bôk elañô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loj lavôŋ atu ba anyô yaŋ bôk halav halôk yôv.

²¹Hatôm atu ba bôk eto nena, “Avômalô takatu ba miŋ bôk enaj abô hathak yani hadêj i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba miŋ bôk elañô ami ma tem neyala katô anôj.” *Aisai 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

²²“Ku takêj hathak havalonj ya loj bêj anôj ba intu miŋ yahathôk ek môlô ami. ²³Sondabêj lôbôlôj ya thôthô ek yasôk yanŋê môlô ma doŋtom mi. Ma yenaŋ ku loj êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴Yahadum ek yana Spen, êj ma yalenjhabi nena tem yande yanŋê môlô

vêmam ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i. Vêm ma môlô nônem ya sa esak lojôndê ek yana Spen.

²⁵Ma doŋtom lêk êntêk ma tem yana Jerusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêj lôk leŋiŋmavi anôj ek nênem avômalô mathej takatu ba êv i sêkêya êmô Jerusalem sa. ²⁷Thêlô leŋiŋmavi ek nênem da êj êndêj avômalô Jerusalem ek malê nena avômalô Israeël bôk êv nômkama malak leŋ hadêj thêlô ŋê loj buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik. ²⁸Tem yada yanja da êj ba yana Jerusalem ek yanêm da êj solop êndêj i. Vêm ma yana Spen ma tem yanŋê môlô vêmam ka yana. ²⁹Yahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êj ma Kilisi tem nênem mek bêj anôj êndêj alalô.

³⁰Aiyaŋ thêlô, Wapômbêj anêj Lovak Mathej hadum ba alalô leŋiŋhaviŋ i. Aêj ba yahasoŋ môlô lokwaŋ hathak Yisu Kilisi anêj athêj nena nônem lêlê esak mek imbiŋ ya ek Wapômbêj nênem ya sa. ³¹Môlô notej mek ek Wapômbêj eyabiŋ ya mavi ek ŋê Israeël takatu ba leŋiŋôndôj kôtoŋ miŋ nimbuliŋ ya ami. Ma notej mek imbiŋ ek avômalô mathej anêj Jerusalem leŋiŋmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³²Ek Wapômbêj anêj lahaviŋ yasôk, êj ma tem yasôk ek alalô leŋiŋmavi lôk yambatho môlô loj ma môlô nobatho ya loj.

³³Wapômbêj, labali lôkthô anêj alaŋ, êmô imbiŋ môlô. Avanoŋ.

Pol hêv anêj lamavi hadêj avômalô

16 Yahêv abô ek môlô hathak livôŋ Pibi atu ba hathôk ek ênjê môlô.

^{15:20} 2Ko 10:15-16 ^{15:22} Lom 1:13 ^{15:25} 1Ko 16:1-4

^{15:26} Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 ^{15:27} 1Ko 9:11

^{15:29} Lom 1:11 ^{15:30} 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

Yani ma avômalô êvhaviņ anêņ Senklia iniņ avi ku te. ²Ba noja yani thô esak Anyô Bêņ anêņ athêņ êtôm Wapômbêņ anêņ avi ku mathêņ te. Yani bôk hayabiņ ya lôk avômalô bêņ anôņ hathak anêņ nômkama. Ba nônêm yani sa esak malaiņ malêla takatu ba hapôm yani.

^{3u}Nônêm yenaņ yaleņmavi êndêņ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêņ ku haviņ ya. ⁴Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviņ lodôņlodôņ anêņ loņ buyaņ sapêņ leņiņmavi hathak thai. ⁵Ma nônêm yaleņmavi ni êndêņ avômalô êvhaviņ takatu ba ethak êv yeņ halôk thai iniņ unyak imbiņ.

Nônêm yaleņmavi êndêņ yenaņ aiyaņ anôņ Epainetus. Yani anyô môņ anêņ plovins Esia atu ba hêvhaviņ Kilisi vêm ka vi êvhaviņ haveņ yam. ⁶Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Malia. Yani hathak hadum ku bêņ ek hêv mólô sa. ⁷Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaņ avômalô Israeļ ba bôk êvhaviņ Kilisi hamôņ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôņ haviņ i. Thai ma aposel lôk athêņ bêņ.

⁸Nônêm yaleņmavi êndêņ Ampliatu atu ba yaleņhaviņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ. ⁹Nônêm yaleņmavi êndêņ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêņ ku haviņ alalô. Lôk nônêm yaleņmavi êndêņ yenaņ aiyaņ Stakis. ¹⁰Nônêm yaleņmavi êndêņ Apeles, yani hawa malaiņ lomaloma ma doņtom hamiņ lôklokwaņ hathak Kilisi. Ma nônêm yaleņmavi êndêņ avômalô sapêņ atu ba êmô haviņ Alistobulus. ¹¹Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Helodion, yani ma yenaņ avômalô Israeļ te. Ma nônêm yaleņmavi

êndêņ Anyô Bêņ anêņ avômalô sapêņ atu ba êmô haviņ Nalsisus.

¹²Nônêm yaleņmavi êndêņ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêņ anêņ ku. Nônêm yaleņmavi êndêņ livôņ Pelsis, yani hadum Anyô Bêņ anêņ ku lôklokwaņ haviņ. ^{13v}Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Lupus atu ba Anyô Bêņ bôk habi baņ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaņ wakatik. ¹⁴Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviņ takatu ba ethak êmô haviņ thêlô. ¹⁵Ma nônêm yaleņmavi êndêņ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpας lôk avômalô mathêņ lôkthô atu ba êmô haviņ thêlô.

^{16w}Ma nokam mólôviyaņ esak kobom yôhok mathêņ.

Kilisi anêņ avômalô êvhaviņ lodôņlodôņ sapêņ êv iniņ leņiņmavi hadêņ mólô.

Noyabiņ am

^{17x}Aiyaņ thêlô, yahathô mólô loņ lôklokwaņ nena noyabiņ am esak ņê takatu ba idum ek nembak mólô vose. Thêlô iniņ abô ma yaņda ek abô avanôņ atu ba bôk olaņô ba ôêvhaviņ. Ba intu imiņ mólô loņ siņ hathak ôêvhaviņ. Aêņ ba nômô daim ek i. ^{18y}Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniņ kobom idum ku hathak thêlôda iniņ leņiņhaviņ ma miņ idum alalđaniņ Anyô Bêņ Kilisi anêņ ku ami. Enaņ abô vasiņ mavi lôk abô lôk thok ek nesau avômalô takatu ba iniņ auk voloņ. ^{19z}Avômalô êvhaviņ lôkthô bôk elañô yôv nena mólô ma avômalô olaņô abô ba osopa. Ba intu yaleņmavi anôņ hathak mólô. Ma doņtom yaleņhaviņ mólô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuņ ek malêla takatu ba kambom.

^u16:3 Ap 18:2 ^v16:13 Mak 15:21 ^w16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 ^x16:17 Mat 7:15; Tit 3:10 ^y16:18 Płp 3:19; 2Pi 2:3 ^z16:19 Lom 1:8; 1Ko 14:20

²⁰ ^aMa Wapômbêḅ ma labali anêḅ alaḅ ba kasana ma tem etak Sadaḅ êḅḅ vemimkapô vibiḅ ek nombak pesa.

Anyô Bêḅ Yisu anêḅ wapôm êḅḅ imbiḅ mômô.

Avômalo doho êv iniḅ leḅḅmavi hadêḅ avômalo Lom

²¹ ^bTimoti atu ba hadum ku haviḅ ya hêv anêḅ lamavi hadêḅ mômô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaḅ avômalo Israhel ba êv iniḅ leḅḅmavi haviḅ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêḅ abô halôk kapya êntêk, yahananḅ yenaḅ yaleḅmavi hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ hadêḅ mômô haviḅ.

²³⁻²⁴ ^cGaius hêv anêḅ lamavi hadêḅ mômô. Yani hathak hayabiḅ ya lôk avômalo êvhaviḅ sapêḅ atu ba êlêm êḅḅ anêḅ unyak. Ma Elastus atu ba hayabiḅ

malak bêḅ êntêk iniḅ valu lôk yêlôaniḅ aiyarḅ Kwaltus êv iniḅ leḅḅmavi hadêḅ mômô haviḅ.**

Nanêm athêḅ bêḅ êndêḅ Wapômbêḅ

²⁵ ^dAlalô nambô Wapômbêḅ anêḅ athêḅ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviḅ loḅ esak Abô Mavi takatu ba yahananḅ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êḅ intu hik auk loḅ kapô takatu ba bôk havuḅ i bô halêm yaiḅ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loḅ kapô êḅ ma Wapômbêḅ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêḅ intu sapêḅ hanaḅ ek auk loḅ kapô êḅ lêk halêm yaiḅ ek avômalo pik lôkthô hatôm nêḅḅmimbiḅ ba nesopa. ²⁷ Aêḅ ba alalô nanêm athêḅ lôkmaḅḅḅniḅ êndêḅ Wapômbêḅ, yanida iyom intu Wapômbêḅ lôkauk lôkthô anêḅ ôdôḅ hatôm wak nômbêḅ intu sapêḅ esak Yisu Kilisi. Avanôḅ.

**16:23-24 Iḅê lôkauk vi enaḅ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denaḅ. Abô êḅ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêḅ wapôm êḅḅ imbiḅ mômô. Avanôḅ.

^a16:20 Stt 3:15 ^b16:21 Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

^c16:23-24 Ap 19:22; 1Ko 1:14 ^d16:25 Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya môḡ atu ba Pol hatô hi

Kolin

Abô môḡ

Pol hatô kapya êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Kolin. Kolin ma malak bêḡ ba anêḡ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliḡ bêḡ anôḡ ba intû hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êḡ ma abô loḡ kapô te. Ma anêḡ ôdôḡ nena, ‘Yahadum sek waliliḡ’.

Pol hamô Epesus ma halaḡô nena avômalô êvhaviḡ anêḡ Kolin ethak esopa kobom kambom takêḡ lôk evaki vose ba intû hatô kapya êntêk hadêḡ thêlô. Ma Pol bôk hatô kapya te hadêḡ thêlô ba thêlô vi miḡ eyala katô ami ba intû hatô kapya êntêk hadêḡ thêlô ek injik anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ thô êndêḡ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaḡ hik Pol liḡ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêḡ yani ba intû hatô iniḡ kapya êḡ viyaḡ. Ma hatô ek embatho iniḡ êvhaviḡ loḡ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêḡ 55 AD la.

Abô môḡ

1 Ya Pol ma Wapômbêḡ dalam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêḡ aposel hatôm anêḡ lahaviḡ. Yai lôk ²alalôaniḡ aiyaḡ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôḡ takatu ba ôêvhaviḡ Wapômbêḡ anêḡ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak mathêḡ ma dalam i nena Wapômbêḡ anêḡ avômalô haviḡ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ ma thêlôniḡ haviḡ.

³Wakamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi nênem iniḡ wapôm lôk labali êndêḡ môlô.

Pol hanaḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ

⁴Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intû ya-hanaḡ yalenḡmavi lôbôlôḡ hadêḡ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶Yani lêk havatho Yisu anêḡ abô loḡ lôklokwaḡ hamiḡ môlô ba môlô ôêvhaviḡ ba Wapômbêḡ lêk haḡgasô nôḡm mavi halôk môlô kapôlôḡmim ba hayô siḡ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷Aêḡ ba môlô ma avômalô ôpôviḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ endelêḡ ek injiki thô ba intû môlô miḡ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹eYani dalam môlô ek numbitak Nakaduḡ Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaḡ ma hatôm indum. Ba intû yani tem embatho môlô loḡ endeba anêḡ daḡ ek miḡ môlônim abô la êḡjêk êndêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ ami.

Avômalô êvhaviḡ êkôki

¹⁰⁻¹²fAiyaḡ thêlô, Kaloe anêḡ avômalô doho enaḡ hadêḡ ya nena môlô intû ôkôkam ba tomtom onaḡ nena, “Yêlô ma Pol anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Apolo anêḡ” ma vi enaḡ nena, “Sipas anêḡ” ma vi ma “Kilisi anêḡ”. Ba intû aiyaḡ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ma yalenḡ hik ya nena miḡ nombak am vose ami ek nobaloḡ auk lôk kapôlôḡmim doḡḡtom iyom.

¹³Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaḡaḡsiḡ ek môlô e? Mena môlô uthik ḡaḡ hathak Pol anêḡ athêḡ e? ¹⁴gYahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḡ yahathik anyôla haviḡ ami ba intû

^e1:8-9 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

^f1:10-12 Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

^g1:14 Ap 18:8; Lom 16:23

yaleŋmavi anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ ¹⁵ ek mólô te miŋ hatôm enaŋ nena yahathik mólô hathak yenaŋ athêŋ ami. ¹⁶ ^hBôk yahathik Stepanas anêŋ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviŋ la. ¹⁷ Odaŋô! Kilisi hêv ya ba ya-halêm ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma miŋ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliŋ Kilisi anêŋ alovalaŋaŋsiŋ imbitak êtôm nôm oyaŋ. Ba intu miŋ yahanaŋ anêŋ Abô Mavi êŋ ek yandôk thêlô leŋiŋ êtôm ŋê lôk auk bêŋ ethak idum ami.

Ŋê lôk auk bêŋ miŋ hêv ya sa ami

¹⁸ ⁱMa avômalô takatu ba esopa loŋondê ŋama elañô abô hathak alovalaŋaŋsiŋ êŋ ba esoŋ nena abô molo. Ma doŋtom alalô takatu ba Wapômbêŋ hêv bulubiŋ ayala nena nôm êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ. ¹⁹ ^jHatôm bôk eto nena,

“Tem yambuliŋ ŋê lôk auk bêŋ iniŋ auk ma tem yambak iniŋ auk takêŋ pesa ba imbitak êtôm nôm oyaŋ.” *Aisaia 29:14*

²⁰ ^kMa ŋê lôk auk bêŋ lôk ŋê ethak lôm bêŋ lôk kédôŋwaga takatu ba evaloŋ kapya auk bêŋ bôlôŋ êntêk, thêlô aisê? Wapômbêŋ hik thô nena auk bêŋ takêŋ habitak auk molo. ²¹ ^lWapômbêŋ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôŋiŋ. Aêŋ ba hawa abô molo ek nêv vi atu ba êvhaviŋ bulubiŋ. ²² Ma avômalô Israeŋ leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ ek nêv nêvimiŋ. Ma Glik êbôlêm auk lôm bêŋ ek nêv nêvimiŋ. ²³ ^mMa doŋtom yêlô anaŋ bêŋ nena Kilisi hama hathak alovalaŋaŋsiŋ. Auk êŋ habuliŋ avômalô Israeŋ ba intu êpôlik. Ma ŋê loŋ buyaŋ elañô nena auk êŋ ma auk molo. ²⁴⁻²⁵ ⁿWapômbêŋ anêŋ auk molo

êŋ ma auk bêŋ ek ŋê pik iniŋ auk. Ma Wapômbêŋ anêŋ pulusik ma lôklokwaŋ bêŋ ek ŋê pik iniŋ. Ba intu avômalô Israeŋ lo Glik ma avômalô loŋ buyaŋ takatu ba Wapômbêŋ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ auk bêŋ.

²⁶ ^oAiyaŋ thêlô, mólô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam mólô. Avômalô lôkthô miŋ êyê mólô bêŋ anôŋ nena ŋê lôk auk bêŋ mena anyô lôkmangiy mena anyô lôk athêŋ bêŋ te ami. Mi. ²⁷ Wapômbêŋ hawa auk molo anêŋ pik ek nêv mama êndêŋ ŋê lôk auk bêŋ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêv mama êndêŋ ŋê lôklokwaŋ. ²⁸ ^ŋŊê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôm ôvathek lôk nôm oyaŋ loma-loma pik êntêk intu yani halam ek nêv auk bôlôŋ êntêk vê esak, ²⁹ ^{pek} anyô late miŋ hatôm êmbôï imiy Wapômbêŋ ma ami. ³⁰ ^qMa mólô ma Wapômbêŋ da hadum ba lêk ômô haviŋ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêŋ anêŋ auk atu ba hêv ek nêv alalô sa ek nêv kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêŋ ba lêk abitak thêthôŋ lôk matheŋ hamiŋ Wapômbêŋ ma. ³¹ Ba intu eto nena,

“Opalêla takatu ba êbôï ma nêmbôï esak Wapômbêŋ iyom.” *Jeŋemaia 9:24*

Pol hêv auk hadêŋ avômalô Kolin

2 Aiyaŋ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek mólô ma yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahanaŋ abô mavi mena auk mavi hatôm ŋê lôk auk iniŋ ami. ² Mi anôŋ. Yahadum ek yanaŋ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalaŋaŋsiŋ iyom. ³ ^rYahamô haviŋ mólô ma ya anyô vau

^h1:16 1Ko 16:15 ⁱ1:18 Lom 1:16 ^j1:19 Ais 29:14

^k1:20 Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 ^l1:21 Mat 11:25

^m1:23 Lom 9:32; 1Ko 2:14 ⁿ1:24-25 Kol 2:3; 2Ko 13:4 ^o1:26 Mat 11:25; Jem

2:5 ^p1:29 Ep 2:9 ^q1:30 Jer 23:5-6 ^r2:3 Ap 18:9; 2Ko 10:1

lôk bômko ma yahalowaliņ bēņ anōņ. ⁴Ma doņtom Lovak Matheņ da hik anēņ lōklokwaņ thō ba yahanaņ abō ba miņ yahanaņ hatōm ñē lōk auk iniņ abō ek yandōk mōlō lemim ami ⁵ek mōlō nōnēmimbiņ Wapōmbēņ anēņ lōkliņyak ma miņ ñē lōk auk iniņ abō ami.

Lovak Matheņ hēv auk

⁶⁻⁷ Ñē talaņ elañ yēlōaniņ abō hatōm auk bēņ. Sēbōk bōlada ma Wapōmbēņ havuņ auk nēm alalō bulubiņ ek indum ba alalō nambitak avōmalō lōkmaņgiņ. Ma yēlōaniņ auk ēņ ma miņ hatōm ñē bēņbēņ iniņ auk bōlōņ ēntēk ami. Thēlō takēņ tem nēnēm yak. ⁸⁻⁹†Hatōm bōk eto hathak auk ēņ nena,

“Wapōmbēņ bōk hapesaņ nōmkama yōv ek nēm ek avōmalō takatu ba leņiņhaviņ yani.

Ma doņtom maleņiņ miņ ēyē nōm takēņ lōk leņōndōņ miņ elañō abō takēņ ami. Ba intu avōmalō ēthōņ nōm takēņ paliņ.” *Aisaia 64:4*

Ñē bēņbēņ bōlōņ ēntēk miņ eyala auk ēņ ami. Bōk neyala ma tem miņ nijik Anyō Bēņ Lōkmaņgiņ ēņ vōnō esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalōaniņ dahōlōņiņ da hayala alalōaniņ auk. Ma Wapōmbēņ da anēņ dahō hayala anēņ aēņ iyom. Ba intu Lovak Matheņ hayala nōmkama lōkthō lōk hayē Wapōmbēņ anēņ auk anōņ biņ ba lēk hik nōmkama lōkthō thō hadēņ alalō.

¹² Wapōmbēņ hēv anēņ Lovak Matheņ ēņ hadēņ alalō ek nayala anēņ wapōm takatu ba hēv hadēņ alalō. Ma miņ hēv auk pik ami. ¹³ Auk takēņ ma Lovak Matheņ intu hēv hadēņ yēlō ba anaņ bēņ lōk adōņ avōmalō takatu ba êmō haviņ Lovak Matheņ hathak anēņ auk. Anyōla miņ hadōņ yēlō ba anaņ abō ēņ ami. ¹⁴ Lovak Matheņ hēv avōmalō sa ek

neyala Wapōmbēņ anēņ auk. Ba opalē atu ba miņ hawa Lovak Matheņ ami hasoņ nena auk ēņ ma auk molo ba intu miņ hatōm ititiņ ba eyala auk takatu ba halēm anēņ Wapōmbēņ anēņ Lovak Matheņ ami.

¹⁵⁻¹⁶ u“Ba opalē intu hayala Anyō Bēņ anēņ auk ba tem ēndōņ yani? Mi.”

Aisaia 40:13

Ma ôpatu ba hawa Lovak Matheņ anēņ auk tem ititiņ nōmkama lōkthō. Ma ôpatu ba miņ hayala Anyō Bēņ anēņ auk ami tem miņ ititiņ alalō takatu ba awa Lovak Matheņ anēņ auk ami. Aēņ ba alalō ma awa Kilisi da anēņ auk.

Avōmalō Kolin evak i vose

3 ¹⁻² vAiyaņ thēlō, sēbōk ma mōlō osopa avōmalō pik ēntēk veņiņg-wam ba osopa Kilisi hatōm amena kasek ba miņ oañ nōm thekthek ami. Ba intu yahēv sum hadēņ mōlō ba miņ yahanaņ abō hatōm ñē bōk ilumbak yōv iniņ abō ami. Ba ēntēk unum sum denaņ e? ³ wMōlō othak udum hatōm ñē pik ba mōlō lemimdaņ lōk lemimņaņ ⁴ xma ôdōņ yaņ enaņ nena, “Yēlō ma Pol anēņ” ma vi enaņ, “Yēlō ma Apolo anēņ.” Ēņ ma hathak uik unim auk thō nena mōlō ma ñē pik.

⁵ yAēņ ba ya Pol ma opalē? Ma Apolo ma opalē? Yai ma Anyō Bēņ anēņ ñē ku iyom! Yani hēv anyō tomtom da iniņ ku ba hēv yaianiņ ba intu mōlō bōk ôēvhaviņ yōv. ⁶ zYahavatho yaņvėk ma Apolo hathak hēv ñaņ ma Wapōmbēņ da hadum ba yaņvėk ēņ halumbak. ⁷ Ba ôpatu ba havatho mena hēv ñaņ thai luvi ma nōm oyaņ. Ma Wapōmbēņ iyom intu ba nōm avanōņ. ⁸ aOpalē atu ba havatho mena opalē atu ba hēv ñaņ, thai idum ku

§2:4 1Te 1:5 †2:8-9 Ais 64:4 †2:15-16 Ais 40:13

v3:1-2 Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 w3:3 1Ko 1:10-11 x3:4 1Ko 1:12

y3:5 Ap 18:24 z3:6 Ap 18:4-11,27-28 a3:8 Mat 16:27

doŋtom ba tem neja vuli êtôm ida iniŋ ku atu idum.

^{9b}Yai adum Wapômbêŋ anêŋ ku iyom haviŋ i ma môlô ma anêŋ unyak lôk anêŋ ku kapô. ^{10-11c}Wapômbêŋ hêv wapôm hadêŋ ya ba yahabitak anyô lôkmaŋŋiŋ ek yandav unyak. Ba yahalav landiŋ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vov hayô hamô. Ma miŋ anyôla endav landiŋ yaŋda imbiŋ ami. Yisu Kilisi da intu landiŋ êŋ ba bôk hamiŋ yov. Ba môlô nê ku tomtom noyabiŋ am katô ek nodav Wapômbêŋ anêŋ unyak êŋ. ^{12-13d}Waklavôŋ Idum Abô hayô ma tem injik nê ku takêŋ iniŋ ku sapêŋ êlêm yaiŋ. Ma atum tem esaŋ anyô tomtom iniŋ ku ek ênjê nena elav unyak êŋ mavi mena kambom. Ba intu uik siŋ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaŋ kapi mena kamuŋ kondaŋ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴Ma opalêla takatu ba iniŋ ku elav unyak êŋ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵Ma ôpatu ba atum hathaŋ anêŋ ku ma tem miŋ enja vuli ami. Ma doŋtom bulubiŋ hamô ba tem nêŋm ôpêŋ vê ênjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêŋ anêŋ unyak

^{16e}Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôŋm êŋ mena mi? Ma Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathêŋ hamô môlô kapôlômim. ¹⁷Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ atu ba yanida hamô kapô ba intu loŋ êŋ ma mathêŋ! Ma ôpatu ba habuliŋ unyak mathêŋ êŋ ma tem Wapômbêŋ imbuliŋ ôpêŋ aêŋ iyom.

Miŋ nobam anyô vi ami

¹⁸Miŋ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma nê lôkauk bêŋ hatôm nê lôk luvôŋiŋ bôlôŋ êntêk, êŋ ma notak. Ma noja alovalaŋaŋsiŋ anêŋ

auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêŋ ma hatôm eto nena,

“Yani havalonŋ nê lôk auk bêŋ hathak thêlôda iniŋ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Anyô Bêŋ hayala nena nê lôk auk bêŋ iniŋ auk ma anôŋ mi.” *Kapya Yeŋ 94:11*

²¹Aêŋ ba miŋ nobam anyô te êmôŋ ek vi ami. Thêlô sapêŋ ma nê ku ek nêŋm môlô sa iyom. ²²Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ŋama ma lêk lo emberŋ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôŋm takêŋ ma môlônim iyom. ²³Ma môlô ma Kilisi anêŋ ma Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ.

Kilisi anêŋ aposel

4 Aêŋ ba avômalô sapêŋ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêŋ nê ku oyaŋ iyom ek ayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ kapô atu ba hik thô hadêŋ anêŋ avômalô. ^{2f}Aêŋ ba intu nayabiŋ ku êŋ mavi êtôm anyô hamôŋ ek ku. ³⁻⁴Yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêŋ nena yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku tombeŋ ami. Aêŋ ba môlô otha ya mena owa ya hi loŋ idum abô êŋ ma nôŋm oyaŋ. Ma yenaŋ auk miŋ hatôm ami. Aêŋ ba miŋ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêŋ da intu tem ititiniŋ ya. ^{5g}Waklavôŋ Anyô Bêŋ endelêm ma tem imbi anêŋ deda êyô ênjêk nômkama takatu ba havuŋi hêk loŋ momaŋiniŋ kapô ba injik avômalô iniŋ auk takatu ba hêk kapôlôŋiŋ thô. Ma wak êŋ ma tomtom tem neja iniŋ leŋŋimavi ênjêk Wapômbêŋ. Aêŋ ba miŋ nosa avômalô vi iniŋ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

^{6h}Aiyaŋ thêlô, bôk yahananŋ hathak yai lôk Apolo ek nêŋm môlô sa ek lemim-

^b3:9 Ep 2:20-22 ^c3:10-11 Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 ^d3:12-13 1Ko 4:5

^e3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 ^f4:2 Luk 12:42 ^g4:5 1Ko 3:8 ^h4:6 Lom 12:3

imbi abô êntêk “Nosopa abô balabuŋ atu ba eto,” nena miŋ nobam anyôla êmôn ek vi ami. ⁷iMa opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêŋ? Môlôda unim lôklokwaŋ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêŋ intu hêv hadêŋ môlô. Ma aisê ka obam amda?

⁸Môlô lêk ubitak ôyô unlôv yôv e? Ma môlô lêk nê lôkmaŋgiŋ e? Mena môlô lêk hatôm kiŋ e? Kikaknena! Alalô nê lôk iviyaŋ ba lêk môlô ubitak kiŋ ma tem yêlô aêŋ iyom! ⁹Nôŋgô! Wapômbêŋ hatak yêlô aposel hatôm nê oyaŋ ba amiŋ piklêvôn ma avômalô lôk aŋela ititiŋ yêlô hatôm nê kambom takatu ba enaŋ nena, “Unŋwik thêlô vônô.” ¹⁰Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô nê lôk auk bêŋ hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma môlô nê lôkliŋyak e? Môlô nê lôk athêŋ bêŋ ma yêlô nê athêŋ mi e? ¹¹JSêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniŋ ma ik nômkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniŋ malak namô mi. ¹²kMa adum ku hathak baheniŋ aleba yêlô lêk vau. Enaŋ ek nimbuniŋ yêlô, êŋ ma yêlô êv leŋŋmavi iyom. Iliŋti yêlô ba êv vovaŋ, êŋ ma yêlô amiŋ leŋvidonŋ. ¹³Enaŋ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaŋ vijaŋ lôk labali mavi. Wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yêlô hatôm matiŋyak pik lôk nôm ôvpalê.

Pol lahavij avômalô Kolin nesopa yani

¹⁴Môlô ma yenaŋ avômena takatu ba yalenhaviŋ ba intu yahadôn môlô. Ma miŋ yahato nôm takêntêk ek indum môlô mama ami. ¹⁵lŋê êvhaviŋ bêŋ anôn ethak eyabiŋ môlô, ma doŋtom lemambô doŋtom iyom. Yada bôk yahananŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô

ubitak Yisu Kilisi anêŋ avômalô. ¹⁶mAêŋ ba yalenŋ hik ya nena nosopa yaveŋgwam. ¹⁷nBa intu yahêv Timoti hathôk ek nê m môlô sa. Yani ma anyô ku anôn lôk yenaŋ okna atu ba hasopa Anyô Bêŋ ba yalenhaviŋ yani. Ma tem injik môlônim auk liŋ esak yenaŋ bôk lo loŋ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôn avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô luvulu hathak. ¹⁸Môlô doho osoŋ nena tem miŋ yasôk esak loŋbô ami ba intu môlô lemimôndôn kôtôn. ¹⁹⁻²⁰oNodaŋô katô! Wapômbêŋ anêŋ avômalô miŋ enaŋ hathak abô oyaŋ ami. Mi. Lovak Mathenŋ hêv lôkliŋyak ba idum Wapômbêŋ anêŋ lahavij. Anyô Bêŋ lahavij ma tem yasôk kethenŋ ek yanŋgê nena avômalô takêŋ bôk ewa lôklokwaŋ êŋ mena mi e? ²¹Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali môlô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanaŋ abô labalina?

Nutiŋ nê sek êndôk kamuŋ

5 ^pYahalaŋô nena môlô avômalô ôêvhaviŋ te hadum sek haviŋ lambô yanavi lukmuk lôbôlôn. Ma doŋtom nê daluk miŋ ethak idum aêŋ ami. ²Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiŋ ôpêŋ êndôk kamuŋ! ³qYa miŋ yahamô haviŋ môlô ami. Mi. Ma doŋtom yakapôlôn hamô haviŋ môlô hatôm lêk yahamô haviŋ môlô. Ma lêk yahananŋ ôpatu ba bôk hadum kambom êŋ bêŋ yôv hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. ⁴Aêŋ ba othak doŋtom, êŋ ma yakapôlôn lêk hamô haviŋ môlô. Ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lôkliŋyak lêk hamô haviŋ. ⁵rBa nônê m ôpêŋ êndêŋ lŋgôk Bêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ anêŋ auk ek Anyô Bêŋ anêŋ Waklavôn Nindum Abô ma tem yani enja bulubiŋ.

¹4:7 Lom 12:6 ^j4:11 2Ko 11:23-27 ^k4:12 Mat 5:44; 2Te 3:8

^l4:15 Gal 4:19 ^m4:16 Plp 3:17 ⁿ4:17 Ap 19:22 ^o4:19-20 1Ko 2:4

^p5:1 Wkp 18:7-8; Lo 22:30 ^q5:3 Kol 2:5 ^r5:5 1Ti 1:20

^{6s}Môlô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêñ anôñ kapô ba isiñ bêñ ami e? ⁷‘Sêbôk ma avômalô Israe ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leññhabi Waklavôñ Hale ba Hi. Ma alalôaniñ bok-sipsip nakaduñ Waklavôñ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêñ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israe ethak ibi yis bô hi ek leññhabi Waklavôñ Hale ba Hi. ^{8u}Ba intu alalô leññimbi Waklavôñ Hale ba Hi wak nômbêñ intu sapêñ ma nambitak êtôm polom atu ba anêñ yis mi. Polom êñ ma nôm anôñ ba anêñ lelaik mi. Ma yis bô atu êñ ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêñ ami. Ba intu nabi ni.

⁹Bôk yahato yenañ kapyã hadêñ môlô ek miñ nômô imbiñ ñê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰Ma doñtom miñ yahanãñ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo ñê esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani lôk ñê palonñ ma ñê esopa ñgôk ami. Mi. Ñê takêñ ma êmô pik haviñ alalô ba natak i aisê? ^{11v}Yenañ abô anêñ ôdônñ ma aên-têk. Ôpatu ba hanañ nena, “Yahêvhaviñ Wapômbêñ” ma doñtom hadum sek lomaloma mena hadum palonñ mena hêv yeñ hadêñ ñgôk mena hanañ abôma mena hanum waiñ ba molo mena hawa vani. Anyô anêñ aêñ miñ nonñgwañ nôm lo ômô imbiñ yani ami. Dôlôk!

¹²Nosa ñê takatu ba êmô avômalô êvhaviñ kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êñ ma miñ bôk êv hadêñ alalô ami. ^{13w}Aêñ ba Wapômbêñ tem indum abô ek ñê daluk. Ba intu ñê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vê êñjêk môlô.” *Lo 17:7*

Kobom nepesañ malaiñ

6 Aisê ka môlô doho lemimmaniñ hathak môlô doho ma othak u ñê daluk iniñ loñ idum abô? Yahasonñ kambom hathak môlô uik kobom êñ lilin! ^{2x}Môlô oyala nena Waklavôñ Idum Abô ma ñê mathêñ tem nedañô ñê daluk iniñ abô. Môlô ñê auk pulusik ba miñ hatôm nepesañ malaiñ pik lomaloma ami e? ³Nodañô! Tem alalô nadañô añela iniñ idum abô. Aêñ ba malaiñ pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesañ. ⁴⁻⁶Môlô te miñ anyô lôk auk bêñ hatôm epesañ abô imbiñ avômalô êvhaviñ vi ami e? Ma ñê êvhaviñ yañ lamaniñ hathak yañ ma môlô olam ñê daluk ek nepesañ abô êñ eka? Ñê daluk elañô ma môlô miñ mama ami e? Aêñ ba môlônim malaiñ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêñ la miñ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviñ takatu ba athêñ mi ek nedañô abô êñ. Ma miñ nodam ñê daluk ami.

⁷Dô! Hu ek undum abô, êñ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habulinñ o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸Ma doñtom môlôda intu udum tombeñ êñ ba osau môlôviyañ ba ubulinñ i hamô ñê daluk iniñ loñ idum abô.

^{9v}Avômalô takatu ba idum kambom tem nêñmô imbiñ Wapômbêñ êmô loñ atu ba yani hayabinñ, e? Mi anôñ. Noyabinñ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yeñ hadêñ ñgôk ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰vani lo palonñ ma inum waiñ ba elo molo lôk enañ abôma ma esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani. Ñê takêñ miñ hatôm nêñmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ami. ^{11z}Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêñ haviñ. Ma doñtom Wapômbêñ hathik môlô ba

^s5:6 Gal 5:9 ^t5:7 Ais 53:7; 1Pi 1:19 ^u5:8 Lo 16:3

^v5:11 2Te 3:6; Tit 3:10 ^w5:13 Lo 13:5; 17:7 ^x6:2 ALK 20:4

^y6:9 Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 ^z6:11 Tit 3:3-7

ubitak mathej lôk thêthônj hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj lôk alalôaniñ Wapômbêj anêj Lovak Mathej.

Alalôaniñ leñvijkupik ma Lovak Mathej anêj unyak

^{12a}Môlô onañ nena, “Balabuñ te miñ havalonj ya loñ ami. Ba malêla takatu ba yaleñhaviñ yandum ma ya hatôm.” Ma doñtom ya Pol yahanaj nena auk takêj tem miñ nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiñ ya. ^{13b}Môlô onañ nena, “Nôm eyañ hêv leñsoam sa ma leñsoam hêv nôma eyañ sa. Ma thai luvi ma nôma pik iyom ba Wapômbêj tem nêma vê.” Ma môlô osoñ nena sek waliliñ ma nôma oyañ hatôm nôma eyañ lôk leñsoam e? Ma yahanaj nena kupik ma Anyô Bêj anêj ek indum anêj ku. Aêj ba kupik lôk sek miñ ethak doñtom ami. ^{14c}Wapômbêj da anêj lôkliñyak hik Anyô Bêj liñ ba tem injik alalô liñ aêj iyom. ^{15-17d}Môlônim lemvimkupik sapêj ma hatôm Kilisi da anêj liñkupik bute. Môlô ôthônj auk êj e? Ma ôpatu ba hathak doñtom haviñ Anyô Bêj thai iniñ dahôlônjñ habitak doñtom. Ma Wapômbêj anêj abô bute hanañ nena, “Thai tem nimitak êtôm kupik doñtom.” *Môj Anôj 2:24*

Aêj ba anyô te hathak doñtom haviñ avi sek te, êj ma thai lêk ibitak kupik doñtom. Ma naja Kilisi anêj liñkupik bute ba nanêm êndêj avi sek e? Mi anôj!

¹⁸Nôsôv ek sek waliliñ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiñ. Ma opalê atu ba hadum sek waliliñ êj ma yanida habuliñ anêj liñkupik ba hadum sek hathak. ^{19-20e}Môlô lemvimkupik ma Lovak Mathej anêj unyak mathej atu ba hamô kapô ba Wapômbêj da hêv

hadêj alalô. Avanônj e? Ma hêv alalô vuli ba miñ o anyô bêj ek oyabiñ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêj esak lemvimkupik.

Abô hathak ewa i

7 Yahato môlônim abô viyañ nena mavi ek nômo daluk ma miñ noja avi ami. ²Ma doñtom avômalô ethak idum sek waliliñ. Aêj ba mavi ek ñê ewa i, anyô ênjêk imbiñ yanavi ma avi ênjêk imbiñ yamalô. ³Ma anyô lahaviñ ênjêk imbiñ yanavi êj ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahaviñ ênjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aêj iyom ek malê nena ñê lôk vêñi iniñ viyañ hêk. ⁴Avi miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabiñ. Ma anyô miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabiñ. ⁵Ba intu ovasiñ am, êj ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek etej mek ma miñ bônônj ami. Enañ êndêj yanavi. Ma avi hadum ek etej mek ma miñ bônônj ami. Enañ bêj êndêj yamalô ba thai nêndôk am. Êj ma netak iniñ êk haviñ i êtôm wak vithê. Ma mek anêj dañ ma nêjêk esak loñbô ek Sadañ miñ hatôm enja iniñ thethajak ek êndôk thai leñjiñ ami. ⁶Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanaj ek yanêm môlônim auk sa iyom. ⁷Yada ma anyô muk ba yaleñhaviñ anyô lôkthô nimitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa iniñ wapôm lomalomala halêm anêj Wapômbêj. Aêj ba nôma takatu ba Wapômbêj habi sam ma yañda yañda.

⁸Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm ya. ^{9f}Thethajak miñ êmbôk môlô êtôm atum hathaj ami, êj ma mavi

^a6:12 1Ko 10:23 ^b6:13 1Te 4:3-5 ^c6:14 Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14

^d6:15-17 Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30

^e6:19-20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19 ^f7:9 1Ti 5:14

anôḡ. Aêḡ ba anyô te miḡ hatôm ipuki loḡ ami, êḡ ma enja avi.

^{10g}Yahanaḡ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miḡ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêḡ anêḡ abô balabuḡ ma miḡ yenaḡ abô ami. ¹¹Avi hadô yamalô êḡ ma epesaḡ abô imbiḡ yamalô ma miḡ enja anyô yaḡ ami. Ma anyô aêḡ iyom.

¹²⁻¹³Yahanaḡ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaḡ miḡ hêvhaviḡ Wapômbêḡ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miḡ hêvhaviḡ Wapômbêḡ ami ma doḡtom lahaviḡ êmô imbiḡ yani, ma miḡ êndô avi êḡ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miḡ hêvhaviḡ Wapômbêḡ ami ma doḡtom lahaviḡ êmô imbiḡ yani, ma miḡ êndô ôpêḡ ami. Êntêk ma yenaḡ auk iyom. Ma miḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô balabuḡ te ami. ¹⁴Anyô te hawa avi atu miḡ hêvhaviḡ ami, êḡ ma anyô anêḡ hêvhaviḡ hatôm nêḡ avi êḡ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôḡ mabuḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miḡ hêvhaviḡ ami ma aêḡ iyom. Ma mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ êḡjê nali takêḡ nena lelaik. Aêḡ ba miḡ ôndô vônim atu ba anêḡ hêvhaviḡ mi ami.

^{15h}Ma howa avi atu ba miḡ hêvhaviḡ Wapômbêḡ ami ba hadum ek êndô o, êḡ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miḡ hêvhaviḡ Wapômbêḡ ami ba hadum ek êndô o, êḡ ma otak yani ek ni aêḡ iyom. Tem miḡ undum abô esak nôḡ êḡ ami. Wapômbêḡ halam alalô hathak kobom namô malinḡyaô imbiḡ i. ¹⁶ⁱBa injo. Yanavi tem nêḡ yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviḡ mena yamalô nêḡ yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviḡ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêḡ lahaviḡ alalô namô

¹⁷Hômô aisê ba Wapômbêḡ halam o ma ôḡmô aêḡ. Êḡ ma hatôm Anyô Bêḡ anêḡ wapôm atu ba hik sam hadêḡ môlô tomtom. Abô balabuḡ êntêk ma yahêḡ hadêḡ ḡê êvhaviḡ lodôḡlodôḡ lôkthô. ¹⁸Ôpatu ba bôk eḡgothe anêḡ kupik ba Wapômbêḡ halam yani ma êḡmô aêḡ. Ma miḡ nepesaḡ anêḡ kupik esak loḡbô ami. Ma ôpatu ba miḡ eḡgothe anêḡ kupik ami ba Wapômbêḡ halam yani ma êḡmô aêḡ iyom. Ma miḡ eḡgothe anêḡ kupik vê ami. ^{19j}Eḡgothe kupik lôk miḡ eḡgothe kupik ami, nôḡ ju êḡ ma nôḡ oyaḡ. Ma nôḡ bêḡ ma nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô. ²⁰Eḡgothe anêḡ kupik mena eḡgothe ami mena ewa avi mena miḡ ewa avi ami ba Wapômbêḡ halam o, ma ôḡmô aêḡ. ²¹Ma o atu ba anêḡ alaḡ hamô ba Wapômbêḡ halam o ma miḡ lemmalain andô. Ma doḡtom loḡôndê la hêk ek otak anêḡ alaḡ anêḡ ku, êḡ ma undum aêḡ. ^{22k}Ba ḡê takatu ba iniḡ alaḡ hamô aleba Anyô Bêḡ halam i ma hatôm Anyô Bêḡ hapole iniḡ yak vê. Ma aêḡ iyom ḡê takatu ba miḡ êḡmô alaḡ la vibiḡ ami aleba Anyô Bêḡ halam i ma Kilisi lêk habitak iniḡ alaḡ. ²³Wapômbêḡ bôk hêḡ môlô vuli hathak vuli bêḡ ba miḡ anyôla habitak môlônim alaḡ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêḡ ami. ²⁴Aiyaḡ thêlô, môlô tomtom nôḡmô êtôm aêsêbôk ba Wapômbêḡ halam môlô. Môlô owa am mena miḡ owa am ami mena eḡgothe kupik mena miḡ eḡgothe kupik ami lôk ḡê iniḡ alaḡ hamô mena iniḡ alaḡ mi, nôḡmô aêḡ iyom ba nosopa Wapômbêḡ.

^g7:10 Mat 5:32 ^h7:15 Lom 14:19 ⁱ7:16 1Pi 3:1

^j7:19 Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15 ^k7:22 Plm 16; 1Pi 2:16

Pol hêv abô hadêj avômalô muk

²⁵ Anyô Bêj lahiki hathak ya ba intu yenañ abô ma avanôj ek môlô nônêmbij. Êntêk ma yenañ auk hathak avômalô muk ma miñ Anyô Bêj anêj abô balabuñ ami. ²⁶ Lêk ma malaij lomaloma habitak. Aên ba nômô êtôm avômalô muk ma tem nômô mavi. ²⁷ Ôpatu ba lêk epesañ anêj abô ek enja avi ma miñ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miñ nômbôlêm avi ami. ²⁸ Ma howa avi, ma miñ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miñ hadum kambom ami. Ma dojtôm môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaij lomaloma êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loj ek miñ malaij takêj êpôm môlô ami.

²⁹⁻³¹ Yenañ abô anêj ôdôj nena pik êntêk tem êmô sawa bidoj iyom ba anêj auk lôk anêj nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êj ma nôm mavi. Ma dojtôm lemimbi nena ewa i tem miñ êmô wak nômbêj intu sapêj ami. Ma opalê atu ba lamalaij miñ undum ba malaij êj eyabij anêm auk ami. Ma nôm mavi miñ eyabij anêm auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomaloma miñ nôjgwêk lêlê esak nôm takêj ami. Nômkama pik nômbêj êj ma nôm mavi anôj. Ma dojtôm miñ nôjgô êtôm nômbêj ênjêk anêm auk ami.

³² Yalenhaviñ nena lejhiki lomaloma miñ embaloj môlô loj ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêj anêj ku ek indum Anyô Bêj lamavi. ³³ Ma dojtôm anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. ³⁴ Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêj haviñ. Ma avi tôp lôk avi muk

ethak lejhiki hathak Anyô Bêj anêj ku. Iniñ auk nena nênêm dahôlôjij lôk lejviñkupik êndêj Anyô Bêj. Ma dojtôm avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. ³⁵ Yahanañ abô takêntêk ek nêm môlô sa ma miñ nêm malaij êndêj môlô ami ek môlô nômô thêthôj ma miñ nômla embaloj môlô loj ami ek môlô nônêm kapôlômim lôkthô êndêj Anyô Bêj. Ma miñ yahanañ ek êtôm yak embaloj môlô loj ami.

³⁶ Ma ôpatu ba hapesañ abô yôv ek enja avi muk te ba anêj thethanjak hadum ek imbulij avi êj ma ôpêj enja avi êj. Yani miñ hadum kambom ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesañ yanida anêj auk ma miñ hasopa anyôla anêj auk ami ba hasopa anêj lahaviñ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêj hadum nôm mavi haviñ. ³⁸ Aên ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êj ma anêj malaij ma yaô ba intu hadum nôm mavi anôj.

³⁹ Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denañ ma hatôm ibutiñ thai loj endeba anyô ema am. Êj ma hatôm enja anyô yañ atu ba hasopa Anyô Bêj esak lojbô êtôm yanida anêj lahaviñ. ⁴⁰ Yenañ auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêj anôj. Ma Wapômbêj anêj Lovak Mathej hamô haviñ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

Ijôkba anêj nôm lôk ya

8 ⁿYahanañ abô êntêk hathak ijôkba anêj nôm lôk ya. ^{††} Môlô onañ nena, “Alalô lôkthô ma nê lôkauk.” Môlônim auk êj hadum ba môlô ôyê am dañ ba ubulij avômalô êvhaviñ vi. Ma môlô

^{††} **8:1** Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêj ijôk. Ma nê êvhaviñ lejhaviñ nejan nôm takêj. Thêlônij auk aêntêk nena êj ma miñ wapômbêj anôj ami ba intu thêlô hatôm nejan. Aên ba thêlô eto kapyâ hadêj Pol ek nedañô anêj auk.

lemimhaviņ avômalô takêņ, êņ ma tem nônêm i sa. ²°Môlô osoņ nena môlô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôn auk anôņ paliņ! ³°Opalê atu ba lahaviņ Wapômbêņ ma Wapômbêņ hayala yani.

⁴°Yenaņ auk hathak eyaņ ŋgôkba iniņ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêņ ma doņtom iyom. Ma ŋgôkba takatu avômalô êv yeņ hathak miņ Wapômbêņ anôņ ami. ⁵°Avômalô elam nôm lomaloma nena iniņ ŋgôkba lo iniņ anyô bêņ. Aêņ ba nôm takêņ hatôm iniņ wapômbêņ lo anyô bêņ. ⁶°Ma doņtom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêņ yani iyom intu Wapômbêņ ba hapesaņ nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêņ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêņ anôņ ba Wapômbêņ hapesaņ nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êņ hadum ba alalô abitak Wapômbêņ anêņ avômalô.

⁷°Ma avômalô doho miņ leņiņhabi auk takêņ hêk kapôlôņiņ ami. Sêbôk ma thêlô eņgabôm ŋgôkba anêņ nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêņ. Ma doņtom eyaņ ŋgôkba anêņ nôm ma hatôm esopa ŋgôkba hathak loņbô. Thêlôniniņ auk ma pulusikna ba intu leņiņmalaiņ. ⁸°Avômalô takatu ba leņiņ malaiņ hathak nôm êņ ba miņ eyaņ ami ma Wapômbêņ miņ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oaņ nôm lomaloma ma Wapômbêņ miņ habam môlô ami. Aêņ ba oaņ mena ôdô ma nôm oyaņ hêk Wapômbêņ ma.

⁹°Aêņ ba o anyô hôvHAVIŅ lôklokwaņ, oyabiņ o! Anêm malaiņ mi ek noņgwaņ ŋgôkba anêņ nôm ba hoaņ êņ ma miņ onaņ êndêņ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêņ ami êņa tem in-

dum thêlô nênem yak. ¹⁰°Hu malakba ba hoaņ ŋgôkba anêņ nôm ma anyôla lamalaiņ hathak nôm êņ te hayê hoaņ, hoson nena hôv yani sa ba tem eyala nena nôm êņ ma nôm oyaņ e? ¹¹°Êņ ma hubuliņ yani ek endeni anêņ kobom bô esak loņbô ba anêm auk êņ habuliņ anyô hêvhaviņ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. ¹²°Anyô te anêņ auk pulusik ba hubuliņ yani êņ ma hudum kambom hathak Kilisi. ¹³°Ba intu yahaņ nôm êņ ba habuliņ yenaņ aiyaņ ba hadum kambom êņ ma tem miņ yaņgaņ alim esak loņbô ami. Yakô yandum ba yenaņ aiyaņ nêm yak.

Pol hadô vuli

9°^uOdaņô! Abô balabuņ lomaloma miņ havalon ya loņ ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniņ Anyô Bêņ yôv! Ya ma aposel ba yada yenaņ ku lôk Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ hadum ba intu môlô ubitak! ²vAvômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miņ aposel ami. Ma doņtom môlônim ôêvhaviņ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêņ anêņ aposel. Aêņ ba môlônim aposel ma ya.

³°Avômalô doho ibi yaleņ nena yahabuliņ yenaņ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. ⁴wAvômalô ethak êv nôm hadêņ yêlô hatôm ŋê lôk athêņ bêņ takatu ba idum Wapômbêņ anêņ ku. ⁵°Ma Anyô Bêņ anêņ iviyaņ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviņ hatôm vêņji. Ma yêlô hatôm nandum aêņ imbiņ. ⁶°Ma yai hatôm natak ku baherjiņ ek nandum Wapômbêņ anêņ ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoņ nena yai lôk Banabas iyom intu ŋê athêņ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom. ⁷°Ņê vovak da miņ êv

°°9:6 Pol hayala Kolin iniņ auk lôkbaņ ba intu havuņ abô ba hadô ek enja Kolin iniņ da. Aêņ ba hadum thêlô leņiņmaniņ.

°8:2 Gal 6:3 P8:4 Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 °8:6 Ep 4:5,6

°8:9 Lom 14:13-15; Gal 5:13 °8:11 Lom 14:15,20 °8:13 Lom 14:21

°9:1 Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 °9:2 2Ko 3:2-3 °9:4 Luk 10:8

vuli iniņ nôm ami. Ma avômalô takatu ba idum iniņ ku ethak eyaņ anêņ anôņ. Ma ñê takatu ba eyabiņ bok ethak eyaņ bok takêņ. ⁸ Abô takêņ ma auk pik e? Mi. Wapômbêņ anêņ abô balabuņ bôk hanaņ ⁹ *ba Mose bôk hato nena, “Bok oks hadum ku ma miņ nokak abôlêk siņ ami.” *Lo 25:4*

Ma Wapômbêņ lahiki hathak bok oks mena? ¹⁰ yMi. Abô êņ ma hathak yêlô. Avanôņ! Abô êņ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêņ anêņ ku. Ñê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleniņ ek nejaņ nôm. ¹¹⁻¹² zMôlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêņ anêņ abô halôk môlô. Aêņ ba awa nôm anêņ môlô ma ôyê nena malaiņ e? Mi! Yêlôaniņ athêņ hêk ba intu yêlô amôņ ek naja môlônim nôm!

Ma doņtom miņ yêlô asopa loņôndê êņ ami. Ba awa malaiņ lomaloma ek miņ embasiņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi ami. ¹³ aMôlô oyala nena ñê takatu ba idum ku hamô unyak matheņ ma eyaņ nôm takatu ba êv hadêņ unyak êņ. Ma ñê takatu ba idum ku hamô loņ êbôk da ma eyaņ nôm takatu ba êv hatôm da. ¹⁴ bAnyô Bêņ bôk hanaņ aêņ iyom nena ñê takatu ba enaņ Wapômbêņ anêņ abô ma neja iniņ nôm êlêm anêņ iniņ ku takatu ba idum. ¹⁵ Ma doņtom yada miņ bôk yahasopa loņôndê takêņ ami. Ma miņ yahato abô êntêk ek môlô nobakôņ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miņ yanêm malaiņ êndêņ môlô ami ek anyôla miņ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶ cMiņ yahabam ya hathak yahanaņ Wapômbêņ anêņ abô ami. Mi. Wapômbêņ hêv ku êņ hadêņ ya. Ba miņ yahanaņ Wapômbêņ anêņ abô ami, êņ ma malaiņ bêņ ek ya.

¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êņ ma tem yanja vuli. Ma doņtom miņ yada yenaņ auk ami. Ba intu yahadum oyaņ hatôm yenaņ ku atu ba Wapômbêņ hêv ek yayabiņ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenaņ vuli ma aêntêk. Yahanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi ma miņ avômalô nênem vuli ami. Êņ ma hatôm yenaņ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêņ ba yabahaņ miņ ekak loņ lôk anyôla miņ hayabiņ ya ami. Ma doņtom yenaņ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenaņ alaņ ek yaņgik loņôndê thô ek bêņ anôņ ini nesopa Kilisi. ²⁰ dYahamô haviņ avômalô Israel ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviņ avômalô esopa abô balabuņ takatu êņ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doņtom abô balabuņ miņ hayabiņ ya ami. ²¹ Yahamô haviņ ñê daluk takatu ba iniņ abô balabuņ mi, êņ ma yahabitak hatôm thêlô ba miņ yahasopa alalô avômalô Israel iniņ abô balabuņ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêņ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêņ lôk Kilisi iniņ abô ba intu eyabiņ ya. ²² eMa yahamô haviņ ñê takatu ba iniņ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniņ auk lomaloma ek auk anêņ aêņ ma hatôm yanêm vi dedaņ sa. ²³ Yahadum aêņ ek avômalô lôkthô nedaņô Wapômbêņ anêņ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiņ.

Nadaņviņ lôklokwaņ ek nayô uņlôv

²⁴ Avômalô takatu ba elaiņviņ sapêņ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôņ iyom. Aêņ ba ondaņviņ ek onja anêm vuli aêņ iyom. ²⁵ fAvômalô takatu ba ik mambêņ ma ethak êdôņ i wak nômbêņ intu ek

^x9:9 Lo 25:4; 1Ti 5:18 ^y9:10 2Ti 2:6

^z9:11-12 Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 ^a9:13 Lo 18:1-3

^b9:14 Mat 10:10; Gal 6:6 ^c9:16 Jer 20:9 ^d9:20 Ap 21:20-26

^e9:22 2Ko 11:29 ^f9:25 Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8

neja kuluŋ atu ba tem ekapok kethej. Ma doŋtom alalô adum ek naja kuluŋ atu ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁶Ba intu ya miŋ yahalaŋviŋ hatôm anyô halaŋviŋ mayaliv ami. Ma miŋ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loŋ oyaŋ ami. ²⁷^sMi! Yahik yalenŋviŋkupik ek batu yenaŋ auk pik etauviŋ. Yakô yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô ba nênemimbiŋ ma yada mi.

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

10^hAiyaŋ thêlô miŋ môlô lemim-paliŋ ami! Sêbôk ma alalôaniŋ bumalô esopa buliv lôk evenŋ ŋgwêk malêvôŋ. ²Ma buliv lo ŋgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³ⁱThêlô sapêŋ eyaŋ nôm matheŋ atu ⁴^jma sapêŋ inum ŋaŋ valu matheŋ atu ba haveŋ haviŋ i. Valu êŋ ma Yisu da. ⁵^kMa doŋtom Wapômbêŋ miŋ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loŋ thiliv.

⁶^lNôm takêŋ habitak ek alalô leŋŋimbi esak ma miŋ imbisôk imiŋ alalô ek nandum kambom ami. ⁷Bôk eto hathak thêlô nena,

“Avômalô êŋ esopa ŋgôk ba eloyeŋ hathak lôk eyaŋ ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip 32:6*

Aêŋ ba miŋ môlô nundum aêŋ ami. ⁸^mMiŋ alalô nandum sek waliliŋ êtôm bôk ba alalôaniŋ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doŋtom iyom ami. ⁹ⁿAlalô miŋ natatale Anyô Bêŋ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathaŋ i pôpônô ami. ¹⁰^oMa miŋ nanaŋ abô munuŋmunuŋ êtôm bôk ba doho idum ba aŋela vovak hiki pôpônô ami.

¹¹Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlônŋ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ leŋŋimbi katô ba nayabiŋ i. ¹²Aêŋ ba o atu ba hosonŋ nena humiŋ lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêŋ yak ami. ¹³Kambom hathak halôk avômalô leŋŋ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ imbuliŋ dôŋ ek o ami. Tem yani êmbôlêŋ loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ. Ma tem miŋ etak o ek nêŋ yak ami.

Miŋ nônem yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ŋgôkba imbiŋ ami

¹⁴Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nônem am vê ênjêk ŋgôkba anêŋ ku lo loŋ. ¹⁵Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ abô êntêk nena thêthônŋ mena mi e? ¹⁶^pKilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô abitak doŋtom lôk anum ba leŋŋimbi hathak nôŋ mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli ba aŋ. ¹⁷^qMa alalô avômalô bêŋ anônŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdônŋ te iyom.

¹⁸^rMa lemimimbi esak avômalô Israel. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ ŋê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nôŋ da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdônŋ te iyom. ¹⁹^sMa yahananŋ nena ŋgôk iniŋ nôŋ lôk alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e? ²⁰^tMi. ŋê daluk êv da hadêŋ ŋgôk. Ma ŋgôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ yalenŋhaviŋ môlô nosak doŋtom imbiŋ ŋgôk ami. ²¹^uMiŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ŋgôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ hatôm

⁸9:27 Lom 8:13; 13:14 ^h10:1 Kis 13:21-22; 14:22-29 ⁱ10:3 Kis 16:35 ^j10:4

Kis 17:6; Nam 20:11 ^k10:5 Nam 14:29-30 ^l10:6 Nam 11:4,34; 1Ko 10:11

^m10:8 Nam 25:1-9 ⁿ10:9 Nam 21:5-6 ^o10:10 Nam 16:41-49

^p10:16 Mat 26:26-28 ^q10:17 Lom 12:5 ^r10:18 Wkp 7:6

^s10:19 1Ko 8:4 ^t10:20 Lo 32:17; ALK 9:20 ^u10:21 2Ko 6:15-16

nonḡwan ḡḡók anêḡ nôm lôk Anyô Bêḡ anêḡ imbiḡ ami. ²²vHatôm alalô nadôk Anyô Bêḡ la ek ladaḡ e? Ma hêv vovaḡ hadêḡ alalô êḡ ma tem namô lôklokwan ma miḡ nanêm yak ami e?

Nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ

²³wMôlô onañ nena, “Balabuḡ te miḡ havalonḡ alalô loḡ ami. Ba malêla takatu alalô leḡḡhaviḡ nandum ma hatôm.” Ma doḡtom ya Pol yahanañ nena nômkama sapêḡ tem miḡ nêm môlô sa lôk embatho môlô loḡ ami. ²⁴xBa miḡ lemimimbi oda anêm mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniḡ mavi imbiḡ.

²⁵⁻³⁰yMa

“Nômkkama pik lôkthô ma Anyô Bêḡ anêḡ.” *Kapya Yeḡ 24:1*

Yahabô Wapômbêḡ ba yahanañ lôk yalen-mavi êḡ ma anyôla miḡ hatôm esaḡ ya ami. Yenaḡ auk nena yaḡḡañ ma tem yaḡḡañ. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniḡ auk miḡ havalonḡ ya loḡ ami. Aêḡ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba onḡwan. Miḡ lemim malaiḡ ami.

Ma ḡê daluk doho elam o ek nu nonḡwan nôm imbiḡ i ba hudum ek nu ma miḡ onañ injik i liḡ ami. Nonḡwan iyom. Ma doḡtom anyôla hanaḡ hadêḡ o nena nôm êntêk ma nôm ḡḡókba, êḡ ma miḡ nonḡwan ami ek nêm anyô daluk êḡ sa ek miḡ lamalaiḡ esak o ami. Ma miḡ yahanañ hathak ḡê êvhaviḡ ami. Mî. Yahanañ hathak ḡê daluk.

³¹zAêḡ ba oaḡ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêḡ

iyom ek nobam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ³²aAvômalô Islael lo Glik lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu, ma miḡ nundum nômla ek nosale i thô ami. ³³bNômkkama lôkthô atu ba yahadam ma yahadam ek yanêm avômalô vi sa ek neja bulubiḡ. Miḡ yahabôlêm nôm leḡḡmavi ek yada ami.

11 ^cYahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveḡḡwan.

Pol hanaḡ hathak nendam leḡkadôk siḡ

²Yahayê nena môlô miḡ lemimpaliḡ yenaḡ abô ami ba yahanañ abô mavi hathak môlô. Môlô ovalonḡ yenaḡ auk taksêbôk atu ba êdôn ya ba yahadôn môlô hathak.

³dYaleḡhaviḡ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliḡ ek anyô ma anyô hamô vuliḡ ek avi ma Wapômbêḡ hamô vuliḡ ek Kilisi.^{ff} ⁴Ba ôpatu ba hadum ek eteḡ mek mena hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ba hakôk kuluḡ, êḡ ma hêv mama hadêḡ Kilisi atu ba hamô vuliḡ ek yani. ⁵Avi takatu ba enañ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ lôk eteḡ mek nendam leḡḡkadôk siḡ ma miḡ nekapiḡ leḡḡkadôk ḡauḡ ba popam ami. Edam leḡḡkadôk siḡ ami lôk ekapiḡ leḡḡkadôk ḡauḡ ba popam, êḡ ma hatôm êv mama hadêḡ ôpatu ba hamô vuliḡ ek i. ⁶Avi atu ba miḡ lahaviḡ endam wakadôk ami êḡ ma nekapiḡ wakadôk ḡauḡ. Ma doḡtom nôm êḡ ma nôm mama. Ba intu avi nesak nen-

^{ff}11:3 Abô Glik hathak “vuliḡ” anêḡ ôdôn yaḡ nena “lokwan ta”. Aêḡ ba abô 11:3 haveḡ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêḡ lokwan ta ma anyô sapêḡ ma epesaḡ hathak Kilisi ba êtôm thaḡañ. Ma anyô hatôm a anêḡ lokwan ta ma avi halêm anêḡ anyô ba êtôm thaḡañ. Ma Anyô Bêḡ hatôm a anêḡ lokwan ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm thaḡañ.”

^v10:22 Lo 32:21 ^w10:23 1Ko 6:12 ^x10:24 Lom 15:1-2

^y10:25-30 Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4 ^z10:31 Kol 3:17 ^a10:32 Lom 14:13

^b10:33 1Ko 9:20-22 ^c11:1 1Ko 4:16 ^d11:3 Stt 3:16; Ep 5:23

dam leñjkadôk siñ. ⁷⁻⁹eAnyô ma hatôm Wapômbêñ da ba hik Wapômbêñ anêñ lôkmañgiñ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñ epesañ hathak avi lokwañ ami ma mi. Avi ma epesañ hathak anyô lokwañ. Miñ epesañ anyô ek nêma avi sa ami, mi, avi ek nêma anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêñ lôkmañgiñ thô. ¹⁰Aêñ ba avi nendam leñjkadôk siñ êtôm lavôñjiñ te ek añela nêgê.

¹¹⁻¹²Avi ibitak anêñ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anêñ avi aêñ iyom. Ma doñtom nômkama sapêñ halêm anêñ Wapômbêñ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêñ miñ hatôm nenañ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenañ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³Lemimhabi aisê? Avi miñ edam leñkadôk siñ ami ba eter mek hadêñ Wapômbêñ êñ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵Alalô lôkthô ayala alalôaniñ auk. Avi iniñ leñkadôk ñauñ hamô ek imbuliv leñjkadôk siñ. Ma alalô anañ nena yani ma avi mavi. Ma doñtom anyô atu ba wakadôk ñauñ daim yani tem mama. ¹⁶Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodañô! Yêlôaniñ avi lôk avi takatu ba êvhaviñ Anyô Bêñ ba êmô luvuluvu ethak edam leñjkadôk siñ ba intu môlô nundum aêñ iyom.

Kolin ibuliñ Wapômbêñ anêñ nôma matheñ

¹⁷Môlô othak doñtom ma miñ udum mavi hadêñ avômalô vi ami. Môlô ubuliñ i ba intu ya miñ hatôm yanañ abô mavi esak môlô ami. ¹⁸fYahalañô môlô ñê êvhaviñ othak doñtom ma ovak am vose hi lodôñlodôñ. Yakô abô êñ bute ma avanôñ. ¹⁹Yakô môlô osoñ nena lodôñlodôñ êñ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêñ mavi ba hanañ

mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰Môlô othak doñtom hatôm ñê êvhaviñ ma osoñ nena oañ Anyô Bêñ anêñ nôma e? Mi! ²¹Môlô doho ômôñ ba ovasiñ nôma ba oañ palon. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba leñsoam bok. ²²Môlô unyak oñgwañ lo nunum êmô mi e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisê êndêñ môlô? Yambam môlô e? Mi anôñ!

²³Anyô Bêñ hadôñ ya ba intu yandôñ môlô aêntêk. Bôlôvôñ atu ba tem nenañ Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom ²⁴ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yenañ yalenñkupiñ ba yahêv ek nêma môlô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁵gEyañ vêma ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalaleñ. Waklavôñ atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁶Waklavôñ môlô oañ polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêñ anêñ nôma

²⁷hAêñ ba anyôla hayañ lo hanum palon êñ ma habuliñ polom lôk tase êñ ba Anyô Bêñ anêñ liñkupiñ lo thalaleñ lôk ñama habitak hatôm nôma oyañ ba ôpêñ tem indum abô. ²⁸Avômalô idum ek nejañ polom lôk ninum êndôk tase êñ ma nêsô i ba neya vêmam ka nejañ. ²⁹Anyôla hayañ lo hanum nôma matheñ êntêk ma miñ lahabi Yisu Kilisi liñkupiñ lôk anêñ avômalô ami, ôpêñda hadum ba tem Wapômbêñ nêma malaiñ êndêñ ôpêñ. ³⁰Aêñ ba intu môlô doho lokwañ mi lôk ôpôm lijiñ ma bêñ anôñ ema.

^e11:7-9 Stt 1:26-27; 2:18-23 ^f11:18 1Ko 1:10-12

^g11:25 Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 ^h11:27 Hib 10:29

³¹Ma doḡtom alalôda nasô i ba naya êḡa Wapômbêḡ miḡ hatôm indum abô ek alalô ami. ³²ⁱAnyô Bêḡ hanaḡ alalô bêḡ ba hêv malaiḡ hadêḡ alalô ek êndôḡ alalô ek pik lo leḡ anêḡ daḡ atu ba Wapômbêḡ hêv avômalô pik vê ma tem miḡ nêḡm alalô vê imbiḡ ami.

³³Aêḡ ba aiyarḡ thêlô, waklavônḡ atu ba mólô ôlêḡ othak doḡtom ek oḡḡwaḡ, êḡ ma noyabiḡ mólôvyaḡ. ³⁴Ma mólô doho oma kisi ma oḡḡwaḡ nôm êḡm unim unyak vêḡm ka nólêḡ nosak doḡtom ek miḡ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêḡm auk doho imbiḡ.

Lovak Matherḡ anêḡ wapôm lomaloma

12 Aiyarḡ thêlô yahadum ek yapesarḡ mólônim auk lokbarḡ takatu ba hathak wapôm lomaloma atu ba Lovak Matherḡ hêv hadêḡ avômalô. ²jSêbôk ba mólô avômalô daluk ma elom mólô hi mayaliv ek ôêv yeḡ hadêḡ nôm takatu ba miḡ hatôm enaḡ abô ami. ³kAêḡ ba yanaḡ êndêḡ mólô nena Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hayabiḡ anyôla, êḡ ma tem miḡ yani esaḡ Yisu ba enaḡ abôma ami. Ma Lovak Matherḡ iyom intu hatôm indum ôpêḡ ba enaḡ nena Yisu ma Anyô Bêḡ.

⁴lWapôm ma lomaloma ma Lovak Matherḡ ma doḡtom iyom intu hêv. ⁵Ma kobom nêḡnêḡm avômalô sa ma lomaloma ma Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom. ⁶Ma ku lomaloma hêk ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom intu hêv lôklokwaḡ hadêḡ avômalô lôkthô ek nindum.

⁷Lovak Matherḡ hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiḡi. ⁸Anyô yaḡ ma hêv Wapômbêḡ anêḡ abô auk lôkmaḡḡiḡ ek enaḡ bêḡ. Ma yaḡ ma Lovak Matherḡ êḡ hêv auk

eyala Wapômbêḡ anêḡ auk lomaloma. ⁹Ma te ma hêv auk hêvhaviḡ lôklokwaḡ. Ma te ma hêv lôklokwaḡ ek nindum anyô liḡiḡ mavi. ¹⁰Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwaḡ ma yaḡ ma enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ma te ma hatitiḡ ḡê evatho avômalô loḡ hathak iniḡ ku ma te ma hêv abô masôm hadêḡ avômalô ma te ma hêv auk ek enaḡ abô masôm takêḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹¹mKu takêḡ lôkthô ma halêḡ anêḡ Lovak Matherḡ doḡtom êḡ iyom ba hêv hadêḡ anyô tomtom hatôm yanida anêḡ lahaviḡ.

Alalô lôkthô ma kupik doḡtom êḡ anêḡ lôbôlôbô

¹²nKupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô hamô. Anêḡ lôbôlôbô takêḡ ma bêḡ anôḡ, ma doḡtom kupik doḡtom hayabiḡ. Ma Kilisi da anêḡ aêḡ iyom. ¹³oAlalô lôkthô athik athak Lovak Matherḡ doḡtom ba abitak kupik doḡtom, avômalô Israel lôk avômalô Glik ma ḡê lôk alaḡsi lôk ḡê alaḡsi mi, alalô sapêḡ abitak hatôm kupik doḡtom iyom. Ma Lovak Matherḡ doḡtom intu hamô alalô lôkthô kapôlôḡiḡ.

¹⁴Ma kupik ma miḡ epesaḡ hathak nômla doḡtom ami. Mi. Bêḡ anôḡ. ¹⁵Veḡ kapô hanaḡ nena, “Baherḡ ma yaḡda ma veḡ kapô ma yaḡda. Ba intu ya miḡ kupik bute ami.” Êḡ ma abô avanôḡ e? Mi. Veḡ kapô ma kupik êḡ bute. ¹⁶Leḡôndôḡ hanaḡ nena, “Maleḡdaluk ma yaḡda ma leḡôndôḡ ma yaḡda. Ba intu ya miḡ kupik bute ami.” Êḡ ma abô avanôḡ e? Mi. Leḡôndôḡ ma kupik êḡ bute. ¹⁷Aêḡ ba kupik lôkthô ma maleḡdaluk iyom ma tem alalô nadaḡô aisê? Ma kupik lôkthô ma leḡôndôḡ iyom, ma tem alalô nadiḡu ôv aisê? ¹⁸Odaḡô! Wapômbêḡ hapesarḡ kupik êḡ bu tom-

ⁱ11:32 Hib 12:5-6 ^j12:2 Hab 2:18-19

^k12:3 1Jon 4:2-3

^l12:4 Lom 12:6

^m12:11 1Ko 7:7

ⁿ12:12 1Ko 10:17

^o12:13 Gal 3:28

tom halôk ida iniņ loņ hatôm yanida anêņ lahaviņ. ¹⁹Ba intu kupik êņ bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? ²⁰Aêņ ba kupik êņ anêņ lôbôlôbô hamô ma doņtom anêņ kupik ma doņtom.

²¹Maleņdaluk miņ hatôm êpôlik esak bahêņ ba enaņ, “O dô!” Ma leņkadôk miņ hatôm êpôlik esak veņkapô ba enaņ, “O dô!” ²²Mi! Kupik lôkthô ma anêņ loņ pulusik hamô ba loņ pulusik takêņ ma bêņ ek eyabiņ o mavi. ²³Kupik anêņ loņ mama alalô athak apesaņ lôk aluviņ mavi ba adô hêk loņ kapô. ²⁴Ma kupik anêņ loņ mama mi ma miņ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêņ hapesaņ kupik anêņ lôbôlôbô atu ba ethak doņtom ma hêv athêņ bêņ hadêņ loņ mama ²⁵ek batu miņ nabaki vose ni lodôņlodôņ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. ²⁶Bute hawa vovaņ, lôkthô ewa vovaņ. Ma bute hawa athêņ bêņ, êņ ma lôkthô êbôi.

²⁷^PMôlô ma Kilisi liņkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêņ kupik lôbôlôbô atu. ²⁸¶Ĵê êvhaviņ Anyô Bêņ ma hêv ku lomaloma hadêņ i. Môņ anôņ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haveņ yam ma kêdôņwaga, vêm ma ģê ku idum nômbithi lôk ģê takatu ba idum avômalô mavi lôk ģê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma ģê enaņ abô masôm. ²⁹Aêņ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôņwaga lôk doho idum nômbithi ³⁰ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaņ abô masôm ma doho ik abô masôm liliņ êņ ma mavi. ³¹¶Wapôm lomaloma takatu ba hamôņ ek vi, êņ ma ôpôviņ o ek onja.

Êntêk ma loņôndê mavi anôņ te intu tem yanġik thô êndêņ môlô.

Loņôndê leņiņhaviņ

13 Ôpatu ba hanaņ abô masôm lôk aņela iniņ abô lomaloma ma doņtom lahaviņ avômalô ami, yani êņ hatôm subim atu ba ik ba halaņ mayaliv lôk veņ beleņ atu ba ibi ba pôk lili oyaņ. ²Ma ôpatu ba hanaņ Wapômbêņ anêņ auk bêņ mena hawa auk hathak auk loņ kapô ba hanaņ auk lôkmaņġiņ mena anyô hêvhaviņ ba hanaņ ba dumlôlê haviyô ba hi, ma doņtom lahaviņ mi hêk ôpêņ ma anêņ ku ma nôm oyaņ. ³Ma anyôla hêv anêņ nômkama ek hêv ģê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doņtom miņ lahaviņ avômalô ami, nôm êņ miņ hêv yanida sa ami.

⁴Ôpatu ba lahaviņ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêm la êndêņ avômalô. Yani miņ ladaņ lôk ebam yanida ba êmbôi ami. ⁵Ma miņ indum nôm mama lôk êtôm anyô paloņ lôk miņ laņaņa ketheņ oyaņ lôk embaloņ auk esak kambom bôsêbok ami. ⁶¶Leņhaviņ ma miņ habôi hathak kambom ami, mi, habôi hathak abô avanôņ iyom. ⁷Ôpatu ba lahaviņ avômalô hathak hamô maliņyaô ma anêņ hêvhaviņ hamiņ lôklokwaņ. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêņ ba hamiņ majaņ.

⁸Kobom leņiņhaviņ i ma anêņ daņ mi. Ma opalêla takatu ba enaņ abô plopet ma thêlôniņ ku tem anêņ daņ. Lôk abô masôm lomaloma, jiņaņ takêņ tem ênjêk tiņiņ. Lôk auk lôkmaņġiņ tem ende ba ni. ⁹Ma alalô ayala Wapômbêņ anêņ auk dokte iyom lôk anaņ anêņ auk dokte iyom. ¹⁰Ma waklavôņ atu ba Yisu endelêm ma ku sapêņ tem êyô anêņ daņ ba inġik anôņ ma tem enja loņ ek ku takêņ lôkthô. ¹¹Sêbok ma ya amena ma yahanaņ abô inaņ amena lôk yaleņhabi inaņ amena ma yenaņ auk inaņ amena.

^p12:27 Lom 12:5 ^q12:28 Ep 4:11-12

^r12:31 1Ko 14:1 ^s13:2 Mat 17:20

^t13:6 Lom 12:9 ^u13:7 1Pi 4:8

Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹²Lêk ma alalô ayê lôk anôj ami. Mi. Ayê dahô oyañ. Ma embeñ yam ma tem nagê lôk anôj. Lêk ayala dokte iyom ma embeñ yam ma tem nayala anôj biñ hatôm Wapômbêñ lêk hayala alalô lôkthô katô anôj.

¹³Ma nôm lô êntêk iyom hêk. Êvhaviñ lôk êv maleñ ek Wapômbêñ ma leñhaviñ. Ma doñtom leñhaviñ iyom intu bêt ek nôm lô êntêk.

Alalô leñjnavi anôj ek nanañ Wapômbêñ anêñ abô

14 ^vNosopa loñôndê leñjnaviñ iyom ba nondañviñ ek nonañ Lovak Matheñ anêñ abô lomaloma. Lôk nômbêñ ba nôpôviñ am lôklokwañ ek nonañ Wapômbêñ anêñ auk bêt ek embatho avômalô loñ. ²Ma opalê atu ba hanañ hathak abô masôm miñ hanañ hadêñ avômalô pik ami. Mi. Hanañ hadêñ Wapômbêñ ba hanañ abô loñ kapô atu ba Lovak Matheñ hêv hadêñ yani. Ba anyôla miñ hatôm eyala anêñ ôdôñ ami. ³Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loñ ma nanañ Wapômbêñ anêñ abô esak avômalô pik iniñ abô, ôpêñ havatho thêlô loñ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêñ i. ⁴Ma ôpatu ba hanañ abô masôm havatho yanida loñ. Ma doñtom ôpatu ba hanañ Wapômbêñ anêñ auk hathak avômalô pik iniñ abô, yani havatho avômalô êvhaviñ loñ. ⁵Yalenhaviñ môlô lôkthô nonañ abô masôm. Ma doñtom yenañ auk lôklokwañ nena nonañ Wapômbêñ anêñ auk bêt ek embatho avômalô loñ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviñ loñ ma bêt anôj ek ôpatu ba hanañ hathak abô masôm. Ma doñtom anyôla hik abô êñ liliñ ba havatho avômalô êvhaviñ lôkthô loñ, êñ ma mavi anôj aêñ iyom.

⁶Aêñ ba aiyañ thêlô, nodañô! Ya-hathôk ek môlô ba yahanañ abô lôk auk mena yahik Wapômbêñ anêñ auk loñ kapô thô mena yahadôñ avômalô mena yahanañ Wapômbêñ anêñ auk bêt, êñ ma hatôm yahavatho môlô loñ. Ma doñtom yahanañ abô masôm ba miñ môlô oyala ami, êñ ma yahavatho môlô loñ aisê? ⁷Ma môlô lemimimbi esak abiñ lôk gita. Thêlô ma miñ nôm lôkmala ami. Ma doñtom iniñ asêñ hamô. Ma thêlôniñ pôk halañ mayaliv êñ ma tem miñ alalô nadañô iniñ asêñ mavi ami. ⁸Ma lavuak miñ halañ mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹Ma môlô vemimbôlêk ma aêñ iyom. Môlô onañ abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êñ ma hatôm lovak ba miñ eyala ami. ¹⁰Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêt êntêk lôkthô iniñ ôdôñ hamô. ¹¹Aêñ ba miñ yahayala abô atu ba anyô yañ hanañ anêñ ôdôñ ami, êñ ma hatôm ya anyô loñ buyañ ma yani anyô loñ buyañ. ¹²Ma môlô aêñ iyom. Môlô othak ôpôviñ ek nundum Lovak Matheñ anêñ ku lomaloma. Aêñ ba nundilup esak ku yañ atu ba tem embatho avômalô êvhaviñ lôkthô loñ.

¹³Ba intu opalêla takatu ba enañ abô hathak abô masôm ma neteñ mek ek nijik iniñ abô êñ liliñ ek avômalô lôkthô neyala. ¹⁴Ma yahateñ mek hathak abô masôm, êñ ma yadahôlôñ hateñ mek êñ. Ma doñtom yenañ auk miñ havalonñ ami. ¹⁵Aêñ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôñ hateñ ma yenañ auk eteñ imbiñ. Lôk yeñ atu ba yadahôlôñ hêv ma yenañ auk nêm imbiñ. ¹⁶Hôêv lemmavi hadêñ Wapômbêñ hathak abô masôm ma ôpatu ba miñ halañô ami tem miñ hatôm eyala abô atu ba honañ ami. Ba tem miñ enañ nena “avanôj” esak anêñ

mek êḡ ami. ¹⁷ Odanêm mek êḡ mavi ma doḡtom miḡ havatho ôpêḡ loḡ ami.

¹⁸ Yahamôḡ ek môlô lôkthô hathak yahanaj abô masôm ba intu yahanaj yalenmavi hadêḡ Wapômbêḡ. ¹⁹ Ma yahamô ḡê êvhaviḡ malêvôḡ ba yahanaj abô bidoḡna hathak avômalô da iniḡ abô ek yanêm auk êndêḡ i, êḡ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êḡ ma tem thêlô neja auk aisê?

²⁰ ^xAiyaj thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miḡ eyala nômla ami ma noja ḡê bôk talaḡ yôv iniḡ auk. ²¹ ^yEto hêk abô balabuḡ nena Wapômbêḡ hanaḡ avômalô Islel bêḡ ba hanaḡ,

“Tem yangik vovak ba yanaḡ abô masôm

lôk ḡê pik yaḡ iniḡ abô êndêḡ avômalô,

ma doḡtom thêlô tem miḡ nedaḡô ya ami.’

Anyô Bêḡ hanaḡ aêḡ.” *Aisaia 28:11-12*

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavôḡḡḡ ba êv hadêḡ ḡê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaḡ ek havatho avômalô loḡ ma hatôm lavôḡḡḡ ba êv hadêḡ ḡê êvhaviḡ. ²³ ^zAvômalô êvhaviḡ lôkthô ethak doḡtom ba enaḡ abô masôm lôk vi atu ba miḡ êvhaviḡ ami ba miḡ êdôḡ i ami, elañô abô êḡ, ma tem nenaḡ nena môlô ma avômalô molo.

²⁴ ^aMa doḡtom môlô onaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô vi loḡ, ma auk êḡ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliḡ. ²⁵ Malêla takatu ba havuḡḡ hamiḡ yani kapô tem imbitak yaḡ. Êḡ ma tem yani endek vadôḡ lêlô ba nêḡ yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ ba enaḡ bêḡ nena, “Avanôḡ biḡ! Wapômbêḡ lêk hamô haviḡ môlô!”

Ku nêḡḡ yeḡ lôkthô imbitak thêthônḡ

²⁶ ^bAêḡ ba aiyaj thêlô, alalô nanaḡ aisê? Alalô ayô athak doḡtom ma doho nêḡḡ yeḡ ma doho nêḡḡḡ avômalô ma doho nenaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ kapô ma doho nenaḡ abô masôm ma doho nenaḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. Nôm-bêḡ êḡ imbitak aêḡ ek embatho avômalô êvhaviḡ loḡ. ²⁷ Ba intu anyô ju mena lô la nenaḡ abô masôm ma te êmôḡ ma yaḡ embeḡ yam ma te embeḡ yam anôḡ ek anyô lôkawk la hamô ma enaḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ²⁸ Aêḡ ba ôpatu ba hanaḡ abô masôm anêḡ ôdôḡ bêḡ te miḡ hamô avômalô malêvôḡ ami, êḡ ma ôpatu ba hanaḡ abô masôm bônôḡ ba imiḡ. Yani enaḡ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêḡ.

²⁹ ^cLokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêḡ hêv abô hadêḡ i ek nenaḡ ma takatu ba êmô ek elañô nititiḡ abô takêḡ katô. ³⁰ Anyôla hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hamiḡ ba Wapômbêḡ hêv abô halôk anyô yaḡ kapô ek enaḡ, ma ôpêḡ êndôk êmô biḡ ma yaḡ atu imbiyô enaḡ ³¹ ek môlô sapêḡ tomtom nonaḡ abô ek avômalô sapêḡ nedaḡô ba neja auk ek embatho i loḡ. ³²⁻³⁴ ^dWapômbêḡ hathak hasup avômalô sapêḡ ethak doḡtom lôk kapôlôḡḡḡ doḡtom. Ma miḡ hadum nômla mayaliv ami. Aêḡ ba avômalô enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ, thêlô ethak eyabiḡ veḡḡḡbôlêk.

Avômalô êvhaviḡ ethak doḡtom êḡ ma avi nêḡḡ bônôḡ. Avômalô ôdôḡ êvhaviḡ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aêḡ. Thêlô miḡ hatôm nenaḡ abô ami. Ma thêlôda nêḡḡ anyô vibiḡ êtôm atu ba abô balabuḡ hanaḡ. ³⁵ Avômalô êvhaviḡ lêk ethak doḡtom ek nêḡḡ yeḡ, ma avi la hamiḡ ba hanaḡ abô, êḡ ma nôḡ

^x14:20 Ep 4:14 ^y14:21 Ais 28:11-12

^b14:26 1Ko 12:8-10 ^c14:29 1Te 5:21

^z14:23 Ap 2:13 ^a14:24 Jon 16:8

^d14:32-34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

mama. Aêḡ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miḡ nenaḡ injik vêḡi liḡ.

³⁶Ma mólô osoḡ nena mólôda intu Wapômbêḡ anêḡ abô anêḡ alaḡ e? ³⁷eAnyô la hasoḡ nena yani anyô hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ avômalô vi mena hadum Lovak Mathêḡ anêḡ ku lomaloma, êḡ ma enaḡ bêḡ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêḡ anêḡ balabuḡ mena mi e? ³⁸Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêḡ iyom.

³⁹Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, nôpôviḡ am ek nonaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ma miḡ nôḡgwêk abô masôm loḡ siḡ ami. ⁴⁰Ma nundum ku lôkthô thêthônḡ ma miḡ mayaliv ami.

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loḡbô

15 Aiyaḡ thêlô, yahadum ek yaḡgik mólônim auk liḡ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaḡ hadêḡ mólô yôv. Mólô bôk olaḡô ba lêk umiḡ lôklokwaḡ. ²Ma doḡtom yakô mólônim ôêvhaviḡ êḡ anêḡ anôḡ mi. Mólô ovaloḡ abô takatu ba bôk yahanaḡ bêḡ hadêḡ mólô lôklokwaḡ êḡ ma tem nêḡ mólô bulubiḡ.

³fAbô bôk êdônḡ ya hathak ma yahadônḡ mólô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêḡ ôdônḡ. Kilisi hama ek hêv alalôaniḡ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴gBa elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵hPita hayê yani vêḡ ma aposel laumiḡ ba lahavuju êyê yani. ⁶Vêḡ ma avômalô êvhaviḡ hatôm 500 ethak doḡtom êḡ ma êyê yani. Bêḡ anôḡ êḡ mólôk-mala ma vi bôk ema. ⁷iMa yani hik i thô hadêḡ Jems vêḡ ma aposel lôkthô. ⁸jMa ya hatôm amena atu ba evolôḡ ba intu yani hiki thô hadêḡ ya haveḡ yam anôḡ.

⁹kYahabuliḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ ba intu yahatôm aposel yaônaloḡ ba ya miḡ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰lMa Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ba hik anôḡ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêḡ anôḡ hamônḡ ek aposel vi. Ma doḡtom yada miḡ yahadum ku takêḡ ami ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm atu ba hamô haviḡ ya. ¹¹Yêlô lôk aposel sapêḡ athak anaḡ abô doḡtom hadêḡ mólô ba abô takêḡ intu bôk ôêvhaviḡ yôv.

Avômalô ḡama tem nimbiyô

¹²Yêlô athak anaḡ nena Yisu haviyô anêḡ ḡama ma aisê ka mólô vi onaḡ nena miḡ hatôm imbiyô ami? ¹³Aêḡ ba ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô anêḡ ḡama ami. ¹⁴Ma Kilisi miḡ bôk haviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma yêlôaniḡ abô takatu ba anaḡ ma anêḡ anôḡ mi hatôm mólônim ôêvhaviḡ anêḡ anôḡ mi aêḡ iyom. ¹⁵Yêlô anaḡ nena Wapômbêḡ bôk hik Kilisi liḡ. Ma ḡê ḡama miḡ iviyô hathak loḡbô ami, êḡ ma Wapômbêḡ miḡ bôk hik Kilisi liḡ ami ba yêlô êv Wapômbêḡ anêḡ abô lelaliliḡ ba adum hatôm abôyaḡ. Êḡ ma malaiḡ bêḡ. ¹⁶Ma ḡê ḡama miḡ iviyô ami, êḡ ma Kilisi miḡ bôk haviyô haviḡ ami. ¹⁷Ma Kilisi miḡ haviyô ami, êḡ ma mólônim kambom hamô denaḡ ba mólônim ôêvhaviḡ miḡ hatôm nêḡ mólô sa ami. ¹⁸Ba avômalô takatu ba bôk êḡ haviḡ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êḡ bôk êv yak haviḡ. ¹⁹Ma alalô asoḡ nena alalôaniḡ êvhaviḡ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êḡ ma alalô kambom anôḡ ma ḡê puliḡ takatu ba avômalô vi enaḡ nena “Alikaknena!” êḡ mavi ek alalô.

^e14:37 1Jon 4:6 ^f15:3 Ais 53:5-12 ^g15:4 Mat 12:40; Ap 2:24-32

^h15:5 Mat 28:16-17; Luk 24:34 ⁱ15:7 Ap 1:3-4 ^j15:8 Ap 9:3-6

^k15:9 Ep 3:8; 1Ti 1:15 ^l15:10 2Ko 11:23

Yisu haviyô anêñ ñama

²⁰Ma doñtom Kilisi bôk haviyô yôv anêñ ñama. Yani hatôm vuñ môn atu ba halôk môn ba hayôk. Ba alalô ayê vuñ môn êñ ma ayala nena bêñ anôn tem êyôk emben yam. Ma Yisu haviyô môn ba ñê ñama lôkthô tem nimbiyô esak loñbô aêñ iyom. ²¹mMa anyô yañ hadum ba ñama habitak. Ma yañ hadum ba ñê ñama iviyô hathak loñbô. ²²Aêñ ba alalô ma Adam anêñ avômalô ba intu tem nama. Ma doñtom vi atu ba êvhaviñ Kilisi tem neja lôkmala esak loñbô. ²³nBa ôdôn ju êñ iniñ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuñ yôk môn atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêñ avômalô nimbiyô aêñ iyom. ²⁴⁻²⁵oKilisi tem eyabiñ anêñ nômkama lôkthô endeba etak ñê takatu ba ik vovak hadêñ yani nêmo vakapô vibiñ am. Êñ ma pik lo leñ anêñ dañ tem êyô ma tem imbuliñ kiñ lo ñê bêñbêñ ma ñgôk lomalama. Ma nêmo loñ lôkliñyak êmbôni êndêñ Lambô Wapômbêñ. ²⁶pMa nômo kambom anôn atu ba yani imbuliñ emben yam, êñ ma ñama ²⁷qhatôm bôk enañ nena, “Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiñ.” *Kapya Yeñ 8:6*

Aêñ ba Wapômbêñ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiñ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmo Kilisi vakapô vibiñ ma doñtom Wapômbêñ da hamô vuliñ. ²⁸Wapômbêñ hadum anêñ ku hatak nômkama sapêñ hamô Kilisi vakapô vibiñ endeba anêñ dañ ma tem etak Nakaduñ êmo yani vibiñ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduñ vibiñ ek Wapômbêñ êmo nômkama sapêñ vuliñ.

²⁹Ma ñê ñama miñ ewa lôkmala hathak loñbô ami ma aisê hathak ñê takatu ba ithik ñañ ek nênem ñê ñama sa? Aêñ ba ñê ñama miñ iviyô ami ma idum aêñ eka? ³⁰rMa aisê ka yêlô ana loñ takatu ba yêlô apôm malaiñ lomaloma? ³¹Wak nômbêñ intu ma yahama! Aiyañ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôevhaviñ Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ atu ba hadum ku hamiñ môlô ba yahanañ abô avanôn. ³²sBôk yaha Epesus yôv ek yañgik vovak imbiñ alim kambom atu. Ma abô hathak ñê ñama iviyô hathak loñbô ma abô êñ abôyañ, êñ ma tem miñ yandum aêñ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniñ abô nena, “Alalô nañgañ ba nanum yañiñ ek yamuñ ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*

³³Abô bute hanañ nena, “Avômalô kambom ethak ibuliñ avômalô mavi.” Ba intu miñ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴Môlô doho miñ oyala Wapômbêñ ami. Ba intu yahanañ ek nêmo mama êndêñ môlô. Aêñ ba môlô nubiyô nomben thêthôn ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma tem yañda

³⁵Ma doho enañ, “Avômalô ñama tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶tMôlô avômalô auk mi! Miñ hovatho yañvêk ami êñ ma tem enja lôkmala esak loñbô aisê? ³⁷Hovatho ku te ma hovatho anêñ anôn e? Mi. Hovatho anêñ vêk iyom. ³⁸Wapômbêñ da hêv yañvêk takêñ iniñ liñkupik hatôm yanida anêñ lahaviñ. Yani hêv yañvêk takêñ da leñviñkupik tomtom. ³⁹Vathiap lôkthô miñ hatôm doñtom ami. Anyô iniñ vathiap yañda, ma alim iniñ te da, menak iniñ te da, ma alim ñg-

^m15:21 Lom 5:12 ⁿ15:23 1Te 4:16; ALK 20:5 ^o15:24-25 Mat 22:44

^p15:26 ALK 20:14 ^q15:27 Sng 8:6 ^r15:30 Lom 8:36 ^s15:32 Ais 22:13

^t15:36 Jon 12:24

wêk iniñ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leñ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leñ da anêñ lêlêyañ hamô ma nômkama pik anêñ lêlêyañ da hamô aêñ iyom. ⁴¹ Ma wak anêñ lêlêyañ yañda ek ayôn anêñ ma vuliñ anêñ te da. Ma vuliñ lomalama da iniñ lêlêyañ hamô aêñ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loñbô iniñ lêlêyañ hamô aêñ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êñ ma yañda ba tem miñ epalê ami. ⁴³ ^uKupik atu ba elav êñ ma anêñ athêñ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô êñ ma lôkmañgij. Ma kupik atu ba elav, êñ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma anêñ lôklokwañ bomarj. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma kupik dahô lôkmala. Avanônj. Kupik pik hamô ba intu kupik leñ hamô aêñ iyom.

⁴⁵ ^vBôk eto nena, “Adam môñ habitak hatôm nôm lôkmala.” *Môñ Anônj 2:7*

Ma doñtom Adam yañ atu ba haveñ yam ma kupik dahô lôkmala anêñ ôdônj ba tem nêñ lôkmala. ⁴⁶ Aêñ ba dahô êñ miñ habitak môñ ami. Ma kupik pik atu ba hamônj vêmam ka miñ dahô lôkmala êñ haveñ yam. ⁴⁷ Ma anyô môñ habitak anêñ pik ma anyô yañ haveñ yam halêm anêñ malak leñ aêñ iyom. ⁴⁸ Aêñ ba avômalô takatu ba êmô pik, êñ ma anyô pik atu anêñ. Ma avômalô malak leñ ma êtôm anyô malak leñ atu anêñ. ⁴⁹ Alalô lêk awa leñviñkupik anyô pik anêñ ma emberj yam ka tem naja anyô malak leñ anêñ liñkupik aêñ iyom.

⁵⁰ Aiyañ thêlô, yahanañ nena kupik lôk thalaleñ atu ba hapalê tem miñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ami. Ma nôm atu ba hapalê tem miñ enja nôm

atu ba tem miñ epalê anêñ loñ ami. ⁵¹ ^wNodañô! Ya tem yanañ abô loñ kapô te êndênj môlô. Alalô sapênj tem miñ nama ami ma leñviñkupik sapênj tem imbitak yañda. ⁵² Alalô tem nadañô abiñ ali atu ba anêñ dañ anêñ asênj ma kasana ma tem gêñ nima nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yañda. ⁵³ ^xMa kupik palê êñ imbuliv i esak kwêv yañ atu ba tem miñ epalê ami. Ma kupik nana êñ imbuliv i esak kwêv yañ atu ba tem miñ ema ami. ⁵⁴ ^yMa kupik palê êñ havuliv i hathak kwêv yañ atu ba tem miñ epalê ami lôk kupik nana havuliv i hathak kwêv yañ atu ba tem miñ ema ami aêñ iyom, êñ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanônj nena, “Lôklokwañ lovak ba hatôkwêñ nana.”

Aisaia 25:8

⁵⁵ ^z“Nana ma anêñ lôklokwañ o lovak êsê?”

Nana ma anêñ siniñ nuñgwik anyô vônô êsê?” *Hosea 13:14*

⁵⁶ ^aNana anêñ siniñ ma kambom lomalama. Ma kambom hawa lôklokwañ hêk balabuñ. ⁵⁷ Ba nanêñ leñijmavi êndênj Wapômbêñ! Yani hêv alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

⁵⁸ Yenañ aiyañ lôkma anônj, môlô oyala nena udum Anyô Bêñ anêñ ku ba ku êñ tem miñ anônj mi ami. Mi. Ba intu numiñ lôklokwañ ma miñ notak nômla ek êyôkwiñ môlô ami. Ma nôñêm am dedaun ek nundum Wapômbêñ anêñ ku êñ.

Pol hanañ hathak da atu ni Jerusalem

16 ^bYahanañ abô êntêk hathak da takatu ba tem môlô nôñêm êndênj Wapômbêñ anêñ avômalô matherj. Nundum êtôm atu ba yahanañ hadênj avô-

^u15:43 Plp 3:20-21 ^v15:45 Stt 2:7 ^w15:51 Mat 24:31; 1Te 4:15-17

^x15:53 2Ko 5:4 ^y15:54 Ais 25:8 ^z15:55 Hos 13:14 ^a15:56 Lom 7:13

^b16:1 Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9

malô êvhaviņ takatu ba êmô Galesia. ²Sonda lôkthô anêj wak te mông ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodônglodông ba notak valuselen da êndôk kolopak te ek imbitak bêj anông ek yahayô ma da takêj bôk usup yôv. ³Ma nodam anyô doho ek yato kapya te imbiņ ek injik i thô ek neja mólônim wapôm takêj ba ini Jelusalem. ⁴Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nêj êj nimbiņ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviņ ni Kolin

⁵Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek mólô. ⁶⁻⁷^dYahathông. Miņ yalenhaviņ yangê mólô ma yatak mólô kethej ami. Yalenhaviņ nena yamô imbiņ mólô êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêj anêj lahaviņ. Ba intu belej simbak haviņ ba tem yamô imbiņ mólô wak doho mena injo ek batu mólô nônnêm ya sa ek loj alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹^eAvômalô Epesus bêj anông ethak êdô yenaņ ku. Ma doņtom lojôngdê nindum ku ek nênnêm i sa lêk abyañ ba intu tem yamô loj êj endeba Pentikos.

¹⁰^fTimoti hadum Anyô Bêj anêj ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma mólô noyabiņ am ek yani miņ êkô esak mólô ami. Ma wak takatu ba hamô haviņ mólô ma noyabiņ yani mavi. ¹¹^gMa miņ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak mólô ma nônnêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêj ya. Tem yayabiņ yani lôk iviyaņ takatu ba tem nêlêm nimbiņ yani.

¹²^hYahanaņ hathak alalđaniņ aiaņ Apolo. Yahanaņ abô lôklokwaņ ek yani

êsôk imbiņ iviyaņ doho ek nêgê mólô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêj wak alê atu ba yanida lahaviņ.

¹³Nômô lêlê lôk nobaloņ êvhaviņ loj. Numiņ lôklokwaņ êtôm anyô nê. ¹⁴Ma nundum nômkama lôkthô esak leņiņhaviņ iyom.

¹⁵ⁱMólô oyala nena Stepanas lôk anêj avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviņ mông hamô Akaiia. Ma thêlô êv i dedaņ ek êv avômalô mathen sa. Aiaņ thêlô, yahêv abô lôklokwaņ hadêj mólô ¹⁶ek nômmô avômalô takêj lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêj anêj ku vibiņ. ¹⁷Ya miņ yahamô haviņ mólô ami ba yalen hik ya bêj anông. Ma doņtom Stepanas lo Potunatus ma Akaiikus lêk êlêm ba intu yalen halôk biņ ¹⁸lôk yalen mavi. Ma mólô aêj iyom. Aêj ba noja nê anêj aêj thô êtôm nê athêj bêj.

Abô anêj daņ

¹⁹^jAvômalô êvhaviņ anêj plovis Esia êv iniņ leņiņmavi hadêj mólô. Akwila lo Plisila enaņ iniņ leņiņhaviņ anông hathak Anyô Bêj anêj athêj lôk avômalô vi atu ba êv yej êmô thai iniņ unyak. ²⁰^kŊê êvhaviņ lôkthô anêj loj êntêk êv iniņ leņiņmavi hadêj mólô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathen.

²¹Ya Pol da yahato yalenmavi êntêk hathak ya da yabahej.

²²^kAnyôla miņ lahaviņ Anyô Bêj ami, vovaņ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêj.

²³Anyô Bêj Yisu anêj wapôm êmô imbiņ mólô.

²⁴Yenaņ yalenhaviņ êmô imbiņ mólô lôkthô esak Yisu Kilisi anêj athêj.

^c16:5 Ap 19:21 ^d16:6-7 Lom 15:24 ^e16:8-9 Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

^f16:10 1Ko 4:17 ^g16:11 1Ti 4:12 ^h16:12 1Ko 3:6 ⁱ16:15 1Ko 1:16

^j16:19 Ap 18:2,18,26 ^k16:22 Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi

Kolin

Abô môn

Kêdônwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôn ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênmê ma nênmê ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

1 Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaŋiŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô mathêŋ takatu ba êmô plovins Akai.

²Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³¹Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵^mAlalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêma avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷Môlô unim malaiŋ hatôm

yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ⁿAiyaŋ thêlô, nodanô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoŋ nena tem nama. ⁹Avanôn! Yêlô kapôlônŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anar nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê nêma liŋ.” ¹⁰⁻¹¹^oYani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek notêŋ mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nêma yêlô bulubiŋ. Avanôn! Avômalô bêŋ anôn netêŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nêma wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôn nêgê lôk nenaŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴^pYêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anar abô anôn ma miŋ avôn môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedaŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôn ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesaŋ abô imbiŋ i. Ma waklavônŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ endelêm ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêŋ iyom.

¹1:3 Lom 15:5 ^m1:4-5 Sng 34:19 ⁿ1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32

^o1:10-11 2Ti 4:18 ^p1:12-14 2Ko 5:12; Plp 2:16

¹⁵⁻¹⁶qMa yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenañ. Ba intu yaleñhaviñ yasôk ek môlô vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak loñbô ek môlô nônêm ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yaleñhaviñ yasôk ek môlô bôlôn ju ma yanêm yaleñmavi bôlôn ju êndêñ môlô. ¹⁷Ma doñtom yahik yenañ auk liliñ. Ba lêk môlô onañ nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miñ yahathôk ami. Ba môlô onañ nena ya hathak yahanañ abô luvi nena “avanôñ” lo “mi”, aêñ e?

¹⁸Wapômbêñ hathak hanañ abô avanôñ iyom. Ba intu yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma avanôñ aêñ iyom ba miñ anañ abô takêñ lôk leñ luvi ami. ¹⁹rYisu Kilisi ma Wapômbêñ nakaduñ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anañ anêñ abô bêñ hadêñ môlô ba Wapômbêñ hanañ abôla hathak yani ma miñ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêñ anêñ “avanôñ!” ²⁰sWapômbêñ habutiñ abô lomaloma ba hanañ, “Avanôñ! Yisu Kilisi tem injik yenañ abô sapêñ thô.” Ba intu alalô aêvhaviñ Kilisi ba anañ nena “avanôñ” ek Wapômbêñ enja athêñ lôkmangiñ. ²¹Ma Wapômbêñ da hanañ nena alalô ma Kilisi anêñ avômalô ba habi bañ hayô hêk yani lôk alalô aêñ iyom ek embatho alalô loñ ek nambitak anêñ avômalô. ²²tMa hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêñ avômalô ma hatak anêñ dahô halôk alalô kapôlôñiñ ek nayala nena anêñ abô tem injik anôñ.

²³⁻²⁴uYêlô miñ anyô bêñ ek nasañ môlô ba nanañ nena, “Nônêmimbiñ.” Mi! Môlôda bôk ôêvhaviñ ba umiñ lôklokwañ yôv. Ba intu alalô ñê lôk iviyañ ek nandum ku imbiñ i ma nanêm leñiñ-

mavi ni ba êlêm. Aêñ ba yahamiñ Wapômbêñ ma ba yahanañ abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêm malaiñ êndêñ môlô ba intu miñ yahathôk ami.

2^vBa yenañ auk thekthek nena tem miñ yasôk lôk malaiñ bôlôn te imbiñ ami. ²Yahêv malaiñ hadêñ môlô ma opalê te tem indum yaleñmavi? Môlô takatu ba yahêv malaiñ e? Yakô mi. ³Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yaleñmavi. Aêñ ba bôk yahato kapya ek alalô miñ naja malaiñ ami. Yenañ auk ma thekthek nena alalô lôkthô lêk athak doñtom lôk leñiñmavi iyom. ⁴wYaleñmalaiñ lôk yaleñ hik ya ma yahalañ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamaleñ thôk. Miñ yahato kapya êñ ek nêm môlô malaiñ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yaleñhaviñ môlô bêñ anôñ.

Nodate kapôlômim ek ñê idum kambom

⁵Malaiñ takatu ba ôpatu hêv hadêñ ya Pol ma hatôm hêv malaiñ êñ hadêñ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. ⁶Malaiñ takatu ba bôk avômalô êvhaviñ êv hadêñ yani ma hatôm. ⁷Ma ôpatu ba kapô malaiñ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siñ ek miñ la injiki ami. ⁸Ba intu yahanañ lôklokwañ nena môlô nopesañ abô ba lemimmavi esak yani. ⁹Bôk yahato hathak malaiñ takatu ek injik môlô thô ek yanğê nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? ¹⁰Injo. Betha ôpêñ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêñ ek yandate yenañ aêñ iyom. Yahamiñ Kilisi ma, ma tem êñjê nena lêk yahalate yakapôlôn ek yani ek yanêm môlô sa ¹¹xek alalô miñ

q1:15-16 1Ko 16:5-6 r1:19 Ap 18:5 s1:20 ALK 3:14

t1:22 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 u1:23-24 1Pi 5:3 v2:1 1Ko 4:21

w2:4 Ap 20:31 x2:11 Luk 22:31

natak sawa bute ênjêk ek Sadaņ esau alalô ami. Alalô ayala anêj auk êj.

Aposel ma tabô lukmuk anêj nê ku

^{12y}Anyô Bêj da hadum ba yaha Tloas ek yanaņ anêj Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêj. ^{13z}Ma doņtom miņ yahapôm Titi ami denaņ ba yakapôlôn malaiņ ba yahanaj yaņsiņ ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴Aêj ba nanêm leņiņmavi êndêj Wapômbêj. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêj avômalô ba aloyeņ lôk leņiņmavi. Wapômbêj hadum ku hamô alalô kapôlônij ba intu avômalô tem neja anêj auk êtôm nômla ôv mavi embeņ luvuluvu. ¹⁵Alalô ma Kilisi anêj da atu ba ôv mavi ba êv hadêj Wapômbêj ba avômalô lôkthô ilijū ôv êj. Avômalô takatu ba ewa bulubiņ lôk takatu ba i loņ nimbuliņ i. ^{16a}Avômalô vi ilijū alalô hatôm nôm ôv-palê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi ilijū alalô hatôm nôm ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nêm lôkmala. Aêj ba anyôla miņ lôkmaņgiņ anôn ek indum Wapômbêj anêj ku ami. ¹⁷Avômalô doho iluviņ Wapômbêj anêj abô ek neja valuseleņ. Yêlô ma Kilisi anêj avômalô takatu ba Wapômbêj hêv ba amiņ thohavloma. Aêj ba anaj abô te ma avanôn ijom.

3^bMôlô osoņ nena yêlô aêv i liņ e? Mi. Yêlô miņ anaj hadêj môlô nena noto kapyā lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêj. Ma yêlô ma mi. ^{2c}Môlôda intu yêlôaniņ kapyā atu eto hêk yêlô kapôlônij. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ^{3d}Môlô uik thô nena môlô ma kapyā halêm anêj Yisu. Ba yêlôaniņ ku anêj anôn ma miņ eto hathak kêlêpê ami

ma hathak Wapômbêj lôkmala anêj Lovak Matheņ. Miņ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlônij.

⁴Yêlô ma Kilisi anêj avômalô takatu ba amiņ Wapômbêj ma. Aêj ba intu alalô ayala avanôn biņ nena abô takêj ma avanôn ijom. ⁵Yêlô da ma lôkmaņgiņ ba hatôm nanaņ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêj da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ^{6e}Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doņtom Lovak Matheņ hêv lôkmala. Wapômbêj hadum yêlô abitak lôklokwaņ ek nandum tabô lukmuk anêj ku atu ba miņ eto ami. Mi. Lovak Matheņ da hayabiņ.

Tabô lukmuk anêj lôkmaņgiņ

^{7f}Tabô bô ma edabêj valu ba eto hathak. Ma deda bêj habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israeļ maleņiņ loņ ba miņ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêm ma deda hale hi yaôna ma doņtom thêlô miņ hatôm nêgê ami denaņ. Odaņô! Tabô halêm lôk deda bêj ma doņtom anêj ku ma havôv ŋama halêm haviņ. ⁸Ma Lovak Matheņ anêj ku hamôn lôk anêj deda ma lôkmaņgiņ anôn ek tabô bô anêj. ^{9g}Odaņô! Tabô bô anêj ku ma halêm lôk deda. Ma doņtom avômalô miņ esopa ami ba intu Wapômbêj hanaņ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêj ku ma hapesaņ loņôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôn. Ba intu anêj deda ma mabuņ anôn hamôn ek tabô bô anêj. ¹⁰Deda haveņ yam hamôn ek yaņ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹Ma yaņ halêm lôk deda ma doņtom lêk hale hi mabô. Ma yaņ ma tem ida imbi deda wak nômbêj intu. Ba intu anêj deda ma lôkmaņgiņ anôn ek yaņ.

^y2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 ^z2:13 Ap 20:1 ^a2:16 Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 ^b3:1 Ap 18:27; 2Ko 5:12 ^c3:2 1Ko 9:2 ^d3:3 Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27
^e3:6 Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 ^f3:7 Kis 34:29 ^g3:9 Lo 27:26; Lom 1:17

¹²Aêj ba yêlô aêv maleñij hadêj tabô lukmuk. Ba intu miñ akô ami ma anañ Wapômbêj anêj abô bêj. ^{13h}Yêlô miñ avuliv maleñij siñ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doñtom yani havuliv ma siñ ba miñ hatôm avômalô Israêl nêgê ami. ¹⁴Thêlô esam balabuñ tabô takêj ma doñtom iniñ auk thekthek hatôm ivuliv i siñ ba intu miñ eyala abô takêj ami aleba lêk êntêk. Anyôla miñ hatôm nêm sôp êj vê ênjêk anêj auk ek eyala abô takêj ami. Mi. Kilisi iyom. ¹⁵Avanôñ! Lêk êntêk ñê bêjbêj esam Mose anêj balabuñ ma doñtom sôp êj havuliv kapôlôñij siñ denañ. ¹⁶ⁱMa anyôla hale i liliñ ba hasopa Anyô Bêj êj ma hatôm hêv sôp êj vê. ^{17j}Anyô Bêj ma hatôm Lovak Matheñ. Ma loñ atu ba Lovak Matheñ haveñ, êj ma hatôm hapole alalôaniñ yak vê. ¹⁸Alalô maleñij ma miñ avuliv siñ ami ba lêk ayê Anyô Bêj anêj deda lôkmañij hatôm alalô ayê thonañij lo maleñij halôk liyali. Yanida intu Lovak Matheñ êj ba hêv deda lôkmañij anôñ halêm ba halêm aleba abitak yanña hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êj thô ek avômalô vi nêgê.

Aposel ma êtôm uñ anôñ

4 Ma Wapômbêj lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêj yêlô. Ba intu yêlô namij lôklokwañ ma miñ natak ami. ^{2k}Yêlô avôliñ dômiñ ek nôm mama takatu ba hêk loñ kapô ba miñ avuñ abô ba asau avômalô lôk aluviñ Wapômbêj anêj abô ami. Wapômbêj hayê yêlô. Aêj ba yêlô ik abô avanôñ thô ma avômalô ititiñ yêlôaniñ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôñ. ^{3-4l}Ma doñtom anyô bêj bôlôñ êntêk Sadañ bôk havuliv avô-

malô maleñij siñ ba miñ êvhaviñ ami. Ba intu yêlôaniñ Abô Mavi hêk loñ kapô ma avômalô takêj lêk idum ek nema ba miñ hatôm nêgê Abô Mavi anêj deda atu ba anañ hathak anyô lôkmañij Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêj. ⁵Yêlô anañ bêj nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêj. Ma yêlôda atôm môlônim ñê ku ek nandum Yisu anêj ku. Ma yêlô miñ aêv yêlôda liñ ami. ^{6m}Wapômbêj bôk hanañ, “Deda tem imbi êyô ênjêk moñañiniñ ba imbitak deda”. *Môñ Anôñ 1:3* Ba Wapômbêj êj iyom intu habi deda êj halôk alalô kapôlôñij ek nagê Kilisi thohavloma. Êj ma hatôm alalô ayê Wapômbêj lôkmañij aêj iyom.

⁷ⁿMa deda lôk Abô Mavi êj ma hatôm payeñ atu ba halôk uñ anôñ kapô ek injik thô nena anêj lôklokwañ lôkmañij ma Wapômbêj anêj ma miñ halêm anêj alalô ami. ^{8o}Vovañ lomalom hapôm yêlô ma doñtom miñ hakapiñ yêlô loñ ami. Hadum ek injik yêlô sesoñ aleba nanañ aisê. Ma doñtom miñ hadum yêlô popabuk ami. ⁹Maleñ thêlêv hathak yêlô ma doñtom ayala nena Anyô Bêj miñ hatak yêlô ami. Êpêj yêlô ba ama yak ma doñtom miñ ama ami. ^{10-11p}Wak nômbêj intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô êj ma hatôm ik Yisu anêj lôkmala atu ba hamô yêlôaniñ kupik pik thô. Aêj ba Yisu anêj ñama lêk hamô yêlô leñvijkupik kapô ek injik Yisu anêj ñama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô. ¹²Aêj ba ñama hadum ku hamô yêlô ma doñtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

¹³Bôk eto hêk Wapômbêj anêj kapyana,

^h3:13 Kis 34:33 ⁱ3:16 Kis 34:34 ^j3:17 Jon 8:36; Lom 8:2

^k4:2 2Ko 2:17; 1Te 2:5 ^l4:3-4 Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

^m4:6 Ais 9:2; 2Ko 3:18 ⁿ4:7 2Ko 5:1 ^o4:8 2Ko 1:8; 7:5

^p4:10-11 1Ko 15:31; Lom 8:36

“Yahêvhaviņ ba intu yahanaj.” *Kapya Yeņ*
116:10

Ma yêlô aêvhaviņ aêņ iyom. Ba intu yêlô anaj Anyô Bêņ anêņ abô mavi. ¹⁴Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêņ Yisu liņ hêk ņama ma tem indum aêņ êndêņ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiņ Yisu. Aêņ ba intu yêlô anaj Wapômbêņ anêņ abô bêņ. ¹⁵Yahawa malaiņ takêntêk ek nê mômô sa ek Wapômbêņ imbi anêņ wapôm sam êndêņ avômalô bêņ anôņ endeba leņiņ-mavi indumbak ni ba ni ek nebam anêņ athêņ lôkmaņgiņ esak leņ.

¹⁶Aêņ ba miņ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêņ ami. Mi. Alalô leņviņkupik lêk hapalê ma doņtom dahôlôņiņ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷Ma alalôaniņ malaiņ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doņtom tem injik anêņ anôņ lôkmaņgiņ atu ba êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ ba êmô vuliņ ek nômkama lôkthô. ¹⁸Ma nô m takatu ba hâyê ma tem nê m yak ba ni. Ma nô m takatu ba miņ hâyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Ba intu miņ maleņiņkilik hathak nô m takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiņ nô m takatu ba miņ hatôm nagê ami.

Leņviņkupik lukmuk

5 ^uAlalôaniņ leņviņkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliņ unyak êņ ma tem naja leņviņkupik yaņ atu ba hatôm unyak anôņ atu ba Wapômbêņ hapesaņ ba hamô malak leņ ba tem êmô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Unyak êņ ma miņ ņê pik epe-saņ hathak baheņiņ ami. ²Ma alalô alaņ ba adum ek naņgik leņviņkupik malak leņ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ek imbi êyô alalô vov ek miņ namben kôlôlôn

ami. ⁴Alalô amô pik hatôm avômalô leņ popam ba intu alaņ lôk leņiņmalaiņ ek naja kupik malak leņ ek lôkmala êtôkwêņ kupik pik. ⁵Wapômbêņ hapesaņ alalô ek nambitak aêņ ma hatak anêņ dahô halôk alalô kapôlôņiņ ek nayala nena anêņ abô ma tem injik anôņ.

⁶⁻⁷W aêvhaviņ hayabiņ alalô. Ma miņ aêv alalôaniņ auk ek nô m atu ba ayê hathak maleņdaluk ami. Aêņ ba alalô ayala avanôņ nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miņ amô haviņ Anyô Bêņ ami. ⁸xAvanôņ! Alalô ayala auk êņ ba apôviņ ek natak kupik êntêk ba ana namô imbiņ Anyô Bêņ. ⁹⁻¹⁰yMa alalô lôkthô tem namiņ Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôaniņ vuli. Ba intu amô pik mena amô haviņ Anyô Bêņ ma nanê m i videdaņ ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôņiņ esak doņtom imbiņ Wapômbêņ

¹¹Yêlô ayala nena amô Anyô Bêņ vibij ba tem nandum abô. Aêņ ba yêlô alôk avômalô leņiņ ek nesopa yani. Wapômbêņ hayala yêlôaniņ kapôlôņiņ. Ma yahêvhaviņ nena mômô kapôlômim hayala yêlô aêņ iyom. ¹²Yêlô adum ek mômô nobam am esak yêlôaniņ ku lôk nonaņ bêņ êndêņ avômalô takatu ba êv thêlôda liņ hathak nômkama viyaiņ ma leņiņpaliņ nômkama kapôlôņiņ. Ma miņ yêlô aêv yêlôda liņ ami. ¹³Ma avômalô doho enaņ nena yêlô adum molo. Yov lôk. Hêk Wapômbêņ da. Ma vi enaņ nena yêlô awa auk mavi. Yov lôk. Êņ ma hêv mômô sa. ¹⁴Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yov. Aêņ ba Kilisi anêņ lahaviņ hayabiņ alalô.

^{94:14} 1Ko 6:14 ^{14:16} Ep 3:16 ^{54:17} Lom 8:17-18 ^{14:18} Kol 1:16

^{u5:1} 2Ko 4:7 ^{v5:2} Lom 8:23 ^{w5:6-7} Hib 11:13-16 ^{x5:8} Plp 1:23

^{y5:9-10} Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14

¹⁵zAvanôn! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasôn alalôda paliñ ma lemiñimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loñbô ek hêv alalô sa.

¹⁶Aên ba miñ alalô nabaloñ avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aên hathak Kilisi. Ma doñtom lêk ayala yani thêthôn. ¹⁷aAên ba anyôla haveñ haviñ Kilisi êñ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸bMa Wapômbên hadum nômtakên lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadên yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êñ. ¹⁹cKu êñ ma aêntêk. Wapômbên hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliñ alalôaniñ kambom ek alalô namô labali mavi imbiñ yani. Ma hêv ku ek nanañ abô êñ êndên avômalô. ²⁰Yêlô ma Kilisi anên nê ku. Ba intu alañ ba awa Wapômbên abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anên athên nena môlô nôlêm noja Wapômbên anên tabô. ²¹dKilisi ma kambom mi. Ma doñtom Wapômbên hêv alalô sa ba hêv alalôaniñ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôn êñjêk Wapômbên ma esak Kilisi anên ku êñ.

6¹⁻²Yêlô lôk Wapômbên adum ku haviñ i. Yani hanañ,
“Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olañ ma yahalañô ba yahêv môlô bulubiñ yôv.” *Aisaia 49:8*
Môlô bôk owa Wapômbên anên wapôm yôv. Ba intu yêlô asoñ môlô lokwañ,
“Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiñ.”

Ba intu miñ nundum ku êñ imbitak êtôm nôm oyañ ami.

Aposel ewa malaiñ bêtj hathak iniñ ku

³Yêlô adô ek anyôla enañ abôma esak Wapômbên anên ku. Ba intu adum ku êñ ek miñ nambuliñ avômalô iniñ auk ami. ⁴⁻⁵eYêlô ma Wapômbên anên nê ku. Ba intu yêlô awa iniñ ku mavi takatu sa hadên môlô. Yêlô awa vovañ lôk malaiñ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôn ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêtj ba aêv lêlê lôk nômi ba ama kisi. Malaiñ nômbên êntêk hapôm yêlô ma doñtom amiñ lôklokwañ. ⁶fLovak Mathen hamô haviñ yêlô ba ayala Wapômbên anên auk ba kapôlônjiñ ida hêk mabuñ ma yêlô nê maliñyaô lôk yôhok ma wapôm. Ma yêlô leñjiñhaviñ avômalô ba miñ asau thêlô ami. ⁷Yêlô anañ abô avanôn iyom haviñ Wapômbên anên lôklokwañ lôk avaloñ anên thêthôn hatôm nômkama vovak hamô baheñ luvi. ⁸Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enañ abô mavi hathak yêlô ma doho enañ abôma. Yêlô nê abô anôn iyom ma doñtom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyañ. ⁹gAvômalô pik êthôn yêlô paliñ ma doñtom Wapômbên hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doñtom nôñgô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doñtom miñ ama ami. ¹⁰Leñjiñmalaiñ ma doñtom leñjiñmavi wak nômbên intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma doñtom adum ba avômalô bêtj anôn ibitak nê lôk nômkama bêtj. Yêlô nômkama mi ma doñtom nômkama sapên ma yêlôaniñ.

¹¹O yenañ avômalô Kolin! Yêlô anañ abô lôkthô hi yaiñ ek môlô ma yêlô kapôlônjiñ hik i ek môlô nôlêm.

¹²Yêlô miñ avasiñ kapôlônjiñ ek môlô

⁵5:15 Lom 14:7-8 ^a5:17 Lom 8:1; Gal 6:15 ^b5:18 Lom 5:10

^c5:19 Lom 3:23-25 ^d5:21 Hib 4:15 ^e6:4-5 2Ko 11:23-27 ^f6:6 1Ti 4:12

^g6:9 2Ko 4:10

ami. Mi. Mólô da. ¹³hAêñ ba yahanaj hadêñ mólô hatôm lambô hanañ hathak nakaduñ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak mólô ma nundum aêñ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Ŋê daluk lôk ñê êvhaviñ miñ nesak doñtom ami

¹⁴iMólô miñ nômô imbiñ ñê daluk ami. Thêthônñ lôk lokbañ hatôm doñtom e? Deda lo momañiniñ hatôm doñtom e? ¹⁵Sadañ Belial lo Kilisi hatôm leñijmavi imbiñ i e? Mena ñê êvhaviñ lo ñê daluk hatôm nesak doñtom e? ¹⁶jMa Wapôm-bêñ anêñ unyak mathenñ lôk ñgókba hatôm nêmbô imbiñ i e? Milók. Alalô ma Wapôm-bêñ lôkmala anêñ unyak mathenñ hatôm anêñ abô hanañ,
“Tem yamô lôk yamberñ imbiñ i ma ya tem êtôm thêlônñ Wapôm-bêñ ma thêlô tem nimbitak yenañ avômalô.

Wok Plis 26:12

¹⁷kAêñ ba notak avômalô takêñ ma nômbô daim.

Ma miñ nobaloñ lelaik takêñ ami ek batu yanja mólô thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bêñ yahanaj aêñ.

¹⁸lYa tem yambitak mólônim lemambô ma mólô tem numbitak êtôm yenañ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêñ Lôklokwañ yahanaj aêñ.”

7 Aiyaj thêlô, Wapôm-bêñ bók habutiñ abô haviñ alalô ba amô yani vibij. Ba intu natip ek nômbô takatu ba hadum alalô leñvijkupik lôk dahôlônñij habitak lelaik ek nayô unjlov ba nambitak mabuñ lôk mathenñ anôn.

Avômalô Kolin ele kapôlônñij lilij ba Pol lamavi

²Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miñ adum kambom lôk abulij anyôla lôk

asau i ami. ³Miñ yahanaj abô êñ ek yasañ mólô ami. Mi. Bók yahanaj nena mólô ma yenañ avômalô mólô. Ba intu mólô ômbô ma yahamô. Mólô oma ma yahama aêñ iyom. ⁴Yahayala avanônñ nena mólô avômalô mavi ba yahabam mólô. Alalôaniñ malaiñ lomalama hamô ma doñtom yalenmavi hamô yakapôlônñ sij aleba yalenñ halók biñ.

⁵mYêlô ayô Masedonia ma malaiñ lomalama hapôm yêlô aleba hik yêlô sesonñ. Ibulij yêlô lôbôlônñ lôk ik vovak hadêñ yêlô ma yêlô leñijhiki hathak malaiñ lomalama vi haviñ. ⁶Ma doñtom Wapôm-bêñ atu ba hêv avômalô leñijmalaiñ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷Yani hanañ hadêñ ya nena mólô lemhikam bêñ anônñ hathak malaiñ lomalama ba mólô vovañ ek alalô napesañ malaiñ takêñ imbiñ i. Titi halañô mólônim abô êñ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapôm-bêñ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêñ iyom ba yalenmavi anêñ dôêñ.

⁸nBók yahato kapya ba hêv malaiñ hadêñ mólô. Ma doñtom yada ma malaiñ mi. Alikaknena. Yahêv malaiñ atu ba hamô vauna ma yalenmalaiñ aêñ iyom. ⁹Ma doñtom lêk yalenmavi anônñ. Ma yenañ kapya hêv malaiñ hadêñ mólô ba intu hadum yalenmavi e? Mi. Wapôm-bêñ intu hadum ba hêv malaiñ takêñ hadêñ mólô ba intu ole kapôlômim lilij. Aêñ ba abô takatu ba yêlô anañ miñ habulij mólô ami. Ba intu hadum yalenmavi. ¹⁰oWapôm-bêñ hêv malaiñ hadêñ avômalô ek nede kapôlônñij lilij ek neja bulubiñ. Êñ ma miñ malaiñ bêñ ami. Ma doñtom malaiñ pik hathak hadum anêñ ku nena hik avômalô vônô. ¹¹Odañô! Mólônim malaiñ halêm anêñ Wapôm-bêñ ba hik mólô thô nena mólô vovañ ek notak auk kambom lôk udum ek uñgwik mólôda thô nena mólô ma kambom mi.

Môlô lemimmaniñ lôk ôkô ma vovañ ek ôñgô ya ek napesañ malaiñ êñ ek nanêm malaiñ êndêñ ôpatu ba hadum kambom êñ. Avanôñ! Môlô udum aêñ ba intu hik thô nena môlô kambom mi. ¹² Aêñ ba kapyã atu ba bôk yahato ma miñ yahato ek imbuliñ ôpatu ba hamiñ yenañ ku loñ siñ lôk nêm yada liñ ami. Mi. Yahato ek môlô numiñ Wapômbêñ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviñ yêlô bêñ anôñ. ¹³ Ma nôm takêñ hadum ba havatho yêlô kapôlôñiñ loñ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêñ anôñ ba intu yêlô leñimavi bêñ anôñ aêñ iyom. ¹⁴ Yahabam môlô ba yahanañ hadêñ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miñ ôêv mama hadêñ ya ami. Mi. Abô nômbêñ atu ba yêlô anañ hadêñ môlô, êñ ma avanôñ ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môlô hadêñ Titi, ma abô êñ hik anôñ mavi aêñ iyom. ¹⁵ Môlô ôkô ba olowaliñ ma owa yani thô lôk olañô anêñ abô. Hayê aêñ ba lahaviñ môlô bêñ anôñ. ¹⁶ Lêk yahayala avanôñ nena môlô ma avômalô mavi ba intu yalenmavi anôñ.

Numbitak avômalô wapôm

8 ^pAiyañ thêlô, yêlô leñiñhaviñ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malaiñ bêñ anôñ ba êv i sêkêya. Ma doñtom leñimavi bêñ anôñ ba hayô siñ ba halelope ma iniñ malaiñ êv i sêkêya anêñ anôñ ma wapôm ba êv bêñ anôñ hatôm da. ³ Yahanañ avanôñ biñ nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadêñ i ami. ⁴ Thêlô elañ hadêñ yêlô nena, “Yêlô vovañ ek nandum ku imbiñ avômalô

vi ek nanêm Wapômbêñ anêñ avômalô matheñ sa. Ba intu nundum mavi êndêñ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” ⁵ Ma yêlô asoñ kambom! Avômalô takêñ iniñ ku môñ ma êv i hadêñ Wapômbêñ vêm ma esopa Wapômbêñ anêñ auk ba êv i hadêñ yêlô haviñ. ⁶ Aêñ ba yêlô apôviñ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêñ dañ am.” ⁷ ^qMôlô avômalô vuliñ biñ ba udum unim ku mavi ba hêv liñsiñ. Ôêvhaviñ ba onañ abô batôñ oyañ lôk oyala auk ma ôpôviñ ek nundum ku lôk lemimhaviñ yêlô. Aêñ ba intu nônmêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liñsiñ aêñ iyom.

⁸ Ya miñ hatôm anyô bêñ te ek yanañ nena, “Undum aêñ” ami. Mi. Ma doñtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leñiñhiki ek nênmêm avômalô vi sa. Ba intu yalenhaviñ yanğê nena môlônim lemimhaviñ êñ ma avanôñ hatôm thêlô iniñ mena mi e? ⁹ ^rMa môlô oyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm. Yani lôkmañgiñ. Ma doñtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmañgiñ.

¹⁰ Môlô ma avômalô mavi ba yenañ auk ma aêntêk. Sondabêñ yañ wakkbôk ma môlô ômôñ ek ôêv unim da. Ma miñ ôêv oyañ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêñ ba valuseleñ vithê la takatu ba ôpôm ma nônmêm vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doñtom iyom. ¹² ^sNônmêm lôk kapôlômim, êñ ma mavi. Ba miñ lemimbi nena nônmêm nômkama sapêñ êtôm da êndêñ Wapômbêñ ami. Nônmêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêñ lamavi. ¹³ Yêlôaniñ auk nena miñ nôdêlêk am ba nônmêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa

^p8:1 Lom 15:26; 2Ko 9:1-2 ^q8:7 1Ko 16:1-2 ^r8:9 Mat 8:20; Plp 2:6-7

^s8:12 Mak 12:43-44

avômalô iniņ bôk lo loņ êmô. ¹⁴Ma lêk mólônim bêņ anôņ hamô ba intu nônêm thêlô sa. Yakô embeņ yam ma tem iniņ bêņ anôņ ma tem nênêm mólô sa aêņ iyom. Êņ ma lôkthô tem êtôm doņtom.

¹⁵Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêņ anôņ ma tem miņ êpôm bêņ anôņ ami,
ma opalê atu ba hawa auviņna ma tem miņ nêm yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷Yêlô anaņ hik Titi liņ ek êsôk ek mólô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miņ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviņ ba hapôviņ ek êsôk. Wapômbêņ hêv yenaņ auk hadêņ Titi ba lahiki hathak mólô. Aêņ ba yahêv yaleņ-mavi hadêņ Wapômbêņ. ¹⁸Tem yêlô nanêm anyô yaņ imbiņ yani. Ôpêņ ma avômalô êvhaviņ êyê nena anyô hadum Wapômbêņ anêņ ku mavi ba ebam yani. ¹⁹Ba intu avômalô êvhaviņ elam ôpêņ ek ni imbiņ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêņ enja athêņ lôkmaņgiņ lôk injik thô nena yêlô leņiņhaviņ nanêm thêlô sa. ²⁰Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiņ. Ba intu yêlô apesaņ ku êņ mavi ²¹ek Anyô Bêņ lôk avômalô sapêņ nêgê nena yêlô adum ku êņ thêthôn.

²²Ba intu yêlô êv anyô te haviņ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomaloma sa lôbôlôn. Bôk hayê nena mólô ma avômalô mavi ba intu hapôviņ ek êsôk. ²³Titi ma yenaņ anyô mólô atu ba hadum ku haviņ ya hamô mólô malêvôn. Ma aiyaņ takêņ ma avômalô êvhaviņ iniņ nê ku takatu ba êv athêņ lôkmaņgiņ hadêņ Kilisi. ²⁴Aêņ ba uņgwik am thô êndêņ nê êntêk nena mólô ma avômalô lemimhaviņ avômalô vi. Ba intu yêlô abam mólô. Ma tem avô-

malô êvhaviņ lodônłodôn lôkthô nêgê nena yêlôaniņ abô ma avanôn.

Kolin êv da ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô sa

⁹Mólô bôk ovaloņ ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêņ anêņ avômalô matheņ sa. Ma doņtom yaleņhaviņ yanaņ abô doho imbiņ. ²Yahayala nena mólô lemimhaviņ nônêm i sa. Ba yahabam mólô hadêņ avômalô Masedonia nena sondabêņ yaņ wakbôk atu ma mólô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elañđ ba elom eveņ ek nindum aêņ. ³Aêņ ba yahêv aiyaņ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam mólô ek miņ imbitak êtôm abôyaņ ami ma êtôm ku ek mólô nopesaņ am êtôm atu ba yahanaņ. ⁴Sêbôk ma yahabam mólô ba yakô nê Masedonia doho nêlêm imbiņ yêlô ba nêgê nena miņ ôpôpêk am ami êņ ma tem ya mama ma mólô ma tem noja mama bêņ anôņ lôk. ⁵Aêņ ba yahanaņ hik aiyaņ takatu liņ ek nêmôn nêsôk nêgê mólô ek nêpôpêk da takatu ba bôk mólô ubutiņ abô ek nônêm ek batu da êņ imbitak êtôm da wapôm ma miņ da paloņ ami.

⁶Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yaņvêk auviņna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêņ anôņ ma tem enja limamôk. ⁷Wapômbêņ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidon. Ba intu avômalô tomtom nênêm malêla êtôm iniņ leņiņhaviņ. Ma miņ nêpôlik ami. Ma anyô yaņ miņ êndôk anyô yaņ la ek nêm ami. ⁸Wapômbêņ anêņ wapôm tem indum ba anêm nômkama tem imbitak bêņ anôņ êtôm wak nômbêņ intu ek anêm ku lomaloma indilup mavi. ⁹Hatôm bôk eto nena,

“Yani hathak hapaliv anêj wapôm hadêj nê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô, ma anêj thêthônj hêk wak nômbêj intu sapêj.” *Kapya Yej 112:9*

¹⁰Wapômbêj hêv yanvêk ek nembatho ma polom ek nejanj. Ma tem nêv yanvêk bêj anôj ek indum môlô numbitak thêthônj êtôm yanvêk atu ba hêv lijsinj. ¹¹XYani tem indum ba môlô numbitak lôkmanjij ek nundum wapôm lôbôlônj ek yêlô nanêm da êntêk êndêj avômalô ma tem nêv iniñ leñjnmavi êndêj Wapômbêj.

¹²Ku takatu ba môlô udum ma miñ ôêv Wapômbêj anêj avômalô mathenj iyom sa ami. Mî. Thêlô enanj iniñ leñjnmavi bêj hadêj Wapômbêj aleba leñjnmavi takêj hayô sij ba halelope. ¹³Ma da êj hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhavij Kilisi ba osopa anêj Abô Mavi ba udum wapôm hadêj thêlô lôk avômalô vi havij. Êj ma tem nêmbô Wapômbêj. ¹⁴Ma thêlô tem nêgê Wapômbêj anêj wapôm takatu ba hêv hadêj môlô ba hayô sij ba halelope ma tem leñjnijiki ba netej mek ek môlô. ¹⁵Nanêm leñjnmavi êndêj Wapômbêj esak anêj wapôm takatu ba hêv hadêj alalô aleba hik alalôanij auk vônô.

Pol hêv yanida kisi

10^yYa Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauvij i ba hamô malijyaô. Ma yalej hik ya ek môlô ba yahananj nena avômalô enanj nena yahamô havij môlô ma ya anyô kupik. Ma doñtom enanj nena yahamô daim ma yahakôk haveñ ek yambitak anyô bêj. ^{2z}Ma doho enanj nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêj ba yasanj i la. Ba intu yahananj hik môlô lij lôklokwanj ek nope-sanj abô êj vêmam ka yasôk nena mi ma

tem yasôk êtôm anyô bêj. ³Yêlô amô pik ma doñtom miñ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ^{4a}Ma yêlô awa Wapômbêj anêj lôklokwanj ek abulij nômkama pik takatu ba lôklokwanj ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miñ nômkama pik êntêk ami. ⁵Abô ebam i lôk êkôki takatu ba haminj Wapômbêj anêj auk loñ sij intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbanj takêj ek imbitak thêthônj ênjêk Wapômbêj ma. ⁶Ba intu node kapôlômim lilij yapij ek yêlô athôk ma nanêm vovanj êndêj nê takatu ba leñjndônj kôtônj iyom. Ma miñ ole kapôlômim lilij ami ma ku êj tem mi.

⁷Môlô othak ôyê nômkama hêk viyaiñ iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêj, nodanjô! Yêlô ma Kilisi anêj havij. ^{8b}Yahabam yada bêj anôj nena Anyô Bêj hêv athêj bêj hadêj yêlô ek nambatho môlô loñ lôklokwanj ma miñ nambulij môlô ami. Ba intu miñ ya mama ami. ⁹⁻¹⁰Avômalô enanj nena yahato kapya hatôm anyô bêj lôk yamalenj thêlêv ba yahathanj avômalô. Lôk enanj nena yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenanj abô ma voloñna. Nodanjô! Môlô miñ nosoj nena yahato kapya yanj atu ek indum môlô nôkô ami. Mî. ¹¹Môlô opalêla takatu ba osoj nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndônj ba nodanjô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôanij kapya, nôv takêj iyom intu tem yêlô nasopa.

¹²Hatôm yambam yada êtôm nê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yananj nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikak-nena! Ya mi. ñê molo ethak idum aêj! Thêlô ethak êyê iniñ ku ba ebam nena thêlônij ku lêk habitak mavi. ^{13c}Yêlô abam yêlôanij athêj hathak ku takatu ba Wapômbêj hêv hadêj yêlô iyom. Ba

^w9:10 Ais 55:10 ^x9:11 2Ko 1:11; 4:15

^y10:1 1Ko 2:3

^z10:2 1Ko 4:21

^a10:4 Ep 6:13-17

^b10:8 2Ko 13:10

^c10:13 Lom 12:3

môlô ma ômô ku êṅ kapô. Ma vi atu ba miṅ hêv ami ma miṅ abam yêlôda ba anaṅ abô mayaliv ami. ¹⁴Ma avômalô doho enaṅ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miṅ yêlôaniṅ ami. Mi. Yêlô ma ṅê mōṅ anōṅ ek ayô ek môlô haviṅ Kilisi anêṅ Abô Mavi. ¹⁵Ba intu yêlô miṅ abam yêlôaniṅ athêṅ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviṅ tem indumbak ma yêlôaniṅ ku tem ni embeṅ môlônim loṅ sapêṅ ¹⁶ek yêlô nanaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi embeṅ luvuluvu. Aêṅ ba tem yêlô nabam yêlôaniṅ athêṅ esak ku kapô takatu ba anyô yaṅ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸^dÔpatu ba Anyô Bêṅ habam yani intu tem Anyô Bêṅ imbi binôṅ esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêṅ mi. Hatôm bôk eto nena,

“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak Anyô Bêṅ iyom.” *Jelemaia 9:24*

Pol miṅ kêdôṅwaga abôyaṅ ami

11 Yahananaṅ abô molo ma doṅtom nômô malinṅyaô vêmam. ²eYaleṅdaṅ hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêṅ ladaṅ hathak alalô. Yahapesaṅ abô ek noja anyô doṅtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim êṅjêk mabuṅ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doṅtom miṅ elom ami denaṅ. ³fMa yakô avômalô doho nimbuliṅ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviṅ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuṅ abô ba hasau Ewa. ⁴gṼê takêṅ êlêm enaṅ ba môlô osopa Yisu yaṅda ma miṅ Yisu atu ba yêlô bôk anaṅ hathak ami. Ma owa dahô yaṅda ma miṅ yaṅ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaṅda ma miṅ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa ṅê êṅ thô? ⁵hMôlô osoṅ nena kêdôṅwaga

takatu ba olam nena “aposel lôkmaṅṅiṅ” êmô vuliṅ ek ya e? Mi. Miṅ yahamô thêlô vibiṅ ami. ⁶iYa anyô yaveṅbôlêk malaiṅ ba yahananaṅ abô thôthô. Ma doṅtom yenaṅ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêṅ môlô ba oyala yôv.

⁷jYahananaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi hadêṅ môlô ma doṅtom yahadô vuli ek yatauviṅ ya ma yanêm môlô liṅ. Êṅ ma kambom e? ⁸kNodaṅô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa ṅê êvhaviṅ vi iniṅ valuseleṅ ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹lYahamô haviṅ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma doṅtom miṅ yahêv malaiṅ hadêṅ môlô ami. Aiyaṅ doho êlêm anêṅ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêṅ ma yahadô yanêm malaiṅ lomalama êndêṅ môlô ba tem miṅ yatak auk êṅ ami. ¹⁰Kilisi anêṅ abô ma avanôṅ. Ma yenaṅ abô aêṅ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêṅ. Môlô avômalô plovins Akaia miṅ hatôm numiṅ ya loṅ siṅ ami. ¹¹Miṅ yaleṅhaviṅ môlô ami ba intu yahadum aêṅ e? Wapômbêṅ intu hayala.

¹²⁻¹⁵Sadaṅ hêv i liliṅ hatôm aṅjela lôk deda. Ma anêṅ ṅê ku ele i liliṅ hatôm ṅê thêthôṅ aêṅ iyom ba ibitak aposel oyaṅ ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêṅ aposel. Êṅ ma Sadaṅ da anêṅ kobom ba hathak hadum aêṅ ba intu miṅ nosoṅ kakapuk ami. Aêṅ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miṅ yanja vuli esak Wapômbêṅ anêṅ abô takatu ba yahananaṅ ami ek yadabêṅ ṅê takêṅ iniṅ auk kisi. Thêlô idum ek nenaṅ nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaṅ injik môlô liṅ esak vuli. Êṅ ma tem thêlô nênem iniṅ athêṅ liṅ esak iniṅ ku. Ṽê takêṅ iniṅ lôkmala anêṅ daṅ tem êtôm iniṅ ku kambom takatu ba idum.

^d10:17-18 1Ko 1:31; 4:4 ^e11:2 Ep 5:26-27 ^f11:3 Stt 3:4,13

^g11:4 Gal 1:8-9 ^h11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 ⁱ11:6 1Ko 2:1,13

^j11:7 1Ko 9:18 ^k11:8 Plp 4:15,18 ^l11:9 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

Pol hadum ku aposel ba hawa malaij lomaloma

¹⁶Bôk yahanañ yôv nena miñ lemim-
imbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma
doñtom tem yanañ abô molo ba yam-
bam ya êtôm kêdôñwaga abôyañ takêñ
ba intu nodañô bônôñ êtôm atu ba othak
udum hadêñ nê molo vi. ¹⁷Yahasopa
auk molo ba yahabam ya ma miñ ya-
hasopa Anyô Bêñ anêñ abô ami. ¹⁸Ma
kêdôñwaga abôyañ ethak ebam i hatôm
avômalô pik ethak idum. Aêñ ba intu
tem yambam ya. ¹⁹Môlô othak ômô la-
balina haviñ nê auk molo. Êñ ma môlô
nê lôkawk e? ²⁰Odañô! Nê êñ êyê môlô
nena ôvathek lôk ibuliñ môlô ma êv vo-
vañ lôk êv thêlôda liñ ma epetav môlô
malemim dañ. Ma doñtom môlô miñ
ôpôlik ami! ²¹mbetha ya anyô vau lôk
miñ yahadum hatôm thêlô ami ba intu
ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêñ miñ êkô ami ma êv iniñ
athêñ liñ ba intu tem yandum êtôm anyô
auk molo ek yambam yada aêñ iyom.
²²⁻²³nThêlô ma Hiblu e? Mena Islael e?
Mena Ablaham anêñ limi e? Ma thêlô ma
Kilisi anêñ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêñ
anôñ lôk ek thêlô. Aêñ ba ya hatôm anyô
molo ba tem yambam ya da. Bôk ya-
hadum ku bêñ anôñ lôk yahamô koladôn
ma ik ya hathak yak lôkmanjij lôk idum
ek nijik ya vônô lôbôlôn hamôn ek i.
²⁴Avômalô Islael bôk ik ya bôlôn ba-
heñvi hathak yak lôkmanjij hatôm 39.^{§§}
²⁵pIk ya hathak okdiba hatôm bôlôn
lô ma ik ya hathak valu bôlôn te. Ma
yahathak yeñ ba yaha ma kakalu lôk
damak ba yeñ kambom hatôm bôlôn
lô. Ma yahamô ngwêk malêvôn hatôm

bôlôvôn yañ ma wak daluk yañ. ²⁶qYaha
ba yahalêm lôbôlôn ba ñañbô lôk nê
vani ma yada yenañ avômalô lôk nê loñ
buyañ ma avômalô malak bêñbêñ lôk
loñ oyañ ma ngwêk kambom lôk nê esau
nena yenañ aiyañ lôkthô idum ek nim-
bulij ya. ²⁷Yahadum ku malaij lôk vo-
vanik bêñ ba miñ yahêk ami. Yahathak-
muniñ lôk yahama kisi ma yaha yalerj
oyañ. Ya nômkama mi ba yahasimbak.
²⁸Ma malaij te haviñ nena yalerj hik
ya wak nômbêñ intu hathak avômalô
êvhaviñ lôkthô. ²⁹Nê takatu ba lêk vau,
êñ ma ya lêk vau aêñ iyom. Ma anyôla
havôn anyô yañ ek indum kambom, êñ
ma yakapôlôn hathañ hatôm atum.

³⁰Lemimhaviñ yambam ya aêñ ba
intu tem yambam ya esak yenañ ku
vaunena takatu ba bôk yahadum iyom.
³¹Wapômbêñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu
anêñ lambô atu ba nêmbô wak nômb-
bêñ intu sapêñ hayala nena miñ yahanañ
abôyañ ami. ³²rAletas hatôm kiñ ma
yahamô Damaskas. Ma kiñ anêñ anyô
bêñ te hanañ hadêñ nê vovak takatu ba
eyabiñ loñ êñ ek nebalon ya. ³³Ma doñ-
tom etak ya halôk vak sam bêñ te ba
êlêlô ya halôk unyak lôk abyañ ba ya-
hasôv ma miñ evalon ya ami.

Pol hayê wêñ

12 Abô êntêk miñ hatôm nê avô-
malô sa mavi ami. Ma doñtom
tem yambam ya esak loñbô esak wêñ lôk
auk takatu ba Anyô Bêñ hik thô hadêñ
ya. ²Yahayala anyô atu ba hêvhaviñ Kil-
isi. Sondabêñ 14 hale ba hi ma ewa
yani ba i malak leñ te lô. Ewa ôpêñ
lôk liñkupik mena injo, êñ ma yahathôn.
Wapômbêñ da hayala. ³Yahayala nena

§§11:24 Islael iniñ abô balabuñ hanañ nena nijik anyô esak yak lôkmanjij êñ êtôm
bôlôn 40 êñ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol
hatôm 39 iyom.

m11:21 Plp 3:4 n11:22-23 Ap 16:23; Plp 3:5 o11:24 Lo 25:3

p11:25 Ap 16:22; 14:19 q11:26 Ap 9:23; 14:5 r11:32 Ap 9:23-25

anyô êḡ ewa lôk liḡkupik mena mi, êḡ ma yahathôḡ ma Wapômbêḡ iyom intu hayala ⁴ba ewa yani ba i malak leḡ elam nena “Paladais”. Yani halanô abô loḡ kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miḡ enaḡ bêḡ ami. ⁵Anyô anêḡ aêḡ ma tem yambam yani. Ma doḡtom yada ma tem yambam yenaḡ ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmaḡḡiḡ havatho Pol

⁶⁻⁷Wapômbêḡ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmaḡḡiḡ hadêḡ ya yôv. Aêḡ ba yahadum ek yambam yada esak auk êḡ, êḡ ma yanaḡ abô avanôḡ iyom ba miḡ ya anyô auk voloḡ ami. Ma yakô avômalô nesoy nena ya anyô lôkmaḡḡiḡ ba miḡ ya anyô oyaḡ hatôm ḡê vi ami. Aêḡ ba hêv Sadaḡ anêḡ ḡê ku ba i ibi yalenḡviḡkupik hathak yak lôkmaḡḡiḡ ba hêv malaiḡ hadêḡ ya ek miḡ yanḡê ya daḡ ami. ⁸Yahalaḡ hadêḡ Wapômbêḡ hatôm bôlôḡ lô ek nêḡ vê êḡḡêk ya. ⁹Ma doḡtom hanaḡ hadêḡ ya, “Yenaḡ lôklokwaḡ hik i thô hadêḡ waklavôḡ o vau lôk yenaḡ wapôm ma hatôm ek o.” Aêḡ ba yalenḡmavi ek yambam yenaḡ ku vaunena takatu ek inḡik Kilisi anêḡ lôklokwaḡ thô. ¹⁰Ya anyô vau ma doḡtom lêk ya anyô lôklokwaḡ. Ba intu yahasopa Kilisi vanḡwam ma yalenḡmavi nena ya anyô vau lôk enaḡ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovaḡ lôk malaiḡ lomaloma hadêḡ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

¹¹U Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyaḡ ma doḡtom miḡ ya anyô oyaḡ anôḡ ek aposel lôkmaḡḡiḡ takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miḡ onaḡ yenaḡ ku anêḡ lavôḡ mavi hadêḡ i ami. ¹²V Wapômbêḡ hamiḡ lôk-

lokwaḡ haviḡ ya ba intu hik yenaḡ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôḡḡiḡ lôk nômbithi ma ku lôklokwaḡ lomaloma ma miḡ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôḡ takêḡ yôv. ¹³W Aisé ba môlô onaḡ nena yakapôlôḡ hagiap hathak môlô ma yalenḡhaviḡ avômalô êvhaviḡ vi? Sêbôk ba yahamô haviḡ môlô ma yahadô yanêḡ malaiḡ êḡḡêḡ môlô ba intu miḡ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêḡ avômalô êvhaviḡ vi ami. Ma môlô lemmaniḡ eka? Kikak-nena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴Odaḡô! Lêk bôlôḡ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miḡ yalenḡhaviḡ môlô nôḡnêḡ nôḡkama êḡḡêḡ ya ami. Yalenḡhaviḡ môlôda. Avômena miḡ isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ lami sa ami. Mi. Lami isup valuselenḡ ek nêḡnêḡ nali sa. Ba intu tem miḡ yanêḡ môlô malaiḡ ek yasup môlônim da ek nêḡ ya sa ami. ¹⁵Aêḡ ba yalenḡmavi anôḡ ek yanêḡ yenaḡ nôḡkama lôkthô êḡḡêḡ môlô ma yanêḡ yada imbiḡ aêḡ iyom. Yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ ma yakô ek môlô nôḡḡô ya. ¹⁶Avômalô enaḡ nena yahamô haviḡ i ba miḡ yahêv malaiḡ ami. Ma doḡtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanaḡ abô yaḡ. ¹⁷Aisé! Iḡê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliḡ môlô e? ¹⁸X Yahapôviḡ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniḡ aiyaḡ te haviḡ. Ma Titi habuliḡ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yavenḡwam iyom ma yaianiḡ auk ma doḡtom.

¹⁹Môlô olaḡô abô takatu ba osoḡ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêḡ avômalô ba amiḡ Wapômbêḡ ma ba anaḡ abô êḡḡêk. Aiyaḡ thêlô, nôḡkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loḡ. ²⁰Yahakô ek yasôk ma tem miḡ yalenḡmavi ek môlô ami

^s12:6-7 Jop 2:6 ^t12:9 Plp 4:11-13 ^u12:11 2Ko 11:5 ^v12:12 Lom 15:19

^w12:13 2Ko 11:9 ^x12:18 2Ko 8:6,16-18

ma mólô tem miñ lemimmavi ek ya aêñ ami. Yahakô ek abô lôkthañgo ma leñdanj lôk leññaña, lôk ovak am vose hi lodônjlodôn, abôma lôk onañ abôyañ hathak anyô yañ ma otatale am lôk ôyé am danj lôk ôthô avômalô ba i may-aliv. ²¹yYahakô ek yasôk esak loñbô ma yenañ Wapômbêñ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôn malaiñ bêñ anôn esak ñê takatu ba miñ ele kapôlônij liliñ hathak iniñ lelaik lôk thethanak ma sek waliliñ takatu ba idum ami.

Kolin neyabiñ iniñ êvhaviñ

13 ²Bôk yahathôk bôlôn ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôn te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,

“Ju mena lô la enañ anyô te anêñ kambom bêñ, êñ ma abô avanôn.” *Lo 19:15*

²⁻³Sêbôk atu ba yahathôk bôlôn yañ ma yahêv abô lôkliñyak hadêñ mólô. Ma lêk yahamô haviñ mólô ami, ma doñtom yahanañ hathak loñbô nena mólô lemimhaviñ ôñgô nena yada yenañ abô mena Kilisi anêñ abô. Ba intu tem yasôk esak loñbô ek yañgê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miñ yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma miñ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwañ kambom ba tem eyabiñ mólô dedaun mavi. ⁴aAvanôn, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doñtom hamô lôkmala hathak Wapômbêñ anêñ lôkliñyak. Yêlô ma vaunena aêñ iyom ma doñtom hathak Wapômbêñ anêñ lôklokwañ ba intu yêlô amô lôkmala haviñ yani ek nanêm mólô sa.

⁵bNôsôam ba noya ek ôñgô nena unim ôêvhaviñ hamô mena mi e? Nutitiñ

amda ek noyala nena intu ômô haviñ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. ⁶Yaleñhaviñ mólô nutitiñ yêlô ma tem ôñgô nena miñ bôk aêv yak ami. ⁷Ba yêlô miñ aêv yak ami ba avômalô êyé yêlô hatôm aposel, êñ ma nôm oyañ. Mena enañ nena yêlô aêv yak ba yêlô ñê vau ba miñ aposel ami, êñ ma nôm oyañ aêñ iyom. Ma doñtom nômbêñ ma nundum nômkama lôkthô thêthôn iyom. Ma yahanañ hik Wapômbêñ liñ ek miñ mólô nundum kambom la ami. ⁸Yêlô miñ hatôm nandum nômla eso abô avanôn ami. Mi. Nambatho abô avanôn loñ iyom. ⁹Mólô lôklokwañ ma yêlô vau, êñ ma yêlô leñijmavi. Yêlô atej mek ek mólô nopesañ unim kambom takêñ ba numbitak mavi esak loñbô. ¹⁰cAnyô Bêñ hêv ku lôk athêñ êñ hadêñ ya ek yato mólô ek numbitak thêthôn ma miñ yambi mólô ni ami. Aêñ ba miñ yahamô haviñ mólô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôn atu ba yahathôk ma tem yanja yenañ lôklokwañ ek yapesañ môlônim auk. Ma miñ yanêm vovañ êndêñ mólô ami.

Pol hanañ anêñ lamavi

¹¹Aiyañ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesañ malaiñ sapêñ. Nobatho am loñ esak abô ni ba êlêm ma noja auk doñtom lôk nômô yôhók ma Wapômbêñ anêñ lahaviñ lôk anêñ labali êmô imbiñ mólô.

¹²Ma nokam môlôviyañ esak kobom yôhók mathen.

Ijê mathenj lôkthô êv iniñ leñijmavi haviñ.

¹³Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm lôk Wapômbêñ anêñ lahaviñ ma Lovak Mathen anêñ lamavi êmô imbiñ mólô lôkthô.

^y12:21 2Ko 13:2 ^z13:1 Mat 18:16; 1Ti 5:19 ^a13:4 Plp 2:7-8

^b13:5 1Ko 11:28 ^c13:10 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi

Galesia

Abô mônj

Pol hato abô êntêk hi hadêj avômalô êvhavij takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô havij thêlô ba hanañ Wapômbêj anêj Abô Mavi bêj hadêj thêlô ba intu êvhavij Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêj anôj ma miñ jê Israe! ami ma jê loj buyañ.

Haveñ yam ma jê Israe! doho êlêm ma enañ hadêj thêlô ek nebalonj Mose anêj abô balabuñ loj lôk nenjothe iniñ kupik êtôm jê Israe! ek nimbatak thêthônj ênjêk Wapômbêj ma. Pol halañô abô êj, ma hato kapya êntêk nena jê takatu ba êvhavij Yisu Kilisi ma Wapômbêj halam i nena jê thêthônj. Ma jê takatu ba esopa balabuñ iyom miñ hatôm nimbatak thêthônj ami.

Hato hadêj 53 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya ma aposel Pol. Avômalô la miñ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miñ anyôla hêv ku êntêk hadêj ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêj thai da êv ku êntêk hadêj ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi lij hêk ñama. ² Ya lôk aiañj thêlô aêv kapya êntêk hadêj môlô avômalô ôdônj takatu ba ôêvhavij ômô malak lônj nenanena anêj plovins Galesia.

³ Alalôaniñ Kamik Wapômbêj lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi nênem iniñ wapôm lôk labali êndêj môlô. ⁴ Alalôaniñ Kamik Wapômbêj anêj lahavij ba Kilisi hêv yanida ek nêem alalô sa ek nêem kambom vê lôk epole kambom bôlônj êntêk anêj yak takatu ba havalonj alalô loj vê. ⁵ Aêj ba nambô Kamik Wapômbêj anêj

athêj lôkmanjij êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanônj!

Abô Mavi ma doñtom iyom

⁶ Ya kapôlônj hasonj kambom nena ketheñ oyañ ma môlô ôvôlij dômim hadêj ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêj wapôm ma lêk môlô osopa abô yañda. ⁷ Ma doñtom abô êj ma miñ Wapômbêj anêj abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduviñ Kilisi anêj Abô Mavi. ⁸ Odañô! Yêlôda anañ abô yañda mena añela la anêj malak leñ hanañ abô yañda hadêj môlô ba miñ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anañ hadêj môlô ami, êj ma tem yandam Wapômbêj ek imbulij ôpêj. ⁹ Bôk yêlô anañ hadêj môlô yôv ma lêk yahanañ hathak loj bô. Anyô late hanañ Abô Mavi hadêj môlô ba miñ hatôm atu ba bôk owa anêj yêlô ami, êj ma tem yandam Wapômbêj ek imbulij ôpêj.

¹⁰ Ba yahanañ abô êj ek yandôk avômalô leñij lôk Wapômbêj la e? Mena yahadum ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanañ abô êj ba hatôm sêbôk atu ba yahadum ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êj ma ya miñ Kilisi anêj anyô ku te ami.

Pol hanañ anêj ku lavônj

¹¹⁻¹² Aiañj thêlô, yalenhaviñ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanañ hadêj môlô, êj ma Yisu Kilisi da hik thô hadêj ya. Ma miñ anyôla hanañ mena yahawa hêk anyôla anêj auk lôk miñ anyôla hadônj ya hathak abô êj ami. Milôk.

¹³ Môlô bôk olañô hathak yenañ bôk lo loj sêbôk ba yahasopa Israe! iniñ abô balabuñ, ba yahêv vovañ bêj hadêj Wapômbêj anêj avômalô êvhavij ba

^d1:4 Gal 2:20 ^e1:7 Ap 15:1,24 ^f1:8 1Ko 16:22 ^g1:10 1Te 2:4

^h1:11-12 Mat 16:17 ⁱ1:13 Ap 8:3

yahabuliŋ i. ¹⁴JMa ya lôklokwanj ek ya-sopa bumalô iniŋ bôk lo loŋ ba yahatitij Mose anêŋ balabuŋ aleba yenaŋ auk hamônj ek apenena muk Israeŋ vi iniŋ. ¹⁵⁻¹⁷kMa doŋtom Wapômbêŋ da hadum ba hik nakaduŋ thô hadêŋ ya ek yanaŋ Abô Mavi esak nakaduŋ bêŋ êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ. Sêbôk ba yahamiŋ wakatik kapô denaŋ, ma bôk habi baŋ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêŋ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm Damaskas hathak loŋbô. Miŋ yahanaŋ hik anyôla liŋ lôk yaha Jelusalem ek yanĝê aposel takatu ba ibitak êmônj ek ya ami.

¹⁸lSondabêŋ lokwanjlo hale ba hi, êŋ ma yaha daku Jelusalem ek yanaŋ abô imbiŋ Pita. Ma yahamô haviŋ yani hatôm wak laumiŋ ba labaherŋvi. ¹⁹Ma doŋtom miŋ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yaŋ molok. ²⁰Ba intu abô êntêk ba yahato hadêŋ môle, ma yahanaŋ abô avanônj hamiŋ Wapômbêŋ ma. Ma miŋ abôyaŋ ami. ²¹mVêm ma yaha plovins Silia lo Silisia. ²²Ma avômalô ôdônj takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi êmô Judia êthônj ya paliŋ. ²³Thêlô elanĝ abô takatu ba avômalô vi enaŋ hathak ya iyom nena, “Sêbôk ma ôpêŋ hêv vovaŋ hadêŋ alalô ba habuliŋ abô êvhaviŋ. Ma doŋtom lêk hanaŋ abô êŋ bêŋ.” ²⁴Ma avômalô takêŋ êyê yenaŋ ku ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

Aposel êlôk hathak Pol anêŋ ku

2¹⁻²nSondabêŋ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêŋ miŋ hik anêŋ lahaviŋ thô ek yana Jelusalem. Aêŋ ba yahavôha daku hathak loŋbô. Ma Banabas hi haviŋ ya ma yahawa Titi haviŋ. Ma yahalam avômalô êvhaviŋ iniŋ nê bêŋbêŋ ba yêlô amô unyak kapô

ma yahanaŋ yenaŋ ku lavônj hathak Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba yahêv hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ ek yêlô sapêŋ kapôlônj doŋtom ek ku êŋ injik anônj. ³Ŋê bêŋbêŋ takêŋ elanĝ yenaŋ abô ba leŋiŋmavi hathak ma miŋ enaŋ nena yêlô nanĝothe Titi anyô Glik atu anêŋ kupik ami. ⁴oKu êŋ anêŋ ôdônj nena sêbôk ba aiyanaŋ doho atu ba esopa abô yanĝda ivuŋ iniŋ auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaniŋ auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabuŋ neŋgothe kupik miŋ havalonj alalô loŋ hathak loŋbô ami. Yakô iniŋ auk êŋ embalonj alalô loŋ ba namô balabuŋ vibij esak loŋbô. ⁵Ma yêlô miŋ alôk hathak nê êŋ iniŋ auk neŋgothe Titi anêŋ kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi êŋ anêŋ anônj injik imiŋ môle.

⁶Ma doŋtom nê bêŋbêŋ takêŋ miŋ eyabiŋ yenaŋ auk ami. Môle da obam thêlô nena nê bêŋbêŋ ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hayê nômkama takatu ba hêk loŋ yaiŋ ami. Aêŋ ba yada yenaŋ auk nena thêlô ma nê bêŋbêŋ, êŋ ma nôm oyaŋ. ⁷Ŋê bêŋbêŋ takêŋ êyê nena Wapômbêŋ bôk hêv ku yanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ hatôm hêv ku hadêŋ Pita ek enaŋ êndêŋ avômalô Israeŋ. ⁸Wapômbêŋ hêv lôklokwanj êŋ hadêŋ Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Israeŋ malêvônj. Ma hêv lôklokwanj hadêŋ ya aêŋ iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvônj. ⁹Jems lo Pita ma Jon nê takatu ba môle ôyê hatôm nê bêŋbêŋ, thêlô takêŋ êyê nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ek yandum ku êŋ imbiŋ. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm iniŋ iviyaŋ ek nandum ku êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvônj ma thêlôda nindum ku nê môle avômalô Israeŋ malêvônj. ¹⁰qMa

j1:14 Ap 22:3 k1:15-17 Ais 49:1; Gal 2:7 l1:18 Ap 9:26-27

m1:21 Ap 9:30 n2:1-2 Ap 15:2 o2:4 Gal 1:7; 5:1,13 p2:7 Ap 22:21

q2:10 Ap 11:29-30

thêlô év abô doŋtom iyom hadêŋ yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhaviŋ sa. Ku êŋ bôk haliŋ ya bô ba hapôviŋ ya ek yandum.

Pol hanaŋ Pita anêŋ kambom bêŋ

¹¹Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathanŋ yani nena, ^{12r}“O ma anyô hothak hoanŋ nôm haviŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋgothe iniŋ kupik ami ma êvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma doŋtom Jems anêŋ nê ku takatu ba evaloŋ auk nenŋgothe kupik loŋ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôliŋ dômim ek avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. ¹³Ma anêm auk lôkbaŋ êŋ havôv avômalô êvhaviŋ vi anêŋ Israeal aleba havôv Banabas haviŋ.”

¹⁴Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anêŋ loŋôndê ba evenŋ mayaliv, êŋ ma yahamiŋ piklêvônŋ ma yahananŋ Pita bêŋ nena, “O ma anyô Israeal te ma doŋtom lêk hôyô loŋ êntêk môŋ ma hotak avômalô Israeal iniŋ kobom ba hoanŋ nôm mayaliv haviŋ avômalô loŋ buyaŋ. Ma doŋtom lêk huik auk êŋ liliŋ ba hudum ek osopa Mose anêŋ balabuŋ esak loŋbô ba hôpôlik hathak avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. Aisê, hudum ek ôpôviŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nesopa Mose anêŋ abô balabuŋ e?”

Ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu ma anyô thêthônŋ

¹⁵Yêlôaniŋ wakatik lo wakamik ma avômalô Israeal ba yêlô ma miŋ abitak anêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba elam nena nê daluk ami. ^{16s}Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthônŋ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêŋ abô balabuŋ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthônŋ hatôm avômalô

loŋ buyaŋ hathak ale kapôlônŋiŋ liliŋ ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma miŋ hathak abô balabuŋ ami ek malê nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthônŋ ami.

¹⁷Ma doŋtom anyôla hanaŋ nena balabuŋ ma nôm oyaŋ ma êvhaviŋ iyom intu nôm anônŋ ba hadum mayaliv, êŋ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêŋ alaŋ. Êŋ ma auk lokbaŋ anônŋ! ¹⁸Yahavôliŋ yadômiŋ ek abô balabuŋ ma doŋtom haveŋ yam ma yahik auk êŋ liliŋ ba yahayê nena balabuŋ ma lêk nômbêŋ ba yahasopa. Êŋ ma hik thô nena ya ma anyô yahabuliŋ abô balabuŋ. ¹⁹Lôk abô balabuŋ êŋ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ. ^{20t}Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ. Yada ma miŋ yahamô lôkmala hathak loŋbô ami. Ma doŋtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlônŋ. Lôkmala êŋ intu hamô yalenŋviŋkupik hatôm yahêvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ, ôpatu ba lahaviŋ ya ba hêv i ek nêm ya sa. ²¹Avômalô doho enaŋ nena yahananŋ abôma hathak abô balabuŋ lôk yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ wapôm. Ma doŋtom miŋ yahadum aêŋ ami. Abô balabuŋ hadum ba alalô abitak thêthônŋ hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma Kilisi anêŋ ŋama lêk habitak hatôm nôm oyaŋ.

Kobom nasopa balabuŋ lôk êvhaviŋ

3 Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêŋ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyê êthôkwêŋ hamiŋ alovalaŋaŋsiŋ ba opalê intu halela môlônim auk? ²Yalenŋhaviŋ yandaŋô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuŋ ba owa Lovak Matherŋ? Mena olaŋô Abô Mavi lôk ôêvhaviŋ ba intu owa Lovak Matherŋ êŋ? ³Môlô molo e? Lovak Matherŋ bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviŋ

yôv. Ma doŋtom môlô osoŋ nena miŋ ôyô uŋlôv ami denaŋ ba intu owa lôk-lokwaŋ hêk balabuŋ ek uŋgwik ku êŋ daŋ siŋ e? ⁴Aêŋ ba malaiŋ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviŋ êŋ ma nôm oyaŋ e? Yakô anôŋ êŋ la. ⁵Môlô othak osopa abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ hêv Lovak Matheŋ lôk hadum nômbithi hêk môlô malêvôŋ e? Mi. Hêv hathak olaŋô Abô Mavi ba ôêvhaviŋ. ⁶Môlô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena, “Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam yani nena anyô thêthôŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:6*

⁷Ba intu noyala nena ŋê takatu ba êvhaviŋ iyom intu Wapômbêŋ hayê thêlô hatôm Ablaham nali. ⁸Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ nena avômalô loŋ buyaŋ tem nênmimbiŋ ba Wapômbêŋ endam i nena ŋê thêthôŋ hatôm bôk hanaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ hadêŋ Ablaham nena, “Esak o iyom ma avômalô lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ tem neja mek mavi.” *Môŋ Anôŋ 12:3*

⁹Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hadum mavi hadêŋ yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ ma tem indum mavi êndêŋ i êtôm bôk hadum hadêŋ Ablaham.

¹⁰vAvômalô takatu ba esoŋ nena esopa balabuŋ ma tem nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv. Hatôm bôk eto nena, “Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuŋ bute lôk miŋ esopa balabuŋ takatu ba bôk eto hêk kapy balabuŋ dedauŋ mavi ami ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv.” *Lo 27:26*

¹¹wMa buyaŋ hanaŋ nena, “Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ibitak thêthôŋ ba tem neja lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Aêŋ ba auk êntêk lêk habitak yaiŋ yôv nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthôŋ ami. Milôk. ¹²Ma bôk eto hathak abô balabuŋ nena, “Anyô hasopa abô balabuŋ sapêŋ, êŋ ma balabuŋ hadum ba ôpêŋ tem enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

Aêŋ ba êvhaviŋ miŋ hamô balabuŋ êŋ kapô ami. ¹³xLôk eto abô buyaŋ nena, “Wapômbêŋ tem imbuliŋ ŋê takatu ba êthôkwêŋ hamiŋ alovalaŋaŋsiŋ.” *Lo 21:23*

Ma Wapômbêŋ habuliŋ Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuŋ anêŋ vovaŋ ¹⁴ek avômalô loŋ buyaŋ tem nênmimbiŋ Yisu Kilisi imbiŋ ba neja Lovak Matheŋ atu ba bôk habutiŋ abô hathak ek thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv hadêŋ Ablaham lôk anêŋ nali.

Wapômbêŋ anêŋ tabô lôk balabuŋ

¹⁵Aiyaŋ thêlô, môlô lêk oyala alalôaniŋ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yaŋ imbiŋ e? ¹⁶yWapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham lôk anêŋ su lukmuk yôv. Ma miŋ hanaŋ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanaŋ hathak doŋtom iyom. Su lukmuk êŋ intu Kilisi.

¹⁷zAêŋ ba Wapômbêŋ havak tabô haviŋ Ablaham. Ma sondabêŋ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuŋ hayô. Ba intu balabuŋ atu ba haveŋ yam miŋ hatôm edabêŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviŋ Ablaham ba lôklokwaŋ ba miŋ hatôm nêv vê ami. ¹⁸aWapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ba havak tabô ba hêv anêŋ lamavi hadêŋ Ablaham ma miŋ hêv hathak balabuŋ ami. Ba intu balabuŋ havatho lamavi êŋ loŋ, êŋ ma tem nêv tabô êŋ vê.

^{19b}Ma hêv balabuḡ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuḡ halêm ek injik iniḡ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêḡ su lukmuk atu ba Wapômbêḡ havak abô hathak ek êlêm. Aḡela êv hadêḡ Mose ma Mose hi hêv hadêḡ avômalô.

²⁰Mose hamiḡ malêvôḡ ek avômalô Israeël ma Wapômbêḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom ma yanida intu havak abô haviḡ Ablaham, ma miḡ hêv hadêḡ anyôla yaḡ ba hi hêv ami.

²¹cAbô balabuḡ lôk evak tabô evaki vose e? Mî. Balabuḡ hatôm nêḡm lôk-mala, êḡ ma tem nambitak thêthôḡ esak balabuḡ. ²²Ma doḡtom mi. Wapômbêḡ anêḡ abô hanarḡ nena avômalô pik sapêḡ idum kambom ba hatôm êḡmô koladôḡ te ek injik iniḡ kambom thô endeba nede kapôlôḡniḡ liliḡ ba nêḡnêḡmimbiḡ Yisu Kilisi ek neḡa leḡniḡmavi sêbôk ba Wapômbêḡ havak abô hathak.

²³dSêbôk ma alalô miḡ aêvhaviḡ ami ba intu abô balabuḡ hatôm alaḡ ek injik Kilisi thô êḡdêḡ alalô endeba nanêḡmimbiḡ yani am. ²⁴eAbô balabuḡ ma hatôm kamik atu ba hayabiḡ alalô ek nanêḡmimbiḡ Kilisi endeba nambitak thêthôḡ am.

²⁵Ma loḡôndê êvhaviḡ lêk hayô yôv ba intu abô balabuḡ miḡ hayabiḡ alalô hathak loḡbô ami.

Iḡê êvhaviḡ intu Wapômbêḡ nali

²⁶⁻²⁷fMôlô dêvhaviḡ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doḡtom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêḡ nali. ²⁸gAêḡ ba môlô ma lêk ôdôḡ te iyom. Ma miḡ nosoḡ nena môlô ma ḡê Israeël mena ḡê Glik la ami. Lôk miḡ nosoḡ nena môlô ma ḡê udum ku

hamô alaḡ vibiy mena môlô ḡê lôk alaḡsi mi ami. Ma miḡ nosoḡ nena môlô anyô mena avi ami. Milôk. ²⁹hMôlô ma Kilisi anêḡ ba intu môlô ma Ablaham anêḡ limi takatu ba tem noḡa leḡniḡmavi takatu ba Wapômbêḡ bôk havak abô yôv ek nêḡm êḡdêḡ yani.

4 Yenaḡ abô ma aêḡtêk. Okna te lambô anêḡ nôḡkama ma nakaduḡ anêḡ ma doḡtom tem miḡ enḡa kethêḡ ami. Yani ma alaḡ ma doḡtom okna denaḡ ba intu tem êḡmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alaḡ vibiy vêḡmam. ²Yani hamô ḡê takatu ba eyabiḡ yani vibiy ma miḡ hatôm enḡa anêḡ nôḡkama sapêḡ ami endeba êyô waklavôḡ atu ba lambô hatak am. ³iMa yêlô Israeël ma aêḡ iyom. Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuḡ havalôḡ loḡ denaḡ ⁴jendeba Wapômbêḡ etak anêḡ waklavôḡ atu ba nêḡm Nakaduḡ êlêm am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuḡ vibiy ⁵ek nêḡm yêlô avômena seka takatu ba amô balabuḡ vibiy vê ek nambitak Wapômbêḡ anêḡ nali anôḡ.

⁶kMa môlô avômalô loḡ buyaḡ lêk ubitak Wapômbêḡ anêḡ nali haviḡ. Ba intu Wapômbêḡ hêv Nakaduḡ anêḡ Lovak Mathêḡ halêm hamô alalôaniḡ kapôlôḡniḡ lôk Lovak Mathêḡ êḡ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”* ⁷Aêḡ ba môlô ma nali ma miḡ hatôm ḡê idum ku hamô alaḡsi vibiy hathak loḡbô ami. Ba intu Wapômbêḡ hadum ba tem noḡa nôḡkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiḡ ek avômalô Galesia

⁸Sêbôk atu ba miḡ oyala Wapômbêḡ ami, êḡ ma ḡḡôkba hamô hatôm môlônim alaḡ. Iḡôkba takêḡ ma miḡ

*4:6 “Aba” êḡ ma abô Alam ba anêḡ ôdôḡ nena ‘kamik’.

^b3:19 Ap 7:38; Lom 5:20 ^c3:21 Lom 8:2-4 ^d3:23 Gal 4:3

^e3:24 Lom 10:4 ^f3:26-27 Jon 1:12; Lom 6:3 ^g3:28 Lom 10:12

^h3:29 Lom 4:13 ⁱ4:3 Kol 2:20 ^j4:4 Jon 1:12-14; Lom 1:3 ^k4:6 Lom 8:15-17

wapômbêñ anôñ ami. ⁹⁻¹⁰Ma lêk môlô osopa Wapômbêñ. Ma doñtom Wapômbêñ da anêñ ku nena bôk havôv môlô vê ba lêk ubitak yani anêñ ma miñ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêñ balabuñ hathak loñbô? Ayôñ lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêñ iniñ balabuñ ma êntêk osopa denañ. Ku takêñ ma pulusikna lôk vaunena ma doñtom havôv môlô halehi bumalô iniñ auk pik hathak loñbô. Ba lemimhaviñ nôm takêñ imbitak môlônim alañ esak loñbô e? Môlôda. ¹¹Yaleñ hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadum ma lêk hêv yak ba miñ hik anôñ ami.

¹²Aiyañ thêlô, bôk yahabitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Israeñ iniñ balabuñ. Ba intu yahalañ hadêñ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miñ ôdô ya ami. ¹³Môlô oyala nena yahapôm lijiñ ma yahathôk ba yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi môñ anôñ hadêñ môlô. ¹⁴Lijiñ êñ hêv malaiñ hadêñ môlô ma doñtom owa ya thô hatôm owa Wapômbêñ anêñ añela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miñ ôvôliñ dômim lôk ôpôlik hathak ya ami. ¹⁵Yahayala katô nena môlô hatôm nômbi malemim daluk vê ba nônem êndêñ ya. Lemimmavi êñ lêk hasôv ba hi êsê? ¹⁶Yahanañ abô avanôñ hadêñ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

¹⁷Ïê takêñ maleññkilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbiñ i. Ma miñ idum aêñ ek môlô nôpôm nômla mavi êñjêk i ami. ¹⁸Avômalô ethak êv leññmavi hadêñ ñê loñ buyañ, êñ ma mavi. Ma doñtom miñ yahamô haviñ môlô ami, ma aisê ka môlô uluviñ ku êñ ma ôêv lemimmavi hadêñ ñê auk kambom takêñ? ¹⁹Yenañ avômena anôñ, ya hatôm avi atu ba hawa vovañ hathak loñbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlômim am. ²⁰Môlônim auk

haliñ ya ba intu yalenhaviñ yasôk yamô imbiñ môlô ek yatak abô lôklokwañ ma yanañ abô labali iyom.

Abô loñ kapô hathak Sela lo Haga

²¹Môlô takatu ba udum ek nômô Mose anêñ abô balabuñ vibiñ ma yahadum ek yanañ injik môlô liñ nena, “Môlô oyala abô balabuñ anêñ loñôndê anêñ dañ sapêñ e?” ²²Ma Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yañ, yani ma alañ mi. Ma avi ku Haga havathu yañ, yani ma avi lôk alañ. ²³Ma Haga havathu nakaduñ hathak ñê pik iniñ loñôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêñ bôk havak abô haviñ Ablaham yôv.

²⁴⁻²⁵Avi ju êntêk ma abô loñ kapô hathak ik tabô lokwañju thô. Tabô yañ ma evak hêk dum Sainai hamô loñ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alañsi vibiñ. Ma avômalô Israeñ takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuñ vibiñ hatôm ñê lôk alañsi takêñ. Aêñ ba tabô êñ ma Haga ma Haga êñ ma malak Jelusalem bôlôñ êntêk.

²⁶Ma tabô yañ ma avi atu ba alañ mi, êñ ma Jelusalem atu ba hamô malak leñ ma yani miñ hadum ku hamô alañ vibiñ ami. Yani ma alalôaniñ wakatik. ²⁷Hatôm bôk eto nena,

“O avi yamu, miñ howa avômena ami, ômô lôk lemmavi. Ma o avi atu ba miñ howa vovañ ek ombathu avômena ami, nêv yeñ lôk lemmavi lôk lêlô, ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêt anôñ

hamôñ ek avi lôk anyô atu.” *Aisaia 54:1*

²⁸Ma Aiyañ thêlô, Wapômbêñ havak abô ba Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêñ iyom. ²⁹Ma okna yañ atu ba

¹4:9-10 Lom 14:5; Kol 2:16 ^m4:22 Stt 16:15; 21:2 ⁿ4:23 Lom 9:7-9

^o4:26 Hib 12:22; ALK 21:2,10 ^p4:28 Stt 15:4-5; Lom 9:7 ^q4:29 Stt 21:9

habidak hathak nê pik iniŋ loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ atu ba evathu hathak Lovak Matheŋ. Lêk êntêk aêŋ iyom. ³⁰Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ aisê?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô ma alaŋ mi tem enja lambô anêŋ nômkama.

Ma yaŋ atu ba talêbô hamô alaŋ vibiŋ ma mi.

Ba intu nê m avi êŋ lôk anêŋ nakaduŋ vê.” *Môŋ Anôŋ 21:10*

³¹Aêŋ ba aiyay thêlô, alalô ma avi alaŋ atu anêŋ nali. Ma miŋ avi lôk alaŋsi anêŋ nali ami.

Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ

5 Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ ek balabuŋ miŋ eyabiŋ alalô ami. Aêŋ ba numiŋ lôkklokway ek balabuŋ miŋ imbitak alalôaniŋ alaŋ esak loŋbô ami.

²Nodaŋô! Ya Pol yahanay hadêŋ môlô nena noŋgothe unim kupik, êŋ ma Kilisi anêŋ ku tem imbitak êtôm nô m oyaŋ.

³Ma yahanay hathak loŋbô nena opalêla takatu ba eŋgothe iniŋ kupik, ma balabuŋ anêŋ ku miŋ hama ami ma lôkmala denay ek nesopa lôkthô. ⁴Aêŋ ba ôpatu ba hasopa balabuŋ ek imbitak thêthôn, êŋ ma hatôm hadabêŋ yanida kisi hêk Kilisi anêŋ wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi. ⁵Ma doŋtom Lovak Matheŋ hadum ba alalô aêvhaviŋ ba apôviŋ thêthôn atu ba aêv maleŋiŋ hathak ek êlêm. ⁶“Eŋgothe kupik mena miŋ eŋgothe kupik ami ma alalô takatu ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi ayê nena nô m oyaŋ. Êvhaviŋ ma nômbêŋ ba hik anêŋ anôŋ ma leŋiŋhaviŋ avômalô vi.

⁷Sêbôk ma môlô olaŋviŋ mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanôŋ? ⁸Auk êŋ miŋ halêm anêŋ ôpatu ba halam môlô ami. ⁹Yis dokte iyom hatôm idum polom

isiŋ bêŋ. ¹⁰“Ma doŋtom yahayala nena môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba tem miŋ nobaloŋ auk yaŋ ami. Ma opalê atu ba habuliŋ môlônim auk tem enja anêŋ vuli.

¹¹Aiyaŋ thêlô, avômalô doho esoŋ nena yahavatho auk neŋgothe kupik loŋ hatôm sêbôk ba yahasopa abô balabuŋ. Ma doŋtom yahavatho auk neŋgothe kupik loŋ, êŋ ma tem miŋ avômalô takêŋ nesay ya ami. Lôk yahalôk ek neŋgothe kupik, êŋ ma yahêv alovalaŋaŋsiŋ atu ba avômalô êpôlik hathak vê. ¹²Ma nê takatu ba ibuliŋ môlônim auk, êŋ ma mavi ek neŋgothe iniŋ kupik lôk nimbi thalôk vê imbiŋ!

¹³“Yenaŋ aiyay thêlô, Wapômbêŋ halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balabuŋ anêŋ ku. Balabuŋ miŋ hayabiŋ môlô hathak loŋbô ami ba intu miŋ nodenu kapôlômim bô esak loŋbô ami. Mi. Lemimimbiŋ avômalô vi ba nô nê m i sa. ¹⁴“Balabuŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ ma doŋtom iyom nena, “Lemimbiŋ anyô yaŋ êtôm lemhaviŋ oda.” *Wok Plis 19:18*

¹⁵Môlô hatôm avuŋ yatap ba othaŋ am mayaliv ba intu noyabiŋ am. Yakô môlôda numbuliŋ am.

Lovak Matheŋ anêŋ loŋôndê

¹⁶Yahanay nena nosopa Lovak Matheŋ ek lemvimkupik anêŋ thethaŋak miŋ imbi alak imiŋ môlô ami. ¹⁷“Kapôlôŋiŋ bô hapôlik ek Lovak Matheŋ anêŋ auk ma Lovak Matheŋ hapôlik ek kapôlôŋiŋ bô anêŋ thethaŋak. Nôm ju êŋ ethak ik i aleba môlô miŋ hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô lemimhaviŋ ek nundum ami. ¹⁸Ma doŋtom môlô lêk osopa Lovak Matheŋ anêŋ abô ba intu miŋ ômô abô balabuŋ vibiŋ ami.

¹5:6 1Ko 7:19; Gal 6:15 ²5:9 1Ko 5:6 ³5:10 2Ko 11:15; Gal 1:7

⁴5:13 1Pi 2:16 ⁵5:14 Lom 13:9 ⁶5:17 Lom 7:15-23

¹⁹xKapôlônij bô anêj bôk lo loj atu ba havôv avômalô ma aëntêk. Sek walilij lôk anyô lo avi maleñjikilik ek i ma kobom mama lomaloma ²⁰lôk êv yeñ hadêj ñgôkba lôk êbôk siniñ ma ik vovak ba leñjmaniñ lôk kapôlônij kambom ba ethañ i ma leñjdanj ba idum palonj lôk enañ abô lôk vovak ek nembak i vose. ²¹Ma maleñjikilik hathak nômkama lôk inum waiñ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma haviñ. Nôm takêj bôk yahanañ hadêj môlô yôv, ma lêk yahanañ hathak lojbô nena avômalô takatu ba idum aêj tem miñ hatôm nimitak nêyô Wapômbêj anêj loj lôklijyak kapô ami. Mi anôj.

²²Ma doñtom Lovak Matheñ anêj bôk lo loj atu ba hik anôj ma aëntêk. Leñjnhaviñ i lôk leñjmavi haviñ i ma êmô yôhókna lôk êmô maliñyaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêj i ma êmô batônj oyañ ²³lôk etauviñ i ma ipuki loj. Ma balabuñ la miñ hêk kobom takêntêk êj loj siñ ami. ²⁴yMa Yisu Kilisi anêj avômalô bôk ik kapôlônij bô lôk thethañak takatu ba habi alak hamiñ i vônô hathak alovalañsiñ. ²⁵Lovak Matheñ lêk hayabiñ alalô ba intu nasopa vañgwam. ²⁶zMa miñ alalô nambôi lôk nambi anyô yañ la ek injik vovak ma leñjdanj ami.

Kobom mavi anêj ôdônj

6^aAiyañ thêlô, môlônim anyô hêvhaviñ te hadum kambom, êj ma môlô takatu ba osopa Lovak Matheñ nonañ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak lojbô. Ma oyabiñ o ek miñ êmbôv o ami. ²bNônêm avômalô takatu ba ewa malaiñ sa. Êj ma hatôm hosopa Kilisi anêj balabuñ. ³Alalô lôkthô ma ñê athêj mi. Ba intu anyô te hason

nena yani anyô lôk athêj bêj, êj ma hasau yanida. ⁴Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leñjmavi esak iniñ kobom ma miñ netatale anyô vi ami. ⁵cAêj ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêj hêv hadêj o.

⁶dMa nuñgwik anêm nômkama mavi sam êndêj kêdônjwaga takatu ba êdônj môlô hathak Wapômbêj anêj abô.

⁷eNôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miñ nosonj nena hatôm nosau Wapômbêj esak nômla ami. Mi anôj. ⁸Ma ôpatu ba hapaliv kapôlônij bô anêj vêk ma tem enja anêj anôj ma ñama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matheñ anêj vêk ma tem enja anêj anôj ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj. ⁹Alalô nandum ku lôklokwañ ma miñ natak ku takêj ami ek naja anêj anôj mavi êndêj anêj waklavônj. Ba intu alalô miñ kapôlônij egiap ek nandum mavi lomalomami. ¹⁰Aêj ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêj avômalô sapêj. Ma nandum kobom êj mathalaleñ êndêj ôdônj takatu ba êvhaviñ.

Abô anêj danj

¹¹Môlô ôyê abô anêj danj êntêk ba eto bêjbêj ma yahato hathak yada yabaheñ.

¹²Ñê takêj êkô ek neja vovañ esak Kilisi anêj alovalañsiñ. Ba intu eyanda môlô ek nongothe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiñ iyom. ¹³Ñê takatu ba êlôk hathak auk neñgothe kupik, ma thêlôda miñ esopa balabuñ lôkthô ami. Ma doñtom idum ek môlô nongothe kupik ek avômalô vi nêgê ba nêñêm athêj lôkmañjiñ êndêj i. ¹⁴Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalañsiñ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathônj auk êj paliñ. Ma hik

^x5:19 1Ko 6:9-10 ^y5:24 Lom 6:6; Kol 3:5 ^z5:26 Plp 2:3 ^a6:1 Mat 18:15

^b6:2 Lom 15:1 ^c6:5 Lom 14:12 ^d6:6 1Ko 9:11,14 ^e6:7 Lom 8:13

ya vônô aleba auk pik hathôn̄ ya paliñ aên̄ iyom. Aên̄ ba yada tem yambôya esak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anên̄ alovalañsiñ iyom. ¹⁵fEn̄gothe kupik mena miñ en̄gothe kupik ami, êñ ma nôm oyañ. Nômbên̄ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶Yôhok lôk nanêm kapôlôn̄iñ ni êndên̄ avômalô takatu ba esopa abô êñ, thêlô ma Wapômbên̄ anên̄ avômalô Islael anôn̄.

¹⁷gMa yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yalen̄viñkupik ma hatôm. Ba intu notak nôm takên̄ ek miñ nêm malaiñ êndên̄ ya esak loñbô ami.

¹⁸Aiyañ thêlô, Anyô Bêñ Yisu Kilisi anên̄ wapôm eyabiñ môlônim dahôlômim. Avanôn̄.

Kapya atu ba Pol hatô hi

Epesus

Abô mông

Pol hatô kapya êntêk hadên avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athên bêj. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaŋ Wapômbên anên Abô Mavi bêj hadên avômalô aleba êyô Epesus haviŋ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Haveŋ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loŋbô ba hamô hatôm sondabênj lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hatô kapya êntêk.

Hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ. Ma miŋ hatô ek enaŋ iniŋ kambom bêj ami. Hadôn thêlô hathak Wapômbên anên wapôm lomalama. Ma hik êvhaviŋ anên loŋondê mavi thô hadên i.

Pol hamô koladôn ma hatô kapya êntêk hadên 60 AD la.

Pol hêv lamavi

1^hYa Pol, Yisu Kilisi anên aposel hathak Wapômbên da anên lahaviŋ. Yahato kapya êntêk hadên avômalô mathen anên Epesus takatu ba êvhaviŋ ba esopa Yisu Kilisi. ²Alalôaniŋ Kamik Wapômbên lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi nênem iniŋ wapôm lôk labali êndên mólô.

Wapômbên hêv nôm mavi lomalama hadên alalô hathak Kilisi

³iAlalô nambô Wapômbên, alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi anên Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathen anên mek mavi hathak nômkama lomalama anên malak leŋ yôv hadên alalô takatu ba amiŋ haviŋ Kilisi. ⁴jSêbôk atu ba miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ ma halam alalô takatu

ba amô haviŋ Kilisi ek nambitak mathen lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵kMa la-haviŋ alalô ba intu hathak anên lamavi lôk anên auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anên nali esak Yisu Kilisi. Hadum aên ⁶ek avômalô nêmbô anên wapôm lôkmaŋgiŋ. Yani haŋgasô anên wapôm êj oyaŋ biŋ ek alalô takatu ba amiŋ haviŋ Nakaduŋ, anên biŋdaluk anôn.

⁷lYani hawa alalô vê hathak Kilisi anên thalalen ba hale alalôaniŋ kambom liliŋ hathak anên wapôm anên sam valaluk. ⁸Ma haŋgasô anên wapôm takatu ba hayô abôlêk siŋ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêj ek naya-ala nômkama lomalama sapên. ⁹mSêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loŋ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anên auk êj thô hadên alalô. ¹⁰nAuk êj ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo leŋ esak doŋtom ba nêmo Kilisi vibij. Nôm êj tem imbitak êndên anên waklavôn.

¹¹oNômkama takatu ba Wapômbên la-habi nimbatak ma lôkthô tem nimbatak aên. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israeŋ ba habutiŋ anên sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anên sam. ¹²Yani hadum aên ek yêlô nê môj takatu ba aêv maleniŋ ek Kilisi nabam anên athên lôkmaŋgiŋ. ¹³Ma haveŋ yam ma mólô olaŋô abô avanôn aên iyom. Abô êj ma Abô Mavi atu ba nêmo mólô bulubiŋ. Mólô olaŋô ba ôêvhaviŋ, êj ma Wapômbên habutiŋ anên sêk hayô hêk mólô. Sêk êj ma Lovak Mathen atu ba Wapômbên bôk havak abô yôv ek nêmo êlêm. ¹⁴pWapômbên hêv Lovak Mathen hadên alalô hatôm nômo mavi atu ba havak abô ek nêmo anên dahô, ek waklavôn êj ma tem nêmo anên avômalô vê ênjêk

^h1:1 Ap 18:19-21; 19:1 ⁱ1:3 Ep 2:6 ^j1:4 Jon 15:16 ^k1:5 Jon 1:12

^l1:7 Ep 2:7; Kol 1:14 ^m1:9 Lom 16:25 ⁿ1:10 Kol 1:16,20

^o1:11 Lom 8:28-29 ^p1:14 2Ko 1:22

kambom lomaloma. Ba intu nabam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ.

Pol hateḡ mek ek avômalô Epesus

¹⁵Yahalaḡô abô takêḡ hathak môlô ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi lôklokwaḡ lôk lemimhaviḡ avômalô mathêḡ lôkthô. Aêḡ ba ¹⁶yahanaḡ yaleḡmavi velevele hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô halôk yenaḡ mek. ¹⁷Yahateḡ mek lôbôlôḡ ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ Lovak Mathêḡ êndêḡ môlô ek nêḡ auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndêḡ môlô ek noyala yani katô anôḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô lôkmaḡḡiḡ. ¹⁸Ma yahateḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ deda mavi êndôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêḡ atu ba halam môlô ek nônêḡ malemim esak. Nôm takêḡ ma wapôm lôkmaḡḡiḡ anôḡ ek anêḡ avômalô mathêḡ neḡa embeḡ yam. ¹⁹Ma yahateḡ ek môlô noyala anêḡ lôklokwaḡ anôḡ biḡ atu ba hathak hadum ku ek hêḡ alalô takatu ba aêvhaviḡ yani sa. Lôklokwaḡ êḡ iyom intu ²⁰bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ anêḡ leḡ. ²¹Loḡ êḡ ma Kilisi hamô vuliḡ anôḡ ek ḡḡôkba lôk ḡḡôk bêḡ lomaloma ma aḡela bêḡ lôk lôklokwaḡ sapêḡ ma ḡê lôk athêḡ bêḡ lôkthô takatu ba tem nêḡmô êndêḡ lêk ma embeḡ yam imbiḡ. ²²Wapômbêḡ hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêḡ lôklokwaḡ vibiḡ ma hêḡ yani ek imbitak nômkama sapêḡ anêḡ alaḡ ek nêḡ anêḡ avômalô ôdôḡ takatu ba êvhaviḡ yani sa. ²³Avômalô êvhaviḡ ma hatôm yanida liḡkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêḡ kapô ba hayô abôlêk siḡ.

Wapômbêḡ hêḡ lôkmala hadêḡ alalô ḡê ḡama

2^wSêbôk ma môlô ovalaki abô balabuḡ ba udum kambom lomaloma ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv. ²^xBôk olaḡô pik anêḡ auk ba osopa ḡḡôk Sadaḡ anêḡ abô. Yani ma anyô bêḡ ek ḡḡôk takatu ba êḡmô pik vuliḡ. Ma lêk hadum ku haviḡ avômalô takatu ba ibi leḡôndôḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô. ³^yBôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôḡiḡ bô anêḡ thethaḡak lôk anêḡ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ iyom.

⁴⁻⁵^zBa intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniḡ kapôlôḡiḡ vônô yôv. Ma doḡtom Wapômbêḡ anyô hêḡ kapô lôk lahaviḡ alalô bêḡ anôḡ ba hêḡ lôkmala hadêḡ alalô haviḡ Kilisi. Avanôḡ biḡ nena Wapômbêḡ hêḡ alalô bulubiḡ hathak anêḡ wapôm. ⁶^aMa hik alalô liḡ haviḡ Kilisi ba hadô alalô amô malak leḡ haviḡ yani. Alalô amô haviḡ Yisu Kilisi ba intu hadum nôḡm takêḡ aêḡ. ⁷Yani hadum nôḡm mavi takêḡ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ma yani hatôm injik anêḡ wapôm anôḡ biḡ atu thô. ⁸Avanôḡ, Wapômbêḡ anêḡ wapôm hêḡ môlô bulubiḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Hêḡ oyaḡ biḡ ba miḡ udum nôḡmlate ek owa bulubiḡ êḡ ami. ⁹^bMa miḡ hayê môlô unim ku ba hêḡ ami. Ba intu miḡ hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰^cMi, alalô takatu ba amô haviḡ Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ da baḡ hapeḡsaḡ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

^{q1:17} Kol 1:9 ^{r1:19} Kol 1:11 ^{s1:20} Sḡ 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12

^{t1:21} Kol 1:16; 2:10 ^{u1:22} Sḡ 8:6 ^{v1:23} Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18

^{w2:1} Kol 1:21; 2:13 ^{x2:2} Kol 3:7; Tit 3:3 ^{y2:3} Kol 3:6

^{z2:4-5} Lom 6:11-13 ^{a2:6} Kol 2:12 ^{b2:9} 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 ^{c2:10} Tit 2:14

Kilisi hadum avômalô Israeël lôk avômalô loj buyaņ ibitak doņtom

¹¹Aeņ ba mólô ñe loj buyaņ lemim- imbi nena bók ômô viyaiņ ek avômalô Israeël. Thêlô ethak elam mólô nena, “Ijê miņ eņgothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Ijê eņgothe kupik”. Ku eņ ma ku baheņiņ iyom. ¹²dMólô bók ômô daimbô ek Kilisi ma mólô miņ Wapômbêņ anêņ avômalô hatôm Israeël ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêņ bók havak haviņ Israeël ma miņ hathak mólô ami. Ma mólô miņ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaņ ma Wapômbêņ mi. ¹³eSêbók ma mólô ômô daimbô ek Wapômbêņ, ma doņtom lêk ômô haviņ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêņ hawa mólô halêm bidoņ oyaņ ek yani hathak Kilisi anêņ thalaleņ.

¹⁴fKilisi da ma alalôaniņ yôhók ba hadum ek yêlô Israeël lôk mólô avômalô loj buyaņ nambitak ôdôņ doņtom. Sêbók ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêņ hayaņ thêlô lôk alalô kisi, ma doņtom lêk Kilisi hamô badêņ eņ lu. ¹⁵gBadêņ eņ ma Israeël iniņ abô balabuņ lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêņ vê ek indum ôdôņ ju eņ nimbitak ôdôņ lukmuk doņtom nêmo yani kapô. Hadum aeņ ba intu yôhók habitak. ¹⁶hMa ôdôņ ju eņ ma yani hakapo i hathak doņtom ek nimbitak kupik doņtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhók imbiņ ôdôņ lukmuk eņ ma Wapômbêņ. Aeņ ba intu Yisu hik alalôaniņ apôlik eņ vônô hathak a. ¹⁷iYani halêm ba hanaņ abô yôhók hadêņ mólô takatu ba ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidoņ. ¹⁸Aeņ ba hathak Kilisi anêņ ku ma Lovak Matheņ

doņtom iyom hapesaņ lojôndê ek mólô lôk yêlô ana bidoņ ek Kamikbêņ.

Alalô ma Anyô Bêņ anêņ unyak matheņ

¹⁹jAeņ ba sêbók ma mólô ôtôm avômalô takatu ba etak iniņ loj ba i buyaņ ma pik mi. Ma doņtom lêk mólô ma Wapômbêņ anêņ loj lôkliņyak anêņ avômalô haviņ avômalô matheņ sapêņ. Ma mólô ômô Wapômbêņ anêņ unyak lo loj. ²⁰kAlalô ñe aêvhaviņ hatôm unyak atu ba Wapômbêņ halav. Aposeł lo plopet êtôm unyak eņ anêņ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiņ. ²¹lAnyô Bêņ Kilisi hagêgê unyak eņ lôkthô loj ba hadum ba halumbak bêņ ba habitak unyak matheņ ek yanida. ²²mMa Kilisi halav unyak eņ hathak mólô avômalô loj buyaņ haviņ. Halav mólô hathak doņtom haviņ anêņ avômalô lôkthô hatôm unyak matheņ ek Wapômbêņ êmô esak anêņ Lovak Matheņ.

Pol hik Wapômbêņ anêņ auk loj kapô thô hadêņ ñe loj buyaņ

3 ⁿWapômbêņ hadum nôm mavi takêņ ba intu ya Pol yahathak yahalek yaveņdôņ lêlô hadêņ Kamikbêņ. Ma yahamô koladôņ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêņ ku ek yahêv mólô ñe loj buyaņ sa. ²oMólô bók olaņô yôv nena Wapômbêņ hêv anêņ wapôm hadêņ ya ba hêv ku yanêm mólô sa. ³pMa hik anêņ auk loj kapô eņ thô hadêņ ya hatôm atu ba bók yahato abô dokte hathak yôv hêk kapy a êntêk. ⁴Osam abô eņ, ma tem noyala yenaņ auk esak auk loj kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵Wapômbêņ miņ bók hik auk loj kapô takêņ thô hadêņ avômalô bôsêbók ami. Ma doņtom lêk

^d2:12 Lom 9:4; Kol 1:21 ^e2:13 Kol 1:20 ^f2:14 1Ko 12:13

^g2:15 Kol 2:14 ^h2:16 Sek 9:10; Kol 1:20,22 ⁱ2:17 Ais 57:19

^j2:19 Ep 3:6 ^k2:20 1Ko 3:11 ^l2:21 1Ko 3:16 ^m2:22 1Pi 2:5

ⁿ3:1 Plp 1:7,13 ^o3:2 Kol 1:25 ^p3:3 Ep 1:9-10; Kol 1:26

Wapômbêḡ hik nôm takêḡ thô hadêḡ anêḡ plopet lôk aposel mathêḡ hathak Lovak Mathêḡ. ⁶Ma auk loḡ kapô êḡ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loḡ buyaḡ takatu ba ômô haviḡ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêḡ imbi sam doḡtom êndêḡ môlô êtôm sam atu ba habi hadêḡ yêlô avômalô Israeḡ. Ma môlô lêk ubitak kupik doḡtom haviḡ yêlô Israeḡ. Ma môlô lôk yêlô Israeḡ tem naja nôm takatu ba Wapômbêḡ bôk havak abô hathak imbiḡ i.

⁷Hathak anêḡ lôklokwaḡ ma Wapômbêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ek yambitak Abô Mavi êḡ anêḡ anyô ku. ⁸Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathêḡ lôkthô, ma doḡtom hêv anêḡ wapôm hadêḡ ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi esak Kilisi anêḡ nômkama kêkêlô êndêḡ môlô ḡê loḡ buyaḡ. Nômkama takêḡ halôk ba hi bomaḡ ba miḡ hatôm anyôla eyala anêḡ ôdôḡ ami. ⁹Ma yani hêv ya ek yaḡgik auk loḡ kapô êḡ thô êlêm yaḡḡ ek avômalô sapêḡ nêḡê. Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ pik lo leḡ bôk havuḡ auk loḡ kapô êḡ hadêḡ môḡ anôḡ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰Yani hadum aêḡ ek ḡḡok bêḡ ma aḡela lôk athêḡ anêḡ leḡ sapêḡ nêḡê nena yani lêk hakapo avômalô loḡ buyaḡ lôk Israeḡ ba ibitak avômalô êvhaviḡ doḡtom. Ek batu neyala anêḡ auk kêkêlô lôkmaḡḡiḡ takêḡ. ¹¹Wapômbêḡ hadum aêḡ ek hasopa anêḡ auk atu ba bôk lahabi hadêḡ môḡ anôḡ. Ma hathak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ma nôm takêḡ lêk hik anôḡ.

¹²Alalô aêvhaviḡ Kilisi ba amô haviḡ yani ba intu miḡ akô ek ana bidôḡ ek Wapômbêḡ ami. Mi, ayala avanôḡ biḡ nena yani lamavi ek alalô. ¹³Aêḡ ba môlô miḡ kapôlômim malaiḡ esak vovaḡ

takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nômbêḡ hêk Wapômbêḡ ma ba intu yahawa vovaḡ takêḡ.

Pol hateḡ mek

¹⁴Yaleḡhabi nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum ba yahathak yahalek yaveḡdôḡ lêlô hadêḡ Kamikbêḡ. ¹⁵Yani bôk hapesaḡ avômalô pik lo leḡ ba hêv athêḡ hadêḡ thêlô lôkthô. ¹⁶Yahateḡ mek ek nômkama lôkthô anêḡ alaḡ lôkmaḡḡiḡ nena nêḡ Lovak Mathêḡ êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loḡ esak yanida anêḡ lôklokwaḡ bêḡ ¹⁷Uek Kilisi enja loḡ êmô môlô kapôlômim esak unim ôêvhaviḡ. Ma yahateḡ mek nena Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ma indum ba numiḡ lôklokwaḡ êtôm a anêḡ ḡgalôk halôk pik ba havalôḡ loḡ ¹⁸ek môlô lôk ḡê mathêḡ lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêḡ lahaviḡ ma bêḡ anôḡ ba anêḡ daim hathak bomaḡ ma halôk bomaḡ ba hi ma anêḡ vova ma hi ba hi iyom. ¹⁹Kilisi anêḡ lahaviḡ ma hi bomaḡ ba miḡ hatôm anyôla eyala anêḡ daḡ ami. Ma doḡtom yahateḡ mek ek Wapômbêḡ injik lahaviḡ êḡ thô êndêḡ môlô ek anêḡ nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

²⁰Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôḡiḡ. Ma hathak lôklokwaḡ êḡ ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anaḡ lo leḡḡiḡhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miḡ hatôm leḡḡiḡmibi ami ma yani hatôm indum nôm takêḡ imbiḡ. ²¹Aêḡ ba alalô takatu ba aêvhaviḡ nabam Wapômbêḡ lôkmaḡḡiḡ esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ni ba ni êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

ami. Maleņiņkiliik ma hatôm êv yeņ hadêņ ņgôk. Ijê takêņ tem miņ nêôm Wapômbêņ lo Kilisi iniņ loņ lôkliņyak kapô ami. ⁶Wapômbêņ anêņ lamaniņ hathak hapôm ņê leņôndôņ kôtôņ takatu ba idum nôm takêņ. Ba intu oyabiņ o ek anyôla miņ esau o esak abô oyaņ oyaņ ami. ⁷Aêņ ba oyabiņ o ek miņ ombêņ imbiņ i ami.

⁸Sêbôk ma mólô hatôm momaņiniņ, ma doņtom lêk ma Anyô Bêņ hadum ba mólô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêņ avômena. ⁹Deda anêņ anôņ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loņôndê thêthôņ ma nabalôņ nôm avanôņ loņ ¹⁰lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêņ lamavi hathak. ¹¹Ma avômalô takatu ba idum momaņiniņ anêņ ku, ma miņ undum ku êņ dokte imbiņ i ami. Ku êņ ma anêņ anôņ mi ba miņ undum ami. Mi, nuņgwik kambom êņ thô ni yaiņ ek avômalô lôkthô nêgê. ¹²Nôm mama bêņ ek nenaņ abô esak ņê leņôndôņ kôtôņ iniņ kambom takatu ba idum hamô loņ kapô. ¹³Ma doņtom deda habi hayô hêk nôm takêņ, êņ ma hik thô nena nôm takêņ ma kambom anôņ ¹⁴ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêņ habitak yaiņ. Ba intu nôm takêņ tem imbitak deda imbiņ hatôm abô atu ba hanaņ nena,

“Mólô takatu ba ôêk sôm,

numbiyô êņjêk ņama.

Ma Kilisi tem imbi êyôņgêk mólô êtôm deda.”

¹⁵Aêņ ba noyabiņ am ek nômô êtôm ņê lôkauk ma miņ êtôm ņê auk mi ami.

¹⁶Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaņ ba intu nobatho am loņ lôklok-

waņ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êņ ni oyaņ. ¹⁷Ba intu numiņ lôklokwaņ ek nôpôm Anyô Bêņ anêņ lahaviņ. Ma miņ nômô êtôm ņê auk thôņôthôņ ami. ¹⁸Wlôk miņ nondo molo esak waiņ atu ba tem imbuliņ mólô ami. Mi, notak Lovak Matheņ ek êmô mólô kapôlôlim siņ. ¹⁹Êņ ma tem nônêm yeņ imbiņam wak nômbêņ intu, yeņ takatu ba hêk kapyia yeņ lôk ebam Wapômbêņ anêņ athêņ ma yeņ atu ba matheņ. Nônêm yeņ takêņ lôk kapôlôlim ni êndêņ Anyô Bêņ. ²⁰Wak nômbêņ intu sapêņ ma nônêm lemimmavi êndêņ Kamik Wapômbêņ esak nômkama sapêņ esak alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ.

Anyô lo avi ewa i iniņ abô

²¹Mólô othak ôyê Kilisi anêņ athêņ nena matheņ ba intu nômô mólôviyaņ vibij.

²²aMólô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibij êtôm atu ba ômô Anyô Bêņ vibij ²³bek malê nena yamalô hamô vuliņ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vuliņ ek avômalô êvhaviņ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôņ êvhaviņ iniņ wakadôk ma avômalô ôdôņ êvhaviņ ma Kilisi anêņ liņkupik. Yanida intu hêv i bulubiņ. ²⁴Avômalô êvhaviņ ethak êmô Kilisi vibij ma aêņ iyom ma yanavi êmô yamalô vibij esak nômkama lôkthô.

²⁵cMa mólô anyô, lemimimbiņ vônimi êtôm Kilisi lahaviņ avômalô ôdôņ êvhaviņ ba hêv anêņ lôkmala ek hêv i sa. ²⁶dYani hadum aêņ ek êmbôkwij anêņ avômalô ôdôņ êvhaviņ iniņ kambom esak ņaņ lôk abô avanôņ ek nim-

[†]5:6 Lom 1:18; Kol 2:4,8 [‡]5:8 Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 [§]5:13 Jon

3:20-21 [¶]5:14 Ais 26:19; Lom 13:11 [•]5:15 Kol 4:5 [◊]5:18 Luk 21:34

[×]5:19 Kol 3:16 [•]5:20 Kol 3:17 [•]5:21 1Pi 5:5 [•]5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1

[•]5:23 1Ko 11:3; Ep 1:22 [•]5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7 [•]5:26 Tit 3:5

bitak mathej. ²⁷eYani hadum aêj ek avômalô ôdôj êvhavij nimbital êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk lijsij mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô mathej ma kambom mi. Êj ma Kilisi tem endom avi êj êndêj yanida. ²⁸Aêj iyom môlô anyô lemimbiij vônimi êtôm atu ba lemimhavij lemvimkupik. Ôpatu ba lahavij yanavi ma hatôm lahavij yanida. ²⁹Anyô late miñ hapôlik hathak yanida lijkupik ami. Mi anôj, havakôj ba hayabij mavi hatôm Kilisi hadum hadêj avômalô êvhavij ³⁰ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêj lijkupik anêj lôbôlôbô.

³¹fHatôm Wapômbêj anêj kapya hanañ nena,

“Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doñtom imbij yanavi ek thai nimbital êtôm kupik doñtom iyom.”

Môj Anôj 2:24

³²gAbô êj ma abô lôk kup anôj bij. Ma doñtom yahayala nena hanañ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavij. ³³Ba intu môlô anyô tomtom lemimbiij vônimi êtôm oda lemhavij oda. Ma môlô avi nônem athêj bêj êndêj vônimi.

Avômena lôk lami iniñ abô

6^hAvômena, môlô ma Anyô Bêj anêj ba intu nosopa lemami lo lemtami iniñ abô. Êj ma mavi. ²iWapômbêj anêj tabô balabuñ laumiñ takatu bute hanañ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuñ êntêk êj ma balabuñ môj atu ba Wapômbêj habutiñ

abô hathak ba hanañ, ³“Udum aêj ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

⁴jMa yahanaj hadêj môlô avômena iniñ lami nena noyabij nalumi mavi lôk noto i ma nôndôj i êtôm Anyô Bêj anêj lahavij. Ma miñ nondela iniñ auk ba nundum i leñijñaña ami.

Alañsi lôk iniñ jê ku iniñ abô

⁵kMôlô jê takatu ba unim alañ êmô[†] nosopa unim alañ takatu ba êmô pik iniñ abô. Nônem athêj bêj êndêj i ma nômô thêlô vibij. Nundum aêj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêj ku. ⁶Ma miñ nundum unim alañ anêj ku mavi êndêj wak takatu ba êmô haviñ môlô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêj intu sapêj, êndêj wakma atu ba êmô mena miñ êmô ami. Wapômbêj lahavij nundum ku êj lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi môlônim alañ anêj ku. ⁷Nundum unim ku lôk lemimimbiij êtôm udum Anyô Bêj anêj ku ma miñ anyô iniñ ku ami. ⁸lLemimimbi nena Anyô Bêj tem nêmi vuli êndêj avômalô tomtom esak iniñ ku mavi takatu ba idum, jê êmô alañsi vibij lôk jê takatu ba idum ida iniñ ku haviñ.

⁹mMa môlô alañ takatu ba oyabij unim jê ku, noyabij i mavi. Miñ onañ abô takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemimimbi nena môlô lôk thêlô unim Alañ ma doñtom iyom hamô malak leñ. Yani tem indum abô ma miñ hathak lahabi avômalô iniñ athêj lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom doñtom hadêj avômalô lôkthô ba intu noyabij am.

[†]6:5 Jê takatu ba iniñ alañ êmô ma anêj ôdôj aêntêk. Gavman anêj abô majañ hanañ nena thêlô miñ hatôm netak iniñ ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba jê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniñ jê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê iniñ viyañ ami. Ma doho ma lami ma iniñ alañsi êmô ba intu nali ibital aêj.

^e5:27 2Ko 11:2; Kol 1:22 ^f5:31 Mat 19:5 ^g5:32 ALK 19:7 ^h6:1 Kol 3:20

ⁱ6:2 Lo 5:16 ^j6:4 Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 ^k6:5 Kol 3:22-23; Tit 2:9-10;

1Pi 2:18 ^l6:8 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 ^m6:9 Lom 2:11; Kol 4:1

Noba Wapômbêñ anêñ nômka ma vovak

¹⁰ Êntêk ma yenañ abô anêñ dañ ba nodañô katô. Numiñ lôklokwañ esak Anyô Bêñ anêñ lôkliñyak bêñ. ¹¹ Sadañ anêñ auk loñ kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbêñ anêñ nômka ma vovak sapêñ êndôk am ma numbiyô numiñ ek unğwik vovak. ¹² Alalô ik vovak hadêñ ngôkba lôk ngôk lôk athêñ ma ngôk takatu ba eyabiñ pik anêñ mo-mañiniñ lôk ngôk bomañ takatu ba êmô leñ. Ma miñ alalô ik vovak hadêñ nê pik ami.

¹³ Aêñ ba noba Wapômbêñ anêñ nômka ma vovak sapêñ ek waklavôn kambom êñ hayô, ma tem numiñ lôklokwañ ba unğwik vovak mavi endeba anêñ dañ ma tem numiñ denañ. ¹⁴ PNumiñ lôklokwañ ba nobaloñ abô avanôn loñ êtôm bokngôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobañgiñ kobom thêthôn êtôm moko bôbônjiñ. ¹⁵ Ma nôpôpêk am ek nonañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêñ, ma hatôm uik vemimkapô bokngôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloñ unim ôêvhaviñ loñ êtôm moko ek unğwik ngôk kambom atu anêñ kôm lôk atum sapêñ vôkê. ¹⁷ Ma noja bulubiñ atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ môlô êtôm kuluñ thektheke. Lôk noja Lovak Matheñ anêñ biñ vo-

vak, êñ ma Wapômbêñ anêñ Abô. ¹⁸ Ma noteñ mek ek nômka ma lôkthô êtôm wak sapêñ esak Lovak Matheñ anêñ lôklokwañ ba nonañ injik yani liñ ek nê mômô sa. Lôk nômô lêlê ma noteñ mek lôk lemimvidonê ek avômalo matheñ lôkthô.

¹⁹ Ma noteñ mek ek ya imbiñ ek Wapômbêñ nê mômô êndêñ ya ek yañgiñ Abô Mavi anêñ auk loñ kapô thô ma miñ yakô ami. ²⁰ Lêk ma yahamô koladôn hathak yahawa Wapômbêñ anêñ abôlêk ba yahanañ Abô Mavi êñ. Aêñ ba noteñ mek ek yandum yenañ ku dedaun mavi ba yanañ abô êñ bêñ ma miñ yakô ami.

Abô anêñ dañ lôk mek

²¹ Tikikus tem enañ êndêñ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyañ anôn te ba hadum Anyô Bêñ anêñ ku dedaun mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enañ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

²³ Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ lo Anyô Bêñ Yisu Kilisi nê nê mômô yôhok êndêñ môlô yenañ aiyañ sapêñ ma nindum ek môlô lemimimbiñ am lôk unim ôêvhaviñ imbitak lôklokwañ. ²⁴ Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôk avômalo nômbeñ atu ba lemimhaviñ alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi êtôm wak nômbeñ intu sapêñ.

¹⁰6:11 Lom 13:12; 2Ko 10:4 ¹⁶6:12 1Pi 5:8-9

¹³6:14 Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 ¹⁵6:15 Lom 10:15 ¹⁷6:17 Hib 4:12

¹⁸6:18 Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 ¹⁹6:19 Kol 4:3-4; 2Te 3:1

²⁰6:20 2Ko 5:20; Plm 9 ²¹6:21 Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi

Pilipai Abô môn

Pol bôk hanaŋ Wapômbên anên Abô Mavi hadên avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anên ku enaŋ Wapômbên anên abô bên embeŋ loŋ luvuluvu. Ma haveŋ yam ma Pol hamô koladôn anên Lom. Ma avômalô êvhaviŋ anên Pilipai elarô nena yani hamô koladôn ma êv yani sa hathak loŋbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanaŋ anên lamavi bên hadên i. Lôk hanaŋ hathak lêk yani aisê lôk hanaŋ ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimij lôklokwaŋ. Yani hanaŋ haviŋ ek thêlô nesopa Yisu vaŋgwam lôk nebalon auk doŋtom. Ma hanaŋ nena Timoti lo Epaploditus ma nê mavi luvi. Ma hanaŋ lôklokwaŋ ek thêlô neyabiŋ i esak kédônwaga abôyaŋ.

Pilipai ma malak lôk athên bên ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadên 61 AD la.

1^wPol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anên nê ku ba ato kapya êntêk hadên avômalô mathen takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi anên Pilipai lôk nê takatu ba eyabiŋ i lôk nê takatu ba idum ku êv avômalô êvhaviŋ sa. ²Alalôaniŋ Kamik Wapômbên lôk Anyô Bên Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ mólô.

Pol hêv lamavi hadên Wapômbên

³Wak nômbên intu ma yalenhabi mólô ba yahanaŋ yalenmavi hadên Wapômbên hathak mólô. ⁴⁻⁵Sêbôk ba mólônim ôêvhaviŋ hadên môn aleba lêk, ma mólô ovatho ya loŋ hathak ku yanaŋ Abô Mavi bên ba intu yalenmavi ba ya-

hateŋ mek hathak mólô wak nômbên intu sapên. ⁶*Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbên hadum anên ku mavi ba hatak halôk mólô kapôlômim ma tem indum ku êŋ endeba êyô Yisu Kilisi anên waklavôn ma tem injik ku êŋ anên daŋ siŋ. ⁷Yahamô koladôn mena yahamô yaiŋ ma yahêv Wapômbên anên Abô Mavi bulubiŋ lôk yahik Abô Mavi êŋ thô, ma mólô sapên owa Wapômbên anên wapôm haviŋ ya. Ba intu mólô ma hatôm yenaŋ avômalô vuliŋ biŋ. Aên ba yenaŋ auk atu ba yalenhabi hathak mólô ma thêthôn hatôm mek atu ba yahateŋ ek mólô. ⁸Ma Wapômbên hayala nena Yisu Kilisi lahiki bên anôn hathak mólô ma lêk yalen hik ya hathak mólô bên anôn aên iyom.

⁹Yahateŋ mek aêntêk nena mólônim lemimhaviŋ indumbak ni ba ni ek noyala auk anôn ba nutitiŋ mavi lo kambom ¹⁰yek noyala loŋôndê atu ba mavi anôn ek Kilisi anên waklavôn ma tem nômô mabuŋ anôn ek miŋ êpôm mólônim kambom la ami. ¹¹Yisu da tem indum ba thêthôn injik anôn êmô mólô kapôlômim siŋ ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbên anên athên lôkmanŋiŋ.

Pol anên malaiŋ havatho Abô Mavi loŋ

¹²Aiyaŋ thêlô, yalenhaviŋ mólô noyala katô nena malaiŋ takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbên anên Abô Mavi habitak bên hêk avômalô loŋ êntêk malêvôn. ¹³zAên ba nê vovak takatu ba eyabiŋ anyô bên môn anên unyak lôk avômalô takatu ba êmô loŋ êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôn ek malê nena yahasopa Kilisi. ¹⁴Ma Anyô Bên anên avômalô êvhaviŋ bên anôn imiŋ lôklokwaŋ ek enaŋ Wapômbên anên abô ma miŋ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho leñjndañ hathak ya ba enañ Kilisi anêñ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôñlodôñ. Ma doñtom avômalô vi enañ Kilisi anêñ abô lôk leñjmavi haviñ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêñ hatak ya ek yanêm anêñ Abô Mavi bulubiñ ba intu yahamô koladôñ. Aêñ ba thêlô evatho yenañ ku loñ hathak leñjnhaviñ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôñ yañ enañ Yisu anêñ abô ma doñtom ivuñ iniñ auk nembak avômalô vose ni lodôñlodôñ hêk kapôlôñjñ. Yahamô koladôñ ba intu thêlô eson nena tem nêñem malaiñ bêñ êndêñ ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuñ iniñ auk ba enañ abô hathak Kilisi mena enañ abô avanôñ, êñ ma nôm oyañ. Ku bêñ hamôñ ma enañ abô hathak Kilisi. Ba intu yaleñmavi anôñ. Avanôñ! Yaleñmavi! ¹⁹ aYahayala nena môlô oterj mek ek ya ma Yisu Kilisi anêñ Lovak Matheñ tem nêñ ya sa, aêñ ba tem injik ya thô lôk yanja bulubiñ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovañ ba yahêvhaviñ nena tem yamiñ êtôm anyô ñê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ bYahamô lôkmala, êñ ma yahamô haviñ Yisu. Ma yahama, êñ ma tem yamô mavi aêñ iyom. ²² Yahamô lôkmala, êñ ma tem yandav ku êñ anêñ anôñ la. Ba intu yasopa loñôndê yañ sê? Injo. ²³ cAêñ ba auk ju êñ havôv ya. Yahamô haviñ Kilisi, êñ ma mavi anôñ hamôñ ek nômkama sapêñ ba intu yahapôviñ ek yana. ²⁴ Ma doñtom yahamô lôkmala, êñ ma mavi anôñ ek môlô. ²⁵ Aêñ ba yahayala katô nena tem yamô imbiñ môlô ma miñ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviñ ²⁶ ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô haviñ môlô hathak loñbô.

²⁷ dYenañ auk bêñ doñtom iyom nena môlô nômô batôñ oyañ êtôm ñê esopa Yisu Kilisi anêñ Abô Mavi. Aêñ ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandañô nena môlô umiñ lôklokwañ hathak kapôlômim doñtom lôk uik vovak hathak dahôlômmim doñtom iyom ek nobatho Wapômbêñ anêñ Abô Mavi loñ ek avômalô nêñemimbiñ ²⁸ lôk miñ oka hathak ñê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Êñ ma hik thô nena Wapômbêñ tem nêñ môlô bulubiñ ma imbuliñ ñê takêñ. ²⁹ eWapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ môlô ba ôêvhaviñ. Ma hêv wapôm noja vovañ esak Kilisi aêñ iyom. Ba intu malaiñ takêñ lêk hapôm môlô. ³⁰ Ma yada yahik vovak hathak malaiñ aêñ iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olañô.

Avômalô êvhaviñ netauviñ i

2 Aêñ ba nodañô. Kilisi havatho môlônim kapôlômmim loñ lôk lahaviñ môlô ba hêv thêvô hadêñ môlô. Ma môlô ômô haviñ Lovak Matheñ ma Wapômbêñ hêv kapô lôk lahiki hathak môlô. ² Ba intu môlô sapêñ noja auk doñtom iyom lôk lemimimbiñ am ma nômô kapôlômmim doñtom ek nundum ku doñtom iyom ek yaleñmavi êmbôlô yakapôlôñ siñ. ³ fMa môlô tomtom notauviñ am ba ôñgô anyô vi nena bêñ ek môlô. Ma miñ nundum palon ba nobam amda ami. ⁴ gMa miñ lemimimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemimimbiñ avômalô vi imbiñ.

Yisu Kilisi hatauviñ i ma Wapômbêñ hêv yani liñ

⁵ Ma môlô nobaloñ auk doñtom atu ba Yisu Kilisi havalon aêntêk. ⁶⁻⁷ hYanida ma Wapômbêñ

^a1:19 2Ko 1:11 ^b1:21 Gal 2:20 ^c1:23 2Ko 5:8 ^d1:27 Ep 4:1; 1Te 2:12

^e1:29 Ap 16:19-40 ^f2:3 Gal 5:26 ^g2:4 1Ko 10:24

^h2:6-7 Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9

ma doŋtom yani hatauviŋ i aleba yaôna lók ba

hatôm ôpatu ba hamô alaŋ vibiy ma habitak hatôm anyô pik.

Ma miŋ lahabi lôklokwaŋ ek embaloŋ anêŋ loŋ atu ba êtôm Wapômbêŋ ami.

⁸iAvômalô êyê yani hatôm anyô anôŋ, ma hatauviŋ i

ba hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô aleba hama hathak a hatôm anyô kambom anôŋ.

⁹Ja intu Wapômbêŋ hadô yani hamô vuliy anôŋ ek nômkama sapêŋ lók hêv athêŋ te atu ba hamôŋ ek athêŋ lôkthô hadêŋ yani

¹⁰kek avômalô takatu ba êmô leŋ lo pik ma pik kapô lôkthô tem nedaŋô anêŋ athêŋ ma nedek veŋiŋdôŋ lélô êndêŋ yani.

¹¹Ma thêlô sapêŋ tem nenaŋ ende veŋiŋbôlêk nena, “Yisu Kilisi ma Anyô Bêŋ” ba lôkmaŋgiŋ ni êndêŋ Kamik Wapômbêŋ.

Namô êtôm pik anêŋ deda

¹²⁻¹³Aêŋ ba yenaŋ aiyay lókma anôŋ thêlô, môlô nôkô ba nodowaliŋ ba nundum ku ek môlônim bulubiŋ ni êyô anêŋ daŋ. Wapômbêŋ da hik môlô kapôlômim liŋ ba hêv lôklokwaŋ hadêŋ môlô ek nundum ku takatu ba yani lahaviŋ. Sêbôk ba yahamô haviŋ môlô ma môlô osopa yenaŋ abô. Ma lêk yahatak môlô ma nosopa yenaŋ abô takêŋ dedaŋ mavi aêŋ iyom.

¹⁴Ma nôm takatu ba môlô udum ma miŋ kapôlômim diŋdiŋ lók nôkôkam esak ami ¹⁵mek numbitak mabuŋ lók anyôla miŋ hatôm enaŋ môlô bêŋ ami. Ma tem môlô nômô êtôm Wapôm-

bêŋ anêŋ nali mavi êmô avômalô lok-baŋ takatu ba idum kambom lomaloma malêvôŋ êtôm vuliy hêv deda hadêŋ leŋ.

¹⁶Ma môlô nobaloŋ abô lôkmala loŋ ek waklavôŋ Kilisi hale halêm hathak loŋbô ma tem yambôya esak môlô ek injik thô nena lêk yenaŋ ku hik anôŋ ma miŋ yahalaŋviŋ oyaŋ ami. ¹⁷Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ ba ôêv môlôda hatôm da hadêŋ Wapômbêŋ. Betha ik ya vônô ma tem yambitak êtôm waiŋ atu ba eŋgasô halôk da. Êŋ ma tem yambôya ba yalen-mavi imbiŋ môlô sapêŋ. ¹⁸Ma môlô aêŋ iyom tem nôbôam ba lemimmavi imbiŋ ya.

Timoti lo Eaploditus

¹⁹Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem yanêm Timoti ba êsôk ek môlô ketheŋ. Ma halehalêm ma tem enaŋ êndêŋ ya esak môlô ek nêŋ thêvô êndêŋ ya. ²⁰Anyô late miŋ hamô haviŋ ya ba anêŋ auk hatôm Timoti ami ma Timoti iyom. Yani lahiki hathak môlô ba hadum ku lomaloma ek eyabiŋ môlô mavi anôŋ. ²¹Ma doŋtom avômalô vi ethak leŋiŋhiki hathak iniŋ leŋiŋhaviŋ ma miŋ leŋhabi hathak Yisu Kilisi anêŋ lahaviŋ ami. ²²Ma môlôda oyala nena Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hanaŋ Abô Mavi bêŋ hatôm amena hathak hêv lambô sa. ²³Aêŋ ba yahêv yamaleŋ ek yanŋê nena malê intu tem êpôm ya vêm ka yanêm yani ba êsôk ketheŋ ek ênjê môlô. ²⁴Ma doŋtom yahêvhaviŋ nena yada tem yasôk ketheŋ ek yanŋê môlô imbiŋ.

²⁵⁻²⁶Môlô bôk ôêv Eaploditus halêm hadêŋ ya ek nêŋ ya sa. Yani hatôm yenaŋ aiyay atu ba yai adum ku vovak haviŋ i. Ma doŋtom yani lamalaiŋ lók lahiki hathak môlô ek malê

^{2:8} Hib 5:8; 12:2 ^{2:9} Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 ^{2:10} Lom 14:11

^{2:11} Lom 10:9 ^{2:15} Dan 12:3 ^{2:16} Plp 1:10; 1Te 2:19

^{2:18} Plp 3:1; 4:4 ^{2:21} 2Ti 4:10 ^{2:25-26} Plp 4:18

nena mólô bók olaŋô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêŋ imbiŋ ba êsôk ek mólô. ²⁷Avanôŋ, yani bók hapôm lijij ba hadum ek ema, ma doŋtom Wapômbêŋ hêv la ek yani. Ma miŋ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviŋ ek malê nena hadô malaiŋ bêŋ anôŋ êpôm ya. ²⁸Aêŋ ba yahapôviŋ ek yanêm yani ba êsôk ek mólô ôŋgô yani esak loŋbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôn êndôk biŋ. ²⁹⁻³⁰Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ lók lemimmavi anôŋ. Yani habobo ema esak Kilisi anêŋ ku ma miŋ havalonŋ anêŋ lókmala loŋ ami ek hêv ya sa ek malê nena mólô ômô loŋ buyaŋ ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ ñê takatu ba êtôm yani.

Yisu ma thêthônŋ anêŋ ôdônŋ

3 Aiyaŋ thêlô, yenaŋ abô lêk habobo êyô anêŋ daŋ. Ma alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba intu yahanaŋ nena lemimmavi. Yahato abô takêŋ hadêŋ mólô hathak loŋbô ma miŋ yakapôlônŋ hagiap ami ek yanêm mólô sa.

²Mólô noyabiŋ am ek ñê takatu ba idum kambom hatôm avuŋ yatap ba eŋgothe anyô leŋviŋkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ nali. ³Alalô ma ñê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ hêv lôklokwaŋ ek nanêm yeŋ. Alalô ma ñê takatu ba abôî hathak Yisu Kilisi iyom ma miŋ aêvhaviŋ leŋviŋkupik iniŋ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm ñê takatu ba bók aŋgothe kupik anôŋ.

⁴Odaŋô, yahamônŋ ek ñê takatu ba êbôî hathak nômkama leŋviŋkupik. Ba intu nômkama leŋviŋkupik hatôm nêml alalô sa, êŋ ma tem yada yamô mavi anôŋ. ⁵Wak baherŋvi ba lahavulô ma eŋ-

gothe yenaŋ kupik. Ya ma anyô Isael ba yahabitak anêŋ Benjamin anêŋ lukmuk. Yahanaŋ abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniŋ abô majaŋ mavi anôŋ. ⁶Ma ya vovaŋ ek yasopa Wapômbêŋ aleba yahabuliŋ yanida anêŋ avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ. Ma ya anyô thêthônŋ anôŋ ba miŋ yahabuliŋ balabuŋ la ami.

⁷Ma doŋtom yahayê nôml mavi takêŋ nena nôml oyaŋ ek yahasopa Kilisi. ⁸Avanôŋ! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôml oyaŋ haviŋ. Nôml mavi anêŋ dôêŋ ma yambitak yenaŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ anyô. Ba intu yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ nômkama pik mavi takêŋ ba yahayê hatôm siŋusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹wa yamô imbiŋ yani. Yahêvhaviŋ Kilisi iyom ba intu Wapômbêŋ hadum ba yahabitak anyô thêthônŋ. Ma miŋ yada yenaŋ ku yahasopa balabuŋ ba yahabitak anyô thêthônŋ ami. ¹⁰Yaleŋhaviŋ yayala Kilisi avanôŋ lók Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loŋbô. Ma yaleŋhaviŋ yanja anêŋ malaiŋ lomalama ek yama imbiŋ yani ¹¹ek yapôm loŋôndê atu ba tem yambiyô esak loŋbô ênjêk ŋama.

Nadaŋviŋ lôklokwaŋ

¹²Miŋ nosonŋ nena lêk yahayala Kilisi katô anôŋ ba yenaŋ ku lêk hayô anêŋ daŋ ami. Mi. Kilisi bók havalonŋ ya loŋ ba yahalaŋviŋ ek yambalonŋ nôml takatu ba Kilisi havalonŋ loŋ ek nêml êndêŋ ya. ¹³Aiyaŋ thêlô, miŋ yahavalonŋ nôml êŋ ami denaŋ. Aêŋ ba yahapôviŋ ba yahathônŋ nômkama bô paliŋ ma yahato yabaheŋ ek yanja nômkama takatu

[†]3:3 Lom 2:29 [‡]3:4 2Ko 11:21 [†]3:5 Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22

^u3:6 Ap 8:3 ^v3:7 Mat 13:44-46 ^w3:9 Lom 3:21-22

^x3:10 Lom 6:3-5; 8:17 ^y3:12 1Ti 6:12,19

ba hamô uŋlôv. ^{14z}Yahalaŋviŋ lôklokwaŋ ek yayô uŋlôv ek yanja vuli atu ba Wapômbêŋ tem endam ya ek yamô imbiŋ yani êmô malak leŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ ek malê nena yahêvhaviŋ Yisu Kilisi.

^{15a}Aêŋ ba alalô vi ma nê talaŋ ba nabalôŋ auk êŋ loŋ. Ma doŋtom môlô doho owa auk yanŋa, êŋ ma tem Wapômbêŋ injik auk thêthôŋ thô êndêŋ môlô.

¹⁶Aêŋ ba alalô nasopa auk takatu ba bôk avaloŋ yôv. Êŋ ma nômbêŋ.

^{17b}Aiyaŋ thêlô, môlô kapôlômim doŋtom ba nosopa yaveŋgwan. Ma avômalô vi atu ba esopa yeŋlô veŋiŋgwan, nutitiŋ nê takêŋ iniŋ bôk lo loŋ ba nosopa. ¹⁸Bôk yahanajaŋ lôbôlôŋ ma lêk yahanajaŋ hathak loŋbô lôk yamaleŋ thôk nena avômalô bêŋ anôŋ lêk ik vovak hathak Kilisi anêŋ a. ^{19c}Thêlôniniŋ Anyô Bêŋ ma thethaŋak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma doŋtom êbôî hathak. Ma thêlô ethak leŋiŋhabi nôm pik iyom. Ku takêŋ anêŋ anôŋ tem imbuliŋ i. ^{20d}Ma doŋtom alalôaniŋ malak ôdôŋ ma hamô malak leŋ ba intu alalô ayabiŋ ek Anyô Bêŋ Yisu Kilisi endelêŋ ek nêŋ alalô bulubiŋ. ^{21e}Ôpêŋ tem enja anêŋ lôklokwaŋ ek injik alalôaniŋ kupik pulusikna liliŋ ba nambitak êtôm yanida anêŋ kupik lôkmaŋiŋ. Hathak lôklokwaŋ êŋ ma yani tem êndô nômkama sapêŋ êmô yani vibiŋ.

4 ^fAêŋ ba yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, nosopa yenaŋ abô takêŋ ba numiŋ lôklokwaŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Môlô ma hatôm yenaŋ kuluj kékêlô atu ba yahawa hatôm ku anêŋ vuli. Ba yahêk lêlê ek yanŋê môlô yenaŋ avômalô takatu ba yaleŋmavi hathak.

Pol hik loŋôndê auk mavi thô

²Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviŋ Anyô Bêŋ. Ba intu yahanajaŋ hik mamu liŋ nena notak auk ôkôkam ma nobaloŋ kapôlômim doŋtom iyom.

^{3g}Aêŋ ba yenaŋ aiyaŋ atu ba humiŋ lôklokwaŋ hathak ku êntêk êŋ haviŋ ya, yahanajaŋ hadêŋ o nena nêŋ avi ju êntêk êŋ sa. Thai ethak idum ku lôklokwaŋ haviŋ ya ek enaŋ Abô Mavi haviŋ Klemen lôk yenaŋ nê ku vi atu ba yeŋlô adum ku haviŋ i. Ŋê takêŋ iniŋ athêŋ hêk kapyâ lôkmala.

⁴Môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba lemimmavi wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba yanaŋ esak loŋbô nena lemimmavi.

^{5h}Yaleŋhaviŋ avômalô lôkthô nêgê môlô nena avômalô ômô maliŋyaô. Anyô Bêŋ anêŋ endelêŋ lêk habobo. ⁶ⁱMa wak nômbêŋ intu notêŋ mek ba nonaŋ lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ lôk nonaŋ injik yani liŋ esak môlônim lemimhaviŋ. Ma miŋ kapôlômim daluk ami. ^{7j}Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêŋ anêŋ labali atu ba hayô siŋ ba halelope tem eyabiŋ môlônim auk lôk kapôlômim.

⁸Aiyaŋ thêlô, yenaŋ abô lêk habobo anêŋ daŋ. Aêŋ ba nobaloŋ kobom takêntêk êŋ loŋ. Kobom avanôŋ lôk nômô batôŋ oyaŋ ma nômô thêthôŋ lôk nômô mabuŋ lôk bôk lo loŋ nundum avômalô kapôlôŋiŋ mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapêŋ êyê nena mavi ba leŋiŋmavi anôŋ. ^{9k}Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanajaŋ ba môlô olaŋô lôk ôyê yahadum intu nosopa. Ma Wapômbêŋ anyô yôhok anêŋ ôdôŋ da tem êmô imbiŋ môlô.

^z3:14 1Ko 9:24 ^a3:15 1Ko 2:6 ^b3:17 1Ko 4:16 ^c3:19 Lom 16:18

^d3:20 Ep 2:6,19 ^e3:21 1Ko 15:28,42-53 ^f4:1 1Te 2:19-20

^g4:3 Luk 10:20 ^h4:5 Hib 10:25; Jem 5:8-9 ⁱ4:6 Mat 6:25-34; Kol 4:2

^j4:7 Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 ^k4:9 Lom 16:20

Pol hêv lamavi hadêḡ avômalô Pilipai

¹⁰Yaleḡmavi anôḡ hathak Anyô Bêḡ. Lêk ma môlôda uik unim auk liḡ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbôk ma môlô lemimhabi ya, ma doḡtom loḡondê atu ba nônêm ya sa ma mi. ¹¹Malêla takatu ba hapôm ya, êḡ ma yaleḡmavi iyom. Auk êḡ intu yahayala ba miḡ nosoḡ nena ya nômkama mi ba intu yahanaj abô êntêk ami. ¹²Ya anyô lôkmaḡḡiḡ mena ya anyô thavuthiḡ, yaleḡviyak mena yahama kisi, ya anyô nômkama bêḡ mena ya anyô nômkama mi, auk takêḡ bôk hapôm ya lôbôlôḡ ba yahayala katô anôḡ ba intu miḡ nômbêḡ ami. ¹³^lKilisi anêḡ lôklokwaḡ iyom intu havalonḡ ya lonḡ ba hêv malaiḡ takêntêk vê hêk ya.

¹⁴Ma doḡtom malaiḡ takatu ba hapôm ya ma môlô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵^mYaleḡhabi môḡ anôḡ sêbôk atu ba yahanaj Abô Mavi bêḡ hadêḡ môlô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak môlônim plovins Masedonia ba yaha ma môlô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma ḡê êvhaviḡ ôdôḡ yaḡ miḡ idum aêḡ ami. Môlôda intu oyala ku êḡ. ¹⁶Ma yahamô Tesalonaika ma môlô ôêv ya

sa vêm ma môlô ôêv ya sa hathak lonḡbô. ¹⁷Ma doḡtom miḡ yamaleḡkilik hathak môlônim da lomalama ami. Mi. Yamaleḡkilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêḡ lamavi anôḡ hadêḡ môlô. ¹⁸Môlônim da takatu ba Epaploditus hêv hadêḡ ya ma lêk hayô abôlêk siḡ ba halelope ba intu miḡ lemimmalaiḡ ami. Da takêḡ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêḡ hawa lôk lamavi. ¹⁹Ma yenaḡ Wapômbêḡ tem eyabiḡ môlô esak anêḡ lôkmaḡḡiḡ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰Aêḡ ba nanêm alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

Pol hanaḡ wاكلêvônḡ hadêḡ avômalô Pilipai

²¹Nônêm yaleḡmavi êndêḡ avômalô mathêḡ lôkthô esak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ. Ma ḡê êvhaviḡ takatu ba êmô haviḡ ya êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ môlô haviḡ. ²²Avômalô mathêḡ lôkthô êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ môlô. Ma ḡê takatu ba idum ku hamô Sisa anêḡ unyak êpôviḡ ek nênem leḡḡmavi êndêḡ môlô imbiḡ.

²³Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm eyabiḡ môlô dahôlômim.

*Kapya atu ba Pol hato hi***Kolosi**
Abô môn

Pol hato kapya êntêk hadên avômalô êvhavîñ anên Kolosi. Pol miñ bôk hi Kolosi ami. Ma doñtom Epaplas bôk hamô Epesus ba halanô Pol anên abô ba hêvhavîñ. Êñ ma hawa Abô Mavi êñ ba hi hanan bên hadên avômalô Kolosi.

Kêdônwaga abôyan êv auk lokban hadên avômalô êvhavîñ anên Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesan inîñ auk lôk embatho inîñ êvhavîñ loñ.

Hamô koladôn ma hato kapya êntêk hadên 60 AD la.

Pol hanan anên lamavi

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anên aposel hathak Wapômbên da anên lahavîñ lôk alalôaniñ aiyañ Timoti, yai ato kapya êntêk ²hadên avômalô mathen takatu ba êmô majan anên Kolosi. Mólô ma yêlôaniñ aiyañ takatu ba ômô havîñ Kilisi.

Alalôaniñ Kamik Wapômbên anên wapôm lôk labali êmô imbiñ mólô.

Mek leñjîmavi hathak avômalô Kolosi

³Yêlô aten mek ma athak anañ leñjîmavi wak nômbên intu hathak mólô hadên Wapômbên, alalôaniñ Anyô Bên Yisu Kilisi anên Lambô ⁴⁻⁵ek malê nena bôk alañô nena mólô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbên bôk hapôpêk yôv ek mólô hêk malak leñ. Mólô bôk olañô abô hathak nôm mavi takên yôv halôk Wapômbên anên

Abô Mavi atu ba avanôn. Aên ba yêlô alañô nena mólô ôêvhavîñ Yisu Kilisi lôklokwan ba lemimhavîñ avômalô mathen lôkthô. ⁶Abô Mavi êñ bôk halêm ek mólô ma lêk hik anôn ba hêv liñsiñ haveñ pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadên mólô hadên wak atu ba olañô lôk oyala abô avanôn hathak Wapômbên anên wapôm aleba lêk. ⁷Epaplas bôk hadôn mólô hathak abô êñ yôv. Yani ma yêlôaniñ aiyañ ba hadum ku havîñ yêlô ma yêlô leñjîhavîñ yani. Yani ma Kilisi anên anyô ku majan te ek hêv mólô sa. ⁸Ma bôk hanan hadên yêlô hathak mólônim lemimhavîñ takatu ba Lovak Mathen hêv.

⁹Waklavôn abô êñ hayô ek yêlô ma miñ atak mek ek mólô ami. Ma athak aten mek ek Wapômbên anên Lovak Mathen nêv auk lomaloma êndên mólô ek noyala Wapômbên anên lahavîñ katô. ¹⁰Yêlô aten mek êñ ek mólô nômô êtôm Anyô Bên anên lahavîñ ek indum yani lamavi esak nômbên atu ba mólô udum. Êñ ma tem unim ku mavi lomaloma injik anôn lôk auk hathak Wapômbên tem indumbak bên. ¹¹Ma embatho mólô loñ esak lôklokwan lôkthô atu ba halêm anên yanida anên lôklokwan lôkmanjîñ ek malain la hapôm mólô, ma numîñ lôklokwan lôk nômô malînyaô. ¹²Ma nômbôam ba nônêm lemimmavi êndên Kamikbên. Yani hêv athên hadên mólô ek noja unim sam imbiñ avômalô mathen takatu ba êmô anên loñ deda. ¹³Yani hawa alalô vê hêk momanjîñ anên lôklokwan ba hadô alalô hamô Namalô anên loñ lôkliñyak kapô. Yani lahavîñ Namalô êñ ba ¹⁴Namalô êñ iyom intu hêv alalôaniñ kambom vê ba halate alalô hale yain.

¹1:3 Ep 1:15-16 ²1:4-5 Ep 1:15; 1Pi 1:4 ³1:7 Kol 4:12; Plm 23

⁴1:9 Ep 1:16-17 ⁵1:11 Ep 1:19; 3:16 ⁶1:12 Ep 1:11,18

⁷1:13 Luk 22:53; Ep 2:2 ⁸1:14 Ep 1:7

Kilisi hamô nômkama lôkthô vuliņ

¹⁵v Kilisi hawa Wapômbêņ atu ba anyôla miņ hatôm êņjê ami anêņ dahô. Yani ma Wapômbêņ nakaduņ môņ ba hamô vuliņ ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêņ hapesaņ. ¹⁶Wathak Kilisi ma Wapômbêņ hapesaņ nômkama lôkthô anêņ leņ lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miņ hatôm nagê ami hatôm aņela lôk iniņ avaka ma iniņ ņê bêņbêņ lôk lôklokwaņ takatu ba hêk kapô. Hapesaņ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nê m athêņ bêņ êndêņ yani. ¹⁷w Kilisi hamô hamôņ vêm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havaloņ nômkama lôkthô loņ ba intu êmô tiņiņ. ¹⁸x Yani bôk hadum ba avômalô ôdôņ êvhaviņ lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êvhaviņ lôkthô iniņ wakadôk. Ma thêlô ma yani liņkupik. Yani ma anyô môņ atu ba haviyô anêņ ņama ek avômalô ņama lôkthô ba intu hamô vuliņ ek nômkama lôkthô. ¹⁹y Wapômbêņ lamavi ek anêņ auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. ²⁰z Hathak Kilisi Wapômbêņ hapôpêk loņôndê ek etauviņ nômkama sapêņ anêņ leņ lo pik ek nê m ô labali imbiņ yani. Hadum nô m êņ hathak Kilisi anêņ thalaleņ atu ba hangasô hathak a.

²¹a Sêbôk ma môlô ô m ô daimbô ek Wapômbêņ. Ba udum kambom lomaloma ba intu unim auk hapôlik hathak yani. ²²b Ma doņtom lêk hathak Kilisi anêņ ņama liņkupik, hatauviņ môlô ek nô m ô labali imbiņ yani lôk matheņ ma mabuņ lôk kambom mi êņjêk yani ma. ²³Aêņ ba nobaloņ unim ô êvhaviņ loņ ba numiņ lôklokwaņ ek miņ nupu ami. Ma nô nê m malemim ek nô m mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miņ notak ami, êņ

ma tem nôpôm mek mavi takêņ. Môlô bôk olaņô Abô Mavi êņ yôv. Ma bôk enaņ bêņ hadêņ avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êņ anêņ anyô ku.

Pol hêv avômalô matheņ sa

²⁴Ma lêk yaleņmavi hathak vovaņ takatu ba hapôm ya ek nê m môlô sa. Kilisi bôk hawa vovaņ vi, aêņ ba anêņ avômalô êvhaviņ tem neja vovaņ êņ vi imbiņ. Thêlô ma yani liņkupik ma vovaņ êntêk ba yahawa hêv Kilisi anêņ liņkupik sa ek vovaņ sapêņ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêņ daņ. ²⁵c Wapômbêņ hêv ku hadêņ ya ba yahabitak avômalô êvhaviņ iniņ anyô ku ek yanaņ anêņ abô lôkthô bêņ êndêņ môlô avômalô loņ buyaņ. ²⁶d Abô êņ ma abô lôk kup ba bôk havuņi hêk loņ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada halêm ba halêm. Ma doņtom lêk hik thô halêm yaiņ ek anêņ avômalô matheņ. ²⁷Wapômbêņ lahaviņ thêlô neyala abô lôk kup êņ. Ma abô lôk kup êņ ma abô lôkmaņgiņ anôņ atu ba habitak ek nê m môlô avômalô loņ buyaņ sa hatôm hêv avômalô Isiael sa. Ma abô lôk kup êņ ma aêntêk. Kilisi hamô môlô ņê loņ buyaņ kapô ba intu ô êv malemim ek nô m ô Kilisi anêņ lôkmaņgiņ kapô. ²⁸Aêņ ba intu yêlô anaņ Kilisi bêņ hadêņ avômalô sapêņ. Yêlô adôņ lôk anaņ abô lôklokwaņ hathak auk mavi sapêņ ek thêlô lôkthô nimbitak ņê mabuņ anôņ imbiņ Kilisi ek ini nê m ô Wapômbêņ ma. ²⁹e Ba intu yahadum ku bêņ lôk vovanik hathak Kilisi anêņ lôklokwaņ atu ba hadum ku bêņ hamô yakapôlôņ.

2 Yaleņhaviņ môlô noyala nena yahadum ku lôk vovanik bêņ ek môlô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô

v1:15 Jon 1:18; 2Ko 4:4 w1:17 Jon 1:1; 8:58

x1:18 Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 y1:19 Kol 2:9 z1:20 Ep 1:10

a1:21 Lom 5:10; Ep 2:12 b1:22 Lom 5:10; Ep 5:27 c1:25 Ep 3:2,7-8

d1:26 Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 e1:29 Ep 3:7,20; Plp 4:13

êvhaviņ lôkthô atu ba miņ bôk êyê ya ami. ²Yahadam ku êņ ek yambatho mólô lôkthô kapôlômim loņ ek nosak doņtom lôk lemimbiņ am ek noja auk lôkmaņgiņ sapêņ ek noyala Wapômbêņ anêņ auk atu ba havuņi katô. Auk êņ ma Kilisi da. ³fMa auk lôkmaņgiņ lôk auk bêņ sapêņ havuņi hamô yani kapô hatôm payeņ mavi ek nê m alalô sa.

⁴gYahanaņ abô takêņ ek anyôla miņ êmbôv mólônim auk esak abô lêlêyaņ mavi la ba esau mólô ami. ⁵hMiņ ya hamô haviņ mólô ami, ma doņtom yadahôlôn hamô haviņ mólô. Ma yahayê mólô ômô thêthôn mavi ba êv haviņ Kilisi lôklokwaņ ba intu yaleņmavi anôņ.

Lôkmala lukmuk

⁶Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêņ yôv. Ba intu nô mô imbiņ yani aêņ iyom. ⁷iNumiņ lôklokwaņ êtôm alokwaņ lôk ŋgalôk ma nodav unim ôv haviņ êyômô yani ek unim ôv haviņ imbitak lôklokwaņ êtôm atu ba bôk êdôn mólô. Ma nô nê m lemimmavi êndêņ Wapômbêņ êtôm ŋaņ hasôv halôk bôn.

⁸Noyabiņ am dedaņ mavi ek avômalô vi miņ nesau mólô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaņ ami. Ôv haviņ iniņ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêņ halê m anêņ auk bô lôk ŋgôk takatu ba eyabiņ pik ma miņ Kilisi ami ⁹jek malê nena Wapômbêņ anêņ auk lôkmala sapêņ hamô Kilisi liņkupik kapô. ¹⁰kYani hamô vuliņ ek lôklokwaņ lôk athêņ bêņ lôkthô. Mólô ômô haviņ yani ba intu Wapômbêņ hêv anêņ lôkmala hadêņ mólô ba lôkmala êņ intu haņgasô hayô mólô vôv. ¹¹lMa tabô eņgothe kupik hik anôņ hamiņ mólô

takatu ba ôv haviņ Kilisi. Miņ eņgothe kupik hathak baheņiņ ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk mólô kapôlômim ba hadabêņ mólônim kapôlômim bô vê. ¹²mBa uthik ŋaņ ma Wapômbêņ halav mólô haviņ Kilisi. Ma hathak unim ôv haviņ Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ atu ba hik Kilisi liņ ma hik mólô liņ haviņ.

¹³nSêbôk atu ba Kilisi miņ haņgothe kapôlômim bô vê ami denaņ, ma kapôlômim bô êņ havalon mólô loņ ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm ŋê ŋama. Êņ ma Wapômbêņ hêv unim kambom sapêņ vê ba hadum ba ômô lôkmala haviņ Kilisi. ¹⁴oSêbôk ma alalô leņiņôndôn kôtôn ba abuliņ abô balabuņ ba intu tem injik i liliņ ba nê m vovaņ êndêņ alalô. Ma doņtom Wapômbêņ hamiņ abô balabuņ anêņ vovaņ takêņ loņ siņ ba hik loņ hathak a haviņ Kilisi. ¹⁵Ma hathak Kilisi anêņ ŋama hathak a, ma Wapômbêņ hamô ŋgôk bêņbêņ lôk ŋgôk lôk athêņ lu ba hêv iniņ nômkama vovak vê. Vê m ma halom thêlô ba hi hadô hamiņ avômalô maleņiņ ma hêv mama bêņ hadêņ thêlô.

Abô hathak ŋê pik iniņ balabuņ

¹⁶pAêņ ba ŋê doho etatale mólô hathak nô m takatu ba oaņ lo unum ma waklavôn ôv yeņ lo waklavôn ayôn lukmuk ma waklavôn Sabat, êņ ma miņ nođaņ iniņ abô ami. ¹⁷qNôm takêņ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halê m hamôn ek alalô nagê vê mam ka miņ nô m anôņ embeņ yam. Ma nô m anôņ êņ ma Kilisi da. ¹⁸Avômalô doho esopa iniņ auk bô ba e bam i oyaņ hathak iniņ kobom êv yeņ. Thêlô enaņ nena thêlô etauviņ i ba esopa iniņ niaviņ takatu ba êyê ba intu êv

³2:16 ‘Sabat’ ma abô Hiblu ma anêņ ôdôn nena, ‘Waklavôn neja lovak.’

^f2:3 1Ko 1:24,30 ^g2:4 Lom 16:18 ^h2:5 1Ko 5:3 ⁱ2:7 Ep 3:17

^j2:9 Jon 1:14,16 ^k2:10 Ep 1:21-22 ^l2:11 Lom 2:29 ^m2:12 Lom 6:4 ⁿ2:13

Ep 2:1,4-5 ^o2:14 Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 ^p2:16 Lom 14:1-13 ^q2:17 Hib 8:5

yeŋ hathak aŋela. Miŋ notak i ek ne-tatale mólô ba nêñem unim vuli mavi vê ami. ¹⁹rĴê êŋ miŋ evaloŋ Kilisi atu ba hatôm leŋviŋkupik anêŋ wakadók loŋ ami. Leŋviŋkupik êŋ ma rĴê êvhaveŋ Kilisi. Ma hathak hayabiŋ leŋviŋkupik êŋ lôkthô dedauŋ mavi ek nimbitak lôklokwaŋ ba nedahaliŋ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaŋ atu ba Wapômbêŋ hév.

²⁰sMólô bók oma yôv haveŋ Kilisi ba intu rĴók takatu ba eyabiŋ pik êntêk ma miŋ eyabiŋ mólô ami. Ma osopa pik anêŋ balabuŋ hatôm pik hayabiŋ mólô denaŋ eka? ²¹Pik anêŋ balabuŋ hanaŋ nena, “Miŋ ombaloŋ ami! Miŋ nonŋwaŋ ami! Miŋ ôsôm ami!” ²²tBalabuŋ takêŋ halêm anêŋ avômalô pik iniŋ auk lôk iniŋ abô takatu ba êdôŋ ba enaŋ hathak nôñ takatu ba aŋ lo anum iyom vêm ma mi. ²³rĴê takatu ba êdôŋ balabuŋ takêŋ esoŋ nena balabuŋ êŋ ma auk mavi ek nêñ avômalô sa ek nêñem yeŋ lôk nêñem vovaŋ êndêŋ leŋviŋkupik ek indum Wapômbêŋ lamavi. Ma doŋtom mi, balabuŋ takêŋ miŋ hatôm nêñ avômalô sa ek netak iniŋ thethaŋak ami.

Alalô aviyô ba awa lôkmala haveŋ Kilisi

3^aAêŋ ba Wapômbêŋ bók hik mólô liŋ haveŋ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. Ba intu nôñô lêlê esak nôñkama malak leŋ iyom. ²vMa nôñem auk esak nôñkama vuliŋ, ma miŋ nôñkama pik ami. ³Mólô bók oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haveŋ Kilisi atu ba hadahaliŋ haveŋ Wapômbêŋ. ⁴Kilisi ma mólônim lôkmala ba anêŋ waklavôŋ endelêm ma tem nôlêm yaŋ imbiŋ yani lôk anêŋ lôkmaŋgiŋ.

⁵wAêŋ ba uŋgwik kambom pik sapêŋ atu ba hamô mólô kapôlômim vônô: sek waliliŋ lôk auk lôŋgôlôŋ ma thethaŋak lôk leŋiŋhaveŋ kambom lôk maleŋiŋk-ilik hathak nôñkama. Maleŋkilik ma hatôm êv yeŋ hathak rĴók. ⁶Avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ intu ethak idum nôñ takêŋ ba intu tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ. ⁷Sêbók ma mólô ômô aêŋ ba osopa loŋôndê kambom takêntêk haveŋ. ⁸xMa doŋtom lêk ma notak kambom sapêŋ atu ba hamiŋ mólô kapôlômim aêntêk: lemimmaniŋ lôk lemimŋaŋa ma kapôlômim kambom lôk onaŋ abôma hathak avômalô vi lôk onaŋ abô kambom. ⁹yMólô bók otak kapôlômim bô lôk anêŋ kambom loma-loma yôv. Ba intu miŋ nonaŋ abôyaŋ êndêŋ mólôviyaŋ ami. ¹⁰zMa lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbêŋ intu ma Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ kapôlômim lukmuk êŋ hadum ek imbitak êtôm yanida anêŋ dahô ek noy-ala yani mavi anôŋ. ¹¹aBa intu avômalô takatu ba bók ewa kapôlôŋiŋ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doŋtom iyom. Avômalô Israeal lôk avômalô loŋ buyaŋ, ma vi atu ba eŋgothe kupik lôk vi atu ba miŋ eŋgothe ami, ma vi atu ba rĴê kamuŋ lôk vi atu ba alonaŋ anôŋ, ma vi atu ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk vi atu ba idum ida iniŋ ku, lôkthô êtôm doŋtom iyom. Kilisi intu bêŋ ek nômbêŋ takêŋ lôkthô ba hamô haveŋ alalô sapêŋ.

¹²bWapômbêŋ lahaveŋ mólô ba bók habi baŋ hayô hék mólô ek numbitak anêŋ avômalô mathêŋ. Ba intu numbuliv am siŋ esak kobom leŋiŋhiki hatôm vovaŋ haliŋ anyô lôk nundum mavi êndêŋ anyô yaŋ ma notauviŋ am ba nôñô labalina lôk maliŋyaô. ¹³cMa anyô te

r2:19 Ep 2:21; 4:16 s2:20 Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 t2:22 Mat 15:9

u3:1 Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20 v3:2 Mat 6:33

w3:5 Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 x3:8 Ep 4:25-29; 5:4 y3:9 Ep 4:22,25

z3:10 Ep 4:24 a3:11 Gal 3:28 b3:12 1Pi 2:9 c3:13 Ep 4:2,32

hawa auk lokbaŋ hathak yaŋ ma embaloŋ kapô loŋ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaŋ ma otak anêm kapôlôm kambom êŋ. Anyô Bêŋ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêŋ iyom. ^{14d}Ma ôkôk leŋiŋhaviŋ éyôŋgêk nôm takêŋ vôn. Leŋiŋhaviŋ havalôŋ lôkthô loŋ majar anôŋ.

^{15e}Môlô lôkthô bôk othak doŋtom ba ubitak Kilisi anêŋ liŋkupik doŋtom ba halam môlô ek nômô yôhök imbiŋam. Ba intu notak Kilisi anêŋ yôhök ek eyabiŋ môlô kapôlômim. Ma nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. ^{16f}Nômbôlô Kilisi anêŋ abô êmô kapôlômim siŋ ek nôndôŋ lôk uŋgwik auk mavi sapêŋ thô imbiŋ am. Nônêm yeŋ atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapy a yeŋ lôk yeŋ matherŋ lôk yeŋ atu ba Lovak Matherŋ hêv ek nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ êndök kapôlômim. ^{17g}Nôm kama lôkthô atu ba môlô udum ba onaŋ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêŋ Kamik Wapômbêŋ.

Pol anêŋ abô hadêŋ ŋê matherŋ lodôŋlodôŋ

^{18h}Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibiiŋ. Êŋ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêŋ.

¹⁹ⁱMa môlô anyô, lemimimbiŋ vônimi ma miŋ nosaŋ i ami.

^{20j}Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniŋ abô sapêŋ vibiiŋ. Nôm êŋ hadum Anyô Bêŋ lamavi.

^{21k}Ma môlô lami miŋ nosaŋ i kakapuk ami, êŋ ma tem undum nalumi maleŋiŋ tiyamtiyam.

Pol anêŋ abô hanaŋ hadêŋ ŋê ku lôk anêŋ alaŋsi

^{22l}Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ iniŋ abô sapêŋ vibiiŋ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum iniŋ ku dedaŋ mavi. Ma miŋ nundum unim ku nêvi êndêŋ wak takatu ba yani hamô ek nêv lamavi êndêŋ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêŋ ba nundum unim ku sapêŋ lôk kapôlômim. ²³Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ ŋê pik iniŋ ami. ²⁴Êŋ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêŋ, êŋ ma Anyô Bêŋ Kilisi anêŋ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêŋ vuli sam êndêŋ môlô. ^{25m}Ma doŋtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ. Wapômbêŋ hathak hadum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô ba miŋ lahabi iniŋ athêŋ ami.

4 ⁿMa môlô alaŋsi takatu ba unim ŋê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

^{2o}Môlô nônêm lêlê ba noteŋ mek lemimvidoiŋ lôk nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ^{3p}Ma noteŋ mek ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêv balaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêm yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladôŋ hathak. ⁴Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

^d3:14 Lom 13:8-10 ^e3:15 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 ^f3:16 Ep 5:19

^g3:17 1Ko 10:31; Ep 5:20 ^h3:18 Ep 5:22 ⁱ3:19 Ep 5:25 ^j3:20 Ep 6:1

^k3:21 Ep 6:4 ^l3:22 Ep 6:5-8 ^m3:25 Lom 2:11 ⁿ4:1 Ep 6:9

^o4:2 Ep 6:18; Plp 4:6 ^p4:3 Lom 15:30; Ep 6:19

^{5q}Ômô haviņ nê takatu ba miņ êvhaviņ ami, ma nombey lôk auk mavi wak nômbênj intu ma nômbôlêm loņondê atu ba nuņgwik Kilisi thô êndêj i. ^{6t}Undum ek anêm abô sapêj ida yôhokna êtôm nôm lôk nġwêk ek oyala loņondê ôwê avômalô tomtom iniņ abô viyaņ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

^{7s}Alalôaniņ aiyaņ anôj Tikikus tem enaņ êndêj mólô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaņ te ba hathak hadum Anyô Bêj anêj ku haviņ ya. ^{8t}Yahêv yani hathôk hathak ôdôj êntêk ek enaņ nena lêk yêlô amô aisê ek indum mólô kapôlômim mavi. ^{9u}Ma yahêv alalôaniņ aiyaņ anôj Onesimi hathôk haviņ Tikikus. Yani ma mólôda te atu ba hamiņ majaņ. Thai tem nenaņ esak nôm takatu ba habitak loņ êntêk.

Pol hêv thêlôniņ leņiņmavi hadêj avômalô Kolosi

^{10v}Alistakas atu ba hamô koladôn haviņ ya hêv anêj lamavi hadêj mólô. Ma Mak, Balabas anêj naha hêv anêj lamavi hadêj mólô haviņ. Mak hathôk ek mólô ma nosopa abô takatu ba bôk yahanaņ ba noja yani thô. ¹¹Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêj lamavi haviņ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêj anôj. Thêlô êj ma nê Israeł ba idum

ku enaņ abô hathak Wapômbêj anêj loņ lôkliņyak haviņ ya. Israeł miņ bêj anôj êmô haviņ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

^{12w}Eaplas, ma mólôda te, hêv anêj lamavi hadêj mólô. Yani ma Yisu Kilisi anêj anyô ku ba hathak havaloņ mólô loņ lôklokwaņ hathak mek ek mólô nu-miņ êtôm nê talaņ ek noyala Wapômbêj anêj lahaviņ katô. ¹³Yahanaņ avanôj biņ nena yani hathak hadum ku bêj hathak mólô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis. ^{14x}Alalôaniņ aiyaņ anôj dokta Luk lôk Dimas êv iniņ leņiņmavi hadêj mólô haviņ.

¹⁵Nônêm yenaņ yaleņmavi êndêj aiyaņ thêlô anêj Laodisia lôk Nimpa ma nê êvhaviņ takatu ba êv yej êmô anêj unyak.

¹⁶Mólô te hasam kapya êntêk hadêj mólô yôv, ma nônêm ni êndêj avômalô êvhaviņ anêj Laodisia ek nesam imbiņ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêj iyom ek mólô nosam. ^{17y}Ma nonaņ êndêj Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêj hêv hadêj o, ma undum ku êj dedaņ mavi.”

^{18z}Ya Pol, hathak yada yabahaņ ma yahato yaleņmavi êntêk hadêj mólô.[†] Yahamô koladôn ba intu lemimimbi ya. Wapômbêj anêj wapôm êmô imbiņ mólô.

[†]4:18 Anyô yaņ hêv Pol sa ba hato anêj abô halôk kapya. Ma Pol da hato anêj lamavi iyom hathak yanida baņ. Nôņgô Lom 16:22.

^q4:5 Ep 5:15-16 ^r4:6 Ep 4:29; 1Pi 3:15 ^s4:7 Ep 6:21 ^t4:8 Ep 6:22

^u4:9 Plm 10-12 ^v4:10 Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11

^w4:12 Kol 1:7; Plm 23 ^x4:14 Plm 24 ^y4:17 Plm 2 ^z4:18 1Ko 16:21

Kapya môṅ atu ba Pol hatô hi

Tesalonaika

Abô môṅ

Tesalonaika ma malak bêṅ hamô ṅg-wêk daṅ. Avômalô loṅ êṅ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniṅ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiṅ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doṅtom ṅê Isael doho leṅṅmaniṅ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loṅ êṅ ma hatô kapya êntêk hadêṅ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviṅ avômalô Tesalonaika sawa bidoṅ ma hatak i ketheṅ ba hi ba intu hatô ek embatho iniṅ êvhaviṅ loṅ ek nimirî lôklokwaṅ esak malaiṅ. Ma hatô abô hathak Wapômbêṅ anêṅ lahavîṅ takatu ba nêṁô lo nemberṅ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ṅê êvhaviṅ takatu ba bôk ema hadêṅ waklavôṅ atu ba Yisu miṅ halêm pik ami denaṅ.

Êntêk ma Pol anêṅ kapya môṅ atu ba hatô hi ek thêlô hadêṅ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

1 ^aYa Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêṅ môlô avômalô ôêvhaviṅ takatu ba ôṁô haviṅ Kamik Wapômbêṅ lo Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô imbiṅ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniṅ êvhaviṅ

²Wak nômbêṅ intu sapêṅ ma yêlô aêv leṅṅmavi hadêṅ Wapômbêṅ hathak môlô sapêṅ ba aterṅ mek ek môlô ma miṅ atak ami. ³Yêlô amô alalôaniṅ Kamik Wapômbêṅ thohavloma ba

leṅṅhabi môlônim ôêvhaviṅ anêṅ ku lôk lemimhaviṅ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ waklavôṅ endelêm ba umiṅ lôklokwaṅ.

⁴Aiyaṅ thêlô, Wapômbêṅ lahavîṅ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêṅ ⁵ek malê nena môṅ anôṅ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêṅ môlô ma miṅ halêm hatôm abô oyaṅ ami. Mi, halêm haviṅ lôkliṅyak lôk Lovak Matherṅ ma kapôlôṅiṅ anôṅ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôṅ ek hêv môlô sa. ⁶Wak êṅ ma môlô ôpôm malaiṅ lomaloma, ma doṅtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêṅ Lovak Matherṅ. Udum aêṅ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêṅ veṅṅṅgwam. ⁷Êṅ ma hatôm môlô uik loṅôndê mavi thô hadêṅ avômalô êvhaviṅ sapêṅ anêṅ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸Ma anêṅ môlô ma Anyô Bêṅ anêṅ abô hi yaṅ ba halaṅ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma doṅtom miṅ hamô loṅ êṅ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêṅ elaqô abô hathak môlônim ôêvhaviṅ Wapômbêṅ. Aêṅ ba yêlô a loṅ buyaṅ ma thêlô bôk elaqô yôv. ⁹Ma enaṅ nena môlô owa yêlô thô mavi anôṅ ba otak unim ṅgôk ma ole am liliṅ ek udum Wapômbêṅ avanôṅ atu ba hamô lôkmala anêṅ ku. ¹⁰Lôk oyabiṅ anêṅ Nakaduṅ atu ba bôk hik liṅ hêk ṅama. Yisu tem êlêm anêṅ leṅ ek nêṁ alalô vê êṅjêk waklavôṅ lamaniṅ atu ba tem imbitak embeṅ yam.

Pol anêṅ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

2 Aiyaṅ thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviṅ môlô ma miṅ

aêv yak ami. Mi, ku ên hik anôn. ^{2e}Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovaŋ lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loŋ ma Wapômbên havatho yêlô loŋ ba hêv yêlô sa ek miŋ nakô esak nê lôklokwaŋ takatu ba imiŋ yêlô loŋ siŋ ami. Aên ba intu anaŋ Wapômbên anên Abô Mavi hadên môlô. ³Abô takatu ba yêlô asoŋ môlô lokwaŋ miŋ halêm anên auk lokbaŋ lôk auk lôngôlôn ma adum ek nasau môlô ami. ^{4f}Mi anôn. Wapômbên bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanaŋ anên Abô Mavi bên halôk yêlô baherij. Aên ba yêlô miŋ anaŋ abô ek indum avômalô leŋijmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbên atu ba hatitiŋ yêlô kapô mavi. ⁵Môlô oyala nena yêlô miŋ anaŋ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôn, Wapômbên da hamô ba hayê yêlô. ⁶Ba intu miŋ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷Yêlô ma Kilisi anên aposel ba intu hatôm nateŋ môlô ek nônem yêlô sa. Ma doŋtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviŋ môlô hatôm avi te hayabiŋ anên nali. ⁸Sêbôk ma yêlô leŋijhaviŋ môlô bên anôn ba intu yêlô leŋijmavi ba aêv Wapômbên anên Abô Mavi hadên môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviŋ ek malê nena yêlô leŋijhaviŋ môlô bên anôn. ^{9g}Aiyaŋ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviŋ môlô. Yêlô amô ek anaŋ Wapômbên anên Abô Mavi, ma doŋtom wak lo bôlôvôn ma adum ku bên haviŋ ek napôm nôm naŋgaŋ ek nê m leŋijŋkupik sa. Yêlô adum aên ek miŋ nanêm malaiŋ te êndên môlô ami. ¹⁰Môlô lôk Wapômbên oyala nena yêlô bôk adum kobom matheŋ lôk thêthôn ma kambom mi hêk avômalô maleŋij hadên môlô avômalô takatu ba

ôêvhaviŋ. ^{11h}Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadên môlô tomtom hatôm lambô hayabiŋ nali. ¹²Ba asoŋ môlô lokwaŋ lôk athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbên anên lahaviŋ. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nômô anên loŋ lôkliŋyak lôk lôkmaŋgiŋ kapô.

¹³ⁱMa yêlô athak anaŋ leŋijmavi hadên Wapômbên hatôm wak nômbên intu hathak yêlô bôk anaŋ Wapômbên anên abô hadên môlô ba olanô ba ôêvhaviŋ nena abô ên ma Wapômbên da anên abô, ma miŋ nosoŋ nena anyô late anên abô ami. Mi, abô ên ma halêm anên Wapômbên ba hadum ku hamô môlô nê ôêvhaviŋ kapôlômim. ^{14j}Aiyaŋ thêlô, môlô bôk owa vovaŋ hatôm Wapômbên anên avômalô anên Israe l takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovaŋ hadên môlô hatôm avômalô Israe l bôk êv hadên iniŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu. ^{15k}Avômalô Israe l ên bôk ik Anyô Bên Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviŋ. Wapômbên miŋ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapên ¹⁶ba idum ek nimiŋ yêlô loŋ siŋ ek miŋ nanaŋ Wapômbên anên abô êndên nê loŋ buyaŋ ek Wapômbên nê m thêlô bulubiŋ ami. Ba intu thêlônij kambom hathak halumbak ba Wapômbên anên lamanij lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek ênjê avômalô Tesalonaika

¹⁷Aiyaŋ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô baloŋ, ma doŋtom yêlô kapôlônij hamô haviŋ môlô denaŋ. Ba intu yêlô leŋijhiki bên anôn ek nagê môlô, lôk adum lôklokwaŋ ek nasôk esak loŋbô. ¹⁸Yêlôdaniŋ auk lôklokwaŋ ek nasôk nagê môlô

^e2:2 Ap 16:19-24; 17:1-9 ^f2:4 Gal 1:10 ^g2:9 Ap 20:34 ^h2:11 Ap 20:31
ⁱ2:13 2Te 2:13 ^j2:14 Ap 17:5 ^k2:15 Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

ma ya Pol yahadum lóbbólôñ ek yasók, ma doñtom Sadañ hamiñ yêlô loñ siñ. ¹⁹Malê te intu tem indum yêlô maleñiñ mavi lók leñimavi lók êtôm kuluñ kékêlô atu ba nêma athêñ bêñ êndêñ yêlô ênjêk Anyô Bêñ Yisu thohavloma êndêñ waklavôñ endelêma? Mólô iyom! ²⁰Avanôñ, mólô ma yêlôaniñ lókmañgiñ lók leñimavi anôñ.

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

3^mBók yêlô leñimalaiñ hathak mólô ba miñ hatôm nayabiñ sawa daim ami. Ba intu yêlô leñimhabi nena yai iyom namô Atens ²ⁿma nanêma Timoti êsók. Yani ma yêlôaniñ aiyay ba yêlô lókhô ma Wapômbêñ anêñ ñê ku haviñ i ek anañ Kilisi anêñ Abô Mavi bêñ. Yêlô êv yani ek embatho mólô loñ lók êsô mólô liñ esak unim ôêvhaviñ ^{3o}ek malaiñ lomaloma miñ imbuliñ mólô ami. Mólô bók oyala yôv nena Wapômbêñ bók hatak malaiñ takêñ ek êpôm alalô takatu ba aêvhaviñ. ⁴Sêbók atu ba yêlô amô haviñ mólô ma anañ lóbbólôñ nena tem alalô naja malaiñ lomaloma. Ma mólô oyala nena nôma takêñ lêk habitak yôv. ⁵Ba intu miñ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathók ek ênjê mólônim ôêvhaviñ. Yakô ek anyô halók avômalô leñiñ atu^s esau mólô ba yêlôaniñ ku takatu ba adum hathak mólô tem imbitak êtôm nôma oyañ.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika iniñ êvhaviñ

^{6p}Ma lêk Timoti hatak mólô ba halêma hathak loñbô ma hawa abô mavi hathak mólônim ôêvhaviñ lók lemimhaviñ. Yani hanañ nena mólô othak lemimhabi yêlô lók lemimmavi. Ma lemimhaviñ lók-

lokwañ ek ôñgô yêlô ma yêlô aêñ iyom. ^{7q}Ba intu aiyay thêlô, mólônim ôêvhaviñ hêv yêlô thêvô hathak malaiñ lók vovañ lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸Êñ ma yêlô ayala nena mólô umiñ lókklokwañ hathak Wapômbêñ ba intu hadum yêlô amô lókmala hathak loñbô. ⁹Ma yêlô abô ba leñimavi anêñ dôêñ hathak mólô hêk Wapômbêñ ma ba intu miñ hatôm nabam leñimavi êñ katô êndêñ Wapômbêñ ami. ¹⁰Wak lo bôlvôñ ma yêlô atey mek lókklokwañ ek nasók nagê mólô lók nanêma mólô sa esak nôma takatu ba mi denañ ek unim ôêvhaviñ injik lôkanôñ.

Pol hateñ mek hathak avômalô Tesalonaika

^{11r}Alalôaniñ Kamik Wapômbêñ da lók alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu tem nepe-sañ loñôndê thêthôñ te ek yêlô nasók nagê mólô. ¹²Ma Anyô Bêñ indum ek mólô lemimibiñ avômalô êvhaviñ lók avômalô sapêñ bêñ anôñ êtôm yêlô adum hadêñ mólô. ¹³Ma yani embatho mólô kapôlômim loñ ek mólô nômô matheñ ma kambom mi ênjêk alalôaniñ Kamik Wapômbêñ ma êndêñ wak atu ba alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu endelêma imbiñ anêñ ñê matheñ.

Nasopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ

4Yôv, aiyay thêlô, yêlô bók adôñ mólô hathak Wapômbêñ anêñ loñôndê nômô lo nombeñ ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asoñ mólô lokwañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ nena nosopa loñôndê êñ mathalaleñ. ²Mólô oyala abô takatu ba yêlô bók aêv hadêñ mólô hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ lókklokwañ yôv.

§3:5 Anyô êñ ma Sadañ.

^l2:19 Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4 ^m3:1 Ap 17:15 ⁿ3:2 Ap 16:1-3

^o3:3 2Ti 3:12 ^p3:6 Ap 18:5 ^q3:7 2Te 1:4 ^r3:11 2Te 2:16-17

^{3s}Êntêk ma Wapômbên anên lahaviņ nena mólô numbitak matheņ ba notak sek waliliņ. ^{4t}Yani lahaviņ mólô tomtom noyabiņ unim kupik êtôm Wapômbên anên ek avômalô lôkthô nebam. ⁵Minj thethaņak êmbôv o inañ nê daluk ami. Thêlô minj eyala Wapômbên ami. ⁶Ma minj mólô nosau mólôviyaņ ba nundum sek esak vênji ami. Yêlô bôk anañ lôklokwaņ hadên mólô yôv nena Wapômbên tem nêmvovaviyaņ esak nôm takên lôkthô. ^{7u}Wapômbên minj halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô matheņ. ^{8v}Aên ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbên atu ba hêv anên Lovak Matheņ hadên mólô. Ma minj hadô anyô iyom iniņ abô ami.

Alalô leņijimbiņ avômalô

^{9w}Wapômbên bôk hadôn mólô yôv hathak kobom leņijimbiņ mólôviyaņ ba intu yêlô minj hatôm nato abô esak kobom êņ ami. ¹⁰Mólô bôk udum aên hadên mólôviyaņ takatu ba êmô malak nenanena anên plovins Masedonia kapô. Ma doņtom aiyaņ thêlô, yêlô asoņ mólô lokwaņ ek nundum aên mathalaleņ. ^{11x}Ma nundum ek nômô labalina lôk noyabiņ amda unim ku. Ma nundum ku ek nônêm am sa êtôm atu ba yêlô bôk anañ hadên mólô yôv. ¹²Nundum aên ek minj nônêm malaiņ êndên anyô yaņ ek eyabiņ mólô ami, lôk nê takatu ba minj êvhaviņ ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anôn.

Waklavôn Yisu endelêm

¹³Aiyaņ thêlô, yêlô leņijhaviņ mólô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhaviņ takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlômim malaiņ êtôm nê

daluk takatu ba minj êv maleņiņ ek nimbiyô esak loņbô ami. ^{14y}Alalô êvhaviņ nena Yisu hama ba haviyô hathak loņbô. Ba intu alalô aêvhaviņ nena nê êvhaviņ Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbên injik i liņ êtôm hik Yisu liņ ba nimbiyô esak loņbô ba nêlêm imbiņ Yisu. ^{15z}Êntêk ma Anyô Bêņ Yisu da anên abô takatu ba lêk yêlô anañ. Alalô takatu ba amô lôkmala denañ ma Anyô Bêņ anên waklavôn endelêm hayô ma tem minj ana namôn ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶Mi, Anyô Bêņ da tem êndôk anên leņ lôk kaêk ma aņela bêņ atu tem endam ma Wapômbên anên lavuak tem niyuv. Êņ ma nê ŋama takatu ba bôk êvhaviņ Kilisi tem nimbiyô môn. ¹⁷Êņ ma Wapômbên tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denañ lôk nê ŋama takatu ba êvhaviņ ek napôm Anyô Bêņ êndôk buliv. Ma tem namô imbiņ yani wak nôm bêņ intu sapên. ¹⁸Aên ba nônêm am da thêvô esak abô êntêk.

Nôpôpêk am ek Anyô Bêņ anên endelêm

5 Aiyaņ thêlô, yêlô minj hatôm nato abô êndên mólô esak wak lo ayôn alê intu ba Anyô Bêņ tem endelêm esak loņbô ami. ^{2a}Mi. Mólô bôk oyala yôv nena Anyô Bêņ anên waklavôn ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadên bôlôvôn. ^{3b}Avômalô tem nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiņ mi.” Êņ ma ketheņ oyaņ ma malaiņ bêņ tem imbuliņ thêlô êtôm vovaņ hapôm avi lôk lasabeņ ek embathu. Ba tem minj nêsôv ami.

⁴Ma doņtom, aiyaņ thêlô, mólô minj ômô momaņiniņ ek waklavôn êņ indum mólô noboloba êtôm anyô vani te ami.

^s4:3 1Te 5:23; 1Pi 1:16 ^t4:4 1Ko 6:13 ^u4:7 Hib 12:14; 1Pi 1:15-16

^v4:8 Luk 10:16; 2Ko 1:22 ^w4:9 Jon 13:34 ^x4:11 Ep 4:28

^y4:14 Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 ^z4:15 1Ko 15:51-52

^a5:2 Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3 ^b5:3 Mat 24:39; Luk 21:34-35

⁵cMi, alalô sapêḅ ma wak lo deda iniḅ avômena ma miḅ bôlôvôḅ lo momaḅiniḅ iniḅ ami. ⁶Ba intu napuki loḅ ba namô lêlê ma miḅ nanḅêk êtôm avômalô vi ami. ⁷Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêḅ bôlôvôḅ. Ma vi atu ba inum waiḅ ba elo molo, ma elo molo hadêḅ bôlôvôḅ. ⁸dMa doḅtom alalô ma wak anêḅ ba intu napuki loḅ. Ma alalôaniḅ aêvhaviḅ lôk leḅniḅhaviḅ tem êtôm moko biḅdaluk. Ma nanêm maleḅ ek waklavôḅ Wapômbêḅ nêḅ alalô bulubiḅ tem êtôm akôk kulur vovak.

⁹Wapômbêḅ hatak alalô ek nêḅ alalô bulubiḅ esak alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi ma miḅ hatak alalô ek naja anêḅ lamaniḅ ami. Mi. ¹⁰eYani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviḅ yani. ¹¹Aêḅ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loḅ êtôm intu othak udum.

ḅê êvhaviḅ iniḅ loḅôndê nesopa

¹²Aiyaḅ thêlô, yêlô anaḅ ek môlô nodovak ḅê takatu ba idum ku bêḅ hathak môlô lôk eyabiḅ môlô hathak Anyô Bêḅ anêḅ ku lôk ik auk mavi thô hadêḅ môlô ek notak kobom kambom. ¹³Ma lemimimibiḅ i ba nônêm athêḅ bêḅ êndêḅ ḅê takêḅ esak iniḅ ku. Ma nôḅmô yôhôk mavi imbiḅ am.

¹⁴fAêḅ ba aiyaḅ thêlô, yêlô asoḅ môlô lokwaḅ ek nonaḅ lôklokwaḅ êndêḅ ḅê ku mi ek nindum ku lôk nônêm ḅê takatu ba êkô thêvô ma nônêm ḅê vau hathak êvhaviḅ sa. Ma nôḅmô maliniḅyâô imbiḅ

avômalô sapêḅ. ¹⁵gNoyabiḅ am ek wak nôḅbêḅ intu ma nundum mavi imbiḅ am lôk avômalô sapêḅ. Ma môlô te miḅ injik anyô yaḅ anêḅ kambom liliḅ ami. Mi.

¹⁶hWak nôḅbêḅ intu sapêḅ ma lemimmavi. ¹⁷Lôk notêḅ mek ma miḅ notak ami. ¹⁸iMa nônêm lemimmavi êndêḅ Wapômbêḅ esak malêla takatu ba habitak. Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ nena môlô takatu ba ôḅmô haviḅ Yisu Kilisi nundum aêḅ. ¹⁹jMa miḅ numiḅ Lovak Matheḅ anêḅ ku loḅ siḅ ami. ²⁰Lôk miḅ nôḅdô abô plopet takatu ba Lovak Matheḅ hêv hadêḅ môlô ami. ²¹kNoyawê nôḅkama sapêḅ ma nobaloḅ nôḅ takatu ba mavi loḅ. ²²Ma nobasiḅ am ek kambom lomaloma sapêḅ.

²³lWapômbêḅ da ma yôhôk anêḅ ôdôḅ ba tem indum môlô numbitak matheḅ anôḅ lôk eyabiḅ unim dahôlôḅmim lôk auk ma kupik dedaḅ mavi ek kambom mi êndêḅ waklavôḅ atu ba alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi endelêm. ²⁴Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa anêḅ abô ba tem indum aêḅ ek abô takêḅ injik anôḅ.

²⁵mAiyaḅ thêlô, notêḅ mek ek yêlô. ²⁶Ma nokam môlôviyaḅ esak kobom yôhôk matheḅ. ²⁷Yahanaḅ lôklokwaḅ hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ nena nosam kapyâ êntêk êndêḅ môlôviyaḅ lôkthô.

²⁸Alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ wapôm êḅmô imbiḅ môlô sapêḅ.

^c5:5 Lom 13:12 ^d5:8 Ais 59:17; Ep 6:14,17 ^e5:10 Lom 14:8-9; 1Te 4:14

^f5:14 2Te 3:6,11 ^g5:15 Lom 12:17; 1Pi 3:9 ^h5:16 Plp 4:4 ⁱ5:18 Ep 5:20

^j5:19 Ep 4:30 ^k5:21 1Jon 4:1 ^l5:23 2Te 3:13 ^m5:25 Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi

Tesalonaika

Abô mông

Hatôm ayôn baheŋvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yaŋ haveŋ yam êntêk hadêŋ avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ma hanaŋ abô doho haviŋ ek epesaŋ iniŋ auk esak waklavôn atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadêŋ 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôêvhaviŋ takatu ba ômô haviŋ alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Tesalonaika.

²ⁿKamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Avômalô Tesalonaika miŋ êv yak hathak malaiŋ ami

³Aiyaŋ thêlô, yêlô athak aêv leŋiŋ-mavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhaviŋ halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhaviŋ môlôviyaŋ habitak bêŋ. ^{4o}Ba intu yêlô abam môlô hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ luvuluvu. Ba anaŋ nena avômalô ibuliŋ môlô ba owa malaiŋ lomaloma, ma doŋtom ôêvhaviŋ Yisu ba umiŋ lôklokwaŋ denaŋ.

Wapômbêŋ tem indum abô

⁵Nôm takêŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ hadum abô ma thêthônŋ iyom ba tem enaŋ nena môlô hatôm nômô

yani anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô atu ba lêk owa malaiŋ hathak. ^{6p}Avanônŋ, Wapômbêŋ tem indum abô thêthônŋ ba nêmbêŋ malaiŋ êndêŋ ŋê takatu ba êv malaiŋ hadêŋ môlô. ^{7q}Ma nêmbêŋ lovak êndêŋ môlô takatu ba owa malaiŋ lôk yêlô imbiŋ êndêŋ waklavônŋ atu ba Anyô Bêŋ Yisu lôk anêŋ aŋela lôklokwaŋ ne-tak leŋ ba nêlêm yaŋi lôk atum dahalaŋ. ^{8r}Ma nêmbêŋ vovaŋ viyaŋ êndêŋ ŋê takatu ba êthônŋ Wapômbêŋ lôk ŋê takatu ba miŋ esopa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ Abô Mavi ami. ^{9s}Vovaŋ bêŋ tem imbuliŋ ŋê takêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba tem nêmbêŋ daimbô ênjêk Anyô Bêŋ ma lôk anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋiŋ. ^{10t}Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavônŋ yani endelêm ek anêŋ avômalô matheŋ takatu ba êvhaviŋ nêmbô anêŋ athêŋ lôk nebam yani. Ma môlô aêŋ iyom ek malê nena môlô ôêvhaviŋ yêlôaniŋ abô haviŋ.

Eteŋ mek ek avômalô Tesalonaika

^{11u}Ba intu yêlô atêŋ mek wak nômbêŋ intu ek môlô nena alalôaniŋ Wapômbêŋ indum ek môlô nômbêŋ êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômbêŋ aêŋ, lôk nêmbêŋ lôklokwaŋ êndêŋ môlô ek nundum nômbêŋ takatu ba lemimhaviŋ nundum lôk nundum ôêvhaviŋ anêŋ ku sapêŋ. ¹²Ma yahateŋ mek takêŋ ek Anyô Bêŋ Yisu enja athêŋ bêŋ esak môlô ma môlô noja athêŋ bêŋ esak yani esak alalôaniŋ Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm.

Anyô lëndônŋ kôtônŋ atu tem êyô

2 Aiyaŋ thêlô, yêlôaniŋ abô te hêk ek nanaŋ êndêŋ môlô esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ endelêm ba isup alalô esak doŋtom ek napôm yani. ²Anyô late hasau nena Anyô Bêŋ anêŋ

ⁿ1:2 Lom 1:7 ^o1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19

^p1:6 Lom 12:19 ^q1:7 1Te 3:13

^r1:8 Ais 66:15

^s1:9 Ais 2:10

^t1:10 Kol 3:4

^u1:11 Kol 1:9; 1Te 1:2-3

waklavônġ lĕk halĕm yôv, êġ ma miġ nosoġ kakapuk ba unim auk endowaliġ ketheġ ami. Anyô late hanaġ nena Lovak Matheġ hĕv abô êġ mena yĕlô ato abô êġ halôk kapya ma miġ nônmimbiġ thĕlô ami. ^{3v}Lôk miġ notak thĕlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavônġ êġ tem imbitak embeġ yam ek waklavônġ êvôliġ dômiġ hadĕġ Wapômbĕġ lôk anyô lĕndônġ kôtônġ anĕġ waklavônġ êlĕm yaiġ. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbĕġ imbuliġ. ^{4w}Yani tem nĕm ida liġ ba êpôlik ek Wapômbĕġ lôk nômkama sapĕġ takatu ba avômalô elam nena matheġ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbĕġ anĕġ unyak matheġ kapô ba enaġ nena yanida ma Wapômbĕġ.

⁵Bôk yahamô haviġ môlô ma yahanaġ nôm takĕġ yôv. Lemim hĕv siġ e? ⁶Ma lĕk oyala nôm atu ba havaloġ yani loġ ba hayabiġ waklavônġ atu ba Wapômbĕġ hatak ek ende yaiġ. ⁷Kobom leġôndônġ kôtônġ lĕk hadum anĕġ ku menaġna hamô kapô. Tem indum aĕġ endeba Wapômbĕġ nĕm anyô atu ba hamiġ loġ siġ vĕ am. ^{8x}Êġ ma anyô lĕndônġ kôtônġ êġ tem ende yaiġ. Vĕm ma tem Anyô Bĕġ Yisu endelĕm ma anĕġ abôlĕk auk tem injik ôpĕġ vônô lôk anĕġ deda lôkmaġġiġ injik ôpĕġ anĕġ lôklokwaġ pesa. ^{9y}Anyô lĕndônġ kôtônġ êġ tem êlĕm lôk lôklokwaġ bĕġ ek indum Sadaġ anĕġ ku lôk lavônġiġ ma nômbithi oyaġ lomaloma. ¹⁰Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba evenġ loġôndĕ ġama ek malĕ nena thĕlô miġ êvhaviġ abô avanônġ takatu ba hatôm nĕm i bulubiġ ami. ¹¹Ba intu Wapômbĕġ tem nĕm auk lokbaġ lôkliġyak ek esau thĕlô ek nĕnmimbiġ abôyaġ takatu. ¹²Aĕġ ba avômalô takatu ba miġ êvhaviġ abô avanônġ ami ma leġiġmavi hathak iniġ

kambom ma Wapômbĕġ tem enaġ iniġ kambom bĕġ.

Numiġ lôklokwaġ

^{13z}Aiyaġ thĕlô takatu ba Anyô Bĕġ lahaviġ, yĕlô athak aĕv leġiġmavi wak nômbĕġ intu hadĕġ Wapômbĕġ hathak môlô. Êġ ma mavi ek malĕ nena môġ anônġ ma yani hatak môlô ek nĕm môlô bulubiġ. Ma hĕv môlô bulubiġ hathak môlônim ôevhaviġ abô avanônġ lôk Lovak Matheġ anĕġ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matheġ. ¹⁴Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yĕlô anaġ ek alalôaniġ Anyô Bĕġ Yisu anĕġ lôkmaġġiġ imbi êyô môlô vôv.

¹⁵Ba intu aiyaġ thĕlô, numiġ lôklokwaġ ba nobaloġ abô avanônġ takatu ba yĕlô ato lo anaġ hadĕġ môlô loġ.

Pol anĕġ mek

¹⁶⁻¹⁷Alalôaniġ Anyô Bĕġ Yisu da lo Kamik Wapômbĕġ nĕnĕm môlô thĕvô ma nembatho môlô loġ esak nômkama mavi nômbĕġ atu ba môlô udum lo onaġ. Wapômbĕġ lahaviġ alalô ba hathak anĕġ wapôm ma hĕv alalô thĕvô atu ba tem miġ nĕm yak ami lôk havak abô hathak nôm mavi takatu ba nanĕm maleġ esak.

Noteġ mek êndĕġ

Wapômbĕġ ek nĕm yĕlô sa

3 Ma aiyaġ thĕlô, notĕġ mek ek Wapômbĕġ nĕm yĕlô sa ek Anyô Bĕġ anĕġ abô ni pik sapĕġ ketheġ ek enja athĕġ bĕġ êtôm atu ba bôk udum. ²Ma notĕġ mek ek Wapômbĕġ nĕm yĕlô vĕ ênjĕk ġĕ sek lôk ġĕ kambom ek malĕ nena avômalô vi miġ êvhaviġ ami denaġ.

³Ma doġtom Anyô Bĕġ hasopa anĕġ abô iyom ba tem embatho môlô loġ ma eyabiġ môlô ek ġġôk kambom atu.

v2:3 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 w2:4 Ese 28:2; Dan 11:36

x2:8 Ais 11:4; ALK 19:15 y2:9 ALK 13:11-13 z2:13 Ep 1:4; 2Te 1:3

^{4a}Hathak Anyô Bêj anêj lôklokwanj ma yêlô ayala avanônj nena abô takatu ba anañ, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. ⁵Anyô Bêj injik môlônim kapôlômim lij ek noyala Wapômbêj anêj kobom lahaviñj lôk Kilisi anêj kobom hamiñj lôklokwanj hathak malaiñj lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniñj ku

^{6b}Aiyañj thêlô, yêlô anañj lôklokwanj hadêj môlô hathak alalôaniñj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj nena nômô daim ek môlôviyañj takatu ba êmô ku mi ba miñj esopa abô takatu ba yêlô êv hadêj môlô ami. ^{7c}Môlô oyala nena mavi ek nosopa yêlô veñjngwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviñj môlô, ma miñj amô ku mi ami. ^{8d}Mi, yêlô adum ku lôklokwanj bôlôvônj ba wak ek miñj nanêm malaiñj êndêj môlô ek noyabiñj yêlô ami. Lôk yêlô miñj añ anyôla anêj nôm oyañj ami. ^{9e}Yêlô hatôm nanañj ek môlô nônem yêlô sa esak nôm. Ma doñtom yêlô miñj bôk adum aêj ami ek añgik loñôndê thô êndêj môlô. ¹⁰Sêbôk ba yêlô amô haviñj môlô ma aêv abô êntêk hadêj môlô nena, “Anyô te miñj hadum ku ami ma miñj enjañj nôm ami.” ^{11f}Ma doñ-

tom yêlô alañj nena môlô vi ôêk vau ma ku mi ma olom oveñj lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. ^{12g}Ma hathak Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj athêj, yêlô anañj lôklokwanj hadêj avômalô anêj aêj ek nêômô malinjaô ba nindum ida iniñj ku ek nejañj nôm. ^{13h}Ma aiyañj thêlô, miñj môlô vau ek nundum nôm takatu ba mavi ami.

¹⁴Anyô late miñj hasopa yêlôaniñj abô takatu ba ato ami, êj ma ôñgô ôpêj katô. Ma nômô daim ek yani ek yani mama esak kobom êj. ¹⁵ⁱMa doñtom miñj nôñgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviñj o ami. Mí, onañj abô imbiñj yani êtôm mamuyañj ek nêôm auk mavi êndêj yani.

Abô anêj dañj

¹⁶Anyô Bêj ma yôhok anêj ôdônj ba tem nêôm yôhok êndêj môlô esak nômkama sapêj êtôm wak nômbêj intu. Anyô Bêj êmô imbiñj môlô sapêj.

¹⁷Ya Pol yahathak yahato abô dañj êntêk iyom hathak yada yabaheñj hêk kapya takatu ba yahanañj ba eto ek hik thô nena kapya takêj halêm anêj ya.

¹⁸Alalôaniñj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm êmô imbiñj môlô lôkthô.

^a3:4 2Ko 7:16; Gal 5:10 ^b3:6 Lom 16:17 ^c3:7 Plp 3:17 ^d3:8 1Te 2:9
^e3:9 1Ko 9:4; 1Te 1:6 ^f3:11 1Ti 5:13 ^g3:12 1Te 4:11 ^h3:13 Gal 6:9
ⁱ3:15 1Te 5:14

Kapya môḡ atu ba Pol hato hadêḡ

Timoti

Abô môḡ

Pol hato kapya êntêk hadêḡ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Israel. Pol lo Silas bôk i enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi evenḡ ma ewa Timoti haviḡ (Ap 16:1-4). Vêḡ ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêḡ lô ba hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êḡ haviḡ (Ap 19:1-22). Havenḡ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loḡ êḡ sawa daim ba intu hato kapya êntêk ek nêḡ Timoti sa. Hato hathak loḡndê eyabiḡ ḡê êvhaviḡ lôk kobom nêḡm yey êndêḡ Wapômbêḡ lôk eyabiḡ i esak kêdôḡwaga abôyaḡ.

Hato hadêḡ 64 AD la.

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ aposel ya-hato kapya êntêk. Wapômbêḡ anyô hêv alalô bulubiḡ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleḡḡ, thai enaḡ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêḡ aposel.

²JHadêḡ o Timoti yenaḡ okna anôḡ atu ba hôêvhaviḡ.

Kamik Wapômbêḡ lôk Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ iniḡ wapôm lôk kapôlôḡḡ ma labali êmô imbiḡ o.

Naḡḡik abôyaḡ pesa

³Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahasoḡ o lokwaḡ nena ômô Epesus ek onaḡ êndêḡ ḡê takatu ba êdôḡ avômalô hathak êvhaviḡ anêḡ ôdôḡ yaḡ nena netak iniḡ ku êḡ. ⁴kMa miḡ thêlô nimbi kukuthiḡ abôyaḡ bô lôk nekatuḡ limi bôbô takatu ba

êthôḡ paliḡ ami. Nôm takêḡ hadum ba avômalô leḡḡhabui ma miḡ hêv thêlô sa ek nêḡmimbiḡ Wapômbêḡ anêḡ auk ami. ⁵Yahanaḡ abô takêḡ ek alalôaniḡ kapôlôḡḡ êḡḡek mabuḡ lôk nasô i ba naya lôk nanêḡmimbiḡ avanôḡ ek leḡḡḡimbiḡ avômalô vi. ⁶Avômalô doho lêk etak auk takêḡ ba idum mayaliv hatôm abô anêḡ ôdôḡ mi. ⁷Thêlô miḡ eyala abô takatu ba enaḡ hathak ami ba leḡḡhaviḡ nimbitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuḡ ba idum hatôm thêlôda ḡê lôk kauk.

⁸lMa doḡtom alalô ayala nena anyôla miḡ halela abô balabuḡ ami, êḡ ma nôm mavi anôḡ. ⁹Ma bôk ayala yôv nena balabuḡ ma miḡ eto ek ḡê thêthôḡ ami. Mi. Eto ek ḡê takatu ba miḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô ami lôk ḡê leḡḡndôḡ kôḡḡ lôk ḡê miḡ êvhaviḡ ami lôk ḡê kambom lomaloma lôk ḡê miḡ matheḡ ami lôk ḡê ibuliḡ Wapômbêḡ lôk ḡê ik lami lo taluvi vônô lôk ḡê ik anyô vônô. ¹⁰Ma eto ek ḡê idum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk ḡê ewa anyô vi vani hatôm iniḡ ḡê ku lôk ḡê enaḡ abôyaḡ êmô loḡ idum abô. Eto balabuḡ êḡ ek kambom takêḡ lôk nôm lada takatu ba miḡ esopa auk thêthôḡ ami. ¹¹Auk thêthôḡ êḡ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêḡ atu ba ida hamô mavi anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô ma bôk hêv hadêḡ ya ek yayabiḡ.

Pol hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ

¹²mYisu Kilisi hêv lôklokwaḡ hadêḡ ya ba hayala yenaḡ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêḡ ku. Aêḡ ba intu yahêv yaleḡmavi hadêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ¹³nSêbôk atu ba miḡ yahêvhaviḡ ami ba yahasoḡ nena yahadum mavi ba yahanaḡ abôma hathak Wapômbêḡ lôk yahêv vo-

j1:2 Ap 16:1-3; Tit 1:4 k1:4 1Ti 4:7; Tit 1:14 l1:8 Lom 7:12,16

m1:12 Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 n1:13 Ap 8:3; 9:1-5

vañ hadêñ anêñ avômalô ma ya anyô yalenñña. Ma doñtom Wapômbêñ hêv kapô ek ya.¹⁴ Anyô Bêñ ma anyô wapôm ba hançasô êvhaviñ lôk leññmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêñ dañ mi.

¹⁵oÊntêk ma abô avanônñ biñ ba avômalô sapêñ nêñemimbiñ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nêñ avômalô kambom bulubiñ. Ma yada ma anyô ôvathek anônñ.¹⁶Ba intu Wapômbêñ hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êñ ek yani injik Yisu Kilisi anêñ malinçaô atu ba anêñ dañ mi thô ek avômalô nêgê ba nêñemimbiñ ma neja lôkmala atu ba nêñ wak nômbêñ intu sapêñ.¹⁷Wapômbêñ ma kiñ hatôm wak nômbêñ intu sapêñ ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miñ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêñ. Aêñ ba nanêm athêñ lôkmanñgiñ êndêñ Wapômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ. Avanônñ.

Timoti injik vovak lôklokwan esak kobom kambom

¹⁸Timoti yenañ okna, sêbôk ma plopet enañ abô hathak o. Yahavatho thêlônin abô loñ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêñ o yôv. Lemimbi abô takêñ ek nuñgwik vovak mavi atu.¹⁹Ombaloñ hêvêvhaviñ loñ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êñ ba iniñ êvhaviñ hatôm yeñ hamô ôthôm lôk lovak bêñ ba hamô yeñ vose.²⁰PHimeneus lo Aleksanda bôk idum aêñ ba yahêv i hadêñ Sadañ ek thai neja auk ek miñ thai nenañ abôma esak Wapômbêñ ami.

Nateñ mek ek nêñ avômalô vi sa

2Aêñ ba nodañô! Môlô noteñ mek bêñ anônñ ba nonañ môlônim lemimhaviñ bêñ lôk nôñem lemimmavi esak avômalô sapêñ. Ma nonañ injik Wapômbêñ

liñ ek nêñ avômalô takatu ba leññmalaiñ sa. Ma noteñ mek ek²kiñ lôk nê bêñbêñ takatu imbiñ ek alalô namô labali mavi lôk namô malinçaô ek alalô nasopa Wapômbêñ ba namô yani vibin.³Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniñ Wapômbêñ anyô hêv alalô bulubiñ lamavi.⁴Yani lahaviñ avômalô lôkthô neyala abô avanônñ ek nêñ thêlô bulubiñ aêntêk nena⁵Wapômbêñ ma doñtom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loñ imbiñ Wapômbêñ.⁶Ma Wapômbêñ bôk hatak anêñ waklavônñ te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êñ ek nêñ avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêñ lahaviñ nêñ avômalô sapêñ bulubiñ.⁷Yisu habi bañ hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yanañ abô mavi êntêk bêñ. Ya anyô yahêv auk hathak êvhaviñ anônñ hadêñ nê daluk. Yahanañ avanônñ biñ. Ma miñ yahanañ abôyañ ami.

⁸Ba yalenñhaviñ anyô sapêñ netak leñññañña lôk abô êkôki lôk nimbatak matheñ ma nêñem baheññ liñ ba neteñ mek.

Avi iniñ kobom nindum

⁹Ma yalenñhaviñ avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepesañ i mavi êtôm atu ba miñ êbôï ami. Ma miñ nibutiñ leññkadôk detaim lôk nebanu kômkom gol lôk kômkom kêkêlô esak leññkupiñ ma nijik kwêv lo sôp lôkmanñgiñ ami.¹⁰Thêlô leññjimbî auk ek nindum mavi lomaloma. Êñ ma iniñ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elañ Wapômbêñ anêñ abô ba esopa ethak idum aêñ.

¹¹Môlô othak doñtom ek nôñem yeñ, êñ ma avi nêñem anyô vibin iyom ba nêñem bônônñ ek neja auk.

^o1:15 Luk 19:10 ^p1:20 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15 ^q2:6 Gal 1:4

^r2:7 Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 ^s2:9 1Pi 3:3-5 ^t2:10 1Ti 5:10

12-13^uWapômbêḡ hapesaḡ Adam hamôḡ ma Ewa haveḡ yam. Ba intu miḡ yahatak avi ek nêḡnêḡ auk mena nêḡmôḡ ek anyô ami. Thêlô nêḡmô bônôḡ iyom. 14^vMa Sadaḡ miḡ hasau Adam ami. Yani hasau Ewa ba habitak avi lêḡndôḡ kôtôḡ. 15^wMa doḡtom avi te tem embathu amena ba avi takatu ba êvhaviḡ ba êḡmô mathêḡ ma leḡḡḡhaviḡ lôk eyabiḡ i mavi ma tem neja bulubiḡ.

Avaka iniḡ abô

3^wÊntêk ma abô avanôḡ. Anyôla anêḡ auk nena imbitak avaka, êḡ ma mavi. 2^xMa avômalô nêḡê ôpêḡ nena anyô thêthôḡ vêḡmam ka nendam ek imbitak anyô bêḡ. Ma êḡmô tiḡḡḡ imbiḡ yanavi. Yani anyô auk mavi lôk hapuki loḡ ma hamô batôḡ oyaḡ lôk hawa avômalô thô ma hadôḡ avômalô mavi. 3^yYani miḡ inum waiḡ ba endo molo lôk lamaniḡ ba injik vovak ami. Yani êḡmô yôhôk ma miḡ laimbiḡ valuseleḡ ami. 4^zYani eyabiḡ yanavi lôk nali mavi ma êḡndôḡ nali ek nesopa anêḡ abô ba nêḡmô yani vibîḡ. 5^{aa}Anyô miḡ hayabiḡ yanavi lo nali mavi ami ma miḡ hatôḡ eyabiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô ôḡdôḡ takatu ba êvhaviḡ mavi ami. 6-7^{ab}Anyô kambom te hiki lilîḡ ba habitak mavi ma miḡ enja athêḡ bêḡ ba indum ku te ketheḡ ami endeba ḡê ḡaluk nêḡê imbiḡ nena yani anyô mavi am. Yakô tem yani êḡmbôḡ ba enja mama ba êḡndôk Sadaḡ anêḡ lek ba nêḡm yak imbiḡ Sadaḡ êḡndêḡ waklavôḡ indum abô.

ḡê êv avômalô sa iniḡ abô

⁸Ma ḡê takatu ba idum ku ba êv avômalô êvhaviḡ sa ma nêḡmô thêthôḡ êḡtôḡ avaka. Thêlô nenaḡ abô avanôḡ iyom.

Ma miḡ ninum waiḡ bêḡ anôḡ lôk neḡḡḡḡḡḡḡ esak avômalô vi iniḡ valuseleḡ ami. ⁹Thêlô nêḡsôḡ ba neya ma nêḡnêḡmimbiḡ nôḡmkama nôḡmbêḡ atu ba Wapômbêḡ hik thô ma nebalôḡ loḡ lôklokwaḡ. ¹⁰Nutitiḡ iniḡ ku nena thêthôḡ vêḡmam ka nônêḡm ku nêḡnêḡm avômalô sa êḡndêḡ i.

¹¹^zMa vêḡḡi ma thêthôḡ êḡtôḡ thêlôḡda. Ma miḡ nenaḡ abô kambom esak avômalô vi ami. Ma nipuki loḡ esak auk mayaliv. Ma miḡ nenaḡ abôyaḡ lôk neja vani ami.

¹²Ma nêḡmô tiḡḡḡ imbiḡ vêḡḡi ba neyabiḡ vêḡḡi lôk nali ma iniḡ nôḡmkama sapêḡ mavi. ¹³Ma idum ku mavi ma avômalô tem nebam i ma miḡ hatôḡ nêḡkô ek nenaḡ iniḡ abô bêḡ esak iniḡ hêvhaviḡ Yisu Kilisi ami.

Wapômbêḡ hik anêḡ thêthôḡ thô

¹⁴⁻¹⁵Yaleḡhaviḡ yaḡḡê o ketheḡ oyaḡ. Ma doḡtom yahakô ek nôḡmla embaloḡ ya loḡ. Ba intu yahato abô êḡntêk ek oyala Wapômbêḡ anêḡ auk esak yani anêḡ avômalô iniḡ kobom. Yani ma Wapômbêḡ lôkmala. Wapômbêḡ anêḡ thalaleḡ ma avômalô takatu ba êvhaviḡ. Avômalô takêḡ ma hatôḡ unyak landiḡ lôk bum vumak takatu ba havalôḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ loḡ. ¹⁶^{aa}Avanôḡ! Êntêk êḡ ma nôḡmbêḡ. Wapômbêḡ hik anêḡ thêthôḡ thô aêḡntêk.

Yani hawa liḡkupik pik ba halêḡm pik, ma Lovak Matheḡ hik yani thô, ba aḡela êyêḡ yani, ma anyô enaḡ yani bêḡ hadêḡ ḡê pik lôkthô, ba ḡê pik elañô ba êvhaviḡ yani, ma Wapômbêḡ hawa yani ba hi hadô hamô anêḡ loḡ lôkmaḡḡiḡ anôḡ.

^u2:12-13 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 ^v2:14 Stt 3:1-6; 2Ko 11:3

^w3:1 Ap 20:28 ^x3:2 Tit 1:6-9 ^y3:6-7 2Ko 8:21 ^z3:11 Tit 2:3

^a3:16 Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23

Kêdônwaga abôyaŋ

4 Lovak Mathen hanan avanôn biŋ nena habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ ma avômalô doho tem nêmbôliŋ dômiŋ esak iniŋ êvhaviŋ Wapômbêŋ ba nesopa ŋgôk takatu ba even ek esau avômalô lôk elanô auk takatu ba halêm anêŋ ŋgôk. ²Ma avômalô takatu ba ethak esopa ŋgôk iniŋ abô lôk êv auk hadêŋ avômalô ba enaŋ abô mavi aleba avômalô eson nena thêlô ma avômalô thêthôn. Ma doŋtom thêlô ma nê abôyaŋ. Thêlô êthôi ba eya ma doŋtom idum kambom thêthô aleba iniŋ auk mavi bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm bok mathanô ba miŋ leŋiŋmalaiŋ ami. ^{3b}Thêlô itip ek avômalô miŋ neja i lôk nejaŋ nôm lomaloma ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ hapesaŋ nôm takêŋ ek avômalô takatu ba êvhaviŋ lôk eyala abô avanôn ma neja ek nênem leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ⁴⁻⁵Howa Wapômbêŋ anêŋ nôm takêŋ ba hoten mek lôk lemmavi êŋ ma nôm takêŋ tem imbitak mavi. Anêm lemmavi lôk Wapômbêŋ anêŋ abô hadum nôm êŋ habitak mavi. Aêŋ ba nômkama sapêŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ma mavi. Ba intu miŋ utip ek nômlate ami.

Yisu anêŋ anyô ku mavi

⁶Onaŋ abô takêŋ katô êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Ma nonŋwan Wapômbêŋ anêŋ abô avanôn lôk osopa anêŋ auk mavi takatu ba bôk holaŋô yôv. Êŋ ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku mavi. ^{7-8c}Miŋ onja kukuthiŋ abôyaŋ ba onaŋ lôk miŋ ondanô avôdôn nena iniŋ auk thônôthôn ami. Ôpatu ba hadum ku lomaloma ek nêmbôliŋ êndêŋ liŋkupik tem êmô mavi dokte. Ma doŋtom ôpatu ba hadum ku hasopa

Wapômbêŋ, yani tem êmô mavi anôn. Wapômbêŋ habutiŋ abô ek nêmbôliŋ avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêmbôliŋ i sa aêŋ iyom. Aêŋ ba nundum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nosopa yani.

⁹Êntêk ma abô lôklokwan anôn ba avômalô sapêŋ nêmbôliŋ. ^{10d}Alalô lêk aêŋ maleŋiŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Yani ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapêŋ bulubiŋ. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêmbôliŋ avômalô sapêŋ sa ek ôpatu ba hêvhaviŋ ma tem enja bulubiŋ êŋ.

¹¹Timoti yahanan hadêŋ o nena ôndôn avômalô esak nômbôliŋ takêntêk lôk oson i lokwan ek nesopa. ^{12e}O ma anyô muk. Ba onaŋ abô mavi iyom lôk undum thêthôn ma lemimiŋ avômalô lôk ômbôliŋ Wapômbêŋ ma ômbôliŋ mabuŋ ek avômalô nêgê o ba nesopa vemg-wam. Êŋ ma avômalô miŋ hatôm nêmbôliŋ esak o ami. ¹³Osam Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô wak nômbêŋ intu sapêŋ lôk onaŋ anêŋ abô bêŋ lôk nêmbôliŋ auk êndêŋ thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô. ^{14f}Plopet enaŋ abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv ma avaka etak bahenŋ hayô hêk o ma miŋ ômbi wapôm êŋ thô ami.

¹⁵Osopa abô êntêk katô oyaŋ ba nêmbôliŋ auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêmbôliŋ hêvhaviŋ halumbak. ¹⁶Oyabiŋ nômbôliŋ takatu ba hudum lôk auk takatu ba hêv hadêŋ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêŋ lôk onaŋ anêŋ abô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma tem odanêmbôliŋ o bulubiŋ lôk avômalô takatu ba elanô anêmbôliŋ abô.

Noyabiŋ nê êvhaviŋ mavi

5 Onaŋ abô yaô êndêŋ anyô bêŋ atu ba hadum kambom inaŋ honaŋ hadêŋ lemambô. Ma miŋ onaŋ yani ami. Un-

^b4:3 Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

^c4:7-8 1Ti 1:4

^d4:10 1Ti 2:3-4

^e4:12 Tit 2:15 ^f4:14 2Ti 1:6

dum mavi êndêḡ ḡê muk inaḡ hudum hadêḡ mamuyaḡ molok. ²Ma avi bêḡbêḡ ma undum aêḡ iyom êtôm hudum hadêḡ lemtambô. Ma onja auk mabuḡ esak avi muk inaḡ hudum hadêḡ livômi.

Opalê eyabiḡ avi tôp

³Avi tôp takatu ba iniḡ avômalô mi ma oyabiḡ thêlô mavi. ⁴Ma doḡtom avi tôp te anêḡ nali lôk limi êmô, êḡ ma iniḡ ku môḡ anôḡ ma nindum thêthôḡ ek neyabiḡ yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêḡ i ek nêwê mavi tak-sêbôk viyaiḡ. Êḡ ma tem indum Wapôm-bêḡ lamavi. Ba intu nundum aêḡ ma miḡ nonaḡ esak abô iyom ami. ⁵Avi tôp takatu ba iniḡ thalaleḡ mi ethak êv maleḡḡ hadêḡ Wapôm-bêḡ bôlôvôḡ ba wak ma enaḡ hik yani liḡ ek nêḡ thêlô sa. ⁶Ma avi tôp takatu ba êbôlêḡ nôḡ pik mavimavi lôk idum sek may-aliv, êḡ ma iniḡ leḡviḡkupik ma lôkmala ma doḡtom iniḡ dahô bôk hama yôv. ⁷Ma ôndôḡ avômalô esak auk takêḡ ek anyô te miḡ hatôm enaḡ nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸Ôpatu ba miḡ hayabiḡ anêḡ ôdôḡ katô ami êḡ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miḡ hayabiḡ anêḡ thalaleḡ katô ami, êḡ ma hatôm havôliḡ dôḡ ek anêḡ hêvhaviḡ. Yani ma kambom anôḡ ek ḡê daluk.

⁹⁻¹⁰Avi tôp takatu ba iniḡ sondabêḡ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk haviḡ vêḡi iyom ba eyabiḡ iniḡ avômena lôk ewa avômalô loḡ buyaḡ thô ba ithik avômalô matheḡ veḡiḡ lôk êv avômalô ewa malaiḡ sa lôk idum ku mavi loma-loma wak nômbêḡ intu sapêḡ, êḡ ma oto iniḡ athêḡ êndôk kapya.

¹¹Ma miḡ oto avi tôp muk iniḡ athêḡ êndôk kapya êntêk ami. Thêlôniḡ thethaḡak tem imbitak bêḡ ba leḡḡjim-biḡ neja anyô ¹²ma tem nêmbôliḡ dôḡmiḡ

êndêḡ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êḡ ma tem nindum abô. ¹³ḡBa avi tôp muk takêḡ ida ethak êmô oyaḡ ba elom eveḡ lomalak. Nôm êḡ ma kambom. Lôk enaḡ abô kambom hathak avômalô lôk êv veḡiḡbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaḡ avômalô iniḡ abô loḡ kapô bêḡ. Êḡ ma kambom anôḡ. ¹⁴⁻¹⁵Doho bôk êvôliḡ dôḡmiḡ hadêḡ Yisu ba esopa Sadaḡ. Aêḡ ba yahanāḡ hadêḡ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiḡ unyak ek ḡê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miḡ nenaḡ abô kambom esak alalô ami ma mi.

¹⁶Aêḡ ba ôdôḡ la iniḡ avi tôp te hamô, ma iniḡ avi nêḡḡḡ yani sa ek miḡ nêḡḡḡ malaiḡ êndêḡ avômalô êvhaviḡ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniḡ avômalô mi ma avômalô êvhaviḡ nêḡḡḡ i sa.

ḡê bêḡbêḡ iniḡ abô

¹⁷⁻¹⁸^hWapôm-bêḡ anêḡ abô hanaḡ nena, “Bokmaḡkao atu ba hêv môlô sa ma miḡ numiḡ yani loḡ siḡ ek enjaḡ nôḡ ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yaḡ haviḡ nena, “Anyô ku enja anêḡ vuli.” Ba intu nôḡḡḡ vuli mavi êndêḡ avaka takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ mavi. Ma avaka takatu ba enaḡ Wapôm-bêḡ anêḡ abô lôk êv auk mavi, ma nôḡḡḡ iniḡ vuli êmôḡ.

¹⁹⁻²¹ⁱTimoti, Wapôm-bêḡ lo Yisu Kilisi lôk aḡela matheḡ lêk êyê o. Aêḡ ba yahanāḡ abô lôklokwaḡ hadêḡ o nena anyô te iyom hanaḡ avaka te anêḡ kambom ma miḡ ondaḡô ami. Ju mena lô la enaḡ ma ondaḡô nena abô êḡ avanôḡ mena abôyaḡ. Ma onāḡ ôpêḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ek lôkthô atu ba elāḡô ma nêkô. Undum aêḡ êndêḡ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêḡ anyô

⁸5:13 2Te 3:11 ^h5:17-18 Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9

ⁱ5:19-21 2Ko 13:1; Ep 5:11

môlô te hatôm anyô bêñ ba hadum kambom ma osopa abô êñ iyom.

²²Ma miñ ômbi bahem êyômô anyô te kethen ek imbitak nê êvhaviñ iniñ anyô bêñ ami. Nôñgô am. Yakô anên malaiñ imbitak ba nêñ malaiñ êndên o. Ba dô. Ma ômô mabuñ.

²³Timoti, o ma anyô lemhaviñ unum ñañ iyom. Ma doñtom lemvoñ ba hôpôm lijiñ bêñ anôn. Ba intu unum waiñ dokte imbiñ.

²⁴Anyô doho idum kambom ba iniñ kambom hik i thô hamôn ba avômalô êyê nena tem neja vovañ êndên waklavôn idum abô. Ma doho idum kambom ba iniñ kambom hamiñ kapô ba avômalô êthôn aleba waklavôn idum abô hayô ma iniñ kambom takên tem injik i thô. ²⁵Kobom mavi ma aên iyom. Kobom mavi vi hamiñ yaiñ ma vi hêk loñ kapô. Ma doñtom waklavôn idum abô ma kobom mavi takên tem miñ imbuñ ami.

Ñê ku nêñmô alañsi vibin

6^jAvômalô takatu ba iniñ alañ hamô ma nindum mavi êndên i ek miñ avômalô nenañ abô kambom esak yêlôaniñ abô lôk Wapômbên anên athên ami. ^{2k}Ma anyô ku te lôk anên alañ thai esopa Wapômbên, ma ôpên miñ indum kambom êndên anên alañ ba enañ nena, “Alai ma nê loyañ. Ba miñ yamô o vibin ami.” Miñ onañ aên ami. Anyô ku êñ laimbiñ anên alañ êtôm anyô loyañ ba nêñ yani sa êtôm Wapômbên anên avômalô te. Aên ba indum ku mavi êmôn ek ku mavi sapên. Nuñgwik auk êñ thô êndên avômalô ba onañ lôklokwañ ek nesopa.

Avômalô takatu ba leññhaviñ valuselen

³¹Anyô te hik auk lokbañ thô ma miñ hanañ abô hathak Anyô Bên Yisu Kiliñ anên abô avanôn lôk auk thêthôn ami, ⁴ôpên habô ba hasoñ nena yani anyô lôk auk bêñ. Ñê êñ ma kêdônwaga abôyañ ba êthôn iniñ kambom paliñ. Lelaik hamô iniñ auk aleba enañ abô lôk vovak hathak auk lomaloma ba leññdañ lôk êpên vovak ma enañ abô kambom. Thêlô esoñ nena anyô yañ hawa auk êñ ek indum kambom êndên i la. ^{5m}Wak nômbên intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadañ hawa Wapômbên anên abô vani hêk i lôk habuliñ iniñ auk. Thêlô esoñ nena thêlô êmô thêthôn ba tem thêlô neja valuselen bêñ anôn.

⁶ⁿÔpatu ba hasopa Wapômbên ma miñ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi. ^{7o}Alalô alêm pik êntêk oyañ. Ba ama ma tem ana oyañ aên iyom. ⁸Ba intu alalô miñ maleññkikilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniñ nôñ lôk sôp iyom hamô êñ ma hatôm ek alalô. ⁹Ma avômalô leññ hiki ek neja valu lôk nômkama bêñ anôn, ma tem auk êñ êndôk thêlô leññ lôk êmbôn thêlô ek ini nesak gwasilim. Iniñ auk thethañak êñ habuliñ i aleba hamô leñññkupik lôk dahôlônjiñ sesoñ ba mi. ^{10p}Avanôn! Leññhaviñ valuselen ma kambom sapên anên vêk. Avômalô doho iniñ auk hathak valuselen habi thethañak ba hadum thêlô etak Wapômbên. Êñ ma hatôm biñ havatho thêlôda biñ daluk lu ba malaiñ bêñ.

Loñôndê nasopa

^{11q}Ma doñtom o ma Wapômbên anên anyô. Ôsôv ba nu ek nôñ kambom

takêj. Undum nô m takatu ba Wapôm-bêj lamavi hathak. Ômô thêthôn. Osopa Wapômbêj anêj abô ba nêmbiñj yani. Lemimbiñj avômalô. Ombatho o loj lôk ômô labali. Ma ondayviñj embej abô nômbêj êj yam. ¹²rMa vovak êvhaviñj êntêk ma nô mavi. Êj ma nuñgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêj halam a yôv hathak. Honaj anêm hôêvhaviñj ba avômalô bêj anônj bôk êyê o yôv. ¹³sTimoti, Wapômbêj atu ba hêv lôkmala hadêj nômkama nômbêj êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanañj avanônj hadêj Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêj ba yahanaj abô lôklokwañj hadêj o nena ¹⁴osopa abô êj ma miñj undum tombeñj ek anyôla etatale o ami. Undum ku êj endeba Yisu Kilisi alalôaniñj Anyô Bêj endelêm. ¹⁵tWapômbêj hadum ba waklavônj atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alaj ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiñj iniñj Kiñj ma gê bêjbêj iniñj Anyô Bêj. ¹⁶Yanida tem miñj ema ami. Yani hamô deda atu ba miñj hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miñj bôk hayê yani ami. Ijê pik iniñj lôklokwañj mi ba intu miñj hatôm nêgê Wapômbêj ami. Nê nê m athêj bêj

êndêj yani iyom. Anêj lôklokwañj da hamô ba tem êmô aêj. Avanônj.

Ĳê lôk valuselej bêj iniñj abô

¹⁷uNonaj êndêj Ĳê valuselej bêj takatu ba êmô pik nena, “Nônê m malemim êndêj Wapômbêj. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêj êntêk ek alalô leñjñmavi. Ma miñj nômbôam esak lôk miñj nô nê m malemim êndêj valuselej lôk nômkama takatu ba tem nê m yak ami.” ¹⁸⁻¹⁹vMa onaj êndêj i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doñtom. Lôk nindum mavi loma-loma bêj anônj ba nê m liñj siñj. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniñj nômkama ek nimbi sam. Nôm takêj ma lôkmala anêj ôdônj atu ba tem imbitak embeñj yam ek neja lôkmala anônj.

Timoti eyabiñj anêj ku

²⁰Timoti oyabiñj o ek ku takatu ba êv hadêj o. Ômbôliñj dô m im esak abô mayaliv lôk auk lokbañj takatu ba elam nena “auk thêthônj”. Êj ma abôyañj. ²¹wMa avômalô doho esopa auk lokbañj êj ba eveñj mayaliv aleba iniñj êvhaviñj mi.

Wapômbêj anêj wapôm êmô imbiñj o.

^r6:12 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 ^s6:13 Jon 18:36-37 ^t6:15 ALK 17:14

^u6:17 Luk 12:20-21 ^v6:18-19 Mat 6:20 ^w6:21 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yanj atu ba Pol hato hadêj

Timoti

Abô mông

Pol hamô koladôn anêj Lom ma hato kapya êntêk hadêj Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêj nê molo bêj anôj etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviņ Pol ba intu yani kapô malaiņ ba lahaviņ Timoti ni Lom ek thêlô nêôm. Ba intu hato kapya êntêk. Malaiņ loma-loma hapôm nê êvhaviņ ba intu hanaņ abô ek embatho Timoti loņ ek imiņ lôk-lokwaņ. Ma hanaņ ek Timoti eyabiņ Wapômbêj anêj Abô Mavi ba enaņ abô êj thêthôn iyom.

Hato kapya êntêk hadêj 66 AD la.

1 Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapôm-bêj lahaviņ yambitak Yisu Kilisi anêj aposel ek yanaņ abô êntêk bêj ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêj bôk hakak abô hathak yôv.

^{2x}Hadêj o Timoti yenaņ okna anôj. Wapôm lôk lahiki ma labali anêj Kamik Wapômbêj lo Yisu Kilisi alalôaniņ Anyô Bêj.

**Alalô miņ mama ek
Wapômbêj anêj abô ami**

^{3y}Yahayala hêk yakapôlôn nena miņ yahadum Wapômbêj anêj ku tombeņ ami. Wapômbêj êj ma bumalô thêlô iniņ Wapômbêj atu ba esopa. Bôlôvôn lo wak ma yahanaj yaleņmavi lôk yahateņ mek hadêj yani hathak o. ⁴Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yaleņhabi malem thôk êj. Ma lêk yaleņ hik ya kambom ek yangê o ek itu auk êj vônô ek yaleņmavi. ^{5z}Yaleņhabi anêj hêvhaviņ anôj. Êvhaviņ êj intu

hamô haviņ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviņ êj intu hamô haviņ o aêj iyom. ^{6a}Ba intu yahanaj hathak loņbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêj hêv hadêj o êtôm huyuv atum ek esaņ bêj. Sêbôk ba yahatak yabaheņ hayô hêk o ma Wapômbêj hêv lôkliņyak ek undum ku êj. ^{7b}Ma Wapômbêj hêv dahô lôkliņyak lôk dahô leņiņhaviņ avômalô lôk dahô hapôviņ anyô ek nindum mavi. Ma miņ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸Yahanaj Anyô Bêj anêj abô bêj ba intu yahamô koladôn. Ma Wapômbêj bôk hik malaiņ sam ba hêv anêj ek onja ma anêj lôklokwaņ tem nêj o sa. Aêj ba miņ o mama ek onaņ Anyô Bêj anêj abô bêj ami. Lôk miņ o mama ek ya ami. ^{9c}Yani ma anyô wapôm ba lahaviņ nêj avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiņ ba halam nena matheņ. Miņ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anôj. Anêj wapôm êj hamô haviņ Yisu Kilisi hadêj sêbôk atu ba mông anôj ba hêv hadêj alalô. ^{10d}Ma lêk hik anêj wapôm êj thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiņ. Ôpêj intu habuliņ űama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêj anêj Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêj intu sapêj. ^{11e}Ma habi baņ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaņ Abô Mavi êntêk lôk yanêj auk esak Abô Mavi êj. ¹²Aêj ba yahawa malaiņ takêntêk ma doņtom ya miņ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhaviņ. Yahayala katô nena tem eyabiņ ya lôk yenaņ ku mavi endeba êyô waklavôn nindum abô.

¹³Abô takatu ba bôk holaņô anêj ya ma osopa. Êj ma auk thêthôn. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nêj o sa ek ônêmbiņ Wapômbêj lôk lemimbiņ avômalô. ^{14f}Ma oyabiņ nôj mavi takatu

^x1:2 Ap 16:1; 1Ti 1:2 ^y1:3 Ap 23:1 ^z1:5 Ap 16:1 ^a1:6 1Ti 4:14 ^b1:7 Lom 8:15 ^c1:9 Ep 2:8-9; Tit 3:5 ^d1:10 Hib 2:14 ^e1:11 1Ti 2:7 ^f1:14 1Ti 6:20

ba Wapômbêḅêḅ hêv hadêḅ o hathak Lo-
vak Matheḅ ôpatu ba hamô haviḅ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes
lôk avômalô nômbêḅ atu ba êmô plovins
Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôḅ ma Onesipolus
miḅ mama hathak yenaḅ malaiḅ êḅ ami.
Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôk-
lokwaḅ haveḅ aleba hapôm ya ma hêv
ya thêvô. Aêḅ ba Anyô Bêḅ nêḅ kapô
ek Onesipolus lôk anêḅ thalaleḅ. ¹⁸ Ma
Anyô Bêḅ nêḅ lahiki êndêḅ yani êndêḅ
waklavôḅ nindum abô. Hoyala loḅôndê
mavi bêḅ anôḅ atu ba yani hêv ya sa
hamô Epesus.

Timoti ma Yisu anêḅ anyô vovak

2 Aêḅ ba Timoti yenaḅ okna umiḅ lôk-
lokwaḅ esak wapôm takatu ba halêm
anêḅ Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho
bôk olaḅô abô nômbêḅ atu ba bôk ya-
hanaḅ yôv. Aêḅ ba nômbôlêm anyô mavi
doho ek neyabiḅ abô êntêk lôk nêndôḅ
anyô vi ek miḅ abô êntêk nêḅ yak ami.
³ Ma umiḅ lôklokwaḅ imbiḅ yêlô êtôm
Yisu Kilisi anêḅ anyô vovak mavi. ⁴ Anyô
vovak miḅ hatak anêḅ auk ek indum ku
malaklêvôḅ ami. Yani hapesaḅ i ek in-
jik vovak ek indum ḅê vovak laik môḅ
leḅiḅmavi. ⁵ Ôpatu ba hayabiḅ i mavi
ba halaḅviḅ tem lovak ba enja anêḅ vuli
êmôḅ aêḅ iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum
ku kapô lôk vovanik tem êmôḅ ek enja
anêḅ anôḅ. ⁷ Aêḅ ba lemimbi abô takatu
ek batu Anyô Bêḅ nêḅ auk êndêḅ o.

⁸ Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêḅ lim
atu ba bôk hik liḅ haviyô hathak loḅbô.
Abô êḅ ma Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi
atu ba yahanâḅ bêḅ. ⁹ Aêḅ ba intu
yahawa malaiḅ. Avanôḅ! Ekak ya loḅ
hatôm ḅê vani. Ma doḅtom anyô te

hatôm ekak Wapômbêḅ anêḅ abô loḅ
ami. ¹⁰ Ba intu yahamiḅ lôklokwaḅ ba
yahawa malaiḅ lomaloma ek yanêḅ avô-
malô takatu ba Wapômbêḅ bôk habi baḅ
hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nêḅ
alalô bulubiḅ ek naja lôkmala lôk namô
Wapômbêḅ anêḅ lôkmaḅḅiḅ kapô wak
nômbêḅ intu sapêḅ.

¹¹ kÊntêk ma abô avanôḅ.

Alalô bôk ama haviḅ yani ba tem alalô
namô aêḅ iyom imbiḅ yani.

¹² Alalô awa malaiḅ lôk vovaḅ ba amiḅ
lôklokwaḅ êḅ ma tem nayabiḅ ku
imbiḅ yani.

Ma alalô athôḅ yani paliḅ ma tem êsôḅ
alalô paliḅ aêḅ iyom.

¹³ Ma anêḅ abô miḅ hatôm yani etak
ami. Ba intu alalô avak abô ek na-
sopa yani ma doḅtom aêḅ yak, êḅ
ma yani tem esopa anêḅ abô takatu
ba habutiḅ.

Timoti imbitak Wapômbêḅ anêḅ anyô ku anôḅ

¹⁴ Wapômbêḅ lêk hayê o ba onaḅ
lôbôlôḅ ek avômalô miḅ nêkôki esak
auk lomaloma ami. Dô. Tem imbuliḅ
thêlô ma nêḅ i sa ami. ¹⁵ Undum ku
lôklokwaḅ lôk ôndôḅ Wapômbêḅ anêḅ
abô avanôḅ thêthôḅ. Ma Wapômbêḅ
tem êḅḅ anêḅ ku êḅ ma enaḅ nena
hudum ku mavi. Ba tem miḅ o mama
ami. ¹⁶ Avômalô takatu ba esopa abô
mayaliv eveḅ lokbaḅ aleba ibitak kam-
bom anôḅ. Êḅ ma otak abô lôk auk
mayaliv takatu ba miḅ hasopa Wapôm-
bêḅ anêḅ abô ami. ¹⁷ Auk êḅ ma
hatôm palê hatêtô anyô liḅkupik sapêḅ.
Nôḅḅ Himeneus lo Piletus. ¹⁸ Thai bôk
eveḅ daim ek Wapômbêḅ anêḅ abô
avanôḅ ma êdôḅ avômalô ba esau nena

§2:3 2Ti 1:8 ^h2:5 2Ti 4:8 ⁱ2:8 Lom 1:3; 1Ko 15:4

^j2:9 Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 ^k2:11 2Ko 4:11 ^l2:12 Mat 10:33

^m2:13 Lom 3:3-4; Tit 1:2 ⁿ2:14 1Ti 6:4; Tit 3:9 ^o2:15 1Ti 4:6

^p2:16 1Ti 4:7 ^q2:17 1Ti 1:20

alalô leŋviŋkupik tem miŋ imbiyô esak loŋbô ami ba intu ibuliŋ avômalô doho iniŋ êvhaviŋ.^{19r}Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ unyak landiŋ lôklokwaŋ kambom ba miŋ hatôm êŋgôli ami. Ma habutiŋ sêk nena, “Anyô Bêŋ hayala anêŋ avômalô” ma “Ŋê takatu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba esopa ma nêmbôliŋ dômiŋ esak kambom.”

²⁰Ma unyak bêŋ te ma anêŋ uŋ gol doho lôk seleva doho lôk uŋ adaluk doho lôk uŋ anôŋ doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nôŋ mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk.²¹Aêŋ ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuŋ ma hatôm uŋ mavi atu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak mathêŋ ba hamô ek Wapômbêŋ nêŋ ku mavi lomaloma êndêŋ yani.

^{22s}Ba intu ôsôv ênjêk ŋgôk anêŋ thethaŋak takatu ba hamô anyô muk kapôlôŋiŋ. Ma ondanviŋ endom loŋôndê thêthôŋ lôk ônêŋimbiŋ Wapômbêŋ lôk lemimbiŋ avômalô lôk osopa auk yôhók. Mólô takatu ba olam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba osopa yani ma yani bók hathik mólônim kapôlómim yôv ba nosopa kobom thêthôŋ takêntêk.^{23t}Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôliŋ dômiŋ ek abô thôŋôthôŋ takêŋ.²⁴Anyô Bêŋ anêŋ anyô ku ma êmô labali imbiŋ avômalô lôk-thô lôk anêŋ auk ma thêthôŋ ek êndôŋ avômalô katô. Lôk êmô malinyaô ma miŋ injik vovak ami.²⁵Ma yani miŋ lamaniŋ ketheŋ esak avômalô takatu ba miŋ elanô anêŋ abô ami ma êndôŋ thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêŋ tem nêŋ i sa ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek nesopa auk avanôŋ mena mi la.²⁶Ma ewa auk mavi hathak loŋbô ma tem nêsvôv ênjêk Sadaŋ anêŋ gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêŋ ku.

Pik lo leŋ anêŋ daŋ

3^uOdanô! Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem malaiŋ lomaloma imbitak.²Avômalô tem leŋiŋimbiŋ thêlôda lôk leŋiŋimbiŋ valuseleŋ ma nêmbôli lôk nêgê i daŋ ma nenaŋ abôma lôk leŋiŋôndôŋ kôtôŋ êndêŋ taluvi lo lami. Ma tem miŋ leŋiŋmavi esak nôŋ takatu ba anyô vi êv hadêŋ i ami lôk êpôlik hathak kobom mathêŋ³ma leŋiŋhaviŋ mi lôk miŋ etak kapôlôŋiŋ kambom ami. Ma tem nenaŋ abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki loŋ ami ma nimitak nê maleriŋ thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi.⁴Ma tem thêlô nimbuliŋ iniŋ nê mólô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nêŋem iniŋ athêŋ liŋ ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leŋiŋmavi ma kobom leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ ma êdô.^{5v}Avômalô takêŋ tem nindum thêthôŋ êtôm nê esopa Wapômbêŋ ma doŋtom thêlô bók etak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba intu nômbôliŋ dômiŋ êndêŋ i.

⁶Ma anyô takêŋ ethak êyêyê hathak bôbôŋiŋ ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniŋ auk mayaliv ma ewa iniŋ auk. Avi takêŋ bók idum kambom bêŋ anôŋ ba êmô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ. Ma thêlôniŋ thethaŋak lomaloma hayabiŋ i ba êbôlêŋ auk lukmuk wak nômbêŋ intu sapêŋ.⁷Avi takêŋ elanô nê êŋ iniŋ abô lôbôlôŋ ba miŋ êpôm Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ ek nêŋ thêlô sa ami.^{8w}Ŋê êŋ bók êvôliŋ dômiŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ hatôm Janes lo Jambles bók êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Mose. Sadaŋ habuliŋ thêlô iniŋ auk aleba ibitak kambom anôŋ ba êvhaviŋ ami ba intu Wapômbêŋ hadô thêlô.⁹Ma nê êŋ iniŋ kambom takêŋ tem imbitak yaiŋ ba avômalô tem nêgê êtôm bók êyê Janes lo

^r2:19 Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3 ^s2:22 1Ti 6:11

^t2:23 1Ti 4:7 ^v3:1 1Ti 4:1 ^w3:5 Mat 7:15,21; Tit 1:16 ^x3:8 Kis 7:11

Jambles iniņ auk kambom. Ba intu auk êņ tem miņ imbitak bêņ ami.

Timoti ombaloņ Wapômbêņ anêņ abô loņ lôklokwaņ

¹⁰Ma doņtom o Timoti hoyala yenaņ auk lôk yenaņ bôk lo loņ takatu ba yahadôņ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviņ ya lôk yaleņhaviņ avômalô ma yahêvhaviņ ba yahamiņ lôklokwaņ lôk miņ yahasôv ami. ¹¹Ma vovaņ lomaloma lôk malaiņ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêņ hêv ya bulubiņ ek nôm kambom takêņ. ¹²Avanôņ! Avômalô lôkthô atu ba leņiņhaviņ nênemimbiņ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêņ tem nêpôm vovaņ takêņ imbiņ. ¹³Ma ñê lôk ñgôk lôk ñê takatu ba esau avômalô tem nindum iniņ auk kambom takêņ endeba imbitak kambom anôņ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiņ. ¹⁴⁻¹⁵Ma doņtom Timoti hoyala kêdôņwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêņ anêņ abô mathêņ hik auk thô hadêņ o aleba lêk. Abô êņ hik avômalô liņ ek neja auk mavi ek nênemimbiņ Yisu Kilisi ma tem yani nêv thêlô bulubiņ. Bôk howa auk hathak nôm takêņ ba intu hoyala katô nena abô avanôņ. Ba ombaloņ auk êņ loņ. ¹⁶Wapômbêņ anêņ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiņ ba bôk eto halôk kapyra ek êndôņ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbaņ. Ma hik loņôndê nepesaņ i thô ek nimbatak thêthôņ ¹⁷ek Wapômbêņ anêņ avômalô neja nômkama ek nindum ku mavi.

Timoti enaņ Wapômbêņ anêņ abô

4 Timoti, Wapômbêņ lo Yisu Kilisi elaņô yenaņ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ñê ñama.

Yani tem êlêm ek eyabiņ alalô. Aêņ ba yahanaņ lôklokwaņ hadêņ o nena ²onaņ Wapômbêņ anêņ abô. Miņ oyabiņ waklavôņ mavi iyom ami. Onaņ iyom. Nungwik avômalô iniņ kambom thô ma onaņ ek netak. Osaņ thêlô ek nesopa Wapômbêņ anêņ abô. Om-batho avômalô loņ ma ômô malijyaô lôk ôndôņ avômalô katô oyaņ. ³Yakô wak te ma avômalô tem nimbi leņôndôņ siņ ek nedaņô Wapômbêņ anêņ auk thêthôņ. Thêlô tem veņiņ thethajak ba nêmbôlêm kêdôņwaga vi ek nenaņ abô takatu ba indum thêlô leņiņmavi. ⁴Thêlô tem nede dômiņ liliņ êndêņ abô avanôņ ma nemberē mayaliv ba nesopa kukuthiņ oyaņ. ⁵Ma doņtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêņ atu ba hudum. Tem malaiņ lôk vovaņ êpôm o. Êņ ma umiņ lôklokwaņ. Onaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi lôk undum Wapômbêņ anêņ ku lôkthô atu ba hêv hadêņ o.

Pol hadum ek ema

⁶Timoti, yenaņ thalaleņ lêk haņgasô hatôm waiņ atu ba haņgasô halôk da. Ma wakma êņ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbêņ êņ. ⁷Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalaņviņ aleba hayô anêņ daņ. Ma yahavaloņ yenaņ yahêvhaviņ loņ denaņ. ⁸Ba intu Wapômbêņ lêk havaloņ vuli mavi te loņ ek ya aêntêk. Waklavôņ nindum abô ma Anyô Bêņ atu ba hanaņ abô avanôņ hathak avômalô tem enaņ nena ya anyô thêthôņ. Ba tem enaņ êndêņ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôviņ waklavôņ yani en-delêm ma tem enaņ aêņ êndêņ i imbiņ.

Timoti êlêm kethêņ ek Pol

⁹⁻¹⁰Dima lahaviņ nômkama pik êntêk. Êņ ma yani bôk hatak ya ba hi

^x3:11 Ap 13:14-52; 14:5,8-20 ^y3:12 Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22

^z3:16 Lom 15:4 ^a4:3 1Ti 4:1 ^b4:6 Plp 2:17 ^c4:7 1Ti 6:12

^d4:8 1Ko 9:24-25 ^e4:9-10 Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14

Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm kethej êndêj ya. ¹¹Luk iyom hamô haviñ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenañ ku ba intu ondom yani êlêm êndêj ya. ¹²Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epe-sus. ¹³^fYahatak yenañ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêj unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenañ kapya lôkthô. Ma ya vovañ ek kapya ali atu ba epesañ hathak boksipsip kupik. ¹⁴^gAleksanda ma anyô hadum ku hapesañ nômkama hathak aej thektheke ba bôk hadum kambom bêj hadêj ya. Anyô Bêj tem indum aêj êndêj yani esak nôm atu ba hadum. ¹⁵Yani hik vovak lôklokwañ hathak yêlôaniñ abô. Ba intu oda oyabiñ o mavi esak yani imbiñ.

¹⁶Yahadum abô môñ ma doho miñ êv ya sa ami. Thêlô sapêj etak ya. Ma yalenhaviñ nena thêlô miñ nindum abô esak nôm êj ami. ¹⁷Ma doñtom

Anyô Bêj hamiñ ya dômiñ ba hêv ya lôklokwañ ek yanañ Wapômbêj anêj abô takêj bêj êndêj nê daluk ek thêlô nedañô. Yalenhabî nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma doñtom Anyô Bêj hêv ya sa. ¹⁸Anyô Bêj tem nêv ya bulubiñ ênjêk ngôk iniñ vovak lomaloma. Nômlate miñ hatôm imbuliñ ya ami endeba enja ya vê ni anêj loj lôkliñyak atu ba hamô malak leñ am. Nêvathêj lôkmanjiñ êndêj yani iyom wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

¹⁹^hNêv yañsiñ mavi lôk lôkbôk mavi êndêj Plisila lo Akwila ma Onesipulus lôk anêj avômalô. ²⁰ⁱElastus hamô Kolin. Tlopmas hapôm lijiñ ma yahadô yani hêk Miletus. ²¹Ômbôlêm anêv lojondê ek ôlêm loj êntêk êmôj vêvam ka beleñ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyañ sapêj enañ yañsiñ mavi lôk lôkbôk mavi hadêj o.

²²Anyô Bêj eyabiñ o dahôlôm lôk anêj wapôm êmô imbiñ o.

^f4:13 Ap 20:6 ^g4:14 Lom 2:6 ^h4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17

ⁱ4:20 Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêj

Titi

Abô mônj

Lom êv Pol vê hêk koladôn (Ap 28), êj ma thai lôk Titi i ngavithôm Klit lôbôlôbô ba enaŋ Wapômbêj anêj Abô Mavi bêj hadêj thêlô. Vêma ma Pol hanaŋ ek Titi indum ku êj endeba anêj daŋ lôk etak avaka êtôm malak lôk-thô ma hatak Klit ba hi loŋ buyaŋ. Titi hadum ku êj denaŋ, ma Pol hato kapya êntêk hadêj yani. Hato ek embatho Titi loŋ esak anêj ku lôk nêma auk ek êmbôv nê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô anôŋ ek nêbônêlêma ma nêma auk esak êvhaviŋ lôk iniŋ ku ma eyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Hato kapya êj hadêj 64 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol, Wapômbêj anêj anyô ku ma Yisu Kilisi anêj aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaŋ anêj abô bêj ma yambatho nê takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i iniŋ êvhaviŋ loŋ. Lôk yanêma auk ek neyala abô avanôŋ atu ba halom avômalô ek nêma êtôm Wapômbêj anêj lahaviŋ ²Jek nêna maleŋiŋ esak neja lôkmala atu ba tem nêma êtôm wak nômbêj intu sapêj. Môn anôŋ ma Wapômbêj bôk havak abô yôv nena tem nêma êndêj i ba miŋ hatôm esau ami. ³Alalôaniŋ bulubiŋ Wapômbêj bôk hatak waklavôŋ te yôv ba hatak ku halôk yabaheŋ lôk hanaŋ lôklokwaŋ ek yanaŋ anêj Abô Mavi bêj êndêj avômalô ek batu Abô Mavi êj êlêma yaiŋ.

⁴kYahato hadêj o Titi, yenaŋ okna anôŋ hathak alaianiŋ aêvhaviŋ.

Kamik Wapômbêj lo alalôaniŋ Bulubiŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ o.

Titi endam avaka ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

⁵Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaŋ lôk otak avaka doho anêj lomalak êtôm atu ba bôk yahanaŋ hadêj o. ⁶Otak i êtôm aêntêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleŋiŋ ma hamô tiŋiŋ haviŋ yanavi. Ma anêj nali êvhaviŋ ba avômalô miŋ enaŋ abô hathak iniŋ maleŋiŋ thaŋô lôk leŋôndôŋ kôtôŋ ami. ⁷Îê takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ idum Wapômbêj da anêj ku ba intu thêlô abô mi ênjêk avômalô maleŋiŋ. Ma miŋ thêlô nesôŋ nena thêlô ma nê bêj ek avômalô vi ami, lôk miŋ leŋiŋmaniŋ ketheŋ ami, ma miŋ ninum waiŋ ba molo ami, lôk miŋ maleŋiŋ thêlêv ami, ma miŋ netanŋtaŋi esak avômalô vi iniŋ valuseleŋ ami. ⁸Mi. Neja avômalô thô lôk leŋiŋimbiŋ kobom atu ba mavi ma nipuk i loŋ lôk nêma thêthôŋ lôk matheŋ ma neyabiŋ i mavi. ⁹Ma nebalon abô avanôŋ biŋ atu ba bôk êdôŋ loŋ lôklokwaŋ ek nêndôŋ avômalô esak auk thêthôŋ ek nembatho iniŋ êvhaviŋ loŋ lôk nijik avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ auk lokbaŋ thô ek netak.

Îê leŋôndôŋ kôtôŋ bêj anôŋ êmô Klit

¹⁰mOtak avaka anêj aêj ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ ek nimiŋ loŋ siŋ ek nê nômbêj atu ba ibi leŋôndôŋ siŋ anêj Klit. Thêlô ma nê enaŋ abô mayaliv ba esau avômalô. Îê Israêl takatu ba evalon kobom neŋgothe kupik vê ethak êmôŋ ek kobom êj. ¹¹nÎê takêj ma onaŋ ek nêma bônôŋ ba miŋ otak i ek nêndôŋ avômalô ami. Thêlô leŋiŋhaviŋ valuseleŋ ba intu êdôŋ avômalô hathak auk

lokbaŋ ba ibuliŋ nê êvhaviŋ lodôŋlodôŋ iniŋ auk. ¹²Thêlô iniŋ anyô lôkawk te hanaŋ hathak thêlôda aëntêk, “Avômalô Klit sapêŋ ma nê abôyaŋ lôk êtôm bok ŋgalewaŋ ba êk ku mi ma eyaŋ nôm hatôm bok iyom.” ¹³Abô êŋ ma avanôŋ. Ba intu osaŋ i lôklokwaŋ ek iniŋ êvhaviŋ imbitak mavi ¹⁴Ma netak Israela iniŋ kukuthiŋ oyaŋ oyaŋ lôk miŋ nesopa nê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô avanôŋ iniŋ abô majan ami. ¹⁵Avômalô takatu ba iniŋ kapôlôŋiŋ mabuŋ hêk Wapômbêŋ ma, ma nôm eyaŋ lôk nômkama lôkthô ma mabuŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ ami lôk iniŋ kapôlôŋiŋ lelaik ma nômlate miŋ mabuŋ ami. Aêŋ ba iniŋ auk lôk kapôlôŋiŋ lelaik kambom. ¹⁶Thêlô enaŋ nena eyala Wapômbêŋ, ma doŋtom iniŋ bôk lo loŋ hik thô nena êthôŋ yani paliŋ. Thêlô leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba miŋ hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbêŋ ma.

Ôndôŋ kobom mavi êndêŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

2 Oda miŋ ôtôm thêlô ami. Ma ôndôŋ avômalô ek nesopa Wapômbêŋ anêŋ auk thêthôŋ. ²Ôndôŋ anyô boŋnena ek nipuki loŋ esak auk mayaliv ma nêmo batôŋ oyaŋ lôk neyabiŋ i dedaŋ mavi. Ma iniŋ êvhaviŋ lôk leŋiŋhaviŋ avômalô embothoŋ mavi. Ma nimiŋ lôklokwaŋ esak malaiŋ.

³Ma aêŋ iyom ma ôndôŋ avôdôŋnena imbiŋ ek nêmo mathêŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ. Ma miŋ nenaŋ abôma esak avômalô vi ami ma miŋ netak waiŋ ek eyabiŋ iniŋ auk ami. Mi, ôndôŋ thêlô ek neja auk mavi ⁴ek nêndôŋ avi muk ek

leŋiŋimbiŋ vêŋi lôk nali, ⁵ma nipuk i loŋ lôk nêmo mabuŋ, ma nindum iniŋ ku neyabiŋ iniŋ avômalô mavi lôk nênem leŋiŋhaviŋ êndêŋ avômalô ma nedovak vêŋi iniŋ abô vibiŋ. Idum aêŋ ma tem miŋ hatôm anyôla enaŋ abôma esak Wapômbêŋ anêŋ abô ami.

⁶Ma anyô muk ma osoŋ i lokwaŋ aêŋ iyom ek nipuki loŋ. ⁷Ma oda ôtôm lavôŋiŋ mavi esak nômkama sapêŋ ek apenena nêgê ba nesopa vemgawm. Ôndôŋ avômalô lôk malemdôŋ esak abô takatu ba halêm anêŋ o kapôlôm. ⁸Ma onaŋ abô thêthôŋ mavi iyom ek avômalô miŋ hatôm nêpôm anêm abô anêŋ kambom te ami. Undum aêŋ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba miŋ hatôm nenaŋ abô kambom te esak alalô ami.

⁹Ma nê takatu ba êmo alaŋsi vibiŋ** ma osoŋ i lokwaŋ ek nêmo iniŋ alaŋ vibiŋ esak nômkama sapêŋ ek nindum thêlô leŋiŋmavi. Ma miŋ nêwê abô viyaŋ ami. ¹⁰Lôk miŋ neja iniŋ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapêŋ thêthôŋ ek injik thô nena iniŋ ku ma mavi ek iniŋ alaŋsi nênemimbiŋ thêlô. Idum aêŋ ma tem alalôaniŋ Wapômbêŋ atu ba hêv alalô bulubiŋ anêŋ abô imbitak lêlêyaŋ mavi ênjêk avômalô maleŋiŋ.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm hik alalô liŋ ek nasopa anêŋ loŋôndê ek nayabiŋ Kilisi

¹¹Alalô nasopa kobom mavi takêŋ ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ wapôm bôk halêm yaŋi yôv ba hawa bulubiŋ halêm ek avômalô sapêŋ nênemimbiŋ. ¹²Ma wapôm êŋ hadôŋ alalô ek natak kobom avôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ lôk pik

**2:9 ‘Ŋê takatu ba êmo alaŋsi vibiŋ’ ma hathak abô Inglis ma ‘slave’. Nôŋgô Epesus 6:5.

°1:13 2Ti 4:2 P1:14 1Ti 4:7 Q1:16 1Jon 1:6; 2:4 F2:3 1Ti 3:11

°2:5 Ep 5:22 ‘2:7 1Ti 4:12 °2:8 1Pi 2:15 °2:9 1Ti 6:1 °2:12 1Jon 2:16

anêḡ thethaḡak ma napuki loḡ lôk namô thêthônḡ ba nasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ êndêḡ waklavônḡ êntêk. ¹³Ma alalô nasopa loḡôndê êḡ ba nanêm maleḡiḡ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êḡ ma waklavônḡ atu ba Yisu Kilisi anêḡ deda lôkmaḡiḡ êlêm yaiḡ. Yani ma Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, alalôaniḡ bulubiḡ. ¹⁴xYani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêḡ alalô vê êḡjêk kambom lomaloma lôk havôkwiḡ alalô ek nambitak yanida anêḡ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

¹⁵yBa intu onja abô takêntêk anêḡ ôdônḡ sa êndêḡ avômalô êvhaviḡ. Lôk osoḡ i lokwaḡ ek nesopa ma avômalô leḡiḡôndônḡ kôtônḡ ma osaḡ i. Onaḡ abô takêḡ esak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ. Ma miḡ otak anyôla atu ba hoyabiḡ i ek enaḡ nena anêm abô ma nôḡ oyaḡ ami.

Nundum malêla takatu ba mavi

3 ²Nuḡgwik avômalô iniḡ auk liḡ esak loḡbô ek nedovak gavman lôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba nesopa iniḡ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ²Ma miḡ nenaḡ abô kambom esak anyô vi lôk miḡ nêkôki ami. Mi, netauviḡ i dedaḡ ba nêḡ yôhokna imbiḡ avômalô sapêḡ.

³aEk malê nena sêbôk ma alalô thônḡôthônḡ hatôm thêlô. Alalô leḡôndônḡ kôtônḡ lôk êvhaviḡ abôyaḡ ba atak Wapômbêḡ anêḡ loḡôndê ma amô thethaḡak lôk alak lomaloma vibîḡ. Ma amô lôk leḡiḡdaḡ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴Ma doḡtom lêk ma Wapômbêḡ, ôpatu ba hêv alalô bulubiḡ, hik anêḡ kobom mavi lôk anêḡ lahaviḡ thô hadêḡ alalô. ⁵bYani

hêv alalô bulubiḡ hathak yanida anêḡ lahiki. Ma miḡ hathak alalôaniḡ ku thêthônḡ ami. Mi, havôkwiḡ alalôaniḡ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matheḡ ba hêv lôkmala lukmuk hadêḡ alalô. ⁶cHathak ôpatu ba hêv alalô bulubiḡ, Yisu Kilisi, ma Wapômbêḡ haḡgasô anêḡ Lovak Matheḡ bêḡ anônḡ hayô hamô alalô. ⁷Yani habi anêḡ wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthônḡ. Ba intu alalô awa athêḡ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Ma lêk aêv maleḡiḡ ek nôḡ êḡ.

⁸Abô takêḡ ma avanônḡ biḡ. Ba intu yaleḡhaviḡ ombatho i loḡ lôklokwaḡ ek nesopa abô takêḡ sapêḡ ek vi atu ba bôk êvhaviḡ Wapômbêḡ yôv ma neyabiḡ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêḡ ma mavi anônḡ ba tem nêḡ avômalô lôkthô sa.

⁹dNômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatuḡ Israêl iniḡ limi bôbô iniḡ athêḡ ma abô lôkthango ma ethaḡ i hathak Mose anêḡ balabuḡ. Nôm takêḡ ma nôḡ oyaḡ ba miḡ hatôm nêḡ anyôla sa ami. ¹⁰eAnyôla havak avômalô vose hi lodônḡlodônḡ ma onaḡ bôlônḡ ju êndêḡ ôpêḡ nena etak auk êḡ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹Alalô ayala nena avômalô anêḡ aêḡ iniḡ auk ma lokbaḡ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniḡ bôk lo loḡ takêḡ da hik thêlô thô nena ḡê idum kambom.

Abô anêḡ daḡ

¹²fTem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êḡ ma o lôklokwaḡ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaḡ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêḡ

^x2:14 Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 ^y2:15 1Ti 4:12

^z3:1 Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 ^a3:3 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8

^b3:5 2Ti 1:9; Hib 10:22 ^c3:6 Ap 2:17-18 ^d3:9 2Ti 2:14,16

^e3:10 Mat 18:15-17 ^f3:12 Ep 6:21-22; Kol 4:7-8

waklavôḡ beleş simbak. ¹³§Sena, anyô lôkawk hathak abô majar, lo Apolo etak môlô ba i buyar, ma noyabiḡ i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêḡm thai sa. ¹⁴hÔndôḡ alaianiḡ avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nêḡnêḡm avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniḡ êvhaviḡ injik anôḡ.

¹⁵Avômalô takatu ba êḡmô haviḡ ya êv iniḡ leḡḡmavi hadêḡ o. Ma nêḡm yenaḡ aêḡ êḡndêḡ ḡê êvhaviḡ takatu ba leḡḡḡhaviḡ yêlô.

Wapôḡmbêḡ anêḡ wapôḡm êḡmô imbiḡ môlô lôkthô.

Kapya atu ba Pol hato hadêḅ

Pilemon

Abô mông

Pilemon ma anyô hêvhaviḅ te anêḅ Kolosi. Yani ma alaḅ ek ḅê doho atu ba êmô yani vibiy ba idum anêḅ ku. Ma anêḅ anyô ku êḅ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêḅ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniḅ balabuḅ hanaḅ nena ôpatu ba hamô alaḅ vibiy hatak anêḅ ku ba hasôv ba hi, êḅ ma anêḅ alaḅ hatôm injik yani vônô. Haveḅ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôḅ ma halaḅô Abô Mavi ba hêvhaviḅ. Ba intu Pol hato abô hadêḅ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviḅ ba nêḅ anêḅ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôḅ ba hato kapya ju êntêk, yaḅ ma Pilemon ma yaḅ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol, yahamô koladôḅ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniḅ aiyaḅ Timoti ato kapya êntêk hadêḅ o, Pilemon. O ma yaianiḅ aiyaḅ anôḅ atu ba alalô adum ku doḅtom êntêk haviḅ i. ²iLôk ato hadêḅ livôḅ Apia lo Alkipus haviḅ. Yani ma Wapômbêḅ anêḅ anyô vovak te atu ba hamiḅ haviḅ yai. Ma yai ato hadêḅ avômalô êvhaviḅ takatu ba ethak êv yeḅ hamô anêḅ unyak kapô haviḅ.

³Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ lôk Anyô Bêḅ Yisu Kilisi iniḅ wapôm lôk labali êmô imbiḅ mômô sapêḅ.

**Pol hanaḅ lamavi hathak
Pilemon anêḅ ku**

⁴⁻⁵Yahalaḅô hathak anêḅ lemhaviḅ avômalô matheḅ sapêḅ lôk anêḅ

hêvhaviḅ hathak Anyô Bêḅ Yisu. Ba intu mek sapêḅ atu ba yahateḅ ma yaleḅhabi o ba yahanaḅ yaleḅmavi hadêḅ yenaḅ Wapômbêḅ. ⁶Hêvhaviḅ Wapômbêḅ ba intu o anyô wapôm. Ma yahateḅ mek ek anêḅ wapôm êḅ injik anôḅ ba Wapômbêḅ nêḅ auk mavi êndêḅ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêḅ anêḅ Kilisi. ⁷Jaiyaḅ, abô hathak hôthô avômalô matheḅ iniḅ kapôlôḅniḅ liḅ hayô ek ya. Ba intu anêḅ kobom lemhaviḅ êḅ hêv ya thêvô lôk yaleḅmavi bêḅ anôḅ.

**Pol hanaḅ ek Pilemon êḅḅ
Onesimi êtôm yaḅ anôḅ**

⁸Aêḅ ba yahadum ek yanaḅ injik anêḅ lemhaviḅ liḅ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviḅ undum. Nôm êḅ ma thêthôn mavi ba intu ya hatôm yanaḅ lôklokwaḅ ek undum aêḅ esak Kilisi anêḅ athêḅ. ⁹Ma doḅtom hathak leḅhaviḅ êḅ iyom intu yahanaḅ hik o liḅ. Ya ma anyô boḅ Pol atu ba lêk yahamô koladôḅ hathak Yisu Kilisi, ¹⁰kyahanaḅ hik o liḅ hathak yenaḅ okna Onesimi ek nuḅgwik anêḅ lemhaviḅ thô êndêḅ yani. Yahamô koladôḅ ma yani hêvhaviḅ ba intu habitak yenaḅ okna. ¹¹Sêbôk ma yani miḅ hatôm nêḅ o sa ami. Ma doḅtom lêk habitak anyô mavi ek nêḅ alai luvi sa.^{††}

¹²Lêk yahêv yani hatôm yabiḅdaluk anôḅ hathôk ek o hathak loḅbô. ¹³Yahamô koladôḅ hathak Abô Mavi ba intu yaleḅmavi ek yani enja anêḅ loḅ ba êmô imbiḅ ya ek nêḅ ya sa. ¹⁴Ma doḅtom yahadô yapôviḅ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miḅ hatôm yandum nômlate atu ba miḅ honaḅ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviḅ undum. ¹⁵Betha Onesimi hatak o vauna ek nêḅimbiḅ Yisu Kil-

^{††}1:11 Onesimi anêḅ athêḅ anêḅ ôdôḅ nena, “Hêv sa”

ⁱ1:2 Kol 4:17; 2Ti 2:3 ^j1:7 2Ko 7:4 ^k1:10 1Ko 4:15; Kol 4:9

isi vêm ba havôhathôk hathak loṅbô ma tem êmô imbiṅ o wak nômbêṅ intu sapêṅ la. ¹⁶Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaṅ anôṅ ma miṅ êtôm o alaṅ ek yani esak loṅbô ami. Yalenḡhaviṅ yani bêṅ anôṅ. Ma doṅtom yani ma anêm mamuyaṅ lôk o ma alaṅ ek yani haviṅ ba intu tem lemimbiṅ yani bêṅ anôṅ êmôṅ ek ya.

¹⁷Aêṅ ba lemhabi nena alai ma ḡê ku te iyom, êṅ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸Yani hadum nômla kambom hadêṅ o mena hawa anêm nômla, êṅ ma otak êndôk yabaherṅ. ¹⁹Ya Pol yada yahato hathak yabaherṅ nena tem yanêm vuli êṅ viyaṅ êndêṅ o. Ma doṅtom lemimbi nena bôk yahik loṅôndê nêmô lôkmala thô hadêṅ o ba anêm vuli viyaṅ hêk haviṅ ya denaṅ.

²⁰Avanôṅ, aiyarṅ, yalenḡhaviṅ onja Onesimi thô esak Anyô Bêṅ anêṅ athêṅ.

Êṅ ma hatôm hôthô yakapôlôṅ liṅ hathak Kilisi. ²¹Yahato kapyâ êntêk hadêṅ o ba yahêvhaviṅ nena tem on-dovak yenaṅ abô vibiṅ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêṅ anôṅ êmôṅ ek abô nômbêṅ atu ba lêk yahato.

²²^mNômla yaṅ nena opesaṅ loṅ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenḡhabi nena tem Wapômbêṅ endajaṅ môlônim mek ma nêm ya vê ênjêk koladôṅ ba yambô yasôk esak loṅbô.

Pol anêṅ kapyâ anêṅ daṅ

²³ⁿEaplas ôpatu ba hamô koladôṅ haviṅ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêṅ lamavi hadêṅ o. ²⁴^oMa Mak, Alis-takas, Dima lo Luk, yêlô ḡê ku te iyom, thêlô êv iniṅ leṅṅmavi haviṅ.

²⁵Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ wapôm embaloṅ môlô sapêṅ kapôlômim loṅ.

Kapya hi hadêj avômalô

Hiblu

Abô mông

Ôpatu ba hatu kapya êntêk miñ hatu anêj athêj ami. Ma hadêj 200 AD ma avômalô ñaṅ iniṅ avaka te anêj athêj nena Teetulian hatu nena Banabas hatu kapya êntêk. Ma lêk doho enaṅ nena Apolo hatu ma doho enaṅ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaṅ nena ôpatu ba hatu kapya êntêk ma hatu hasopa Wapômbêj anêj lahaviṅ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Israèl te atu ba hêvhaviṅ Yisu. Hato hadêj avômalô Israèl takatu ba êvhaviṅ Yisu. Kapya êntêk hik thô nena Yisu ma bêj ek Israèl iniṅ plopet lôk aṅela ma Mose lôk ñê êbôk da. Ma hik thô haviṅ nena Yisu ma anyô malêvôn ek Wapômbêj lôk alalô ma anêj athêj ma bêj ek Alon anêj lôk Israèl iniṅ ñê êbôk da sapêj. Lôk hanaṅ ek ñê bôk êvhaviṅ nimiṅ lôklokwaṅ ma miñ nendeni nesopa Israèl iniṅ kobom bô ami. Yakô vovaṅ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israèl halôk loṅ thiliv.

Hato kapya êntêk hadêj 68 AD la.

Wapômbêj Nakaduṅ hamôn ek aṅela

1 Sêbôk bôlada ma Wapômbêj hanaṅ abô hadêj alalôaniṅ bumalô lôbôlôn hathak lavônṅiṅ lomalama hale plopet veṅjibôlêk. ²P Ma lêk êntêk ma pik lo leṅ anêj daṅ lêk habobo ba yani hawa Nakaduṅ abôlêk ba hanaṅ abô hadêj alalô. Wapômbêj habi baṅ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêj lôk hapesaṅ nômkama sapêj hathak yani iyom. ³Yani hik Lambô anêj deda lôkmaṅṅiṅ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô da. Ma yani havatho avômalô

lôk nômkama sapêj loṅ aleba ilumbak mavi hathak anêj abô anêj lôklokwaṅ. Yani havôkwiṅ alalôaniṅ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêj Lôkmaṅṅiṅ anêj baṅ vianôn hamô malak leṅ. ⁴Aêj ba yani hamô vuliṅ ek aṅela ma athêj atu ba êv hadêj yani ma bêj aêj iyom.

⁵Ma abô atu ba Anyô Bêj bôk hanaṅ hadêj Yisu ma miñ hanaṅ hadêj aṅela te ami. Mi. Hanaṅ hadêj Yisu iyom nena, “O ma yenaṅ okna, ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.”

Kapya Yeṅ 2:7

Lôk hanaṅ nena, “Ya anêm lemambô, ma o ma yenaṅ okna.” *2 Samuel 7:14*

⁶Ma Wapômbêj hêv namalô bôp halôk ba halêm pik ma hanaṅ abô bute haviṅ nena,

“Wapômbêj anêj aṅela lôkthô nênnêm yeṅ êndêj yani.” *Lo 32:43*

⁷Ma hanaṅ hathak aṅela nena, “Anyô Bêj hapesaṅ anêj aṅela hatôm lovak

ma anêj ñê ku takêj ma hatôm atum dahalaṅ.” *Kapya Yeṅ 104:4*

⁸Ma doṅtom hanaṅ hathak Nakaduṅ nena,

“Wapômbêj, oda tem ômô anêm loṅ lôk-liṅyak wak nômbêj intu sapêj, ma tem oyabiṅ avômalô esak kobom thêthôn iyom.

⁹Lemhaviṅ auk thêthôn ma hôpôlik ek auk lokbaṅ.

Ba intu Wapômbêj anêm Anyô Bêj halam o ba hangasô anêj nôm lêṅlêṅ hayô hamô o ek onja athêj bêj ek indum lemmavi.

Ma aṅela lôk avômalô miñ êmôn ek o ami.” *Kapya Yeṅ 45:6-7*

¹⁰Ma abô yaṅ hanaṅ nena, “Sêbôk ba mông anôn ma O Anyô Bêj da holav pik anêj landiṅ,

†1:2 Jon 1:3 †1:3 Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 †1:4 Plp 2:9

†1:5 1Sto 17:13; Ap 13:33 †1:6 Lom 8:29

ma leŋlêvôn ma oda anêm ku hopesaŋ hathak bahem.

¹¹Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.

Ma o iyom intu tem ômô thêthô.

¹²Tem unduŋunduŋ pik êtôm kwêv daim,

ma tem ômbi sôp bô atu thô ma nuŋgwik lukmuk.

Ma oda tem ômô aêŋ,

ma anêm sondabêŋ anêŋ daŋ ma mi.”

Kapya Yeŋ 102:25-27

¹³Ma Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Nakaduŋ nena,

“Ômô yabahaŋ vianônŋ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmo vemkapô vibiŋ am.” *Kapya Yeŋ 110:1*

Ma miŋ bôk hanaŋ abô êŋ hadêŋ aŋela te ami ma mi.

¹⁴^uAŋela ma êtôm ŋgôk yôhok ek nindum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nênem nê takatu ba tem neja bulubiŋ sa.

Nodaŋô katô ba nosopa!

2 Aêŋ ba alalô nadaŋô nômkama takatu ba bôk alaŋô yôv ek miŋ natôm yeŋ atu ba lovak hayuv vokê ami. ²^vMa abô takatu ba hale anêŋ aŋela veŋiŋbôlêk ba enaŋ intu bôk hik anônŋ yôv. Sêbôk ma avômalô miŋ elanô abô êŋ ami ba leŋôndônŋ kôtônŋ ba bôk ewa iniŋ vuli kambom êŋ yôv. ³^wMa lêk Anyô Bêŋ da halok ba halêm pik ba hanaŋ bêŋ nena tem alalô naja bulubiŋ. Ma avômalô bôk elanô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanônŋ. Aêŋ ba anyô te havôliŋ dômk hadêŋ alalôaniŋ bulubiŋ bêŋ atu ma ôpêŋ miŋ hatôm êsôv ênjêk vovaŋ êŋ ami ma mi. ⁴^xMa Wapômbêŋ da hadum lavônŋiŋ lo nômbithi ma ku lôkmaŋŋiŋ lomalomama. Ma hêv Lovak Matherŋ ek injik nômkama mavi lomalomama sam êndêŋ avô-

malô hatôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaŋiŋ ek injik thô nena abô avanônŋ.

Yisu hatôm alalô nê pik

⁵Yêlô anaŋ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêŋ miŋ hatak aŋela ek neyabiŋ pik lukmuk êŋ ami.

⁶Bok hanaŋ hêk kapy nena,

“Yêlô avômalô pik ma nômkama oyaŋ.

Ma doŋtom O Wapômbêŋ ma hothak lemhabi yêlô

lôk lemhaŋiŋ ba hoyabiŋ anyô anêŋ nakaduŋ mavi.

⁷Ma hotak yani hamô aŋela vibiŋ vauna, ma hopesaŋ yani hatôm anyô bêŋ ba hôv athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋŋiŋ hadêŋ yani,

⁸ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiŋ.” *Kapya Yeŋ 8:4-6*

Wapômbêŋ hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiŋ. Ba nômlate miŋ hamô vuliŋ ek yani ami. Ma doŋtom miŋ hayabiŋ nômkama sapêŋ ami denaŋ. ⁹^yMa hadum ba Yisu intu yaona lôk ek aŋela vauna ek Wapômbêŋ nêmkama anêŋ wapôm êndêŋ alalô esak yani anêŋ ŋama. Yani hawa vovaŋ ba hama ek nêmkama avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋŋiŋ.

¹⁰Ma Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêŋ sapêŋ. Yani hadum anêŋ ku thêthônŋ ba Yisu habitak anyô vovak laik mônŋ anônŋ ek enja vovaŋ ek nêmkama avômalô lôkthô bulubiŋ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaŋŋiŋ. Aêŋ ba Yisu anêŋ ku êŋ bôk hayô uŋlônŋ yôv. ¹¹^zBa intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak mathêŋ ma yani lôk avômalô takêŋ lêk ibitak ôdônŋ doŋtom. Aêŋ ba yani miŋ mama ek endam i nena iviyaŋ lo livi ami ¹²ma hanaŋ nena,

^u1:14 Sng 34:7; 91:11 ^v2:2 Gal 3:19 ^w2:3 Hib 10:29; 12:25

^x2:4 Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 ^y2:9 Plp 2:8-9 ^z2:11 Mat 25:40

“Tem yandam anêm athêj êndêj yenañ aiyañ thêlô,
ma tem yambô anêm athêj êmô avômalô êvhaviñ malêvôñ.” *Kapya Yeñ 22:22*

¹³Ma abô yañ hanañ nena,
“Tem yanêmbiñ Wapômbêj.” *Aisaia 8:17*

Ma abô te hanañ nena,
“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêj bôk hêv yôv hadêj ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

¹⁴⁻¹⁵aAvômena takêj ma iniñ leñviñkupik lôk thalaleñ hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm ñê ekak veñij lo baheñij lusu wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbulij Sadañ, ôpatu ba havalonñ ñama anêj lôklokwañ lôk epole yak êj vê êñjêk avômalô. ¹⁶Ma miñ hêv añela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêj limi sa. ¹⁷Ba intu Wapômbêj hapesañ Yisu êntêk êj hatôm iviyañ anôñ ek imbitak êtôm avômalô iniñ anyô bêj habôk da. Yani lahiki ba havalonñ anêj ku loñ ek indum Wapômbêj anêj ku ek nêmbô avômalô iniñ kambom vê. ¹⁸Ma Sadañ êj bôk halôk yani la ba hawa vovañ. Aêj ba tem nêmbô avômalô takatu ba Sadañ halôk leñij sa aêj iyom.

Yisu ma bêj ek Mose

3^bAêj ba aiyañ thêlô, mólô ma avômalô takatu ba Wapômbêj bôk halam yôv ek nômbô imbiñ yani êmô malak leñ ba intu mólô ma mathej. Ma mólô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêj hêv hatôm alalôaniñ aposel lôk anyô bêj habôk da, ôpatu ba alalô anañ iniñ êvhaviñ bêj hathak. ²cYani ma anyô ku anôñ ba hadum ku takatu ba êv hadêj

yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêj anêj avômalô. ³⁻⁴Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêj ek unyak êj. Ma Wapômbêj da hapesañ nômkama sapêj. Aêj ba Wapômbêj ma bêj ek nômkama sapêj. Ma Yisu êntêk intu bêj ek Mose aêj iyom. ⁵dMose thai lôk Yisu ma ñê ku anôñ. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiñ Wapômbêj anêj avômalô ba hanañ anêj abô atu ba tem imbitak embej yam. ⁶Ma doñtom Yisu êntêk intu nakaduñ ba hayabiñ Wapômbêj anêj avômalô hatôm unyak alañ. Aêj ba alalô nabalonñ iniñ aêvhaviñ loñ lôklokwañ. Ma alalô namiñ êtôm anyô ñê ba nanêmbô maleñij, êj ma tem nambitak êtôm Wapômbêj anêj avômalô.

Abô lôklokwañ hathak ñê takatu ba miñ êvhaviñ ami

⁷eBa intu Lovak Mathej hanañ,
“Lêk êntêk holañô Wapômbêj abôlêk,
⁸fma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êmô loñ thiliv ba êvôliñ dômiñ ek yani ma elañ mathalaleñ
⁹lôk ethañ yani aleba hanañ nena,
‘Sondabêj 40 ma bôk yahadum ku loma-loma ba thêlô êyê yôv.
¹⁰Ba intu yaleñmaniñ hathak thêlô ñê bôlônñ yañ sêbôk atu.
Ba yahanañ, “Thêlô kapôlônñ hi mayaliv wak nômbêj intu sapêj ba miñ eyala yenañ loñôndê ami.”
¹¹gÊñ ma yaleñmaniñ ba yahavak balabuñ nena,
“Thêlô miñ hatôm nimbital nêyô yenañ bamtu ami.” ” *Kapya Yeñ 95:7-11*
¹²Aiyañ thêlô, ôñgô katô. Mólô miñ nobalonñ kambom loñ ba notak unim ôêvhaviñ ba nômbôliñ dômim êndêj

^a2:14-15 1Jon 3:8; ALK 12:10 ^b3:1 Hib 4:14; 7:26

^c3:2 Nam 12:7; Hib 3:5 ^d3:5 Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19

^e3:7 Sng 95:7-11 ^f3:8 Kis 17:7; Nam 20:2-5 ^g3:11 Nam 14:21-23

Wapômbêṅ lôkmala ami. ¹³Lovak Matherṅ bôk hanaṅ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êṅ ba wak êṅ miṅ bôk hale ba hi ami denaṅ. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêṅ intu ek kambom miṅ esau môlô ek lemimôndôṅ kôtôṅ ami. ¹⁴Ma alalô nabalôṅ alalôaniṅ aêvhaviṅ môṅ loṅ endeba pik lo leṅ anêṅ daṅ, êṅ ma tem injik thô nena alalô abitak Kilisi anêṅ avômalô. ¹⁵^hLêk yahanaṅ Lovak Matherṅ anêṅ abô atu,

“Lêk êntêk holaṅô Wapômbêṅ abôlêk, ma miṅ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliṅ dômiṅ ek yani ami.” *Kapya Yeṅ 95:7-8*

¹⁶iṅê alêla takatu ba bôk elañô ba êvôliṅ dômiṅ? Iṅê takatu ba Mose hawa i vê hêk Ijip! ¹⁷jṅê alêla takatu ba Wapômbêṅ lamaniṅ ek i hatôm sondabêṅ 40? Iṅê takatu ba idum kambom ba iniṅ kupik hêv yak hêk loṅ thiliv! ¹⁸Iṅê alêla takatu ba Wapômbêṅ havak balabuṅ ek thêlô miṅ nimbitak nêyô anêṅ bamtu ami? Iṅê takatu ba miṅ elañô abô ami! ¹⁹Ba intu alalô ayê nena ṅê takêṅ ma thêlôniṅ êvhaviṅ mi. Êṅ ma miṅ hatôm nêyô Wapômbêṅ anêṅ bamtu ami.

Wapômbêṅ anêṅ bamtu

4 Wapômbêṅ bôk habitij abô ek avômalô nimbitak nêyô anêṅ bamtu kapô ba ini. Ma miṅ bôk hapole vê ami. Aêṅ ba alalô nayabiṅ i ek Wapômbêṅ miṅ ênjê nena alalô te intu hamiṅ yayiṅ ami. ²Ma avômalô doho bôk enaṅ Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi hadêṅ alalô hatôm atu ba bôk enaṅ hadêṅ avômalô bôsêbôk. Ma doṅtom thêlô miṅ êvhaviṅ ami. Ba intu abô takatu ba thêlô elañô ma miṅ hêv thêlô sa ami.

³⁻⁴^kWapômbêṅ hapesaṅ pik lo leṅ aleba anêṅ daṅ ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêṅ anêṅ kapya bute ma hanaṅ hathak wak te baherṅi ba lahavuju nena,

“Wak te baherṅi ba lahavuju êṅ ma Wapômbêṅ hawa lovak hathak anêṅ ku takatu ba hadum.” *Môṅ Anôṅ 2:2*

Ba alalô takatu ba aêvhaviṅ lêk ayô bamtu êṅ haviṅ hatôm Wapômbêṅ bôk hanaṅ yôv nena,

“Yaleṅmaniṅ ba yahavak balabuṅ nena, “Thêlô miṅ hatôm nimbitak nêyô yenaṅ bamtu ami.”” *Kapya Yeṅ 95:11*

⁵^lAvanôṅ! Wapômbêṅ bôk hanaṅ abô atu yôv nena,

“Thêlô miṅ hatôm nimbitak nêyô yenaṅ bamtu ami.”

⁶Avômalô takêṅ bôk elañô Abô Mavi ma doṅtom miṅ esopa ami. Ba intu miṅ bôk ibitak êyô bamtu êṅ ami. Ma doṅtom avômalô doho tem nimbitak nêyô loṅ lovak êṅ. ⁷Aêṅ ba Wapômbêṅ hatak wak yaṅ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêṅ hêv abô hadêṅ Devit ba hanaṅ,

“Lêk Êntêk holaṅô Wapômbêṅ abôlêk, ma miṅ ôpôlik ami.” *Kapya Yeṅ 95:7-8*

⁸^mJosua miṅ bôk hêv lovak hadêṅ avômalô takêṅ ami ba intu Wapômbêṅ hanaṅ hathak wak yaṅ ek nêṅ lovak êndêṅ alalô. ⁹Aêṅ ba sonda leṅijmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêṅ anêṅ avômalô nêṅ anêṅ bamtu. ¹⁰ⁿMa opalê atu ba habitak hayô Wapômbêṅ anêṅ bamtu êṅ ma yani hawa lovak hathak anêṅ ku hatôm atu ba Wapômbêṅ hadum aêṅ iyom. ¹¹Aêṅ ba alalô mathalaleṅ ek nambitak nayô bamtu êṅ ek miṅ anyôla esopa limi iniṅ veṅiṅgwam leṅôndôṅ kôtôṅ ba nêṅem yak ami.

^h3:15 Hib 3:7-8

ⁱ3:16 Nam 14:1-35

^j3:17 1Ko 10:10

^k4:3-4 Hib 3:11

^l4:5 Sng 95:11

^m4:8 Lo 31:7; Jos 22:4

ⁿ4:10 Hib 4:4

¹²Wapômbênj anêj abô ma lôkmala ba lôklokwaŋ bomaŋ. Ba anêj ma, ma ma bomaŋ hamôj ek biŋ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabênj dahô lôk lôkmala ma lokwaŋ lôk tabilôk kisi. Ma hatitiŋ anêm auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôj. ¹³Nômlate hamô pik êntêk êj miŋ hatôm imbuŋ i ênjêk Wapômbênj ma ami. Nôm takatu ba havuŋ i, lôkthô tem nimbitak yaiŋ ba nimiŋ oyaŋ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bênj habôk da

¹⁴Alalôaniŋ anyô bênj habôk da bôk hathak ba hi malak leŋ. Yani êj intu Yisu, Wapômbênj anêj namalô. Ba intu êvhaviŋ atu ba alalô anaŋ bênj ma nabalorj loŋ lôklokwaŋ. ¹⁵Alalôaniŋ anyô bênj habôk da bôk êlôk la lôbôlôj ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma doŋtom lahiki hathak alalôaniŋ kambom. ¹⁶Ba intu alalô ana bidoŋ ek Wapômbênj ma miŋ nakô ami. Ma awa malaiŋ ma tem nêm kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêm alalô sa.

5 Sêbôk aleba lêk ma Wapômbênj da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bênj habôk da. Hatak yani ek imiŋ malêvôj ek avômalô pik lôk Wapômbênj. Ba intu habôk avômalô iniŋ da êv leŋiŋmavi hadênj Wapômbênj lôk da êv iniŋ kambom vê. ²Thêlô ma nê pik ba eyala nena alalô sapêj ma hatôm doŋtom iyom ba vau hakalabu alalô siŋ. Aêj ba intu thêlô leŋiŋhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveŋ mayaliv. ³Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêj. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêj kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniŋ kambom.

⁴Ma anyô te miŋ hawa ku lôk athênj êj hatôm yanida anêj lahaviŋ ami. Mi. Wapômbênj da endam êtôm atu ba halam Alon am. ⁵Ma Kilisi aêj iyom. Yani miŋ hawa athênj anyô bênj habôk da hathak yanida anêj lahaviŋ ami. Mi. Wapômbênj hanaŋ hadênj yani nena, “O ma yenaŋ okna, lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya Yeŋ 2:7*

⁶Ma hanaŋ hêk buyaŋ aêntêk, “O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbênj intu sapêj êtôm Melkisedek.” *Kapya Yeŋ 110:4*

⁷Yisu hamô pik ma hateŋ mek hadênj Wapômbênj atu ba hatôm enja yani vê ênjêk ŋama ba hanaŋ hik ôpêj liŋ lôklala lôk mathôk bênj. Yani hamô Wapômbênj vibiŋ ba intu halaŋô anêj abô. ⁸Ondaŋô! Yani ma Wapômbênj nakaduŋ. Ma doŋtom hawa vovaŋ ek êndôj yani ek esopa lambô. ⁹Ôpêj hadôj yani ba hadum anêj ku aleba hayô uŋlôv ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubiŋ. ¹⁰Ma Wapômbênj halam yani ek imbitak êtôm anyô bênj habôk da êtôm Melkisedek.

Miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami

¹¹Abô bênj anôj hêk ek nanaŋ. Ma doŋtom môlô lêk vau ba unim auk ma thôjôthôj. Aêj ba malaiŋ ek nanaŋ abô êj anêj ôdôj bênj. ¹²Môlô bôk oyalôv yôv ma doŋtom miŋ ubitak kêdôjwaga ami denaŋ! Ba anyô yaŋ êlêm ek êndôj môlô esak loŋbô êtôm nê daluk esak Wapômbênj anêj abô. Môlô unum sum denaŋ ba miŋ hatôm oŋgwaŋ nôm atu ba thektheke ami. ¹³Ôpatu ba hanum sum denaŋ, ôpêj hatôm amena ba hathôj nôm thêthôj paliŋ. ¹⁴Ma doŋtom nôm thektheke êj ma avômalô bênj iniŋ nôm.

^o4:12 Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15

^p4:14 Hib 3:1; 10:23

^q4:16 Hib 10:19

^r5:3 Wkp 9:7; 16:6

^s5:4 Kis 28:1

^t5:6 Hib 6:20; 7:1

^u5:7 Mat 26:36-46

^v5:8 Plp 2:6-8

^w5:12 1Ko 3:1-3

Wak nômbênj intu ma thêlôda nêndônj i ek neyala mavi lo kambom.

6¹⁻² Abô takêntêk hathak nênemim-bij ma avômena iniñ auk ba mólô bók oyala auk takênj yôv. Yahanaj hathak nede kapôlônjij liliñ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ñaj, lôk netak baheñ êyô ênjêk avômalô, ma ñê ñama tem nimbiyô lôk waklavônj nedañô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bênj iniñ auk. ³ Ma Wapômbênj hêv alalô sa ek nambitak avômalô bênj, êñ ma tem nambitak aênj.

⁴⁻⁶ xBa ñê takatu ba bók êyê deda lôk eyañ nôm mavi anênj malak leñ ma ewa Lovak Matheñ lôk ewa Wapômbênj anênj Abô Mavi lôk lôklokwañ atu ba tem êlêm êndênj waklavônj êñ, thêlô êñ te hawa nôm takênj lôkthô vêm ma hatak anênj hêvhaviñ. Alikakna! Ôpênj habuliñ yanida ba hamiñ piklêvônj ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anônj!

⁷ Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anênj nôm lôk ya ma halumbak mavi ek ñê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbênj anênj mek mavi. ⁸ yMa doñtom pik atu ba kapañgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nêv avômalô sa ami. Ma pik êñ ma Wapômbênj tem esañ ba embeñ yam ma tem êmbôk esak atum.

⁹ Aiyañ thêlô, yêlô athañ mólô. Ma doñtom yêlô ayala nena nôm mavi loma-loma tem êpôm mólô. Avanônj! Tem noja nôm yañ atu ba mavi anônj, êñ ma bulubiñ. ¹⁰ zMa mólô bók ôêv anênj avômalô matheñ sa ba êntêk udum aênj ômô. Êñ ma hik thô nena mólô lemimhaviñ yani. Wapômbênj ma thêthônj ba tem miñ lapañ mólônim ku takênj ami. ¹¹ Ma yêlô

leñjñhaviñ mólô nundum ku lôklokwañ aênj endeba anênj dañ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êñ ma tem noja. ¹² Miñ nôñgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhaviñ ba imiñ lôklokwañ. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbênj habutiñ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miñ hatôm epole vê ami

¹³ Ma Wapômbênj halam anênj athênj ba habutiñ abô haviñ Ablaham. Athênj la miñ bênj ek yani ami. Aênj ba intu havak abô hathak ¹⁴ ba hanañ,

“Avanônj! Tem yanêm mek mavi êndênj o ek anêm libumi nimbitak bênj anônj.”

Môñ Anônj 22:17

¹⁵ Ablaham hayabiñ ba hamô maliñyaô sawa daim vêm ka miñ hapôm anênj abô atu ba habutiñ anênj anônj.

¹⁶ Anyô te havak abô hathak anyô yañ atu ba anênj athênj bênj ek yani ma injik abô êñ loñ lôklokwañ. Ma miñ anyôla imbulav nena abô êñ ma abôyañ ami.

¹⁷ Wapômbênj bók habutiñ abô haviñ anênj avômalô yôv. Ma lahaviñ thêlô neyala katô nena tem miñ injik anênj auk liliñ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êñ anênj anônj thô. ¹⁸ aMa bók havak abô ba habutiñ yôv ba tem miñ enañ abôyañ ami. Ma nôm ju êñ havatho alalô loñ ba hik thô nena tem miñ injik anênj auk liliñ lôk epole abô êñ vê ami ek alalô takatu ba alañviñ hadênj yani ek naja bulubiñ ma tem naja nôm takatu ba aêv malenjñ hathak. ¹⁹ bAlalôaniñ bulubiñ êñ hatôm yeñ anênj anga ek alalô dahôlônj imiñ lôklokwañ ba miñ hatôm endowaliñ ami. Ma bulubiñ êñ iyom intu habitak hayô loñ matheñ atu ba sôp hamiñ loñ siñ. ²⁰ Yisu intu ba hamônj ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êñ

^x6:4-6 Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16

^y6:8 Stt 3:17-18; Mat 13:7,22 ^z6:10 Hib 10:32-34 ^a6:18 Nam 23:19

^b6:19 Wkp 16:2-3

ba hi ek nêma alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêñ habôk da wak nômbên intu sapên hatôm Melkisedek.

Melkisedek ma bêñ ek nê Livai

7^cMelkisedek êñ ma Selem iniñ kiñ ma Wapômbên Lôkmaññ anên anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadên kiñ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadên yani. ²Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdôn laumiñ ba hêv ôdôn te hadên yani. Yani anên athên anên ôdôn nena “Anyô Thêthôn”. Anên athên yañ nena “Selem iniñ Kiñ” ba anên ôdôn nena “Kiñ Yôhok”. ³Yani anên lambô lo talêbô mi ma miñ ekatuñ anên limi ami. Miñ eyala anên waklavôn evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbên nakaduñ atu ba habôk da wak nômbên intu sapên.

⁴Odañô! Melkisedek êñ ma anyô lôk athên bêñ. Ablaham ma avômalô Israeal iniñ lim, anyô lôk athên bêñ aên iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdôn laumiñ ba hêv ôdôn te hadên Melkisedek. ^{5d}Ma abô balabuñ hanañ nena avômalô Israeal nêñem iniñ nômkama takatu ba evak vose hi ôdôn laumiñ ba nêñem ôdôn te êndên nê êbôk da. Iñê êbôk da takên ma Livai anên limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israeal ba nê lôk iviyañ. Thêlô ma Ablaham anên limi. ⁶Yani ma miñ Livai anên thalaleñ te ami. Ma doñtom hawa nômkama ôdôn laumiñ takatu te ba hêv mek hadên Ablaham atu ba Wapômbên habitin abô haviñ yani. ⁷Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athên bêñ hêv mek hadên anyô lôk athên yaô. ⁸Iñê ôdôn ju atu ba ewa nômkama ôdôn laumiñ anên ôdôn te. Iñê êbôk da takên ma ôdôn yañ êlêm anên Livai anên ba

bôk ema. Ma yañ ma Melkisedek ba Wapômbên anên abô hanañ nena yani miñ hama ami. ⁹⁻¹⁰Auk yañ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiñ Ablaham kapô denañ. Ba intu Ablaham lo Livai êñ ewa nôm ôdôn ali êñ ba êv hadên yani. Aên ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdôn êñ, lêk yani hêv hadên anyô yañ.

Da lukmuk anên lôklokwañ ma bêñ ek da bô

¹¹Wapômbên hêv abô balabuñ hadên avômalô. Ma hanañ hadên Livai anên thalaleñ nena thêlô nimbitak nê êbôk da. Ma doñtom thêlô miñ idum Wapômbên anên ku ba êyô anên unlôn ami. Aên ba Wapômbên hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miñ hatôm Alon lôk nê Livai ami. ¹²Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yañda ek nê êbôk da vi. Ba intu abô balabuñ lukmuk habitak. ¹³Abô balabuñ hanañ nena nê êbôk da takên ibitak anên ôdôn te iyom iniñ thalaleñ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miñ habitak anên nê êbôk da bô takatu iniñ thalaleñ te ami. Mi. Ôpên anên thalaleñ miñ ethak idum ku êmô loñ êbôk da êñ ami. ^{14e}Alalô lôkthô ayala nena alalôaniñ Anyô Bêñ ma habitak anên Juda anên thalaleñ. Ma Mose bôk hanañ nena Livai anên thalaleñ ma tem nimbitak nê êbôk da ma Juda ma mi. ^{15-17f}Avanôn! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êñ habôk da ma yañda. Wapômbên hanañ,

“O ma anyô hêbôk da hatôm wak nômbên intu sapên hatôm Melkisedek.”

Kapya Yey 110:4

Ôpên habôk da hatôm Melkisedek ma doñtom miñ habitak anên nê êbôk da iniñ thalaleñ hatôm abô balabuñ hanañ

ami. Mi. Anêj lôklokwaŋ ma bêj ba anyôla miŋ hatôm imbuliŋ yani ami. Aêj ba ôpêj ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹gAbô balabuŋ môŋ ma anêj lôkliŋyak mi ba miŋ hatôm injik ku anêj daŋ siŋ ami. Ba intu Wapômbêj hêv abô balabuŋ êj vê. Ma hêv nôm mavi anôŋ yaŋ ba hawa balabuŋ bô êj anêj loŋ. Ma alalô aêv maleŋiŋ hadêj nôm lukmuk êj ek ana bidoŋ ek Wapômbêj.

²⁰Ma Wapômbêj hêv ku nêmbôk da hadêj Livai anêj thalalej. Ma doŋtom havak abô hathak anyô yaŋ. ²¹hAvanôŋ! Wapômbêj havak abô haviŋ ôpêj ek imbitak anyô habôk da ba hanaŋ,

“Anyô Bêj bôk havak abô ma miŋ hatôm injik anêj auk liliŋ ami,
‘O ma anyô hôbôk da wak nômbêj intu sapêj.’” *Karya Yeŋ 110:4*

²²iBa intu Yisu ma hatôm Wapômbêj anêj tabô lukmuk atu ba mavi anôŋ ba hamôŋ ek tabô bô.

²³Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yaŋ habitak hawa loŋ ek indum ku ba intu nê êbôk da bêj anôŋ. ²⁴⁻²⁵jMa doŋtom Yisu hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enaŋ injik Wapômbêj liŋ ek nê avômalô sa ba hik ku anêj daŋ siŋ. Aêj ba hêv bulubiŋ hadêj avômalô takatu ba êvhaŋiŋ yani ek ini êndêj Wapômbêj. Ma anêj ku êmbôk da intu anêj daŋ mi.

²⁶Avanôŋ. Anyô bêj habôk da atu tem nê alalô sa. Yani ma matherŋ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek nê kambom lôk hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama nômbêj intu sapêj. ²⁷kYisu hêv i hatôm da ek nê kambom vê. Da êj ma da lôkthô anêj daŋ. Nê bêj êbôk da vi ma wak nômbêj intu ma êbôk da ek nê thêlôda iniŋ kambom vê vêm ka nêmbôk avômalô iniŋ da nê nê nê iniŋ kambom vê emberŋ yam. Ma Yisu êj ma

miŋ hatôm nê êbôk da takêj ami. ²⁸Abô balabuŋ halam nê voloŋ ek nimbital nê bêj êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êj aleba hayô uŋlôv ek êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj.

Yisu ma tabô lukmuk

8 Abô takatu ba lêk yêlô anaŋ yôv anêj ôdôŋ ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêj habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêj Lôkmaŋgiŋ anêj loŋ yôv hamô baŋ vianôŋ anêj malak leŋ. ²Yani hadum ku hamô unyak matherŋ, êj ma malak yeŋ anôŋ atu ba Anyô Bêj da halav ma miŋ anyô elav ami.

³Anyô bêj habôk da tomtom ma elam thêlô ek nê nê nê da leŋiŋmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêj iyom. ⁴Ŋê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêj nê ôdôŋ yaŋda ba intu miŋ hatôm indum ku êmbôk da êj ami. ⁵Ma nê êbôk da takêj idum iniŋ ku êmô malak yeŋ. Ma unyak êj hik malak leŋ anêj dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeŋ ma Anyô Bêj hanaŋ abô lôkliŋyak hadêj yani nena, “Ondav katô. Opesaŋ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêj o halôk dumlolê.” ⁶mMa doŋtom hêv ku hadêj Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliŋ ek nê êbôk da iniŋ ku. Ma havak tabô lukmuk êj ba anêj abô hamô vuliŋ ek tabô bô. Aêj ba tabô bô anêj lôklokwaŋ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êj anêj ku anêj lôklokwaŋ ma hamôŋ ek nê êbôk da iniŋ ku.

Tabô lukmuk ma bêj ek tabô bô

⁷Abô tabô bô anêj kambom mi, êj ma tem Wapômbêj nê tabô lukmuk

⁸7:18-19 Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1 ^h7:21 Hib 5:6

ⁱ7:22 Hib 8:6; 12:24 ^j7:24-25 Lom 8:34 ^k7:27 Hib 5:3

^l8:5 Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 ^m8:6 Hib 7:22

ami. ⁸Ma Wapômbêj hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanañ, “Anyô Bêj hanañ, ‘Wak te tem êlêm ek yambak tabô lukmuk imbiñ avômalô Israël lo Juda.”^{‡‡}

⁹Sêbôk ma yahavak tabô haviñ thêlônij limi

ma yahavalonj thêlô baherij ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miñ êwê yenañ abô tabô vibiñ ami ba yahavôliñ yadômiñ hadêj thêlô.

Aêj ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miñ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêj yahanañ aêj.

¹⁰Wak êj ma tem yambak tabô imbiñ avômalô Israël aêntêk.

Tem yato yenañ abô balabuñ ênjêk thêlônij auk

lôk yato ênjêk thêlô kapôlônij.

Ma tem yambitak thêlônij Wapômbêj ma thêlô tem nimitak yenañ avômalô.

Ya Anyô Bêj yahanañ aêj.

¹¹⁻¹²Yahêv thêlônij kambom vê

ma tem miñ yalenimbi thêlônij kambom esak lonjbô ami.

Aêj ba ku mi ek anyô yañ êndônj yañ mena iviyañ la ba enañ, “Oyala Anyô Bêj”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, nê athêj mi lôk nê athêj bêj.” *Jelemaia 31:31-34*

¹³Wapômbêj halam abô tabô êntêk êj nena “lukmuk”. Aêj ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêj lôkliñyak, nôm êj tem nêk yak ba ni.

Malak yej atu ba hamô pik

9ⁿTabô bô atu lôk anêj abô ma-jañ hathak nêk yej lôk anêj un-

yak mathej bôk hamô pik êntêk yôv.

²Ma elav malak yej te. Anêj kapô mônj ma êdô atum lam lôk balê polom mathej hamô. Lonj êj ma elam nena Lonj Mathej. ³^oMa kapô yañ atu ba sôp hayañ kisi ma elam nena Lonj Mathej Anônj Bij. ⁴^pMa kapô mathej anônj êj ma alapa êmbôk kamuñ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik siñ hathak gol êdô hamô lonj êj. Ma alapa tabô êj anêj kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêj kôm atu ba havuak ma valu abô tabô. ⁵^qAlapa anêj vov ma ajeja ju imiñ ba Wapômbêj anêj deda lôkmanjij habi hayô hêk i. Ma anêj ngabôm ma lonj thalalej hamô ek nêk avômalô iniñ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miñ hatôm yanañ limamôk ami.

⁶^rNôm kama sapêj lêk hapesañ i yôv, ma nê êbôk da ibitak êyô unyak kapô mathej ek nindum iniñ ku wak nômbêj intu sapêj. ⁷^sMa Lonj Mathej Anônj Bij êj ma sonda bêj tomtom anêj wak te iyom ma anyô bêj habôk da hawa alim thalalej ba hi hayô ma hêv da êj ek nêk avômalô takatu ba idum kambom ba leñjipaliñ lôk yanida anêj kambom vê. Ma thalalej mi ma ku êj mi.

⁸Ma Lovak Mathej hadônj alalô nena kapô mathej êj êntêk hamô denañ ba avômalô miñ hatôm nimitak nêyô Lonj Mathej Anônj Bij êj ba ini ami. ⁹^tÊntêk ma abô dahô ek êdônj avômalô bôlônj êntêk. Ijê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leñjmavi. Ma da takêj miñ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami. ¹⁰Da takêntêk ma nôk leñjinkupik iyom, eyañ nôk mena inum ñañ mena ithik i ek nêk lelaik vê. Ma

^{‡‡}8:8 Israël lo Juda thai ma ôdônj te iyom. Ma donjom evak i vose hi ôdônj ju ba intu elam nena “Israël lo Juda”.

^o9:1 Kis 25:23–26:30 ^p9:3 Kis 26:31–33

^q9:4 Kis 16:33; 25:10–16; 30:1–6; Nam 17:8–11; Lo 10:3–5 ^r9:5 Kis 25:18–22

^s9:6 Nam 18:2–6 ^t9:7 Wkp 16:2–34 ^u9:9 Hib 10:1–2

doɣtom loŋôndê lukmuk tem êlêm ek êsô loŋôndê bô êɣ pônɣêɣ.

Kilisi anêɣ thalaleɣ hatôm da

¹¹Ma doɣtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêɣ habôk da anêɣ ku ba hadum nôm mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeɣ atu ba thêthônɣ anônɣ ba hamô vuliɣ ek malak yeɣ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êɣ miɣ nê pik elav lôk miɣ nôm pik ami. ¹²Yani miɣ hawa bokmeme lôk bokmaɣkao nakaduɣ iniɣ thalaleɣ ba habitak hayô Loɣ Matherɣ Anônɣ Biɣ êɣ ami. Mi anônɣ. Yanida hawa anêɣ thalaleɣ ba habitak hayô Loɣ Matherɣ Anônɣ Biɣ êɣ bôlônɣ doɣtom iyom ek epole kambom takatu ba havalonɣ alalô loɣ vê ek miɣ embalonɣ alalô loɣ esak loɣbô wak nômbêɣ intu ami. ¹³uMa ewa bokmeme lôk bokmaɣkao malô iniɣ thalaleɣ ma bokmaɣkao tiɣ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô nê lôɣgôlônɣ ek nimbitak matherɣ ek nêmo mabuɣ anônɣ. Ma doɣtom nôm êɣ ma hapesaɣ avômalô leɣviɣkupik iyom ek nênem yeɣ. ¹⁴vMa Kilisi anêɣ thalaleɣ ma hamônɣ ek alim iniɣ thalaleɣ ba hik ku êɣ anêɣ daɣ siɣ. Lovak Matherɣ atu ba hamô hatôm wak nômbêɣ intu sapêɣ havatho yani loɣ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêɣ. Yani havôkwiɣ alalôaniɣ kapôlônɣiɣ ma hawa nôm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêm yeɣ êndêɣ Wapômbêɣ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleɣ havatho tabô lukmuk loɣ

¹⁵Tabô bô bôk hayabiɣ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlônɣiɣ kambom takêɣ vê. Aêɣ ba yani hatôm alalôaniɣ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêɣ halam ma tem

neja lôkmala atu ba tem nêmo êtôm wak nômbêɣ intu sapêɣ êtôm atu ba Wapômbêɣ bôk havak abô hathak. ¹⁶Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miɣ nema ami. ¹⁷Alim hama êɣ ma tabô hamiɣ lôklokwaɣ. Ma alim hama ami, êɣ ma tabô êɣ anêɣ lôklokwaɣ mi. ¹⁸Aêɣ ba thalaleɣ haɣgasô ek nêmo lôklokwaɣ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loɣ. ¹⁹wMose hasam abô balabuɣ lôkthô hadêɣ avômalô vêm ma hawa bokmaɣkao map iniɣ thalaleɣ haviɣ ɣaɣ lôk boksipsip kasa anêɣ vuluk haviɣ alokwaɣ isop thaɣaɣ ma hasonɣ halôk thalaleɣ ma hapaliv hathak kapya tabô lôk avômalô. ²⁰Ma hanaɣ, “Wapômbêɣ havak tabô ba thalaleɣ êɣ hêv lôklokwaɣ ba hanaɣ nena nosopa.” ²¹xMa Mose hapaliv alim thalaleɣ hayô hamô malak yeɣ lôk anêɣ nômkama êv yeɣ sapêɣ. ²²yMa abô balabuɣ hanaɣ nena thalaleɣ tem isik nômkama sapêɣ ba nimbitak mabuɣ. Ma thalaleɣ mi, ma miɣ hatôm nênem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlônɣ te iyom

²³zNômkama pik hik nômo malak leɣ thô ba intu nê êbôk da êv da takêɣ ek nômkama malak yeɣ lôkthô imbitak mabuɣ. Ma nômkama malak leɣ ma nênem da ek imbitak mabuɣ aêɣ iyom. Da êɣ hamônɣ ek da yaɣ êntêk ek êmbôkwiɣ nômkama malak leɣ. ²⁴Aêɣ ba Kilisi habitak hayô malak leɣ ba hi hamiɣ Wapômbêɣ ma ek nêmo alalô sa. Ma miɣ habitak hayô unyak matherɣ atu ba epesaɣ hathak baheriɣ atu ba loɣ anônɣ anêɣ dahô oyaɣ iyom ami. ²⁵Ma ôpêɣ miɣ hatôm anyô bêɣ habôk da ba habitak hayô Loɣ Matherɣ Anônɣ Biɣ lôbôlônɣ hadêɣ sondabêɣ lôkthô haviɣ thalaleɣ atu ba miɣ yanida anêɣ ami.

^u9:13 Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4 ^v9:14 1Pi 1:18-19

^w9:19 Kis 24:6-8 ^x9:21 Wkp 8:15,19 ^y9:22 Wkp 17:11 ^z9:23 Hib 8:5; 10:1

²⁶ aMi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ daŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliŋ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nêŋ avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiŋ yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nêŋ i bulubiŋ. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

Kilisi da hêv i hatôm da

10 Aêŋ ba abô balabuŋ ma abô dahô hathak nôŋ mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nôm kama takatu ba tem imbitak embeŋ yam ma nôŋ anôŋ. Ma balabuŋ tem miŋ injik ku anêŋ daŋ siŋ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nêŋ yêŋ iniŋ kambom lôkthô vê ami. Avanôŋ. Da êv lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô miŋ hatôm indum ku êŋ ami. ² Ma da takêŋ hik ku daŋ siŋ, êŋ ma ŋê êbôk da tem netak iniŋ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yêŋ ba ibitak mabuŋ, êŋ ma tem thêlô leŋiŋ-malaiŋ esak iniŋ kambom esak loŋbô ami. ³⁻⁴ bMa bokmaŋkao malô lôk bok-meme iniŋ thalaleŋ êntêk êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. Aêŋ ba sondabêŋ nômbêŋ intu ma ethak êv da takêŋ ek avômalô leŋimbi iniŋ kambom. ⁵ Aêŋ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaŋ, “Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miŋ hatôm anêŋ lemhaviŋ ami, aêŋ ba bôk hopesaŋ yalenŋiŋkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da miŋ lemmavi ami.

⁷ Êŋ ma yahanaj, “Ya êntêk. Bôk eto hêk kapyâ hathak ya nena yahalêm ek yandum O Wapômbêŋ anêŋ lemhaviŋ.” *Kapya Yey 40:6-8*

⁸ Abô balabuŋ hanaŋ nena nêŋem da, ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da ma miŋ lemhaviŋ lôk lemmavi ami.”

⁹ Vêm ma yani hanaŋ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêŋ lemhaviŋ.” Yani hatak nôŋ lukmuk ek enja yaŋ bô anêŋ loŋ. ¹⁰ cMa hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba hêv anêŋ liŋkupik hatôm da ek indum alalô nambitak matheŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ.

¹¹ dŋê êbôk da imiŋ wak nômbêŋ intu ek nindum iniŋ ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êŋ lôbôlôŋ. Ma doŋtom iniŋ da êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. ¹² Ma anyô yaŋ atu ba hadum anêŋ ku habôk da ma habôk bôlôŋ doŋtom iyom ma da êŋ hadum ku hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek hêv kambom vê. Vêm ma hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ ¹³ e ma hayabiŋ waklavôŋ atu ba netak ŋê ik vovak hadêŋ yani nêŋô yani vakapô vibiŋ am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôŋ doŋtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak matheŋ ba lêk êyô unjôv atu ba nêŋô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

¹⁵ Ma Lovak Matheŋ hathak hanaŋ hadêŋ alalô hathak nôŋ êŋ nena,

¹⁶ f “Anyô Bêŋ hanaŋ nena, “Wak êŋ ma tem yambak tabô imbiŋ thêlô nena,

“Tem yatak yenaŋ abô balabuŋ êndôk thêlô kapôlôŋiŋ lôk yato ênjêk iniŋ auk.” *Jelemaia 31:33*

¹⁷ Êŋ ma hanaŋ,

^a9:26 Hib 10:10 ^b10:3-4 Hib 9:13 ^c10:10 Hib 9:12 ^d10:11 Kis 29:38
^e10:13 Sng 110:1 ^f10:16 Hib 8:10

“Thêlônij kambom lôk ibulij abô balabuñ ma tem miñ yalenjimi esak loñbô ami.”

Jelemaia 31:34

¹⁸Aêñ ba nô m takatu ba bôk êv vê, êñ ma tem miñ nêmbôk kambom anêñ da esak loñbô ami.

Alôana bidonj ek Wapômbênj

¹⁹gAiyañ thêlô, avanôn! Nôma miñ havalonj alalô loñ ek nayô Loñ Mathen Anônj Biñ kapô ba ana ami. Ma Yisu anêñ thalalenj ²⁰hhadabênj sôp êñ kisi ba habitak hatôm alalôaniñ loñôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liñkupik hatôm da ek ku êñ. ²¹Ba yani ma alalôaniñ anyô habôk da mavi anônj atu ba hayabiñ Wapômbênj anêñ avômalô. ²²iMa yani hapaliv thalalenj halôk alalô kapôlônij ba hêv alalôaniñ leñijmalainj vê. Ma alalôaniñ leñvijkupik ma bôk ithik hathak ñañ mabuñ. Aêñ ba alalô nanêm kapôlônij lôk nabalonj alalôaniñ aêvhavinj loñ lôklokwanj ek alalô ana bidonj ek Wapômbênj. ²³Ôpatu ba havak abô êñ ma miñ hanañ abôyanj ami. Ba intu bôk alalô aêv maleñij hadênj aêvhavinj atu ba anañ hi yaiñ lôklokwanj. Ma alalô nabalonj aêvhavinj êñ loñ ma miñ nande lelalilij ami. ²⁴Lôk nanjik alalôaniñ auk liñ ma nambatho i loñ esak kobom leñijimbiñ i ma nandum mavi lomalama. ²⁵jAvômalô vi êdô anêñ nesak doñtom. Ma alalô ma miñ nandum aêñ ami ma nasô i ba naya ek malê nena waklavônj lêk habobo.

Alalô miñ nandô Wapômbênj ami

²⁶kÔpatu ba hayala Wapômbênj anêñ abô anônj ma doñtom hêv anêñ auk ek indum kambom lôbôlônj, êñ ma kambom

anêñ da bôk hale ba hi yôv. ²⁷lBa intu ôpênj hakô ba hayabiñ ek indum abô lôk êndôk atum dahalañ atu ba tem imbulij ñê takatu ba leñijmaniñ hathak Wapômbênj. ²⁸mSêbôk ba anyô te havôlij dô m ek Mose anêñ abô balabuñ ba anyô ju la êpôm ba enañ yani bênj, ôpênj ma ik vônô ba avômalô la miñ kapôlônj malainj hathak ôpênj ami. ²⁹⁻³⁰nAêñ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanañ, “Nijik anyô leñkadôk liñ, êñ ma yenañ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

Ma abô yan hanañ nena,

“Anyô Bêñ tem indum abô ek anêñ avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbênj Nakadunj pesa ma hayê thalalenj tabô atu ba hadum yani habitak mathenj hatôm nô m oyanj ba hanañ abôma hathak Lovak Mathenj anêñ wapôm, êñ ma tem enja anêñ vuli atu ba kambom anônj ek ñê takatu ba evak Mose anêñ balabuñ pesa. ³¹Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbênj Lôkmala bañ ba havalonj o, êñ ma malainj bomañ.

Alalôaniñ êvhavinj imiñ lôklokwanj

³²Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bênj ba owa vovanj ma doñtom umiñ lôklokwanj. ³³Wak doho ma etak môlô umiñ piklêvônj ba ethañ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umiñ yani loñ siñ ek hôêv yani thêvô. ³⁴oMa môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladônj. O kambom mi ma sôp bidonj ewa anêm nômkama oyanj. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêñ dañ mi êntêk hovalonj loñ denañ. Aêñ ba lemimmavi.

³⁵Anêm payenj mavi tem êpôm o. Ba intu miñ ôkô ba ômbi anêm hôêvhavinj

⁸10:19 Hib 4:16 ^h10:20 Mat 27:51 ⁱ10:22 Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26

^j10:25 Hib 3:13 ^k10:26 Hib 6:4-8 ^l10:27 Ais 26:11

^m10:28 Lo 17:6; 19:15 ⁿ10:29-30 Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14

^o10:34 Mat 5:11-12; 6:20

ni ami. ³⁶Ma umiņ lōklokwaņ ba undum Wapōmbēņ anēņ lahaviņ ek onja nōm takatu ba yani bōk havak abō yōv haviņ avōmalō takatu ba ēvhaviņ. ³⁷Kasana iyom,

“Yani atu ba halēm ma tem ēlēm ma tem miņ esau ami.

³⁸Ma ņē thēthōņ ida ēvhaviņ wak nōm-bēņ intu sapēņ.

Ma ōpatu ba havoļiņ dōm ma tem miņ yaleņmavi esak yani ami.”

Habakuk 2:3-4

³⁹Yōv. Alalō miņ hatōm ņē takatu ba ēdō Wapōmbēņ ba tem nēpōm malaiņ ami. Mī. Alalō ma avōmalō aēvhaviņ ba tem Wapōmbēņ nēm alalō bulubiņ.

Ēvhaviņ anēņ vuli

11 ^PAnyō hēv ma ek nōmlate ba miņ hayē ami ma doņtom hayala katō nena tem enja, ōpēņ ma anyō hēvhaviņ. ²Bumalō thēlō idum aēņ ba intu Wapōmbēņ hanaņ abō mavi hathak thēlō.

³Alalō ēvhaviņ ba intu ayala nena sēbōk ma Wapōmbēņ hanaņ abō ba hapesaņ nōmkama lōkthō. Ma miņ hawa nōmla ba hapesaņ nōmkama hathak ami. Mī, hanaņ hathak abōlēk iyom ma nōmbēņ ēņ habitak.

⁴Abel hēvhaviņ ba hēv da mavi hadēņ Wapōmbēņ ba hamōņ ek Kain anēņ da. Yani hēvhaviņ ba Wapōmbēņ hanaņ abō mavi hathak anēņ da ba hanaņ, “O anyō thēthōņ anōņ.” Yani hama ma doņtom anēņ hēvhaviņ ēntēk hanaņ abō hadēņ alalō denaņ.

⁵Ma Inok, yani hēvhaviņ ba Wapōmbēņ hawa yani lōk liņkupik ba miņ hama ami. Ba intu miņ ēpōm yani ami ek malē nena Wapōmbēņ hawa yani vē. Avanōņ.

Enaņ nena Anyō Bēņ lamavi bēņ anōņ hathak yani ba intu hawa vē. ⁶Ōpatu ba miņ hēvhaviņ ami tem miņ nēm lamavi ēndēņ Wapōmbēņ ami. Ma opalē atu ba halēm ek yani ma nēmimbiņ nōm lokwaņju ēntēk. Wapōmbēņ da hamō aēņ ma ōpatu ba habōlēm Wapōmbēņ tem ēpōm vuli mavi anōņ.

⁷Ma Noa hēvhaviņ. Ba Wapōmbēņ hanaņ hathak nōm takatu ba miņ bōk habitak ami denaņ. Ma hakō ba halaņō Wapōmbēņ ba hapesaņ yeņ te ek nēm anēņ thalaleņ sa. Ma anēņ hēvhaviņ hik avōmalō iniņ kambom thō ma hadum ba yani habitak thēthōņ anōņ.

⁸Ma Ablaham hēvhaviņ ba Wapōmbēņ halam yani, “Nu loņ atu ba tem yanēm ēndēņ o ek oyabiņ.” Ma halaņō Wapōmbēņ anēņ abō ba hi ma doņtom miņ hayala loņ ēņ ami. ⁹⁻¹⁰Abalaham hapōviņ ek ni pik atu ba Wapōmbēņ halav unyak lōk landiņ lōklokwaņ hatōm anēņ auk. Ma Wapōmbēņ bōk havak abō nena Ablaham lōk limi takatu ba tem neja loņ mavi ēņ. Ba intu ōpēņ hēvhaviņ ba hi hatōm anyō loņ buyaņ ma halav unyak kudum halōk hatōm bōk ba Aisak lo Jekop elav.

¹¹Yani hēvhaviņ ba Sala avi yamu atu ba bōk hayalōv. Ma doņtom hayala nena Wapōmbēņ tem indum nōm atu ba yani havak. Aēņ ba hawa lōklokwaņ ba hēv amena hadēņ Sala. ¹²Ma yani ma anyō doņtom iyom ba bōk anyō boņ lōk hatōm anyō ņama. Ma doņtom limi ibitak bēņ anōņ hatōm vuliņ leņsawa lōk thathe ņgwek daņ.

¹³Ma avōmalō takēntēk ēvhaviņ ba êmō aleba ema. Ma miņ thēlō ēyē nōm takatu ba Wapōmbēņ bōk havak haviņ i ami. Mī. Thēlō leņiņmavi iyom ba

^P11:1 2Ko 5:7 ^Q11:3 Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 ^r11:4 Stt 4:3-10

^s11:5 Stt 5:21-24 ^t11:7 Stt 6:13-7:1 ^u11:8 Stt 12:1-5

^v11:9-10 Stt 35:12 ^w11:11 Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19

^x11:12 Stt 15:5; 22:17 ^y11:13 Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11

eyabiņ nôm takatu ba lêk êyê ma doņtom hêk daimbô denaņ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm nê loņ buyaņ ba pik êntêk ma miņ thêlôniņ ami. ¹⁴Ma avômalô takatu ba enaņ aêņ hik thô nena êbôlêm pik buyaņ ek êtôm thêlôda iniņ loņ. ¹⁵Ma avômalô takêntêk miņ leņņihiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leņņihiki ek nendeni esak loņbô ami. Mi. ¹⁶Thêlô leņņihiki hathak loņ lukmuk mavi êņ, malak leņ atu ba Wapômbêņ hapesaņ malak lôņ êņ ek thêlô. Ba intu miņ mama ek endam i nena anêņ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸^zAvanôņ biņ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêņ bôk habutiņ abô haviņ yani ba hanaņ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbatak.” *Môņ Anôņ 21:12*

Ma doņtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviņ ba hadum ek nêm nakaduņ doņtom atu êtôm da. ¹⁹^aYani anêņ auk nena, “Wapômbêņ hatôm injik yani liņ imbiyô êņjêk ņama.” Ba intu havayuniņ nakaduņ laselo hathak biņ ba hatôm hama ma doņtom Wapômbêņ hik yani liņ ba hêv hadêņ lambô hathak loņbô.

²⁰^bMa Aisak hêvhaviņ aêņ iyom ba intu yani hêv mek hadêņ Jekop lo Isau hathak nôm takatu tem imbitak embeņ yam.

²¹^cMa Jekop hêvhaviņ ba hadum ek ema ma habi i loņ hathak anêņ kôm ba hamiņ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeņ.

²²^dMa Josep hêvhaviņ ba habobo ema ma hanaņ hadêņ avômalô Israeļ ek waklavôņ atu ba etak Ijip ma neja anêņ lokwaņ imbiņ.

²³^eMa Mose talêbô lo lambô êvhaviņ ba talêbô havathu yani ma êyê nena

okna vuliņ biņ ba ivuņ yani hatôm ayôņ lô ma miņ êkô ek kiņ anêņ abô balabuņ ami.

²⁴Yani halumbak ma hêvhaviņ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêņ nakaduņ ba hanaņ, ²⁵“Yaleņhaviņ yamô imbiņ Wapômbêņ anêņ avômalô ek yanja malaiņ. Ma yahapôlik hathak leņmavi atu ba halêm anêņ kambom anêņ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶Avanôņ. Yani ma hadahaliņ vuli mavi atu ba tem enja embeņ yam. Ba anêņ auk nena, “Ya ma Mesia anêņ avômalô te ba avômalô enaņ abô kambom hathak ya, êņ ma nôm mavi anôņ hamô vuliņ ek Ijip iniņ nômkama mavi lôkthô.”

²⁷Yani hêvhaviņ ba hatak Ijip ma miņ hakô ek kiņ anêņ laņaņa ami. Ma hawa malaiņ ma doņtom hayê ôpatu ba hamô loņ kapô ba hamiņ lôklokwaņ. ²⁸^fYani hêvhaviņ ba hayabiņ waklavôņ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleņ ek aņela atu ba hik amena môņ vônô miņ injik avômalô Israeļ iniņ bôp vônô ami.

²⁹^gMa avômalô êvhaviņ ba ibup êyô ņgwêk elam nena “Thalaleņ” hatôm pik moma. Ma doņtom Ijip êlêm ek nindum aêņ, ma ņgwêk hayô i vôv ba halok i vônô.

³⁰^hThêlô êvhaviņ ba êwê lawê malak lôņ Jeliko hatôm wak baheņvi ba lahavuju ma badêņ hangôli.

³¹ⁱMa avi sek waliliņ Lahap hêvhaviņ ba hawa nê êyê loņ vani thô ba intu miņ hama haviņ nê leņôndôņ kôtôņ ami.

³²^jBêņ anôņ hêk ek yanaņ ma doņtom wakma halaņviņ. Ba tem miņ yanaņ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet

^z11:17-18 Stt 22:1-14 ^a11:19 Lom 4:17 ^b11:20 Stt 27:27-29,39-40 ^c11:21

Stt 47:31-48:20 ^d11:22 Stt 50:24-25; Kis 13:19 ^e11:23 Kis 1:22; 2:2

^f11:28 Kis 12:21-30 ^g11:29 Kis 14:21-31 ^h11:30 Jos 6:12-21

ⁱ11:31 Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 ^j11:32 Het 4:6-5:31; 6:11-8:32

lôkthô ami. ^{33k}Thêlô bôk êvhaviņ ba ik vovak ba ewa kiņ vi iniņ loņ lôk idum thêthôņ ba ewa nôm takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuņ laion abôlêk siņ ^{34l}Ma ik atum dahalaņ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biņ vovak ma doņtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doņtom ibitak lôklokwaņ ma ik vovak lôklokwaņ ba ilupunij ñê loņ buyaņ ba i. ^{35m}Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ñama ba êmô haviņ taluvi hathak loņbô. Ma avômalô vi ma ibuliņ i kambom anôņ ma doņtom evaloņ iniņ êvhaviņ loņ ek tem nijik i liņ esak loņbô ba nêmo mavi. ³⁶ⁿDoho ma enaņ abôma lôk ik hathak yak wabeņ maņgiņ. Ma vi ma ekak loņ ba êdô i hamô koladôņ. ^{37o}Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma eņgothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biņ vovak. Ma thêlôniņ kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miņ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovaņ bêņ lôk idum kambom lomaloma hadêņ i. ³⁸Thêlô takêņ ewa athêņ bêņ ek avômalô pik. Thêlôniņ loņ nêmo mi ba intu evenj mayaliv haveņ loņ thiliv lo dumlolê ma valu abyaņ lo pik abyaņ.

³⁹Thêlô miņ bôk ewa nôm atu ba Wapômbêņ havak abô hathak ami. Ma doņtom avômalô takêņ êvhaviņ ba intu Wapômbêņ hanaņ abô mavi hathak iniņ ku. ⁴⁰Ma alalô avômalô bôlôņ êntêk ma Wapômbêņ bôk hêv nôm mavi êņ hadêņ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loņ mavi atu.

Wapômbêņ hêv malaiņ ek êndôņ alalô

12^{PM}Môlô olaņô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siņ ba evatho alalô loņ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havaloņ alalô loņ ni. Ma nadaņviņ ni êyô anêņ daņ ma miņ natak ami. ²Alalô nagê Yisu iyom. Yani miņ makilik ek nôm mavi lôk hakô ek alovalaņaņsiņ ma miņ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôņ ek alalô ba intu hik anêņ ku lôkthô anêņ daņ siņ ek nanêmimiņ. Ma hi hamô Wapômbêņ baņ vianôņ hamô anêņ loņ hayabiņ pik lo leņ. ³Ñê kambom ibuliņ yani bêņ anôņ. Aêņ ba alalô leņiņimbi yani ek miņ nambitak vau lôk kapôlôņiņ malaiņ ba natak yani ami.

⁴Môlô uik vovak hathak nôm kambom, ma doņtom môlônim thalaleņ miņ haņgasô ami. ⁵⁻⁶Wapômbêņ havatho nali loņ hathak abô êntêk nena, “Yenaņ okna, ya Wapômbêņ yahêv malaiņ hadêņ avômalô takatu ba yaleņhaviņ lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenaņ avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiņ, ma miņ lemimbi nena nôm yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathaņ o, ma miņ lemmalaiņ ami.” *Gupela Sindau* 3:11-12

Bôk lempaliņ abô êņ e?

^{7r}Lami ethak êv malaiņ hadêņ nali ek êndôņi. Ma Wapômbêņ hadum aêņ iyom hathak alalô hatôm nali ek namiņ lôklokwaņ esak auk thêthôņ. ⁸Ma aêņ iyom ma avômena neja malaiņ ek nindumbak

^k11:33 Dan 6:1-27 ^l11:34 Dan 3:23-27

^m11:35 1Kiņ 17:17-24; 2Kiņ 4:25-37

ⁿ11:36 1Kiņ 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 ^o11:37 2Sto 24:21

^p12:1 1Ko 9:24-25 ^q12:5-6 Jop 5:17; ALK 3:19 ^r12:7 Lo 8:5

lôk auk. Malaij êj miñ hapôm o ami, êj ma o hatôm amena loj sawa. ⁹Alalôaniñ wakamik pik hathak hêv malaij ek êdôn alalô ba alaņ anêj abô. Ma Wapômbêj ma dahôlônij anêj alaņ. Ba intu namô yani vibiñ ek naja lôkmala. ¹⁰Ma alalôaniñ wakamik hêv malaij loma-loma ek êndôn alalô bidonja hatôm iniñ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doņtom Wapômbêj hêv malaij ek imbi anêj mathêj anôn sam êndêj alalô. ¹¹Howa malaij lôk vovañ bêj ba intu miñ lem-mavi ami. Ma doņtom malaij takêj tem injik anêj anôn mavi êtôm aêntêk, thêthônj lôk maliņyaô.

¹²tAêj ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuviñ ba thotho. ¹³uOmbeñ loņondê thêthônj ek avômalô veņvuviñ nimbitak mavi ma miñ nênem yak ami.

Alalô miñ nambôliñ dômiñ ek Wapômbêj ami

¹⁴Môlô lôkthô nundum ku lôklokwañ ek numbitak yôhok lôk mathêj. Mathêj mi, ma miñ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêj ami. ¹⁵Noyabiñ am ek anyôla miñ êmbôliñ dôm ek Wapômbêj anêj wapôm ami. Ma nôņgô katô ek livuk maniñ kambom te miñ indumbak ek imbuliñ avômalô ba nimbitak lelaik ami. ¹⁶vNôņgô ek anyôla miñ indum sek waliliñ ami mena lapaliñ Wapômbêj êtôm Isau ami. Yani ma okna môj ek eyabiñ lambô anêj nômkama lôkthô ma doņtom hêv nôm takêj vuli hathak nôm belev te. ¹⁷wHoyala nena malê habitak. Yani lahaviñ lambô enaņ abô mavi lôk nêm anêj nômkama êndêj yani, ma doņtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaņ ek enja nôm takêj ma doņtom miñ hatôm injik anêj kambom liliñ ami.

¹⁸xLemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêj hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êj hatôm atum hathaņ ba momaņiniñ hatôm bôlôvônj, maputup bomaņ lôk kakalu lôk damak. ¹⁹⁻²⁰yThêlô elañô lavuak halañ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaņ, “Ai! Sêbôk atu ba enaņ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êj ma enaņ hadêj Mose nena miñ enaņ abô êndêj i ami. ²¹zThêlô êyê nôm takêj ba êkô kambom ma Mose hanañ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliñ haviñ.” Lêk ôlêm ek Wapômbêj ma miñ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaņda ma lêk ma yaņda.

²²Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba ubitak ôyô Wapômbêj lôkmala anêj malak lôj, Jelusalem atu ba hamô malak leñ. Ma lêk môlô ôlêm ôyô haviñ aņela lubuņlubuņ takatu ba ethak doņtom ba ekaksa lôk leņijmavi. ²³Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviñ takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôn môj ba iniñ athêj bôk eto yôv hêk malak leñ. Ma lêk ôyô ek Wapômbêj atu ba avômalô idum abô hathak lôk ñê thêthônj iniñ dahô atu ba Wapômbêj bôk hapesaņ yôv aleba êyô uņlôv. ²⁴aMôlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba hapesaņ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek thalaleñ atu ba epaliv ba hanañ abô mavi anôn ba hamô vuliñ ek Abel anêj thalaleñ.

²⁵bNoyabiñ am! Miñ lemôndônj kôtônj ek nodañj Wapômbêj atu ba hanañ abô ami. Sêbôk ma hanañ abô hamô pik. Ma avômalô êdô anêj nedaņô ba miñ hatôm nêsôv ami. Ma doņtom lêk ma hanañ abô hadêj alalô hamô leñ, loj mavi anôn

^s12:11 Jem 3:17-18 ^t12:12 Ais 35:3 ^u12:13 Snd 4:26

^v12:16 Stt 25:29-34 ^w12:17 Stt 27:30-40 ^x12:18 Kis 19:16-20; Lo 4:11-12

^y12:19-20 Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27 ^z12:21 Lo 9:19

^a12:24 Stt 4:10; Hib 8:6 ^b12:25 Hib 2:1-3; 10:26-29

atu ba hamô vuliŋ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô, êŋ ma miŋ hatôm nasôv ami. ²⁶Sêbôk atu ma anêŋ abô bôk hayôkwîŋ pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiŋ abô ba hanaŋ nena, “Tem êyôkwîŋ pik esak loŋbô lôk leŋ imbiŋ.” *Hagai 2:6*

²⁷Ba hanaŋ, “Tem yayôkwîŋ pik esak loŋbô.” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena tem nê m nôm kama takatu ba yani hapesaŋ vê. Nôm takêŋ tem êyôkwîŋ lôkthô ek nôm kama vi atu ba miŋ hatôm yani êyôkwîŋ ami, êŋ ma tem nê m.

²⁸⁻²⁹“Ba alalô tem naja loŋ êŋ, loŋ atu ba miŋ hatôm nêyôkwîŋ ami. Ma alalôaniŋ Wapômbêŋ ma hatôm atum ek esaŋ nôm kama sapêŋ. Ba intu nanê m leŋiŋmavi êndêŋ yani lôk nanê m yeŋ ma nakô lôk nanê m i ni namô yani vibiŋ.

Abô anêŋ daŋ

13 Môlô nobaloŋ auk lemimimbiŋ môlôviyaŋ loŋ lôklokwaŋ. ^{2d}Ma noja avômalô loŋ buyaŋ thô. Avômalô doho bôk idum aêŋ ba ewa aŋela thô ma doŋtom êthôŋ paliŋ. ³Ma lemimimbi nê takatu ba ê m ô koladôŋ ba nônê m i sa. Onja iniŋ malaiŋ êtôm atu ba oda hômô haviŋ i. Ma lemimimbi vi atu ba ewa vovaŋ. Onja iniŋ vovaŋ êtôm atu ba thêlô ewa.

^{4e}Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô lôkthô miŋ nêgê nena nôm oyaŋ ami. Ma Wapômbêŋ tem indum abô esak nê takatu ba idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk nê takatu ba idum sek waliliŋ. Ba intu nê takatu ba ewa i miŋ nimbuliŋ iniŋ loŋ êk ami. ^{5f}Miŋ malemkilik li-mamôk esak valuseleŋ ami. Wapômbêŋ bôk hanaŋ, “Tem miŋ yatak o

lôk yambi o ni ami.” *Lo 31:6*

Ba intu onaŋ, “Yenaŋ nôm kama sapêŋ ma hatôm ba yaleŋmavi”. ⁶Aêŋ ba alalô abitak avômalô nê ba anaŋ nena, “Anyô Bêŋ hêv yêlô sa

ba tem miŋ nakô ami.

Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”

Kapya Yeŋ 118:6-7

^{7g}Lemimimbi nê bêŋ takatu ba eyabiŋ môlô lôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ môlô. Ma ôŋgô iniŋ bôk lo loŋ lôk iniŋ êvhaviŋ ba nosopa veŋiŋgwam. ⁸Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk êntêk ma wak nôm bêŋ intu sapêŋ.

^{9h}Ba intu miŋ nosopa auk thôŋôthôŋ lomaloma ami. Iŋê doho enaŋ auk mavi nena Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem embatho alalôaniŋ kapôlôŋiŋ loŋ. Ma doŋtom esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma hêv nê eyaŋ sa, ma doŋtom miŋ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰Avômalô takatu ba idum ku ê m ô malak yeŋ bô iniŋ athêŋ mi ek nindum ku nê m ô alalôaniŋ loŋ êbôk da.

¹¹ⁱAlim anêŋ thalaleŋ ma anyô bêŋ habôk da hawa ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ hatôm kambom lomaloma iniŋ da. Ma doŋtom iniŋ leŋviŋkupik êbôk hêk malak lôŋ viyaiŋ atu. Ma miŋ eyaŋ ami. ^{12j}Aêŋ ba Yisu hawa vovaŋ hêk malak lôŋ viyaiŋ ek indum avômalô nimbitak matheŋ hathak yanida anêŋ thalaleŋ. ^{13k}Aêŋ ba alôana ek yani êndôk malak lôŋ êŋ viyaiŋ ek naja anêŋ mama atu ba bôk yani hawa. ^{14l}Pik êntêk ma tem ê m ô vauna. Ma doŋtom alalô ayabiŋ malak lôŋ atu ba tem êlê m ba ê m ô êtôm wak nôm bêŋ intu sapêŋ.

^{15m}Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêŋ athêŋ ba nanê m yeŋ êndêŋ

^c12:28-29 Lo 4:24; 9:3 ^d13:2 Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13 ^e13:4 Ep 5:5

^f13:5 Lo 31:6,8; Jos 1:5 ^g13:7 1Ko 4:16 ^h13:9 Lom 14:17

ⁱ13:11 Wkp 16:27 ^j13:12 Jon 19:17 ^k13:13 Hib 12:2

^l13:14 Hib 11:10,16; 12:22 ^m13:15 Sng 50:14,23

Wapômbêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ba alalôaniḡ ku nanêm yeḡ hêk alalô veḡḡbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniḡ da ni êndêḡ Wapômbêḡ. ¹⁶ⁿBa alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêḡ avômalô vi, êḡ ma Wapômbêḡ lamavi hathak da mavi êḡ. Ba intu alalô miḡ leḡḡḡpaliḡ wapôm êḡ ami.

¹⁷ Môlônim ḡê bêḡbêḡ idum ku eyabiḡ môlô dahôlômim ma ḡê êḡ tem nenaḡ iniḡ ku lavôḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Ba intu nodanô iniḡ abô ba nodovak vibiy ek thêlô nindum iniḡ ku lôk leḡḡḡmavi ma miḡ leḡḡḡmalaiḡ ami. Malaiḡ êḡ tem miḡ nêm môlô sa ami.

¹⁸ PYêlô kapôlôḡḡḡ miḡ hanaḡ yeḡlô bêḡ ami ba intu yeḡlô ayala nena yeḡlô leḡḡḡhaviḡ namô batôḡ oyaḡ. ¹⁹ Yahananḡ lôklokwanḡ ek môlô noterḡ mek ek yasôk ketheḡ.

²⁰ Wapômbêḡ bôk hawa alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu, boksipsip anêḡ alaḡ anôḡ

vê hêk ḡama hathak thalaleḡ tabô atu ba anêḡ danḡ mi. Ma Wapômbêḡ labali anêḡ ôdôḡ ²¹ nêm môlô auk mavi lôk lôklokwanḡ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviḡ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêḡ lôkmanḡḡḡ êndêḡ yani êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

²² Aiyaḡ thêlô, yahato kapya bidoḡḡna iyom. Aêḡ ba yahananḡ lôklokwanḡ ek môlô nodanô yenaḡ abô katô ek yambatho môlô loḡ.

²³ Odaḡô! Alalôaniḡ aiyaḡ Timoti bôk hale yaiḡ yôv. Ba yani hayô ketheḡ ma tem yambiḡ yani ba yasôk.

²⁴ Nônêm yeḡlôaniḡ leḡḡḡmavi êndêḡ môlônim ḡê bêḡbêḡ lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathêḡ sapêḡ. Avômalô Itali êv iniḡ leḡḡḡmavi haviḡ.

²⁵ Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô lôkthô.

Jems
anêḡ kapyā
Abô mōḡ

Jems ma Yisu anêḡ yaḡ molok. Yani hatō hadêḡ avōmalô Israēl takatu ba êvhaviḡ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviḡ iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ ba hadōḡ thêlô ek neyabiḡ i esak malêla takatu ba enaḡ. Ma hik thô nena êvhaviḡ anôḡ ma anêḡ ku hêk haviḡ. Ma hanaḡ nena miḡ onaḡ abôma esak avōmalô vi ami. Ma hadōḡ i nena mek ma nôm lôklokwaḡ anôḡ.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêḡ lamavi

1 ^rYa Jems, Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ anyô ku. Yahato kapyā êntêk hi ek avōmalô Israēl ôdōḡ laumiḡ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêḡ pik bêḡ êntêk lôkthô. Wاكلêvōḡ mavi!

Malaiḡ havatho dêvhaviḡ loḡ

^{2s}Aiyaḡ thêlô, malaiḡ lomaloma hapôm mōlô, êḡ ma lemimimbi nena nôm takêḡ ma nôm leḡiḡmavi iyom. ³^tMôlô oyala nena malaiḡ takêḡ hasôm mōlônim dêvhaviḡ ba hadum ek numiḡ lôklokwaḡ. ⁴Ma numiḡ lôklokwaḡ endeba ku êḡ injik anôḡ ba numbitak êtôm ḡê talaḡ ba nundum nômkama sapêḡ thêthôḡ iyom ek nômla yaḡ miḡ êḡjêk ami. ⁵^uMôlô te hêv yak hathak auk, êḡ ma eteḡ Wapômbêḡ ma tem nêḡ. Yani hathak habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avōmalô lôkthô ma miḡ hatatale i ami. ⁶Yani atu ba hateḡ ma nêḡmimbiḡ iyom ma miḡ anêḡ auk

mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ḡḡwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêḡ. ⁷Anyô anêḡ aêḡ miḡ laimbi nena tem enja nômlate êlêḡ anêḡ Anyô Bêḡ anêḡ ami. ⁸Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêḡ mayaliv.

ḡê valu mi lôk ḡê valu bêḡ

⁹Aiyaḡ mena livôḡ la atu ba athêḡ mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê lôk athêḡ bêḡ. ¹⁰^vMa ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak nômkama pik ma nêḡmô lôk leḡiḡmavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê athêḡ mi ba tem nêḡnêḡ yak êtôm kamuḡ anêḡ vuak hêv yak. ¹¹Wak hapup ba habi lôklokwaḡ ba habôk kamuḡ ba iniḡ vuak lôk lêlêyaḡ mavi hakapok. Ma aêḡ iyom ḡê lôk valu bêḡ idum iniḡ ku denaḡ ba ema ma iniḡ nômkama tem egeleloḡ.

Wapômbêḡ miḡ halôk anyô leḡ ek nindum kambom ami

¹²ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ hathak malaiḡ ma Wapômbêḡ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êtôm iniḡ vuli. Wapômbêḡ bôk habitḡ abô ek nêḡm êndêḡ ḡê takatu ba leḡiḡhaviḡ yani. ¹³Kambomlate miḡ hatôm êndôk Wapômbêḡ la ek indum kambom ami. Ma yani miḡ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma miḡ onaḡ nena, “Wapômbêḡ halôk yaleḡ ami.” ¹⁴Mi. Alalôaniḡ thethaḡak ma hatôm etak alim halôk lôḡm ek nêḡbôv alim esak ba hakôk alalô leḡiḡ ek nandum kambom. ¹⁵Ma thethaḡak êḡ halumbak bêḡ ba anêḡ anôḡ ma kambom. Ma

^r1:1 Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 ^s1:2 Lom 5:3-5 ^t1:3 1Pi 1:7
^u1:5 Snd 2:3-6 ^v1:10 Ais 40:6-7

kambom êṅ anêṅ palumbak lôkthô ma ṅama.

¹⁶Yenaṅ aiyañ lôkma anôṅ, noyabiṅ am ek anyôla miṅ esau mólô ami. ¹⁷Wapôm lôk nôṁ mavi anôṅ sapêṅ ma halôk ba halêm anêṅ leṅ. Kamik Bêṅ atu ba hapesañ deda leṅ sapêṅ hêv wapôm mavi takêṅ. Wak lo bôlôvôṅ iniṅ deda hathak habitak yaṅda yaṅda, ma doṅtom Wapômbêṅ da hamô aêṅ iyom hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. ¹⁸^wYani anêṅ lahavij ba intu alalô abitak anêṅ nali hathak abô avanôṅ. Hadum aêṅ ek alalô nambitak êtôm anêṅ nôṁ môṅ anôṅ ek nômkama vi atu ba hapesañ haviṅ.

Nodaṅô ba nosopa

¹⁹Yenaṅ aiyañ lôkma anôṅ, mólô nodaṅô katô. Anyôla hanaṅ nômla ma nômô tiṅij ba nodaṅô bônôṅ ma miṅ lemimmaniṅ ba nonañ viyaṅ ketheṅ ami. ²⁰^xAvômalô iniṅ leṅijmaniṅ miṅ hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthôṅ êtôm Wapômbêṅ anêṅ lahavij ami. ²¹^yAêṅ ba notak nôṁ lônṅôlôn lôk kambom nômbêṅ êṅ. Ma nômô yaô ba nobaloṅ Wapômbêṅ anêṅ abô atu ba havatho halôk mólô loṅ. Abô êṅ ma hatôm nêṁ mólô bulubiṅ.

²²^zMa mólô nodaṅô abô êṅ ba nundum anêṅ ku imbiṅ. Olanṅ oyaṅ, êṅ ma hatôm osau amda. ²³Anyôla te halanṅ Wapômbêṅ anêṅ abô ba miṅ hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. ²⁴Ma hatak liyali ba hi ma ketheṅ oyaṅ ma lapaliṅ nena yanida ma aisê. ²⁵^aMa doṅtom ôpatu ba hatitiṅ balabuṅ mabuṅ êṅ ma miṅ lapaliṅ ami ma indum êtôm atu ba hanaṅ, êṅ ma Wapômbêṅ tem nêṁ mek ek anêṅ

ku sapêṅ. Balabuṅ mabuṅ êṅ hêv alalô vé hêk kambom anêṅ lôklokwaṅ.

²⁶^bAnyôla hanaṅ nena hasopa Wapômbêṅ ma doṅtom miṅ hayabiṅ abólêk ami, êṅ ma hasau yanida ba nômkama sapêṅ atu ba hadum ek esopa Wapômbêṅ ma nôṁ oyaṅ. ²⁷Lemhaviṅ osopa Kamik Wapômbêṅ ek êṅjê mólô êtôm nôṁ mabuṅ thêthê mavi, êṅ ma nundum aêntêk. Noyabiṅ avômena bilak lôk avi tôp esak iniṅ malaiṅ. Ma noyabiṅ amda ek pik malim miṅ esak mólô ami.

Noyabiṅ avômalô sapêṅ esak auk doṅtom

2^cYenaṅ aiyañ thêlô, alalô aêvhaviṅ alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmaṅij anôṅ. Ba intu noyabiṅ avômalô sapêṅ esak auk doṅtom ma miṅ nôṁnêṁ ṅê lôk athêṅ bêṅ liṅ ma nosale ṅê lôk athêṅ mi thô ami. ²Odaṅô. Anyôla halêm hêv yeṅ haviṅ mólô ba hik kwêv mabuṅ anôṅ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviṅ. ³Êṅ ma mólô ôêv athêṅ bêṅ hadêṅ anyô lôk kwêv mabuṅ ba onañ, “Ôlêm ômô loṅ mavi êntêk.” Ma onañ hadêṅ anyô siv nena, “Umiṅ loṅ intu” mena “Ôndôk ômô biṅ.” ⁴Mólô udum aêṅ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôṅ ju ba udum abô lokbaṅ hathak i.

⁵^dYenaṅ aiyañ lôkma anôṅ, nodaṅô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena ṅê siv ma Wapômbêṅ bôk hatak i yôv ek nimbatak ṅê lôkmaṅij hathak iniṅ êvhaviṅ ba tem nêṁ athêṅ bêṅ êndêṅ i ek nêṁ anêṅ loṅ lôkliṅyak êtôm bôk habutiṅ abô ek nêṁ êndêṅ ṅê takatu ba leṅijhaviṅ yani. Aêṅ e? ⁶Ma doṅtom ôpôlik ek ṅê siv. Ma opalê hathak hêv malaiṅ hadêṅ mólô ba havôv

^w1:18 Jon 1:13 ^x1:20 Sav 7:9 ^y1:21 Kol 3:8; 1Pi 2:1

^z1:22 Mat 7:26; Lom 2:13 ^a1:25 Lom 8:2; Jem 2:12 ^b1:26 Sng 141:3

^c2:1 Ap 10:34; Jem 2:9 ^d2:5 1Ko 1:26-28

môlô hi loŋ idum abô? Ijê siv e? Mi, ñê valu bêŋ iyom. ⁷Ma thêlô êŋ iyom intu enaŋ abôma hathak unim alaŋ Kilisi ba ibuliŋ anêŋ athêŋ mavi.

^{8e}Ma alalôaniŋ kiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ te hanaŋ hêk anêŋ kapyâ nena, “Lemimbiŋ avômalô êtôm atu ba lemhaviŋ oda”. Udum aêŋ ma mavi. ^{9f}Ma doŋtom ôêv ñê lôk athêŋ bêŋ liŋ ma ôpôlik hathak ñê athêŋ mi, êŋ ma udum kambom ba balabuŋ hik thô nena môlô ma ñê ômô abô balabuŋ lu. ^{10g}Ma ôpatu ba hayabiŋ balabuŋ sapêŋ ma doŋtom hêv yak hathak bute, êŋ ma habuliŋ abô balabuŋ lôkthô. ^{11h}Ôpatu ba hanaŋ nena, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami” lôk hanaŋ haviŋ nena “Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami.” Ba intu miŋ hudum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi ami ma doŋtom huik anyô vônô, êŋ ma hômô abô balabuŋ lu.

¹²ⁱAêŋ ba malêla takatu ba udum lo onaŋ ma lemimimbi nena Wapômbêŋ tem indum abô esak balabuŋ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklok-waŋ. ^{13j}Ma miŋ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êŋ ma waklavôŋ nindum abô ma Wapômbêŋ tem miŋ nêmb kapô ek o ami. Ma doŋtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêmb kapô ba nêmb môlô vê ênjêk loŋ nindum abô.

Êvhaviŋ anêŋ ku mi, êŋ ma ñama

¹⁴Yenaŋ aiaŋ thêlô, anyô te hanaŋ nena yani ma anyô hêvhaviŋ ma doŋtom miŋ hadum mavi ami, êŋ ma mavi e? Mi. Êvhaviŋ anêŋ aêŋ tem nêmb yani bulubiŋ e? Mi. ^{15k}Aiaŋ te mena livôŋ late nômb lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶Ma môlô te hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nu lôk

lemmavi, upuk sôp lôk nonŋwaŋ nômb.” Ma doŋtom miŋ hôêv yani sa ami, êŋ ma mavi aisê? ¹⁷Ma aêŋ iyom ma êvhaviŋ atu ba hêk wavo ma ku mi, êŋ ma ñama.

^{18l}Ma doŋtom anyô late hanaŋ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviŋ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doŋtom yahanaŋ nena, “Ya miŋ hatôm yaŋgê êvhaviŋ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaŋgik yenaŋ yahêvhaviŋ thô esak yenaŋ ku.”

¹⁹Môlô ôêvhaviŋ nena Wapômbêŋ doŋtom iyom hamô ba intu osoŋ nena unim ôêvhaviŋ ma anêŋ ku mi ma hatôm e? Auk êŋ ma auk mavi, ma doŋtom miŋ osoŋ nena auk êŋ intu mavi ek o ami. Mi, ñgôk eyala auk êŋ haviŋ, ma doŋtom thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ ñê kambom ba intu êkô ba elowaliŋ.

²⁰Môlô ñê auk thôŋôthôŋ, lemimhaviŋ noyala nena êvhaviŋ atu ba hêk wavo ma anêŋ ku mi, êŋ ma nômb oyaŋ e? ^{21m}Lemimimbi alalôaniŋ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduŋ Aisak hatôm da hayô hêk loŋ êbôk da. Yani hadum ku êŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ nena yani ma anyô thêthôŋ, aêŋ e? ²²ⁿIntu êŋ, Ablaham anêŋ hêvhaviŋ lôk anêŋ ku idum ku haviŋ i. Ma anêŋ ku hadum ba anêŋ hêvhaviŋ hik anôŋ. ^{23o}Êŋ ma habitak hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ, “Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ ba intu hayê yani nena anyô thêthôŋ.” Ma halam yani nena anêŋ anyô môlô. ²⁴Aêŋ ba ojala nena ôpatu ba hêvhaviŋ lôk hadum anêŋ ku haviŋ ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Ma miŋ hanaŋ abô êŋ hathak ôpatu ba hêvhaviŋ iyom ma anêŋ ku mi ami.

^e2:8 Mat 19:19; Gal 5:14 ^f2:9 Lo 1:17 ^g2:10 Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat

5:19 ^h2:11 Kis 20:13-14; Lom 13:9 ⁱ2:12 Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16

^j2:13 Mat 5:7; 18:32-35 ^k2:15 1Jon 3:17 ^l2:18 Gal 5:6

^m2:21 Stt 22:9-12 ⁿ2:22 Hib 11:17-18 ^o2:23 Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8

²⁵PMa lemimimbi avi sek waliliñ Laphap imbiñ. Yani ma aëñ iyom. Hawa Is-lael iniñ ñê êyê loñ vani ba hêv i sa ek elom buyañ ba i. Yani hadum ku êñ ba intu Wapômbêñ halam yani nena avi thêthôn. ²⁶Kupik atu ba auk lôkmala miñ hamô ami, êñ ma ñama. Ma êvhaviñ atu ba anêñ ku mi ma ñama aëñ iyom.

Oyabiñ vembôlêk mavi

3 Aiyaj thêlô, alalô nayala nena Wapômbêñ tem indum abô lôklok-wañ ek yêlô atu ba adôn avômalô hathak êvhaviñ. Ba intu miñ môlô bêñ anôn nundum ek numbitak ñê êdôn avômalô ami.

²Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla miñ havak i silili hathak anêñ abô ami, êñ ma yani mabuñ anôn ba hatôm eyabiñ liñkupik sapêñ. ³Odañô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalañaniñ hêk bokhos abôlêk ek êvôn hamô yak ma bok bêñ êñ hasopa iniñ leññhaviñ. ⁴Ma nômla yañ ma yeñ ñgwêk. Yeñ ñgwêk ma nômbêñ ma lovak bêñ hayuv ma hathak hasisuñ yeñ êñ ba hi. Ma doñtom nôm yaôna anôn te hêk dômlokwan ek havusiñ hi loñ atu ba alañ lahaviñ ni. ⁵Ma aëñ iyom veñbôlêk ma nôm yaôna ek leñviñkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bêñ lomaloma.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esañ ba êmbôk kamuñ bêñ anôn. ⁶Ma veñbôlêk ma hatôm atum. Veñbôlêk êñ ma hayô siñ hathak kambom lomaloma ba halumbak bêñ ba hadum leñviñkupik sapêñ habitak lelaik. Atum êñ halêm anêñ loñ atum da hamô ba intu hatôm esañ alalôaniñ lôkmala sapêñ, lêk êntêk êñ endeba êyô anêñ dañ.

⁷Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ñgwêk lôk alim lomaloma ba eyabiñ ba êmô tiñij. ⁸Ma doñtom anyô

late miñ hatôm eyabiñ abôlêk ek êñjêk tiñij ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm siniñ habôk avômalô vônô.

⁹Alalô êv yeñ hathak veññbôlêk hadêñ alalôaniñ Kamik Anyô Bêñ. Ma veññbôlêk doñtom êñ iyom intu hanañ ek Wapômbêñ imbuliñ avômalô takatu ba yani hapesañ i hatôm yanida. ¹⁰Veññbôlêk doñtom êñ iyom intu habô Wapômbêñ lôk hanañ abôma haviñ. Aiyaj thêlô, êñ ma kambom anôn. ¹¹Ñaj lôk ñgwêk hatôm nede valu abyañ te e? Mi anôn. ¹²Aiyaj thêlô, ñgwêk miñ hatôm nêñ ñaj mavi êndêñ alalô ami. Ma ñgôbêñ miñ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miñ hatôm injik êtôm ñgôbêñ ami. Mi anôn.

Auk mavi halêm anêñ Wapômbêñ

¹³Môlô opalê atu ba lôkauk bêñ ba hayala Wapômbêñ anêñ lahaviñ? Injik anêñ auk mavi êñ thô esak anêñ kobom thêthôn lôk ku takatu ba hadum ba hamô maliñyaô. ¹⁴Ma doñtom lemdañ hathak athêñ bêñ hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômôn, êñ ma miñ ômbô o ba onañ nena hosopa abô avanôn ami. Êñ ma honañ abôyañ ba hubuliñ abô avanôn. ¹⁵Auk êñ ma auk pik lôk kapôlôn bô ba halêm anêñ Sadañ. Ma miñ halêm anêñ leñ ami. ¹⁶Loñ atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk leñdañ hathak athêñ bêñ hêk, êñ ma tem ôpôm nena nômkama sapêñ hamô mayaliv ma kambom lomaloma hêk haviñ.

¹⁷Ma doñtom auk atu ba halêm anêñ leñ ma mabuñ anôn. Auk êñ hadum ek avômalô nêñ yôhok imbiñ i lôk ne-tauviñ i ma nêwê abô vibiñ, ma nêñem kapôlônij lôk nindum ku mavi lomaloma, ma nindum kobom doñtom êndêñ avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda iniñ

abô sapêj. ^{18s}Avômalô yôhök takatu ba ethak idum ek avômalô nêmo yôhök imbiñ i ma hatôm evatho iniñ yañvêk ba hik anôñ, êñ ma kobom thêthôñ mavi lomaloma.

Anyô lahavij nôm kama pik ma hatôm hik vovak hadêñ Wapômbêñ

4 ^tMalê te hadum ba môlô lemimñaña ba uik vovak havij am? Nôm takêñ halêm anêñ unim thethañak takatu ba ibisök ek nundum kambom lomaloma e? Intu êñ. ²Môlô lemimhavij nôm-late atu ba mi hêk môlô. Ba intu môlô malemimkilik hathak nôm êñ ba uik anyô vônô ma doñtom miñ owa ami. Êñ ma hadum môlô lemimñaña ba uik vovak hathak. Môlô miñ onañ hik Wapômbêñ liñ ami ba intu miñ owa ami. ³Ma onañ hik yani liñ hathak nômlate ma miñ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbañ ba lemimhavij noja ek injik unim thethañak vônô iyom. Ba intu yani havasiñ nôm êñ ek môlô.

^{4u}Môlô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek waliliñ ba êpôlik ek Wapômbêñ ma evaloñ nôm kama pik majañ. Odañô! Opalêla takatu ba leññhavij nôm kama pik ma pik anêñ jê môlô ba hatôm ik vovak hadêñ Wapômbêñ. ⁵Wapômbêñ anêñ abô te bök hanañ nena, “Wapômbêñ madaluk ladañ hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêñ alalô.” Hoson nena abô êñ ma nôm oyañ e? Mi anôñ! ^{6v}Ma Wapômbêñ lahavij nêmlalô sa ba intu habi anêñ wapôm sam bêñ anôñ hadêñ alalô. Hatôm anêñ kapya hanañ nena,

“Wapômbêñ havasiñ ek jê êbôi ma hêv wapôm ek jê etauviñ i.” *Gupela Sindau 3:34*

^{7w}Aêñ ba nodovak Wapômbêñ. Ma nobasiñ am ek Sadañ, êñ ma tem yani etak môlô ba êsôv. ^{8x}Ma unu bidonj ek Wapômbêñ ma tem yani êlêm bidonj ek môlô. Ma môlô jê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô jê auk ju, notak auk yañ ek unim kapôlômim imbitak mabuñ mavi. ⁹Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodañ lôk lemimmalaiñ. Ma miñ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlômim malaiñ ba nodañ asêñ malêñ. ^{10y}Notauviñ am êñjêk Anyô Bêñ ma, ma tem êsô môlô liñ.

Miñ nonañ abôma esak anyô vi ami

¹¹Aiyañ thêlô, miñ nonañ abôma esak môlôviyañ ami. Môlô takatu ba onañ abôma hathak môlôviyañ mena otatale môlôviyañ, êñ ma hatôm onañ abôma lo otatale abô balabuñ. Ma otatale abô balabuñ, êñ ma miñ osopa abô balabuñ êñ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuñ anêñ alañ. ^{12z}Ma doñtom abô balabuñ anêñ alañ ma doñtom iyom. Yani êñ iyom hatôm indum abô ek anêñ mavi nêmo ma anêñ kambom nêmbini. O opalê ba honañ avômalô iniñ kambom bêñ?

Miñ nobam amda ami

^{13a}Odañô katô! Môlô takatu ba onañ, “Yaô mena yamuñ la ma tem yêlô ana malak bêñ te ek nandum ku valu êtôm sondabêñ te êmô loñ êñ ek napôm valuseleñ bêñ.” ^{14b}Aisê ka onañ aêñ? Oyala nôm atu ba tem imbitak e? Mi, ôthôñ nôm atu ba tem imbitak êndêñ yamuñ! Ma môlônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi. ¹⁵Aêñ ba mavi ek môlô nonañ aêntêk, “Anyô Bêñ anêñ lahavij, êñ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm

^s3:18 Mat 5:9; Hib 12:11 ^t4:1 Lom 7:23 ^u4:4 Lom 8:7; 1Jon 2:15 ^v4:6 1Pi 5:5 ^w4:7 Ep 6:12 ^x4:8 Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 ^y4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6 ^z4:12 Lom 2:1; 14:4 ^a4:13 Luk 12:18-20 ^b4:14 Sng 39:5,11; Snd 27:1

takatu ba leŋiŋhabi ek nandum.” ¹⁶ Ma doŋtom mólô othak ôbôam ba obam am. Êŋ ma kambom. ¹⁷ ^cAêŋ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma doŋtom miŋ hadum ami, êŋ ma hadum kambom.

Ŋê lôk nômkama bêŋ nôkô ek am

5 Mólô avômalô lôk nômkama bêŋ, odaŋô katô! Malaiŋ lomalama tem êpôm mólô ba intu nodaŋ asêŋ malêŋ. ² ^dMólônim nômkama sapêŋ lêk hapalê ma didu lêk edabêŋ unim kwêv lo sôp ba hatitip ³ ma da lêk hathaŋ unim gol lo seleva. Ma da êŋ tem imbitak êtôm atum ek esaŋ mólô lemvimkupik lôk injik mólônim kambom thô. Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo, ma doŋtom ôvôlô nômkama denaŋ. ⁴ ^eLemimimbi esak unim ŋê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miŋ ôêv i vuli hatôm iniŋ ku ami ba iniŋ asêŋ hi hapôm Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ ba lêk halaŋô yôv. ⁵ ^fMólô ômô pik ma osopa unim lemimhaviŋ lôk thethaŋak ba oaŋ nôm bêŋ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthôŋ iniŋ waklavôŋ nijik i vônô lêk habobo. ⁶ Mólô othak udum abô ek nijik ŋê thêthôŋ vônô ma miŋ êwê kambom êŋ viyaŋ ami.

Ôpôm malaiŋ ma nômô maliŋyaô

⁷ ^gAêŋ ba aiaŋ thêlô, nômô maliŋyaô ma noyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ endelêm. Lemimimbi ŋê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô maliŋyaô ba eyabiŋ ôthôm lo wak ek nindum iniŋ ku vémam. Êŋ ma tem nôm indumbak ba injik anôŋ mavi. ⁸ ^hMa nômô maliŋyaô aêŋ iyom ma nobatho kapôlômim loŋ. Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo.

⁹ Aiaŋ thêlô, miŋ kapôlôŋ diŋdiŋ esak am ami ek Anyô Bêŋ miŋ indum abô esak mólô ami. Odaŋô, balabuŋ anêŋ alaŋ lêk hamiŋ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!

¹⁰ Aiaŋ thêlô, lemimimbi plopet tak-sêbôk ba enaŋ abô hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Ewa vovaŋ ma doŋtom êmô maliŋyaô. ¹¹ ⁱMa avômalô takatu ba ewa malaiŋ ba imiŋ lôklokwaŋ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêŋ anêŋ mek mavi. Ma bôk olaŋô Jop anêŋ kukuthiŋ e? Hawa malaiŋ bêŋ ma doŋtom hamiŋ lôklokwaŋ. Anyô Bêŋ ma anyô lahiki lôk kapô malaiŋ hathak anêŋ avômalô ba intu haveŋ yam ma hadum mavi hadêŋ yani.

Miŋ alalô nanaŋ avanôŋ biŋ dake ami

¹² ^jAiaŋ thêlô, nômbêŋ ma aêntêk. Miŋ nonaŋ nena avanôŋ biŋ dake esak leŋ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loŋ ami. Mi, hudum aêŋ, êŋ ma yakô osau ba tem Anyô Bêŋ nêŋ vovaŋ êndêŋ o. Ba intu honaŋ nena tem undum nômlate, êŋ ma undum êtôm atu ba honaŋ. Ma hôdô ek undum, êŋ ma onaŋ nena mi ek miŋ undum ami.

Ŋê êvhaviŋ iniŋ mek ma lôklokwaŋ

¹³ Malaiŋ la hapôm mólô te, êŋ ma eteŋ mek. Ma mólô te lamavi, êŋ ma nêŋ yeŋ ek êmbô Wapômbêŋ. ¹⁴ ^kMa mólô te hapôm lijiŋ, êŋ ma endam avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka ek neterŋ mek êyô yani vôv lôk nisik esak nôm lêŋlêŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. ¹⁵ ^lMa iniŋ mek atu ba eteŋ lôk êvhaviŋ ma tem indum ôpêŋ mavi ma Anyô Bêŋ tem êsô yani liŋ. Ma bôk hadum kambom la, êŋ ma tem Anyô Bêŋ nêŋ anêŋ kambom êŋ vê. ¹⁶ Ba intu mólô tomtom nonaŋ unim kambom

^c4:17 Luk 12:47 ^d5:2 Mat 6:19 ^e5:4 Lo 24:14-15 ^f5:5 Luk 16:25 ^g5:7 Luk 11:14; Jer 5:24 ^h5:8 Lom 13:11-12; 1Pi 4:7 ⁱ5:11 Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 ^j5:12 Mat 5:34-37 ^k5:14 Mak 6:13 ^l5:15 Mat 17:18-20

bêṅ imbiṅ am ma noteṅ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêthôṅ anêṅ mek ma lôklokwaṅ ba tem injik anôṅ.

¹⁷^mLemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonṅ ba hateṅ mek ek miṅ ôthôm injik ami, êṅ ma ôthôm miṅ hik ami hatôm sondabêṅ lô ma wata te. ¹⁸ⁿVêm ma hateṅ mek hathak loṅbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôṅ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loṅbô

¹⁹^oYenaṅ aiyaṅ thêlô, môle te hêv yak hathak abô avanôṅ ba môle te hawa ôpêṅ hatup, ²⁰^pêṅ ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêṅ auk sa ek hatak anêṅ kambom, êṅ ma hêv ôpêṅ vê hêk ṅama ma haluviṅ anêṅ kambom bêṅ anôṅ.”

Pita

anêḡ kapyā mōḡ

Abô mōḡ

Pita ma Yisu anêḡ aposel laumiḡ ba la-havuju takatu te. Hato kapyā êntêk ek embatho ḡê êvhaviḡ takatu ba avômalô vi êv malaiḡ lomaloma hadêḡ i loḡ. Ma hato ek injik loḡondê atu ba Wapôm-bêḡ lahaviḡ ḡê êvhaviḡ nesopa. Hato ek avômalô Islael lôk avômalô loḡ buyaḡ haviḡ.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 64 AD la.

Pita anêḡ lamavi

1 Ya Pita, Yisu Kilisi anêḡ aposel, ya-hato kapyā êntêk hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loḡ luvuluvu anêḡ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ²Wakamik Wapômbêḡ bôk hayala môle lôkthô ba bôk halam môle yôv. Ma Lovak Matheḡ hadum ba ubitak matheḡ ma bôk hapaliv Yisu anêḡ thalaleḡ ek nosopa Wapômbêḡ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô môle kapôlômim siḡ.

Alalô aêv maleḡiḡ ek naja bulubiḡ

³Nambô Wapômbêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô Wapômbêḡ. Yani hêv kapô ek alalô bêḡ anôḡ ba hik Yisu Kilisi liḡ hêk ḡama ek embathu alalô esak loḡbô ek namiḡ lôklokwaḡ ba nanêm maleḡiḡ ⁴ek naja lôkmala atu ba ḡama lôk lelaik mi ba miḡ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiḡ lôkmala êḡ hamô malak leḡ. ⁵Alalô aêvhaviḡ ba intu anêḡ lôklokwaḡ hakalabu alalô siḡ ek nêḡ

alalô bulubiḡ endeba pik lo leḡ anêḡ daḡ ma avômalô sapêḡ tem nêḡê. ⁶⁻⁷Aêḡ ba môle lemimmavi anêḡ dôêḡ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaḡ gol êḡ ek injik anôḡ thô. Ba êvhaviḡ anêḡ mavi hamôḡ ek gol. Ba intu malaiḡ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviḡ anêḡ anôḡ thô ek Yisu endelêm ma tem nêḡ môle athêḡ bêḡ lôk deda lôkmaḡiḡ ma nêḡ môle liḡ. ⁸⁻⁹Môle lemimhaviḡ Yisu ba ôêvhaviḡ yani ma doḡtom miḡ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviḡ anêḡ anôḡ ma bulubiḡ atu ba Wapômbêḡ tem nêḡ êndêḡ môle. Ba intu lêk môle lemimmavi anôḡ ba ôbôam.

¹⁰vSêbôk ma plopet enaḡ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêḡ môle. Ma bulubiḡ êḡ, ma thêlô leḡiḡhabi lôklokwaḡ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹wMa Kilisi anêḡ Lovak Matheḡ atu ba hamô thêlôniḡ kapôlôḡiḡ hik auk thô hadêḡ i ba hanaḡ hathak vovaḡ takatu ba tem Kilisi enja vêm ka enja athêḡ lôkmaḡiḡ embeḡ yam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôm êḡ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹²Ma hik abô takêḡ thô hadêḡ plopet nena ku tak-sêbôk bôlada idum ma miḡ idum ek nêḡ thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêḡ alalô lôkthô sa. Ma doḡtom lêk hêv Lovak Matheḡ anêḡ leḡ ba halêm ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takêḡ lôkthô bêḡ êndêḡ môle. Ma aḡela vovaḡ ek neja auk takêntêk imbiḡ.

Nômô matheḡ

¹³Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loḡ ma malem endahaliḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nêḡ êndêḡ môle.

¹1:2 Lom 8:29; 2Te 2:13 ¹1:4 Kol 1:12 ⁵1:5 Jon 10:28; 17:11

¹1:6-7 Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 ⁴1:8-9 Jon 20:29; 2Ko 5:7 ^v1:10 Mat 13:16-17 ^w1:11 Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27

14-16^xMôlô nôômô êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena, “Ya mathêj. Ba intu nôômô mathêj.” *Wok Plus 11:44-45*

Yani ma mathêj. Aêj ba môlô nôômô mathêj êtôm yani atu ba halam môlô. Ma miñ nosopa thethañak êtôm sêbôk atu ba môlô ñê auk mi ami.

17^yPik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôñ ma hamô buyañ. Aêj ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nôômô tiñij êmô yani vibij ek malê nena yani hathak hatitiñ avômalô lôkthô iniñ ku ba miñ hathale ñê loñ buyañ thô ma hêv anêj avômalô liñ ami. Mi. 18-19^zLibumi iniñ bôk lo loñ sêbôk ba esopa ma miñ hik anôñ mavi ami. Ma doñtom lêk oyala nena Wapômbêj hapole môlô vê hathak Kilisi anêj thalaleñ atu ba anêj vuli bêj ba hatôm boksipsip atu ba anêj kambom lo palê mi lôk miñ hapole môlô hathak nôm pulusikna hatôm seleva lo gol ami. 20^aSêbôk atu ba epesañ pik ma Wapômbêj halam Kilisi. Ma doñtom lêk pik lo leñ anêj dañ ba Wapômbêj bôk hik yani thô yôv ek nê mômô sa. 21^bYani iyom intu hik Kilisi liñ hêk ñama ba hêv athêj lôkmañij hadêj yani ek môlô nôñemimbiñ lôk nôñem malemim êndêj Wapômbêj. Aêj ba Kilisi intu hadum ba môlô ôêvhaviñ Wapômbêj.

22-25^cMôlô bôk osopa Wapômbêj anêj abô avanôñ lôk ôvôkwiñ am yôv. Ma lêk môlô lemimhaviñ môlôviyañ katô anôñ. Ma Wapômbêj anêj abô anêj lôkmala hamô ba tem êmô wak nômbêj intu sapêj. Ma hadum ku ba havathu môlô hathak loñbô. Ma anêj vêk atu ba môlô upup habitak miñ vêk ñama

ami ma mi anôñ. Yañ vêk êj intu ida hamô lôkmala wak nômbêj intu sapêj hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô, ma iniñ lôkmañij ma hatôm thiliñ vuak;

kavik dahô hakapok ma thiliñ vuak êv yak

ma doñtom Anyô Bêj anêj abô tem ida êmô aêj wak nômbêj intu sapêj.”

Aisaia 40:6-8

Aêj ba lemimimbiñ am lôk nôñem kapôlômim êndêj am. Ma abô êj iyom intu bôk anañ hadêj môlô yôv.

2^dBa intu nôñem nô momaloma takêntêk vê. Siniñ, abôyañ, iluviñ auk kambom hathak auk thêthôn, leñdañ, lôk etatale anyô yañ. 2-3^eMôlô bôk osaê Anyô Bêj anêj va nena vasiñ. Aêj ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuñ anôñ halêm anêj Wapômbêj hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubiñ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak mathêj

4-5^fYani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma doñtom yani ma Wapômbêj anêj payeñ anôñ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êj haviñ ba nôlêm êndêj yani ek endav anêj unyak mathêj êj esak môlô. Ba lêk ubitak anêj ñê êbôk da mathêj ek nôbôk anêj da. Da takêj ma Yisu Kilisi anêj ku ba Wapômbêj hawa lôk lamavi.

6^gHatôm bôk eto halôk Wapômbêj anêj kapa yaentêk,

“Ôñgô. Bôk yahadô valu lôklokwañ te hamô Saion

ba tem embalon unyak loñ.

^x1:14-16 Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18

^y1:17 Lom 2:11; ALK 2:23 ^z1:18-19 Ap 20:28; Hib 9:12-14

^a1:20 Ep 1:4; 2Ti 1:9-10 ^b1:21 Jon 14:6; Lom 5:1-2

^c1:22-25 Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10 ^d2:1 Ep 4:22; Jem 1:21

^e2:2-3 Sng 34:8 ^f2:4-5 Ep 2:21-22; ALK 1:6 ^g2:6 Ais 28:16; Ep 2:20

²³tMa thêlô enaḡ abôma hathak yani ma doḡtom yani miḡ hanaḡ viyaḡ ami. Êv vovaḡ hadêḡ yani ma doḡtom miḡ hadum nômla ek hawê kambom êḡ viyaḡ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêḡ ôpatu ba hadum abô thêthôḡ anêḡ iyom ek indum anêḡ abô. ²⁴uYanida liḡkupik hawa alalôaniḡ kambom hathak alovalaḡaḡsiḡ ek alalô nambôliḡ dômiḡ esak kambom ma namô thêthôḡ iyom. Ma anêḡ bêlêma hadum o mavi. ²⁵vSêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathaḡô ma lêk ôvô ôlêm unim alaḡ lôk ôpatu ba hayabiḡ môlô.

ḡê ewa i iniḡ abô

3¹⁻²wMa môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibiḡ ek yani êḡjê nena hosopa Wapômbêḡ ba hômô mathêḡ. Ku êḡ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêḡ endelêm esopa yani. ³xMiḡ nubutiḡ lemkadôk ḡauḡ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliḡ biḡ ami. ⁴Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliḡ biḡ. Avi yôhók labalinena iniḡ sôp takêḡ tem miḡ nema ami ma Wapômbêḡ hayê hatôm nômlate anêḡ vuli bêḡ. ⁵Sêbôk ma avi mathêḡ takêḡ êv maleḡiḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba êmô iniḡ anyô vibiḡ. Êḡ ma loḡôndê êḡ hadum thêlô ibitak vuliḡ biḡ ⁶yhatôm Sala. Yani halaḡô yamalô ba halam yani nena anyô bêḡ. Aêḡ ba nômô batôḡ oyaḡ lôk miḡ nôkô ek malaiḡ ami, êḡ ma tem numbitak Sala nali.

⁷zMa anyô aêḡ iyom. Avi iniḡ lôklok-waḡ ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbiḡ vônim ek Wapômbêḡ endaḡô anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbêḡ anêḡ wapôm

doḡtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndêḡ vônim.

Nômô yôhók imbiḡ am

⁸Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doḡtom imbiḡ am. Ma môlô te hawa malaiḡ ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbiḡ am êtôm môlôviyaḡ. Lôk lemim injik am esak ḡê takatu ba ewa malaiḡ ma nômô maliḡyaô. ⁹Wapômbêḡ bók halam o. Ba intu anyôla habuliḡ o mena hanaḡ abôma hathak o ma miḡ nuḡgwik kambom êḡ liliḡ ami ek onja nôm mavi embeḡ yam. ¹⁰⁻¹²aWapômbêḡ hanaḡ,

“Anyô Bêḡ ma hayê ḡê thêthôḡ ma lëndôḡ hakyav ek endaḡô thêlônin mek.

Ma doḡtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.

Aêḡ ba opalê atu ba lahaviḡ anêḡ lôkmala êmô mavi,

ma eyabiḡ dahalaḡ esak abô kambom ma abôlêk kupik esak abôyaḡ.

Ma nêm i liliḡ esak kambom ma indum mavi.

Ma endaḡviḡ esak êmbôlêm auk êmô yôhók.” *Kapya Yeḡ 34:12-16*

Avômâlô mavi atu ba ewa vovaḡ

¹³Nôpôviḡ am ek nundum mavi, êḡ ma opalê hatôm imbuliḡ môlô? Mi. ¹⁴bMa doḡtom howa malaiḡ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbêḡ tem lamavi esak o. Ba intu

“miḡ ôkô lôk lemmalaiḡ esak ḡê kambom takêḡ ami.” *Aisaia 8:12*

¹⁵Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêḡ Kilisi vibiḡ. Ma ôpôpêk oda wak nômbêḡ intu ek anyôla hanaḡ hik o liḡ ma onaḡ bêḡ esak nôm takatu ba hôêv

^t2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9 ^u2:24 Ais 53:5-6; Lom 6:11

^v2:25 Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 ^w3:1-2 Ep 5:22

^x3:3 1Ti 2:9 ^y3:6 Stt 18:12 ^z3:7 Ep 5:25 ^a3:10-12 Sng 34:12-16

^b3:14 Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14

malem hathak. ^{16c}Ma ômô maliŋyaô ba onaj abô êŋ ma miŋ otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanaŋ abôma hathak o mena hathaŋ o hathak hosopa Kilisi, êŋ ma tem yanida mama. ¹⁷Wapômbêŋ lahavij onja vovaŋ ba intu hudum mavi ba howa vovaŋ, êŋ ma mavi anôŋ. Ma doŋtom hudum kambom ba howa vovaŋ, êŋ ma miŋ mavi ami. ¹⁸Kilisi hawa vovaŋ bôlôŋ te iyom ek injik kambom anêŋ ku vônô. Anyô thêthôŋ hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndêŋ Wapômbêŋ. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Matherŋ hêv lôkmala hadêŋ yani. ¹⁹Vêm ma hi hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ ŋgôk takatu ba êmô koladôŋ. ^{20d}Sêbôk ma miŋ thêlô elarô Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Yani hanaŋ hadêŋ Noa ek epesaŋ yeŋ. Ma hamô maliŋyaô ba hayabiŋ ek thêlô nedarô anêŋ abô. Ma doŋtom naju hatôm baheŋvi ba lahavulô iyom elarô ba intu ŋaŋ hêv i bulubiŋ. ²¹Ma ŋaŋ êŋ ma hatôm lavôŋij ek ôpatu hathik ŋaŋ tem enja bulubiŋ aêŋ iyom. Ma ŋaŋ êŋ miŋ hathik leŋviŋkupik anêŋ lelaik vê ami. Mi. Ôpêŋ hathô ida ba haya ek havak abô haviŋ Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm Yisu anêŋ haviyô hêv ôpêŋ bulubiŋ. ²²Yisu intu bôk hi malak leŋ ba hamô Wapômbêŋ baŋ vi anôŋ. Ma aŋela lôk nôm lôklokwaŋ ma iniŋ lôkliŋyak sapêŋ êmô yani vibij.

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêŋ

4 ^eKilisi hawa vovaŋ hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êŋ iyom. Ôpatu ba hawa vovaŋ bôk hatak kambom yôv ba ²hathak hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahavij iyom. Ma miŋ hathak hasopa avômalô pik iniŋ thethaŋjak lomaloma aleba hama ami. ^{3f}Sêbôk ma osopa

ŋê daluk iniŋ auk takêntêk, thethaŋjak lomaloma lôk inum waiŋ ba molo ma sek waliliŋ lôk ibi anyô leŋij hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yeŋ hadêŋ ŋgôkba. Bôk udum lôbôlôŋ ba hatôm. ⁴Ma miŋ hôpôvij o ba hôsôv halôk lôv daim bomaŋ atu haviŋ thêlô ami ba intu thêlô eson kambom ba etatale o. ⁵Ma doŋtom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endarô ŋê lôkmala lôk ŋê ŋama iniŋ abô. ⁶Aêŋ ba intu bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ ŋê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma doŋtom Lovak Matherŋ hatôm nêv lôkmala êndêŋ i ek thêlô nêv lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ.

^{7g}Nômkkama lôkthô anêŋ daŋ lêk habobo. Aêŋ ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loŋ ek oterŋ mek. ^{8h}Leŋijhaviŋ i hathak havuliv kambom bêŋ anôŋ siŋ. Ba intu ôpôvij o esak kobom leŋhaviŋ i. Êŋ ma nômbêŋ. ⁹ⁱMa noja avômalô êvhaviŋ thô ma miŋ nosa i ami. ^{10j}Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô tomtom. Ba noyabiŋ wapôm takêŋ ek nundum ku esak ek nêv avômalô vi sa. ¹¹Ma anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma enaŋ katô ma miŋ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ takatu ba hêv hadêŋ yani ek nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak Yisu Kilisi anêŋ ku. Athêŋ bêŋ lôk lôkmaŋŋij ma yanida anêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Avômalô êvhaviŋ takatu ba ewa vovaŋ

¹²Aiyaŋ thêlô miŋ noson kambom ba nonaŋ nena, “Aisê ba malaiŋ hapôm ya?” Môlô owa vovaŋ hatôm atum

^c3:16 1Pi 2:12 ^d3:20 Stt 6:1–7:24 ^e4:1 Lom 6:2,7 ^f4:3 Ep 2:2-3

^g4:7 Lom 13:11-12 ^h4:8 1Pi 1:22 ⁱ4:9 Hib 13:2 ^j4:10 Lom 12:6-8

hathaj mólô ek injik am thô. ¹³kHowa vovaj hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôj atu ba Wapômbêj hik anêj deda lôkmanjij thô ma tem mólô nômbô am bêj anôj. ¹⁴lMólô ma Kilisi anêj avômalô ba Wapômbêj anêj Lovak Mathen lôkmanjij lêk hayô hamô mólô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêj lêk lamavi hathak mólô. ¹⁵Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêj ôv oyaj hathak o ba howa vovaj bêj, êj ma mij mavi ami. ¹⁶Ma o anyô hôêvhavij Kilisi ba howa vovaj mij o mama ami. Ômbô Wapômbêj esak athêj mavi atu ba howa. ¹⁷Ma lêk waklavôj hayô ek Wapômbêj anêj avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhavij tem ana êmôj ek nandum abô. Ma vi atu ba mij esopa Wapômbêj anêj Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja? ¹⁸“Aêntu malaij ek jê thêthôj neja bulubij, ma malê te tem êpôm jê daluk lôk jê idum kambom?” *Gutpela Sindaun 11:31*

¹⁹Ba intu Wapômbêj hadum ek anyôla hawa malaij ma ôpêj nêma ida êndêj Wapômbêj ba indum mavi iyom. Yani hapesaj nômkama lôkthô ba intu tem eyabij alalô dedaun mavi.

Abô ek avaka

5 Ya Pita avaka hatôm mólô vi atu ba alalô anaj Kilisi anêj vovaj bêj. Kasana ma Wapômbêj tem injik anêj deda lôkmanjij thô ma alalô lôkthô tem naja iniij sam wapôm tomtom. Ba intu yahanaj hadêj avaka takatu ba êmô havij mólô ²m nena noyabij Wapômbêj anêj avômalô takatu ba bôk êv

hadêj mólô hatôm boksipsip anêj alaj hayabij anêj bok. Wapômbêj lahavij nena nônem lêlê esak anêj ku takatu ba lahavij nundum. Mij mólô popabuk ami. Ma nôpôvij am esak ku êj. Ma mij nôkôkam esak valuselej ami. Mi. ³nÔmô maliŋjaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma mij ombam o esak jê atu ba êmô o vibij ami. ⁴Ma Alaj Bêj hayô ma tem onja kuluj lôkmanjij atu ba tem mij imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô maliŋjaô

⁵oMa anyô muk nômô jê bêjbêj vibij aêj iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêma maliŋjaô.

“Wapômbêj havôlij dôma ek jê ebama i, ma dorjtom hêv anêj wapôm hadêj jê êmô maliŋjaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶pAêj ba nômô maliŋjaô êmô yani baj lôklokwan vibij ek anêj waklavôj ma tem nêma mólô lij. ⁷qWapômbêj lahiki hathak mólô ba intu nônem unim malaij lôkthô ni êndêj yani.

Uŋgwik vovak lôklokwan

⁸rNupuk ama loj ba nôngwêk lêlê. Ôpatu ba lamaniij ek mólô ma Sadaun atu ba kapôjôjô inaj avuj laion ba habôlêma mólô havej ek esaj ba enaj lêvôkê. ⁹sHoyala nena vovaj êj intu lêk hapôm mólôvijaj anêj pik êntêk ba intu nobaloj unim ôêvhavij loj ma uŋgwik vovak lôklokwan esak yani.

¹⁰Ma tem noja vovaj bidon oyaj. Ma Wapômbêj ôpatu ba hêv mólô wapôm ba halama mólô hathak Kilisi ek nômô anêj lôkmanjij atu ba tem êmô wak nômbêj intu sapêj, yani tem epesaj mólô esak lojbô ba nêma lôklokwan ma embatho mólô loj lôk indum mólô nu-

^k4:13 Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 ^l4:14 1Pi 2:20

^m5:2 Jon 21:15-17; Ap 20:28 ⁿ5:3 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7

^o5:5 Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 ^p5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10

^q5:7 Mat 6:25-30 ^r5:8 1Te 5:6 ^s5:9 Ep 6:11-13; Jem 4:7

miņ majaj êtôm landiņ havalon unyak loņ. ¹¹Wapômbêņ ma lôkmaņgiņ hatôm wak nômbêņ intu êņ sapêņ. Avanôn.

Abô anêņ daņ

¹²Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêņ anôn ba yahayê hatôm yenaņ aiyaj hato yenaņ auk lôkthô halôk kapya bidon êntêk. Yahanaņ lôklokwaņ hadêņ mólô

nena auk nômbêņ êntêk ma Wapômbêņ anêņ wapôm avanôn ek yambatho mólô loņ. Ba intu numiņ lôklokwaņ. ¹³Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôv haviņ mólô, yani lôk yenaņ okna Mak êv iniņ leņiņmavi hadêņ mólô. ¹⁴Nokam am tomtom esak kobom leņhaviņ i. Yôhôk êmô imbiņ mólô atu ba ômô haviņ Kilisi.

Pita

anêḡ kapya yaḡ

Abô mông

Aposel Pita hato kapya êntêk. Yani havatho ḡê êvhaviḡ loḡ ek nêmo mathêḡ. Ma hanaḡ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabin i esak kêdôngwaga abôyaḡ takatu ba êmo avômalô êvhaviḡ kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêm ba leḡinjimbi nôḡ êḡ ba nêmo thêthônḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

1 Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô takatu ba bôk êvhaviḡ yôv. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môlô bulubiḡ intu thêthônḡ. Ba yêlôaniḡ êvhaviḡ ma anêḡ vuli bêḡ hatôm môlônim ôêvhaviḡ. ²Bôk oyala Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

Loḡôndê nindumbak mavi

³Yani ma lôkmaḡḡiḡ anêḡ ôdônḡ ba hamô batônḡ oyaḡ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwaḡ ma halêm anêḡ Wapômbêḡ ba hêv nômkama lôkthô hadêḡ alalô ek nasopa anêḡ lahaviḡ ba namô lôkmala. ⁴Ba intu habutiḡ abô ba abô êḡ ma lôkmaḡḡiḡ ba anêḡ vuli ma bêḡ ek epole alalô vê êḡjêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêm anêḡ thethaḡak ek nambitak êtôm Wapômbêḡ da.

⁵Ba intu ôpôviḡ o esak êvhaviḡ ek ômbôlô nôḡ takêntêk, ômo batônḡ oyaḡ lôk onja auk katô ⁶vma upuk o loḡ lôk umiḡ lôklokwaḡ lôk osopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ⁷lôk undum mavi êndêḡ

mamuyaḡ ma lemimbiḡ avômalô ⁸ek nôḡ takêntêk indumbak ni ba ni ek indum ku endeba injik anônḡ ek onja auk katô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. ⁹Anyôla hêv yak hathak nôḡ takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk êvôkwiḡ anêḡ kambom yôv ma doḡtom lapaliḡ.

¹⁰Aêḡ ba aiyaḡ thêlô nôpôviḡ am ek nundum nôḡ takêḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk halam môlô ba habi baḡ hayô hêk môlô ba tem miḡ nôḡnêḡ yak ami. Milôk. ¹¹Ma Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ tem êmbôlô môlô esak anêḡ wapôm ba enja môlô thô ek numbitak nôyo anêḡ loḡ lôkliḡyak atu ba anêḡ daḡ mi.

Nodaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ

¹²Môlô bôk oyala nôḡ takêḡ sapêḡ ba bôk olaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ ba ôêv haviḡ lôklokwaḡ. Ma doḡtom yahavatho môlô loḡ lôbôlônḡ hathak abô êḡ ek miḡ môlô lemimpaliḡ ami. ¹³⁻¹⁴wKasana ma yenaḡ unyak kudum tem neja vê hatôm alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi hik thô hadêḡ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenaḡ ku katô ek yaḡḡik môlônim auk liḡ iyom. ¹⁵Ma yaleḡvidonḡ ek waklavônḡ atu ba yaha ma tem môlô lemimimbi esak abô nômbêḡ atu ba bôk yahanajaḡ.

¹⁶xYêlô bôk ayê anêḡ lôkmaḡḡiḡ hathak yêlô maleḡḡiḡ ba intu anaḡ hadêḡ môlô nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôklokwaḡ ma bêḡ anônḡ ba tem endelêm esak loḡbô. Ba yêlô miḡ abi môlô lemim hathak kukuthiḡ êntêk ami. ¹⁷yYani hawa deda lôk athêḡ lôkmaḡḡiḡ halêm anêḡ Kamik Wapômbêḡ. Ma kaêk te halam yani hêk Deda Lôkmaḡḡiḡ ba hanaḡ nena, “Ôpêntêk ma yenaḡ okna atu ba

v1:6 Gal 5:22-23 w1:13-14 Jon 21:18-19; 2Ko 5:1 x1:16 Mat 17:1-5

y1:17 Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35

yalenhaviņ videdauņ. Ma ya kapôlôn mavi hathak yani.”

¹⁸Yêlô amô dumlolê mathen haviņ yani ma alaņô abô êņ halêm anêņ leņ.

¹⁹Ma yêlô ayala nena plopet iniņ abô ma avanônġ ba intu nodaņô abô êņ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliņ lôkbôk imbi êndôk môlô kapôlômim. Abô êņ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loņ momaņiniņ ek nômô mavi. ²⁰⁻²¹zBa auk bêņġ atu ba noyala ma aêntêk. Miņ anyô da iniņ auk ba enaņ abô plopet ami. Mi. Lovak Mathen hadum ku ba hêv Wapômbêņ anêņ abô ba enaņ bêņ. Ba plopet iniņ abô ma miņ thêlôda iniņ auk ami. Mi.

Wapômbêņ tem imbuliņ kêdônġwaga abôyaņ

2^aMa doņtom kêdônġwaga abôyaņ doho tem nêmô môlô malêvônġ êtôm plopet abôyaņ doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvônġ. Ma tem nimbi môlô lemim liņ esak auk lokbaņ ba nimbuliņ môlônim ôêvhaviņ. Ma iniņ auk êņ tem indumbak endeba nêpôlik esak alaņġ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêņġ ba kasana ma Wapômbêņ tem imbuliņ i. ²Ma avômalô bêņ anônġ tem nesopa iniņ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêġê ba nenaņ abôma esak Wapômbêņ anêņ abô avanônġ. ³Thêlô maleņkilik ek neja nômkama bêņ anônġ. Ba tem nenaņ abôyaņ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuseļeņ. Sêbôk ma Wapômbêņ hanaņ nena tem thêlô nema ba yani miņ hêk sôm ami. Ba intu tem imbuliņ thêlô. Avanônġ.

⁴bMa anêņ aņela idum kambom ba hatak i halôk loņ atum ba havalonġ i loņ hamô lôv momaņiniņ endeba nin-

dum abô am. Ma miņ hêv thêlô vê ba i oyaņ ami. ⁵cMa avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêņ ma hêv ņaņbô ba habuliņ i ma miņ hêv thêlô vê ba i oyaņ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanaņ abô thêthônġ lôk avômalô bahenġvi ba lahavulô iyom bulubiņ. ⁶dMa hanaņ ba atum hathaņġ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêġê nena avômalô takatu ba miņ esopa Wapômbêņ ami tem neja malaiņ. ⁷⁻⁸eMa Lot anyô thêthônġ atu ba hamô haviņ avômalô takatu ba êvôliņ dômiņ ek Wapômbêņ anêņ abô ma hayê lôk halaņô thêlônġiņ thethaņak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiņ lôk lahiki bêņ ba Wapômbêņ hêv yani iyom bulubiņ. ⁹Anyô Bêņ bôk hadum nôm takêņ yôv. Ba intu tem nêm avômalô takatu ba esopa yani bulubiņ esak malaiņ lomaloma. Ma embalonġ ņê leņôndônġ kôtônġ sapêņ loņ ba neja vovaņ êmô endeba waklavônġ nindum abô. ¹⁰fAvanônġ biņ. ņġê êņ esopa leņviņkupik anêņ thethaņak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak ņê bêņbêņ iniņ abô ma tem neja vovaņ bêņ ek avômalô vi. ņġê takêņ êv ida liņ lôk leņôndônġ kôtônġ. Ma miņ êkô ek nenaņ abôma esak aņela lôk athêņ takatu ba êmô malak leņ ami. ¹¹gAņela ma iniņ lôklokwaņ bêņ ba hamônġ. Ma doņtom miņ êmô Wapômbêņ anêņ loņ hadum abô ba etatale ņê lôkmaņġiņ takêņ ami. Mi. ¹²hMa doņtom kêdônġwaga abôyaņ takêņ ethak enaņ abôma hathak auk takatu ba miņ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniņ auk mi ba evalonġ i loņ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêņ iyom.

¹³Thêlô êv vovaņ hadêņ avômalô vi ma Anyô Bêņ tem injik vovaņ êņ liliņ. Waklêvônġ biņ ma thêlô miņ

^a1:20-21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12 ^a2:1 Mat 24:11; Jut 4 ^b2:4 Jut 6

^c2:5 Stt 6:5-8:19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 ^d2:6 Stt 19:24; Jut 7

^e2:7-8 Stt 19:1-16 ^f2:10 Jut 7-8,16 ^g2:11 Jut 9 ^h2:12 Jut 10

mama ami ma leñjɨmavi hathak nindum iniñ thethañak lomaloma. Thêlô eyañ nôm haviñ mólô ba leñjɨmavi hathak iniñ kambom ma doñtom thêlô ma hatôm nôm palê lôk lelaik. ¹⁴Ma thêlô maleñjɨkilik ba idum sek haviñ avi wak nômbêñ intu ma miñ etak ami. Ma êvôn avômalô takatu ba iniñ êvhaviñ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdôn i yôv hathak auk nêbôn valuseleñ lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêñ bôk hanañ yôv nena tem imbuliñ i. ¹⁵iMa thêlô bôk etak loñôndê thêthôn ba even mayaliv ba esopa Beo nakaduñ Balam, ôpatu ba lahaviñ kambom anêñ vuli. ¹⁶jMa bok doñki abôlêk putup ma doñtom hanañ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êñ ek nêñ anêñ auk molo atu vê.

¹⁷kThêlô ma hatôm ñañma, ma doñtom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leñjɨmavi. Ma doñtom lovak hayuv vôkê. Aêñ ba Wapômbêñ bôk hapesañ loñ momañiniñ kambom anôn ek thêlô. ¹⁸Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêñ anôn mi. Ma avômalô êvhaviñ lukmuk takatu ba bôk etak ñê daluk iniñ auk ba ik kapôlônjiñ liliñ, ma doñtom ibi thêlô leñjiñ hathak pik anêñ thethañak lomaloma ba êvôn i hatup. ¹⁹Thêlô ibutiñ abô ba enañ nena, “Yêlô tem napole mólônim yak vê.” Ma doñtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak ñê takêñ nena, “Thêlôda iniñ alañ hamô ba alañ êñ ma kambom takatu ba havalonj i loñ ek imbuliñ i.”

²⁰lOpalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubiñ ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak loñbô aleba evalonj i, êñ ma tem nêñô kambom anôn ek bôsêbôk.

²¹mAvômalô takatu ba êthôn loñôndê thêthôn paliñ tem nêñô mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ anêñ abô matheñ takatu ba hêv hadêñ i ma doñtom êvôliñ dômiñ. ²²Abô bute bôk hanañ avanôn hathak i nena,

“Avuñ te hamoteñ ma havôhi hayañ anêñ moteñ hathak loñbô.” *Gutpela Sindaum 26:11*

Ma buyañ hanañ nena,

“Bok te hathik i ba mabuñ mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak loñbô.”

Kapya êntêk anêñ ôdôn

3 Aiañ thêlô, yenañ kapya yañ sêbôk lôk yañ êntêk ma yahato luvi hathôk ek mólô ek yañgik mólônim auk liñ esak auk mabuñ. ²nYaleñhaviñ nena abô môn taksêbôk ba plopet matheñ enañ lôk abô majañ takatu ba Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubiñ bôk hêv ba yêlô mólônim aposel anañ hadêñ mólô ma nobalonj loñ.

Anyô Bêñ anêñ waklavôn

³oOdañô katô. Pik lo leñ anêñ dañ ma ñê abôma tem nêlêm nêyô ek mólô ba nesopa ida iniñ thethañak ba nenañ abôma lomaloma nena, ⁴p“Bôk ibutiñ abô yôv nena Kilisi tem endelêm. Ma alalôaniñ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêñ anôn êsê? Ôñgô. Môn anôn sêbôk ba Wapômbêñ hapesañ pik êntêk aleba lêk ma nôñ êñ miñ habitak ami.” ⁵qThêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêñ hanañ ba leñ habitak. Ma hawa ñañ ba hapesañ pik ma hasuñ ñañ ba pik moma habitak hêk. ⁶rVêm ma hawa ñañ êñ ba hasuñ hayô pik vôn ba habuliñ nômkama sapêñ. ⁷Ma abô êñ ma Wapômbêñ da hanañ ba bôk hatak wak

ⁱ2:15 Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 ^j2:16 Nam 22:28-35 ^k2:17 Jut 12-13

^l2:20 Mat 12:45 ^m2:21 Luk 12:47-48 ⁿ3:2 Jut 17 ^o3:3 1Ti 4:1; Jut 18

^p3:4 Mat 24:48 ^q3:5 Stt 1:6-9 ^r3:6 Stt 7:11; 2Pi 2:5

te yôv ek êmbôk pik lo leŋ êntêk. Ma hayabiŋ waklavôŋ nindum abô ek imbuliŋ avômalô takatu ba miŋ esopa yani ami.

^{8s}Aêŋ ba aiyarŋ thêlô, miŋ lemimpaliŋ abô êntêk ba tem yanaŋ ami. Anyô Bêŋ hayê sondabêŋ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêŋ 1,000. ^{9t}Ba intu Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek alalô nande kapôlôŋiŋ liliŋ ek miŋ nanêm yak ami. Lôk miŋ hapôviŋ abô takatu ba habutiŋ ami haleba avômalô esorŋ nena yani hasau la.

^{10u}Ma waklavôŋ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diŋdiŋ bêŋ tem indili leŋ ba nômkama takatu ba hamô leŋ tem imbuliŋ ba atum esaŋ. Ma pik lôk anêŋ nômkama sapêŋ tem ende liliŋ ba êmô oyarŋ.

¹¹⁻¹²Ma nômkama lôkthô tem imbuliŋ aêŋ iyom. Aêŋ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm ba ômô matheŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ek waklavôŋ êŋ êlêm ketheŋ. Wak êŋ ma tem atum esaŋ leŋ ba nôm takêŋ tem vovaŋ indii i ba nipulusik. ^{13v}Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô yôv ba intu alalô nayabiŋ leŋ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm ŋê thêthôn inii loŋ.

Abô anêŋ daŋ

¹⁴Aiyarŋ thêlô, môlô lêk oyabiŋ nôm takêŋ ba intu nôpôviŋ am ek Wapômbêŋ ênjê nena môlô ŋê mabuŋ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiŋ yani. ^{15w}Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek avômalô nedaŋô anêŋ abô ek nêmi i bulubiŋ. Wapômbêŋ bôk hêv auk êŋ hadêŋ alalôaniŋ aiyarŋ anôŋ Pol ba intu hatô abô hadêŋ alalô. ¹⁶Yani hatô hathak nôm takêŋ lôkthô halôk anêŋ kapya. Vi ma auk lôkmaŋgiŋ ba malaiŋ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho inii auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviŋ Pol anêŋ abô hatôm bôk iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiŋ.

^{17x}Aiyarŋ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêŋ ba noyabiŋ am ek ŋê kambom takatu ba inii auk ma lokbaŋ ek miŋ nêbôv môlô vê ênjêk pik thektheke êntêk ba lêk umii ami. ¹⁸Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ. Nanêm yani lii êndêŋ êntêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

^s3:8 Sng 90:4 ^t3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4

^v3:10 Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 ^w3:13 Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27

^x3:15 Lom 2:4 ^y3:17 Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon

anêñ kapyã môn

Abô môn

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyã êntêk hadêñ avômalô êvhaviñ. Kêdônwaga abôyañ bôk êlêm ba enañ nena dahôlôn ma nôm mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôm lokwanju. Ba enañ nena Kilisi anêñ dahô iyom intu halêm anêñ leñ ma anêñ kupik ma miñ Kilisi ami. Ma enañ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuñ mavi denañ. Jon halañô abôyañ êñ ba intu hato kapyã êntêk ek thêlô neyabin i esak abôyañ takêñ.

Hato kapyã êntêk hadêñ 85 lo 95 AD malêvôn doho la.

Abô lôkmala halêm yain

1 ^yYêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôk-mala ba hêk hadêñ sêbôk atu ba môn anôn. Yêlô bôk alaño lôk ayê hathak maleñiñ lôk atitiñ ba baheniñ hasôm haviñ. ² ^zLôkmala êñ bôk habitak yain ba yêlô ayê ba ik loñ ba intu anañ abô hathak lôkmala atu ba nêmo wak nômbên intu sapên bên hadêñ môlô. Bôk hamô haviñ Lambô vêm ma hik i thô hadêñ yêlô. ³ Nômkaama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alaño yôv ma lêk anañ bên hadêñ môlô ek nômo esak doñtom imbin yêlô. Avanôn biñ nena alalô lêk amô hathak doñtom haviñ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴ ^aYêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leñimavi bên anôn êmô kapôlônjiñ sinj.

Alalô nambeñ Wapômbên anêñ deda kapô

⁵ ^bAbô takatu ba bôk alaño anêñ yani, êntêk yêlô anañ bên hadêñ môlô nena Wapômbên ma deda ba momañiniñ la miñ hamô haviñ yani ami. Mi. ⁶ ^cAlalô anañ nena amô hathak doñtom haviñ yani ma doñtom averñ momañiniñ denañ, êñ ma anañ abôyañ ba miñ asopa abô avanôn ami. ⁷ Ma doñtom alalô averñ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êñ ma alalô amô hathak doñtom haviñ i. Ma Namalô Yisu anêñ thalaleñ hathak havôkwiñ alalôaniñ kambom lôkthô vê.

⁸ ^dAlalô anañ nena kambom miñ hamô alalô kapôlônjiñ ami, êñ ma asau alalôda ba abô avanôn miñ hamiñ alalô kapôlônjiñ ami. ⁹ Alalô anañ alalôaniñ kambom bên ma yani ma anyô thêthôn ba abô takatu ba hanañ ma tem indum ba injik anôn ba intu tem nêmbom takêñ vê ma êmbôkwiñ alalôaniñ lelaik lôkthô. ¹⁰ Aên ba alalô anañ nena miñ bôk adum kambom te ami, êñ ma adum yani hatôm anyô abôyañ ba anêñ abô miñ hamiñ alalô kapôlônjiñ ami.

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

2 ^eYenañ avômena, yahato abô takêntêk hadêñ môlô ek miñ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êñ ma alalôaniñ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanañ abô haviñ Lambô ek hêv alalô bulubiñ. Yani ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthôn anôn. ² ^fYani hêv i hatôm da ek alalôaniñ kambom anêñ malaiñ miñ êpôm alalô ami. Ma yani miñ hadum ku êñ ek nêmbom alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêmbom avômalô pik sapên sa.

^y1:1 Jon 1:1 ^z1:2 Jon 1:14 ^a1:4 Jon 16:24 ^b1:5 1Ti 6:16; Jem 1:17

^c1:6 1Jon 2:4 ^d1:8 Sng 32:5; Snd 28:13 ^e2:1 Hib 7:25-26

^f2:2 Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10

³Alalô asopa anêṅ abô balabuṅ, êṅ ma hik thô nena ayala yani. ⁴Anyôla hanaṅ nena, “Yahayala Wapômbêṅ” ma doṅtom miṅ hasopa anêṅ abô balabuṅ ami, êṅ ma anyô abôyaṅ ba abô avanôṅ miṅ hamiṅ ôpêṅ kapô ami. ⁵Ma doṅtom anyôla hasopa Wapômbêṅ anêṅ abô, êṅ ma avanôṅ biṅ nena Wapômbêṅ anêṅ la-haviṅ hik anôṅ hamiṅ yani kapô. Aêṅ ba intu ayala nena alalô amô haviṅ yani. ⁶Anyôla hanaṅ nena, “Yahamô haviṅ Wapômbêṅ”, êṅ ma esopa Yisu vangwam.

Balabuṅ leṅimbiṅ iviyaṅ

⁷hAiyaṅ thêlô, balabuṅ atu ba yahato hadêṅ mólô ma miṅ balabuṅ lukmuk ami. Mi, balabuṅ bô ba bôk hamô haviṅ mólô môṅ anôṅ. Balabuṅ bô êṅ ma abô atu ba bôk olaṅô yôv. ⁸iMa doṅtom balabuṅ bô êṅ ma hatôm balabuṅ lukmuk haviṅ ek malê nena hik anôṅ hamiṅ yani lôk mólô ba momaṅiniṅ lêk hale ba hi ma deda anôṅ lêk habi hayô yôv.

⁹jOpalê atu ba hanaṅ nena hamô deda kapô ma doṅtom hapôlik ek iviyaṅ, êṅ ma hamô momaṅiniṅ denaṅ. ¹⁰kMa opalê atu ba lahaviṅ iviyaṅ hamô deda kapô ba nômlate miṅ hamô yani kapô ek indum yani nêṅ yak ami. ¹¹lMa doṅtom opalê atu ba hapôlik ek iviyaṅ ma yani hamô momaṅiniṅ kapô ba momaṅiniṅ habuliṅ yani madaluk ba intu hasimô haveṅ ba miṅ hayala loṅ atu ba hi ami.

¹²Avômena, hathak yani anêṅ athêṅ bôk hêv mólônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêṅ mólô.

¹³Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêṅ môṅ anôṅ yôv ba intu yahato hadêṅ mólô.

Anyô muk, mólô bôk lovak ba ômô Sadaṅ atu lu yôv ba intu yahato hadêṅ mólô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêṅ mólô.

¹⁴Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêṅ môṅ anôṅ yôv ba intu yahato hadêṅ mólô.

Anyô muk, mólô othak umiṅ lôklokwaṅ lôk ovaloṅ Wapômbêṅ anêṅ abô loṅ ba intu lovak ba ômô Sadaṅ atu lu yôv. Aêṅ ba intu yahato hadêṅ mólô.

Miṅ lemimbiṅ nômkama pik ami

¹⁵mMiṅ lemimbiṅ kobom pik lôk anêṅ nômkama ami. Ôpatu ba lahaviṅ kobom pik ma miṅ lahaviṅ Lambô ami. ¹⁶nPik anêṅ nômkama sapêṅ lôk anêṅ alak lôk maleṅkilik lôk habôî hathak anêṅ nômkama miṅ halêm anêṅ Lambô ami. Mi, pik anêṅ. ¹⁷oPik lôk anêṅ alak lêk hadum ek nêṅ yak, ma doṅtom ôpatu ba hasopa Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ tem êmô wak nômbêṅ intu sapêṅ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸pYenaṅ avômena, waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. Ma mólô bôk olaṅô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêṅ anôṅ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavôṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ lêk habobo. ¹⁹qBôk thêlô êmô haviṅ alalô ma doṅtom lêk etak ba i. Thêlô miṅ alalôaniṅ te ami. Thêlô ma alalôaniṅ ma tem miṅ netak alalô ami. Ma doṅtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma miṅ alalôaniṅ te ami.

²⁰rMa doṅtom Anyô Matherṅ Yisu bôk hêv Lovak Matherṅ hadêṅ mólô yôv ba intu mólô lôkthô oyala abô avanôṅ.

§2:5 Jon 14:21,23 h2:7 Jon 13:34; 2Jon 5-6 i2:8 Jon 1:9; Lom 13:12

j2:9 1Jon 4:20 k2:10 Lom 14:13 l2:11 Jon 12:35 m2:15 Lom 8:7

n2:16 Lom 13:14 o2:17 Mat 7:21 p2:18 Mat 24:5,24; 2Jon 7

q2:19 Ap 20:30 r2:20 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2

²¹ Miñ yahakô nena môlô ôthôn abô avanôn paliñ ba yahato abô takêntêk hadêñ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyañ miñ hamô abô avanôn kapô ami. Ba intu yahato hadêñ môlô. ²² ^sOpalê intu anyô abôyañ? Ôpatu ba hanañ nena Yisu ma miñ Mesaya ami. Yani êñ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliñ dôm hadêñ Lambô lo Nakaduñ. ²³ ^tÔpatu ba havôliñ dôm hadêñ Nakaduñ miñ hamô haviñ Lambô ami. Ma doñtom ôpatu ba hanañ anêñ hêhvaviñ Nakaduñ bêñ, êñ ma hamô haviñ Lambô aêñ iyom.

²⁴ Noyabiñ am ek abô takatu ba bôk olañô hadêñ môñ anôn ma nobaloñ loñ lôklokwañ. Abô êñ hamô haviñ môlô, êñ ma tem nômô imbiñ Nakaduñ lo Lambô aêñ iyom. ²⁵ Ma yani bôk havak abô yôv haviñ alalô nena tem nêñ lôkmala atu ba nêñ wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ alalô.

²⁶ Yahato abô takêntêk hadêñ môlô hathak nê takatu ba idum ek nesau môlô. ²⁷ ^uKilisi bôk hêv Lovak Matheñ hadêñ môlô ba hamô haviñ môlô denañ. Ma Lovak Matheñ êñ hathak hadôn môlô hathak nômkama lôkthô ma anêñ abô ma avanôn iyom ma abôyañ mi. Aêñ ba miñ notak anyôla ek êndôn môlô esak loñbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matheñ hadôn môlô nena nômô Yisu kapô.

²⁸ Yenañ avômena, nômô imbiñ yani thêthô ek waklavôn yani hale halêm ma tem numiñ lôklokwañ ma mama mi êñjêk yani ma. ²⁹ ^vMôlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôn lôk oyala haviñ nena opalêla takatu ba êñ thêthôn ma bôk ibitak Wapômbêñ nali yôv.

Alalô ma Wapômbêñ nali

3 ^wKamik Bêñ lahaviñ alalô bomañ anôn ba intu halam alalô nena anêñ nali. Avanôn biñ nena alalô ma anêñ nali. Ma avômalô pik miñ bôk eyala yani ami ba intu miñ eyala alalô ami. ² ^xAiyañ thêlô, alalô ma lêk Wapômbêñ anêñ nali. Ma embeñ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêñ miñ hik thô ami denañ ba intu athôn paliñ. Ma doñtom waklavôn yani endelêm ma tem alalô nagê anêñ lôkmañgiñ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida. ³ Avômalô sapêñ atu ba êv malenjiñ ek yani ethak epesañ kapôlônjiñ ek nimbitak mabuñ mavi êtôm yani atu ba mabuñ mavi.

⁴ ^lJê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliñ dômiñ ek abô balabuñ. Avanôn, kambom anêñ ôdôn nena êvôliñ dômiñ hathak abô balabuñ. ⁵ ^yMôlô oyala nena Kilisi halêm pik ek nêñ alalôaniñ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviñ yani miñ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miñ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenañ avômena, noyabiñ am ek anyôla miñ esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôn, yani ma thêthôn hatôm Kilisi atu ba thêthôn. ⁸ ^zSadañ bôk hadum kambom hadêñ môñ anôn ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êñ ma Sadañ anêñ. Ba intu Wapômbêñ Nakaduñ halêm pik ek imbuliñ Sadañ anêñ ku. ⁹ ^aÔpatu ba bôk habitak Wapômbêñ nakaduñ yôv miñ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêñ anêñ yañvêk hamiñ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêñ nakaduñ yôv ba intu miñ hatôm

^s2:22 1Jon 4:3; 2Jon 7 ^t2:23 Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 ^u2:27 Jon 16:13

^v2:29 1Jon 3:10 ^w3:1 Jon 1:12-13; 16:3 ^x3:2 2Ko 3:18

^y3:5 Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2 ^z3:8 Jon 8:44 ^a3:9 1Jon 5:18

indum kambom thêthô ami. ¹⁰Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêḡ anêḡ nali ma opalêla ma Sadaḡ anêḡ ma opalêla. Iḡê takatu ba miḡ idum kobom thêthôḡ ami lôk miḡ leḡḡhaviḡ iviyaḡ ami, thêlô ma miḡ Wapômbêḡ anêḡ nali ami.

Lemimbiḡ môleviyaḡ

¹¹bAbô atu ba bôk môle olaḡô môḡ anôḡ yôv nena môle lemimimbiḡ môleviyaḡ. ¹²cMa miḡ nosopa Kain ami. Yani ma ḡḡôk kambom atu anêḡ ba hik yaḡ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yaḡ molok hathak hadum mavi. ¹³dAêḡ ba aiyaḡ thêlô, avômalo pik êpôlik ek môle ma miḡ nosoḡ ami. ¹⁴eAlalô leḡḡhaviḡ iviyaḡ, êḡ ma hik thô nena bôk atak ḡama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ lahaviḡ iviyaḡ ami ma ḡama havalonḡ yani lonḡ denaḡ. ¹⁵fḡê takatu ba êpôlik hathak iviyaḡ ma hatôm ḡê ik anyô vônô. Ma môle oyala nena ḡê ik anyô vônô tem miḡ nêmo lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ami.

¹⁶gYisu hêv anêḡ lôkmala ek alalô ba intu ayala leḡḡhaviḡ anêḡ ôdôḡ. Ma natak alalôaniḡ lôkmala aêḡ iyom ek nanêḡm alalôaniḡ iviyaḡ sa. ¹⁷hMa opalêla takatu ba iniḡ nômkama hamô ba êyê iviyaḡ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miḡ leḡḡhiki hathak i ami, êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ miḡ hamô haviḡ i ami. ¹⁸iYenaḡ avômena, miḡ lemimbiḡ avômalo esak abô lôk veḡbôlêk iyom ami. Mi, nuḡḡwik thô esak kobom avanôḡ nena nônêḡm i sa.

¹⁹⁻²⁰Kobom êḡ hik thô nena abô avanôḡ hamô haviḡ alalô. Ma doḡtom kapôlôḡḡ malaiḡ hathak alalôaniḡ kam-

bom, êḡ ma leḡḡimbi nena Wapômbêḡ hayala nômkama sapêḡ ba anêḡ lahiki hamôḡ ek alalô kapôlôḡḡ. Ba intu umiḡ thohavloma ma kapôlômim êḡḡêk yaô. ²¹jAêḡ ba aiyaḡ thêlô, alalô kapôlôḡḡ miḡ hanaḡ alalô bêḡ ami, êḡ ma hatôm amiḡ lôklokwaḡ ma kô mi hêk Wapômbêḡ ma. ²²Ma malêla takatu ba alalô ateaḡ yani ek nêḡm, ma tem nêḡm iyom ek malê nena alalô asopa anêḡ abô balabuḡ lôk adum nôḡm takatu ba hadum yani lamavi. ²³kMa anêḡ abô balabuḡ hanaḡ nena nônêḡmimbiḡ anêḡ Nakaduḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ lôk lemimimbiḡ môleviyaḡ êtôm atu ba hanaḡ. ²⁴lÔpatu ba hasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ ma hamô haviḡ yani ma yani hamô haviḡ ôpêḡ. Ma Lovak Matheaḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô intu hik thô nena Wapômbêḡ hamô haviḡ alalô.

Noyawê ba ôḡḡô nena halêḡm anêḡ êsê

4^mAiyaḡ thêlô, ḡê plopet abôyaḡ bêḡ anôḡ bôk i pik mayaliv. Ba intu miḡ nônêḡmimbiḡ ḡê takatu ba enaḡ nena Lovak Matheaḡ hêv abô hadêḡ i ami. Mi, noyawê katô ba ôḡḡô nena iniḡ abô halêḡm anêḡ Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matheaḡ mena mi e? ²nMa tem noyala abô takatu ba halêḡm anêḡ Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matheaḡ ma aêḡntêk. Ôpatu ba hanaḡ anêḡ hêvhaviḡ bêḡ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôḡ” ma Lovak Matheaḡ hêv abô êḡ hadêḡ ôpêḡ. ³oMa doḡtom ôpatu ba miḡ hanaḡ anêḡ hêvhaviḡ Yisu bêḡ aêḡ ami, ôpêḡ anêḡ abô miḡ halêḡm anêḡ Wapômbêḡ ami. Mi, halêḡm anêḡ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Môle bôk olaḡô nena anyô hapôlik ek Kilisi êḡ tem êlêḡm ma lêk anêḡ auk hamô pik yôv.

^b3:11 Jon 13:34 ^c3:12 Stt 4:8 ^d3:13 Jon 5:18-19 ^e3:14 Jon 5:24 ^f3:15

ALK 21:8 ^g3:16 Jon 13:1; Gal 1:4 ^h3:17 Lo 15:7 ⁱ3:18 Jem 2:15-16

^j3:21 Hib 4:16 ^k3:23 Jon 6:29; 13:34 ^l3:24 1Jon 4:13

^m4:1 Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7 ⁿ4:2 1Ko 12:3 ^o4:3 1Jon 2:18

⁴P^{Ma} doŋtom yenaŋ avômena, mólô ma Wapômbêŋ anêŋ ba ôpatu ba hamô haviŋ mólô ma bêŋ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô ñê takêŋ lu yôv. ⁵Q^{Thêlô} ma pik anêŋ ba intu enaŋ pik anêŋ abô ba avômalô pik elañô. ⁶Ma doŋtom alalô ma Wapômbêŋ anêŋ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêŋ elañô alalôaniŋ abô. Ma doŋtom avômalô takatu ba miŋ Wapômbêŋ anêŋ ami miŋ elañô alalôaniŋ abô ami. Ma aêŋ iyom, alalô tem nayala Lovak Matherŋ anêŋ abô avanôŋ lôk auk pik anêŋ abôyaŋ.

Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ

⁷Aiyaŋ thêlô, leŋhaviŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ba intu mólô lemimimbiŋ am. Avômalô takatu ba leŋhaviŋ hamô haviŋ i, thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ nali ba eyala yani. ⁸Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ ba intu opalêla takatu ba leŋhaviŋ mi hêk i ma miŋ eyala Wapômbêŋ ami. ⁹r^{Wapômbêŋ} anêŋ Nakaduŋ doŋtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êŋ hik thô nena yani lahaviŋ alalô bêŋ anôŋ. ¹⁰s^{Miŋ} osoŋ nena leŋhaviŋ anôŋ ma alalôaniŋ leŋhaviŋ Wapômbêŋ. Mi, leŋhaviŋ anôŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ alalô ba hêv Nakaduŋ ba hama ek alalôaniŋ kambom anêŋ malaiŋ miŋ êpôm alalô ami.

¹¹Aêŋ ba aiyay thêlô, Wapômbêŋ bôk lahaviŋ alalô bêŋ anôŋ ba intu mavi ek mólô lemimimbiŋ mólôviyaŋ aêŋ iyom. ¹²t^{Anyô} te miŋ bôk hayê Wapômbêŋ ami. Ma doŋtom alalô leŋhaviŋ i ma Wapômbêŋ hamô haviŋ alalô ma anêŋ lahaviŋ êŋ hik anôŋ hamiŋ alalô.

¹³u^{Wapômbêŋ} bôk hêv anêŋ Lovak Matherŋ yôv hadêŋ alalô ba intu nayala nena lêk amô haviŋ yani ma yani hamô haviŋ alalô. ¹⁴Ma yêlô bôk ayê hathak maleŋiŋ ba lêk anaŋ bêŋ nena Lambô bôk hêv Nakaduŋ halêm ek nêv avômalô pik bulubiŋ. ¹⁵Opalêla takatu ba enaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ nena, “Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ”, êŋ ma Wapômbêŋ hamô haviŋ thêlô ma thêlô êmô haviŋ Wapômbêŋ. ¹⁶Ba intu alalô ayala lôk aêvhaviŋ nena Wapômbêŋ lahaviŋ alalô.

Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ ba intu opalêla takatu ba leŋhaviŋ hamô haviŋ i ma êmô haviŋ Wapômbêŋ ma Wapômbêŋ hamô haviŋ i. ¹⁷Alalô amô aêŋ, êŋ ma leŋhaviŋ hik anôŋ hamiŋ alalô ba intu tem alalô namiŋ lôklokwaŋ ma kô mi êndêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ indum abô. Pik êntêk ma asopa loŋôndê thêthôŋ hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miŋ nakô ami. ¹⁸Wapômbêŋ lahaviŋ alalô ba intu miŋ nakô ami. Anêŋ lahaviŋ ma mabuŋ anôŋ ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavôŋ nindum abô hik thô nena leŋhaviŋ miŋ hik anôŋ hamiŋ yani ami.

¹⁹Wapômbêŋ lahaviŋ alalô hamôŋ ba intu leŋhaviŋ hamô haviŋ alalô. ²⁰Anyôla atu ba miŋ lahaviŋ iviyaŋ atu ba hayê i ami, êŋ ma miŋ hatôm laimbiŋ Wapômbêŋ atu ba miŋ hayê ami. Ba intu anyôla hanaŋ nena, “Yaleŋhaviŋ Wapômbêŋ” ma doŋtom hapôlik ek iviyaŋ, ôpêŋ ma anyô abôyaŋ. ²¹v^{Wapômbêŋ} bôk hêv abô balabuŋ yôv hadêŋ alalô nena, “Opalêla takatu ba leŋhaviŋ Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ iviyaŋ imbiŋ.”

P4:4 Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 94:5 Jon 8:47; 15:19 r4:9 Jon 3:16

s4:10 Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 t4:12 Jon 1:18 u4:13 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

v4:21 Mak 12:29-31

Êvhaviņ Wapômbêņ Nakaduņ

5^wAvômalô takatu ba êvhaviņ nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbêņ nali yôv. Ma avômalô takatu ba leņiņhaviņ Lambô ma ethak leņiņhaviņ anêņ nali aêņ iyom. ²Alalô leņiņhaviņ Wapômbêņ lôk asopa anêņ balabuņ, êņ ma hik thô nena alalô leņiņhaviņ Wapômbêņ nali haviņ. ^{3x}Alalô leņiņhaviņ Wapômbêņ, êņ ma athak asopa anêņ abô balabuņ. Ma anêņ balabuņ miņ malaiņ ek nasopa ami ⁴ek malê nena Wapômbêņ anêņ nali sapêņ ik vovak ba êmô pik anêņ lôklokwaņ lu hathak êvhaviņ. ⁵Ma avômalô takatu ba ik vovak haviņ pik anêņ lôklokwaņ ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhaviņ nena Yisu ma Wapômbêņ Nakaduņ.

Lavôņiņ atu ba hik Yisu thô

^{6y}Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anêņ hathik ņaņ lo anêņ thalaleņ haņgasô hik yani thô. Miņ ņaņ iyom ami. Mi, ņaņ lo thalaleņ. Ma Lovak Matheņ atu ba hanaņ abô avanôņ iyom hik yani thô haviņ. ⁷Aêņ ba intu nômlôkwaņlô hik yani thô aêntêk, ^{8z}Lovak Matheņ lo ņaņ ma thalaleņ. Ma thêlô lô êņ êlôk hathak auk doņtom iyom. ^{9a}Alalô athak êvhaviņ ņê pik takatu ba ik nômla thô iniņ abô. Ma Wapômbêņ anêņ abô ma hamô vuliņ ek malê nena halêm anêņ Wapômbêņ da. Ma yani hik Nakaduņ thô hathak nômlô êntêk. ^{10b}Opalêla takatu ba êvhaviņ Wapômbêņ Nakaduņ eyala hêk kapôlôņiņ nena abô takêņ ma avanôņ. Ma doņtom avômalô takatu ba

miņ êvhaviņ Wapômbêņ ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyaņ ek malê nena miņ êvhaviņ abô takatu ba hanaņ hathak Nakaduņ ami.

¹¹Ma abô takatu ba Wapômbêņ hêv hadêņ alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nômbêņ intu sapêņ. Ma lôkmala êņ anêņ ôdôņ ma Nakaduņ. ^{12c}Ôpatu ba hamô haviņ Nakaduņ ma hawa lôkmala êņ. Ma doņtom opalêla takatu ba miņ êmô haviņ Wapômbêņ Nakaduņ ami ma miņ ewa lôkmala êņ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

^{13d}Yahato abô takêntêk hadêņ môlô takatu ba ôêvhaviņ Wapômbêņ Nakaduņ anêņ athêņ ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nômlô wak nômbêņ intu sapêņ yôv. ^{14e}Ma alalô atêņ yani hathak nômlate hatôm yani anêņ lahaviņ, êņ ma tem endanô. Ba intu miņ nakô nena tem miņ endanô alalôaniņ abô ami. Mi, tem endanô. ¹⁵Alalô ayala nena yani hathak halaņô alalôaniņ apetenak. Ba malêla takatu ba anaņ hik yani liņ ma nayala katô nena yani tem nêml.

¹⁶⁻¹⁷Ma kobom lokbaņ sapêņ ma kambom iyom. Kambom vi tem miņ endom anyô ni loņ atum ami. Ba hâyê môlôviyaņ idum kambom êņ, ma notêņ mek ma Wapômbêņ tem nêml thêlô lôkmala. Ma doņtom kambom vi halom anyô hi loņ atum ba miņ yahanan ek notêņ mek esak thêlô êņ ami.^{§§}

Abô anêņ daņ

^{18f}Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêņ nali miņ idum

^{¶¶}5:8 Mose anêņ balabuņ hanaņ nena anyô ju mena lô la enaņ abô te ma avanôņ (Lo 19:15).

^{§§}5:16-17 Nôņgô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31.

^w5:1 1Jon 4:15 ^x5:3 Jon 14:15,23-24 ^y5:6 Jon 1:29-34 ^z5:8 Jon 15:26

^a5:9 Jon 5:32-37 ^b5:10 Jon 5:36-40 ^c5:12 Jon 3:36 ^d5:13 Jon 20:31

^e5:14 Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 ^f5:18 1Jon 3:9

kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêṅ Nakaduṅ hayabiṅ thêlô ba ṅgôk kambom atu miṅ hatôm êsôm thêlô ami.
¹⁹ Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêṅ anêṅ, ma doṅtom pik sapêṅ ma êmô ṅgôk kambom atu anêṅ lôkliṅyak kapô.
²⁰ Alalô ayala nena Wapômbêṅ Nakaduṅ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêṅ alalô ek

alalô hatôm nayala Wapômbêṅ ôpatu ba avanôṅ. Ma alalô amô haviṅ yani atu ba avanôṅ lôk Nakaduṅ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêṅ anôṅ biṅ lôk lôkmala atu ba nêmo wak nômbêṅ intu sapêṅ.

²¹ Yenaṅ avômena, nômo daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêṅ anêṅ loṅ.

Jon

anêḡ kapya yaḡ

Abô mônḡ

Aposel Jon hato kapya êntêk. 1ḡê lôkawk enaḡ nena hato hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te. Waklavônḡ êḡ ma kêdônḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviḡ eyabiḡ thêlô. Ma doḡtom kêdônḡwaga abôyaḡ evenḡ haviḡ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiḡ ḡê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanônḡ iyom.

Hato kapya êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvônḡ doho la.

Jon hêv lamavi

1 Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalerḡhaviḡ môlô hathak abô avanônḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanônḡ êḡ haviḡ. ²Abô avanônḡ êḡ hamô alalô kapôlônḡiḡ ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô leḡiḡhaviḡ môlô.

³Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk leḡiḡhiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanônḡ lôk leḡiḡhaviḡ kapô.

Nobaloḡ abô avanônḡ loḡ

⁴ḡYahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanônḡ hatôm atu ba Wakamik bôk

havam haviḡ alalô ba intu yalerḡmavi anônḡ. ⁵^hLivônḡ, lêk yahathô o lokwaḡ nena alalô leḡiḡimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, mônḡ anônḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶Ma leḡiḡhaviḡ anêḡ ôdônḡ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma môlô bôk olaḡô hadêḡ mônḡ anônḡ nena nombeḡ imbiḡ leḡiḡhaviḡ.

⁷ⁱKêdônḡwaga abôyaḡ bêḡ anônḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhaviḡ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyaḡ lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸Noyabiḡ am ek miḡ nônmê yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹Ôpatu ba hawa auk yaḡda ba miḡ havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ ami ma miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba havalonḡ Kilisi anêḡ abô loḡ hamô haviḡ Lambô lo Namalô. ¹⁰Anyôla hayô ek môlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônmê lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹Hôêv lemmavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ haviḡ yani.

¹²Abô bêḡ anônḡ hêk ek yanāḡ êndêḡ môlô, ma doḡtom yahadô ek yato êndôk kapya. Yalerḡhabi yasôk ek alalô nanaḡ abô imbiḡ i ek alalô leḡiḡmavi bêḡ anônḡ.

¹³Mamuyaḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali[†] êv leḡiḡmavi hadêḡ môlô.

***1:1** 1ḡê lôkawk doho enaḡ nena, “Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdônḡ nena avômalô êvhaviḡ anêḡ unyak matheḡ te. Ma yaḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak matheḡ yaḡ.”

[†]**1:13** Hatôm unyak matheḡ yaḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ. Nônḡô 2 Jon 1.

Jon

anêṅ kapyā te lô

Abô mông

Aposel Jon hato kapyā êntêk hadêṅ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviṅ anêṅ malak te iniṅ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôṅwaga takatu ba Jon hêv i ba i loṅ êṅ thô. Ma doṅtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêṅ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapyā êntêk hadêṅ 85 lo 95 AD malêvôṅ doho la.

Jon hêv lamavi hadêṅ Gaius

1^jYa Biṅsu Jon ba yahato kapyā êntêk hadêṅ o yenaṅ aiyaṅ Gaius. Yalenṅhaviṅ o hathak abô avanôṅ.

²Aiyaṅ, yahateṅ mek ek lemvimkupik lôk anêm ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêm hôêvhaviṅ hamô mavi. ³^kAiyaṅ doho êvô êlêm ba enaṅ nena hosopa abô avanôṅ dedauṅ mavi hathak nômkama sapêṅ atu ba hudum ba intu yalenṅmavi anôṅ. ⁴Yahalaṅô nena yenaṅ avômena esopa abô avanôṅ atu, êṅ ma hadum yalenṅmavi anêṅ dôêṅ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵Aiyaṅ, hoyabiṅ kêdôṅwaga abô avanôṅ takatu ba êlêm anêṅ loṅ buyaṅ ma thêlô ma ṅê masôm ek o, êṅ ma hudum nôm mavi anôṅ. ⁶^lThêlô bôk enaṅ hathak anêm lemhaviṅ atu bêṅ hadêṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ loṅ êṅ yôv. Ba êthôk hathak loṅbô ma mavi ek undum aêṅ ba nêm thêlô sa êtôm Wapômbêṅ da anêṅ lahaviṅ ek ini buyaṅ. ⁷^mHathak athêṅ êṅ, ma thêlô

i ma miṅ ewa nômlate anêṅ ṅê daluk ami. ⁸Ba intu mavi ek nanêm ṅê takêṅ sa ek alalô nambitak ṅê ku imbiṅ thêlô esak abô avanôṅ.

Diotlepes hadum kambom

⁹Bôk yahato kapyā hi avômalô ôdôṅ êvhaviṅ yôv hathak nôm takatu, ma doṅtom Diotlepes miṅ hathak halaṅô yêlôaniṅ abô ami. Mi, lahaviṅ imbitak anyô bêṅ. ¹⁰Aêṅ ba yahathôk ma tem yanaṅ anêṅ kambom êṅ bêṅ. Yani hathak hanaṅ abô kambom takatu ba ôdôṅ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêṅ yaṅ haviṅ nena hadô ek enja kêdôṅwaga abô avanôṅ takatu ba êlêm thô. Ma hamiṅ loṅ siṅ ek avômalô takatu ba leṅṅhaviṅ neja i thô lôk hadum ek nêm i vê êṅjêk avômalô ôdôṅ êvhaviṅ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ⁿAiyaṅ, miṅ undum ek osopa ṅê kambom veṅṅgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêṅ anêṅ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miṅ bôk hayê Wapômbêṅ ami.

¹²Avômalô lôkthô enaṅ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôṅ hik loṅ haviṅ. Ma yêlô anaṅ aêṅ iyom ma hoyala nena yêlôaniṅ abô ma avanôṅ.

Abô anêṅ daṅ

¹³^oAbô bêṅ anôṅ hêk ek yato êndêṅ o, ma doṅtom yahadô ek yato. ¹⁴Yalenṅhaviṅ yasôk yanggê o kethen oyaṅ ek alai nanaṅ abô imbiṅ i.

¹⁵Yôhôk êmô imbiṅ o. Anêm avômalô môlô êv iniṅ leṅṅmavi hathôk ek o. Ma nêm yalenṅmavi êndêṅ yenaṅ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviṅ o.

Jut

anêṅ kapya

Abô mông

Yisu yaṅ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek nê êvhaviṅ neyabiṅ i esak kêdôṅwaga abôyaṅ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôṅ. Kêdôṅwaga abôyaṅ enaṅ nena avômalô êvhaviṅ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêṅ anêṅ lahiki ma bêṅ anôṅ ba intu avômalô êvhaviṅ idum kambom ma tem miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ i ami.

Hato kapya êṅ hadêṅ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

1 ^PYa Jut, Yisu Kilisi anêṅ anyô ku ma Jems anêṅ yaṅ molok. Yahato kapya êntêk ek mólô takatu ba bôk halam yôv ek nôṁô Kamik Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ kapô lôk Kilisi eyabiṅ mólô.

²Wapômbêṅ anêṅ kapô lôk labali ma lahaviṅ êmô imbiṅ mólô bêṅ anôṅ.

Noyabiṅ am ek kêdôṅwaga abôyaṅ

³Aiyaṅ thêlô, ya vovaṅ ek yato abô esak Wapômbêṅ anêṅ bulubiṅ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doṅtom lêk malaiṅ bêṅ te habitak. Ba intu yahato ek yasoṅ mólô lokwaṅ ek numiṅ lôklokwaṅ ba nobaloṅ abô avanôṅ takatu ba alalô aêvhaviṅ loṅ. Wapômbêṅ bôk hêv abô avanôṅ êṅ yôv hadêṅ anêṅ avômalô matheṅ ek neyabiṅ katô. ⁴Malaiṅ êṅ ma aêntêk. Iṅê abôyaṅ doho lêk eyenak ba ekopak êmô mólô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniṅ Wapômbêṅ. Ma ethalamuniṅ anêṅ wapôm ek nindum sek

waliliṅ lomaloma esak. Ma êvôliṅ dômiṅ ek alalôaniṅ Avaka atu Anyô Bêṅ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaṅ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵^rAbô takêntêk ba tem yanaṅ ma bôk olaṅô yôv. Ma doṅtom tem yanaṅ esak loṅbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêṅ hêv anêṅ avômalô bulubiṅ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doṅtom vêṅ ma hik takatu ba miṅ êvhaviṅ ami pôpônô.

⁶^sMa lemimimbi aṅela taksêbôk atu ba etak iniṅ loṅ ba i mayaliv ma miṅ êmô iniṅ loṅ lôkliṅyak tiṅiṅ ami. Ba intu Wapômbêṅ bôk hakak i loṅ hathak yak atu ba miṅ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loṅ momaṅiniṅ bêṅ kapô ek neyabiṅ waklavôṅ bêṅ nindum abô.

⁷^tMa aêṅ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliṅ lôk ethak i mayaliv. Êṅ ma Wapômbêṅ habôk malak takêṅ hathak atum ba hik vovaṅ atum atu ba tem êpôm nê kambom thô hadêṅ alalô ek miṅ nasopa veṅiṅgwam ami. Atum êṅ tem esaṅ êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ.

⁸Ma doṅtom lêk ma nê abôyaṅ takêṅ idum kambom takêṅ aêṅ iyom. Thêlô esopa iniṅ niaviṅ ba idum iniṅ leṅviṅkupik habitak loṅgôlôṅ lôk êdô nêwê Anyô Bêṅ lôk nê bêṅbêṅ vibiy ma esokwaṅ aṅela lôk athêṅ anêṅ leṅ.

⁹^uMa doṅtom Maikel, aṅela lôk athêṅ bêṅ atu, miṅ hadum aêṅ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaṅ êkôki hathak Mose liṅkupik ma Maikel miṅ hasokwaṅ Sadaṅ ba hanaṅ anêṅ kambom bêṅ ami. Mi. Yani hanaṅ nena, “Anyô Bêṅ da tem esaṅ o.”

¹⁰^vMa doṅtom lêk nê abôyaṅ takêṅ esokwaṅ nômkama takatu ba miṅ eyala ami. Hatôm alim bomaṅ, thêlô eyala leṅviṅkupik anêṅ thethaṅak iyom ba nôṁ takêṅ habuliṅ thêlô.

^P1:1 Mat 13:55 ^Q1:4 Gal 2:4; 2Pi 2:1 ^r1:5 Kis 12:51; Nam 14:29-30

^s1:6 2Pi 2:4 ^t1:7 Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10

^u1:9 Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7 ^v1:10 2Pi 2:12

¹¹ ^wKikaknena, malaij bēj tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yaŋ molok vônô vaŋgwam lôk esopa Balam anêj kambom lahaviŋ vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêj ba intu tem nema êtôm yani.

¹² ^xMôlô othak doŋtom ek oŋgwaŋ nôm lemimhaviŋ am, êj ma nê takêj lêk êtôm nôm lelaik hamô môlô malêvôj. Esoj nena nôm êj ma nôm oyaŋ ba miŋ leŋiŋhabi Wapômbêj ami. Ma leŋiŋhabi thêlôda iyom ba eyaŋ ma leŋiŋpaliŋ avômalô vi. Thêlô miŋ ik anôj ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miŋ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôj hadêj anêj waklavôj ami ba intu elav ôdôj thô, êj ma hatôm ŋama hapôm i bôlôj ju. ¹³ Thêlô hatôm ŋgwêk beleŋ lokwaŋ ba iniŋ kambom hatôm ŋgwêk budum haŋgôli ba anêj wapôk thapuk hik iniŋ mama thô. Ma êtôm vuliŋ atu ba i mayaliv. Wapômbêj bôk hapesaŋ bôlôvôj momaŋiniŋ kambom bomaŋ bêj te ek thêlô nê mô aêj êtôm wak nômbêj intu sapêj.

¹⁴ ^yInok ma Adam anêj lim ôdôj te baveŋvi ba lahavuju. Bôk hanaŋ abô plopet hathak nê abôyaŋ takatu ba lêk ibitak nena, “Odaŋô! Anyô Bêj tem êlêm imbiŋ anêj aŋela matheŋ lubuŋlubuŋ ¹⁵ ek endanô avômalô sapêj iniŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbêj ami ma tem nê iniŋ vuli viyaŋ êndêj i esak iniŋ kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enaŋ abô lôklala.” ¹⁶ Thêlô ethak kapôlôniŋ diŋdiŋ lôk etha avômalô vi. Ma esopa iniŋ auk thethaŋak. Ma êv ida liŋ lôk ebam avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi esak i ma nê nê nôm kama êndêj i.

Numiŋ lôklokwaŋ

¹⁷ O aiyaŋ thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj aposel bôk enaŋ ¹⁸ ^zhadêj môlô nena, “Waklavôj lôkthô anêj daŋ ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêj lôk anêj avômalô liliŋ lôk nesopa iniŋ thethaŋak ma nêpôlik ek Wapômbêj.” ¹⁹ Abô êj hanaŋ hathak nê abôyaŋ takatu ba evak môlô vose hi lodôj lodôj. Lovak Matheŋ miŋ hamô haviŋ i ami ba intu esopa auk pik iyom.

²⁰ ^aO aiyaŋ thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhaviŋ atu ba matheŋ anôj. Lôk notêj mek esak Lovak Matheŋ anêj lôklokwaŋ. ²¹ Nômô Wapômbêj anêj lahaviŋ kapô lôk noyabiŋ alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj lahiki atu ba tem nê lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêj intu sapêj êndêj môlô.

²² Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlôniŋ ju. ²³ ^bMa vi atu ba ebobo loŋ atum ma nôbôv i vê ketheŋ ek nê i bulubiŋ. Ma vi atu ba lelaik hathak iniŋ kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak iniŋ lelaik ek miŋ esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêj anêj athêj

²⁴⁻²⁵ ^cHathak alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêj doŋtom atu ba hêv alalô bulubiŋ. Yani hatôm eyabiŋ o mavi ek miŋ nê yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numiŋ Wapômbêj thohavloma anêj deda lôkmangiŋ kapô lôk lemimmavi bêj anôj. Alalô nanê m deda lôkmangiŋ lôk athêj lôkmangiŋ ma lôklokwaŋ lôk lôkliŋyak ni êndêj yani. Yanida intu hamô aêj hadêj sêbôk ma lêk ma wak nômbêj intu sapêj! Avanôj.

^w1:11 Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 ^x1:12 2Pi 2:13,17

^y1:14 Stt 5:18,21-24 ^z1:18 2Pi 3:3 ^a1:20 Kol 2:7

^b1:23 Sek 3:2; ALK 3:4 ^c1:24-25 Lom 16:27; 2Pi 3:18

Yisu hik

Auk Loŋ Kapô

thô hadêŋ Jon

Abô mông

Aposel Jon hatô kapyâ êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba Lom iniŋ gavman lôk avômalô vi êv malaiŋ hadêŋ i. Hato hathak wêŋ takatu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheŋ thô. Kapyâ êntêk ma auk loŋ kapô bêŋ anôŋ hêk kapô.

Hato ek embathô avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ endeba êyô waklavôŋ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êŋ ma Sadaŋ lôk anêŋ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiŋ bêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ tem nêôm mavi imbiŋ Yisu êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Hato kapyâ êntêk hadêŋ 95 AD la.

Abô mông

1^dAuk loŋ kapô êntêk ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ Yisu Kilisi ek injik thô êndêŋ anêŋ avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak ketheŋ. Yisu hêv anêŋ aŋela ba hi hanaŋ ba hik thô hadêŋ anêŋ anyô ku Jon. ²Ma Jon hayê Wapômbêŋ anêŋ abô lôk abô avanôŋ takatu ba Yisu hanaŋ ma hanaŋ lôkthô bêŋ. ³eMa ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

Jon hatô abô hadêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôn baheŋvi ba lahavuju

⁴fYa Jon yahato kapyâ êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak baheŋvi ba lahavuju takatu ba êmô plovis Esia. Anyô Bêŋ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô. Ma lovak mathêŋ baheŋvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêŋ atu anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô anêŋ wapôm lôk yôhók êmô imbiŋ môlô. ⁵gMa Yisu Kilisi atu ba hamiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô aêŋ iyom. Yani anyô haviyô môŋ hêk ŋama lôk hayabiŋ kiŋ pik sapêŋ.

Yani lahaviŋ alalô ba anêŋ thalalen hapole alalô vê hêk alalôaniŋ kambom. ⁶hMa yani hatak alalô ek nambitak ŋê nambók da êmô Kamik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

⁷iÔŋgô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêŋ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêŋ tem nêgê yani ba nedaŋ asêŋ malêŋ. Avanôŋ, tem imbitak aêŋ.

⁸jAnyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Ya anyô môŋ anôŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasók. Lôkliŋyak sapêŋ ma ya iyom yenaŋ.”

Jon hayê Yisu

⁹Ya Jon môlônim aiyaŋ. Wapômbêŋ hayabiŋ alalô sapêŋ hamô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba alalô athak awa malaiŋ lomaloma ba amiŋ lôklokwaŋ hathak Yisu. Yahamô ŋgavithôm anêŋ Patmos

^d1:1 ALK 22:6 ^e1:3 ALK 22:7,10 ^f1:4 Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5

^g1:5 Sng 89:27; Kol 1:18 ^h1:6 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6

ⁱ1:7 Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17

^j1:8 ALK 21:6; 22:13

hathak yahanaj Wapômbêj anêj abô lôk yahanaj abô hathak Yisu. ¹⁰Hadêj Anyô Bêj anêj waklavônj ma Lovak Mathej anêj lôklokwanj hawa ya. Ma yahalanô kaêk bêj hatôm lavuak halaj havej ya yam ¹¹ba hana, “Oto nôm takatu ba hôyê êndôk kapy ba nêmandêj avômalô êvhavij ôdônj bahenjvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹²Ma yahik ya lili, ek yangê kaêk atu ba elam hadêj ya, êj ma yahayê atum lam gol bahenjvi ba lahavuju haminj. ¹³Ma yahayê anyô hamô atum lam takêj malêvônj ba hatôm anyô te nakadu. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havangij sôp gol te hawê havej bôm kabum. ¹⁴Ma anêj wakadôk gaur ma thapuk anônj hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anônj. Ma anêj madaluk ma hatôm atum dahalanj. ¹⁵Ma anêj vakapô ma hatôm aej mayav mabu, mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kédêkédê. Ma anêj abô anêj pôk ma dijdij hatôm naj bêj halaj. ¹⁶Yani havalonj vulij bahenjvi ba lahavuju hamô yani baj vianônj. Ma bij vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thohavloma ma hatôm wak habi mathalalej kambom.

¹⁷Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô nama. Ma yani hatak baj vianônj hayô hêk ya ma hana, “Minj ôkô ami. Ya anyô mônj ba havej yam havij. ¹⁸Ya ma ôpatu ba hamô lôk-mala. Bôk yahama ma dojtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Ma yahavalonj nama lôk anêj loj inij vovalej. ¹⁹Oto nôm takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embej yam. ²⁰Êntêk ma

abô loj kapô hathak vulij bahenjvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabahen vianônj lôk atum lam gol bahenjvi ba lahavuju. Anêj ôdônj ma aêntêk: vulij bahenjvi ba lahavuju takêj ma ajele bahenjvi ba lahavuju takatu ba eyabij avômalô êvhavij ôdônj bahenjvi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol bahenjvi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhavij ôdônj bahenjvi ba lahavuju.”

Abô hi Epesus

2^oMa ôpêj hana hadêj ya nena, “Oto abô ni êndêj ajele atu ba hayabij avômalô êvhavij anêj Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anêj ôpatu ba havalonj vulij bahenjvi ba lahavuju hamô baj vianônj ma havej atum lam gol bahenjvi ba lahavuju malêvônj. Ba hana nena: ²Yahayala môlônim bôk lo loj lôk unim ku takatu ba udum ba umij lôklokwanj. Ma ôpôlik hathak nê kambom. Ma bôk olanô nê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma nê abôyanj. ³Ma ovalonj yenanj athêj loj ba malainj lomalama hapôm môlô ma dojtom umij lôklokwanj lôk lemimvidonj ma mij vau ami.

⁴Ma dojtom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô mij lemimhavij ya hatôm mônj sêbôk ami. ⁵Aêj ba lemimimbi kobom mavi sêbôk ma tem ôngô nena môlô lêk ôêv yak bêj anônj. Aêj ba node kapôlômim lili, ek nosopa lojondê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanêm môlônim atum lam vê. ⁶Ma dojtom môlô othak udum nôm mavi te nena môlô ôpô-

^k1:13 Dan 7:13; 10:5 ^l1:14 Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12

^m1:16 Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 ⁿ1:17 Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13

^o2:1 ALK 1:16 ^p2:2 1Jon 4:1 ^q2:5 ALK 3:3

lik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêḡ kobom hatôm atu ba yahapôlik aêḡ iyom.

⁷Opalê atu ba lôk lëndôḡ ma endanḡ abô takatu ba Lovak Matherḡ hanaḡ hadêḡ avômalô ôdôḡ takatu ba êvhaviḡ. Iḡê takatu ba leḡiḡvidonḡ ba miḡ êv yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaḡ alokwaḡ va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêḡ anêḡ loḡ mavi anôḡ kapô.”

Abô hi Smelna

⁸Ma ôpêḡ hanaḡ hathak loḡbô nena, “Oto abô ni êndêḡ aḡela atu ba hayabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêḡ ôpatu ba hamôḡ ba haveḡ yam ma bôk hama ba haviyô hathak loḡbô. Ma yani hanaḡ aêntêk: ⁹Yahayala malaiḡ lomaloma hapôm môlô ba ômô thavuthiḡ, ma doḡtom môlô ma ḡê lôk nômkama bêḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enaḡ hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô Israeḡ ma doḡtom mi. Thêlô ma Sadaḡ anêḡ avômalô. ¹⁰“Miḡ môlô nôkô esak malaiḡ takatu ba tem êpôm môlô ketheḡ ami. Odaḡô! Sadaḡ tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladôḡ ek nesaê môlô. Ma môlô noja malaiḡ êtôm wak laumiḡ. Numiḡ lôklokwaḡ endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmbô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ anêḡ kulunḡ gol êndêḡ môlô.

¹¹“Opalê atu ba lôk lëndôḡ ma endanḡ abô takatu ba Lovak Matherḡ hanaḡ hadêḡ avômalô ôdôḡ takatu ba êvhaviḡ. Iḡê takatu ba leḡiḡvidonḡ ba miḡ êv yak ami ma tem yanêm nômbô ‘mana’ êndêḡ thêlô hatôm bôk

ba miḡ êv yak ami ma tem miḡ neja malaiḡ esak ḡama atu ba haveḡ yam ami.”

Abô hi Pelgamum

¹²Ma ôpêḡ hanaḡ hathak loḡbô nena, “Oto abô ni êndêḡ aḡela atu ba hayabiḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêḡ ôpatu ba havalonḡ biḡ vovak ba ma hêk luvi. Hanaḡ aêntêk: ¹³Yahayala loḡ atu ba môlô ômô. Loḡ êḡ ma Sadaḡ da hamô ba hayabiḡ, ma doḡtom môlô ômô loḡ êḡ ba ovalonḡ yenaḡ athêḡ loḡ lôklokwaḡ. Ma hadêḡ waklavônḡ atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô miḡ otak unim ôêvhaviḡ ya ami. Yani hêvhaviḡ ya bêḡ anôḡ ba hanaḡ yenaḡ abô bêḡ hêk Sadaḡ anêḡ loḡ.

¹⁴“Ma doḡtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêḡ abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêḡ Moap iniḡ kiḡ Balak ek êndôk avômalô Israeḡ leḡiḡ ek nindum kambom ba nejaḡ nômbô takatu ba bôk hêv hadêḡ ḡḡok lôk nindum sek waliliḡ. ¹⁵Aêḡ iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêḡ abô. ¹⁶Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ. Mi ma tem yasôk ketheḡ oyaḡ ba yanḡik vovak esak yenaḡ biḡ vovak atu ba hale yaveḡbôlêk êndêḡ môlô takatu ba miḡ ole am liliḡ ami.

¹⁷“Opalê atu ba lôk lëndôḡ ma endanḡ abô takatu ba Lovak Matherḡ hanaḡ hadêḡ avômalô ôdôḡ takatu ba êvhaviḡ. Iḡê takatu ba leḡiḡvidonḡ ba miḡ êv yak ami ma tem yanêm nômbô ‘mana’ êndêḡ thêlô hatôm bôk

⁷2:7 Stt 2:9; ALK 22:2,19 ⁸2:9 2Ko 11:14-15; ALK 3:9

⁹2:10 2Ti 4:8; Jem 1:12 ¹⁰2:11 ALK 20:14; 21:8 ¹¹2:14 Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 ¹²2:17 Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50

yahêv hadêṅ Israêl êmô loṅ thiliv. Mana êṅ ma lêk hamô loṅ kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêṅ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miṅ hayala athêṅ lukmuk êṅ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

¹⁸xMa ôpêṅ hanaṅ hathak loṅbô nena, “Oto abô ni êndêṅ aṅela atu ba hayabiṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêṅ Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ atu ba madaluk hatôm atum dahalaṅ ma vakapô hatôm aey mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanaṅ aêntêk: ¹⁹Yahayala môle nim kobom. Yahayala môle nim lemimhaviṅ lôk ôêvhaviṅ ma ôêv avômalô sa ba umiṅ lôklokwaṅ iyom. Hadêṅ mōṅ ma môle udum ku dokte, ma doṅtom lêk môle udum ku bêṅ.

²⁰yMa doṅtom môle nim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviṅ môle. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doṅtom yani anêṅ abô halom yenaṅ ṅê ku ek nindum sek waliliṅ lôk nejaṅ nôm takatu ba êv da hadêṅ ṅgôk. Yani hadum kambom takêṅ, ma doṅtom môle miṅ ôêv yani vê ami! ²¹Yahêv waklavôṅ ek yani ende kapô liliṅ ba etak anêṅ sek waliliṅ, ma doṅtom mi. Yani hadô. ²²Odaṅô! Tem yanêm lijiṅ bêṅ êndêṅ yani lôk yanêm malaiṅ bêṅ êndêṅ ṅê takatu ba idum sek haviṅ yani ba miṅ ele kapôlôṅiṅ liliṅ ami. ²³zMa tem yaṅgik yani anêṅ avômena pôpônô. Aêṅ ba avômalô ôdôṅ êvhaviṅ lôkthô tem neyala

nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôṅiṅ lôk iniṅ auk. Ba tem yanêm vuli êndêṅ môle tomtom êtôm nôm takatu ba udum. ²⁴Ma doṅtom lêk yahêv ku doṅtom iyom hadêṅ môle vi anêṅ Taiataila atu ba miṅ osopa yani anêṅ abô ami. Lôk miṅ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadaṅ anêṅ auk loṅ kapô’ ami. Ku êṅ ma ²⁵a nobaloṅ unim auk loṅ ende ba yatup am.

²⁶ṅê takatu ba leṅiṅvidonṅ ba miṅ êv yak ami ma idum yenaṅ yalenṅhaviṅ aleba hayô anêṅ daṅ, ma tem yanêm athêṅ bêṅ êndêṅ thêlô ek neyabiṅ avômalô pik lôkthô. ²⁷bThêlô tem neja kôm aey ek neyabiṅ avômalô pik lôklokwaṅ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uṅ anôṅ. Wakamik bôk hêv athêṅ bêṅ hadêṅ ya ba tem yandum aêṅ iyom êndêṅ thêlô. ²⁸cMa tem yanêm vuliṅ lôkbôk êndêṅ thêlô imbiṅ. ²⁹Opalê atu ba lôk lêndôṅ ma endanô abô takatu ba Lovak Matheṅ hanaṅ hadêṅ avômalô ôdôṅ takatu ba êvhaviṅ.”

Abô hi Saldis

3^dMa ôpêṅ hanaṅ hathak loṅbô nena, “Oto abô ni êndêṅ aṅela atu ba hayabiṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêṅ ôpatu ba hayabiṅ Wapômbêṅ anêṅ lovak matheṅ baheṅvi ba lahavuju ma havalonṅ vuliṅ baheṅvi ba lahavuju. Ma yani hanaṅ aêntêk: Yahayala môle nim kobom. Avômalô esoṅ nena môle ômô lôkmala. Ma doṅtom mi, môle bôk oma yôv. ²Numbiyô! Môle nim ôêvhaviṅ lêk

^x2:18 ALK 1:14-15 ^y2:20 1Kiṅ 16:31; 2Kiṅ 9:22

^z2:23 Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13

^a2:25 ALK 3:11

^b2:27 Sng 2:9

^c2:28 ALK 22:16 ^d3:1 ALK 1:4,16

habobo ema ba intu nobatho am loŋ ek malê nena môlônim ku ma voloŋ oyaŋ hêk yenaŋ Wapômbêŋ ma. ^{3e}Lemimimbi abô takatu ba bôk olaŋô ba ovaloŋ. Ma node kapôlômim liliŋ ba nodovak abô êŋ vibiŋ. Môlô miŋ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

^{4f}Ma doŋtom môlô naju iyom anêŋ Saldis intu unim sôp mabuŋ denaŋ. Unim kobom ma mavi ba intu embeŋ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombeŋ imbiŋ ya. ^{5g}Îê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŋ yanêŋ thêlôninŋ athêŋ vê ênjêk kapyâ lôk-mala ami ma mi. Tem yanaŋ êndêŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ aŋela nena, ‘Thêlô êŋ ma yenaŋ.’ ⁶Opalê atu ba lôk lêndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ.”

Abô hi Piladelpia

^{7h}Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba matheŋ ma hanaŋ abô avanônŋ iyom. Yani hayabiŋ Jerusalem lukmuk anêŋ badêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hatôm Devit bôk hayabiŋ Jerusalem bô anêŋ. Yani hik vê ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ma yani hik siŋ ma miŋ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaŋ aêntêk: ⁸ⁱYahayala môlônim kobom. Odaŋô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ya-

hayala nena anêŋ môlôklokwaj ma yaôna, ma doŋtom môlô osopa yenaŋ abô ba miŋ ôvôliŋ dômim hathak yenaŋ athêŋ ami. ^{9j}Sadaŋ anêŋ avômalô takatu ba enaŋ nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Israe, ma doŋtom mi, thêlô enaŋ abôyaŋ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veŋiŋdônŋ lêlô êndêŋ môlô ma neyala nena yaleŋhaviŋ môlô. ^{10k}Môlô othak osopa yenaŋ abô balabuŋ lôk umiŋ lôklokwaj. Ba intu tem yayabiŋ môlô mavi êndêŋ waklavônŋ malaiŋ atu ba tem esaê avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô. ¹¹Tem yasôk ketheŋ. Nobaloŋ unim nômkama anônŋ loŋ lôklokwaj ek anyô yaŋ miŋ enja môlônim vuli ami.

^{12l}Îê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ anêŋ landiŋ. Thêlô tem miŋ netak ami. Ma tem yato yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ malak lôŋ anêŋ athêŋ nena Jerusalem lukmuk êyôŋgêk thêlô. Malak êŋ tem yenaŋ Wapômbêŋ nêŋ anêŋ leŋ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenaŋ athêŋ lukmuk êyôŋgêk thêlô imbiŋ. ¹³Opalê atu ba lôk lêndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ.”

Abô hi Laodisia

¹⁴Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêŋ ôpatu ba anêŋ athêŋ nena Avanônŋ Biŋ.

^e3:3 Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15 ^f3:4 ^g3:5 Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 ^h3:7 Ais 22:22 ⁱ3:8 1Ko 16:9 ^j3:9 Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9 ^k3:10 Luk 21:19; 2Ti 2:12 ^l3:12 Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2

Yani ma anyô hamiŋ lôklokwaŋ ek hik Wapômbêŋ anêŋ nôŋ avanôŋ thô. Ma yani pik lo leŋ sapêŋ anêŋ alaŋ. Ba hanaŋ nena: ¹⁵Yahayala nôŋ takatu ba môlô othak udum ba môlô miŋ vovaŋ mena thilibuŋ la ami. Yalenhaviŋ môlô vovaŋ mena thilibuŋ la ma doŋtom mi. ¹⁶Môlô vovaŋ dokte ma thilibuŋ dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup môlô vê ende yavenbôlêk. ¹⁷Môlô othak onaŋ nena, ‘Ya anyô valuselen bêt ma ya anyô lôkmaŋgiŋ ba yada hatôm.’ Ma doŋtom môlô ôthôn paliŋ nena môlô kapôlômim daluk kambom! Alikak-nena, môlô avômalô thavuthiŋ ma malemim pusip ba ômô kôlôlôŋ. ¹⁸Yahanaŋ ek môlô nôŋem vuli yenaŋ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmaŋgiŋ. Ma nôŋem vuli sôp thapuk ek nupuk ek miŋ mama esak lemvimpopam ami. Ma nôŋem vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôŋgô tak. ¹⁹Takatu ba yalenhaviŋ i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovaŋ hadêŋ i ek nedaŋô abô. Aêŋ ba môlô nôŋgwêk lêlê ek node kapôlômim liliŋ.

²⁰Odaŋô. Yahamiŋ unyak abôlêk ba yahapididiŋ. Ma ôpatu ba halanô ya ba hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanŋaŋ nôŋ imbiŋ yani ma enjaŋ nôŋ imbiŋ ya. ²¹Ijê takatu ba leŋiŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak i nôŋem yenaŋ loŋ yahayabiŋ avômalô imbiŋ ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma yahamô haviŋ Wakamik hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ²²Opalê atu

ba lôk lêndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhaviŋ.”

Anyô Bêt lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô

4 ¹Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma unyak abôlêk anêŋ malak leŋ ida bôk hakyav ba hamiŋ. Ma venjbôlêk atu ba bôk yahalanô hatôm lavuak hanaŋ hadêŋ ya, “Osak ba ôlêm ek yanŋik nôŋ takatu ba tem imbitak emberŋ yam thô êndêŋ o.” ²Ketheŋ oyaŋ ma Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya ba yahayê Anyô Bêt anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô malak leŋ ba anyô te hayô hamô. ³Ma ôpêŋ anêŋ kupik habi kêdêkêdê hatôm valu te anêŋ athêŋ nena jaspalôk valu thalaleŋ te anêŋ athêŋ nena konilian. Ma oktheŋuliŋ te hawê haveŋ Anyô Bêt êŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba habi deda hatôm valu sanŋek atu ba elam nena emelal. ⁴Anyô Bêt anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô ma avaka hatôm 24 iniŋ loŋ êmô eyabiŋ avômalô hawê haveŋ ba hathaŋ siŋ. Ma iniŋ sôp ma thapuk ma kiŋ iniŋ kulunŋ epesaŋ hathak gol hamô leŋiŋkadôk. ⁵Damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêŋ Anyô Bêt anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma Anyô Bêt anêŋ loŋ vima ma atum lam baheŋvi ba lahavuju hathaŋ hamô. Ma atum takêŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lovak matheŋ baheŋvi ba lahavuju. ⁶Ma Anyô Bêt anêŋ loŋ êŋ vima ma nômlate hatôm ngwêk hêk ma mabuŋ mavi anônŋ hatôm liyali.

Ma yahayê nôŋ lôkmala ayova êmô malêvônŋ ba êwê evenŋ Anyô Bêt anêŋ loŋ. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenŋdaluk hêk leŋviŋkupik lôkthô,

^m3:15 Lom 12:11 ⁿ3:17 Luk 12:21; 1Ko 4:8 ^o3:18 Ais 55:1

^p3:19 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 ^q3:20 Jon 14:23 ^r4:1 ALK 1:1,10

^s4:2 Ais 6:1 ^t4:3 Ese 1:28 ^u4:4 ALK 3:18

^v4:5 Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 ^w4:6 Ese 1:5-10,22; 10:14

hêk maleṅ ba dômiṅ haviṅ. ⁷ *Nôm lôk-mala môm ma hatôm avuṅ laion, ma yaṅ haveṅ yam hatôm bokmaṅkao malô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jeṅ hayovak haveṅ. ⁸ *Nôm lôkmala ayova takêṅ tomtom iniṅ banik baheṅvi ba lahavute ma maleṅiṅ hêk leṅviṅkupik lôkthô viyaiṅ ba vikapô. Wak lo bôlôvônṅ sapêṅ ma enaṅ nena,

“Mathêṅ, mathêṅ, mathêṅ.
Wapômbêṅ Lôklokwaṅ
Anônṅ ma anyô mathêṅ.
Yani bôk hamô, ma lêk
hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêṅ ethak êv athêṅ lôkmaṅgiṅ hadêṅ yani lôk enaṅ nena yani ma Anyô Bêṅ lôk êv leṅiṅmavi hadêṅ ôpatu ba hamô Anyô Bêṅ anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Thêlô idum aêṅ, ¹⁰ zêṅ ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêṅ atu ba hamô anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô ma, ma êv yeṅ hadêṅ ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. Thêlô etak iniṅ kulunṅ gol halôk hamô Anyô Bêṅ anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô ma enaṅ,

¹¹ “Anyô Bêṅ iyom intu yêlôaniṅ Wapômbêṅ.

O iyom hatôm onja deda lôkmaṅgiṅ lôk athêṅ bêṅ ma lôklokwaṅ ek malê nena o iyom hopesaṅ nômkama lôkthô.

Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhaviṅ.”

Boksipsip Nakaduṅ hawa kapy

5 ^aMa yahayê ôpatu ba hamô anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô. Ma havalonṅ kapy

lôku bêṅ te hêk baṅ vianônṅ. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siṅ hathak nôm tôktôk baheṅvi ba lahavuju. ² Ma yahayê aṅla lôklokwaṅ te halam kaêk bêṅ, “Opalê te hatôm nêṅ nôm tôktôk vê ba ekak kapy aêntêk?” ³ Ma doṅtom anyôla te anêṅ leṅ mena pik mena pik kapô la miṅ hatôm ekak kapy êṅ ba ênjê kapô ami. ⁴ Ba intu yahalaṅ ba yahalaṅ ek malê nena miṅ êpôm anyô late ek ekak kapy êṅ ba ênjê kapô ami. ⁵ ^bMa doṅtom avaka takatu te hanaṅ hadêṅ ya, “Asêṅ dô. Nônṅô avuṅ laion atu ba habitak anêṅ ôdônṅ Juda. Êṅ ma su lukmuk atu ba habiluk anêṅ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêṅ nôm tôktôk baheṅvi ba lahavuju takêṅ vê ma ekak kapy êṅ.”

⁶ ^cMa yahayê Boksipsip Nakaduṅ te hamiṅ ba anêṅ pôpô hêk inaṅ bôk ik vônô. Yani hamiṅ Anyô Bêṅ anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô ba hamiṅ malêvônṅ ek nôṅ lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêṅ yakik baheṅvi ba lahavuju^z ma madaluk baheṅvi ba lahavuju. Madaluk takêṅ ma Wapômbêṅ anêṅ lovak mathêṅ baheṅvi ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷ Ma Boksipsip Nakaduṅ hi hawa kapy hêk ôpatu ba hamô anêṅ loṅ hayabiṅ avômalô baṅ vianônṅ. ⁸ ^dYani hawa kapy yôv ma nôṅ lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biṅ hêk Boksipsip Nakaduṅ ma. Tomtom ewa yeṅ gita ma uṅ gol yaôna lôk kamuṅ êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siṅ. Atum yova lôk ôv mavi êṅ ma avômalô mathêṅ iniṅ mek. ⁹ ^eMa thêlô êv yeṅ lukmuk te aêntêk,

^z5:6 Yakik baheṅvi ba lahavuju êṅ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaṅ kambom.

^x4:7 Ese 1:10; 10:14 ^y4:8 Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12 ^z4:10 ALK 19:4

^a5:1 Ais 29:11; Ese 2:9-10 ^b5:5 Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16

^c5:6 Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 ^d5:8 Sng 141:2; ALK 8:3-4

^e5:9 Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1

“O iyom hatôm onja kapyba ba okak ma nê m nôm tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêm thalaleŋ ma hôêv avômalô vuli.

Oda hôêv avômalô ôdôŋ lomalama lôk abô lomalama ma leŋviŋkupik lomalama lôk pik lomalama sapêŋ vuli ek hôêv hadêŋ Wapômbêŋ.

^{10f}Hudum thêlô ibitak alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ba nê m anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô lôk nindum anêŋ ku nê mbôk da. Ma tem nê tôm kiŋ ba neyabiŋ avômalô pik.”

Thêlô êv yeŋ hadêŋ Boksipsip Nakaduŋ

^{11g}Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô aŋela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. ¹²Ma elam lôklala bêŋ aêntêk,

“Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaŋ bêŋ lôk nômkama bêŋ lôk auk bêŋ lôk lôkliŋyak bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk leŋiŋmavi bêŋ.”

¹³Ma yahalaŋô nôm lôkmala lôkthô anêŋ malak leŋ lo leŋlêvôŋ ma pik lo pik kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêŋ êv yeŋ aêntêk,

“Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai neja leŋiŋmavi bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ bêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

¹⁴Ma nôm lôkmala ayova atu enaŋ, “Avanôŋ biŋ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ.

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapyba anêŋ nôm tôktôk vê

6^hMa yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te môŋ vê. Ma yahalaŋô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ²ⁱÊŋ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalonŋ lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kuluŋ hadêŋ yani. Ma hawa anêŋ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêŋ lu.

³Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ⁴Ma bokhos thalaleŋ te hale yaiŋ. Ma êv athêŋ hadêŋ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nê m avômalô pik sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biŋ vovak bêŋ te hadêŋ yani.

⁵Vê m ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te lô hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loŋgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalonŋ skel ek enja nôm anêŋ malaiŋ. ⁶Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ nôm lôkmala ayova atu malêvôŋ ba hanaŋ, “Nu undum ba bôm bêŋ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêŋ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doŋtom mena bali êtôm kilo lokwaŋlô. Ma doŋtom miŋ umbuliŋ alokwaŋ leŋlêŋ lôk yak waiŋ ami.”

⁷Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te ayova hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” ^{8j}Ma yahayê bokhos mayav hatôm ŋê ŋama iniŋ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêŋ athêŋ nena, “Ŋama” ma “Ŋê Ŋama Iniŋ Loŋ” haveŋ yani yam. Ma êv athêŋ hadêŋ thai ek ini pik ba nijik ŋê pik ôdôŋ

^f5:10 Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6

^h6:1 ALK 4:6; 5:1 ⁱ6:2 Sek 1:8; 6:1-6

^g5:11 Dan 7:10; Hib 12:22

^j6:8 Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21

te ayova vônô esak biy vovak lôk bôm bêñ ma lijiñ bêñ lôk alim kamuñ kam-bom lomaloma.

⁹Boksipsip hakyav nôm tôktôk te ba-heñvi vê ma yahayê ñê ñama dahôlônjiñ hamô loj êbôk da vibiñ anêñ malak leñ. Thêlô ma ñê takatu ba bôk êvhaviñ Wapômbêñ ba enañ anêñ abô bêñ ba ik i pôpônô. ¹⁰Ma elam lôklala nena, “Pik anêñ alañ Wapômbêñ, o ma anyô mathêñ ma honañ abô avanônñ iyom. Añgê am ka tem nêñ vuli viyañ êndêñ avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?” ¹¹kÊñ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêñ i ma hanañ nena, “Nômô yaô dokte vémam endeba nijik môlôviyañ takatu ba idum yenañ ku vônô imbiñ am. Thêlô ik sapêñ atu ba yahatak, êñ ma tem yandum abô.”

¹²Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduñ hakyav nôm tôktôk te baheñvi ba lahavute vê. Ma duviañ bêñ te hêv ma wak habitak longavu hatôm sôp êkôk ek ñê ñama. Ma ayôn anêñ lêlêyañ habitak thalaleñ. ¹³mMa vuliñ leñ êv yak halôk pik hatôm yaviñ hayuv ba alokwañ va hageleloñ halôk pik. ¹⁴nMa leñ havuvi i ketheñ oyañ hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ngavithôm sapêñ etak iniñ loj.

¹⁵oMa pik iniñ kiñ lôk iniñ ñê bêñbêñ lôk ñê vovak laik lôk ñê lôk nômkama bêñ lôk ñê lôklokwañ lôk ñê idum ku êmô alañsi vibiñ lôk ñê takatu ba alañsi mi, thêlô sapêñ ekopak êmô loj abyañ lôk valu abyañ anêñ dumlolê. ¹⁶pMa thêlô enañ hadêñ dumlolê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubuy yêlô êñjêk Anyô Bêñ atu ba hamô anêñ loj hayabiñ avômalô maleñ lôk Boksipsip Nakaduñ anêñ lamanij. ¹⁷qThai iniñ waklavônñ

leñiñmaniñ bêñ atu lêk halêm ba opalê te hatôm imiñ loj siñ am? Milôk.”

Ekavu Wapômbêñ anêñ lêlêyañ hayô hêk Israeal hatôm 144,000

7 ^rVêm ma yahayê añela ayova imiñ pik êntêk êñ anêñ sañanêñ ôdônñ dañ ayova. Thêlô imiñ pik ayova atu iniñ lovak siñ ek lovak miñ iyuv embeñ pik mena ñgwêk mena alokwañ ami. ²Ma yahayê añela yañ haviyô anêñ loj wak hathak ma hawa Wapômbêñ Lôk-mala anêñ tinde nekavu lêlêyañ esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwañ hi ek añela ayova atu ba ewa athêñ ek nimbuliñ pik lo ñgwêk. Ba hanañ nena, ³s“Mij numbuliñ pik lo ñgwêk ma alokwañ ami endeba yêlô nakavu lêlêyañ êyônggêk alalôaniñ Wapômbêñ anêñ ñê ku luvônjiñ am.” ⁴tMa yaha-lañô ekatuñ ñê takatu ba ekavu lêlêyañ hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêñ Israeal anêñ ôdônñ laumiñ ba lahavuju takatu. ⁵Aêñ ba Juda anêñ ôdônñ hatôm 12,000. Ma Luben anêñ 12,000. Ma Gat anêñ 12,000. ⁶Ma Asel anêñ 12,000. Ma Naptali anêñ 12,000. Ma Manasa anêñ 12,000. ⁷Ma Simeon anêñ 12,000. Ma Livai anêñ 12,000. Ma Isaka anêñ 12,000. ⁸Ma Sebulun anêñ 12,000. Ma Josep anêñ 12,000. Ma Benjamin anêñ 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyañ êñ iyom.

Avômalô lubuñlubuñ lôk kwêv thapuk

⁹Vêm ma yahayê hathak lojbo ma avômalô lubuñlubuñ anêñ pik lomaloma lôk ôdônñ lomaloma lôk leñviñkupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêñ imiñ Anyô Bêñ anêñ loj hayabiñ avômalô

^k6:11 ALK 7:9,13; 19:14 ^l6:12 Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18

^m6:13 Ais 34:4 ⁿ6:14 ALK 16:20 ^o6:15 Ais 2:10,19,21

^p6:16 Luk 23:30 ^q6:17 Jol 2:11; Mal 3:2 ^r7:1 Jer 49:36; Dan 7:2

^s7:3 Ese 9:4,6; ALK 9:4 ^t7:4 ALK 14:1,3

lôk Boksipsip Nakaduḡ ma. Miḡ hatôm nekatuḡ i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evaloḡ nôkya lô thajaḡ hamô baheḡiḡ. ¹⁰uMa elam kaêk lôklokwaḡ ba enaḡ, “Wapômbêḡ intu hamô Anyô Bêḡ anêḡ loḡ hayabiḡ avômalô lôk Boksipsip Nakaduḡ iyom intu êv avômalô bulubiḡ.”

¹¹Ma aḡela takêḡ lôkthô imiḡ êwê even Anyô Bêḡ anêḡ loḡ hayabiḡ avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk maleḡiḡ hêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡ hayabiḡ avômalô ma êv yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ. ¹²vBa enaḡ, “Avanôḡ. Leḡmavi bêḡ lôk deda lôkmaḡḡiḡ lôk auk bêḡ lôk mavi anôḡ lôk athêḡ bêḡ lôk lôklokwaḡ lôk lôkliḡyak ni êndêḡ alalôaniḡ Wapômbêḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.”

¹³Ma avaka takatu te hanaḡ hik ya liḡ nena, “Ųê lôk sôp thapuk takêntêk ma ḡê alêla ba êlêm anêḡ êsê?” ¹⁴wMa yahanaḡ hadêḡ yani, “Yenaḡ anyô bêḡ, oda hoyala.” Ma yani hanaḡ hadêḡ ya, “Thêlô ma ḡê takatu ba bôk etak Malaiḡ Bêḡ ba ithik iniḡ kwêv halôk Boksipsip Nakaduḡ anêḡ thalaleḡ ba intu iniḡ kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵Aêḡ ba thêlô imiḡ Anyô Bêḡ anêḡ loḡ hayabiḡ avômalô ba idum anêḡ ku wak ba bôlvôḡ imiḡ anêḡ unyak matheḡ. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêḡ anêḡ loḡ êḡ tem imbi anêḡ unyak êyôḡgêk thêlô vôn ¹⁶xek thêlô miḡ nema kisi ami ma miḡ nesakmuniḡ ami lôk wak miḡ esaḡ i ami ma vovaḡ la miḡ êmbôk i ami. ¹⁷yBoksipsip Nakaduḡ atu ba hamiḡ Anyô Bêḡ anêḡ loḡ malêvôḡ tem imbitak thêlôniḡ alaḡ ma tem endom thêlô ba ni ḡaḡ lôkmala anêḡ loḡ. Ma tem Wapômbêḡ esav thêlô maleḡiḡ thôk vê.”

Nôm tôktôk baheḡvi ba lahavuju

8 Yôv ma Boksipsip Nakaduḡ hakyav nôm tôktôk baheḡvi ba lahavuju takatu te vê ma malak leḡ lêk taktiḡ hatôm wakma te vi. ²Vêm ma yahayê aḡela baheḡvi ba lahavuju takatu ba imiḡ Wapômbêḡ ma. Ma êv lavuak baheḡvi ba lahavuju hadêḡ thêlô.

³Ma aḡela yaḡ halêm hamiḡ loḡ êbôk da ba havalon uḡ yaônate atu ba epeḡsaḡ hathak gol ek nêmbôk nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm ôv mavi bêḡ anôḡ êv hadêḡ yani ek yani etak êyômô avômalô matheḡ iniḡ mek takatu ba hamô loḡ êbôk da epeḡsaḡ hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêḡ anêḡ loḡ hayabiḡ avômalô. ⁴Ma nôm ôv mavi takatu anêḡ yova haviḡ avômalô matheḡ iniḡ mek hatak aḡela êḡ baḡ ba hi daku ek Wapômbêḡ. ⁵aMa aḡela havalon uḡ yaô êḡ ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êḡ ma kakalu lôk damak bêḡ hik mayaliv ma duviaḡ bêḡ hayôkwiḡ.

Lavuak baheḡvi ba lahavuju

⁶Ma aḡela baheḡvi ba lahavuju takatu ewa iniḡ lavuak baheḡvi ba lahavuju ba epeḡsaḡ i ek niyuv.

⁷bAḡela môḡ hayuv anêḡ ba halaḡ. Êḡ ma ôthôm valokwaḡ hatôm ais lôk atum hathak doḡtom haviḡ thalaleḡ ba ibi halôk pik ma atum hathaḡ pik ôdôḡ te lô ma alokwaḡ lôk kamuḡ buêḡ lôkthô.

⁸Ma aḡela te ju hayuv anêḡ ba halaḡ ma nômlate hatôm atum hathaḡ dumlolê bêḡ te ba ibi halôk ḡḡwêk. Ma ḡḡwêk ôdôḡ te lô habitak thalaleḡ. ⁹Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ḡḡwêk

^u7:10 ALK 5:6-7 ^v7:12 ALK 5:12 ^w7:14 Dan 12:1; Mat 24:21

^x7:16 Ais 49:10 ^y7:17 Sng 23:2; Ais 25:8; ALK 21:4

^z8:3 Kis 30:1-3; ALK 5:8 ^a8:5 Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18

^b8:7 Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

buêj lôkthô ema, ma yej loj êj lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹ ^cMa ajeła te lô hayuv anêj ba halaŋ ma vuliŋ bêj te hêv yak anêj lej ba hathaŋ inaŋ atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋaŋ lôk kasukthôm ôdôŋ te lô. Vuliŋ êj anêj athêj nena ‘Maniŋ’ ba intu ŋaŋ sapêj anêj ôdôŋ te lô habitak maniŋ kambom anôj. Ma avômalô bêj anôj inum ŋaŋ êj ba ema ek malê nena ŋaŋ lêk habitak maniŋ kambom.

¹² ^dMa ajeła te ayova hayuv anêj ba halaŋ ma wak anêj deda ôdôŋ te lô lôk ayôŋ anêj deda ôdôŋ te lô lôk vuliŋ ôdôŋ te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôŋ anêj ôdôŋ te lô momaŋiniŋ bêj hêk.

¹³ ^eMa yahayê hamiŋ ma yahalaŋô menak jeŋ hayovak havej leŋlêvôŋ ma halam kaêk, “Malaiŋ, malaiŋ, malaiŋ tem êpôm avômalô pik ek malê nena ajeła lokwaŋlô eyabiŋ denaŋ ba tem niyuv iniŋ lavuak kethêj.”

Ajeła te baheŋvi hayuv lavuak

9 ^fMa ajeła te baheŋvi hayuv anêj lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêj lej ba habup pik. Ma êv ku neyabiŋ Viv atu anêj abôlêk anêj vovaleŋ hadêj vuliŋ êj. ² ^gMa hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêj habitak anêj Viv abyarêj ba hatôm atum dahaya bêj te. Ma Viv anêj yova hava wak lo lej loj siŋ ba habitak momaŋiniŋ kambom. ³Ma atum yova êj habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwaŋ hadêj thêlô hatôm daŋgaviŋ pik anêj lôklokwaŋ. ⁴ ^hMa enaŋ hadêj thêlô nena, “Miŋ numbuliŋ kamuŋ lomaloma lo alokwaŋ ami. Ma numbuliŋ ŋê takatu ba Wapômbêj anêj lêlêyaŋ miŋ hayôhêk thêlô luvôŋiŋ ami.” ⁵ Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovaŋ bêj iyom

êtôm ayôŋ baheŋvi. Ba iniŋ vovaŋ êj hatôm daŋgaviŋ layak habi anyô ba vovaŋ kambom. ⁶ ⁱWak takêj ma avômalô idum ek nema ma doŋtom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

⁷ ^jMa kôm takêj êpôpêk i hatôm bokhos ba epesaŋ i ek nijik vovak. Thêlôniŋ maleŋiŋ hatôm anyô ma leŋiŋkadôk ma êkôk nômlate hatôm kuluj kiŋ ba epesaŋ hathak gol. ⁸ ^kMa thêlôniŋ leŋiŋkadôk ŋauj hatôm avi iniŋ ma veŋiŋbôlêk yakik hatôm avuj laion abôlêk yakik. ⁹ ^lMa thêlôniŋ bôbôŋiŋ hatôm moko epesaŋ hathak aeŋ. Ma thêlôniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêj hatôm yej vovak takatu ba bokhos êvôv. ¹⁰Ma iniŋ leŋyuk ma hatôm daŋgaviŋ ba iniŋ lôklokwaŋ hamô leŋyuk takêj ba ibi anyô hathak ma tem nênem vovaŋ bêj êndêj i êtôm ayôŋ baheŋvi. ¹¹Ma iniŋ kiŋ te hayabiŋ thêlô ba yani ma Viv anêj ajeła. Anêj athêj hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêj êj anêj ôdôŋ nena “Anyô Habuliŋ Nômkaŋ Sapêj”.

¹²Malaiŋ môŋ hale ba hi, ma doŋtom malaiŋ ju tem embeŋ yam.

Ajeła te baheŋvi ba lahavute hayuv lavuak

¹³Ma ajeła ali baheŋvi ba lahavute hayuv anêj lavuak ba halaŋ ma yahalaŋô abô te halêm anêj loj êbôk da anêj saŋanêj daŋ ayova. Loj êbôk da êj epesaŋ hathak gol ba hamiŋ Wapômbêj ma. ¹⁴Abô êj hanaŋ hadêj ajeła ali baheŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole ajeła ayova takatu ba bôk ekak i loj ba êmô ŋaŋ bêj Yupletis vê ek ini.” ¹⁵Êj ma epole ajeła ayova êj ek nijik avômalô pik ôdôŋ te lô pôpônô. Wapôm-

^c8:10-11 Jer 9:15 ^d8:12 Ese 32:7; ALK 6:12-13 ^e8:13 ALK 9:12; 11:14

^f9:1 ALK 20:1 ^g9:2 Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 ^h9:4 ALK 7:3

ⁱ9:6 Jop 3:21; Jer 8:3 ^j9:7 Jol 2:4 ^k9:8 Jol 1:6 ^l9:9 Jol 2:5

bêŋ bôk hakak i loŋ ek neyabiŋ sond-abêŋ lôk ayôŋ ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniŋ ku êŋ. ¹⁶Yahalaŋô nê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuŋlubuŋ hatôm 200 milion.

¹⁷Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk nê takatu ba êyô êmô bokhos takêŋ. Thêlôninŋ moko bôbôninŋ anêŋ lêlêyanŋ hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk hatôm avuŋ laion iniŋ leŋiŋkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaŋ solpa hale veŋiŋbôlêk kapô ba hi. ¹⁸Nôm malaiŋ lô êŋ hale veŋiŋbôlêk ba hik avômalô ôdônŋ te lô lôkthô vônô. ¹⁹Bokhos iniŋ lôklokwaŋ ma hamô veŋiŋbôlêk lôk leŋyuk. Thêlôninŋ leŋyuk ma hatôm umya ma umya takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk ethak êv vovaŋ hadêŋ avômalô.

²⁰Ma avômalô nômbêŋ atu ba malaiŋ lô êŋ miŋ hik i vônô ami ma evaloŋ iniŋ kambom lomaloma takatu loŋ. Thêlô êv yeŋ hadêŋ ŋgôk takatu ba epesaŋ hathak gol lo seleva ma aeŋ mayav lôk valu ma alokwaŋ. ŋgôk takêŋ ma miŋ hatôm nêgê tak lo nedaŋô abô ma nembeŋ ami. ²¹Lôk miŋ etak iniŋ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniŋ ma idum sek waliliŋ lôk iniŋ vani ami.

Aŋela lôk kapya yaônate

10 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ yaŋ halôk ba halêm anêŋ leŋ. Ba havuliv i hathak buliv lôk oktheŋuliŋ hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaŋ hamô alokwaŋ daim. ²Ma yani havalonŋ kapya yaônate ba hakak hêk baŋ. Ma havakselaŋ ba va vianônŋ hayô hamiŋ ŋgwêk ma vikeŋ hamiŋ pik. ³Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaŋ. Yani ha-

lam, êŋ ma kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô. ⁴Yahalaŋô kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô, êŋ ma yahadum ek yato. Ma doŋtom yahalaŋô abô halêm anêŋ leŋ nena, “Miŋ oto kakalu iniŋ abô êŋ ami ma ênjêk oda anêm auk iyom.”

⁵Êŋ ma aŋela atu ba hamiŋ ŋgwêk lo pik hêv baŋ vianônŋ hathak leŋ. ⁶Ma havak balabuŋ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêŋ anêŋ athêŋ. Ba hanaŋ nena, “Wakma lêk habobo anêŋ daŋ. ⁷Aŋela te baheŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ abô lôk kup tem anêŋ daŋ êtôm bôk ba hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku plopet.”

⁸Ma yahalaŋô abô atu ba halêm anêŋ leŋ hathak loŋbô nena, “Nu ek aŋela atu ba hayô hamiŋ ŋgwêk lo pik ek onja kapya atu ba bôk ekak hêk baŋ.”

⁹Êŋ ma yaha hadêŋ aŋela êŋ ma yahananŋ ek nêm kapya yaôna êŋ êlêm. Ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Onja ba noŋgwaŋ. Tem vasiŋ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doŋtom tem eyelaŋ lemsoam ba maniŋ kambom.” ¹⁰Êŋ ma yahawa kapya yaôna êŋ ba yahaŋ ba hamô yaveŋbôlêk ma vasiŋ mavi hatôm bio thôk. Ma doŋtom yahatôkwêŋ ma yaleŋsoam maniŋ kambom. ¹¹Vêm ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Nu onaŋ abô plopet esak nôm takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniŋ kinŋ sapêŋ esak loŋbô.”

Wapômbêŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

11 Ma aŋela te hêv kôm êv dônŋ nômkama hathak hadêŋ ya. Ma hanaŋ, “Nu otak ênjêk Wapômbêŋ anêŋ

^m9:20 Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 ⁿ10:4 Dan 12:4,9

^o10:5 Lo 32:40; Dan 12:7 ^p10:7 Amo 3:7 ^q10:9 Ese 2:8-3:3

^r11:1 Ese 40:3; Sek 2:1-2

unyak mathej lôk loj êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôhgo nena anêj daim vithê. ^{2s}Ma dojtom miñ otak ênjêk unyak mathej anêj piklêvôn ami ek malê nena loj êj ma Wapômbêj hêv hadêj jê loj buyaj. Thêlô tem nembak unyak mathej Jelusalem pesa êtôm ayôn 42. ³Ma tem yanêm yenañ anyô ju ba thai neba kwêv kapôlônij malainj ma neja yenañ abô ba ini nenañ bêj êtôm wak 1,260.”

^{4t}Anyô ju êj êtôm alokwañ oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba iminj pik anêj alañ thohavloma. ^{5u}Ma anyôla hadum ek injik thai, êj ma tem atum ende thaivenijbôlêk ba esañ ôpêj vônô. Avanôn biñ, avômalô takatu ba idum ek nimbuliñ thai tem nema aêj iyom. ^{6v}Anyô ju êj enañ Wapômbêj anêj abô, êj ma thai iniñ lôklokwañ hêk ek nenañ ba ôthôm mi lôk ñañ imbitak thalalenj ma malainj lomaloma imbitak pik êtôm thai iniñ lenijhaviñ.

^{7w}Thai idum ku enañ Wapômbêj anêj abô yôv ma alim bomañ atu ba hathak halêm anêj Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêj thai ba embak thai pesa ba nema. ^{8x}Ma thai iniñ kupik tem ênjêk malak bêj anêj lojôndê bêj. Malak lôj êj anêj athêj kapô ma Sodom lo Ijip, loj êj bôk ik iniñ Anyô Bêj vônô hathak alovalaņasij. ⁹Ma avômalô lenvijkupik lomaloma lôk ôdôn lo maloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêj tem nêlêm nêgê anyô ju êj iniñ kupik hêk lojôndê êtôm wak daluk lô ma wata te imbiñ. Êtôm bôk enañ nena miñ hatôm nedav i ami. ¹⁰Ma avômalô pik tem lenijmavi lôk lêlô ma

nênêm nômkama êndêj i ek malê nena plopet ju atu ba êv malainj hadêj thêlô lêk ema.

^{11y}Ma dojtom wak lô lôk wak te vijañ haviñ hale ba hi, ma Wapômbêj hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô iminj. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom. ^{12z}Ma kaêk lôklokwañ anêj lenj hanañ hadêj thai, “Nosak ba nôlêm.” Êj ma thai ethak ba i lenj ma buliv hava thai sij ba jê takatu ba bôk ik vovak hadêj thai iminj ba êyê. ^{13a}Kethej oyañ ma duviañ bêj te hayô ba habuliñ malak lôj ôdôn te laumiñ ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athêj lôkmanjij hadêj Wapômbêj anêj lenj.

^{14b}Malainj te ju hale ba hi yôv. Ma malainj te lô tem êyô kethej.

Añela te bahenji ba lahavuju hayuv lavuak

^{15c}Ma añela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak ba halañ ma kaêk bêj anôn halêm anêj lenj ba elam aên-têk, “Pik lêk hamô Anyô Bêj lôk anêj Kilisi bahenij ma Anyô Bêj tem eyabiñ wak nômbêj intu sapêj.”

¹⁶Ma avaka 24 takatu ba êmô iniñ loj eyabiñ avômalô hamô Wapômbêj thohavloma êkôm ba malañ halôk ma êv yej hadêj Wapômbêj. ¹⁷Ma enañ, “Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwañ Anôn, lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêj. Mavi anôn ek lêk hoyabiñ nômkama sapêj hathak anêm lôklokwañ.

^{18d}Avômalô daluk lenijmaniñ ek o, ma dojtom anêm lemmaniñ lêk hayô.

^s11:2 Luk 21:24; ALK 13:5 ^t11:4 Sek 4:3,11-14

^u11:5 2Sml 22:9; Sng 97:3 ^v11:6 Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kij 17:1

^w11:7 Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 ^x11:8 Luk 13:34

^y11:11 Ese 37:5,10 ^z11:12 2Kij 2:11 ^a11:13 ALK 6:12; 16:18

^b11:14 ALK 9:12 ^c11:15 Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

^d11:18 Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13

Anêm waklavôn hayô ek undum abô ek avômalô ŋama.

Êŋ ma tem nêm iniŋ vuli mavi êndên anêm ŋê ku plopet lôk anêm avômalô mathen takatu ba elanô anêm abô, avômalô bêŋ lôk avômalô yaô. Wakma hayô ek nimbuliŋ avômalô takatu ba ibuliŋ pik.”

^{19e}Ma Wapômbên anêŋ unyak mathen atu ba hamô leŋ anêŋ abôlêk hakyav ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathen êŋ kapô. Ma damak hêv lôk pôk lôk kakalu bêŋ lôk duviaŋ lôk ôthôm valokwan hatôm ais hêv yak halôk.

Avi lo Wa bomaŋ

12 Ma lavônŋiŋ bêŋ te havova hêk leŋ: avi te hamô ma wak hawê haveŋ yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô hamiŋ ayôn. Ma vuliŋ laumiŋ ba lahavuju hamiŋ wakadôk hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ. ^{2f}Yani hasabeŋ ba halaŋ ek embathu.

^{3g}Ma lavônŋiŋ yan habitak leŋ: Wa thalaleŋ bomaŋ bêŋ te ba anêŋ wakadôk bahenŋvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kiŋ iniŋ kuluŋ hamô. Ma wakadôk yakik hatôm laumiŋ hamô. ^{4h}Ma layuk havalu vuliŋ ôdôn te lô ba havalonŋ ba habi halêm pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hamiŋ avi atu ba hapesanŋ i ek embathu anêŋ thohavloma ek havathu ma enjan amena êŋ ketheŋ oyan. ⁵ⁱÊŋ ma avi êŋ havathu namalô atu ba tem eyabiŋ avômalô pik sapên lôklokwan esak yani ban malaiŋ. Aên ba ketheŋ oyan ma ewa yani ba i daku Wapômbên atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. ⁶Ma avi êŋ hasôv ba hi loŋ thiliv atu ba Wapômbên bôk hapesanŋ yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak 1,260.

^{7j}Ma vovak bêŋ hêk malak leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela ik vovak hadên Wa bomaŋ bêŋ atu. Ma Wa atu lôk anêŋ aŋela imiŋ viyanŋ ba ik vovak êŋ. ⁸Ma Wa anêŋ lôklokwan miŋ hatôm ami. Ba intu miŋ hatôm êmô malak leŋ esak loŋbô ami. ^{9k}Aên ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Iŋgôk Bêŋ ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapên. ^{10l}Ma yahalanô kaêk te anêŋ leŋ ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbên hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwan habitak yaiŋ ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athên bêŋ ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiyay thêlô bêŋ hamô Wapômbên thohavloma bôlôvôn lo wak halôk pik. ¹¹Thêlô êmô yani lu hathak Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ lôk Wapômbên anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô imiŋ lôklokwan ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. ^{12m}Aên ba môlô avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek môlô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena yani hayala nena anêŋ waklavôn lêk bidoŋ.”

¹³Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupunŋiŋ avi atu ba havathu okna atu. ¹⁴ⁿMa doŋtom Wapômbên hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadên avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesanŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabên lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa imbuliŋ yani ami. ¹⁵Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba haveŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. ¹⁶Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk

^e11:19 Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 ^f12:2 Mai 4:10 ^g12:3 Dan 7:7

^h12:4 Dan 8:10 ⁱ12:5 Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 ^j12:7 Jut 9

^k12:9 Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 ^l12:10 Jop 1:9-11; Sek 3:1

^m12:12 Ais 44:23; 49:13 ⁿ12:14 Dan 7:25; 12:7

ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. ¹⁷oÊŋ ma Wa lamanij kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ. ¹⁸Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

13^pMa yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk baheŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. ²qMa alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. ³rMa yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ esoŋ kambom ba esopa yani. ⁴Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” ⁵sWapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôi ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.^f

⁶Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathen lôk ŋê

takatu ba êmô malak leŋ. ⁷tMa Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathen ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomalomoma lôk leŋviŋkupik lomalomoma lôk abô lomalomoma ma pik lomalomoma sapêŋ. ⁸uMa avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapy a lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapy a lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapy a.

⁹Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endanô abô êntêk. ¹⁰vWapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathen lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebalon iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

¹¹Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. ¹²Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. ¹³wMa yani hadum lavôŋŋŋ lôkmaŋŋŋ lomalomoma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. ¹⁴Ma etak yani ek indum lavôŋŋŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avô-

^f13:5 Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14).

^o12:17 ALK 11:7 ^p13:1 ALK 12:3; 17:3,7-12 ^q13:2 Dan 7:4-6

^r13:3 ALK 17:8 ^s13:5 Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2

^t13:7 ALK 11:7 ^u13:8 Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27 ^v13:10 Jer 15:2;

43:11; ALK 14:12 ^w13:13 1Kiŋ 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

malô pik. Yani hanañ ek avômalô nepe-
sañ alim bomañ môn anêñ dahô te ek
nênêm athên bêñ êndên ôpatu ba bôk
ik vônô hathak biñ vovak ma doñtom
hamô lôkmala denañ. ¹⁵Ma etak yani
ek iyuv auk êndôk alim bomañ môn
anêñ dahô ek dahô êñ enañ abô. Ma
avômalô takatu ba miñ êv yeñ hadên
dahô êñ ami, ma tem nijik thêlô vônô.
¹⁶^xMa yani hapôviñ avômalô lôkthô ek
neja lêlêyañ ênjêk baheñij vianônj mena
ênjêk luvônij. Avômalô athên bêñ lôk
athên mi ma nê valu bêñ lôk nê valu
mi ma nê takatu ba êmô alañsi vibij
lôk nê takatu ba alañsi mi lôkthô neja
lêlêyañ êñ. ¹⁷Avômalô takatu ba lêlêyañ
mi miñ hatôm nênêm vuli nômkama lôk
nênêm iniñ nômkama ek anyô vi nênêm
vuli ami. Lêlêyañ êñ ma alim bomañ
anêñ athên ma anêñ athên anêñ lavônj.
¹⁸Lêlêyañ êñ anêñ ôdônj ma hamô kapô
anônj. O anyô lôkauk bêñ, êñ ma undum
ku ek oyala alim bomañ atu anêñ lêlêyañ
ên anêñ ôdônj. Lêlêyañ êñ ma anyô te
anêñ lêlêyañ. Ma ôpên anêñ lêlêyañ êñ
ma hatôm 666.

Boksipsip Nakaduñ lôk anêñ avômalô

14 Ma yahayê hathak lojbo ma Bok-
sipsip Nakaduñ atu hamiñ dum
Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiñ
haviñ yani. Ma anêñ athên lôk Lambô
anêñ athên bôk eto yôv hêk thêlônij
luvônij. ²^yMa yahalanô thêlônij kaêk
halêm anêñ leñ hatôm ñambô diñdiñ ma
hatôm kakalu bêñ hêv yak. Kaêk êñ ma
hatôm avômalô êv yeñ gita. ³^zThêlô êv
yeñ lukmuk te hêk Anyô Bêñ anêñ loj
hayabiñ avômalô lôk hêk nôm lôkmala
ayova lôk avaka takatu maleñij. Anyôla
miñ hatôm eyala yeñ êñ ami, ma avô-

malô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêñ
hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala.
⁴Thêlô ma nê takatu ba miñ bôk eyov
avi ami ek malê nena thêlô itip majañ.
Thêlô esopa Boksipsip Nakaduñ haveñ
loj nômbênj atu ba yani hi. Wapôm-
bênj hêv thêlô vuli hêk avômalô pik
malêvônj ma thêlô ibitak hatôm da môn
ek Wapômbênj lôk Boksipsip Nakaduñ.
⁵Abôyañ te miñ hale thêlô veñijbôlêk
ami lôk kambom mi hêk Wapômbênj ma.

Ajela lokwañlô iniñ abô

⁶Ma yahayê ajela yañ hayovak haveñ
leñlêvônj. Yani havalonj Abô Mavi atu ba
hamô hatôm wak nômbênj intu sapênj ek
enañ êndên avômalô anêñ pik lomaloma
lôk ôdônj lomaloma ma abô lomaloma
lôk leñvijkupik lomaloma sapênj. ⁷Ma
yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapôm-
bênj ma nônem athên lôkmañgij êndên
yani ek malê nena waklavônj nindum abô
lêk hayô. Nônem yeñ êndên yani atu
ba hapesañ pik lo leñ ma ñgwêk lo ñañ
sapênj.”

⁸^aYôv ma ajela te ju hayô ma hanañ,
“Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athên
bênj Babilon hêv yak. Yani bôk hadum
ba avômalô pik lôkthô inum anêñ waiñ
lôklokwañ ba elo molo ba idum sek
lomaloma.”

⁹^bMa ajela te lô haveñ thai yam hayô
ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late
hêv yeñ hathak alim bomañ atu lôk
anêñ dahô atu ba epesañ ma hawa anêñ
lêlêyañ hêk uvôv mena bañ, ¹⁰^cênj ma
tem yani inum Wapômbênj anêñ lamanij
êtôm waiñ. Waiñ êñ ma daluk ba manij
bomañ. Ôpatu ba hanum ma tem enja
vovañ bêñ ênjêk ajela lôk Boksipsip
Nakaduñ maleñij ba atum valu solpa

^x13:16 ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 ^y14:2 ALK 1:15; 19:6

^z14:3 Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4 ^a14:8 Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3

^b14:9 ALK 13:12-17 ^c14:10 Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10

tem esaŋ yani. ¹¹dMa atum atu ba hêv vovaŋ hadêŋ thêlô anêŋ yova tem esak ba ni wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô takatu ba êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ ba ewa anêŋ athêŋ anêŋ lêlêyaŋ tem miŋ neja lovak dokte ami.” ¹²eAêŋ ba avômalô mathêŋ takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk êvhaviŋ Yisu ma nebalon iniŋ êvhaviŋ loj ba nimiŋ lôklokwaŋ.

¹³Ma yahalaŋô abô te anêŋ leŋ hanaŋ, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma nê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmbô mavi.’” Ma Lovak Mathêŋ hik abô êŋ loj haviŋ nena, “Avanôŋ, thêlôniŋ kobom mavi tem ni imbiŋ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniŋ ku malaiŋ.”

Ewa pik anêŋ nômbô anôŋ

¹⁴fYahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hakôk kuluŋ gol ma havalon biŋ kamuŋ te ba ma kambom. ¹⁵Ma aŋela yaŋ hale yaŋ anêŋ unyak mathêŋ atu ma halam kaêk hadêŋ ôpatu ba hamô buliv ba hanaŋ, “Onja anêmbiŋ kamuŋ ba onde nômbô esak ek malê nena waklavôŋ neja nômbô anêŋ anôŋ lêk hayô.” ¹⁶Êŋ ma ôpatu ba hamô buliv havalu anêŋ biŋ halôk pik ba hadabêŋ pik anêŋ nômbô anôŋ lôkthô ba hasup hathak doŋtom ba hawa.

¹⁷Ma aŋela yaŋ hale unyak mathêŋ atu ba hamô malak leŋ ba hawa biŋ kamuŋ ba ma kambom hatôm anyô hamôŋ hawa. ¹⁸gMa aŋela yaŋ atu ba hayabiŋ atum êbôk da hale yaŋ ba halam kaêk bêt hadêŋ aŋela havalon biŋ lôk ma atu nena, “Onja anêmbiŋ ba odabêŋ yak waiŋ anêŋ maŋgayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêŋ anôŋ bôk hayôk yôv ba usup esak doŋtom.” ¹⁹Êŋ ma

yani havalu anêŋ biŋ hayô pik ma hasup yak waiŋ anôŋ hathak doŋtom ba hatak halôk loj evak waiŋ anôŋ pesa ek neja anêŋ thôk. Loj êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loj lamaniŋ. ²⁰hHamô malak bêt viyaiŋ ma evak yak waiŋ anôŋ pesa hamô loj evak pesa ba halom ba hale abyariŋ. Ma avômalô iniŋ thalalen haŋgasô halôk pik ba hasup aleba hayô bokhos abôlêk ma anêŋ bêt ma hatôm 300 kilomita.

Malaiŋ anêŋ daŋ

15 Ma yahayê nômbithi bêt yaŋ hêk leŋ ba yahason kambom. Nômbô êŋ ma aêntêk: aŋela baheŋvi ba lahavuju evalon nômbô malaiŋ anêŋ daŋ baheŋvi ba lahavuju ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ lêk anêŋ daŋ. ²Ma yahayê nômlate hatôm ŋgwêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelaŋ haviŋ atum. Ma nê takatu ba leŋiŋvidon ba miŋ etak iniŋ êvhaviŋ ami ba intu êmbô alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk anêŋ athêŋ anêŋ lêlêyaŋ lu, thêlô imiŋ ŋgwêk daŋ ba ewa yeŋ gita atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ thêlô. ³iMa êv Wapômbêŋ anêŋ anyô ku Mose lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ yeŋ ba êv nena, “Anyô Bêt Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôŋ, hudum ku bêt ba intu yêlô ason kambom.

Anêmbô kobom ma thêthôn ma avanôŋ. O ma kiŋ atu ba hoyabiŋ nômbôkama sapêŋ hadêŋ môn anôŋ ba hi hayô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

⁴jO iyom ma mathêŋ, aêŋ ba avômalô lôkthô nêmbô anêmbô athêŋ ba nêkô ek o.

Avômalô sapêŋ êyê anêmbô ku ma thêthôn ba intu thêlô tem nêlêmbô ek nêlêmbô yeŋ êndêŋ o.”

^d14:11 Ais 34:10 ^e14:12 ALK 13:10 ^f14:14 Dan 7:13 ^g14:18 Jol 3:13

^h14:20 Ais 63:3; ALK 19:15 ⁱ15:3 Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17

^j15:4 Sng 86:9; Jer 10:6-7

⁵kVêm ma yahayê hathak loŋbô ma malak yeŋ anêŋ loŋ matheŋ anôŋ anêŋ leŋ hakyav. Wapômbêŋ anêŋ abô bal-abuŋ atu ba hêv hadêŋ Mose hêk loŋ êŋ. ⁶Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu êlêm anêŋ unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ. Thêlô iniŋ sôp ma thapuk ba mabuŋ mavi ba habi kêdêkêdê ma evaŋgiŋ bokŋgôp gol hawê lawê iniŋ bôm kabum. ⁷Ma nôm lôkmala ayova takatu te hêv kabum gol baheŋvi ba lahavuju hadêŋ aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu. Kabum takêŋ ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nôm-bêŋ intu sapêŋ anêŋ lamaniŋ halôk ba hayô abôlêk siŋ. ⁸Ma Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ lôklokwaŋ anêŋ yova hava unyak matheŋ kapô siŋ ba anyô late miŋ hatôm imbitak êyô unyak matheŋ êŋ kapô ami endeba aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu iniŋ malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu ende êndôk am.

Aŋela eŋgasô malaiŋ hatôm baheŋvi ba lahavuju halôk pik

16 Ma yahalaŋô kaêk halêm anêŋ unyak matheŋ ba hanaŋ hadêŋ aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu aên-têk, “Unu noŋgasô Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ atu ba hamô kabum baheŋvi ba lahavuju êndôk pik.”

²Maŋela mông hi ma haŋgasô anêŋ kabum halôk pik ba habitak palê bêŋ ba vovaŋ kambom ba hatêto avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lélêyaŋ lôk êv yeŋ hadêŋ anêŋ dahô atu ba epesaŋ.

³Ma aŋela te ju hi haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋgwêk ba habitak hatôm anyô ŋama iniŋ thôk mandaliŋ. Ma

nômkama takatu ba êmô ŋgwêk lôkthô ema.

⁴Ma aŋela te lô haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋaŋ bêŋbêŋ lôk ŋaŋ yaônena sapêŋ ba lôkthô ibitak thalaleŋ. ⁵Ma yahalaŋô aŋela atu ba hayabiŋ ŋaŋ sapêŋ hanaŋ,

“O Anyô Matheŋ, lêk hômô ba bôk hômô. O ma anyô thêthônŋ ba intu anêm hudum abô ma thêthônŋ.

⁶Thêlô bôk eŋgasô avômalô matheŋ lôk plopet iniŋ thalaleŋ, ba intu hôêv thalaleŋ ek thêlô ninum êtôm iniŋ kambom anêŋ viyaŋ.”

⁷Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da ba hanaŋ nena, “Intu êŋ, O Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdônŋ, ba holaŋô abô ba hôêv vovaŋ viyaŋ, êŋ ma thêthônŋ anôŋ.”

⁸Ma aŋela te ayova haŋgasô anêŋ kabum halôk wak ma Wapômbêŋ hatak wak ek imbi lôklokwaŋ ba êmbôk avômalô êtôm atum hathaŋ i. ⁹Pêŋ ma wak hathaŋ avômalô ba êyôk bubulik ba esokwaŋ Wapômbêŋ ek malê nena yani ma malaiŋ nômbêŋ êŋ anêŋ ôdônŋ. Ma doŋtom thêlô miŋ ele kapôlônŋiŋ liliŋ ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ami.

¹⁰Ma aŋela te baheŋvi haŋgasô anêŋ kabum halôk alim bomaŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba momaŋiniŋ bêŋ hayô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô ethaŋ dahalaŋiŋ ek malê nena vovaŋ kambom. ¹¹Ma thêlô esokwaŋ Wapômbêŋ leŋ hathak vovaŋ lo palê, ma doŋtom miŋ ele kapôlônŋiŋ liliŋ ba esopa Wapômbêŋ ami.

¹²Ma aŋela te baheŋvi ba lahavute haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋaŋ bêŋ Yupletis ba ŋaŋ êŋ hamoma ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm

^k15:5 Kis 38:21 ^l15:8 1Kiŋ 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

^m16:2 Kis 9:10; ALK 13:12-17 ⁿ16:3 Kis 7:17-21 ^o16:7 Sng 19:9; ALK 15:3

^p16:9 ALK 9:20-21 ^q16:10 Kis 10:22; Ais 8:21-22 ^r16:12 Ais 11:15

anêj loj wak hathak. ¹³Êj ma yahayê ngôk lelaik lokwanjlo hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomañ bêtj atu abôlêk lôk alim bomañ atu abôlêk ma plopet abôyañ atu abôlêk. ¹⁴sThêlô ma ngôk ba idum lavônij lomaloma. Thêlô i ek nisup kiñ sapêj esak doñtom ek nijik vovak. Vovak êj tem imbitak êndêj Wapômbêtj Lôklokwan Anôj anêj waklavôn bêtj.

¹⁵t“Odañô! Tem yasôk kethej êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêj sôp hamô haviñ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miñ emberj kôlôlôn ba mama ami.”

¹⁶uÊj ma ngôk lô atu isup kiñ sapêj ethak doñtom halôk loj te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoñ.

¹⁷Ma añela te baheñvi ba lahavuju hañgasô anêj kabum halôk leñlêvôn ba kaêk bêtj te halêm hale unyak mathêj anêj loj hayabiñ avômalô nena, “Lêk yôv!” ¹⁸vÊj ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviañ bêtj te hayô ba miñ bôk aêj habitak pik ami ek malê nena duviañ êj ma hayôkwiñ lôklokwan kambom anôj. ¹⁹wMa malak bêtj Babilon hapup hi ôdôn lô ma avômalô lodôn lodôn iniñ malak bêtjbêtj êv yak. Wapômbêtj lahabi malak bêtj Babilon anêj sek ba intu hêv waiñ lañaña kambom hadêj yani. ²⁰xMa ngavithôm lôk dumlolê sapêj i ba mi. ²¹yMa ôthôm valokwan hatôm ais halôk anêj lej ba hik avômalô. Ôthôm ais êj anêj malaiñ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwan Wapômbêtj hathak nôm malaiñ êj ek malê nena nôm êj ma malaiñ bomañ.

Avi lôk athêj hathak sek walilij hawa vuli kambom

17 ^zMa añela baheñvi ba lahavuju takatu ba ewa kabum malaiñ baheñvi ba lahavuju te halêm hadêj ya ma hanañ, “Ôlêm, tem yangik avi lôk athêj hathak sek walilij anêj vovañ atu ba tem enja anêj vuli thô êndêj o. Yani hayô hamô ñañ bêtj anôn vov. ²aKiñ pik ethak idum sek haviñ yani ma avômalô pik inum anêj yak waiñ sek haviñ ba ibitak molo.”

³bVêm ma Lovak Mathej hakôk ya liñ ba añela êj hawa ya ba hi loj thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomañ thalalej te. Abôma lomaloma hathak Wapômbêtj hatêtô alim êj liñkupik sapêj ma anêj wakadôk ma baheñvi ba lahavuju ma yakik laumiñ.

⁴cMa avi êj hapuk sôp bôsôk lôk thalalej hatôm ñê valu bêtj ma evañgiñ nôm kêdêkêdê epesañ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kôm kôm. Yani havalonj tase gol ma nôm ôvathek lomaloma lôk anêj sek walilij anêj lôn gôlôn halôk ba hayô siñ. ⁵Athêj loj kapô te ma eto hêk uvov nena,

“Malak lôk athêj bêtj Babilon, avi sek walilij iniñ talêbô, ma kobom ôvathek pik sapêj iniñ talêbô.”

⁶dMa yahayê avi êj hanum ñê mathêj lôk ñê takatu ba enañ abô avanônj hathak Yisu iniñ thalalej ba intu halo molo hatôm hanum waiñ bêtj anônj.

Yahayê yani ba yahasoñ kambom. ⁷eÊj ma añela hanañ hadêj ya aêntêk, “Aisê ka hosonj kambom? Tem yanañ avi êj lôk alim bomañ lôk wakadôk baheñvi ba lahavuju lôk yakik laumiñ takatu

^s16:14 ALK 19:19 ^t16:15 Mat 24:43-44; ALK 3:3 ^u16:16 Sek 12:11 ^v16:18 ALK 4:5; 8:5 ^w16:19 ALK 14:10 ^x16:20 ALK 6:14 ^y16:21 Kis 9:23-24; ALK 11:19 ^z17:1 Jer 51:12-13 ^a17:2 Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 ^b17:3 ALK 13:1 ^c17:4 Jer 51:7; ALK 18:16 ^d17:6 ALK 18:24; 19:2 ^e17:7 ALK 13:1

ba hawa yani anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ o.
^{8f}Alim bomaŋ atu ba hôyê ma bôk hamô ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapya lôkmala hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim bomaŋ êŋ ba neson kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

⁹“Ŋê lôkauk ma tem neyala nôm êŋ anêŋ ôdôŋ ma aentêk: Wakadôk baheŋvi ba lahavuju êŋ ma hatôm dum baheŋvi ba lahavuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ. ¹⁰Ma anêŋ ôdôŋ yaŋ nena kiŋ baheŋvi ba lahavuju, ba baheŋvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma miŋ habitak ami denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidonŋa iyom. ¹¹Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kiŋ te baheŋvi ba lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek nimbuliŋ yani.

^{12g}“Yakik laumiŋ takatu ba hôyê ma kiŋ laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami denaŋ, ma doŋtom thêlô tem neja athêŋ êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te iyom. ¹³Thêlô tem iniŋ auk doŋtom ma nênem iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndêŋ alim bomaŋ. ¹⁴Thêlô tem nijik vovak êndêŋ Boksipsip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem êmô thêlô lu ek malê nena yani ma ŋê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma ŋê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhaviŋ yani dedaŋ tem nêôm imbiŋ yani.”

¹⁵Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aentêk, “Ŋaŋ atu ba hôyê ma avi sek waliliŋ hayô hamô ma hatôm avômalô lodôŋlodôŋ lôk avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô sapêŋ. ^{16h}Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba hôyê, thêlô

tem leŋŋŋaŋa esak avi sek atu ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlôŋ. Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum. ¹⁷Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlôŋiŋ ek thêlô iniŋ auk doŋtom ba nênem iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu ba yani lahaviŋ endeba Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ injik anôŋ am. ¹⁸Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêŋ bêŋ atu ba hayabiŋ kiŋ pik lôkthô.”

Babilon hêv yak

18 Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêm anêŋ malak leŋ ba anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ ma anêŋ deda habi hayôhêk pik lôkthô. ²ⁱMa yani halam kaêk lôklala ba hanaŋ, “Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak.

Loŋ êŋ lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomaloma iyom êmô loŋ êŋ.

³Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomaloma.

Ma kiŋ pik lôkthô ethak idum sek haviŋ yani.

Avi êŋ hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêŋ anôŋ vuli wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu pik iniŋ ŋê eyabiŋ nômkama ibitak ŋê lôk athêŋ bêŋ hathak valuseleŋ.”

^{4j}Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ,

“Yenaŋ avômalô, notak loŋ intu ma nôlêm yayiŋ

ek miŋ nosopa anêŋ kobom kambom lôk noja anêŋ malaiŋ ami.

^f17:8 Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7 ^g17:12 Dan 7:7,24 ^h17:16 ALK 18:8

ⁱ18:2 Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8

^j18:4 Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

⁵^kEk malê nena anêŋ sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêŋ miŋ lapaliŋ anêŋ kambom êŋ ami.

⁶^lNônêm malaiŋ êndêŋ yani êtôm atu ba bôk hêv hadêŋ avômalô vi, lôk nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ.

Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋgasô ek avômalô inum,

ma nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ ek inum.

⁷^mYani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêŋ nômkama bêŋ anôŋ, êŋ ma nônêm vovaŋ lôk malaiŋ êtôm sêbôk atu ba yani habam i.

Hatôm intu hanaŋ halôk yanida kapô nena,

‘Ya kwin ba yahamô loŋ neyabiŋ avômalô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ hatôm yandaŋ asêŋ malêŋ êtôm avi tôp ami ma mi.’

⁸ⁿAêŋ ba malaiŋ bêŋ lomaloma tem êpôm yani ketheŋ oyaŋ.

Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwaŋ. Ba intu ŋama lôk asêŋ ma bôm bêŋ tem êpôm yani ma atum tem esaŋ yani ba kabukla.”

⁹^o“Ma kiŋ pik takatu ba bôk idum sek haviŋ yani lôk êyô êmô anêŋ nômkama bêŋ anôŋ loŋ tem nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ asêŋ malêŋ esak yani. ¹⁰Thêlô êkô hathak yani anêŋ vovaŋ ba imiŋ daim ba elañ,

“‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, o ma malak lôklokwaŋ.

Ma ketheŋ oyaŋ ma anêm sek anêŋ vovaŋ lêk hapôm o.’

¹¹^p“Ma pik anêŋ nê eyabiŋ nômkama nê nê nê vuli elañ asêŋ malêŋ bêŋ hathak yani ek malê nena anyô late miŋ hêv vuli thêlônîŋ nômkama hathak loŋbô ami.

¹²^qThêlônîŋ nômkama ma gol lo seleva

ma valu vuli bêŋ lôk gwasuŋ ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk sôp mavi anôŋ haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuseleŋ bêŋ lôk aey ma aey mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³lôk kamuŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk wit eyañ ma bokmaŋkao ma boksipsip ma bokhos lôk iniŋ yeŋ pik takatu ba êvôv lôk nê takatu ba êdô hamô ek nê nê nê i vuli, thêlô ma nê lôk dahôlônîŋ.

¹⁴“Ma nê eyabiŋ nômkama nê nê nê vuli takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nômkama takatu ba lem haviŋ lêk êv i vê hêk o. Anêm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak loŋbô ami.’

¹⁵^r“Ma nê takatu ba ewa valu bêŋ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim ¹⁶^sma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,

“‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ, bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo thalaleŋ,

ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma kôm kôm hathak o,

¹⁷^tma doŋtom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ lêk mi ketheŋ oyaŋ!’

“Ma nê bêŋ yeŋ ŋgwêk sapêŋ lôk nê ethak yeŋ lôk nê idum ku hamô yeŋ lôk nê sapêŋ atu ba idum ku valuseleŋ hamô ŋgwêk tem nimiŋ daim. ¹⁸^uMa nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma mi.’

^k18:5 Stt 18:20-21; Jer 51:9 ^l18:6 Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6

^m18:7 Ais 47:7-9 ⁿ18:8 ALK 17:16 ^o18:9 Ese 26:17; 27:30-35

^p18:11 Ese 27:36 ^q18:12 Ese 27:12-13,22 ^r18:15 Ese 27:31,36

^s18:16 ALK 17:4 ^t18:17 Ais 23:14; Ese 27:27-29 ^u18:18 Ese 27:32

¹⁹Thêlô ibi pik anêŋ voŋgovaŋ hayô hamô leŋiŋkadôk ba elaŋ asêŋ malêŋ nena,

“Ai, ai malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba awa yeŋ ŋgwêk bôk avôv valu bêŋ hêk yani hathak anêŋ nômkama.

Ai, ketheŋ oyaŋ ma lêk ŋgathiniŋ.’

²⁰v¹Ŋê leŋ, lemimmavi esak malaiŋ atu ba hapôm yani!

Avômalô matheŋ lôk aposel ma plopet, lemimmavi anôŋ.

Yani bôk habuliŋ môlô ba intu

Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ yani.”

²¹w¹Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu lôŋgôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk ba hanaŋ,

“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,

tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô ami.

²²x¹Yeŋ beleŋ lôk yeŋ gita lo abiŋ ma lavuak tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô êmô o ami.

Lôk ŋê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm nêmô esak loŋbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak loŋbô ami.

²³y¹Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak loŋbô ami.

Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami.

Anêm ŋê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleŋiŋ.

Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak anêm aloyak.

²⁴z¹Plopet lôk avômalô matheŋ ma avômalô pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô,

êŋ ma oda hoŋgasô iniŋ thalaleŋ. Ba intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

19Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô bêŋ anôŋ voŋvoŋ anêŋ leŋ ba enaŋ,

“Aleluya!

Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêm avômalô bulubiŋ,

ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmanŋiŋ anêŋ alaŋ.

²a¹Ek malê nena yani halaŋô abô ba anêŋ abô ma avanôŋ ma thêthôŋ.

Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek waliliŋ atu ba hasau avômalô pik ek nindum

kambom lomaloma,

ma hik anêŋ ŋê ku leŋkadôk liŋ.”

³Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ,

“Aleluya!

Anêŋ atum yova hathak ba hi wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

⁴Ma avaka 24 takatu lôk nôm lôkmala ayova atu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ba enaŋ,

“Avanôŋ. Aleluya!”

⁵Ma abô halêm anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ,

“Môlô atu ba Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku

lôk ŋê takatu ba ôkô ek yani,

ma ŋê athêŋ yaô lôk athêŋ bêŋ,

môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ Wapômbêŋ.”

⁶b¹Ma yahalaŋô voŋvoŋ bêŋ hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwaŋ

hik hamiŋ ba halam,

“Aleluya,

lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ hayabiŋ nômkama lôkthô!

^v18:20 Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 ^w18:21 Jer 51:63-64; Ese 26:21

^x18:22 Ais 24:8; Ese 26:13 ^y18:23 Jer 7:34; 16:9; 25:10

^z18:24 Jer 51:49; ALK 17:6 ^a19:2 Lo 32:43; ALK 6:10 ^b19:6 ALK 14:2

⁷cBoksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavônŋ enja avi lêk halêm

ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambôï ba leŋiŋmavi ma nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani.

⁸Sôp kékêlô thapuk mabuŋ mavi bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek ipuk.”

Sôp kékêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena avômalô mathêŋ iniŋ ku mavi.

⁹dMa aŋela hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto aêntêk: Ijê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejaŋ Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavônŋ enja avi anêŋ nôm nêmo lôk leŋiŋmavi.” Vêm ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.”

¹⁰eMa yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêm yeŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ takatu ba ovaloŋ abô atu ba Yisu hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv abô hadêŋ plopet ek nenaŋ abô avanôŋ esak Yisu. Ba intu nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

¹¹fMa yahayê leŋ hakyav ba bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô Avanôŋ”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthônŋ iyom. ¹²gYani madaluk hatôm atum dahalaŋ, ma anêŋ wakadôk ma kiŋ iniŋ kuluŋ bêŋ anônŋ hamô. Athêŋ te eto hêk yani ba anyô te miŋ hayala ami, ma yanida iyom hayala. ¹³hYani hik kwêv daim te atu ba esoŋ halôk thalaleŋ. Yani anêŋ athêŋ nena, “Wapômbêŋ Anêŋ Abô”. ¹⁴Ma nê vovak anêŋ leŋ

ipuk sôp thapuk mabuŋ mavi kékêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani evenŋ yam. ¹⁵iMa biŋ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm aeŋ. Yani tem embak avômalô êtôm evak waiŋ anônŋ pesa ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋa kambom. ¹⁶jMa anêŋ kwêv daim anêŋ vavuŋ ma eto athêŋ hayôhêk aêntêk, “Kiŋ iniŋ Kiŋ ma nê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ.”

¹⁷kMa yahayê aŋela te hamiŋ wak ba halam kaêk lôklala ba hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu ba eyovak evenŋ leŋlêvônŋ nena, “Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba nôlêm nosak doŋtom ¹⁸ek oŋgwaŋ kiŋ lôk nê vovak laik ma nê lôklokwaŋ lo bokhos lôk nê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô iniŋ vathiap. Ma oŋgwaŋ nê takatu ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi ma nê bêŋbêŋ lôk nê yaônena iniŋ vathiap.”

¹⁹Ma yahayê alim bomaŋ atu lôk pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê vovak ethak doŋtom ek nijik vovak êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ nê vovak. ²⁰lMa evaloŋ alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet abôyaŋ bôk hadum lavônŋŋ hathak alim bomaŋ anêŋ lahaviŋ ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yeŋ hathak anêŋ dahô atu ba epesaŋ. Êŋ ma ibi plopet abôyaŋ lôk alim bomaŋ halôk atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. ²¹Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denaŋ vônô hathak biŋ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêŋ eyaŋ iniŋ vathiap ba leŋiŋviyak.

^c19:7 Ais 61:10; ALK 21:2 ^d19:9 Mat 22:2

^e19:10 Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 ^f19:11 Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2

^g19:12 Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17 ^h19:13 Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

ⁱ19:15 Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 ^j19:16 ALK 17:14 ^k19:17 Ese 39:17-20

^l19:20 ALK 13:12-17; 20:10

**Sadañ hamô koladôn
hatôm sondabêñ 1,000**

20^mMa yahayê aŋela te halôk anêñ malak leñ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêñ vovaleñ lôk havalonj yak señ bêñ te hêk yani bañ. ²⁻³ⁿMa havalonj Wa bomañ bêñ atu loj. Wa êñ ma umya bôsêbôk atu ba anêñ athên nena Sadañ, yani ma ngôk iniñ anyô bêñ. Ba hakak va lo bañ loj ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siñ ma hakak loj ba hamô hatôm sondabêñ 1,000 ek miñ yani esau avômalô pik esak loñbô ami endeba êtôm sondabêñ 1,000 atu anêñ dañ am. Vêm ma Wapômbêñ tem nêm yani ende yaiñ ba êmô bidoñna iyom.

⁴^oMa yahayê ñê bêñbêñ iniñ loj eyabiñ avômalô lôk ñê takatu ba êmô loj êñ ba Wapômbêñ hêv lôklokwañ hadêñ thêlô ek nedañô abô. Ma yahayê avômalô dahôlôñij takatu bôk enañ abô hathak Yisu lôk evalonj Wapômbêñ anêñ abô loj ba intu edabêñ leñselo kisi. Thêlô miñ êv yeñ hathak alim bomañ lôk anêñ dahô atu ba epesañ lôk miñ ewa anêñ lêlêyañ hêk luvôñij lôk bahenij ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loñbô ba eyabiñ pik haviñ Kilisi hatôm sondabêñ 1,000. ⁵Waklavônj êñ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêñ môn. Ma ñê ñama vi ma tem miñ nimbiyô ami denañ endeba sondabêñ 1,000 atu anêñ dañ am. ⁶^pÑê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônj tem nêmo mavi lôk nêmo matherj. Ñama haveñ yam miñ hatôm imbulij thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêñ lo Kilisi iniñ ñê êbôk da ba neyabiñ pik imbiñ Kilisi êtôm sondabêñ 1,000.

Sadañ hêv yak

⁷Sondabêñ 1,000 anêñ dañ, ma tem nedate koladôn abôlêk vê ek Sadañ ende yaiñ. ⁸^qMa yani tem ni pik sapêñ ek esau avômalô lodôn lodôn ek isup i esak doñtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ngwêk ba thêlônij athên nena Gok lo Magok.

⁹^rMa Sadañ lôk anêñ ñê vovak i pik sapêñ ba ekalabu avômalô matherj hêk malak atu ba Wapômbêñ lahaviñ siñ. Ma doñtom atum halôk anêñ leñ ba hathañ i thô. ¹⁰^sÊñ ma ibi Sadañ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathañ hathak atum valu solpa. Loj êñ bôk ibi alim bomañ lôk plopet abôyañ halôk yôv. Thêlô tem neja vovañ êtôm wak lo bôlôvônj nômbêñ intu sapêñ.

Anyô Bêñ hadum abô

¹¹Ma yahayê Anyô Bêñ hayô hamô anêñ balê kiñ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiñ avômalô pik sapêñ. Ma pik lo leñ êsôv ek yani ba i. Ba iniñ loj mi. ¹²^tMa yahayê ñê ñama sapêñ, ñê lôk athên bêñ lôk ñê athên mi, imiñ habobo Anyô Bêñ anêñ loj hayabiñ avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yañda ba ekyav haviñ ba kapya êñ ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêñ hadum abô hathak ñê ñama hathak iniñ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamônj. ¹³^uMa ngwêk hêv ñê ñama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma Ñama lôk Ñama iniñ loj thai êv ñê ñama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêñ i ek Anyô Bêñ indum abô esak thêlônij kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴Ma Wapômbêñ habi kobom Ñama lôk Ñama iniñ loj halôk atum

^m20:1 ALK 9:1 ⁿ20:2-3 Stt 3:1; ALK 12:9 ^o20:4 Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17 ^p20:6 ALK 1:6 ^q20:8 Ese 38:2,9,15-16 ^r20:9 2Kij 1:10
^s20:10 Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 ^t20:12 Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31;
2Ko 5:10; ALK 13:8 ^u20:13 Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12

atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êŋ ma ŋama haveŋ yam. ¹⁵Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapyâ lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

Jelusalem lukmuk

21 ^vMa yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. ²Ma yahayê unyak mathêŋ Jelusalem lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. ³Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlônij Wapômbêŋ. ⁴Yani tem esav thêlô maleŋij thôk sapêŋ vê. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma kapôlônij malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ lêk hi ba mi.”

⁵Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ avômalô hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yahapesaŋ nômkama sapêŋ habitak lukmuk!” Êŋ ma yani hanaŋ nena, “Abô êntêk ma abô avanôŋ ek avômalô nênemimbiŋ ba intu oto êndôk kapyâ.”

⁶Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmunij ma tem yanêm ŋaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ onaŋ ek ninum ma anêŋ vuli mi. ⁷Ôpatu ba lavidonŋ ba miŋ hêv yak ami

ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem yambitak anêŋ Wapômbêŋ ma yani imbitak yenaŋ okna. ⁸Ma doŋtom ŋê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ lôk ŋê êvhaviŋ ami ma ŋê idum sek ôvathek anôŋ lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê idum sek waliliŋ ma ŋê siniŋ ma ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk ŋê abôyaŋ, thêlô sapêŋ tem ini atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak valu vovaŋ solpa. Êŋ ma ŋama yaŋ haveŋ yam.”

⁹Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiŋ bêŋ anêŋ daŋ baheŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanaŋ hadêŋ ya nena, “Ôlêm ek yaŋgik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô êndêŋ o.” ¹⁰Êŋ ma Lovak Mathêŋ hakôk ya liŋ ba aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêŋ te ma hik unyak mathêŋ Jelusalem atu ba hamô haviŋ Wapômbêŋ halôk ba halêm thô hadêŋ ya. ¹¹Malak êŋ habi Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmangij loŋ. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôŋ te anêŋ athêŋ nena jaspâ ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹²Ma anêŋ badêŋ ma lôklokwaŋ ba daim kambom lôk abôlêk laumiŋ ba lahavuju. Ma aŋela laumiŋ ba lahavuju eyabiŋ badêŋ abôlêk tomtom. Ma Islael iniŋ ôdônŋ laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ eto hêk badêŋ abôlêk takêŋ tomtom. ¹³Badêŋ abôlêk lokwaŋlô hêk loŋ wak hathak, ma lô hêk loŋ wak halôk ma lô hêk vi ba vi. ¹⁴Ma badêŋ anêŋ landij ma valu laumiŋ ba lahavuju hamiŋ ba Boksipsip Nakaduŋ anêŋ aposel laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ hayôhêk.

¹⁵Ma aŋela atu ba hanaŋ abô haviŋ ya hawa kôm êv dôŋ epesaŋ hathak gol ek nêŋ dôŋ ek malak anêŋ daim

^v21:1 Ais 65:17; 2Pi 3:13 ^w21:2 Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12

^x21:3 Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 ^y21:4 Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17 ^z21:5 2Ko 5:17 ^a21:6 Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17

^b21:7 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27

^c21:8 Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 ^d21:10 Ese 40:2 ^e21:11 Ais 60:1-2,19

^f21:12 Ese 48:30-35 ^g21:15 Ese 40:3; ALK 11:1

lôk anêṅ badêṅ lôk anêṅ abôlêk. ¹⁶Ma malak êṅ anêṅ daim lôk bidonṅ hatôm donṅtom iyom. Ma aṅela hawa anêṅ kôm ba hêv dônṅ hathak malak anêṅ daim ba bidonṅ ba tibum sapêṅ ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.[§] ¹⁷Ma aṅela hêv dônṅ hathak malak anêṅ badêṅ ba anêṅ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dônṅ êṅ ma aṅela anêṅ ma donṅtom anyô ininṅ dônṅ ma aêṅ iyom.** ¹⁸Malak anêṅ badêṅ epe-
saṅ hathak valu anêṅ athêṅ jasper, ma malak lôkthô epe-
saṅ hathak gol atu ba mabuṅ anônṅ hatôm liyali. ¹⁹Ma malak
anêṅ badêṅ landiṅ ma valu bêṅbêṅ ba
epe-
saṅ hathak valu lêlêyaṅ mavi mavi.
Valu môṅ ma thalaleṅ mabômabô ba
anêṅ athêṅ nena jasper, ma valu haveṅ
yam ma bôsôk ba anêṅ athêṅ nena
sapaia, ma valu te lô ma lêlêyaṅ tha-
puk ba anêṅ athêṅ nena aget, ma valu
te ayova ma saṅgek ba anêṅ athêṅ
nena emelal, ²⁰ma valu te baheṅvi anêṅ
lêlêyaṅ ma thalaleṅ ba anêṅ athêṅ nena
sardonikis, ma valu baheṅvi ba lahavute
ma thalaleṅ ba anêṅ athêṅ nena konil-
ian, ma valu baheṅvi ba lahavuju ma
mayav ba anêṅ athêṅ nena klisolait, ma
valu baheṅvi ba lahavulô ma bôsôk ba
anêṅ athêṅ nena belil, ma valu baheṅvi
ba lahavuva ma thalaleṅ hayavônô ba
anêṅ athêṅ nena topas, ma valu laumiṅ
ma thapuk ba anêṅ athêṅ nena kliso-
ples, ma valu laumiṅ ba lahavute ma
bôsôk ba anêṅ athêṅ nena haiasin ma
valu laumiṅ ba lahavuju ma bôsôk mabô
ba anêṅ athêṅ nena ametis. Thêlô epe-
saṅ badêṅ anêṅ landiṅ hathak valu mavi
takêṅ. ²¹Ma badêṅ abôlêk laumiṅ ba la-
havuju tomtom ma epe-
saṅ hathak gwa-
suṅ thapuk donṅdônṅ mavi te anêṅ ṅg-

wêk. Ma malak anêṅ loṅondê ma epe-
saṅ hathak gol mabuṅ hatôm liyali thapuk
anônṅ.

²²Ma Anyô Bêṅ Wapômbêṅ Lôklok-
waṅ Lôkthô anêṅ Ôdônṅ lôk Boksipsip
Nakaduṅ thaida intu loṅ êṅ anêṅ un-
yak mathêṅ ba intu miṅ yahayê unyak
mathêṅ yaṅ ami. ²³Ma malak êṅ ma
Wapômbêṅ anêṅ deda lôkmaṅgiṅ habi
hayô hêk ma Boksipsip Nakaduṅ hatôm
anêṅ atum lam. Aêṅ ba intu wak lo ayônṅ
miṅ ibi ami. ²⁴Avômalô pik sapêṅ tem
nembeṅ malak êṅ anêṅ deda. Ma pik
ininṅ kiṅ lôkthô tem neja ininṅ athêṅ lôk-
maṅgiṅ ba ini loṅ êṅ. ²⁵Bôlôvônṅ tem
ênjêk loṅ êṅ ami ba intu badêṅ abôlêk
tem abyarṅ iyom. ²⁶Ma avômalô sapêṅ
ininṅ nômkama lôkmaṅgiṅ lomaloma lôk
athêṅ bêṅ tem neja ba ini loṅ êṅ. ²⁷Ma
donṅtom nôm lelaik lôk ṅê idum kobom
ôvathek lôk ṅê enaṅ abôyaṅ miṅ hatôm
nêyô malak êṅ kapô ami. Mi, ṅê takatu
ba ininṅ athêṅ hêk Boksipsip Nakaduṅ
anêṅ kapya lôkmala iyom hatôm nêyô
malak êṅ.

ṅaṅ lôk alokwaṅ atu êv lôkmala

22 ^mÊṅ ma aṅela hik ṅaṅ atu ba hêv
lôkmala thô hadêṅ ya. ṅaṅ êṅ ma
mabuṅ hatôm liyali ma anêṅ onaṅ hêk
Wapômbêṅ lo Boksipsip Nakaduṅ ininṅ
loṅ eyabiṅ avômalô. ²Ma ṅaṅ êṅ ha-
laṅ hasopa malak êṅ anêṅ loṅondê bêṅ
malêvônṅ. ṅaṅ êṅ anêṅ daṅ luvi ma alok-
waṅ atu ba hêv lôkmala hamiṅ ba hik
anêṅ va hatôm ayônṅ lôkthô. Sondabêṅ
te ma hik anônṅ hatôm bôlônṅ laumiṅ ba
lahavuju. Ma anêṅ ṅaṅ hathak hadum
avômalô lodônṅlodônṅ sapêṅ ininṅ lijiṅ
mavi. ³Ma malaiṅ atu ba bôk hapôm pik

§21:16 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita.

**21:17 144 kubit ma hatôm 65 mita.

^h21:18 Ais 54:11-12 ⁱ21:23 Ais 60:19-20; ALK 22:5 ^j21:24 Ais 60:3,5

^k21:25 Ais 60:11 ^l21:27 Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10 ^m22:1 Ese 47:1

ⁿ22:2 Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8

sapêj hadêj bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miñ imbitak esak lojbô ami.

Wapômbêj lôk Boksipsip Nakaduñ iniñ loj eyabiñ avômalô hamô loj êj ba anêj nê ku tem nênem yeñ êndêj yani. ⁴°Tem thêlô nêgê yani thohavlo ma lôk anêj athên ênjêk thêlô luvôñij. ⁵°Bôlôvôn mi hêk loj êj ek malê nena Anyô Bêj Wapômbêj da hamô hatôm thêlônij deda. Aêj ba atum lam lôk wak iniñ ku mi. Ma wak nômbêj intu sapêj ma avômalô loj êj tem nêmo êtôm kin ba neyabiñ loj êj.

Yisu tem êlêm kethej

⁶°Ma ajeña hanañ hadêj ya, “Abô takêntêk ma abô avanôn ek nênemimbiñ. Ma Anyô Bêj Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Mathej hadêj anêj plopet, yani hêv anêj ajeña ek injik nôm atu ba tem imbitak kethej thô êndêj anêj avômalô ku.”

⁷°Ma Yisu hanañ nena, “Odañô! Tem yasôk kethej. Ba ôpatu ba hêvhaviñ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êj, yani êj êmo mavi.”

⁸°Ya ma Jon atu ba yahalañô lôk yahayê nôm takêntêk. Ma yahalañô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk ajeña atu ba hik nôm takêj thô hadêj ya valuvi ek yanêm yeñ êndêj yani. ⁹°Ma doñtom yani hanañ hadêj ya, “Dô! Ya anyô ku haviñ o lôk môlôviyañ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêj abô. Nêm yeñ êndêj Wapômbêj iyom.”

¹⁰°Ma yani hanañ hadêj ya nena, “Waklavôn lêk habobo ba miñ umbuñ abô plopet takatu ba hêk kapya ên-

têk ênjêk loj kapô ami. ¹¹°Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôn, yani tem indum kobom thêthôn thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathej, yani tem êmo mathej thêthô.”

¹²°Ma Yisu hanañ nena, “Odañô! Tem yasôk kethej ba yanêm vuli viyañ êndêj avômalô sapêj êtôm nôm takatu ba idum. ¹³°Ya anyô môñ ba anyô haveñ yam haviñ. Môñ anôn ma yahamô ma nômkama sapêj anêj dañ ma tem yamô aêj iyom. Ya ma nômkama sapêj anêj ôdôn lôk nômkama sapêj anêj dañ. ¹⁴°Jê takatu ba ithik iniñ sôp ma nêmo mavi ek malê nena thêlô hatôm nejañ alokwañ atu ba hêv lôkmala anêj va ma nimbitak nêyô malak anêj badêj abôlêk ba ini kapô. ¹⁵°Ma doñtom nê takatu ba iniñ kobom hatôm avuñ lôk nê siniñ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviñ ngôk lôk nê leñijhaviñ nenañ abôyañ ba idum hi thêthô, thêlô sapêj tem nêmo malak êj anêj badêj viyaiñ.

¹⁶°“Ya ma Yisu. Yahêv yenañ ajeña ek nêm abô êntêk êndêj môlô ek avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ. Ya ma Devit anêj ôdôn anêj su lukmuk lôk anêj lim. Ya ma vuliñ damiñ atu ba habi deda bêj.”

¹⁷°Ma Lovak Mathej lôk Boksipsip Nakaduñ anêj avi lukmuk atu ba tem thai neja i enañ nena, “Ôlêm.”

Ma avômalô takatu ba elañô abô êntêk ma lôkthô enañ nena, “Ôlêm.”

Opalêla takatu ba ethakmuniñ ma nêlêm. Ma thêlô leñijhaviñ ninum rjañ

°22:4 Mat 5:8; ALK 3:12 °22:5 Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25

°22:6 ALK 1:1 °22:7 ALK 1:3 °22:8 ALK 19:10 °22:11 Dan 12:10

°22:12 Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 °22:13 Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6

°22:14 Stt 2:9; 3:22 °22:16 Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5

°22:17 Ais 55:1; ALK 21:6

atu ba hêv lôkmala ma nêlêm ninum ḡaḡ lôkmala atu ba anêḡ vuli mi.

Jon hanaḡ abô balabuḡ

^{18z}Yahanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô lôkthô atu ba elañô abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk nena anyô te hatak abô yaḡda hayôhêk kapya êntêk loḡ, ma tem Wapômbêḡ nêḡ malaiḡ atu ba hêk kapya êntêk viyaḡ êndêḡ yani. ¹⁹Ma aêḡ iyom ma anyôla hêv

abô plopet bute vê hêk kapya êntêk, ma Wapômbêḡ tem nêḡ yani vê ênjêk alokwaḡ atu ba hêv lôkmala anêḡ va lôk unyak mathêḡ atu ba enaḡ hêk kapya êntêk.

^{20a}Yisu da hik abô takêḡ loḡ nena, “Avanôḡ biḡ, tem yasôk kethêḡ.”

Anyô Bêḡ Yisu ôlêm! Avanôḡ.

²¹Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbiḡ avômalô mathêḡ lôkthô. Avanôḡ.